

Қазтұтынуодағы Қараганды экономикалық университеті

*Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының
Орталық-Қазақстан бөлімшесі*

Аймақтық даму ғылыми-зерттеу институты

Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза

*Центрально-Казахстанское отделение Национальной
академии наук Республики Казахстан*

Научно-исследовательский институт регионального развития

**ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУ
интеллектуалдық ресурстар, білімді басқару,
мемлекеттік реттеу**

**Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция
бағдарламасы
19 желтоқсан 2015 ж.**

**НОВАЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ
ПОЛИТИКА – основа устойчивого
развития региона**

**Программа международной научно-практической
конференции
19 декабря 2015 г.**

ТОМ 2

УДК 332.142 (574)
ББК 65.9 (5 каз)

Организационный комитет:

Аймагамбетов Е.Б.
(председатель)

Д.э.н., профессор, ректор Карагандинского
экономического университета
Казпотребсоюза

Улыбышев Д.Н.
(ответственный секретарь)

К.э.н., доцент Проректор по научной
работе Карагандинского экономического
университета Казпотребсоюза

Адекенов С.М.

Д.х.н., профессор, действительный член
НАН РК, Президент АО «НПЦ
«Фитохимия»

Сальжанова З.А.

Д.э.н., профессор, ученый секретарь
Карагандинского экономического
университета Казпотребсоюза

Гелашвили Н.Н.

К.э.н., ученый секретарь НИИ
регионального развития

Кенжебеков Н.Д.

К.э.н., доцент Карагандинского
экономического университета
Казпотребсоюза

Бектлеева Д.Е.

К.э.н., ведущий научный сотрудник НИИ
регионального развития

И 64 Инновациялық даму интеллектуалдық ресурстар, білімді басқару, мемлекеттік реттеу: халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция бағдарламасы.

Новая экономическая политика – основа устойчивого развития региона: материалы международной научно-практической конференции – Караганда: Типография КЭУ Казпотребсоюза, 2016.

ISBN 978-601-233-589-7
Т.2. 2016- 393с.
ISBN 978-601-233-591-0

УДК 332.142 (574)
ББК 65.9 (5 каз)

Данный сборник содержит тезисы докладов, поступивших на конференцию «Новая экономическая политика – основа устойчивого развития региона», посвященную 80-летию известного ученого-экономиста, доктора экономических наук, профессора Алимбаева Абильды Амирхановича. В сборник вошли труды ученых Казахстана и стран ближнего зарубежья по актуальным проблемам развития инновационной экономики.

© КЭУ Казпотребсоюза,
НИИ регионального развития, 2016

СОДЕРЖАНИЕ

СЕКЦИЯ 5. НАУЧНО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ И ИННОВАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА

<i>Абенов Е.М., Кенжебекова Ж.М.</i> ҒЫЛЫМИ-ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ДАМУ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ САЯСАТ	8
<i>Андреева Г.М.</i> СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ИНДУСТРИАЛЬНО- ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ РК	10
<i>Ахметова З.Б.</i> МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДА «ШАМА» ҰҒЫМЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ	13
<i>Байгабулова К.К., Алмагамбетов Б.Н.</i> ИННОВАЦИЯ – ЕЛ ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫНЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ	15
<i>Бекниязова Д.С.</i> ИННОВАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ, ВОЗМОЖНЫЕ ПУТИ РАЗВИТИЯ	20
<i>Бекниязова Г.И.</i> ФАКТОРЫ ИННОВАЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	23
<i>Волкова Е.А., Булатова Г.Ш.</i> ЗНАЧЕНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМ ПОТЕНЦИАЛОМ В ОБЕСПЕЧЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ КОМПАНИИ	27
<i>Доскалиева Б.Б.</i> ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА	32
<i>Дүйсембаев А.А., Губашева А., Тулепбергенова А.А.</i> ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ	36
<i>Есиркепова А.М., Алиева Ж.Т., Бейсебаева У.Ж.</i> ҒЫЛЫМНЫҢ АДАМДЫҚ ӘЛЕУЕТІН ПАЙДАЛАНУДАҒЫ ӨНДІРІСТІК ТӘСІЛ	39
<i>Абенов Е.М., Әбдіқалық Н.М.</i> ЕЛ ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ДАМУ ТЕТІГІ – ИННОВАЦИЯ	42
<i>Жамиева А.Е.</i> ТЕХНОПАРКИ: КАЗАХСТАНСКИЙ ОПЫТ	44
<i>Жандильдин Т.Е.</i> ПРАВОВАЯ ОХРАНА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	46
<i>К.Қ. Ибитанова, З.С. Мухамбетова</i> НАРЫҚТЫҚ ЭКОНОМИКАДАҒЫ ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ	50
<i>Кабдрашев А.Р.</i> ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В КАЗАХСТАНЕ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСА	54
<i>Казбеков Т.Б., Мусабекова А.О., Муканова А.С.</i> ЗАМАНАУИ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	57
<i>Қосыбаева У.А., Игилик С.</i> ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ	62
<i>Қосыбаева У.А., Жанабай А.</i> ОҚЫТУДЫҢ БЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРІН ТРИГОНОМЕТРИЯЛЫҚ ФУНКЦИЯЛАРДЫ ОҚЫТУҒА ПАЙДАЛАНУ ӘДІСТЕМЕСІ	64
<i>Қосыбаева У.А., Саткаримов А.А.</i> МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ ТӘДІСТЕМЕСІНЕ ТАЛДАУ	68
<i>Қосыбаева У.А., Мамытова А.Е.</i> МАТЕМАТИКА ПӘНІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ӘДІСТЕМЕСІН ЖЕТІЛДІРУДЕ МАТЕМАТИКАДАН АРНАЙЫ БАҒДАРЛАМАЛАРДЫ ҚОЛДАНУ	71
<i>Кулов О.А.</i> ДИСТАНЦИОННАЯ ЗАНЯТОСТЬ КАК ФОРМА ИННОВАЦИОННОГО ПОДХОДА В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ	73
<i>Мамутова К.К., Бескен Б.М.</i> КӘСІПОРЫНДАРДЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУДА САЛЫҚТЫҚ МЕХАНИЗМ ДЕРДЖЕТІЛДІРУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	77
<i>Мамутова К.К., Токтыбаева М.Ж.</i> ИННОВАЦИЯЛЫҚ САЯСАТ - ҒЫЛЫМИ- ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУДЫҢ НЕГІЗІ	80
<i>Мингазова Ю.Р.</i> НОРМИРОВАНИЕ ТРУДА КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ ТРУДА И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ ..	84
<i>Қосыбаева У.А., Оразғалиева М.А.</i> МЕКТЕП МАТЕМАТИКАСЫНДАҒЫ ПАЙЫЗДЫҚ ЕСЕПТЕРДІҢ РӨЛІ	87
<i>Орынбасарова Е.Д., Жашикенова Р.Б., Жашикенова Н.С.</i> ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАРДЫ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ЖҮЙЕСІН ДАМУ	89

<i>Пралиев Б.С.</i> СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ.....	96
<i>Рахметалиева С.А.</i> ТЕХНОПАРКИ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ И КАЗАХСТАНСКИЙ ОПЫТ	101
<i>Садықов А., Калыкулов К.М.</i> ӘЛЕУМЕТТІК СФЕРАҒА ЖҰМСАЛАТЫН РЕСУРСТАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІН АНЫҚТАУДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ-МАТЕМАТИКАЛЫҚ ӘДІСТЕРІ	103
<i>Сальжанова З.А.</i> ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ КАК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ КОМПАНИЙ	105
<i>Шегирова Д.К., Әбек А.</i> МАТЕМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА ИНТЕРАКТИВТІ ТАҚТА ФУНКЦИЯЛАРЫН ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ	109
<i>Шохабаева А.С., Жамалова Ж.Т., Ахманова Д.М.</i> ОРТА МЕКТЕПТЕ МАТЕМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУДЫҢ КЕЙБІР ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	112

СЕКЦИЯ 6. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ФИНАНСОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В УСЛОВИЯХ НОВЫХ ВЫЗОВОВ

<i>Атенова А.М.</i> ПРОБЛЕМЫ СТАБИЛИЗАЦИИ ТЕНГЕ	116
<i>Бигельдиева З.А., Аскарлова Э.Т., Нурсеитова А.Е., Андреев В.</i> НАЛОГОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	119
<i>Бигельдиева З.А., Райымбек Б., Джайлаубаева А., Хасанов Д.</i> РОЛЬ НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКИ В УПРАВЛЕНИИ ПРЕДПРИЯТИЕМ.....	121
<i>Бигельдиева З.А., Жошыбаева Д.А., Кенжебаев Н.С.</i> ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АҚЦИЗ САЛЫҒЫНЫҢ БЮДЖЕТТЕГІ	125
<i>Васильчук Е.В.</i> УСИЛЕНИЕ РОЛИ НАЛОГОВОГО КОНСУЛЬТИРОВАНИЯ В СИСТЕМЕ ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ КОРПОРАЦИЙ	128
<i>Мақыш С.Б., Толысбаев Б.С., Дүйсембаев А.А.</i> ОТАНДЫҚ НАРЫҚТАҒЫ ФРАНЧАЙЗИНГТІК БИЗНЕС ЖОБАНЫ ҚАРЖЫЛАНДЫРУДЫ БАСҚАРУ ЖӘНЕ ФРАНЧАЙЗИНГТІҢ ДАМУ КЕЛЕШЕГІ	132
<i>Дүйсенбекұлы А.Ж., Бигельдиева З.А., Наушабек Ш.</i> БАНК ӨТІМДІЛІГІН БАСҚАРУДЫ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ	136
<i>Ерсін А. Е.</i> НАРЫҚ ЖАҒДАЙЫНДА ХАЛЫҚ ҮШІН ЖАСАЛАТЫН БАНКТІК ОПЕРАЦИЯЛАР МЕН ҚЫЗМЕТТЕР.....	139
<i>Ерубаяева А.С.</i> НЕСИЕ САЯСАТЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ	141
<i>Жаныбаева З.К.</i> ПРОБЛЕМЫ СУЩЕСТВУЮЩЕГО МЕХАНИЗМА ПЛАНИРОВАНИЯ БЮДЖЕТНЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	145
<i>Исмаилова Р.А., Есмагулова Н.Д.</i> ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ В КАЗАХСТАНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ.	148
<i>Карибаев Е.С.</i> КРЕДИТНАЯ СИСТЕМА И ЕЕ ОСНОВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ	151
<i>Колдасова Л. С., Садыбек Е.К., Оспан Б.Л.</i> МОДЕЛЬ УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМ МЕХАНИЗМОМ ПРЕДПРИЯТИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	157
<i>Кудайбергенова К.С., Казыбаев Б.О.</i> ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕЖБЮДЖЕТНЫХ ОТНОШЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	159
<i>Лисова Н.А.</i> РАЗВИТИЕ ИПОТЕЧНОГО КРЕДИТОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ.....	162
<i>Маширова Т.Н., Сейсенбаева Ж.М., Ашірбаева С.Е.</i> ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ФОРМИРОВАНИЕ КРЕДИТНОЙ БАЗЫ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ	166
<i>Ныйканбаева А.И., Мустапаев Х.В., Масагутов К.Г.</i> ПЕРЕХОД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН НА МСФО.....	170
<i>Мухамеджанова М.Ж.</i> ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДОВ ОЦЕНКИ КРЕДИТОСПОСОБНОСТИ ЗАЕМЩИКА ПРИ УПРАВЛЕНИИ КРЕДИТНЫМИ РИСКАМИ В ПРАКТИКЕ КАЗАХСТАНСКИХ БАНКОВ	172

<i>Мухаметжанова З.Б., Қабдраш Д.Б.</i> PR ҰҒЫМЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫ.....	175
<i>Мухаметжанова З.Б., Мамайқызы А.</i> ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ БАҒАЛАРДЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ	178
<i>Нурбаева А.Т.</i> РЕИНЖИНИРИНГ КӘСПОРЫННЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫ МЕН БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІ	180
<i>Орымбекова Р.А., Асанова М.К.</i> СНИЖЕНИЕ ФИСКАЛЬНЫХ БАРЬЕРОВ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	184
<i>Пазилов Ғ.А.</i> ЕКІНШІ ДЕҢГЕЙЛІ БАНКТЕРДІҢ ДЕПОЗИТТІК ОПЕРАЦИЯЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ.....	187
<i>Комекбаева Л.С., Сандыкбаева А.Ж.</i> СОВРЕМЕННАЯ КРЕДИТНАЯ ПОЛИТИКА КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ И ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЕЕ ОПТИМИЗАЦИИ	191
<i>Сейсенбаева Ж.М., Әбдразақ А.</i> ЭКОНОМИКАДАҒЫ БАНК СЕКТОРЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫН ЗЕРТТЕУ	195
<i>Сүлейменова И.А., Айдаров Т.А., Имаш Б.</i> ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ АПК И ЕГО СТРАТЕГИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ.....	199
<i>Сыздыкова А. Ж.</i> ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ СТРАХОВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ	201
<i>Ныйканбаева А.И., Айкишиева.Г.Б., Тақауова А.Е.</i> УЧЕТ ФИНАНСОВЫХ ИНСТРУМЕНТОВ	204
<i>Туктамышева Ю.С.</i> ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ КАЗАХСТАНА	209
<i>Тулеева А.Ж., Айдаров Т.А., Дарибаева А.С.</i> ЭФФЕКТИВНЫЙ МАРКЕТИНГ – ОСНОВА СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ФИНАНСОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В АПК В УСЛОВИЯХ НОВЫХ ВЫЗОВОВ.....	213
<i>Тунгушбаева Д.С.</i> ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ КРЕДИТОВАНИЯ СУБЪЕКТОВ МСБ В КАЗАХСТАНЕ	215
<i>Турсынханов Д.Ж.</i> ДЕЛОВАЯ РЕПУТАЦИЯ КАК ОСНОВА ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ	217
<i>Хижняк М. В.</i> ГОСУДАРСТВЕННОЕ ФИНАНСОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЭКОНОМИКИ В УСЛОВИЯХ РЫНКА	220
<i>Шакирова Г.А.</i> НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ АУДИТОРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	222
<i>Шораев Б.А., Марат А., Есмұрат С.</i> ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЕКІНШІ ДЕҢГЕЙЛІ БАНКТЕРДІҢ ЛИЗИНГТІК ОПЕРАЦИЯЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ.....	225

СЕКЦИЯ 7. ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И СОЦИАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

<i>Азимбекова А.К.</i> РЕЙТИНГ РЕГИОНОВ КАЗАХСТАНА ПО СОСТОЯНИЮ ВОДНЫХ РЕСУРСОВ	230
<i>Алимбаев Т.А.</i> СОСТОЯНИЕ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ В ЦЕНТРАЛЬНОМ КАЗАХСТАНЕ И ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЕЕ ОПТИМИЗАЦИИ.....	235
<i>Алмагамбетова С.Т., Дәуметова С.Т.</i> ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ РЕГИОНА ВОДОПРОВОДНОЙ ВОДОЙ.....	238
<i>Аскаров Д.Т.</i> СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ВЫЗОВЫ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ (НА ПРИМЕРЕ ГОРОДА АЛМАТЫ): ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА	240
<i>Аубакирова Ж.Б.</i> СОЦИАЛЬНАЯ СФЕРА: ОСНОВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ	243
<i>Әшімова Т.П., Сабиров А.И.</i> ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ САНА ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘДЕНИЕТТІҢ ТАБИҒАТЫ	246
<i>Ашимова А.А.</i> ҚҰҚЫҚТЫҢ ПАЙДА БОЛУЫ МЕН ҚҰҚЫҚ НОРМАЛАРЫН САРАЛАУ	250

Бегманов С.Б., Сабиров А.И. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА АДАМ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЫ.....	252
Булешов М.Ә., Алдабергенова Ж.Б. ЕҢБЕК ЕТУ ЖАСЫНДАҒЫ ТҰРҒЫНДАРДЫҢ ДЕНСАУЛЫҒЫ МЕН МЕДИЦИНАЛЫҚ КӨМЕКТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	254
Грязнова М.О. ОЦЕНКА СТЕПЕНИ ВЛИЯНИЯ ПИЩЕВЫХ ПРОИЗВОДСТВ НА ЭКОЛОГИЧЕСКУЮ СИТУАЦИЮ В КАРАГАНДИНСКОЙ ОБЛАСТИ.....	256
Даулетова А.А., Сабиров А.И. СЕНІП ТАПСЫРЫЛҒАН БӨТЕН МҮЛІКТІ ИЕМДЕНІП АЛУ НЕМЕСЕ ЫСЫРАП ЕТУ ҚЫЛМЫСТАРЫНЫҢ СИПАТТАМАСЫ.....	259
Есиркепова А.М., Құттыбаева Д.А., Ыбырай А. ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ СЦЕНАРИЙЛЕРІН БОЛЖАУ	263
Жақашев Б.Б. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА АДАМ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЫ	267
Жақсыбаев Қ.Р., Қазбеков Т.Б. Ержанов А.М. «ЖАСЫЛ ЭКОНОМИКА» БАҒДАРЛАМАСЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ БОЙЫНША ЖҮРГІЗІЛЕТІН ІС-ШАРАЛАР ПӘРМЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ БАҒЫТТАРЫ.....	269
Кадиров Б.К., Жумжумаева Г.Е. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ МАРКЕТИНГОМ НА ИНСТРУМЕНТАЛЬНОМ УРОВНЕ	272
Жүсіп М. МЕСТО И РОЛЬ ЭНЕРГОАУДИТА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В РЕАЛИЗАЦИИ КОМПЛЕКСНОГО ПЛАНА ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЯ ПАВЛОДАРСКОЙ ОБЛАСТИ	276
Идирисов А.Р. ЖЕКЕ КӘСІПКЕРДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	279
Кабдыбай А.К., Кенжебеков Н.Д. УРБОЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ СОХРАНЕНИЯ КАЧЕСТВА ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ.....	283
Казбеков Т.Б., Рыстамбаева Г.Н. СУЩНОСТЬ И КЛАССИФИКАЦИЯ ОБРАБАТЫВАЮЩИХ ОТРАСЛЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ	285
Кинжибекова А.К. ОПЫТ ВНЕДРЕНИЯ ДУАЛЬНОЙ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ	290
Клишина М.В., Клишина Е.А. РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ТРУДОВОЙ СФЕРЫ В ДОСТИЖЕНИИ СОЦИАЛЬНОГО СОГЛАСИЯ	292
Клишина М.В., Клишина Е.А. К ГЛОБАЛЬНЫМ МАРШРУТАМ БУДУЩЕГО, ДЕТЕМИНИРОВАННЫМ ЭКОНОМИКОЙ, МОРАЛЬЮ И ЦЕЛЯМИ БЕЗОПАСНОСТИ ..	296
Калымбетов У., Кошкарлова А.С. КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД К ОЦЕНКЕ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ НА ОСНОВЕ МСФО.....	299
Құлбай Б. ҚАЛДЫҚТАРДЫҢ ПАЙДА БОЛУ МӘСЕЛЕСІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ҚАЙТАЛАМА РЕСУРСТАР РЕТІНДЕ ҚОЛДАНУ МҮМКІНШІЛІКТЕРІ	303
Мергенбаева А.Т., Кожамкулова И.Е. ВЛИЯНИЕ НПЗ НА ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	307
Нәбиев Е.Н., Жакина Г.Е. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ӨСІМДІК ШАРУАШЫЛЫҒЫНЫҢ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ БОЛАШАҒЫ.....	312
Нурғалиева А.Ш., Исмаилова Д.Т. ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДОСТУПНОСТИ ОБЪЕКТОВ СОЦИАЛЬНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ ДЛЯ ИНВАЛИДОВ	316
Олейник И.Ю. РАЗВИТИЕ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	320
Д.А. Айтжанова, А.К. Омаров ОБЕСПЕЧЕНИЕ УСТОЙЧИВОСТИ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ В УСЛОВИЯХ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ОГРАНИЧЕНИЙ.....	323
Өмірбек Е.Ж. ҚР ҚОЛМА-ҚОЛ ЕМЕС АҚША АУДАРЫМДАР ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ.....	328
Орынбасарова Е.Д., Баймухаметова А.С. НАЛОГ НА ПРИБЫЛЬ КАК ИНСТРУМЕНТ СТИМУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ: СРАВНЕНИЕ ОПЫТА КАЗАХСТАНА И РОССИИ	330
Орынханов Р. МЕНШІККЕ ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ ІШІНДЕГІ ҚОҒАМҒА ҚАУІПТІСІ – ҰРЛЫҚ.....	333

<i>Перова Н.С.</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИНСТРУМЕНТОВ В ЭКОЛОГИЧЕСКОМ РЕГУЛИРОВАНИИ.....	335
<i>Pupysheva T.N., Puntus E.A., Kurilkin A.A.</i> ANTICORRUPTION CONSCIOUSNESS OF KAZAKHSTANI PEOPLE AS A SOCIAL PROBLEM	340
<i>Карихан А., Рахметолла А.</i> ҚАЗАҚСТАНДА ХИМИЯ САЛАСЫНЫҢ ҚҰРЛЫС САЛАСЫНДАҒЫ МҮМКІНДІКТЕРІ	344
<i>Романько Е.Б., Ахметова А.С., Иманбекова А.М.</i> НАРОДНАЯ АКАДЕМИЯ «ЗЕЛЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ИННОВАЦИЙ»	346
<i>Романько Е.Б., Мусабеева А.О., Муканова А.С.</i> НЕОБХОДИМОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ СИСТЕМЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	348
<i>Казбеков Т.Б., Рыстамбаева Г.Н.</i> ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ОБРАБАТЫВАЮЩИХ ОТРАСЛЕЙ КАРАГАНДИНСКОГО РЕГИОНА	351
<i>Саринова М., Кажикенова А.Ш., Жакина Г.Е.</i> ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫНЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ. ӨНДІРІС ОРЫНДАРЫНЫҢ ХАЛЫҚҚА ТИГІЗЕР ӘСЕРІ. ҚАЛДЫҚТЫ ПАЙДАҒА АСЫРУ ЖОЛДАРЫ.....	355
<i>Серік Г., Таттымбетова Қ.Т., Жакина Г.Е.</i> АЙМАҚТЫҚ ДАМУДЫҢ ЭКОЛОГИЛЫҚ, ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ПРОБЛЕМАЛАРЫ.....	356
<i>Тажиев Т.С.</i> ҚАЙТАЛАМА РЕСУРСТАРДЫ ҚОЛДАНУҒА КЕДЕРГІ ЖАСАЙТЫН НЕГІЗГІ ФАКТОРЛАР	359
<i>Сабиров А.И., Тұрарқызы Т.</i> ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТ – АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН БОСТАНДЫҚТАРЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУШІ НЕГІЗГІ ИНСТИТУТ	361
<i>Тұрлыбекова А.А., Тажиев Т.С.</i> ҚАЛДЫҚТАРДЫҢ ПАЙДА БОЛУ МӘСЕЛЕСІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ҚАЙТАЛАМА РЕСУРСТАР РЕТІНДЕ ҚОЛДАНУ МҮМКІНШІЛІКТЕРІ.....	364
<i>Туткушева Ж.К.</i> ОСОБЕННОСТИ МОДЕЛЕЙ ИННОВАЦИОННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ СОВРЕМЕННЫХ УНИВЕРСИТЕТОВ	367
<i>Флек А.А.</i> АКТУАЛЬНЫЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ КАРАГАНДИНСКОГО РЕГИОНА	369
<i>Ханходжаев Ұ. М.</i> ҚР АДАМНЫҢ ЖӘНЕ АЗАМАТТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ МЕН БОСТАНДЫҚТАРЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ	374
<i>Шапауова Б., Сабиров А.</i> ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ІС ЖҮРГІЗУ ЗАҢДАРЫ ТҮРЛЕРІ.....	378
<i>Сабиров А., Шауменов А.</i> ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫНДАҒЫ МЕНШІК ҚҰҚЫҒЫНЫҢ ҚАЙНАР КӨЗДЕРІ	380
<i>Шевченко В.В.</i> СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ	382
<i>Шинибеков М.А., Сабиров А.И.</i> ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҢ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ МІНДЕТТЕРІ	386
<i>Шмидт В.А., Кыраубаева Г.Р., Оспанова Э.М.</i> ПРОБЛЕМЫ УТИЛИЗАЦИИ ОТХОДОВ В КОСТАНАЙСКОЙ ОБЛАСТИ	389

СЕКЦИЯ 5. НАУЧНО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ И ИННОВАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА

Абенов Е.М.

*Астана қ., ЕҰУ, Экономика факультеті,
Менеджмент кафедрасының аға оқытушысы*

Кенжебекова Ж.М.

*Астана қ., ЕҰУ, Экономика факультеті,
Менеджмент кафедрасы,*

Мемлекеттік және жергілікті басқару мамандығының 3 курс студенті

ҒЫЛЫМИ-ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ДАМУ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ САЯСАТ

«Бізге оқыту әдістемелерін жаңғырту және өңірлік мектеп орталықтарын құра отырып, білім берудің онлайн-жүйелерін белсене дамыту керек болады. Біз қалайтындардың барлығы үшін қашықтықтан оқытуды және онлайн режимінде оқытуды қоса, отандық білім беру жүйесіне инновациялық әдістерді, шешімдерді және құралдарды қарқынды енгізуге тиіспіз...»

Н.Ә.Назарбаев, Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың

«Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауынан[1].

Қазақстан Республикасы Индустрия және жаңа технологиялар министрлігі – мемлекеттің индустрия, индустриалды-инновациялық, ғылыми-техникалық даму саласында басшылықты жүзеге асыратын орталық атқарушы орган болып табылады.

«Технологиялық даму жөніндегі ұлттық агенттік» («ТДҰА»АҚ) жарғылық капиталда мемлекеттің жүзпайыздық қатысуымен құрылған және «Ұлттық инновациялық қор» АҚ ізбасары болып табылады.

Агенттік инновациялық даму үрдісінің координациясын қамтамасыз етуде жәрдемдесу және мемлекеттік қолдау шараларын ұйымдастыру мақсатымен құрылған. Агенттіктің міндеттері 2012 жылындағы 9 қаңтарындағы «Индустриялық-инновациялық қызметті мемлекеттік қолдау туралы» ҚР Заңында жазылған. Оның ішінде, инновациялық қызметті қолдау саласында:

- Мемлекеттің стратегиялық жоспарлау жүйесі;
- Индустриялық-инновациялық дамытуды қолдауының 14 құралдары;
- Инновациялық гранттардың 4 жаңа түрі;
- Индустриялық-инновациялық саясатын жүзеге асырудағы тиімділігін сараптау механизмі

ұсынылған;

- Инновацияларды қолдаудағы механизмдерін жетілдіру.

Агенттік қызметінің негізгі бағыттары:

- инновациялық үрдістерінің ақпараттық-аналитикалық қолдауы
- коммерциализация жүйесін дамыту
- инновациялық инфрақұрылымның тиімділігін дамыту
- инновациялық қолдауының сервистық құралдарын басқару
- инновациялық жобаларға инвестициялық қолдау
- инновациялық қызметін көпшілікке тарату

Агенттік тарапынан кәсіпкерлік субъектілерін қолдауындағы негізгі құралдары:

- Инновациялық гранттар
- Жобалық қаржыландыру
- Венчурлік қорлар арқылы қаржыландыру
- Технологиялық бизнес-инкубациялау бойынша жәрдемдесу
- Конструкторлық бюролар арқылы қызмет көрсету
- Халықаралық технологиялар трансферті орталықтары арқылы қызмет көрсету[2].

"Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі инновациялық даму тұжырымдамасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасының Президенті Жарлығының жобасы туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 30 шілдедегі № 990 Қаулысы шықты.

Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі инновациялық даму тұжырымдамасы (бұдан әрі – Тұжырымдама) елдің 2020 жылға дейінгі инновациялық даму қағидаттарын, іргелі бағыттары мен басымдықтарын білдіреді.

Тұжырымдамада Қазақстан Республикасындағы ұлттық инновациялық жүйенің жай-күйін талдау, сондай-ақ инновациялық дамудың негізгі мақсаттары, міндеттері мен тәсілдері көрсетіледі, бұлардың түпкілікті мақсаты нарыққа бәсекеге қабілетті тауарларды, процестер мен қызметтерді шығару болып табылады.

Бүгінде инновациялық қызметтің қарқындылығы көбінесе экономикалық даму деңгейінен көрінеді: жаһандық бәсекеде инновациялар үшін қолайлы жағдайды қамтамасыз ететін елдер жеңіске жетеді. Яғни, инновациялық экономиканы дамыту елдің бәсекеге қабілеттілігін арттырудың тиімді жолдарының бірі болып табылады.

Елде дамыған кәсіпкерлік сектор мен қоғамның инновацияларды қабылдау мәдениеті болған жағдайда ғана ұлттық инновациялық жүйе тиімді болып, жоғары кіріс әкелетіні туралы шетелдердің тәжірибесінен тұжырым жасауға болады. Жаңа ғылыми басылымдарға, бұйымдарға, технологияларға, қызметтерге, кадрлар біліктілігіне, басқару әдістеріне шоғырландырылған инновация экономикалық дамыған елдердің бәрінде де бәсекеге қабілеттіліктің басты факторы болып табылады.

Қазіргі уақытта Қазақстанда инновациялық белсенділік деңгейі 4,3%-ды құрайды, ал Германияда бұл көрсеткіш – 80%-ды, АҚШ-та, Швецияда, Францияда – шамамен 50%-ды, Ресейде – 9,1%-ды құрайды.

Ресей Федерациясымен және Беларусь Республикасымен Бірыңғай экономикалық кеңістіктің құрылуына байланысты күшейіп келе жатқан бәсеке, сондай-ақ Қазақстанның Дүниежүзілік сауда ұйымына кіру жөніндегі ниеті дамудың келешектегі жолы – инновациялық экономикаға жеделдетіп өтуді айқындап берді.

Осыған байланысты Мемлекет басшысы Қазақстанды инновациялық дамытудың 2020 жылға дейінгі пайымы мен бағыттарын тұжырымдауды тапсырды[3].

Қазақстанның инновациялық инфрақұрылымына кіретіндер:

1) Даму институттары

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2009 жылғы 6 тамыздағы N 1201 «инновациялық даму институттарының тізбесін бекіту туралы» қаулысына сәйкес инновациялық дамудың 5 институты анықталды: «Ұлттық инновациялық қор» акционерлік қоғамы; «Ғылым қоры» акционерлік қоғамы, «Инжиниринг және технологиялар трансферті орталығы» акционерлік қоғамы, «ҚазАгроИнновация» акционерлік қоғамы.

«Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығын жаңғырту мен дамытудың қазақстандық орталығы» АҚ.

2) Конструкторлық бюро

Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 наурыздағы № 958 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасын үдемелі индустриялық-инновациялық дамыту мемлекеттік бағдарламасында ауыл шаруашылығы, электротехника, тау-кен, транспорттық және мұнай-газ машина жасау сегменттері бойынша кәсіпорындар қажеттілігін қамтамасыз ету үшін 5 конструкторлық бюро құру қарастырылған

3) Технопарктер

Технопарк – ғылыми-зерттеу институттары, индустрия нысандары, іскер орталықтар, көрмелік алаңдар, оқу орындары, сонымен қатар қызмет көрсету нысандары: транспорт құралдары, подъездік жолдар, тұрғынды кенттер, күзет біріккен мүліктік кешен. Технопарк құру мәні жалпы профильді қызмет мамандарын бір аумаққа шағырландыру. Ғалымдар технопаркте ҒЗИ зерттеулерін өткізіп, оқу орындарында білім беріп, өз зерттеулерінің нәтижелерін енгізу үрдісіне қатыса алады. Технопаркті басқаруды сыртқы басқарушы компания жүзеге асырады.

Халықаралық технологиялық парктер ассоциациясы инновациялық инфрақұрылым нысанына өз анықтамасын береді. Ассоциация пікірі бойынша технопарк – бұл мамандар басқаратын ұйым, басты мақсаты инновациялық мәдениетті дамыту арқылы жергілікті қауымдастықтың әл-ауқатын арттыру, сонымен қатар инновациялық бизнес пен ғылыми ұйымдар бәсекесі болып табылады. Бұл мақсаттарға жету үшін технопарк университеттер, ғылыми-зерттеу институттары, компаниялар мен нарық арасындағы білім мен технологиялар ағымын ынталандырып, басқарады. Ол инкубациялық үрдістер мен (spin-off processes) қолданыстағы компаниялардан жаңа компаниялар шығару үрдістері арқылы инновациялық компаниялар құруды

және артыруды жеңілдетеді. Технопарк жоғары сапалы аудандардан басқа қызметтер де көрсетеді.

Қазақстанда қазіргі уақытта технопарктердің аймақтық аспектісі кеңінен дами бастады. 2003-2015 жылдарға арналған Қазақстан Республикасы индустриальдық- инновациялық даму стратегиясы мен 2005-2015 жылдарға арналған Қазақстан Республикасы ұлттық инновациялық жүйені дамыту жөніндегі бағдарламаны орындау мақсатында Қазақстан Республикасында 2004 жылдан аймақтық технопарктер құрыла бастады. Қазақстандағы технопарктер қызметін реттейтін мәселелер, негізгі ережелер 2006 жылдың 23 наурызындағы №135-ІІІ «Инновациялық қызметті мемлекеттік қолдау туралы» Қазақстан Республикасының заңында көрсетілген[2].

Қорытындылай келе, инновациялық саясаттың басты мақсаты — отандық өнімдердің бәсекеге қабілетті болуын қамтамасыз ету, осы арқылы еліміздің әл-ауқатын көтеру және қоғамның экономикалық дамуы мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету. Сондықтан да жаһандық процесс туғызған инновациялық қызмет кез келген мемлекеттің даму тарихында ерекше орынға ие. Еліміздегі ішкі және сыртқы геосаяси және экономикалық жағдайдың тұрақтануы мен инновациялық қызметтің, ғылыми-техникалық саясаттың даму қарқыны да өзгеруде. Осы орайда жоғарыда айтылған ҚР-ның «Инновациялық қызмет туралы» қабылданған заңының саяси-әлеуметтік маңызы өте зор, себебі әр бір елдің экономикасы мен интеллектуалдық потенциалы жоғары деңгейде көрінуінде ғылым мен техника басты өзек болуы тиіс. Еліміздің басты бағыттарындағы негізгі ядро болып отырған инновациялық қызметті қабылдау мен оны енгізу — бүгінгі тәуелсіз Қазақстанның кезек күттірмейтін өзекті мәселелерінің бірі[4].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы <http://www.akorda.kz>
2. Қазақстандағы және әлемдегі инновациялық құрылым <http://www.vkgu.kz/kz/gylым-jane-halykaralyk-baylanys/gylым-jumys/ziyatkerlik-menshik/kazakstandagy-jane-alemdegi-innovaciya-lyk-kurylymdar.htm>
3. "Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі инновациялық даму тұжырымдамасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасының Президенті Жарлығының жобасы туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 30 шілдедегі № 990 Қаулысы <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1200000990>
4. Қазақстанның инновациялық қызметінің маңызы және саясаты <http://bigox.kz/kazakstannyn-innovaciya-lyk-kyzmetinin-manyzy-zhane-sayasaty/>

Андреева Г.М.

Главный бухгалтер

Таразский инновационно-гуманитарный университет

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ИНДУСТРИАЛЬНО-ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ РК

Существующие в мире модели экономического развития условно подразделяются на три вида: инновационная, технологическая и сырьевая. Несмотря на то, что переход на инновационную модель развития требует больших затрат на развитие фундаментальной науки и не может быть реализован в силу ограниченности финансовых ресурсов, только инновации способны обеспечить конкурентоспособность страны в условиях глобализации экономики. Как наглядно продемонстрировали события, произошедшие в последние два года, никакие большие запасы природных ресурсов не способны гарантировать устойчивое развитие и благополучие стран – их дальнейшее развитие экономики будет зависеть от стоимости сырья, продвигаемого в экспорт. Приведем наглядный пример: параметры Республиканского бюджета РК напрямую зависят от стоимости нефти. Таким образом, страны, с выраженной сырьевой направленностью экономики, более уязвимы в условиях кризиса, а также не предполагают перспективы дальнейшего роста вследствие ограниченности природных ресурсов.

Казахстан, обладая богатыми природными ресурсами, как нефть, газ, металлы и другие

полезные ископаемые, до начала третьего тысячелетия характеризовался сырьевой направленностью экономики. Учитывая ограниченность и истощаемость природных запасов, которые составляли до 90% экспорта страны, решение Главы государства о постепенном переходе на инновационный путь развития было вполне обоснованным и своевременным.

Инновации были определены стратегически важным направлением развития страны, после чего были предприняты шаги по формированию законодательных основ инновационного развития: приняты Закон «О государственной поддержке инновационной деятельности» [1], Программа по формированию и развитию национальной инновационной системы Республики Казахстан на 2005-2015 годы [2], Стратегия индустриально-инновационного развития на 2003-2015 годы [3]. Ключевым приоритетом Стратегии явилось достижение устойчивого развития страны путем диверсификации отраслей экономики, способствующей отходу от сырьевой направленности, подготовки условий для перехода в долгосрочном плане к сервисно-технологической экономике [3]. Новый импульс для развития инноваций был дан с началом реализации Государственной программы по форсированному индустриально-инновационному развитию Республики Казахстан на 2010-2014 годы, утвержденной Указом Президента Республики Казахстан от 19 марта 2010 года № 958 (ГПФИИР на 2010-2014 годы) [4]. Были приняты Отраслевая программа по развитию инноваций и содействию технологической модернизации на 2010-2014 годы [5], Межотраслевой план научно-технологического развития страны до 2020 года [6]. Меры стимулирования инноваций были закреплены в Законе «О государственной поддержке индустриально-инновационной деятельности» [7], в 15 сопутствующих законах и 35 подзаконных актах.

В целом, за последние 12 лет Казахстан создал институциональную основу инновационного развития: приняты все необходимые правовые документы, учитывающие рекомендации экспертов ПРООН, ОЭСР и других международных организаций. Созданы девять региональных научно-технических парков, пять опытно-конструкторских бюро, центры коммерциализации науки. В качестве оператора инновационной политики Республики Казахстан определено Национальное агентство по технологическому развитию (НАТР). В настоящее время НАТР реализует программы технологического развития, проводит конкурсы для новаторских решений, также предоставляет инновационные гранты на конкурсной основе.

Также определенные усилия были осуществлены в части создания благоприятных условий для ведения бизнеса, стимулирования инвестиций в экономику. В результате предпринятых мер, были достигнуты определенные результаты. Помимо качественных и количественных показателей, Казахстану удалось продвинуть позиции в рейтингах глобальной конкурентоспособности, ведения бизнеса и глобальном индексе инновационности. Согласно докладу «Глобальный инновационный индекс 2015 г.», Казахстан занимает 82 позицию среди 141 государства мира по данному показателю. Наиболее худшие показатели Казахстана в данном рейтинге были выявлены в следующих областях: отношение исследований и разработок, выполненные бизнесом, к ВВП 0,0% (81 место) (для сравнения: в Израиле – 3,5%, в Южной Корее – 2,8%, в Финляндии – 2,7%, в Японии – 2,5%, в Швеции – 2,3%); сотрудничество университетов и промышленности в исследованиях и разработках – 88 место, доля высоко- и среднетехнологического производств – 81 место, экспорт высоких технологий – 46 место. Наиболее высокие рейтинги были достигнуты по следующим показателям: а) легкость оплаты налогов – 14 место, 88,2%; б) электронное правительство – 78,4% (21 место); в) доля количества патентов к ВВП – 25 место [8].

В целом, рейтинг глобальной инновационности, как и рейтинг глобальной конкурентоспособности показывает, что наиболее уязвимыми местами инновационного развития экономики являются факторы институционального и регулятивного характера, влияющие на развитие бизнеса в целом и его направленность.

Несмотря на стабильные позиции Казахстана в ГИИ и улучшение отдельных составляющих индекса, и принятие государством стимулирующих мер инновационного развития, Казахстан задачу диверсификации экономики все еще не осуществил. Можно выделить следующие проблемные аспекты реализации инновационной политики страны:

1. Несмотря на предпринятые меры по стимулированию экономики, созданию инновационного малого и среднего предпринимательства не было уделено должного внимания. Только малые и средние предприятия способны в короткие сроки осуществлять весь инновационный цикл, к тому же отличаются высокой адаптивностью к рыночным

преобразованиям.

2. Несоответствие системы подготовки кадров к заявленным индустриальным приоритетам. Проводятся институциональные реформы, но качество образования не улучшается ввиду острого дефицита сильных педагогических кадров. Планирование подготовки кадров новой генерации проводилось некачественно, в связи с чем проблемы трудоустройства возникли даже у выпускников программы «Болашак».

3. Недостаточная степень взаимодействия университетов и промышленности в проведении исследований. Обычно акцент ставится на предпочтительно крупные проекты добывающей промышленности.

4. Отсутствие спроса на инновации. Нет четких механизмов, позволяющих стимулировать спрос на инновации. В частности, можно было бы рассмотреть такие механизмы в привязке с государственными закупками.

5. За несколько лет осуществления деятельности, технопарки показали свою неэффективность. Так, их реализуемых более двухсот проектов только 12 получили дальнейшее развитие. К тому же, расходы технопарков превысили их доходы в четыре раза. Старания НАТР-а передать контрольные пакеты акций региональных технопарков конкурентной среде не увенчались успехом – объявленные несколько раз торги были признаны не состоявшимися в силу отсутствия потенциальных покупателей. Отсутствие у предпринимателей интереса к приобретению технопарков вполне логично, ведь эти объекты не прибыльны. Кроме того, обязательным условием передачи акций является погашение довольно крупных сумм займов за довольно короткие сроки (2-3 года) с сохранением основных видов деятельности и персонала. Понятно, что от таких проблемных объектов избавиться будет невозможно, а посему они будут на «иждивении» государства. На наш взгляд, следовало бы пересмотреть модель финансирования этих объектов.

6. Отсутствие «длинных денег» на инновации. Банки второго уровня РК не готовы предоставлять деньги на долгий срок под низкие проценты. Данная ситуация усложнилась из-за ослабления тенге еще больше. Венчурное финансирование до сих пор остается на стадии формирования. Конкретные меры по его развитию до сих пор не приняты.

7. Наличие административных барьеров на пути инноваций. Отсутствует необходимая координация между институтами развития инновационных проектов. Процедуры приема заявок инноваторов бюрократизированы.

Таким образом, эффективность инновационной деятельности зависит от общей экономической ситуации в стране и государственной научно-технической стратегии, от полноценного ресурсного обеспечения, конъюнктуры рынка, наличия профессиональных кадров и эффективного менеджмента.

Сегодня развитие национальной системы поддержки и внедрения инноваций Казахстана находится на стадии формирования, тем самым объясняя отставание от ведущих стран мира.

Можно утверждать о слабой изученности области деятельности, связанной с привлечением инноваций и исследований для решения конкретных проблем на местном уровне. При этом приоритет должен ставиться на поиск новых способов преодоления проблем, с которыми сталкиваются развивающиеся страны в области энергетики, транспорта, санитарии и получения более высокой нормы прибыли для местных ремесленных и творческих производств.

Как показывает проведенное исследование, совершенствование методов предпринимательской деятельности, увязка предпринимательства с научной деятельностью и работой научных учреждений, привлечение иностранных предприятий и наем квалифицированных кадров – часто является самой сложной задачей, стоящей перед Казахстаном.

Список использованных источников:

1. О государственной поддержке инновационной деятельности. Закон Республики Казахстан от 23 марта 2006 года № 135. Утратил силу Законом Республики Казахстан от 9 января 2012 года № 534-IV «Казахстанская правда» от 30 марта 2006 года

2. Об утверждении Программы по формированию и развитию национальной инновационной системы Республики Казахстан на 2005-2015 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 25 апреля 2005 года N 387. http://adilet.zan.kz/rus/docs/P050000387_info

3. О Стратегии индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2003-2015 годы Указ Президента Республики Казахстан от 17 мая 2003 года N 1096. Утратил силу

Указом Президента Республики Казахстан от 19 марта 2010 года N 958 http://adilet.zan.kz/rus/docs/U030001096_/info

4. Указ Президента Республики Казахстан от 19 марта 2010 года О Государственной программе по форсированному индустриально-инновационному развитию Республики Казахстан на 2010-2014 годы и признании утратившими силу некоторых указов Президента Республики Казахстан / «Казахстанская правда» от 31.03.2010 г.

5. Отраслевая программа по развитию инноваций и содействию технологической модернизации на 2010-2014.

6. Об утверждении Межотраслевого плана научно-технологического развития страны до 2020 года. Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 ноября 2010 года № 1291. <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1000001291/info>

7. О государственной поддержке индустриально-инновационной деятельности. Закон Республики Казахстан от 9 января 2012 года № 534-IV «Казахстанская правда» от 26.01.2012 г.

8. «Глобальный инновационный индекс 2015 г.». Совместное издание ВОИС, Корнельского университета, INSEAD и партнеров ГИИ в области знаний 2015 г.: Конфедерации индийской промышленности (КИИ), Европейской академии управления инновациями».

Ахметова З.Б.

Тәрбиеші

№7 Жұлдыз балабақшасы

Қазақстан, Қарағанды қ.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДА «ШАМА» ҰҒЫМЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ

Қазақ халқы бала тәрбиесіне қашанда үлкен мән беріп, елімнің ертеңі, халқымыздың жанашыры, отбасының қамқоры деп қараған. Нақты осы себептерден де болар бала тәрбиесі қашанда тұғырдан түскен емес. Бүгінде бала тәрбиесімен тек қана ата-ана айналыспай, баланың жан-жақты, толық қанды дамуына мектепке дейінгі мекеме саналатын балабақша да үлкен ықпал етеді. Отбасы тәрбиесінде қалыптасатын ізгілікке, қамқоршылыққа, сүйіспеншілікке, кішіпейілділікке т.б. адами қасиеттерді қалыптастырудан өзге бала санасында ғылыми ұғымдар да қалыптасуы керек екендігін Мемлекеттік Стандарттан білеміз. Жалпы мемлекеттік деңгейде бала тәрбиесі, яғни балабақша жұмысы ҚР Білім туралы Заңымен, Мемлекеттік 2011-2020 даму Бағдарламасымен, Мемлекеттік Стандартпен қадағаланады. Бұл дегеніміз баланың толық дамуына, білім алу үрдісінің алғашқы қадамдарын қалыптастыруға Мемлекетте назар аударады дегенді білдіреді. Енді балабақшаның ересектер тобы тәрбиеленушілерінің сабақ кестесінде бар «Математика» сабағында қарастырылатын математикалық түсініктерді қалыптастыруға тоқталайық. Бұл пән аясында Математикалық ұғымдар: Сан. Қарапайым математикалық түсінігін қалыптастыру міндеттеледі. Бала бойында математикалық ұғымдар қалыптастыру әрине жеңіл іс емес. Бұл әдістемені қалыптастыруға бірнеше жылдар бойында көптеген ғалымдар зерттеулер жүргізіп, педагогика мен психология ғылымдарының әдістерін кеңінен қолданған. Қазақстандағы мектеп жасына дейінгі балалардың қарапайым математикалық түсінігін қалыптастыру әдістемесінің дамуы туралы айтқанда:

- Н.Құлжанова, М.Сәтімбекова оқу-әдістемелік кешендері;
- 1996-2000-2005 жылдардағы "Балбебек" бағдарламасының құрылысы және қарапайым математикалық түсініктерді қалыптастыру әдістемесінің мазмұны. (Балбөбек 1996 ж.) т.б. атап өтіледі.

Балабақшадағы тәрбиеленушілердің жас ерекшеліктеріне қарай өтілетін сабақ тақырыптары құрастырылады. Мысалы ересектер тобында онға дейінгі сандарды дұрыс санай білуге үйрету, көп, артық, аз, кем, ұғымдарын қолдануға және сандардың рет қатарын жаңылмай айтып, топтастыра білуге машықтандыру әдістемесі.

Еліміздегі балабақшалардың ересектер тобында «Математика» пәні сабағында біз қарастырып отырған тақырыптар өтеді. Жаңа ұғымдарды қалыптастыруда дидактикалық материалдар, көрнекілік құралдар қолданылады. Осы құралдар көмегімен балалар ауызша санау және арифметикалық есептерді құрастыру мен шығару, көп және аз, тең ұғымдарын игереді. Сонымен қатар бүтін затты тең бөліктерге бөлуге үйрету де

карастырылады.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуға» арналған бөлімінде «Әлемдік тәжірибе баланың 3-тен 6 жасқа дейінгі даму кезеңі мектепте оқуға дайындау үшін ең қолайлы жас екенін көрсетіп отыр. Осылайша, Францияда мектепке дейінгі білім беру міндетті болып табылмайды, бірақ 3-6 жасқа дейінгі балалардың барлығы дерлік балабақшаға барады. Мұндай жағдай Германияда, Канадада, Венгрияда, Англияда орын алған. Данияда мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың құрылымы қазақстандық құрылымға ұқсас: бөбекжай - бір жарым жастан 3 жасқа дейінгі балалар үшін, балабақшалар - 3-тен 6-7 жасқа дейін» деп жазылған [1]. Бұл балабақшада берілетін тақырыптар міндетті түрде баланың жасына сай алынатындығын тағыда бір дәлелдейді.

Жалпы алғанда мектеп жасына дейінгі балалар заттарды ені, ұзындығы, биіктігі бойынша салыстыруды, заттарды көлемі, өлшемі бойынша өсуі және кему ретімен орналастыруды үйренеді.

Енді мектепке дейінгі жастағы балаларды заттардың көлемімен таныстырудың мазмұны мен міндеттеріне тоқталып өтсек.

Әртүрлі педагогикалық зерттеулер мен мектепке дейінгі жастағы балалармен жұмыс істеудің практикалық тәжірибесі мектепке дейінгі және жас балаларды заттардың көлемімен таныстыру бойынша негізгі міндеттерді қалыптастыруға мүмкіндік берді. Осы міндеттерге төмендегілерді жатқызуға болады:

- 1) балаларда заттардың көлемін анықтауға бағытталған шамалы әрекеттердің дамуы;
- 2) балаларды заттарды ажыратуға үйрету; өлшемдердің тізбегін құру;
- 3) өлшемдердің бөлек параметрлерін атау мен анықтап білу (ұзындығы, ені, биіктігі, жуан-жіңішкелігі және т.б.);
- 4) өлшемі бойынша заттарды салыстыру әдістері мен тәсілдерін үйрету
- 5) балаларда аналитикалық-синтетикалық қызметінің, кеңістікті қабылдаудың, көз мөлшерінің дамуы;
- 6) көлемнің (өлшемнің) үлгі-нұсқасы туралы ұғым мен түсініктерді қалыптастыру және арнайы терминологияны меңгеру [2].

Балаларға белгілі бір өлшемді салыстыруды ұсыну кезінде қол қимылдары үлкен рөл атқарады. Заттардың қайсысы ұзынырақ (қысқарақ) екенін сұрай отырып, тәрбиеші сол уақытта қолдың қимылы арқылы заттарды солдан оңға қарай сипап көрсете алады. Балалар дұрыс түсіну үшін қол қимылдарын 2 – 3 рет қайталап көрсету дұрыс. Заттың жуандығын салыстыру үшін 2 қолдың саусақтарымен затты ұстау қажет болады немесе 1 қолдың саусақтарымен көрсетуге болады. Тәрбиешіге еліктей отырып балалар да дәл осындай іс - әрекеттерді орындайтын болады [3].

Қазақ халқы әр баласын бір төбеге балап, болашағынан үлкен үміт күтіп отырады. Осы сөзімізге дәлел ретінде халық аузында жиі айтылатын келесі мақал-мәтелдерді келтірейік:

- Балалы үй базар, баласыз үй қу мазар.
- Атадан жақсы ұл туса, қар үстінде от жанар.
- Ата – бәйтерек, бала – жапырақ.
- Ананың сүті – бал, баланың тілі - бал.
- Жақсы бала – сүйік.
- Баланды бес жасқа дейін хандай көтер,
Он бес жасқа дейін құлдай жұмса,
Он бестен ары онымен досындай ақылдас.
- Балалық шағы, патшаның тағы. т.б.

Балалардың жеке қасиеттерін дамыту, өлеңдерді дұрыс айтуға үйрету мақсатында әртүрлі басылымдар жарық көріп келеді. Балалардың бір- бірін сыйлауға, адамгершілік қасиеттерін жоғалтпауға тәрбиелеу мақсатында да ғылыми еңбектер жыл үзбей жарық көретіні белгілі. Еліміз бойынша әртүрлі білім мекемелерінде «Бала деген бір бақыт!», «Бақытты балалықтың балдай сәті» тақырыптарында ертеңгіліктер, ашық әңгімелер, ата-аналармен жиналыстар, сауалнамалар, байқаулар ұйымдастырылады.

Қандай іс-шара ұйымдастырылып, өткізілсе де қойған мақсат ол баланың жан-жақты дамуына үлес қосу, бала талантын ашу, алға жетелеу. Әртүрлі ойындар арқылы да балаларға

шамалар туралы түсініктерді қалыптастыруға болады. қалыптасқан тәжірибеден көрінгендей заттардың ұзындығын, енін, биіктігін салыстыру үшін ойыншық құрылыс материалдарымен ойнаған балалар үшін өте тиімді болып келеді. Балалар ойын кезінде ұзын және қысқа жолдар, биік және аласа үйлер, жуан немесе жіңішке жиһаздар т.б. жасап, оларды ажыратып үйретеді. біз осы мақала аясында ересектер тобы балаларының жас ерекшелігіне сай түрлі математикалық ұғымдарды қалыптастыруды қарастырылды Жалпы оқыту үрдісі тәрбие үрдісімен қатар жүретін болғандықтан да баланы ойната жүре оқыту, ойната жүре тәрбиелеу орынды екендігін естен шығармайық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Астана, Ақорда, 2010.
2. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. Астана 2009.
3. А.М.Леушина «Мектеп жасына дейінгі балаларда элементар математикалық түсініктерді қалыптастыру». Алматы, Мектеп, 1982.

Байгабулова К.К.

ЕНУ им. Гумилева И.о. профессор

Алмагамбетов Б.Н.

ЕНУ им. Гумилева, Магистр

Казахстан, г. Астана

ИННОВАЦИЯ – ЕЛ ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫНЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ

Қазіргі уақытта елдің халықаралық бәсекеге қабілеттілігі ұзақ мерзімді дамуындағы тұрақты экономикалық өсу қарқынымен анықталады. Елдің бұл экономикалық өсуіне макроэкономикалық жағдайдың тұрақтылығы, қызмет көрсету саласы мен өндіріс құрылымының технологиялық деңгейі, мемлекеттік институттардың сапасы сияқты факторлар әсер етеді.

Ғылым мен технология да елдің экономикалық өсуіне әсер ететін маңызды факторларының бірі болып келеді. Оны қолданыста жүрген ресурстарымыздың басым бағыттарының өзгеруінен, яғни шикізаттық бағытта ғана жүруден бас тартып, интеллектуалдыққа немесе білімге қарай ауысқанымыздан көруге болады. Әлемді шарқыған білімнің бәсекеге қабілеттілігі идеясы елдің даму стратегиясының негізі ретінде қалыптасты.

Қазақстанның дамуының стратегиялық мақсаты - ғылым мен технологияны дамыту, яғни олардың нәтижелерін жаңа бағытта дамытуы мен коммерциялық пайда әкелуі арқылы, және де, экономикалық өсуді қолдайтын қолайлы инновациялық ортаны құру арқылы «білім экономикасын» қалыптастыру болып табылады. Ұлттық инновациялық жүйенің қалыптасуы және экономиканың барлық секторының ақпараттық-коммуникациялық технологияларының дамуы да, осы аталған мақсатта жетуге жағдай туғызады.

Өз алдында стратегия ұзақ мерзімді мақсаттары мен міндеттеріне жету үшін басымды әрекеттің қабылданған бағыттары мен ресурстарын орналастыруды болжайды. Ұзақ мерзімді мақсатты анықтау – ол стратегиялық мақсаттың логикалық тұрғыда қол жетерліктей бір жүйеге келуін білдіреді. Әрекеттің қабылданған бағыттары– бұл алға қойылған мақсаттың басты бағыттын және жүзеге асыру әдістерін таңдау болып табылады. Ресурстарды тиімді орналастыру стратегияның жүзеге асыру үрдісін қолдаудың басты тетігі болып келеді.

«Білім экономикасында» жоғары білім деңгейі, жаңа білімдерді қолдану көлемі, өндірістің ұйымдастырылуының және технологиясының, инновациясының сапасы, экономиканың барлық салаларының: мемлекеттік басқару, білім, өндіріс, қызмет көрсету және т.б. салаларының ақпараттандырылуы қажет етілетін болады. Ең басты роль елдің жаһандық және аймақтық нарықта ұстанған жолын анықтайтын үкіметтің қолында болып келеді. Сондықтан да, үкіметтің «білім экономикасын» құруда бизнес және мемлекет құрылымдарын қатыстыру шешімі стратегиялық бағытта болуы тиіс.

Әлемдік тәжірибеге сай, ұзақ мерзімді және тұрақты экономикалық өсу қарқынына әлемдік және отандық технологиялық жетістіктерге сәйкес келетін индустриалды-инновациялық даму

стратегиясын таңдау арқылы қол жеткізуге болады. Сонымен бірге, дамыған елдерде ЖІӨ-нің көп бөлігі қызмет көрсету, жоғары технологиялар, білім, байланыс және ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласынан құралған.

"Қазақстан-2030" стратегиясы экономикамызды реформалаудың мақсаты мен бағытын анықтайтын негізгі құжат болып келеді. Онда кен өндірудің басым бағыттарын белгілеумен қатар, басты міндеттерінің бірі – экономикалық өсуді ЖІӨ-нің құрамындағы шикізат үлесін кемітіп, біртіндеп ғылыми сыйымды және жоғары технологиялық тауарлардың үлесін арттыру арқылы қамтамасыз ету болып табылды. Қайта құрылудың мұндай қажеттілігі маңызды екенін бүгінгі күнгі тау-кен өндіру өнеркәсібі үлесінің қарқынды өсуінен керісінше өңдеу өнеркәсібінің кемуінен байқауға болады: 2001 жылы 44,5%-дан 2004 жылы 53,4 %-ға дейін артқан, сәйкесінше өңдеу өнеркәсібінің үлесі 46,9%-дан 39,7%-ға дейін кеміген. Болжау бойынша 2000-жылмен салыстырғандағы 2010-ға дейін ЖІӨ-нің көлемі екі есеге ұлғаюына экономиканың индустриалды және аграрлық секторын жаңашылдандыру арқылы қол жеткізуге болады.

Қазақстанның нарықтық экономикасы бар ел ретінде танылуы – экономиканы диверсификациялау мен оның шикізат тәуелділігін азайтуға және сервистік-технологиялық экономикаға өтуге жағдай туғызуға бағытталған ҚР-ның 2003-2015 жылдарға арналған индустриалды-инновациялық даму Стратегиясының құрылуын анықтап берді. Оның басым бағыттары мұнай-химия, отын-энергетикалық кешені, тау-кен өндіру және металлургиялық өнеркәсібі саласындағы, ауылшаруашылық және ғылыми бағыттағы тауарларды өндіру және сақтау салаларындағы инновациялық жобаларды игерумен байланысты болып табылады.

Стратегияның институтционалдық-дайындау этапының (2003-2005ж.) жүзеге асырылуы заңдық актілерге өзгерістер енгізумен басталды. Нәтижесінде жобалардың бастапқы этапында мемлекеттің қатысуы, инновациямен айналысатын компанияларға салықтық жеңілдіктердің берілуі, даму институттарының құрылуы анықталды. Сонымен қатар білім және ғылым жүйесіндегі реформаларында стандартизациялау және сертификациялау үрдісі жүргізілді. Бірінші этапта инновациялық қызметтің екі деңгейлі инфрақұрылымын құру басталған. Ұлттық және аймақтық деңгейдегі технопарктер жүйесі және венчурлық қаржыландыру жүйесі бар қаржылық инфрақұрылымдарының құрылуымен толықтырылды.

Екінші этап (2006-2010 ж.) «индустриалдық жаңашылдандыруда» халықаралық стандарттарға сәйкес өнеркәсіптің инновациялық әлеуетін арттыру үрдісі басталды. Осының нәтижесінде өңдеу және ғылыми сыйымды секторлардың өндірістік қуаты құрылуы тиіс. Кәсіпорындардың инфрақұрылымдық қызметі әлемдік нарыққа шығу үшін ІТ секторларының бәсекеқабілеттілігін қамтамасыз етуге бағытталады. 2010-жылға дейін ЖІӨ-нің екі еселенуі туралы стратегиялық мақсатына тек мұнай және тау-кен саласының өсуі арқылы ғана емес, өңдеу өнеркәсібінің өркендеуі мен диверсификациялануы нәтижесі де арқылы қол жеткізуге болады. Стратегияның екінші этапында 2006-2008 жылдарға арналған ҚР Үкіметінің бағдарламасына сәйкес мұнай-химия кластерін күшейту арқылы индустриалды-технологиялық орталықтар мен парктердің негізінде өңдеу саласының индустриалды зонасын дамыту қолға алынды. Сонымен бірге өңдеу секторы тауарларының экспорты 2009 жылы 1,7 есе өсуге, ал оның ішінде арнайы экономикалық зоналар құру және өндіріс көлемінің ұлғаюы нәтижесінде 6,7% өсуге тиіс. Бұл дәрежеге жетуге металлургия, машина жасау, тоқыма өнеркәсібінде және басқа салаларда онға жуық біріккен кәсіпорындар құрылуы ықпалын тигізеді.

Сонымен, үдемелі экономикалық өсу Стратегияның 2011-2015 жылдарға арналған ғылыми сыйымды тауарлардың үлесі жоғары және бәсекеқабілетті тауарлар түрлерінің өндірісіне бағытталған «инновациялық-технологиялық» үшінші этапының құрылымдық қайта құрылуының шараларын тездетіп шешуге мүмкіндік береді. Экономика салаларының құрылымында жоғары үлесті сәйкессіздіктің сақталуына байланысты «Технологиялық алға басу» Стратегиясын қабылдау қажеттілігі туындайды. Бұл стратегия шеңберінде басым бағытты жобаларды игеруге байланысты шараларды жүзеге асыруға және жаңа жобаларды жасап шығаруға мүмкіндік беріледі. Басым бағытты инновациялық жобаларды жасап шығарудың және игерудің негізі жоғары технологиялар саласындағы негізгі және қолданбалы ғылымның нәтижелері болып табылады.

Қазіргі әлемдік технологиялық даму тенденциясы биотехнология, ақпараттық қауіпсіздік технологиясы, бағдарламалық қамтамасыз ету, телекоммуникация, силандық технологиялар жасау, жоғары сапалы кремний өндірісін ұйымдастыру, жаңа материалдар және нанотехнология сияқты басты бағыттарды дамытуға қолайлы жағдайлар туғызуы қажеттігін көрсетуде. Бұл

жағдай ұлттық экономикамыздың жаңа артықшылықтар саласына кіруіне және бәсекеқабілеттілігінің артуына мүмкіндік береді. Халықаралық технологиялар трансферттеріне және отандық басым бағытты жобаларға негізделген «Технологиялық алға басу» стратегиясын жүзеге асыру еліміздің алдыңғы қатарлы бәсекеқабілетті елдер қатарына қосылуына негіз бола алады.

Стратегияның жемісті жүзеге асуы экономиканың, ғылыми-технологиялық прогресстің және өнеркәсіптің стратегиялық басқару әдістерімен анықталады. Сондықтан, осы үрдістерде стратегиялық басқарудың методологиялық мәселелері маңызды болып табылады. Сонымен бірге, стратегиялық менеджменттің теориясы мен практикасына сәйкес корпорация және бизнес бірліктер деңгейіндегі стратегиялық басқаруды жасау және жүзеге асыру мәселелері басым болып отыр. Батыс компанияларында қолданыста жүрген моделдер менеджменттің классикалық әдістеріне сүйенген: мақсаттың қойылуы, стратегиялық сараптама, стратегияны жасау және жүзеге асыру. Бұл модельді сәл өзгертіп, өнеркәсіптің инновациялық дамуының стратегиялық басқаруына қолдануға болады.

Ең бірінші сатыда Миссия, Болжау, Мақсаты және Дамудың басым бағыттары құрылады. «Миссия» - терминологияда компанияның стратегиялық басқаруына жататын және оның бағыт бағдарын анықтайтын ұғым ретінде көрсетілген. Ұсынылып отырған моделге сәйкес макро деңгейдегі «Миссия» термині әлемдік нарықта ұлттық өндіріс жүйесін тек шикізат ресурстарын жабдықтаушы ретінде ғана емес, қосылған құны жоғары, ғылыми сыйымды, жоғары технологиялы, «интеллектуальды» тауарларды жабдықтаушы ретінде көрсету миссиясы ұғымын білдіреді. Технология трансформациясында және өндірісті жаңашылдандыруда елдің Үкіметі басты рольде болып табылады. Бұл жерде Үкімет өзінің елді дамытудың катализаторы және «технологиялық» менеджері ретіндегі миссиясын атқарады.

Индустриалды-инновациялық даму стратегиясының жүзеге асырылуын басқару үрдісінде жаңа міндеттерді шешу қажет етілген жағдайда Үкімет миссиясы оны әрбір этапында қайта қарастыруы мүмкін. «Болжау» – бұл ел экономикасының даму деңгейінің және оның жағдайының көрінісін, оның ғылыми-технологиялық әлуетін және әлемдік нарықта алатын орнын анықтайтын ұғым болып табылады. Үкімет елдің болашақтағы жағдайын «Болжауына» байланысты «көшбасшы» немесе «Технологиялық алға басу» Стратегиясын жүзеге асыруы қажет. Сонымен, ары қарай, «Болжау» дамудың басым бағыттарын және стратегиясын жүзеге асыру нәтижесінде қол жеткізілетін мақсаттарын анықтайды. Ішкі ресурстарымызды және сыртқы нарықтық ортаны стратегиялық сараптау елдің экономикалық, ғылыми-технологиялық және өнеркәсіптік әлеуетін бағалауға мүмкіндік береді.

Стратегияның маңызды бөлігінде стратегияны жүзеге асырудың ғылыми негізделген басым және негізгі бағыттары қарастырылуы қажет. Стратегияның басым және негізгі бағыттарына, оның жүзеге асуынан күтілетін көрсеткіштерге сүйене отырып «Қызмет етудің стратегиялық бағдарламасы» жасалады. Бағдарламаның орындалуын қадағалау сәйкес құрылымдардың құзіретіне, олар: Индустрия және сауда министрлігі, Энергетика және минералды ресурстар министрлігі, Экономика және бюджетті жоспарлау министрлігіне беріледі. Олардың міндетіне стратегиялық мониторинг және жүзеге асыру үрдісін реттеу қызметі тапсырылады. Стратегияны басқарудың соңғы этапы қызмет ету бағдарламасының және міндеттерінің өзгеруіне байланысты түзетулер енгізу мақсатымен жүргізілетін ішкі және сыртқы орта сараптамасы қажет етіледі.

Макро деңгейдегі стратегиялық сараптама үрдісінде экономиканың күшті және әлсіз жақтары, сонымен бірге, оның мүмкін бағыттары, дамуының әлеуеті, күтілетін кедергілері мен шектеулері немесе қауіптері анықталуы мүмкін. Компанияның SWOT-сараптамасының үйлестігімен келтірілген ұсыныс инновациялық-технологиялық дамудың тиімді стратегиясын жасап шығаруға мүмкіндік береді. Сараптаманың нәтижелері экономикалық, ғылыми, инновациялық әлеуеттің нақты көрінісін бағалауда алынған көрсеткіштері болып табылады. Ал осы нәтижелерді Үкімет даму және «Технологиялық алға басу» Стратегиясын құруға негіз ретінде қарастырады.

Стратегияның жетістіктерге жетуі оның жүзеге асуының басым және негізгі бағыттарын дұрыс таңдауына байланысты болып келеді. Ал сол бағыттары көрсеткен нәтижелерімен Қызмет етудің Бағдарламасына ықпалын тигізеді. Мониторинг ішкі және сыртқы ортаның өзгеруіне байланысты толықтулар мен түзетулер енгізуге мүмкіндік береді. Өз кезегінде ішкі және сыртқы ортаның өзгеруі кері байланыстың әсерінен болады.

Даму стратегиясын жүзеге асыру үрдісінде өнеркәсіп кәсіпорындарының, венчурлық

бизнестің, мемлекеттік және жеке даму институттарының қатысумен ғылымды, инновацияны және технологияны жүйелі түрде басқаруды жүзеге асыру Қазақстанның ұлттық инновациялық жүйесін қалыптасуын қамтамасыз етеді.

Өнеркәсіп құрылымдарын диверсификациялау және өндірісті дамыту үрдісінде «Қазақстанның технологиялық алға басу» Стратегиясын жасау және жүзеге асыру қажеттілігі туындайды. Бәсекеге қабілеттіліктің жоғары жағдайындағы тез өзгеріске ұшырайтын жаңа технологиялар әлемінде басым бағытты технологиялар мен бағыттарды жасау және жүзеге асыру маңызды болып отыр. Бұл жағдай Қазақстан үшін осындай басымдылыққа ие етуге негіз бола алатын ғылыми зерттеулердің перспективтісін іздеуге бағыттайды. Сондықтан да, стратегияны жасау мен ғылыми-технологиялық даму саясаты әлемдік ағымдардың шындыққа негізделген болжамдарына сүйенуі қажет.

Қазақстанның «Технологиялық алға басу» Стратегиясына өтуі ғылымның және бизнестің дамуының перспективті бағыттарына қаржылық ресурстардың және ғылыми-технологиялық әлеуеттің жұмылдырылуы, экономиканың «интеллектуалдануы» негізінде экономикалық қызметтің жаңа саласына шығуға мүмкіндік береді. Осы Стратегияның жүзеге асуы нәтижесінде жаңа өндірістер құруға арналған басым бағытты жобалар арқылы құрылатын ғылыми сыйымды және жоғары технологиялы салалар қалыптасуы мүмкін. Жаңа өндірістерді құру жобалары өз кезегінде отандық ғалымдардың зерттеулерінің нәтижелеріне негізделген био- және нанотехнология, фармацевтика индустриясы саласындағы, жоғары технологиялар трансферті негізінде құралған әртүрлі бағдарламалық тауарлы инновациялар саласындағы отандық ғылыми зерттеулер мен тәжірибе конструкторлық жұмыстар нәтижелерін жүзеге асырумен айналысады. Бізге белгілі, ұлттық экономиканың ғылыми саладағы бәсекелік артықшылығы компанияның инновациялық стратегиясымен анықталады. Сондықтан, Үкіметтің инновациялық саясатында жоғары технологиялар саласындағы корпоративті сектор мен шағын инновациялық бизнестің технологиялық дамуының басым бағыттарына, қазақстандық ғалымдар мен компаниялардың халықаралық жобаларда бірлесіп жұмыс жасауына аса назар аударылуы тиіс.

Бүгінгі таңда әлемнің көптеген елдері ұлттық экономиканың тұрақты дамуына инновацияның негізінде жетіп отыр. Олардың тәжірибесіне көз жүгіртсек, бұл бағытта арнайы мемлекеттік саясат жүргізіліп, ұлттық деңгейде бірқатар маңызды шешімдер қабылдап үлкен нәтижеге жетіп отырғанын көреміз. Соңғы жылдары әлемдік экономикада білім мен инновацияны маңызды экономикалық ресурстар ретінде пайдалану базасында экономикалық өсудің жаңа типі қалыптасты. Қазір материалдық игіліктерді жасау көп жағдайда ғылымның жалпы деңгейі мен техниканың прогресіне немесе осы ғылымның өндірісте қолданылуына тәуелді.

Дамыған елдердің экономикасын қазіргі уақытта индустрияланудан кейінгі ақпараттық немесе білім экономикасы, болмаса қызмет көрсету технологиялық экономикасы деп анықтайды. Басқа да анықтамалар бар, бірақ, бастысы, қазіргі экономиканың мықты инновациялық құрамдас бөлігі бар. Сондықтан, егер біз әлемдік экономикаға тең түрде ықпалдасқымыз келсе, егер жаһанданудың талаптарына өзімізге пайдалы жағынан бейімделгіміз келсе, онда өзіміздің дамуымызда бұдан әрі қарай да тек табиғи ресурстарға иек артпауымыз керек. Қазақстанның экономикалық өсудің және бәсекеге қабілеттілікті күшейтудің стратегиялық факторы ретіндегі айтарлықтай ғылыми және білім беру әлеуеті бар. Оны адами интеллектінің, ғылыми-техникалық нәтижелердің жетістіктерін өмірге келтірудің арнасы болып табылатын инновациялар арқылы нарықтық экономикада қозғалысқа келтіруге болады. Қазіргі экономикада инновациясыз бірде-бір түбегейлі міндетті шешу мүмкін емес.

Қазақстан Республикасының инновация саласындағы саясаты нақты құжаттармен айқындаған. Олардың қатарында мемлекеттік бағдарламалар, үкімет қаулылары, заң актілері де бар. Солардың ішінде маңыздыларына тоқталып өтсек: «Қазақстан Республикасының индустриалдық- инновациялық дамуының 2003-2015 жылдарға арналған бағдарламасы», Қазақстан Республикасының «Инновациялық қызметті мемлекеттік қолдау туралы» заңы. Бұл құжаттарда инновациялық қызметті мемлекеттік қолдаудың мақсаты мен қағидалары, негізгі бағыттары, нысандары белгіленген. Жоғарыда айтылған құжаттардың негізінде елімізде көптеген іс шаралар атқарылып, нәтижесін беруде[1]. Отандық ғалымдардың жеткен жетістіктері мен ойлап тапқан инновациялық жаңалықтары өндіріске енгізіліп, үлкен қолдауға ие болып жүр. 2010 жылы отандық ғалымдарымыздың 2000 жуық жаңалығы мен өнер табысы патенттелді. Олардың ішінде техника саласы бойынша 130, мал шаруашылығы бойынша 14 жаңа тұқым алынды. Сарапшылардың пікірінше, Қазақстандағы ғылым мен инновациялардың проблемаларының бірі –

ғылыми зерттеулердің аяқталмағандығы, олардың өндірістен қол үзіп кетуі, яғни көптеген ғылыми зерттеулер іргелік сипатқа ие, ал өткізілетін қолданбалы әзірлемелерді коммерцияландыру және өндіріске енгізу мүлдем жоқ деп айтсақ болады. Елбасы әлемнің барынша бәсекеге қабілетті елу елдің қатарына кіру мақсатын қойып отыр. Жаңғыртуларсыз, жаңа технологияларсыз және тұтастай инновацияға екпін бермейінше бұл мақсатқа жету мүмкін емес. Қазақстан Республикасының халқының әлеуметтік, экономикалық әлеуетін көтеру үшін «білім және ғылым экономикасын» құру қажет. Инновациялық экономиканың қалыптасуы Қазақстанның ХХІ ғасырдағы дамуының баламасыз нұсқасы болып табылады. Экономикалық дамудағы жеткен жетістіктер, саяси және әлеуметтік тұрақтылық Қазақстанның әрі қарай дамуын тұрақты, заманауи және перспективалы негізге қоюға мүмкіндік береді. Қазақстан тарихи көлемдегі алға секіру алдында тұр, оның алдында тауарлардың, қызметтердің, еңбек ресурстарының, капиталдың, заманауи идеялар мен технологиялардың әлемдік рыногының бөлінбес және динамикалы бөлшегі болу міндеті тұр. Осы жолдағы негізгі міндеттердің бірі «білім экономикасы» негіздерін қалыптастыру, жаңа технологияларды қолдану, инновациялық экономиканы дамыту болып табылады. Ол үшін меншікті, адами капиталды дамыту, елдің интеллектуалдық әлеуетін нығайту талап етіледі. Бұл ғылым мен білім беру ісінің алдына үлкен міндеттерді қояды, оларды дамытуда радикалды өзгерістерді талап етеді. Қазақстандағы ғылымның дамуының қиын мәселелерінің бірі оның қаржыландырылуы болып табылады. Ұзақ уақыт бойы бұл сала қаржыландырудың жетіспеушілігін сезініп келді. Соңғы жылдары жағдай жақсарып келеді, дегенмен, ІЖӨ-ге шаққанда ғылымға кететін шығындар үлесі бойынша еліміз әлі төмен деңгейде.

Инновациялық орта деп ғылыми білімдер мен техниканың жетістіктерін өндіріске енгізіп, одан табыс табу мақсатында кәсіпкерлермен түрлі ұйымдардың, жеке тұлғалардың әрекет етуіне ыңғайлы экономикалық кеңістікті айтуға болады. Оның тиімділігі тек экономика құрылымдарында ғана емес, әлеуметтік салаға да, экологиялық ортаға да, мемлекеттің беделі мен бәсекеге қабілеттілігіне ықпал етеді[2].

Инновациялық саясатты қолдау арқылы еліміздің әлеуметтік әлеуетін арттыра аламыз. Инновациялық саясатты дамытуда жағымды экономикалық орта қалыптастыру қажет. Экономикалық орта қалыптастыруда мемлекет жеке сектормен ынтымақтастық орнатуы тиіс. Осындай ынтымақтастықтың тиімді мысалы ретінде Жапония, Швеция, Түркияны келтіруімізге болады.

Еуропадағы Швеция мемлекетінің көңіл аударатын өзіндік ерекше тәжірибесі бар. Ол елде мемлекет міндетті түрде ірі корпорациялардың жанынан ғылыми ізденушілік орталық қалыптастыру саясатын қолданады. Мұндай саясаттың нәтижесі ғылыми білімдердің тезірек коммерциализацияланып, корпорацияның осы бағыттағы жұмыстарын жандандыруға алып келеді. Себебі, әрбір корпорация өз жанынан құрылған ғылыми ізденушілік орталықты жеке өз қаражатына қаржыландырады. Салған қаржысының тиімді әрі тез қайтуына корпорация мүдделі.

Жапонияда жеке секторды ғылыми инновация жүйесіндегі бәсекелестерінен қорғау амалдары кеңінен тараған. Ол үшін импортты шектеу, ұлттық валютаны күшейту тетіктеріне көп көңіл бөледі. Инновацияға осындай орта қалыптастыра отырып, мемлекет экономиканың инновациялық жедел дамуын қамтамасыз ету бойынша негізгі салмақты инновациялық инфрақұрылымы кеңінен шоғырланған аймақ технополистерге салады. Бір ерекшелігі, Жапонияның технополистерінде жапон ұлтының дәстүрлері де, ұлттық құндылықтары да, бірінші кезекке қойылады, яғни жапондық инновациялар елдің болмысымен тығыз байланысып жатыр.

Түркия Республикасы қысқа уақыттың ішінде инновация саласында қомақты жетістіктерге жетті. ХХ ғасырдың 80 жылдары жеке сектормен тығыз әріптестік қатынас орната отырып, қазіргі кезде бұл ел өзіндік ұлттық ғылыми әлеуетін қалыптастырды. Нәтижесінде бұл ғылыми әлеует экономиканың маңызды салаларын (тоқыма, туризм, аяқ киім, тамақ өнер кәсібін) инновациялық идеяларды ойлап тауып, мемлекеттің бәсекелестігі мен инновациялық белсенділігін арттыруға өз септігін тигізуде.

Әлемде инновацияны дамытудың жағымды экономикалық орта қалыптастыру тәжірибесі қаншалықты көп болса, олардың ішінен Қазақстан экономикасы үшін ең қолайлысын, тиімдісін елдің ұлттық экономикалық, ғылыми-техникалық ерекшелігіне қарай таңдаған жөн. Бұл шетелдік тәжірибені бірденен көшіре салу емес, керісінше олардың инновацияны қолдау тетіктерін зерттеп, соның негізінде Қазақстандық моделін қалыптастыру қажет. Қазіргі таңда бізге мұнай-химия индустриясы мен ауылшарушылық индустриясын қолдап дамыту қажет. Олай дейтінім, қазіргі отандық ғалымдардың индустриялық-инновациялық жетістігін халық игілігіне пайдаланылмай

және көрмей отыр десем болады. Бізге мұнай өндіретін үш завод бар, олар ішкі сұранысты қанағаттандыра алмай отыр. Бұл заводтар кеңес одағы кезінде ескі технологиямен салынған. Қазір бізге оларды жаңалап, жөндегеннен гөрі жаңа завод салған экономикалық және экологиялық тиімді болар еді. Мысалы ретінде Германия алайық, олар төрт бірдей ескі мұнай өндіретін заводтарын жауып, орнына осы заманға сай қуатты завод салды.

Инновациялық инфрақұрылым аясында жағымды экономикалық орта қалыптастырудың бір тетігі – өндіріс пен ғылым байланысының тиімділігін арттыру. Отандық ғалымдар мен өнертапқыш азаматтарымызды қолдауымыз керек. Қазіргі кезде, өкінішке орай, ғылымның өндірістен өте қатты алшақтап кеткенін аңғарамыз. Осындай жағдайды болдырмау үшін, мына іс-шараны іске асырған жөн:

- Арнайы ғылыми зерттеулер жүргізіп, оның нәтижелерін өндіріске енгізген кәсіпорындарға салық жеңілдіктерін беру;

- Мемлекет тарапынан әрбір ғылыми-зерттеу ұйымына нақты бір кәсіпорынмен байланыс жасауын міндеттеу. Бұл жердегі басты қағида мемлекет пен бизнестің байланысын қолдай отырып, оларға жыл сайын екі-үш гранттарды жеңіп алуға мүмкіндік жасау;

- Ғылыми кадрларды материалдық ынталандыру жүйесін құру. Ғылыми кадрларды ынталандыру жоқ, олай дейтінім қазіргі білікті жастар ғылыммен емес, бизнеспен айналысуға ынталы. Ал егер осы білікті жастарды инновация саласына тартанын болсақ, біздің ұтарымыз көп болмақ[3].

Елімізде жоғары оқу орындары да инновациялық ортаға қажетті кадрларды дайындауға қауқарсыз болып отырғаны жасырын емес. Себебі, көптеген университеттерде білікті кадрларды дайындайтын сапалы профессорлық-оқытушылық құрам жасақталмаған. Жоғары оқу орындары білім, ғылым және өндіріс арасын байланыстырушы буын болып табылатындықтан білім берудің инновациялық инфрақұрылымын дамыту, әр түрлі бейінді ғылыми-инновациялық орталықтар, жаңа технопарктер құру жұмыстарын жандандыру қажет.

Қорытындылай келе, тұрақты экономикалық өсуді қамтамасыз етуде инновацияның ролі маңызды. Ел экономикасын дамытуда шетелдік тәжірибені ескере отырып, өзіміздің даму жүйемізді қалыптастырғанымыз жөн. Ол үшін білім, ғылымды және отандық ғалымдарды қолдауымыз керек. Ғалымдарымыздың жетістіктерін өндіріске енгізу және қаржыландыру жағын реттегеніміз жөн.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының индустриалды-инновациялық дамуының 2003-2015 жылдарға арналған стратегиясы. www.government.kz
2. А.Ж. Сүйеубекова Қазақстан Республикасының индустриалды-инновациялық даму жағдайы. // Вестник КазНУ. Серия экономическая, №1, 2011.
3. М.Ш. Кенжеболатова Инновациялық қызметті мемлекеттік қолдау қажеттігі. // Вестник ЕНУ. Серия экономическая №1, 2010

Бекниязова Д.С.

докторант PhD

*Международный Университет Кыргызстана,
Республика Кыргызстан, г. Бишкек*

ИННОВАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ, ВОЗМОЖНЫЕ ПУТИ РАЗВИТИЯ

В связи с необходимостью конкуренции с наиболее сильными в экономическом отношении государствами, необходимо, как минимум, соответствовать развитым странам по уровню инновационных технологий, применение которых обеспечит, в свою очередь, форсированное индустриальное развитие государства.

Развитие инновационной экономики в Республике Казахстан во многом определяется её финансовым обеспечением и на начальном этапе нуждается в существенной государственной поддержке. Необходимость развития новых технологий и инноваций, повышение спроса на инновационную продукцию являются требованием современности.

Между тем, развитие инновационной деятельности в регионах Казахстана, несмотря на

усилия государства, сдерживается рядом факторов. Рассмотрим проблемы и задачи финансового обеспечения инновационной деятельности в регионах Республики Казахстан и возможные пути их решения.

В настоящее время в Республике Казахстан успешно функционируют созданные в целях реализации инновационной политики формирования - АО «Национальное агентство по технологическому развитию» (г. Астана), РГП «Национальный центр технологического прогнозирования» (г. Алматы) и ТОО «Центр коммерциализации технологий».

Главными факторами, определяющими успех высокоразвитых в индустриальной сфере стран являются:

- коммерциализация инновационных технологий (до 70% финансовых вливаний в науку производит частный бизнес);
- приближение академической науки к индустрии (создание научно-производственных комплексов);
- государственные инвестиции в человеческий капитал (до 93% студентов обучаются в государственных университетах и только 7% - в частных).

В целом, на сегодняшний день большая часть инновационной деятельности в Казахстане стимулируется непосредственно государством, и большинство научно-исследовательских работ ведется в государственных лабораториях (рисунок 1).

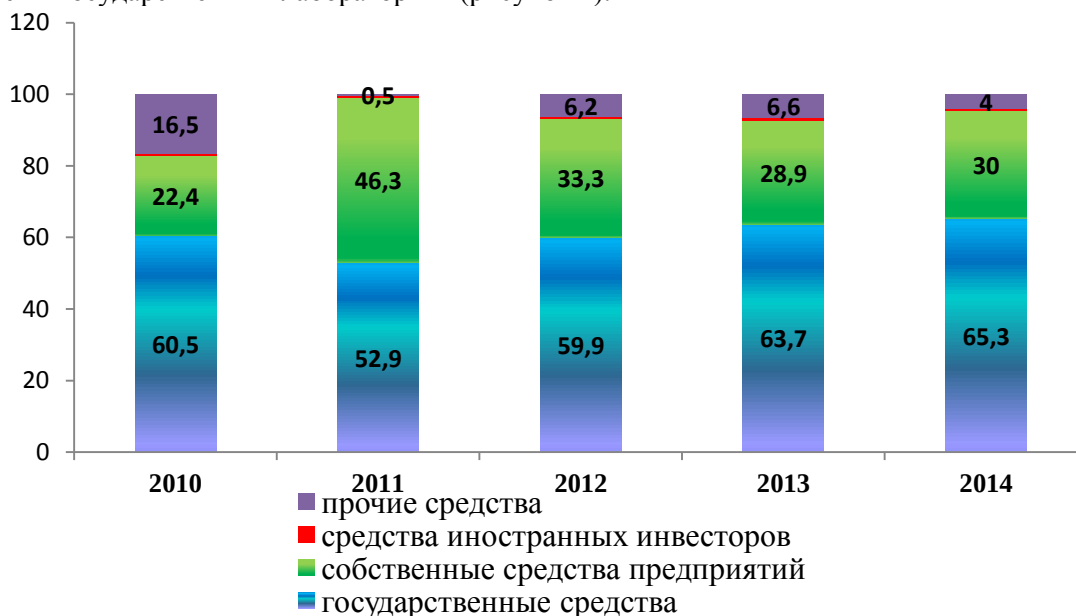

Рисунок 1 - Источники финансирования инновационной деятельности предприятий в Республике Казахстан за 2010-2014 годы, в процентах [1]

Согласно представленным данным рисунка 1, в 2014 г. доля частного сектора в научно-исследовательские и опытно-конструкторские работы составила лишь 30 %, в то время как в Японии (78,5 %), Китае (73,3 %) и США (72,6 %) большая часть научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ осуществляется частным сектором.

Государство заинтересовано в развитии инноваций в стране, поскольку Казахстану необходимо повышать свою конкурентоспособность, но все его усилия недостаточно эффективны без участия в инновационном процессе частного сектора. В настоящее время наблюдается слабая заинтересованность предпринимателей в поиске и продвижении отечественных научных разработок [2]. Это, в свою очередь, обуславливает низкий показатель доли инновационной продукции в ВВП Казахстана (таблица 1).

Производство инновационной продукции и услуг сдерживается ввиду их недостаточного спроса со стороны потребителей. Это связано с тем, что данная продукция недостаточно конкурентоспособна по сравнению с зарубежными аналогами. Основной проблемой развития регионов являются существенные диспропорции в развитии, в результате которых многие предприятия республики оказались оторванными от цепочки производства конечного продукта. Так, проведенный анализ свидетельствует о слабой инновационной активности регионов, низком

уровне восприимчивости инноваций среди населения, недостаточность финансовых ресурсов для финансирования инноваций.

Таблица 1 - Основные показатели, характеризующие инновационную активность предприятий в Казахстане за 2010-2014 годы

Показатели	2010	2011	2012	2013	2014
Количество респондентов, всего	10937	10723	21452	22070	24068
из них имеющих инновации	467	614	1622	1774	1940
уровень активности в области инноваций, %	4,3	5,7	7,6	8,0	8,1
не имеющие инновации	10 470	10109	19830	20296	22128
уровень пассивности в области инноваций, %	95,7	94,3	92,4	92,0	91,9
доля инновационной продукции в ВВП, %	0,66	0,86	1,25	1,64	1,50
Примечание – Составлено автором по данным Комитета РК по статистике					

Основные причины низкой эффективности результатов научно-инновационной деятельности сводятся к следующему.

- слабые горизонтальные связи между участниками научно-инновационного процесса;
- отсутствие мотивации в коммерциализации результатов при проведении НИОКР;
- низкий уровень инновационной инфраструктуры, лабораторно-исследовательской базы, недостаточное количество современных приборов и оборудования;
- отсутствие стратегического планирования и мониторинга НИОКР, что не позволяет осуществить доведение результатов исследований до конечного коммерческого продукта;
- недостаток квалифицированных кадров для инновационной деятельности.

Для создания эффективной национальной инновационной системы необходимо:

- завершить процесс индустриализации страны, так как инновации появляются, прежде всего, в производстве;
- развивать горизонтальные схемы финансирования инновационной деятельности, предусматривающие свободный перелив капитала из одного региона в другой, из одной отрасли в другую;
- дать возможность регионам в формировании инновационной политики и финансировании проектов;
- необходимо усилить межрегиональную координацию при формировании новых индустриально-инновационных проектов в рамках Карты индустриализации. Подтверждением этому являются инициативы регионов по строительству восьми цементных заводов в различных областях Казахстана или значительное количество проектов по производству пластиковых труб.

Создание региональных инновационных систем позволит комплексно решить проблемы соответствующего региона с учётом его специфики, задействовать местных субъектов предпринимательства, что в целом будет способствовать активизации инновационных процессов.

Конкретными инструментами государственной финансовой поддержки могут выступить:

- налоговые преференции, предоставляемые в Казахстане для инвестиционных проектов - освобождение от НДС, налога на имущество и земельного налога до выхода предприятия на проектную мощность;
- внедрение налоговых вычетов и преференций для субъектов инновационной деятельности;
- введение налоговых каникул или других льгот для предприятий, осваивающих новые отечественные технологии, что позволит привлечь частные, в том числе иностранные, инвестиции и ускорить промышленное освоение и использование высокоэффективных разработок и развить на их основе наукоемкие производства. Такой путь используется во многих странах мира, в том числе и в США;
- приобретение оборудования и технологий по лизингу и широкого распространения франчайзинговых отношений;
- уточнение методов оценки стоимости интеллектуальной собственности и условия ее включения в хозяйственный оборот;
- определение форм участия авторов ноу-хау в уставном капитале и, соответственно, в прибыли;
- гармонизация механизма патентования зарубежными странами в целях уменьшения количества барьеров и стимулирования развития инновационных технологий в производстве.

- увеличение микрофинансирования и предоставление малых грантов для поощрения попыток использования потенциальных возможностей и предпринимательской инициативы, в том числе в университетах и исследовательских организациях.

Реализация названных рекомендаций может способствовать повышению эффективности управления инновационной деятельностью, что в конечном итоге, является залогом успешной реализации форсированной индустриально-инновационной политики в Республике Казахстан¹.

Список использованных источников:

1. Официальный Интернет-ресурс Комитета по статистике Министерства национальной экономики РК // Режим доступа: [http:// www.stat.gov.kz](http://www.stat.gov.kz)
2. Ыдырыс С.С. Проблемы формирования инновационной и инвестиционного климата в отраслях Республики Казахстан // Вестник КазНУ. - № 2. – 2010. – С. 5-6.

Бекниязова Г.И.

*ГУ «Средняя общеобразовательная школа-гимназия №9 г. Павлодара»
Казахстан, г. Павлодар*

ФАКТОРЫ ИННОВАЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Инновационная активность предприятий является стимулирующим фактором развития экономического роста в стране. В свою очередь важно изучение как внешних, так и внутренних факторов, влияющих на процесс разработки, принятия и реализации инновационных решений. Внутренние факторы направлены на налаживание и управление инновационной деятельностью на предприятии, внешние факторы способствуют расширению границ инновационной деятельности.

При этом в условиях среды, благоприятной для реализации нововведений, центр тяжести в инновационных отношениях смещается в сторону инновационного потенциала фирм-инноваторов - внутренних факторов, влияющих на инновационную стратегию. Когда внешняя среда экономической системы благоприятна для нововведений, они целиком зависят от внутренних факторов инновационной активности. Между тем, инновационный потенциал предприятия представляется как совокупность материальных, финансовых, трудовых, инфраструктурных, интеллектуальных информационно-коммуникационных ресурсов [1].

К внешним факторам относятся факторы, обуславливающие взаимодействие предприятия с экономической и социальной средами:

- использование внешних источников для поддержки всех фаз инновационного процесса: от открытия и разработки до коммерциализации;
- коммуникации с заказчиками, деловыми партнерами, инвесторами, конкурентами, исследовательскими организациями и ВУЗами;
- лоббирование интересов в государственных институциональных структурах.

Для малых и средних предприятий, особое значение в качестве внешнего фактора развития инновационной деятельности приобретает использование образовательного трансфера, а также консультаций [2]. Это дает малым и средним предприятиям особые шансы более широко применять свои весьма ограниченные по объему исследования и разработки и дефицитные кадровые ресурсы.

Богатый выбор вариантов поддержки инновационных проектов специально для малых и средних предприятий предлагается в рамках государственных программ развития, например:

- программы поддержки малых и средних предприятий в области технологического трансфера;
- предоставление помощи при внешних инновационных консультациях (материального и нематериального характера);
- косвенные мероприятия по стимулированию исследований и разработок (например, снижение налогов);

¹ Статья выполнена при поддержке гранта Министерства образования и науки Республики Казахстан, проект 3931 / ГФ 4

- прямая помощь по определенным технологическим направлениям;
- помощь при создании инновационных предприятий.

В рамках целенаправленного инновационного менеджмента необходимо оценивать различные программы помощи и отбирать те, которые заслуживают внимания и могут подойти для условий конкретного предприятия. Большой вопрос для малых и средних предприятий в рамках реализации инновационных проектов - слабость финансовой базы - может быть разрешен благодаря целевому планированию, которое находит отражение в соответствующей концепции финансирования. Такие предприятия могут воспользоваться государственной помощью или прибегнуть к формам финансирования долевого участия.

Решающее значение имеет заблаговременное финансовое планирование с определением потребностей в финансовых средствах по всем фазам инновационного процесса, чтобы гарантировать их обеспечение в нужные сроки.

Внутренние факторы - это существенные особенности предприятия, отличающие его от конкурентов и определяющие его инновационную состоятельность.

К ним относятся: мотивированное руководство; интеграция технологических и организационно-управленческих инноваций; высокая производительность; эффективные отношения с персоналом, широкое вовлечение его в инновационный процесс; непрерывное организационное обучение; эффективная система маркетинга, осуществляющая коммуникации с конечными потребителями; управление качеством, инфраструктурой, организационным развитием [2].

Внутренние факторы в свою очередь также можно подразделить на две группы.

В первую группу входят факторы, формирующие систему внутренних экономических отношений и способы взаимодействия с факторами внешней среды. Вторую группу образуют факторы, характеризующие «внутренние ресурсы» организации.

Первая группа факторов - это:

- форма собственности на средства производства, определяющая характер экономических интересов хозяйствующих субъектов, в целом внутрифирменных экономических отношений, в том числе отношения управления;
- организационная структура, обуславливающая мобильность экономической системы в процессе принятия управленческих решений и степень соответствия этих решений воздействию внешней среды;
- «размер организаций», определяющий ее принадлежность к категории: «малые», «средние», «крупные» компании;
- отраслевая принадлежность, характеризующая специализацию компании, основную цель ее деятельности, долю на рынке и конкурентоспособность на рынке.

Размер фирмы влияет на ее способность концентрировать не только финансовые, но и человеческие ресурсы для осуществления инноваций.

При прочих равных условиях, чем более крупный размер имеет фирма, тем у нее больше возможностей для отвлечения части производственных ресурсов в инновационную сферу.

Вторая группа факторов включает:

- финансовое положение компании, дающее представление о ее финансовой устойчивости, степени ее зависимости от внешних источников финансирования инноваций, ее платежеспособность и, как следствие, возможность получения кредита для реализации инновационных проектов;
- научно-технический потенциал, характеризующий возможности организации в области НИОКР;
- производственный потенциал, характеризующий производственную базу компании, возможность производить ту или иную продукцию, производственную мощность;
- кадровый потенциал, определяющий уровень профессиональной квалификации персонала организации, необходимый для осуществления инноваций.

В качестве средства, формирующего систему внутренних экономических отношений и способы взаимодействия с факторами внешней среды, выступает реструктуризация предприятий.

Процессы реструктуризации могут носить пассивный характер, выражающийся в закрытии убыточных подразделений, сокращении персонала, уменьшении расходов на объекты социальной сферы, реструктуризации задолженности и др., а также активный характер, заключающийся во внедрении новых производственных и управленческих технологий, инвестициях в обучение,

продвижении на новые территориальные рынки традиционной продукции, разработке новой продукции и ее продвижение на рынок и др. В научной литературе к числу направлений реструктуризации относят продуктовые (горизонтальные и вертикальные), технико-технологические и организационно-управленческие инновации [3].

Продуктовые инновации являются самым распространенным типом активности предприятий в Республике Казахстан в ходе их реструктуризации. Существенное различие между инновациями вообще и продуктовыми инновациями в частности касается источника инновационной активности: осуществляются ли они посредством имитации, заимствования существующих технологий или продуктов от других компаний, либо с помощью собственных исследований и разработок. В одном случае речь идет об имитации, во втором - непосредственно об инновации.

Конкурентный фактор обеспечивает отбор инноваций на рынке товаров. Вместе с тем, конкуренция - это и экономическая среда конкретного рынка, на котором взаимодействуют и другие экономические факторы.

Между конкуренцией и инновационными отношениями существует самая тесная связь. В определенном смысле инновационные отношения являются порождением конкуренции, а результаты таких отношений являются орудием в конкурентной борьбе.

Конкуренция со стороны других компаний выступает в качестве существенного фактора стимулирования инновационной активности на предприятии.

Так, Ю. Симачев отмечает перевернутую зависимость инновационной активности предприятий от уровня конкуренции на рынке [4].

В начале, с ростом числа конкурентов на рынке инновационная активность возрастает, а затем стабилизируется или даже падает. Умеренная конкуренция способствует ускорению процесса внедрения новшеств. Но с усилением конкурентной борьбы денежные ресурсы истощаются, инновационный процесс или замедляется или прекращается совсем.

Факторы, стимулирующие инновационную активность предприятия, связаны с возникновением новых потребностей и предпочтений у потребителей, сокращением жизненного цикла товаров, повышением наукоемкости продукции.

К горизонтальным продуктовым инновациям относятся такие формы инновационной активности как расширение ассортимента товаров, ранее производимых предприятием; создание нового внешнего вида и упаковки товаров.

К вертикальным продуктовым инновациям следует отнести такие формы инновационной активности, как: создание качественно нового товара; замена снятой с производства устаревшей продукции; улучшение качества производимой продукции; внедрение новой системы послепродажного сервиса.

При горизонтальной конкуренции рост инновационной активности является способом занятия новых рыночных ниш или закрепления на уже имеющихся нишах. При вертикальных связях инновации являются ответом на повышение требований к поставщикам со стороны покупателей сырья и полуфабрикатов, либо желанием поставщиков обеспечить соответствующий уровень продвижения товара на рынке.

Под процессными инновациями следует понимать усовершенствование используемой или внедрение совершенно новой технологии, модернизацию оборудования.

Управленческие инновации ставят своей целью преобразование управленческой структуры компании, совершенствование системы корпоративных финансов, а также управление персоналом.

Если конкуренция является стимулом для инновационной активности, то трансферт технологий становится средством проникновения в компанию новых идей в ситуации, когда процесс инноваций происходит посредством копирования и имитации. Трансферт более современных технологий чаще всего реализуется посредством горизонтальных связей между предприятиями. Речь идет о простом копировании нового продукта, нового технологического процесса, а также новых управленческих решений у компаний, действующих на одном и том же рынке, т. е. у компаний-конкурентов.

Для характеристики инновационной активности применяется такой показатель, как доля инновационных предприятий, т.е. тех, кто осваивает новую продукцию или новые технологии. В странах OECD показатель доли инновационных предприятий в промышленности составляет 53%. В Казахстане этот показатель значительно меньше.

Следует отметить, что инновационно активное предприятие в Казахстане существенно отличается от западного, т.к. западное предприятие работает в условиях высококонкурентного рынка, насыщенного качественной продукцией. Казахстан же заметно отстает от стандартов качества международного рынка. Значительная часть новой продукции является новой лишь на казахстанском рынке и не является конкурентоспособной, а ее доведение до мировых стандартов требует таких затрат и усилий, которые многие предприятия позволить себе не могут. В связи с этим можно выделить три типа казахстанских предприятий в зависимости от характера и масштаба инноваций [4].

Тип 1 - инновационные предприятия, работающие на международном уровне. Это преимущественно крупные предприятия, работающие на госзаказ, имеющие достаточно развитую материально-техническую базу и продающие свою продукцию на международном рынке.

Тип 2 - инновационные предприятия, работающие на уровне требований казахстанского рынка. Это предприятия, продукция которых предназначена в основном для казахстанского рынка и лишь частично продающих продукцию за рубежом. Производственная база таких предприятий, как правило, не достигает мировых стандартов, а внедряемые инновации влияют в основном не на обновление производства, а на улучшение финансового положения и других сторон работы предприятий.

Тип 3 – предприятия, которые не занимаются нововведениями. К сожалению, в настоящее время к этому типу относится большинство казахстанских предприятий. Это, в основном, мелкие и средние предприятия с устаревшей материальной базой, незагруженными производственными мощностями, не выходящие на внешний рынок.

Важным фактором развития инновационной активности является качество рабочей силы. Более высокое качество рабочей силы, характеризующееся более высоким уровнем образования, квалификации работников, приводит к более эффективному использованию производственных ресурсов. Именно образовательный уровень отражает креативную способность работников воспринимать новые идеи, появившиеся на рынке. Качество рабочей силы определяет способность фирмы осуществлять собственные НИОКР или копировать новые продукты у других фирм.

Компания, использующая принципы обучающейся организации, становится привлекательным местом работы для высококвалифицированных творческих работников, улучшает отношения с заказчиками и партнерами. Особая роль в этом принадлежит науке. Поэтому она должна быть тесно интегрирована в производство, стать участником инновационного цикла разработки, распространения и использования инноваций.

О конкурентных возможностях можно судить по показателям относительной доли рынка, контролируемой компанией, скорости реакции на изменение рыночной ситуации и т.п. Технические возможности обусловлены параметрами оборудования, технологической схемой производства и т.п. Особо следует отметить возможности организационной культуры в продвижении инноваций и роль сильного руководства в создании такой культуры.

Список использованных источников:

1. Посталюк М.П. Влияние разных факторов экономической системы на инновационные отношения в конкурентной среде// Проблемы современной экономики.- Спб., 2005. - № 3(15).- С. 34.
2. Степанова Е.А. Инновационная стратегия: потенциал, ограничения, предпосылки успешности //http://tisbi.ru
3. Краснова Л.В. Внутренние проблемы управления инновационной деятельностью / Краснова Л.В. // Проблемы экономики. Выпуск 5(18) – Москва: Изд-во ООО «Спутник +», 2007. - с.79.
4. Симачев Ю.В. Направления и факторы реформирования промышленных предприятий //Экономический журнал ВШЭ. – 2001. - №3. – С. 328.

ЗНАЧЕНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМ ПОТЕНЦИАЛОМ В ОБЕСПЕЧЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ КОМПАНИИ

В последнее время одним из решающих факторов успеха деятельности организации является не только эффективно выстроенная система взаимоотношений с внешними стейкхолдерами, но и управление внутренним потенциалом компании. Потенциал организации можно определить как нереализованную возможность, которую при правильном подходе можно сконвертировать в актив и конкурентное преимущество. Одной из таких возможностей является интеллектуальный потенциал.

Он представляет собой очень сложное явление. При комплексном управлении интеллектуальным потенциалом можно предотвратить многие риски, возникающие в организации и связанные с финансовыми и иными потерями. В данной статье мы рассмотрим основные подходы к понятию «интеллектуальный потенциал» и его место в системе управления рисками.

Большинство авторов определяют интеллектуальный потенциал как интеллектуальный капитал, включая в него такой актив, как человеческий капитал, накопленные знания и опыт. Ошибочность такого отождествления кроется в различии самих слов «потенциал» и «капитал».

«Капитал» в переводе с латинского языка (*capitalis*) означает «главный» и в Современном экономическом словаре определяется как «ресурсы, созданные людьми для производства товаров и услуг» [10, с. 55].

Следовательно, капитал - это актив предприятия, его имущество, средства, ресурсы, непосредственно или косвенно участвующие в производстве продукции или в процессе оказания услуг.

«Потенциал» исходит от латинского слова «*potentia*» - «сила, мощь». Потенциал – это возможности, источники, которые могут быть использованы для решения какой-либо задачи, достижения определенной цели; это способность организации добиваться конкретных целей, расширять свои возможности за счет развития имеющихся активов и приобретения новых.

Капитал характеризуется статичностью, потенциал же соотносится с динамичностью, со стадией развития, поскольку потенциал – это то, что позволяет организации развиваться.

Возможности развития складываются из интеллектуального и организационного капитала.

Человеческий капитал – это знания, опыт, квалификация, личные качества и мотивы, которыми руководствуются люди в своей деятельности.

Организационный капитал – это способности лидера и его команды организовать свою деятельность из способностей всего персонала; знания, опыт и способности, принадлежащие уже всей организации и проявляющиеся при совместной деятельности.

Главная функция интеллектуального капитала – существенно ускорять прирост массы прибыли за счет формирования и реализации, необходимых предприятию систем знаний, вещей и отношений, которые, в свою очередь, обеспечивают его высокоэффективную хозяйственную деятельность. В частности, интеллектуальный капитал предприятия определяет качество его системы управления [9, с. 101].

Интеллектуальный капитал воплощен в запасе и потоке знаний, творческих (креативных) способностей, опыте решения инновационных проблем, культуре и мотивации умственного труда, используемых производительно и повышающих доходы человека, фирмы и общества. Интеллектуальный капитал фирмы включает специфические нематериальные активы, используемые для обеспечения и поддержания конкурентных преимуществ.

Основные источники образования и накопления интеллектуального капитала представлены в рисунке 1.

Интеллектуальный капитал посредством интеллектуальной активности конвертируется из интеллектуального потенциала.

Потенциал – это возможность и способность создавать что-либо новое.

Различают следующие виды потенциала (по В.М.Аньшин) [2]:

1. Ресурсный (кадровый резерв).
2. Финансовый потенциал (собственные финансовые средства, позволяющие организации вкладывать в новые направления бизнеса).

Рисунок 1 – Источники и формы интеллектуального капитала [9, с. 107]

3. Организационный (связан с организационной структурой, особенностями взаимодействия структурных подразделений, наличием дополнительных подразделений, региональной и дилерской сети).

4. Технологический (позволяет иметь конкурентное преимущество в области производства продукта, оптимизировать ее себестоимость, внедрять новые технологии производства).

5. Интеллектуальный потенциал (наличие нематериальных активов организации, новаторов как генераторов идей, научных школ, направлений, а также партнерские взаимодействия с научно-исследовательскими институтами и структурами).

6. Инновационный потенциал (связан с интеллектуальным потенциалом, определяется как возможность организации генерировать новации, включать появляющиеся нововведения в свою деятельность, имеющиеся бизнес-процессы).

С.И. Вовканич трактует понятие «интеллектуальный потенциал» как возможность накапливать, создавать и использовать новые знания, проекты, идеи, модели и другую семантическую информацию (научно-техническую, экономическую, правовую и т. д.).

Т. Стюарт под интеллектуальным потенциалом подразумевает сумму знаний всех работников компании, обеспечивающую ее конкурентоспособность, не учитывая при этом организационные процессы управления этими знаниями [9, с. 457]. К.М. Рахлин и О.Ю. Серова предложили выделить в структуре интеллектуального потенциала две составляющие: творческий потенциал и профессионально-квалификационный потенциал [4, с. 141]. Анисимова О.Н. называет интеллектуальным потенциалом «потенциальные возможности, которые находятся в распоряжении предприятия и используются в его экономической деятельности с целью роста прибыли или получения другой экономической выгоды» [1, с. 60].

Отсюда следует, что понятие интеллектуальный потенциал можно рассматривать как в узком, так и в широком смысле.

В узком смысле интеллектуальный потенциал – это возможность системы воспроизводить и реализовывать научно– технические новшества в сфере материального производства, которые будут использованы.

Интеллектуальный потенциал в широком смысле – совокупность способностей государства, региона, организации, коллектива, человека создавать уникальные достижения в области науки, техники и в духовно-нравственной сфере.

Мингалева Ж.А. и Максименко И.И. в структуре интеллектуального потенциала выделяют следующие элементы:

Научно-технический потенциал является комплексом разнообразных составляющих, среди которых, прежде всего, следует выделить:

- людские ресурсы в науке и технике;

- финансовые ресурсы, выделяемые на научно-исследовательские разработки и смежные области научно-технической деятельности;
- средства научного производства (земля, помещения, оборудование);
- комплексов центров и служб научно-технической информации региона, в котором функционирует предприятие;
- набор текущих и проектируемых программ научных исследований;
- систему центров по руководству научно-технической деятельности страны (региона).

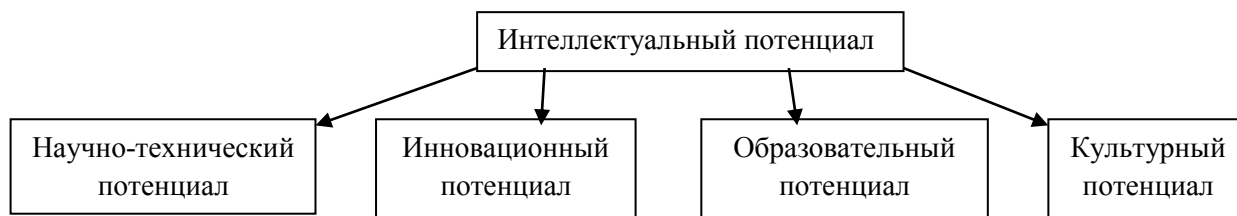

Рисунок 2 – Структура интеллектуального потенциала [9, с. 54]

Второй составляющей интеллектуального потенциала является инновационный потенциал, который включает в себя процесс преобразования научного знания в новые виды продуктов, технологий и услуг, а также маркетинговые исследования рынков сбыта товаров, конкурентной среды и комплекс управленческих и организационно-экономических мероприятий, которые в своей совокупности приводят к инновациям. Ключевым фактором является человеческий ресурс, который выступает главной креативной силой. Инновационный потенциал можно представить как совокупность трех элементов.

Первым элементом является задел научно-технических разработок и изобретений. Данный элемент присутствует в составе инновационного потенциала экономических субъектов всех уровней хозяйствования – от предприятия до страны в целом (или мира в целом).

Вторым элементом инновационного потенциала являются инфраструктурные возможности для обеспечения инновационного процесса. Инфраструктура инновационного процесса в рамках экономического субъекта любого организационно-иерархического уровня должна обеспечивать последовательное или параллельное прохождение новшеством всех этапов инновационного цикла вплоть до превращения его в инновацию, т.е. конечный продукт [9, с. 54-56].

Инновационная культура является третьим элементом инновационного потенциала и включает в себя ряд факторов, разнонаправленно влияющих на инновационную активность. К позитивно влияющим факторам относятся: чувство нового, склонность к нововведениям; инициативность, стремление решать трудные задачи, удовлетворение от этого; честолюбие, желание сделать карьеру; общественное признание, приобретение социального статуса; склонность к риску; стремление получать экономический эффект для организации; личная материальная заинтересованность. Применительно к сфере экономической деятельности инновационная культура способна выступить той силой, которая введет в оборот технологические, организационные и другие новшества, обеспечивающие стремительное инновационное развитие.

На наш взгляд, учитывая все определения и подходы, интеллектуальный потенциал можно обозначить как выявленные возможности организации, которые образуются на основе развития и совершенствования имеющихся в организации ресурсов, определяемых как интеллектуальный капитал, которые создают для организации дополнительные конкурентные преимущества, укрепляют его позицию и способствуют благоприятному функционированию.

Следовательно, их можно разделить на:

1. Реализованный ИП – те возможности, которые организация выявила и приняла меры по их реализации. В дальнейшем превращается в интеллектуальный капитал.
2. Нереализованный ИП – это те возможности, которые организация также выявила, но не предприняла меры по их достижению.
3. Невыявленный (упущенный) ИП – это возможности организации, которыми она располагает и которые не были определены организацией, то есть упущены ею.

Очень важно анализировать и оценивать ИП компании. Если не заниматься ИП компания перейдет на стадию «роста без развития». Такой рост не может быть признан ни устойчивым, ни

перспективным. К тому же отличительной чертой новой экономики является то, что знания становятся непосредственной производительной силой. Все высоко конкурентные компании сосредотачивают свое конкурентное лидерство на использовании высочайших технологий и последних ноу-хау в производстве, в управлении. Это требует значительных инвестиций в интеллектуальный капитал, чтобы преобразовать потенциал в дополнительный бесценный капитал.

В свою очередь, этого можно добиться при грамотно выстроенной системе управления интеллектуальным потенциалом.

Механизм управления интеллектуальным потенциалом (МУИП) – это совокупность способов достижения взаимосвязанной деятельности функциональных подразделений предприятия в рамках установленной организационной структуры с целью эффективного использования возможностей предприятия для развития его интеллектуальных преимуществ. Управление интеллектуальным потенциалом – это деятельность, направленная на активное использование имеющихся ресурсов и потенциальных возможностей предприятия с целью получения конечного результата, желательного прибыли или других выгод [1, с. 61].

Таким образом, процесс управления заключается в реализации последовательных и взаимосвязанных процессов планирования, организации, мотивации и контроля, необходимых для формулировки и достижения поставленных целей.

При расчете индекса развития интеллектуального потенциала используются следующие показатели образовательного и научного потенциала:

- уровень общей образованности персонала;
- удельный вес персонала, обладающего образованием или профессиональной квалификацией;
- доля расходов на образование;
- удельный вес персонала, занятого в сфере науки и научного обслуживания, в общей численности персонала организации;
- удельный вес затрат на научно-изобретательские и опытно-конструкторские работы;
- количество патентов и др.

Основные цели управления интеллектуальным потенциалом:

- 1) развитие элементов интеллектуального потенциала,
- 2) повышение конкурентоспособности компании,
- 3) адаптация к рынку, повышение гибкости организации,
- 4) повышение качества продукции или услуги,
- 5) быстрое выполнение задач, бизнес-процессов,
- 6) формирование благоприятной атмосферы в коллективе,
- 7) снижение вероятности наступления риска,
- 8) снижение степени воздействия последствий рискованных ситуаций и др.

Эффективное управление интеллектуальным потенциалом позволяет организации предотвратить инновационные риски и такие организационные риски, как:

- 1) производственные риски,
- 2) кадровые риски (риски персонала),
- 3) профессиональные риски и др.

Профессиональный риск – это нехватка профессионализма не только рабочему персоналу, но и руководству.

Риск персонала – это риск потерь, связанный с ошибками и противоправными действиями работников, их недостаточной квалификацией, излишней загруженностью, нерациональной организацией труда [5].

К риску персонала также относятся:

- несоответствие работника занимаемой должности,
- потеря квалифицированных работников вследствие неэффективной мотивационной политики.

Риск персонала может привести к возникновению операционного риска. Операционный риск – это действия или бездействия персонала в результате отказов, ошибок или неадекватности внутренних процессов, технологий, систем или вследствие внешних событий, приводящие к прямым или косвенным потерям организации [4, С. 70].

При этом операционные риски бывают преднамеренными (т.е. желание потратить меньше

усилий, неудовлетворение существующей системой в организации) и непреднамеренными (возникают вследствие нехватки персоналу компетенций, опыта и уверенности).

Операционные риски также определяют как риск убытка в результате неадекватных и ошибочных внутренних процессов, действий сотрудников и систем, или внешних событий.

Операционные риски приводят к возможности возникновения финансового риска, поскольку финансовые операции, протекающие в организации, совершаются людьми.

Определение и развитие интеллектуального потенциала компании может привести к уменьшению негативных последствий инновационного риска.

Инновационный риск представляет собой риск, связанный с неопределенностями в инновационной сфере, начиная от выработки инновационной идеи до реализации на рынке. В этом случае возникает вероятность наступления неблагоприятных последствий в процессе создания, освоения и распространения объектов инновационной деятельности.

Инновационный риск следует понимать, как измеримую вероятность (угрозу) потери, по крайней мере, части своих ресурсов (недополучения) либо потери запланированных доходов (прибыли) от инновационного проекта, стоимости портфеля финансовых активов или появления дополнительных расходов и/или обратное — возможность получения значительной выгоды (дохода) по сравнению с запланированной в результате осуществления инновационной деятельности в условиях неопределенности [3, с. 129].

Для предотвращения наступления последствий инновационного риска необходимо использовать интеллектуальный потенциал компании в полной мере на всех этапах работы по инновационному проекту. Степень инновационного риска определяется также уникальностью и новизной проекта: чем больше неопределенность, тем выше степень риска. Однако разработка и успешная реализация инновационных проектов – это одно из главных требований для современных производственных компаний, стремящихся к укреплению конкурентоспособности.

Таким образом, управление интеллектуальным потенциалом приобретает все большее значение в системе управления инновационными и организационными рисками. Воздействию рисков подвергаются все организации и, разработав грамотную систему управления рисками, компании обеспечивают себе конкурентные преимущества в максимизации прибыли и минимизации затрат.

Список использованных источников:

1. Аньшин В. М. «Менеджмент инвестиций в малом и венчурном бизнесе». — М.: «Анkil», 2003 г.
2. Анисимова О.Н. Управлением развитием интеллектуального потенциала в процессе адаптации промышленного предприятия к мировому рынку // Проблемы экономики. 2012. №1. С. 59–64.
3. Аньшин, В.М. Инновационный менеджмент: Концепции, многоуровневые стратегии и механизмы инновационного развития: учебное пособие / В.М. Аньшин, В.А. Дагаев. — М.: Дело, 2006. — 584 с.
4. Аньшин В. М. «Менеджмент инвестиций в малом и венчурном бизнесе». — М.: «Анkil», 2003 г.
5. Быкова, И.В. Операционные риски предприятия: понятие, источники, влияние человеческого фактора // Российское предпринимательство / И.В. Быкова. — 2011. — № 11. — с. 68–73.
6. Джамаи Е.В., Бендилов М.А. Интеллектуальный капитал развивающейся фирмы: проблемы идентификации и измерения // Менеджмент в России и за рубежом. — 2004, №4.
7. Киршин И.А., Вашурина Е.В., Овчинников М.Н. Роль федеральных университетов в развитии и реализации интеллектуального потенциала страны и региона [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://ifets.ieee.org/russian/depositary/v13_i3/pdf/12r.pdf. 2012.
8. Киселева В.А. Интеллектуальный потенциал предприятия как фактор его устойчивого развития // Вестник ЮУрГУ. 2012. № 9. С. 123–134.
9. Лапаев, С.П., Есенбаева, А.А. Сущность и классификационный состав интеллектуального потенциала // ВЕСТНИК ОГУ/ С.П. Лапаев. — 2011. — №13. — С. 307–311.
10. Мингалева Ж.А. Управление интеллектуальным потенциалом региона // Вестник Пермского университета. 2010. №4. С. 54–60.

Доскалиева Б.Б.
д.э.н., профессор
кафедры «Экономика и менеджмент»
КЭУК, г. Караганда

ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА

Новые тенденции в развитии экономики и возрастающая роль человеческого фактора значительно расширяют возможности инновационного развития кадрового потенциала компаний. Инвестиции в человеческий капитал, возрастающая потребность в опытных и квалифицированных специалистах на предприятиях определяют необходимость в подготовке специалистов с инновационным типом мышления с целью интенсивного развития инновационной экономики.

Именно поэтому инновационное развитие кадрового потенциала имеет стратегическое значение и является одной из важнейших характеристик устойчивого развития и роста предприятий в национальной экономике.

Инновационный процесс в последние десятилетия связан с формированием нового типа экономического развития, основанного на непрерывном изменении производственной базы и характера выпускаемой продукции, на непрерывном создании принципиально новых технологий и новых видов товаров и услуг. В условиях глобализации, ужесточившей конкуренцию на мировых рынках актуализирующей проблему конкуренции новизны и качества, инновации превратились в главный вектор экономического развития. [1]

Инновационный тип развития изменил характер протекания производственных процессов. Основная часть инновационных сдвигов генерируется в процессах деятельности людей, за пределами сферы массового производства, либо в сфере разработки идеи товара и услуги, либо в сфере реализации продукта на рынке. Процессы массового производства становятся всё более прозрачными, оптимизированными, доступными для копирования. Учеными и практиками уже осознано, что роль материальных факторов становится всё более опосредованной, зависимой от органически включенного в народнохозяйственную структуру созидания человеком новых идей организационного, научного, технического характера.

Осмысление о новой роли человека в экономическом развитии высказал Т.Шульц [2], опираясь на исследования Э.Денисона [3]. Последний доказал на большом статистическом массиве данных, что только половина прироста валового национального продукта, полученного США в XX веке была произведена за счет технических нововведений и производственного оборудования. Осмысление мировым научным сообществом новой роли человека в производственном процессе и теоретическое обобщение этой новой социально-экономической формы реализации способностей человека к труду ввело в мировую науку категорию «человеческий капитал».

Нельзя не отметить, что научная мысль в предыдущие эпохи, так или иначе, признавала значение уровня профессиональной подготовки рабочей силы для процесса производства.

Истоки данной концепции прослеживаются в трудах классиков экономической науки, так как мысль о том, что рабочая сила является одним из факторов производства, а процесс воспроизводства в широком аспекте включает не только воспроизводство товаров, но и рабочей силы раскрывается в трудах А.Смита, К.Маркса, Дж.Стюарта Милля и многих других теоретиков.

Особенное значение в рассмотрении экономической категории человеческого капитала, процесса его воспроизводства имеют взгляды и теоретические положения К.Маркса, которые изложены им во многих трудах.

По сути К.Маркс считал, что работник обладает собственностью на свою рабочую силу, которая будучи товаром, путем купли-продажи отчуждается от работника, приобретая форму переменного капитала, принадлежащего работодателю. «Мы должны проводить следующее различие: рабочая сила в руках рабочего является товаром, а не капиталом; ею обуславливается доход для него лишь постольку, поскольку он может постоянно повторять её продажу; в качестве капитала она функционирует после продажи в руках капиталиста, во время самого процесса производства. Именно купля-продажа рабочей силы определяет её в качестве элемента капитала,

вследствие чего капитал представляется созидателем товаров».[4] В современной экономической энциклопедии, опубликованной под редакцией Л.И.Абалкина, капиталом называется то, «что способно приносить доход». Р.М.Нуреев, в своих трудах приводит значение капитала в широком смысле слова – это любой ресурс, создаваемый с целью производства большого количества экономических благ. [5]

Это наиболее общие понятия, рассматривающие капитал как технический фактор с точки зрения его роли в процессе производства, а не капитал, как категорию общественных отношений.

Если же всё же рассуждать в русле политэкономии, то есть в контексте общественных экономических отношений, то очевидно, что фактически рабочая сила, не будучи капиталом при её продаже, становится таким в распоряжении предпринимателя, когда используется в процессе производства. Рабочая сила, будучи товаром, имеет стоимость и потребительную стоимость. Стоимость рабочей силы сводится к стоимости жизненных благ рабочего и его семьи. Естественно, что рабочего интересует такой уровень заработной платы, который позволил бы ему приобрести необходимый объем жизненных благ. Так что рабочего, интересует цена своей способности к труду – заработная плата.

С позиции же концепции «человеческого капитала» человек с получением образования становится как бы владельцем двух факторов: труда и человеческого капитала. Каждый из них создает предельный доход, составляющий в сумме заработную плату. Причем меньшая её часть (неизвестно какая) поступает работнику за обычный труд, а большая – приносится человеческим капиталом. Другими словами заработная плата современного работника рассматривается как сочетание рыночной цены простого труда и рентного дохода от вложения в человеческий капитал. Но механизм формирования рентного дохода также остается не проясненным, как и разделение дохода работника на доход от простого труда и доход от ренты на человеческий капитал [6]

В то же время, необходимо отметить, что научная мысль, согласившись с трактовкой «человеческий капитал», сосредоточилась на образовании и инвестициям в образование, как основном факторе, определяющем ценность человеческого капитала в условиях рынка. Классики направления Э.Дэнисон, Т.Шульц, Г.Беккер, Л.Туроу, Дж. Минцер, И.Хигучи сосредоточились в своих исследовательских программах именно на установлении взаимосвязи между уровнем образования отдельного работника и получаемыми от этого выгодами как им самим, так и всем обществом.

Образование и здравоохранение считаются факторами длительного действия, так как продуктом процесса образования является качественно новая рабочая сила с высоким уровнем квалификации, способная к труду большой сложности и на большем временном промежутке.

При такой трактовке мы выходим на понятие человеческого потенциала, который является основным показателем уровня социально-экономического развития общества в современном мире и признается всеми международными организациями: ПРООН, МОТ и другими.

Безусловной новизной методологического подхода основателей теории человеческого капитала является формирование ими нового взгляда на развитие экономики в 20 веке. Традиционно в рамках научных исследований изучение факторов, формирующих рабочую силу (таких как образование, здравоохранение, демографические тенденции) не проводилось в рамках инвестиционного подхода.

Теория человеческого капитала выделила проблему «инвестиций в человеческий капитал» и ввела показатели, охватывающие весь жизненный цикл работника (такие как пожизненные заработки, уровень здоровья и др.)[

Народнохозяйственный уровень обосновывает макро-эффект от вложений в человеческий капитал. По мнению Г.Мюрдаля экономисты долго были «склонны игнорировать инструментальную ценность таких вложений, по той причине, что эффект, получаемый от улучшения качества населения слишком рассеян, проявляется долгое время спустя и трудноизмерим. Однако, в конце 20 века группа специалистов Всемирного банка обосновала *расширительную концепцию национального богатства*, выделив в нем три основные составляющие: человеческий капитал; природный капитал; воспроизводимый капитал (основные производственные и непроизводственные фонды, оборотный капитал, домашнее имущество.

Эта концепция методологически опирается на теорию Т.Шульца о человеческом капитале, как о накопленных в стране затратах на воспроизводство рабочей силы независимо от источника их покрытия (семейные бюджеты, текущие издержки производства, государственные расходы на

социальные нужды). Результатами таких инвестиций являются: накопление способности человека к труду, его созидательная деятельность в обществе, поддержание самой жизни и здоровья людей.[2]

Он также обосновал необходимость расширительной трактовки ряда категорий воспроизводства, особенно накопления. (В текущей системе СНС большая часть затрат на воспроизводство человеческого фактора отражается в составе показателей текущего потребления, таких как фактическое конечное потребление, трансферты государства и корпораций в денежной форме, натуральные трансферты государства и т.д.) Т.Шульц предположил, что из производимого в обществе продукта на накопление человеческого капитала используется уже не $\frac{1}{4}$, как считали ученые в начале 20 века, а $\frac{3}{4}$ от общей его величины.

Результаты анализа национального богатства, основанные на теоретических изысканиях и открытиях Т.Шульца, Э.Дэнисона и других, отразили процесс, который идет в экономических системах с середины 20 века - становление новой роли человеческого капитала в современной экономике. Возрастание роли человеческого капитала явилось реакцией на изменения в технологических процессах, которые стали обновляться не раз в 35-40 лет, как ранее, в среднем через 10-8 лет. В начале 21 века средний период обновления технологий и техники сократился до 4-5 лет, а в наиболее развитых отраслях до 2-3 лет. Это естественно отразилось на требованиях к работнику. Если в 19-начале 20 века от подавляющего числа профессионалов требовалось усвоить определенный круг знаний, навыков и умений и исполнять свои обязанности в соответствии с раз навсегда определенным порядком, то во второй половине 20 века требования стали другими. Сегодня от работника требуется творческий подход к своим профессиональным знаниям и обязанностям, умение усваивать новые методы профессиональной деятельности

Инновационный тип развития обусловил особенности формирования и функционирования человеческого ресурса в современной экономике: непрерывная связь образования с производственной деятельностью на протяжении всей трудовой жизни – непрерывное переобучение; значительный творческий элемент в процессах труда, т.е. не просто накопление новых знаний и навыков в процессе трудовой деятельности, но и умение их творчески применять, т.к. вырабатывать новые методы и приемы в повседневной работе;

требование непрерывного образования и активизации творческих возможностей относится не только к отдельным работникам, но и коллективу в целом. То есть речь идет о формировании интеллектуального капитала фирмы, как части её неосязаемых активов. (Такие активы включают две структурные части: совокупность знаний и умений работников вкупе с их творческими способностями и культурой фирмы и структурный капитал фирмы: её информационные базы, организационная система, принадлежащие ей патенты и торговые марки.); базовым принципом управления инновационным процессом, как на уровне фирмы, так и на уровне государства становится принцип синергетики, который реализуется в управлении знаниями (knowledge management): управлении потоком информации технологического, патентного, рыночного характера, что предъявляет специфические требования и к работникам и к менеджерам.

Интеллектуальный капитал фирмы и страны в целом становится необходимой предпосылкой для включения фирм и стран в мировое экономическое пространство с наибольшей выгодой для страны и уровня жизни её граждан. В числе четырех основных детерминант, включенных М.Портером в «национальный ромб» конкурентоспособности, фактор человеческого капитала является обязательной его частью, определяющей конкурентоспособность страны в мировой экономической системе. Полноценное и продуктивное участие страны в новой экономике, которая растет в мировых масштабах, невозможно без современного качества человеческого капитала. Эффективная реализация человеческого капитала в условиях глобализации экономической жизни немыслима без включения в инновационные сети, которые являются особенностью глобальной системы разделения труда.

Производительный потенциал новейших технологий зависит от качества систем подготовки кадров от уровня квалификации, который они обеспечивают. Фактически овладение высококачественными профессиональными навыками и компетенциями и креативное их совершенствование становится необходимой реакцией на изменения технологии производства, динамично меняющегося требования к качеству и производительности труда.

Особенности организации инновационного процесса в современных экономических системах в условиях глобализации научных контрактов, финансовых потоков, производственных и маркетинговых сетей создают своеобразные центры притяжения инновационной деятельности,

стягивая к себе человеческий и вещественный капитал. Как обобщают эксперты ООН, усиление конкуренции заставляет фирмы специализироваться в основной сфере своей компетенции и полагаться больше, чем ранее, на кооперацию с внешними партнерами (поставщиками, покупателями и даже конкурентами). Возможности сетевых связей побуждают ТНК проводить операции в рамках кластеров фирм... Кластеры – это сосредоточение фирм одной или нескольких отраслей, в которых используется эффект синергии, возникающий в результате взаимодействия конкурентов, поставщиков и потребителей в рамках сети.

При этом значимость сложившихся в стране системы образования, научной базы, информационных сетей, институтов и культуры резко возрастает. М.Портер пишет об этом явлении так: «Глобализация ведет к парадоксу. Велик соблазн предположить, что страна базирования уже не играет роли в обеспечении международного успеха её фирм. На первый взгляд фирмы стали важнее страны. Но на самом деле конкурентоспособность передовых отраслей всё больше определяется особыми знаниями, навыками и уровнем инноваций, которые всё больше воплощаются в квалифицированной рабочей силе и организационных механизмах. Процессы подготовки квалифицированных трудовых ресурсов, как и некоторые важные факторы, влияющие на темпы инноваций, детерминированы местным происхождением. Парадоксально, но более открытая глобальная конкуренция увеличивает значимость местной базы».

Содержание современной парадигмы социально-экономического развития определяется тем, что исходной предпосылкой и одновременно главным результатом национального богатства страны является накопленный обществом уровень профессиональной компетентности, творческой и предпринимательской активности, здоровья и качества жизни населения. [7]

В связи с этим, серьезные обязанности возникают у государства в связи с обеспечением экономики и конкурентоспособных кластеров человеческими ресурсами соответствующего качества. Становление высокотехнологичных отраслей и современного уровня сервиса диктует высокий уровень образования, профессионального мастерства, знаний и культуры, умения обращаться с современной техникой. Высокий уровень образования и формирование умения развивать свой потенциал является необходимой предпосылкой адаптации работника к перманентному процессу совершенствования процессов производства. Для того, чтобы осуществлять такую сложную деятельность, человеку нужно не только креативное образование, но и качественное здравоохранение, возможность мобильности рабочей силы, наличие информационных полей и умение с ними работать и другие условия. Поэтому образование, здравоохранение, профессиональная подготовка, поиск экономически значимой информации, мобильность рабочей силы, воспитание и уход за детьми относятся западными экономистами к основным направлениям «инвестиций в человеческий капитал».

Инвестиционные потоки государства в человеческий капитал проходят через социальную сферу, значение которой в связи с этим, во-первых, возросло, а во-вторых, приобрело новое содержание. Ранее социальную сферу рассматривали скорее как необходимость государственного патернализма для социально-уязвимых членов общества, поскольку все остальные его слои могут воспользоваться частным образованием, здравоохранением и т.д. На современном же этапе необходимо обеспечить высокий уровень социальной инфраструктуры для всех, сделать её доступной для каждого члена общества, чтобы обеспечить высокое качество человеческого потенциала для нации в целом, а не только для её отдельных групп.

Результатом развития современных конкурентоспособных стран является наличие инновационных систем и человеческого потенциала, способного эти системы поддерживать и развивать. Несмотря на концептуальную незавершенность теории человеческого капитала, причинно-следственная связь между уровнем образования, здоровья и мобильности человеческого ресурса и уровнем конкурентоспособности национальной экономики научно обоснована и признана мировым сообществом.

Именно поэтому инновационное развитие кадрового потенциала имеет стратегическое значение и является одной из важнейших характеристик устойчивого развития и роста предприятий.

Список использованных источников:

1. Н.Иванов. Человеческий капитал и глобализация. // МЭ и МО, № 9, С.19-31.
2. Schulz Th.W. Investment in Human Capital. The Role of Education and Reserarch. The Free Press. – N.Y, 1971, - p.272.

3. Дэнисон Э. Исследование различий в темпах экономического роста. – М., Прогресс, 1971. – 654с.
4. Маркс К. и Энгельс Ф. Соч., т.25, ч.2, С.8.
5. Экономическая энциклопедия/ Гл.ред. Л.И.Абалкин, М., 1999, с.271.
6. Щетинин В. Человеческий капитал и неоднозначность его трактовки// МЭ и МО, 2001, № 12, С.45-46.
7. Б.Б.Доскалиева. Проблемы развития социальной сферы в условиях кризиса. Караганда, 2009. – с.212.

Дүйсембаев А.А.
Зав. кафедрой «Туризм»
кандидат экономических наук
Губашева А.
магистрант 2-го курса
Тулепбергенова А.А.
магистрант 2-го курса .
ЕНУ им. Л.Н. Гумилева
Республика Казахстан, г. Астана

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ

Появление понятия "инновация" в научной литературе как новшества, нашедшего применение в сфере технологии, производства и управления обычно связывается с работой И. Шумпетера «Теории экономического развития» (1912г.). Под новшеством понималась новая, а также представленная в виде новой комбинации уже известных элементов научная, техническая и технологическая разработка (устройство, метод, услуга) или изобретение, имеющая новые потребительские свойства или сферы применения [1].

В настоящее время понятие «инновация» в широком смысле трактуется как превращение потенциального научно-технического прогресса в реальный, воплощающийся в новых продуктах и технологиях. Так, новшество как оформленный результат какого-либо исследования представляется в виде научно-технической разработки или изобретения. Они в основном и создают тот задел, на базе которого начинается инновационная деятельность, как в конкретной экономике, так и в других областях человеческой деятельности. Материализация научно-технических разработок и изобретений в производственный процесс с целью получения прибыли и удовлетворения определенных запросов потребителей является инновацией. Мы придерживаемся устоявшегося в современной экономической теории понимания новшества и инновации как самостоятельных категорий, причем новшество рассматривается как оформленный результат какого-либо исследования, а инновация - как получившее широкое распространение новшество [2].

Инновация как экономическая категория отражает наиболее общие свойства, признаки и связи, отношения производства и реализации нововведений. Инновациям присущи такие свойства как научно-техническая новизна продукции (услуги), удовлетворение рыночного спроса и потребностей общества, получение прибыли. Инновации развиваются во времени и имеют четко выраженные стадии. В этой концепции инновации рассматриваются как процесс. В другом случае инновации признаются как конечный результат научно-производственного цикла.

В начале 1990-х годов прошлого столетия то, о чем писали экономисты последней советской волны во второй половине 1970-х годов – превращение науки в непосредственную производительную силу [3], - произошло в ходе возникновения новых секторов экономики, динамичного развития сетевых структур, сдвигов в качественных характеристиках человеческого капитала, во взаимоотношениях государства и граждан, в глобальных процессах. Однако, как это уже не раз было в нашей истории, осознание реальности социально-экономических и политических процессов не помешало обществу проигнорировать вызовы современной эпохи и пополнить список аутсайдеров научно-технологического развития, являя миру экономику, продающую природные ресурсы и потребляющую импортные технологии в отсутствие сколь-нибудь внятной системы взаимоотношений между наукой, экономикой и государством, при которых вновь получаемые фундаментальные знания воплощались бы в технологических и

социальных нововведениях и придавали бы импульс развитию всего общества, обеспечивая новое качество экономического роста.

Признание первостепенной роли знаний (прежде всего кодифицированных, т.е. воспроизведенных и воплощенных в соответствующих информационных носителях, технологиях и продуктах) в появлении и развитии новых секторов занятости, массовой доступности высшего образования, быстром росте высокотехнологичного сектора услуг (обязанного своим возникновением проникновению информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) во все сферы жизни) и других важных социально-экономических явлений подтолкнуло экономистов разных стран к разработке концепции экономики знаний и вопросов, связанных с её проявлениями.

В 1996 г. в ОЭСР была опубликована небольшая концептуальная статья «Экономика, основанная на знаниях», обобщающая работы экономистов и социологов конца 80-х – первой половины 90-годов прошлого столетия. По сути названная публикация, обозначившая эпохальный рубеж, и задавала новое направление работе не только этой международной организации, но и обществоведам и политикам всех развитых стран мира. Не остались в стороне и наши экономисты и политики, в лексикон которых достаточно быстро переключались термины «экономика, основанная на знаниях», «экономика знаний», «инновационная экономика», «информационная экономика», «общество, основанное на знаниях», «национальная инновационная система», «электронное правительство» и т.д.

При всем обилии публикаций, в которых употребляются вышеприведенные термины, до сих пор отсутствуют разработки, объясняющие методологические аспекты изучения экономики знаний и её измерений. В научной литературе преобладают работы, относящиеся к тем или иным практическим аспектам экономики знаний, безотносительно к самому термину «экономика знаний», конституирующему некоторую систему понятий и направлений, в которых она может быть определена, изучена и измерена.

Различия в трактовках ЭЗ определяются акцентами, расставляемыми в существующих исследовательских проектах и публикациях. В целом они сводятся к следующим центральным моментам:

- знания становятся ключевым фактором роста наряду с капиталом и трудом – концепция знаний как ресурса;
- производство знаний является наиболее важным и определяющим «лицом» современной экономики – концепция знаний как продукта;
- кодифицированные знания становятся важнейшей компонентой экономических отношений – концепция кодифицированного знания;
- знания базируются на развитии и изменении информационных и коммуникационных технологий (ИКТ) – концепция ЭЗ как важнейшего следствия развития информационного общества.

Исторически концепция экономики знаний и общества, основанного на знаниях, пришла на смену концепции информационного общества, которая, в свою очередь, сформировалась на основе разработок по изучению постиндустриального общества. Фактически экономика знаний – это форма проявления постиндустриальной экономики и постиндустриального общества, хотя сам термин «экономика знаний» существует ещё с начала 1960-х годов, а в концепции постиндустриального общества науке и научному знанию отводится одна из ключевых ролей [4].

Создание новых знаний и технологий и их использование в интересах социально-экономического развития государства определяют роль и место страны в мировом сообществе, и уровень обеспечения национальной безопасности. В развитых странах 80-95% прироста валового внутреннего продукта приходится на долю новых знаний, воплощенных в технике и технологиях, т.е. в этих странах развивается инновационная экономика. Основными признаками инновационной экономики являются:

- наличие современных информационных технологий и компьютеризированных систем;
- наличие развитой инфраструктуры, обеспечивающей создание национальных информационных ресурсов;
- ускоренная автоматизация и компьютеризация всех сфер и отраслей производства и управления;
- создание и оперативное внедрение в практику инноваций различного функционального

назначения;

– наличие гибкой системы опережающей подготовки и переподготовки квалифицированных специалистов.

С точки зрения экономических наук инновация относится к добавочным факторам, которые могут повлиять на прирост ВВП, определяемому такими основными производственными факторами, как труд и капитал.

В настоящее время к инновационному развитию экономики применяются только некоторые методологические подходы: поведенческий, процессный, маркетинговый и отдельные элементы системного. Анализ теории и практики инновационного развития позволил установить необходимость использования не менее 20 методологических подходов, так как каждый из них характеризует лишь одну сторону данного процесса. Остановимся на содержании некоторых основных методологических подходов, развитие которых способствовало появлению новых теорий и концепций в инновационной сфере. В силу того, что предприятий Казахстана и стран СНГ в настоящее время большей частью предкризисные или кризисные, применение классического подхода не дает большого эффекта. Данный методологический подход, на наш взгляд, целесообразно рассматривать в качестве основополагающих положений сквозь призму сложившейся в экономике ситуации.

Основной недостаток ранних подходов к инновационной деятельности заключается в том, что они сосредотачивают внимание только на одном каком-то важном элементе, а не рассматривают эффективность как результирующую, зависящую от многих различных факторов. В этом и состоит принципиальное отличие современного подхода к инновационной деятельности. В связи с этим, предприятиям необходимо в процессе принятия инновационных решений опираться на важнейшие подходы с учетом специфики сферы их деятельности.

К числу важнейших методологических подходов к инновационной деятельности следует отнести: системный, маркетинговый, комплексный, ситуационный, стратегический, функциональный, динамический, нормативный, оптимизационный, воспроизводственный, жизненный, основанный на теории хаоса, социально-психологический, количественный, государственный, проектный, процессный, директивный. В целях повышения уровня целостности и организованности инновационного развития необходимо интеграционное взаимодействие между основными методологическими подходами, что позволяет увеличить объем и интенсивность взаимосвязей и взаимодействий между элементами инновационных систем и приобретения ими нового качественного состояния.

Организационно-экономические преобразования во всех отраслях и сферах, а также в процессах управления экономикой в условиях глобализации и устойчивого роста имеют в своей основе такой базовый фундамент, как инновационное развитие. Признавая значимость этого процесса для оценки современных тенденций развития, необходимо акцентировать внимание на характеристиках нового прогрессивного этапа социальных, экономических, политических и иных процессов. Основанием для прогресса являются формирование и развитие научных экономических школ, обогащающих общество новыми экономическими теориями.

В их числе: неинституциональная экономическая теория, экономическая теория прав собственности, теория транзакционных издержек, новая политическая экономия, экономическая социология, новая теория организации отраслевых рынков и т.д. [5]. Они относятся к разным исследовательским традициям и школам, с одной стороны, и одновременно различным подходам к идентификации новой исследовательской программы, с другой. В то же время обобщающих подходов в экономической теории не так много, и существуют вопросы, решение которых достаточно проблематично. Это касается вопросов о структуре современной экономической теории в плане выбора и обоснования изучаемых проблем и методов их исследования, о соотношении различных направлений в экономической науке, их сравнительных преимуществах и слабых сторонах и др.

Список использованной литературы:

1. Базовый доклад к обзору ОЭСР национальной инновационной системы РФ.-Москва, 2009 г.
2. Вишневский В., Дементьев В. Инновации, институты и эволюция// Вопросы экономики, №9, 2010 г.
3. Полтерович В. Гипотеза об инновационной паузе и стратегия модернизации//Вопросы экономики, №6, 2009 г.

4. Стрелец И.А. Новая экономика и информационные технологии. – М.: Изд-во «Экзамен», 2003. – 256 с.

5. Гапоненко И. Инновации и инновационная политика на этапе перехода к новому технологическому порядку //Вопросы экономики. – 1997. - №9. – С. 84-97.

Есиркепова А.М.

директор

Аймақтық экономика мәселелері FЗИ, э.ғ.д., профессор,

Қазақстан, Шымкент қ.

Алиева Ж.Т.

доцент

Т.Рысқұлов атындағы Жаңа экономикалық университет, э.ғ.к.,

Қазақстан, Алматы қ.

Бейсебаева У.Ж.

магистрант

"Мирас" университеті,

Қазақстан, Шымкент қ.

ҒЫЛЫМНЫҢ АДАМДЫҚ ӘЛЕУЕТІН ПАЙДАЛАНУДАҒЫ ӨНДІРІСТІК ТӘСІЛ

Өндірістік тәсіл экономикалық теориядағы негізгі бағыттардың бірі болып табылады. Оның туындауы Ф. Кэне есімімен байланысты (XVII ғасыр), ол алғашқы болып бүкіл экономикалық жүйені теориялық тұрғыдан тұтастай көрсетуге әрекет жасады және қоғамды үш тапқа бөлді (сол замандағы өндірістің негізгі факторы – жерге деген қатынастың критерийі бойынша). Ары қарай, өндірістік тәсіл К. Маркстің еңбектерінде нақтылап жетілдірілгені бәрімізге аян. Олар қоғамдық өндірістің үш құрамдас процесін бөліп қарастырды: қоғамдық өнім өндірісі, жұмыс күшінің өндірісі және экономикалық қарым-қатынастардың өндірісі.

Салыстырмалы түрде жүйе ішіндегі дербес жүйе ретінде қарастырылатын жұмыс күшінің өндірісі адамның еңбекке, әсіресе жаңа сапалық негізге деген дене және ақыл-ой қабілеттерінің ұдайы жаңарып отыруын қарастырады, Жұмыс күшінің өндіріс процесі төрт фазадан тұрады: қалыптастыру (өндіріс), тарату, айырбастау, пайдалану (тұтыну). Осы аталған сатылардың болуы – фундаментальды экономикалық заңдылық. Жұмыс күші өндірісінің бастапқы тірегі оның өндірісі болып табылады, ол индивидуумның өмір сүруін қолдау және оның еңбекке қабілеттілігін дамытып отырудан тұрады.

Жұмыс күші өндірісі теориясының фундаментальды саяси-экономикалық тәсілін адам әлеуетінің өндірісін зерттеудің әдістемесін жасау барасында пайдалануға болады және пайдалану керек. «Өндіріс» ұғымы «инвестиция» ұғымынан кеңірек, өйткені, «адам өндірісін» үздіксіз жаңартып отыру процесін қарастырады, демек, оған құйылатын инвестицияны да қарастырады. Қазіргі күннің экономикасында өндірістік заңдылықтардың әсері одан да ары табанды болып бара жатыр және біршама маңызды мәне ие болуда. Қоғамдық өндіріс күрделену үстінде, оның өзгеру темпі күшейіп, сондықтан да ресурсатр көлемін одан да көбірек тартып, тиімділікті арттырудың жасырын резервтері мен жаңа жолдарын іздестіру қажет. Бүгінде өндірістік тиімділікті арттыруды көбіне қоғамдық өндірістің маңызды интеллектуалдық, ұйымдық, кәсіпкерлік және еңбек факторы ретінде адамның мүмкіндіктерін кеңейту қажеттілігімен байланыстырады.

Адам әлеуетінің өндірістік циклының соңғы фазасын біз оның «жүзеге асу» деп белгілеуді ұсынып отырмыз, өйткені мұндай тұжырым «адамдық әлеует» категориясының сипатталған түсініктеріне көп жағынан жауап береді және соңында оның өндірісінің мақсатын көрсетеді.

Адам әлеуеті дамуының процессуалды сипаты циклдық динамиканың қағидаларын ескеруді талап етеді. Циклдар кез-келген жүйелер өмір әрекетінің әмбебап тәсілі ретінде өз дамуында бес фазадан өтеді: «алдыңғы циклдың бойында туындауы; инновациялық қалыптасуы; таралуы (диффузия); даму тұрақтылығы (кемел шағы); жаңа, біршама прогрессивті жүйемен ығысуы (дағдарыстық фаза). Осы сатылардан кейін жүйе сапалы жаңа күйге өтеді (оның динамикасындағы келесі цикл), не болмаса құрдымға кетеді». Сондай-ақ, еңбек субъектісі ретінде адамның өмірлік циклын сипаттау үшін әдетте келесі бес фазалық модель пайдаланылады. Бірінші кезең адамды жүйе ретінде қалыптастырумен, білім, қабілет, дағдыларды иемденумен байланысты (оны тағы да эксплерентті деп атайды). Екінші кезең жүйенің аяққа тұруымен

байланысты және ретімен алмасатын үш кезеңді қамтиды: аяққа тұру, өзін-өзі етенелестіру, және бекіту (пациентті). Үшінші кезең жүйе дамуындағы апогеяға жетумен байланысты және толысу, кемеліне келу және құлдыраудың жақындауы (виолентті) кезеңдерінен тұрады. Төртінші кезең жүйе қызметінің тиімділігінің төмендеп, құлдыраудың күшеюімен байланысты (коммутантты). Бесінші кезең жүйенің құлдырап, жекелеген қабілеттерінің біртіндеп жойылып, адам өмір сүру әрекетінің тоқтауымен байланысты (леталентті).

Адамның өз әлеуетін циклдык жаңарту және жинақтау процесін келесі шартты кезеңдерден тұратын қозғалыс деп түсінеміз:

1. Адамның дүниеге келу мүмкіндіктері және шарттарымен байланысты әлеуетінің туындауы және етенелесуі;

2. Отбасылық тәрбие шеңберінде әлеуеттің бастапқы қалыптасуы, ақыл-ой мен дене қабілеттерінің алғышарттарын қалыптастыру;

3. Әлеуеттің дарлануы және ары қарай дамуы, олар негізінен ресми білім беру мен ресми емес қарым-қатынас жүйесінде орын алады;

4. Келесі кезеңде әлеует іс-әрекет процесінде субъективті және объективті факторларды біріктіру арқылы іс-әрекет формасына енеді, мүмкіннің ақиқатқа айналуы болады;

5. Түрлендіруші саты - әлеуеттің іс-әрекетте жүзеге асуы оның қасиеттерін өзгертеді, бұл жағдай оның не қуатының артуынан немесе оның қандай-да бір сапасының жоғалуынан байқалады. Осылайша, циклдык айналым процесінде әлеует прогрессивті немесе регрессивті өзгеріске ұшырайды. Адам әлеуетінің мүмкіндіктері мен жинақталуының шегі осы процестің бір-бірімен диалектикалық өзара байланысқан аспектілерімен анықталады: табиғи-негізделген және әлеуметтік негізделген. Бұл әсіресе ғалым адамдар үшін үлкен мәнге ие, өйткені олардың шығармашылық және когнитивті қасиеттері олардың тума қабілеттерінің өзектіленуі дәрежесіне байланысты. Адамның табиғи әлеуетінің ғалымның маңызды қасиеттеріне айналуының шарттары ғылым мен мәдениет жетістіктерін меңгеру процесі болып табылады. Аталған жетістіктер адамның даму, жан-жақтылық, құзыреттілік деңгейін анықтайды сондай-ақ оның шығармашылық әлеуетін жетілдіреді және кеңейтеді.

Адам өз іс-әрекетінің дербес жүйесін белгілі-бір толықтық дәрежесімен өндіреді. Барлық жүйенің үйлесімді өнуі тұлғаның тұтастай дамуын, оның әлеуетінің синергетикалық ұлғаюын білдіреді. Адам әлеуетінің іс-әрекет арқылы жүзеге асуын графикалық түрде көпбұрыштың көмегімен бейнелеуге болады, оның бұрыштарының саны адамның өзін-өзі жүзеге асыруының мүмкін болатын бағыттарының санына байланысты. Центрден бұрыштарға кететін сызықтарда белгілі-бір әрекет түріндегі нақты жүзеге асуының деңгейі нақты индивидуум үшін максималды мүмкін болатын деңгейге қатысты көрсетіледі. Белгіленген нүктелерді жалғай келе, біз адамның бойында жинақталған әлеуетінің жүзеге асуының толықтығын аламыз.

Қандай-да бір жакқа қарай бұрылған фигура адамның ішкі қажеттіліктерін қанағаттандырудағы күрделі диспропорцияларды білдіреді. Олар ақыр соңында адамның жиынтық тұлғалық әлеуетіндегі өндірістің құлдырауына алып келуі мүмкін. Әлеуеттің едәуір толық жүзеге асуына кедергі болатын факторлар қатарына ішкі қарама-қайшылықтар мен адамға қатысты сыртқы жағдайларды жатқызуға болады.

Аталған іс-әрекет түрлерінің біреуі жекелей алынған адам үшін маңызды бола алады, дей тұрғанмен де, адамдардың көпшілігі өзін-өзі жүзеге асырудың саласы ретінде отбасы мен жұмысты санайды.

Адам әлеуетінің табысты іске асуының тағы да бір факторы оның қажет болуында. Іске асыруға мүмкіндік таба алмай қалыптасқан адам әлеуеті уақыт өте таусылады, және көп жағдайда қайтымсыз (мысалы, адамның ғылым саласынан жоғары біліктілікті қажет етпейтін басқа салаға ауысуы кезінде). Оның өнімділігі мұндай жағдайда толыққанды жүзеге аспайды, - қолдайтын немесе құлдыратушы режимде болып, өндірістің қарапайымдылығына немесе әлсіреуіне алып келеді. Ақыр соңында бұл жағдайлар қоғамды экономикалық шығындарға ұшыратады.

Адам еңбек әрекетінде өзінің әлеуетін жүзеге асыру салдарынан әртүрлі қосымша пайдалы әсерлер орын алуы мүмкін (мысалы, кәсіби беделінің артуы, табысының артуы, және басқалар), бұл қордаланып қойған әлеуеттің ары қарай дамуы мен жетілуін ынталандырады. Мұндай пайдалы әсерлердің пайда болуы ғылыми шығармашылықта әзірше тұрақты заңдылық болмай тұр, өйткені еңбек нәтижелері мен оның сыйақысын үшінші тұлғаның иемденіп кету мүмкін.

Айтып кеткен түсініктерге сәйкес, адам әлеуеті тұтынушылық іс-әрекет арқылы да жүзеге асуы мүмкін. Жұмыс күшінің өндірісі теориясында өмір сүру құралдарын пайдалану тек оның

өндірісінің формасы ретінде қарастырылады. Бұның бастапқы алғышарты жұмыс күші өндірістік қарым-қатынастармен байланыстан тыс өмір сүрмейтіндігі, және жұмыс күші өндірісінің мақсаты өндірістік күштер арқылы қоғамдық өндірістерді қамтамасыз ету болып табылады. Бұл айтылған ереже адам әлеуетінің өндіріс концепциясына толығымен ауыса алмайды, өйткені ол адам тұлғасының (немесе адамдар қауымдастығының) мақсат-мүдделер кеңістігін тарылтады. Жоғары дамыған адам өз әлеуетін жұмсаудың шарттары мен салаларын алаңсыз таңдай алатындығы сөзсіз. Осыған қосымша ретінде тағы да айта кетейік, инновациялық экономика жағдайында жеке адамдардың, әлеуметтік топтардың немесе тұтастай қоғамның материалдық және материалдық емес игілікке қажеттіліктері өндірістің басты қозғаушы күші болып табылады, оның құрылымы мен басымдықтарын қалыптастырады.

Инновациялық экономика жағдайындағы адамдардың жаңа және жетілдірілген өнімдерге қажеттілігі қажеттіліктердің артуы заңының әрекет етуімен байланысты. Аталған заңға сәйкес, қажеттілікті қанағаттандыру нәтижесінде оладың саны да өзгереді (жаңа қажеттіліктердің пайда болуы), және сапасы да өзгереді (жоғары дәрежелі қажеттіліктер үлесінің артуы).

Адам әлеуетінің қабілеттілік және дағдылардан бөлек маңызды құрамдас бөлігі оның әлеуметтік, рухани және материалдық қажеттіліктері болып табылады. Өмір игіліктерін пайдалану адам өміріндегі объективті кезең болады, осы қажеттіліктерді қанағаттандырып, ол белгілі-бір үлгіде өзін іске асырады. Яғни, өмір игіліктерін пайдалану еңбек етушілердің күшін қалыптастыру мен қалпына келтіру процесінің бір бөлігі ғана емес, адамдардың материалдық және рухани игілікке деген жоғары қажеттіліктерін іске асыру процесі болып табылады.

Сонымен, адам әлеуетімен өндіру оның қасиеттерінің белгілі- бір дәрежеде ұдайы жаңарып отыруы. Әлеует – бұл сапалық, сандық және уақыт параметрі жағынан да дамуы диапазоны кең ұғым болғандықтан, оның өмір қабілеттілігінің басты критеріі оның өну циклының аяқталғандағы болып саналады. Адам әлеуетінің іске асуы өну процесінің аяқталғандығын білдірмейді, керісінше, келсі өну циклының бастауы болып табылады, оның өну процесінің үздіксіздігін қамтамасыз ететіндіктен, осы феноменнің өмір сүруінің маңызды заңдылығы болып саналады.

Ғылымның жиынтықтық адам әлеуеті зерттеушілердің дербес әлеуеттерінің жиналуының барлық процесін қамтиды, осы ретте бірлескен әрекеттің ынтымақтастық әсерін қалыптастырады. Осы орайда орын алып жатқан сызықтық емес процестердің маңызын сипаттайтын негізгі категория бифуркация ұғымы («ажырату», «үзілу»). Бұл ұғым альтернативті таңдаулардың спектрін көрсетеді. Адамдардың көптеп жасаған бірдей таңдаулары жиынтықтағы адам әлеуеті динамикасының үрдісі түрінде байқалады. Әрине, жиынтықтағы ғылымның адам әлеуетінің мұндай жеңіл-желпі түсінігі әлеуметтік шындықтың бар байлығын көрсете алмайды. Әлеуметтіліктің әртүрлі деңгейінде және әртүрлі институттар арқылы жүзеге асатын ғылымның адамдық әлеуетінің дамуы аса күрделі ұйымдасқан циклдық жүйені білдіреді. Осы ретте циклдылық даму траекториясының формасы ғана емес, әртүрлі факторлардың өз бағыты бойынша әртүрлі өзара қарым-қатынасының тәсілін береді, яғни, осы процестің имманентті қозғаушы күштерін ашады.

Ғылымның адамдық әлеуетін өндіру жүйесі дегенде біз ғылымның адамдық әлеуетін қалыптастыру, бөлу, алмастыру және іске асыру жөніндегі үздіксіз жаңарып отыратын процестер мен әлеуметтік-экономикалық қарым-қатынастарының көпдеңгейлік кешенін түсінеміз. Ғылымның адамдық әлеуеті өндірісінің мақсаты адамның ішкі әлеуетін ғылыми іс-әрекетте қоғамдық өндірістің қажеттіліктері мен сипатына сәйкес едәуір толық іске асуына негізделген.

Сонымен, ғылымның адамдық әлеуетін өндіріс жүйесі күрделі, іштей дифференцияланған, ықтималдық, динамикалық жүйені береді, сонымен қатар сыртқы байланыстардың жүйелі «жиынтығын» қамтиды және одан да күрделірек қоғамдық жүйелерге қосылған. Оның үстіне, ғылымның ұлттық байлықты ұлттық өндіріске айналдыруды қамтамасыз ету қабілетінің арқасында оның адамдық әлеуетін өндіріу тиімділігіне айтарлықтай дәрежеде тәуелді. Бұл өзара негізделу бір жағынан ғылымның адамдық әлеуеті өндірісінің жалпы және кәсіби құзыреттіліктердің сол кезеңдегі қол жеткізген ғылыми-техникалық дамуын беру жолымен қалыптастыру процесінің ұзақ мерзімділігімен, ал екінші жағынан, ғылымның адамдық әлеуетін жүзеге асыру арқылы бұл дамуды басып озуымен және жаңа білімдерді қалыптастырумен түсіндіріледі.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Кузин Д.А. Научный потенциал региона как фактор развития инновационной экономики // Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. - Челябинск – 2013

2. Омурбекова М.О. К вопросу о содержании категории «человеческий потенциал» в современных условиях // <http://jurnal.org/articles/2012/ekon72.html>

Абенев Е.М.

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ-нің

аға оқытушысы

Әбдіқалық Н.М.

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-нің

3 курс студенті

ЕЛ ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ДАМУ ТЕТІГІ – ИННОВАЦИЯ

XXI ғасырда елдің экономикасын дамытудың негізі инновация және бәсеке екені сөзсіз. Елімізде инновацияға негізделген экономика құру, дамыған 30 елдің қатарына кіру міндеттері тұр. Осы аталған міндеттерді шешу үшін бес институционалды реформа, соған сәйкес 100 нақты кадам қабылданып жүргізіліп жатыр [1].

Қазіргі заманғы инновацияның негізін салушы Й. Шумпетер 1912 жылы өзінің «Экономикалық даму теориясы» атты еңбегінде ең бірінші болып «жаңашыл» және «жаңалық енгізу» деген түсініктерді қалыптастырған болатын, яғни жаңаша ұйымдастыру қабілетімен өнеркәсіптік күштерді біріктіру деп есептеген. Й. Шумпетер «инновация табыстың негізгі көзі ретінде және ол өз кезегінде жаңа комбинациялардың орындалуы болып табылады»-деп жазған.

Қазақстан әлемдегі айтарлықтай тұрақты және үдемелі дамып жатқан елдердің бірі болып табылады. Біз тұрақты экономикалық өсу жолымен одан әрі алға жылжи береміз және бізді ешкім тоқтата да алмайды, бұл жолдан қайтара да алмайды.

Инновацияның дамуы – экономиканың негізгі құрамдасының бірі. Бұндай жоғары технологиялық экономика тиімді инновациялық жүйе мен инновациялық үдерісті қолдайтын институттарды құруды талап етеді. Кәсіпорындардың жалпы техникалық және технологиялық артта қалуы, ғылым мен өндірістің арасында ықпалды байланыстың болмауы, экспорттың шикізатқа бағытталуы (өңделмеген мұнай, мыс, мырыш және қорғасын құймалары, сазбалшық және феррокорытпалар, қара металл прокаттары, бидай) мемлекеттің экономикалық қауіпсіздігіне айтарлықтай қатер тудырады. Осы тығырықтан шығатын жол 2003-2015 жылға арналған Қазақстан Республикасының индустриалды-инновациялық дамуы стратегиясында тұжырымдалған болатын. Бұл стратегия мемлекеттің экономикалық саясатын қалыптастыра отырып, ел экономикасының шикізаттық даму бағытынан арылып, өңдеуші өнеркәсіптерді дамыту жолымен экономика саласын диверсификациялау жолымен тұрақты даму жолына қол жеткізуді көздейді.

Стратегияны іске асыру нәтижесі 2015жылы мұнай және газ кен орындарын қарқынды игеру кезінде өнекәсіп өндірісі мен экономика құрылымының түбегейлі өзгеруіне әкелмейді.

Стратегияның іске асуы:

- ЖІӨ құрлымындағы өнімдерді шығарудың үлес салмағын 2015жылы 46,5%-тен 50-52%-ке дейін ұлғайту;

- ЖІӨ құрылымдағы ғылыми және ғылыми-инновациялық қызметтің үлес салмағының қызметін 2000жылы 0,9%-тен 2015жылы 1,5-1,7%-ке дейін көтеру;

- ЖІӨ құрлымындағы өңдеу өнеркәсібінің үлесін 2000жылы 13,3 % -тен 2015жылы 12-12,6% -ке төмендеуінің қарқынын баяулату (осы көрсеткіш салыстыру үшін индустриялық саясатты жүргізбесе 2015жылы 10,9%-ті құрайтын болады).

Қазақстан Республикасының үдемелі индустриялық-инновациялық дамыту жөніндегі 2010 – 2014 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы Индустриялық-инновациялық дамудың 2003 – 2015 жылдарға арналған стратегиясының негізгі тәсілдерін біріктірді. Бұл бағдарламаның міндеттері:

* Экономиканы әртараптандыруды және оның бәсекеге қабілеттігінің өсуін қамтамасыз ететін басым секторларын дамыту;

* Экономиканың басым секторларын дамытудың әлеуметтік тиімділігін күшейту және инвестициялық жобаларды іске асыру;

* Индустрияландыру үшін қолайлы орта жасау;

* Экономикалық әлеуетті ұтымды аумақтық ұйымдастыру негізінде экономикалық өсу орталықтарын құру;

* Экономиканың басым салаларын дамыту процесінде мемлекет пен бизнестің өзара тиімді іс-қимылын қамтамасыз ету болып табылады [2].

Бүгінгі күні Қазақстанда ғылымға деген шығыстарының үлесі елдің ЖІӨ-ден 0,2 % құрайды, ал халықаралық академиялық кеңес ұсынатын дамушы елдер шығындарының үлесі ЖІӨ-ден 1-1,5% құрайды. Мысалы, Ресейде тиісті көрсеткіш ұлттық ЖІӨ-ден 1,3 %-ға, Қытайда – 1,4 %-ға, Германияда – 2,5 %-ға, АҚШ – 2,8%-ға және Жапония – 3,3%-ға тең. Осылайша, Қазақстанда берілген патенттердің саны 1671 патентті құрайды, ал Ресейде 19 641 патент, Қытайда – 26 292, АҚШ-та – 154 760 және Жапонияда – 217 364 патент берілді [3].

Қазақстанда Ғылым академиясы қоғамдық бірлестік болып қайта ұйымдастырылды, ал ғылыми-техникалық институттарды қаржыландыру Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі жанындағы ұлттық ғылыми орталықтар арқылы орталықтан жасалады, әрі ол қазақстандық экономиканың қажеттілігімен байланысты емес және мәні бойынша ғылыми-зерттеу институттарының ағымдағы қызметін қаржыландыру болып табылады, ал жоғары оқу орындары мен жеке сектордың қатысуы барынша аз болып қала береді.

Қазақстандық өнеркәсіп кәсіпорындары ғылыми-зерттеу және тәжірибе-конструкторлық жұмыстармен (бұдан әрі – ҒЗТКЖ) дербес айналысуға ұмтылмайды және ҒЗТКЖ өнімдерін сатып алуға ақша салуға тырыспайды, салыстырмалы түрде бұл тиісті өндірісті жаңғыртумен айналысатын кәсіпорындарға да тән. Статистикалық деректерге сәйкес Қазақстанда кәсіпорындардың инновациялық белсенділік деңгейлері соңғы жылдары 3-4% деңгейінде, бұл ЕО елдеріне қарағанда едәуір төмен.

1997 жылдан бастап 2008 жыл аралығында кәсіпорындардың шығындары құрамындағы ғылыми-техникалық қызметтердің үлес салмағы 4,5 еседен астам ұлғайды, бұл ҒЗТКЖ өнімдеріне сұраныстың артқанын куәландырады.

Кәсіпорындардың көпшілігі технологиялық шешімдердің импорттық техникалар мен жабдықтарда қазірдің өзінде бар екендігіне қарамастан, «толық аяқталған» жобаларға басымдық береді. Сонымен қатар лицензияланған технологиялар мен патенттер өте сирек сатып алынады (фирмалардың – 4 %).

Отандық ғылыми-зерттеу кешенінің құрылымын толық талдау кезінде республиканың барлық ғылым саласының 80 %-ын зерттеу бөлігі құрайтынын және 20 %-дан кемі ҒЗТКЖ-ға келетіні анықталды. Қазақстандағы тәжірибе өндірістері ғалымдарының, конструкторлардың және қызметкерлердің арақатынасы 25:4:1, ал дамыған елдерде бұл арақатынас 1:2:4-ті құрайды. Ғылымды қаржыландыру жүйесі мына қатынастарда оңтайлы болады: іргелі зерттеулерге 20 %, қолданбалы зерттеулерге 30 %, ТКЖ-ға 50%, бұл инновациялық технологиялар енгізудің тиімді жүйесін құруға мүмкіндік береді [4].

Төмендегідей факторларды ұсынғым келіп отыр:

1. Тиімді ұлттық ғылыми инновациялық жүйе қалыптастырып және ұлттық инфрақұрылымды дамыту керек.

2. Өнімдер мен қызметтердің жаңа түрлерінің инновациялық әзірлемелерін ауқымды және жеделдетіп игеруге ынталандыратын жағдайлар жасау маңыздырақ.

3. Отандық кәсіпорындардың техникалық, технологиялық және басқарушылық деңгейлерін жаңғырту керек.

Қорытындылай кетсем, келтірілген ұсыныстар еліміздің әлеуметтік - экономикалық жағдайын арттырып, Республикамыздың жедел экономикалық дамуындағы инновацияның маңызды екенін айқындайды. Бірақ, Қазақстан Республикасындағы ғылым мен инновацияның даму үрдістері бойынша мәселелер бар екендігі жасырын емес. Сол себепті ғылым мен білім, ақпараттық-технологиялар дәуіріндегі Республикамыздың ғылымы мен инновациясының даму жағдайы мен мәселелерін салыстырмалы түрде зерттеудің маңызы зор.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Ұлт жоспары - Н.Назарбаевтың бес институционалдық реформасын жүзеге асырудың 100 қадамы <http://inform.kz/kaz/article/2777949>

2. Қазақстан Республикасының Индустриялық-инновациялық дамуының 2003-2015 жылдарға арналған стратегиясы туралы http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U030001096_ 3. Қазақстан Республикасының статистика агенттігі <http://stat.gov.kz/>
4. «Экономика» газеті, мерзімді басылымдар 2015 жыл

Жамиева А.Е.

*магистр экономики, ст. преподаватель
Евразийский Национальный университет им. Л.Н. Гумилева*

ТЕХНОПАРКИ: КАЗАХСТАНСКИЙ ОПЫТ

Государственная политика в Республике Казахстан в отношении частного предпринимательства нацелена на формирование среднего класса, путем развития малого предпринимательства, ориентированного на создание новых высокотехнологичных производств с наибольшей добавленной стоимостью. Для достижения поставленной цели, как одним из этапов реализации стратегии индустриально-инновационного развития Республики Казахстан предусматривается решение задачи развития инфраструктуры предпринимательства.

Инфраструктура поддержки предпринимательства представляет собой комплекс организаций, обеспечивающих благоприятные условия создания, функционирования и развития частной предпринимательской деятельности, к которым относятся и технопарки. В Стратегии индустриально-инновационного развития Республики Казахстан четко описаны три базовых института, на которых строится инновационная инфраструктура страны: производственно-технологический, научно-образовательный, институт консалтинговых услуг. Их взаимодействие осуществляется благодаря средствам информационных коммуникаций и за счет государственной политики в области инноваций. К производственно-технологическому блоку относятся технопарки, бизнес-инкубаторы, ИТЦ, ИПК, открытые экономические зоны. [1]

В республике формируется двухуровневая система технопарков – национальные технопарки и региональные. Отличительной особенностью национальных технопарков является наличие отраслевой направленности в их деятельности и режима Специальной экономической зоны с льготным налогообложением. Внедрение и работа технологических парков в Казахстане осуществляется по современной европейской модели, имеющей следующие особенности:

- наличие здания, предназначенного для размещения в нем десятков малых фирм (это способствует формированию большого числа новых малых и средних инновационных предприятий, пользующихся всеми преимуществами системы коллективных услуг);
- система обслуживания, состоящая из сложного и простого сервиса, набираемого из фирм, которые образуют необходимый для сложившегося состава инновационных предприятий сектор обслуживания.

Среди национальных научно-технологических парков можно выделить следующие технологические образования: Парк информационных технологий, пос.Алатау; Национальный индустриальный нефтехимический технопарк, г.Атырау; технопарк ядерных технологий «Токамак», г.Курчатов; технопарк космического мониторинга, города Алматы, Астана и Приозерск. Национальные технопарки ориентированы на создание в Казахстане новых отраслей, которые должны способствовать обеспечению будущей конкурентоспособности казахстанской экономики.

Региональные технопарки, среди которых Алматинский технологический парк, г.Алматы; Технопарк «Алгоритм», г.Уральск; технопарк «Бизнес-Сити», г.Караганда, создаются с целью определения, раскрытия и развития инновационного потенциала, инновационной способности региона, обеспечения потребности экономики региона в инновационных продуктах.

На региональном уровне системообразующими составными частями технопарков являются промышленные предприятия регионов, научные и академические организации. Региональные технопарки обеспечивают поэтапное повышение технологического уровня экономики и создают условия для малого и среднего наукоемкого и технологичного бизнеса. [2]

Задачами технопарков являются:

- Создание благоприятных условий для компаний-участников СЭЗ «ПИТ», привлечения инновационных проектов, стартапов, отечественных и зарубежных инвестиций
- Поиск и взаимное сотрудничество в области развития инновационных проектов с

высокотехнологичными предприятиями инновационно-индустриальной деятельности Республики Казахстан и зарубежных стран

- Обеспечение бесперебойного функционирования и технического обслуживания объектов инженерной инфраструктуры, зданий и сооружений имущественного комплекса СЭЗ «ПИТ»

- Реализация мер государственной поддержки индустриально-инновационного развития Республики Казахстан

Единственным акционером технопарков в Казахстане является АО «Национальное агентство по технологическому развитию», в составе Национального Управляющего Холдинга «БАЙТЕРЕК».[3]

Казахстан сталкивается с рядом проблем, связанных с развитием технопарков, в отличие от других стран, где в технопарках размещаются главным образом высокотехнологичные компании, в Казахстане резиденты технопарков в основном заняты в традиционных отраслях промышленности, таких, как производство мебели и сувениров, торговля и т. п. Фактически доминирует продвижение традиционных изделий и услуг. Только четыре из 110 резидентов занимаются услугами в области информационных технологий, а 11 - разработкой фармацевтических препаратов. Доля инновационных фирм (инновации определяется как новое для фирмы или рынка изделие или процесс) приблизительно одинакова в обеих группах. Другой неожиданный результат исследования заключается в том, что резиденты технопарков в основном ориентированы на местные рынки, где они продают около 90% продукции.

Основной проблемой развития технопарков в Казахстане является то, что нет определенной правовой базы по созданию и развитию технопарков. Данная отрасль в нашей стране появилась гораздо позднее, чем во многих других, что говорит о недостаточном опыте и нехватки необходимых знаний. Окончательная технология организации технопарков уже существует, правда, по мнению многих экспертов, она очень расплывчатая и неопределенная. Чтобы решить эти проблемы необходимо создать такие условия, чтобы предприятия сами стремились стать резидентами технопарков, а этого можно добиться, если только они станут эффективным механизмом развития бизнеса. Кроме того, необходимо создать условия (моральные и материальные стимулы) для эффективной деятельности и воспроизводства научно-инновационных кадров и человеческого капитала, привлечение высококвалифицированных иностранных специалистов к научно-инновационной деятельности в Казахстане, тем самым создать возможность подготовить квалифицированных специалистов по инновационному менеджменту.

Решений для развития технопарков и всей инновационной структуры в целом очень много, но можно сказать с уверенностью, что помощь государства и его финансирование помогут Казахстану выбиться в мир новых технологий и стать ведущим лидером в этой области.[4]

Таким образом, можно отметить, что внедрение в Казахстане таких инновационных структур, как технологические парки, происходит достаточно активно. Действующая система технопарков занимается как формированием рынка инноваций, так и защитой авторских прав, созданием условий для реализации инвестиционных проектов.

Дальнейшая успешная деятельность технопарков позволит Казахстану более эффективно использовать имеющийся научно-технический потенциал, финансовые и трудовые ресурсы. Одновременно это будет способствовать решению социально-экономических проблем, в частности в сфере занятости и борьбы с бедностью, а также достижению устойчивых темпов экономического роста государства в целом.

Список использованных источников:

1. Технопарк – важный элемент инфраструктуры Национальной инновационной системы. В. Ю. Тюрина
2. О развитии технологических парков в Казахстане//kazakhemb.org.il
3. Технопарк «Алатау»//info@aitc.kz
4. Технопарки. Проблемы и пути решения развития инновационной деятельности в РК. Парфенова А.Г.// Вестник ВКГТУ им. Д.Серикабаева, 1-2013г

Жандильдин Т.Е.
к.т.н., доцент
Карагандинский экономический
университет Казпотребсоюза,
Казахстан, г. Караганда

ПРАВОВАЯ ОХРАНА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Для создания различных видов продукции с применением высоких технологий используются определенные объекты интеллектуальной собственности, охраняемые, с одной стороны, патентным правом: это изобретения, полезные модели, промышленные образцы, товарные знаки, а с другой стороны, авторским правом, материальными носителями которых выступают книги, фильмы, звукозаписи, программы для ЭВМ и другие.

Среди объектов гражданских прав важное место занимают права интеллектуальной собственности. Причем такой собственностью «...признается исключительное право гражданина или юридического лица на результаты интеллектуальной творческой деятельности и приравненные к ним средства индивидуализации юридического лица, продукции физического или юридического лица, выполняемых ими работ или услуг...» [1].

Происхождение термина «интеллектуальная собственность» связывают с французским законодательством конца XVIII века, а охрану интеллектуальной собственности – с необходимостью торговли результатами нематериального труда. Этот термин связан с понятием интеллект, т.е. способностью человеческого мозга генерировать новую информацию, никогда ранее не существовавшую в природе.

На сегодня нет точного юридического определения понятия «интеллектуальная собственность». В самом общем, виде принято считать, что интеллектуальная собственность традиционно состоит из авторского права и промышленной собственности. При этом к промышленной собственности относятся патентное право и законодательство о средствах индивидуализации участников гражданского оборота.

Словосочетание «промышленная собственность» не является точным юридическим понятием. Очевидно лишь, что реализация объектов промышленной собственности осуществляется через промышленность. Этот термин, возникший исторически, употребляется в таком значении в настоящее время как дань традиции.

Родиной первых авторского и патентного законов является Англия (1623г.). Вслед за ней патентные и авторские законы приняты в ряде европейских стран и США. Основной целью этих законов было ограждение интересов издателей и промышленников, которые выносили на рынок результаты творческого труда, а потому нуждались в монополии на их реализацию. Авторы получали возможность продавать результаты своего труда и бесспорно выигрывали от этого.

Еще в XIX веке понятие интеллектуальной собственности и его такие составляющие, как литературная и промышленная собственность, широко использовались в законодательстве многих стран мира. Вместе с тем это понятие подвергалось резкой критике со стороны ряда известных ученых. До настоящего времени его противники продолжают утверждать, что нельзя отождествлять правовой режим материальных вещей и нематериальных объектов, каковыми являются авторские произведения и различные технические новшества. Авторские права на такие нематериальные объекты ограничены во времени и пространстве, что существенно отличает их от права собственности. Сторонники теории интеллектуальной собственности считают, что в первом случае речь идет о собственности особого рода. Один из создателей этой теории бельгийский юрист Пикард подчеркивал, что права на изобретение, промышленный образец и полезную модель, товарный знак, фирменное наименование составляют особую интеллектуальную собственность, и право на нее отличается от права собственности на вещь.

В настоящее время признается всеми двойственная природа авторских и изобретательских прав. Автору творческого результата принадлежит исключительное право на его использование, которое может передаваться другим лицам. Данное право является имущественным правом и в некоторой степени сходно с правом собственности. Однако автор обладает совокупностью личных неимущественных прав таких, как право авторства, право на авторское имя, право на защиту репутации, которые принадлежат только ему и непередаваемы другим лицам.

В 1967 г. на Стокгольмской конференции была учреждена Всемирная организация интеллектуальной собственности (ВОИС), на которую возложена задача содействия охране интеллектуальной собственности во всем мире [2]. Указанная конференция трактует понятие интеллектуальной собственности широко, а к объектам прав интеллектуальной собственности относит литературные, художественные, научные произведения, исполнительскую деятельность артистов, звукозапись, радио- и телевизионные передачи, изобретения во всех областях человеческой деятельности, полезные модели, промышленные образцы, товарные знаки, наименования происхождения товаров, а также пресечение недобросовестной конкуренции. Дать более точное определение интеллектуальной собственности очень сложно, поскольку содержание понятия интеллектуальной собственности меняется по мере развития техники, технологий и законодательства. Появились новые объекты интеллектуальной собственности – интегральные микросхемы, программы ЭВМ и другие, правовая охрана которых становится экономически целесообразной. Поэтому круг объектов охраны постоянно расширяется.

В современных развитых странах сложилась экономика, опирающаяся на производство различных видов продукции с применением высоких технологий. Для их создания используются определенные объекты интеллектуальной собственности, охраняемые, с одной стороны, патентным правом: это изобретения, полезные модели, промышленные образцы, товарные знаки, а с другой стороны, авторским правом, материальными носителями которых выступают книги, фильмы, звукозаписи, программы для ЭВМ и другие.

Тиражирование объектов авторского права сформировалось в крупную отрасль индустрии с рядом подотраслей, которые сосредоточены на выпуске книг, кинофильмов, программного обеспечения, компьютерных игр, аудио- и видеозаписей. Индустрия авторского права играет в обеспечении экономического прогресса ряда стран столь же важную роль, как и промышленная собственность, большое значение которой стало уже давно общепризнанным.

Наибольший размах в развитии индустрии авторского права достигнут в США, что соответствует ведущему положению этой страны в мировом экономическом и научно-техническом прогрессе. В последние годы США заняли позицию самого крупного в мире экспортера в области реализации продукции авторского права в мире. Поэтому естественен исключительно высокий интерес данной страны к проблемам интеллектуальной собственности и ее защиты. Именно по указанным причинам американское правительство столь неукоснительно требует от своих торговых партнеров соблюдения норм международного права в отношении охраны интеллектуальной собственности. США выступают за решительную борьбу с «пиратством», под которым подразумевается незаконное использование чужой интеллектуальной собственности. Это явление получило в некоторых странах значительное распространение.

Напротив, должное отношение к интеллектуальной собственности служит основой создания условий для быстрого подъема всех отраслей национальной экономики. Примеров здесь немало, но самый яркий из них – Япония, сотворившая в свое время известное всему миру «экономическое чудо». После второй мировой войны интеллектуальный потенциал народа был единственной силой, на которую японское правительство могло прочно опереться при восстановлении экономики и формировании базы для дальнейшего развития. При этом следует отметить, что никаких имеющих серьезное значение для народного хозяйства природных ресурсов в Японии не было. Упор был сделан на высокий удельный вес работ на производство экспортной продукции. С этой целью, начиная с 50-х годов прошлого века, Япония приступила к массовой закупке лицензий на европейские и американские технологии, включая и такие, которые основывались на пионерских патентах. Западные компании охотно шли на такие операции, поскольку Япония достаточно надежно обеспечивала защиту их прав на интеллектуальную собственность. Доступ к оригинальным западным технологиям позволил японским фирмам добиться высокой эффективности производства и приступить к созданию собственных прогрессивных технологий. Уже с середины 70-х годов прошлого века в японских компаниях появились собственные принципиально новые изобретения, оригинальные технологии. Япония стала реальным конкурентом США в разработке и экспорте объектов интеллектуальной собственности.

За годы независимости в нашей стране произошли значительные изменения в области защиты и охраны интеллектуальной собственности. В связи с расширяющимся участием Республики Казахстан в международной системе охраны интеллектуальной собственности с 1992 г. начала складываться национальная система охраны интеллектуальной собственности. В том же

году Казахское агентство по авторским правам было преобразовано в Государственное агентство Республики Казахстан по авторским и смежным правам и впервые создано Национальное патентное ведомство при Кабинете Министров Республики Казахстан.

За истекшие годы в Республике Казахстан проведена большая работа по формированию национальной законодательной базы по правам интеллектуальной собственности, присоединению к основным международным договорам и конвенциям в сфере интеллектуальной собственности, выработке механизмов реализации принятых норм. В результате охрана интеллектуальной собственности в Республике Казахстан в настоящее время регулируется следующими законодательными актами: Гражданским кодексом [1], Патентным законом [3], Законами «Об авторском праве и смежных правах» [4], «О товарных знаках, знаках обслуживания и наименованиях происхождения товаров» [5], «Об охране селекционных достижений» [6], «О правовой охране топологий интегральных микросхем» [7]. Таким образом, правовым регулированием охвачены практически все объекты интеллектуальной собственности.

С 1993 г. Республика Казахстан является полноправным членом ВОИС, а в 2001 г. подписана Программа сотрудничества между Правительством Республики Казахстан с этой организацией [8].

В настоящее время наша страна является участницей ряда международных конвенций и договоров в области охраны прав интеллектуальной собственности. Вместе с тем, в связи с подготовкой Республики Казахстан к вступлению во Всемирную торговую организацию (ВТО), одним из важных вопросов является приведение национального законодательства в сфере интеллектуальной собственности в соответствие с Соглашением о торговых аспектах прав интеллектуальной собственности (ТРИПС). Данное Соглашение предусматривает санкции против злоупотреблений правами на интеллектуальную собственность. Наиболее распространенными из них являются нарушения в отношении компьютерных программ и баз данных, авторских и смежных прав, направленных на защиту исполнительской деятельности и исключительных прав на копирование, товарных знаков, а также процедур судебных разбирательств при нарушении исключительных прав на объекты промышленной собственности и другие. Наряду с принципом национального режима, являющегося основным в международных договорах об охране интеллектуальной собственности, Соглашением предусматривается предоставление также принципа наибольшего благоприятствования.

Более серьезными и проблематичными для Казахстана являются указанные требования Соглашения ТРИПС по обеспечению защиты прав интеллектуальной собственности. С этой целью необходимо предусмотреть правоприменительные процедуры, позволяющие эффективно противодействовать любому нарушению прав интеллектуальной собственности, включая срочные предотвращения нарушений, а также сдерживающие их средства защиты. Соглашение определяет требования к процедурам защиты прав. В частности, они не должны быть излишне сложными или дорогостоящими, приводить к необоснованному увеличению сроков рассмотрения или неоправданным задержкам. Сторонам в разбирательстве следует предоставлять возможность пересмотра административных решений и правовых аспектов судебных решений по существу дела.

Присоединение к ВТО потребует расширения компетенции таможенных органов Республики Казахстан по задержке товаров, предположительно маркированных поддельными товарными знаками или нарушающих авторские права. Предусмотренные в Соглашении ТРИПС процедуры направлены на применение права в отношении пограничных мер и ориентируют таможенные органы на их реализацию по письменному заявлению правообладателя. Последний должен иметь веские основания подозревать ввоз товаров с нарушением прав на интеллектуальную собственность. Соглашением ТРИПС установлены принципы задержки товаров таможенными органами, ее продолжительности, возмещения ущерба импортеру и владельцу товаров, права на инспектирование и информацию и другие [9].

В настоящее время в Республике Казахстан, как и во многих странах мира, наблюдается значительный рост нарушения авторских и смежных прав. Это связано в основном с появлением множества частных издательств, фирм аудио- и видеозаписи, организаций, осуществляющих передачи в эфир и по кабельному телевидению. Особенно часто нарушаются права иностранных граждан. Поэтому не вызывает удивления тот факт, что в последние годы наша страна попала в число государств, не выполняющих международных обязательств по защите прав интеллектуальной собственности зарубежных компаний, в частности американских фирм.

Незаконное использование объектов авторских и смежных прав препятствует также развитию интеллектуального и культурного потенциала Республики Казахстан, нанося тем самым существенный ущерб имиджу страны как делового партнера. В связи с этим государственным органам необходимо принять неотложные меры по обеспечению эффективной охраны объектов интеллектуальной собственности, защита которых предусмотрена нормами гражданского, уголовного и административного права.

Музыкальный рынок Республики Казахстан в основном представлен музыкальными носителями зарубежных производителей фонограмм, в том числе и российских. Такое положение наблюдается также на рынке видеопроодукции. При этом желание легально работающих на территории республики компаний, реализующих продукцию зарубежных правообладателей, сталкивается с проблемой конкуренции с существующей разветвленной системой воспроизведения и реализации контрафактной продукции, которая определяет демпинговые цены на рынке аудио-и видеопродукции. Ни для кого не секрет, что большая часть контрафактной продукции на территорию Республики Казахстан поступает из России. Причем в качестве прикрытия используются многочисленные «документы», ничего общего не имеющие с передачей прав на распространение аудио-и видеопродукции на территории другого государства. Между тем в соответствии с положениями Законов «Об авторском праве и смежных правах» Российской Федерации и Республики Казахстан основанием для передачи смежных прав, то есть прав производителей фонограмм и видеозаписей от правообладателя другому лицу, является только лицензионный договор. В нем указываются территория, на которую передаются права, какие именно права на фонограмму или видеокассету передаются – смежные и авторские или только смежные права. Кроме того, указываются на каких носителях будет воспроизведена и распространяться аудио-и видеопродукция или они только будут распространяться, количество воспроизводимых или распространяемых экземпляров, срок действия соглашения и другие существенные условия договора.

Для активизации работы в области охраны прав интеллектуальной собственности представляется целесообразным ввести в учебную программу высших учебных заведений специальную дисциплину «Правовая охрана интеллектуальной собственности». Это позволило бы подготовить высококвалифицированных специалистов (инженеров, юристов, таможенников, врачей и др.), владеющих основами патентного права, авторских и смежных прав, а также правовой защиты других объектов интеллектуальной собственности.

Анализ мирового музыкального рынка показывает, что годовой легальный объем мировых продаж аудиопродукции составляет более 4 млрд. копий. Согласно экспертным оценкам, только в 2001г. было продано порядка 1,9 млрд. «пиратских» копий аудионосителей, от которых убытки легальной индустрии звукозаписи составили около 4,3 млрд. долларов США.

Таким образом, уровень развития любого государства в современном мире зависит от его способности к активному участию в научно-техническом прогрессе, развитию образования, науки и культуры, которые невозможны без создания эффективной системы по охране, защите и управлению интеллектуальной собственностью. Это особенно важно для развития молодых государств таких, как Республика Казахстан, вступивших недавно на путь создания эффективной рыночной экономики. Богатство казахстанских недр углеводородами и другими минеральными ресурсами должно способствовать созданию современных наукоемких производств, основанных на передовых достижениях науки и техники.

Список использованных источников

1. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Особенная часть) от 1.07.1999 № 409-1 (с изм. и доп. по сост. на 10.07.2012 г.)
2. Конвенция, учреждающая Всемирную организацию интеллектуальной собственности, подписана в Стокгольме 14.07.67 г., внесены изменения 2.10.79г.
3. Патентный закон Республики Казахстан от 16.07.99 г. № 427. Дата последней редакции 10.17.12 г.
4. «Об авторском праве и смежных правах». Закон Республики Казахстан от 10.06.96 г. № 6. Дата последней редакции 24.12.12 г.
5. «О товарных знаках, знаках обслуживания и наименованиях мест происхождения товаров». Закон Республики Казахстан от 26.07.99 г. №456. Дата последней редакции 10.07.12 г.
6. «Об охране селекционных достижений». Закон Республики Казахстан от 13.07.99 г. №

422-1. Дата последней редакции 17.01.14 г.

7. «О правовой охране топологий интегральных микросхем». Закон Республики Казахстан от 29.06.01 г. Дата последней редакции 10.07.12 г.

8. «О подписании Программы сотрудничества между Правительствами Республики Казахстан и Всемирной организацией интеллектуальной собственности». Постановление Правительства Республики Казахстан от 28.02.01 г.

9. Таможенный кодекс Республики Казахстан от 30.06.2010 г. № 298-IV ЗРК (с изм. и доп. по сост. на 10.07.2012 г.).

Ибитанова К.Қ.
Мухамбетова З.С.
Қазмұмынуодағы Қарағанды
экономикалық университеті

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ӨСІМДІК ЖӘНЕ МАЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН ДАМУ ТУРАЛЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ

2013 жылы тұқым шаруашылығын қолдауға республикалық бюджеттен 2,5 млрд. теңге бағытталды, бұл отандық ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілер (АШТӨ) сатып алған. 73,6 мың тонна элиталық тұқымның және 3256,9 мың дана жеміс-жидек дақылдары мен жүзім екпелерінің құнын 40%-ға дейін арзандатуға мүмкіндік берді. Бұдан басқа, 12,9 гектар алаңда жеміс-жидек дақылдары мен жүзімнің аналық көпжылдық екпелерін отырғызуға және 28,4 гектар алаңда көрсетілген дақылдардың өткен жылдары отырғызылған аналықтарының аяқталмаған өндірісіне қызмет көрсетуге жұмсалған шығындар өтелді.

Проблемалық мәселелер:

- АШТӨ-нің майлы (қажеттіліктің 64%), көкөніс (30%) және азықтық (54%) дақылдармен жеткілікті қамтамасыз етілмеуі, бұл өсімдік шаруашылығын әртараптандыру бойынша нысаналы индикаторларға қол жеткізуге мүмкіндік бермейді;

- АШТӨ-де аудандастырылған сорттардың өнімділігі жоғары тұқымдарын өндіру немесе сатып алу мүмкіндігі болмағандықтан егіске Қазақстан Республикасында пайдалануға жіберілген Селекциялық жетістіктердің мемлекеттік тізілімінен алынып тасталған өнімділігі төмен сорттарды пайдалану;

- тұқым шаруашылығын мемлекеттік қолдау тетігінің жетілдірілмеуі, ол бірегей және элиталық тұқымдардың ұтымсыз пайдаланылуына әкеледі (практикада субсидияланған элиталық тұқымдарды сорт жаңартуды жүргізу үшін әрі қарай көбейту мақсатында емес, тауарлы егісте пайдалану үшін арзандатылған тұқым ретінде сатып алу жиі кездеседі). Өндірілген бірегей және элиталық тұқымдардың шамамен 27%-ы жеке мұқтаждықтарға пайдаланылады;

- сорт сынау мен тұқым шаруашылығының әлсіз, моральдық және физикалық тозған материалдық-техникалық базасы (қамтамасыз етілуі 45%-ды, тозуы – шамамен 80%-ды құрайды);

- мемлекеттік қолдаудың жеткіліксіз деңгейі (АШТӨ үшін тұқым құнын нақты арзандату рентабельді өндірісті қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін нормативті 40%-ға қарағанда орташа 20%-ды құрайды);

- тұқым шаруашылығы саласында жоғары білікті мамандардың жетіспеушілігі;

- 5-ші және бұқаралық репродукциялы тұқымдардың жоғары үлесі (307 мың тонна немесе тексерілгендердің 15%-ы).

2013 жылы тұқымдық және отырғызу материалының сорттық және егістік сапасын айқындауға республикалық бюджеттен 324,8 млн. теңге бағытталды, бұл 330,4 мың дана зерттеу жүргізуге және республиканың барлық тұқым қорының тұқымдары сапасын тексеруге мүмкіндік берді.

2013 жылдың өнімінен 2019,4 мың тонна тұқым, оның ішінде 2019,3 мың тонна сорттық тұқым (тексерілген тұқымның 99%-ы) тексерілді. 2017,7 мың тонна (тексерілген тұқымның 99%-ы) тұқым кондициялы болып шықты. Кондициялы тұқымның ішінен 835,6 мың тоннасы (тексерілген тұқымның 41%-ы) егіс стандартының 1 сыныбына, 844,5 2 мың тоннасы (тексерілген тұқымның 41%-ы) 2 сыныпқа, 337,6 мың тоннасы (тексерілген тұқымның 16%-ы) 3 сыныпқа сәйкес келеді. Кондициялы емес тұқымдар 1,7 мың тоннаны немесе тексерілген тұқымның 0,1%-ын құрады.

2013 жылы өсімдік шаруашылығындағы міндетті сақтандыру бойынша қызметті 2 сақтандыру компаниясы («Казахинстрах» АҚ, «Зерновая страховая компания» АҚ) және 16 өзара сақтандыру қоғамы (ӨСК) жүзеге асырды.

09.01.14 ж. жағдай бойынша 2013 жылы себілген жазғы және күзгі дақылдар бойынша сақтандыру компанияларымен және ӨСК-мен жалпы 12 836,4 гектар алаңға (сақтандыруға жататын алаңдардың 74%-ы) 14 525 шарт жасалды, сақтандыру сыйақысының сомасы 1092031 мың теңгені, сақтандыру сомасы – 50894507 мың теңгені құрады.

2013 жылы қолайсыз табиғат құбылыстарының әсеріне ұшыраған егістердің алаңы 163,4 мың гектарды немесе барлық сақтандырылған алаңның 1,3%-ын құрады (2012 жылы жасалған шарттармен салыстыру үшін) егістіктердің жойылуы 1 295,5 гектарды құрады, оның ішінде, толық жойылу 89,8 мың гектар алаңда, ішінара жойылу – 73,6 мың гектар алаңда анықталды. АШТӨ-ге төлеген сақтандыру компаниялары мен ӨСК-нің сақтандыру төлемдерінің сомасы 495 194 мың теңгені құрайды. Агент («Қазагроменаркетинг» АҚ) жалпы сомасы 206 196 мың теңгеге жүргізіліген сақтандыру төлемдерінің бөлігін өтеуді жүзеге асырды.

Проблемалық мәселелер:

- міндетті сақтандыру шарттарын жасасу кезінде сақтандыру сыйақыларының (жарналарының) сомасын есептеу үшін төмен сақтандыру тарифтерін қолдану (ӨСК-нің заңмен белгіленген тіп-нен төмен сақтандыру тарифін пайдалану мүмкіндігі);

- АШТӨ-нің ағымдағы нақты шығындарына сәйкес келмейтін шығындар нормативтерін қолдану (ҚР Үкіметінің 2009 жылғы қаулысымен бекітілген);

- көпшілік ӨСК-нің филиалдар желісінің дамымағандығы (облыстың екі/үш ауданында шоғырланған);

- АШТӨ-нің өсімдік шаруашылығындағы міндетті сақтандыру туралы заңнама саласында төмен хабардар етілуі;

- сақтандыру схемаларын тандаудың шектеулілігі.

Өсімдік шаруашылығындағы сақтандырудың проблемалық мәселелерін заңнамалық реттеу мақсатында «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне өсімдік шаруашылығындағы міндетті сақтандыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобасы әзірленуде.

2013 жылы мал шаруашылығы өнімдерін өндіруге, ауыл шаруашылығы жануарларының аналық басын азықтындыру үшін пайдаланылатын азықтардың құнын арзандатуға республикалық бюджеттен 26 017,3 млн. теңге көлемінде субсидия бөлінді, оның ішінде сиыр етін субсидиялауға - 2 635,1 млн. тг, шошқа етіне - 2 241,1 млн. тг, қой етіне - 466,0 млн. тг, жылқы етіне - 533,8 млн. тг, қымызға - 345,8 млн. тг, шұбатқа - 141,6 млн. тг, биязы жүнге - 186,7 млн. тг, құс етіне - 7 201,1 млн. тг, күрке тауық етіне - 399,9 млн. тг, тауарлы жұмыртқаға - 5 864,6 млн. тг, сүтке - 3 877,3 млн. тг, шырынды және ірі азықтарға - 2 124,0 млн. тг.

Нәтижесінде, 2013 жылы мал мен құстың өнімділігі артты, сонымен 1 сиырға шаққандағы сүттің орташа сауылымы 1,5 %-ға ұлғайды және 2249 кг құрады, тиісінше 1 жұмыртқалағыш тауыққа шаққандағы орташа жұмыртқа шығысы 2,7%-ға артып, 222 дананы құрады, 1 қойға шаққандағы орташа жүн қырқылымы өткен жылдың деңгейінде қалды және 2,3 кг құрады. Бұл ретте, ауыл шаруашылығы құрылымдарындағы малдың өнімділігі біршама жоғары және 1 сиырға шаққандағы сүттің орташа сауылымы 3915 кг құрайды, бұл 2012 жылмен салыстырғанда 1,8%-ға жоғары.

Проблемалық мәселелер:

- құрама жем өнеркәсібін дамытудың әлсіз деңгейі және егіс алаңдарының құрылымындағы азықтық дақылдардың төмен үлесі, бұл әлсіз азықтық базаны құруға және ауыл шаруашылығы жануарларын теңгерімсіз азықтандыруға әкеледі;

- фермерлердің ауыл шаруашылығы жануарларын күтіп-бағу, өсімін молайту және емдеу, мал шаруашылығы өнімдерін өндіру саласындағы әлсіз білім деңгейі.

2013 жылдың қорытындылары бойынша «ҚазАгро» ҰБХ» АҚ кредит ресурстары есебінен 4 200 бордақылау орнына арналған мал бордақылау алаңдарының құрылысын қаржыландыруды мақұлдады, оларды пайдалануға енгізу 2014 жылға қалдырылды. Сондай-ақ, бастамашылардың (шаруашылық жүргізуші субъектілер) жеке қаражаты есебінен 41 мың бордақылау орны бар 71 объект пайдалануға берілді, бұл жоспарға қарағанда 135%-ды құрайды.

Бұдан басқа, 2013 жылы ауыл шаруашылығы құрылымдарына 10 441 бас ІҚМ әкелінді, оның ішінде «ҚазАгро» ҰБХ» АҚ қаражаты есебінен – 9 582 бас ІҚМ, басқа көздер, оның ішінде

АШТӨ жеке қаражаты есебінен – 859 бас ІҚМ әкелінді, бұл жоспарға қарағанда 74,2%-ды құрайды.

Жобаның негізгі блогы фермерлік шаруашылықтардағы өнім беретін табынды құруға және дамытуға бағытталған «Сыбаға» бағдарламасы болып табылады.

2013 жылдың нәтижелері бойынша фермерлік шаруашылықтар 50,7 мың бас аналық ІҚМ және 2,8 мың бас асыл тұқымды бұқа сатып алды, бұл жоспарға қарағанда 121% және 203%-ды құрайды.

2013 жылы асыл тұқымды мал шаруашылығын қолдауға 12 699,2 млн.теңге көлемінде субсидия бөлінді, оның ішінде асыл тұқымды төлге - 953,6 млн.тг, ірі қара малдың асыл тұқымды төліне - 1 798,6 млн.тг, импорттық асыл тұқымды төлге - 1 462,8 млн.тг, тұқымдық бұқаларды күтіп-бағуға - 106,2 млн.тг., тұқымдық бұқалардың ұрығына - 18,1 млн.тг, асыл тұқымды жұмыртқаға - 91,1 млн.тг, тәуліктік балапандарға - 36,7 млн.тг, эмбриондарға - 0,8 млн.тг, ІҚМ селекциялық және асыл тұқымдық жұмыстар жүргізуге - 6 961,3 млн.тг, қойлармен селекциялық және асыл тұқымдық жұмыстар жүргізуге - 999,9 млн.тг, «Асыл түлік» АҚ - 194,9 млн.тг, «Қазақ тұлпары» ЖШС - 75,0 млн.тг.

Салада мақсатқа бағытталған мемлекеттік саясатты іске асыру нәтижесінде мал басы саны мен олардың өнімділігінің артуында оң серпін байқалады.

Сонымен, ҚР Статистика агенттігінің алдын ала деректері бойынша 2013 жылдың қаңтар-желтоқсан айларында ІҚМ саны 5 760,9 мың басты, шошқа - 923,7 мың басты, қой мен ешкі - 17 530,5 мың басты, жылқы - 1 703,3 мың басты, түйе - 162,4 мың басты, барлық түрдегі құстар - 34 409,7 мың басты құрады.

Бұл ретте, агроқұрылымдардағы мал басының ұлғаюы байқалады. Осылайша, ІҚМ саны 13,7 %-ға ұлғайды және 1794,6 мың басты құрады, қой мен ешкі 10,5 %-ға ұлғайды және 6798,0 мың басты құрады, шошқа 15,5%-ға ұлғайды және 398,7 мың басты құрады, жылқы 11,5 %-ға ұлғайды және 774,0 мың басты құрады, құстар 5%-ға ұлғайды және 21 739,1 мың басты құрады.

Мал шаруашылығындағы оңды өзгерістерге селекциялық-асылдандыру жұмыстары мәнді түрде әсер етті.

Саланы жүйелі қолдаудың нәтижесінде жалпы табын құрылымындағы асыл тұқымды малдардың үлесі артуда, оның ішінде ірі қара малдың ішіндегі асыл тұқымды ірі қара малдардың үлесі 2012 жылы 8,2%-ға дейін, асыл тұқымды қой -13,8%-ға дейін, шошқа - 17%-ға дейін, жылқы - 7%-ға дейін, құстар - 11,7%-ға дейін өсті.

Проблемалық мәселелер:

– өндірістің ұсақ тауарлылығы, бұл ауыл шаруашылығы құрылымдары өндірген мал шаруашылығы өнімдерінің төмен үлес салмағымен шарттасады және оның салдарынан бүгінде қайта өңдеу қуаттылықтарын жүктеу үшін отандық мал шаруашылығы шикізатының тапшылығы байқалуда;

– әлсіз ветеринариялық қамтамасыз ету;

– ауыл шаруашылығы жануарларының төмен өнімділігі.

ІҚМ етінің экспорттық әлеуетін дамыту жөніндегі жобаны іске асыру басталғалы бері 40,0 мың бас шетелдік селекцияның асыл тұқымды малы әкелінді. Әкелінген малдар «Асыл тұқымды мал шаруашылығы туралы» ҚР Заңына сәйкес Ауыл шаруашылығы министрлігінің (бұдан әрі – Министрлік) асыл тұқымдық инспекциясы қызметкерлері арқылы асыл тұқымды куәліктердегі деректер негізінде өнімділік және тұқымдық сапаларының тұқым стандарттарына сәйкестігі тұрғысынан танудан өтеді.

Бұдан басқа, импортталған малдар ірі қара малдардың тұқымдары бойынша республикалық палаталарда тіркеледі.

Субсидиялау қағидаларымен отандық және шетелдік селекцияның асыл тұқымды малдарын көбейтуді жүзеге асыратын шаруашылық- репродукторлар үшін отандық ғылыми қызметкерлерді тарту жолымен селекциялық процесті міндетті ғылыми сүйемелдеу бойынша талаптар көзделді. Ғылыми қызметкерлер малды бағалауды, бұқаларды іріктеуді және шығу тегін есепке алуды жүргізеді.

Малдардың (шеттен әкелінген де, республикада туған да) өнімділігі мен сапасы бойынша деректерді орталықтандырылған жинақтауды қамтамасыз ету үшін Қазақстан Республикасындағы мал шаруашылығының ақпараттық-талдамалық жүйесі құрылды және жұмыс істеуде. Деректер базасында малдар, олардың өнімділігі, шығу тегі, малдардың асыл тұқымдық құндылығының индекстері, жүргізілген зоотехниялық іс-шаралар бойынша ақпарат жинақталады. Деректер

базасында жинақталған мәліметтер малдың сапасын айқындау үшін оған индекстік бағалау жүргізуге мүмкіндік береді.

Министрлік 2020 жылға дейінгі етті мал шаруашылығын дамыту жөніндегі шебер-жоспарлар шеңберінде асыл тұқымды малдардың үлес салмағын ұлғайту және тұқымдық түрлендіруге қатысатын тауарлық мал басының әлеуетін ескере отырып, жаңа шаруашылық-репродукторлар құру бойынша облыстар бөлінісіндегі индикативтік көрсеткіштерді айқындады. Агроөндіріс саласында өндірілген өнімдердің жалпы көлемі 1 кестеде келтірілген. Көрініп тұрғандай: ет 2008 жылы 874 мың тоннадан 2012 жылы- 934 мың тоннаға дейін көбейген немесе 6,9%.

Бүгінгі таңда азық-түлік қауіпсіздігі дүниежүзіндегі 180 елден астам елдің ұлттық экономикасындағы ең күрделі басты мәселесі болып отыр. Осыған қарамастан ЕО және басқа экономикасы дамыған мемлекеттерде ауыл шаруашылығы дақылдарынан өсіру мен өндеудің озық тәжірибелері бар. Қазір қоғамда азық-түлік қауіпсіздігі уақыт өткен сайын күрделене береді деп келешекке сенімсіздікпен қарайтын көзқарастар жиі айтылуда.

Кесте 1 Қазақстан Республикасы агроөндірісінің 2009 – 2013 жж. өндірген өнімдері

№ к/ н	Көрсеткіштер	Жылдар					Өзгеруі 2013 жылды 2009 жылмен салыстырғанда	
		2009	2010	2011	2012	2013	абс. (+,-)	сал. (%)
1.	Ет, мың тонна	874	896	937	939	934	60	106,9
2.	Сүт, мың тонна	5198	5303	5381	5332	4851	-347	93,3
3.	Жұмыртқа, млн дана	2989	3306	3720	3718	3673	684	122,9
4.	Жүн, мың тонна	35,2	36,4	37,6	38,5	38,4	3,2	109
5.	Қаракөл, мың дана	115	79	49	42	44	-71	38,3
Ескерту - Қазақстан Республикасының статистика жөніндегі агенттігінің деректері								

Біріккен Ұлттар Ұйымының азық-түлік, ауыл шаруашылығы бөлімшесінің мәліметтері бойынша қазіргі уақытта әрбір жетінші адам азық-түлік жетіспеушілік ауыртпашылығын басынан өткізуде. Сарапшылардың есептеуінше әлемде жыл сайын 800 млн-нан 1 млрд. 200 млн-ға дейінгі адам ашаршылық пен азық-түлік тапшылығын көруде. Олардың басым көпшілігі дамып келе жатқан елдер тұрғындары. Сонымен қатар зерттеушілердің болжамы бойынша ауа райында қалыптасудағы қолайсыз өзгерістер 2020 жылы әлем кеңістігіндегі мемлекеттердің басым көпшілігінде азық-түлік өндірісін төмендеуіне алып келмек. Қазақстан Республикасында өсімдік және мал шаруашылығы өнімдерінің 2008-2012 жж. көлемі 2 кестеде келтірілген.

Өсімдік шаруашылығының өндірген өнімі 2009 жылы -770239 млн. теңге, 2013 жылы – 981190 млн теңгені құраған, яғни соңғы 5 жылда 210951 млн теңгеге өскен, немесе 27,4%; мал шаруашылығының өндірген өнімі 2009 жылы 628601 млн теңгеден 2013 жылы- 1011191 млн теңгеге өскен, немесе 382590 млн теңгеге яғни 60,9% көбейген; ауыл шаруашылығы дақылдарын және жануарларды өсіру саласындағы көмекші қызмет 2009 жылы-5652 млн теңгеден 2013 жылы- 6664 млн теңгеге дейін көбейген немесе 1012 млн теңгеге өскен, немесе 17,9%.

Әлемдік қаржы саласының тұрақсыздығы және әлеуметтік, ұлттық, саяси, экономикалық жағдайлармен санасу қажеттілігі күннен-күнге маңызды орын алуда. Сондықтан әрбір аймақтың ерекшеліктерін ескере отырып, ауылшаруашылығын тиімді дамыту керек. Инновациялық технологияны енгізу талабы әлемдік озық деңгейде болуы керек, сонда ғана өсірілетін дәнді-дақылдың сапасы жоғары болып, бәсекеге төтеп беру қабілеттілігі болады.

Сонда ғана ауыл экономикасын, ондағы халықты жұмыспен қамтып қана қоймай, әлеуметтік жағдайын жақсартуға зор мүмкіншіліктер туады.

Қолданыстағы салық жүйесі ауыл шаруашылығында пайдаланатын басты құрал – жерді ұтымды пайдалануды ынталандырмауда. Соның салдарынан біраз жер пайдаланудан шығып қалды, нарықтағы субъектілердің ұтымды экономикалық қатынастарын ғылыми тұрғыда қалыптастыру мүмкіншілігі жойылды, құнарлығы төмен нарықтан алыс жерлерде орналасқан кәсіпкерлерді құлдыратты. Салық жүйесінің кері әсері аталғандармен ғана шектелмейді.

Кесте 2 - Қазақстан Республикасында өсімдік және мал шаруашылығы өнімдерінің 2009 – 2013 жж. көлемі

№ р/р	Көрсеткіштер	Жылдар					Өзгеруі 2013 жылды 2009 жылмен салыстырғанда	
		2009	2010	2011	2012	2013	абс. (+,-)	сал. (%)
1.	Өсімдік шаруашылығы, млн теңге	770239	932305	662652	1337194	981190	210951	127,4
2.	Мал шаруашылығы, млн теңге	628601	703174	774105	942384	1011191	382590	160,9
3.	Ауыл шаруашылығы дақылдарын және жануарларды өсіру саласындағы көмекші қызмет, млн теңге	5652	5872	5871	6463	6664	1012	117,9
Ескерту - Қазақстан Республикасының статистика жөніндегі агенттігінің мәліметтері								

Қабдрашев А.Р.
магистрант
ҚарГУ им. Е.А. Букетова
Қазақстан, г. Караганда

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В КАЗАХСТАНЕ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСА

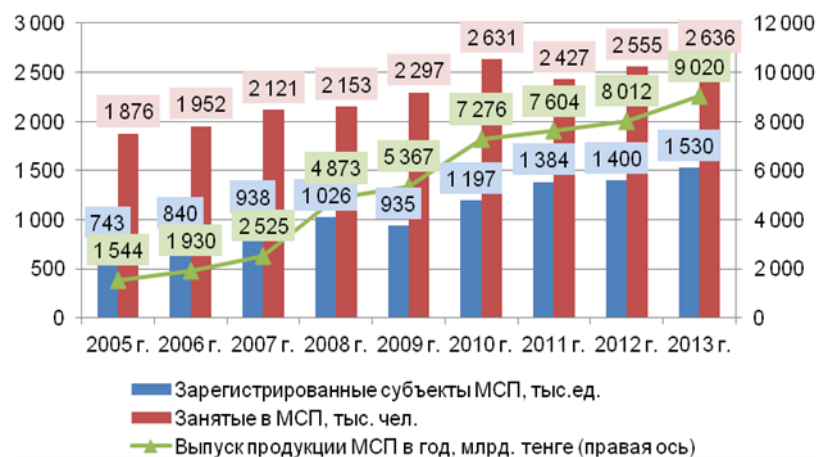
Сегодня малый и средний бизнес (МСБ) – опора экономического развития любого государства. Именно от него во многом зависит решение проблем занятости населения, наполнение внутреннего рынка отечественными товарами и формирование конкурентной среды. Для того чтобы и в Казахстане МСБ стал реальным «локомотивом» экономики, государству необходимо и дальше оказывать всестороннюю поддержку, тем более в условиях кризиса.

Без развитого малого и среднего предпринимательства сложно говорить о стабильности макроэкономической ситуации государств. Вследствие этого, еще на заре независимости малый и средний бизнес был определен в Казахстане как важнейший сектор экономики. Всесторонняя поддержка малого и среднего бизнеса всегда была приоритетом государственной политики. Именно благодаря этому, несмотря на сложную экономическую ситуацию в стране в 1990-е годы, число субъектов малого и среднего предпринимательства постоянно росло.

На сегодняшний день в стране зарегистрировано почти 1 500 тысяч субъектов малого и среднего предпринимательства. Доля этого сектора в ВВП страны составляет около 25%. По доле населения, занятого в секторе МСБ, в общей занятости показатели нашей страны так же гораздо ниже, чем в развитых государствах: на протяжении последних 5 лет в Казахстане этот показатель держится на уровне 23%, в развитых странах от 47% (Канада) до 75% (Япония).

С 2005 по 2013 годы количество зарегистрированных субъектов МСБ увеличилось в два раза и составило более 1,5 млн. ед. Численность населения, занятого в секторе МСБ, увеличилось в 1,4 раза и составило в 2013г. свыше 2,6 млн. человек. Выпуск продукции МСБ вырос за рассматриваемый период в 5,8 раза и составил 9 020 млрд. тенге в год.

Мировая практика убедительно свидетельствует, что в странах с развитой рыночной экономикой малое и среднее предпринимательство оказывает серьезное влияние на развитие народного хозяйства, решение социальных проблем, увеличение численности занятых работников. По численности работающих, по объему производимых и реализуемых товаров, выполняемых работ и услуг субъекты малого и среднего предпринимательства в отдельных областях играют ведущую роль. Поэтому проблема государственной поддержки малых и средних предприятий в настоящее время является наиболее актуальной.

Малый и средний бизнес играет большую роль в процессе формирования стабильной рыночной структуры, развития экономического сектора. Он выполняет ряд таких важнейших социально-экономических задач, как создание рабочих мест, повышение конкуренции, что, в конечном счете, приводит к уменьшению безработицы, снижению цен.

Финансовый кризис серьезно повлиял на работу малых предприятий: снизились арендные ставки и зарплата работников, произошло удорожание кредитов, падение спроса, резко возросла активность государственных контролеров и рейдеров. В результате каждый второй представитель МСБ ожидает ухудшения состояния своего бизнеса.

Основной проблемой явился растущий дефицит финансовых ресурсов. Кредитование малого бизнеса за последнее время претерпело существенные изменения. Основные проблемы кредитования МСБ в Казахстане:

- Снижение сроков кредита;
- Сокращение количества банков, кредитующих малый и средний бизнес;
- Повышение процентных ставок по кредитам;
- Сокращение кредитных программ и продуктов для МСБ;
- Выдача кредитов только под залог.

Основные проблемы субъектов малого и среднего предпринимательства в условиях экономического кризиса носят финансовый характер. Это - недостаток оборотных средств, а также затрудненный доступ к банковским кредитным услугам как для решения проблемы с оборотными средствами, так и для реализации начатых или намеченных инвестиционных проектов. Снижение спроса на продукцию при неизменном уровне издержек грозит ухудшением показателей оборачиваемости капитала, снижением нормы прибыли и рентабельности бизнеса. Риск неплатежей от контрагентов приводит к отказу от работы с некоторыми из них, снижению нормы прибыли, повышению затоваривания. Как показывают исследования, 48,6% предпринимателей имели опыт привлечения необходимых финансовых средств в кредитных организациях. Представляется целесообразным увеличить эффективность использования механизма лизинга оборудования и технологий для поддержки МСБ. Лизинг как метод инвестирования используют лишь 3,4% опрошенных предпринимателей. Особенно важно при этом участие местных властей. Часть лизинговых платежей должна субсидироваться государством или покрываться за счет льготы по уплате налогов.

Одной из наиболее актуальных в развитии малого и среднего бизнеса является проблема налогообложения. Государство периодически облегчает налоговое бремя для субъектов МСП. Тем не менее, 30,3% предпринимателей считают существующие налоговые условия неблагоприятными. Наиболее острой проблемой респонденты считают нечеткость, сложность, противоречивость налоговых формулировок.

Если перечислить основные трудности и барьеры на пути предпринимательства, то можно их классифицировать по определенным группам:

1. Финансовые: отсутствие основного капитала (служебных и производственных помещений, машин, оборудования, земли и др.), отсутствие или недостаток оборотных средств.
2. Институциональные: отсутствие или недостаточное развитие института предпринимательства, неразвитая рыночная инфраструктура.

3. Образовательные: недостаток систематических знаний, навыков и опыта организации и управления бизнесом в рыночных условиях.

4. Государственные: бюрократизм, волокита, коррупция, вымогательство.

5. Информационные: слабый уровень отражения проблем предпринимательства и распространения положительного опыта с СМИ, слабая информированность предпринимателей и общества, экономическая, правовая и налоговая культура.

Осознавая важность и необходимость развития малого и среднего бизнеса в Казахстане, ежегодно Президент в своих Посланиях делает особый акцент на создании благоприятных и привлекательных условий для усиления позиций отечественных предпринимателей. В которых Нурсултан Назарбаев отметил положительные результаты реализации программы «Дорожная карта бизнеса-2020», а также поставил последующие цели и направления, в которых необходимо продолжить работу.

Благодаря активной работе правительства по улучшению бизнес-климата в стране в течение последних 6 лет Казахстан повысил свою позицию в рейтинге с 80-го до 47-го места из 183 стран. Россия в данном рейтинге на 120-м, а Белоруссия в 69-м месте. Особо следует отметить, что существенным составляющим показателем этого рейтинга является система налогообложения субъектов частного предпринимательства. По данному показателю Казахстан занимает 13-е место, тогда как аналогичные показатели России и Белоруссии составили 105-е и 156-е места соответственно. Не менее важным критерием условий ведения бизнеса является «Защита инвесторов», в соответствии с которым Казахстан находится на 10-м месте, Россия – на 111-м, а Белоруссия – на 79-м месте.

Эти обстоятельства в условиях Единого экономического пространства стимулируют субъектов малого и среднего предпринимательства стран-участниц вкладывать свои инвестиции и создания бизнеса на территории Республики Казахстан, что, в свою очередь, позитивно отразится на увеличении налоговых поступлений в казну республики и создании новых рабочих мест для населения.

Важно отметить, что частному предпринимательству в Казахстане со стороны государства оказывается существенная финансовая и нефинансовая поддержка.

АО «Фонд развития предпринимательства «Даму» (далее – Фонд «Даму») – 100% дочерняя структура АО «Фонд национального благосостояния «Самрук-Казына», который сегодня находится на доверительном управлении у Министерства экономического развития и торговли, – является основным государственным институтом развития предпринимательства в Республике Казахстан. В течение 2008–2009 годов в рамках государственных программ по линии Фонда «Даму» малому и среднему предпринимательству (далее – МСП) была оказана финансовая поддержка на сумму порядка 2,9 млрд долларов США, более 80% из которой – государственные средства. В результате реализации государственных программ через Фонд «Даму» было поддержано 12 тыс. СМСП, создано и сохранено более 27 тыс. рабочих мест.

Государственная поддержка МСП оказала положительное влияние на рынок кредитования малого и среднего предпринимательства в целом. Произошло снижение объема кредитования спекулятивных отраслей, а доля кредитов реальному сектору, включая МСП, напротив, увеличилась. Доля государственных средств в ссудном портфеле банков второго уровня в 2009 г. была увеличена до 23%. Реализация государственных программ позволила снизить средневзвешенные процентные ставки по кредитам МСП с 15,5% в 2007 г. до 14,5% в 2009 г. В результате снижения долговой нагрузки предприниматели получили значительное облегчение в наиболее тяжелый для их бизнеса период.

4 июля 2014 года на очном заседании Совета директоров АО «Фонд развития предпринимательства «Даму» (далее – Фонд «Даму») утверждена Стратегия развития Фонда «Даму» на 2014-2023 годы.

Миссией Фонда является содействие качественному развитию МСБ Казахстана посредством комплексной поддержки, включающей широкий спектр финансовых инструментов и программ по развитию компетенций.

Основной идеей Стратегии является преобразование Фонда в эффективный национальный институт, реализующий государственную политику по поддержке и развитию малого и среднего бизнеса.

В рамках стратегических направлений Фонда «Даму» по финансовой и нефинансовой поддержке МСБ ожидается обеспечение положительной динамики по увеличению объемов

финансовой поддержки МСБ, расширение направлений сотрудничества и механизмов финансирования/софинансирования МСБ совместно с частными финансовыми институтами, привлечение дополнительного фондирования на внутреннем и внешнем рынках для увеличения объемов финансирования МСБ, развитие инфраструктуры консультационных услуг для предпринимателей, обучение предпринимателей и повышение компетенций, а также внедрение единой информационной площадки для МСБ и развитие дистанционного консалтинга.

Реализация всех мероприятий в рамках основной деятельности непрерывно связана с работой по повышению эффективности деятельности Фонда «Даму», включая проведение финансово-экономической политики, риск-менеджмент, совершенствование корпоративного управления, совершенствование кадровой политики, совершенствование системы внутреннего контроля, внедрение современных информационных технологий, повышение эффективности управления финансовыми ресурсами, повышение прозрачности деятельности и уровня доверия населения и др.

В целом, показатели функционирования малого и среднего бизнеса характеризуют его как динамично развивающийся сектор, стратегическая цель которого заключается в наращивании объемов производства в реальном секторе экономики, отхода от сырьевой направленности и развитие экспортоориентированных производств, что является особенно актуальным вопросом в связи с интеграции Казахстана во Всемирную торговую организацию, в пятьдесят наиболее конкурентоспособных стран мира, а также в увеличении занятости трудоспособного населения.

Таким образом, закладывается объективный механизм регулирования, в котором каждый последующий этап стратегии является естественным звеном для предыдущего на пути к достижению конечной цели.

Список использованных источников:

1. Послание Президента Республики Казахстан - Лидера Нации Н.А.Назарбаева Народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: Новый политический курс состоявшегося государства»;
2. Государственная программа индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2015–2019 годы;
3. Единая программа поддержки и развития бизнеса «Дорожная карта бизнеса 2020»;
4. <http://www.damu.kz>
5. <http://kapital.kz/>

Казбеков Т.Б.

К.э.н., доцент

Мусабекова А.О.

м.э.н., преподаватель

Муканова А.С.

м.э.н., преподаватель

КарГУ им. Е.А. Букетова

Казахстан г. Караганда

ЗАМАНАУИ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктері өндірісте инновация формасында көрінеді. «Инновация» ұғымы алғашында белгілі бір мәдениеттің жекелеген элементтерін екіншісіне енгізуді білдірген. Ол, әдетте, еуропалық салт-дәстүрдің ерекшеліктері мен ұйымдастыру әдістерін дәстүрлі азиялық, африкалық қоғамдарға енгізу түрінде көрініс тапқан еді. «Инновация» түсінігі ағылшынның «innovation» сөзінен аударғанда «жаңалық енгізу» ұғымын білдіреді. Ал «жаңалық» деп жаңа тәртіпті, жаңа әдісті, жаңа өнім мен технологияны, жаңа құбылысты айтамыз. Инновациялар тек техникалар мен технологияларға ғана емес, сонымен бірге басқаруды және өндірісті ұйымдастырудың формаларына да қатысты. Олардың барлығы бір-бірімен өзара тығыз байланыста болып, өндірістің тиімділігін арттыру мен өндіргіш күштерді дамытуда сапалық саты болып табылады.

Инновация туралы тәжірибе мыңдаған жылдарды қамтығанымен де, әлеуметтік ғылыми ілім ретінде қарастырылуы тек XX ғасырдан басталды. Инновация теориясының іргелі негіздерінің қалыптасуы өткен ғасырдың 10–40 жылдарын қамтиды. Осы аралықта инновация

теориясының қалыптасуына күш салған ойшылдар қатарында Н.Д. Кондратьев, Й. Шумпетер, С. Кузнец, Г. Менш және басқа да ғалымдарды атауға болады.

Н.Д. Кондратьевтің және Й. Шумпетердің еңбектерінде инновация теориясының негізі қаланған. Бұл ғалымдар осы терминнің бастапқы анықтамаларын айқындап, инновация проблемасына бастау берген. Олардың еңбектеріне кейінгі инновация теориясын зерттеушілердің көбісі сүйенген еді.

Н.Д. Кондратьевтің инновация теориясын қалыптастыруда еңбегі аса зор. XX ғасырдың бас кезінде Н.Д. Кондратьев капитализм кезіндегі ұзын толқындар туралы үлкен пікір сайыс жүргізді. Кондратьевтің әрбір ұзын толқыны бір мезетте ғылыми-техникалық дамудың барлық көрсеткіштерін, яғни идеяның пайда болуын, кәсіпкерлік белсенділікті, мамандардың біліктілігін арттыруды қамтитын төрт фазадан тұрады.

Қазақстандық ғалымдардың «инновация» туралы зерттеулерінде де бір қатар маңызды тұжырымдамалар бар. Мысалы, Ф.М. Днішев инновацияның мәнін былайша түсіндіреді: «...адам ақыл-ойының жетістіктерін (жаңа идеяларды, өнертабысты, жаңалықтарды, т.б.), жаңа құралдар немесе жаңа еңбек өнімдерін жасау нәтижелерін, тиімді технологияларды, энергия көздерін пайдаланудың, халықаралық бірлестіктердің қаржы және сауда формаларын, еңбекті ұйымдастыру формаларын жақсартудың тиімділіктерін арттыру үшін қолдану».

Инновацияның экономикалық табиғаты рыноктық жаңалықтың ғылыми-техникалық жаңалыққа қарағанда басымдылығының жоғары екенін көрсетеді, себебі тұтынушыны ғылыми-техникалық идеяның бірегейлігі емес, оның пайдалы әсері, тиімділігі тартады. Ғылыми-техникалық аспекті инновация жаңа өнімге сіңіп, оған рыноктық сұраныс болған жағдайда ғана экономикалық фактор болып табылады.

Қазіргі экономикалық жаһандану жағдайында инновация ұғымын 1992 жылы Норвегияның астанасы – Ослода қабылданған халықаралық стандарттарға («Ғылым және инновация статистикасындағы халықаралық стандарттар», яғни «Осло басқармасы») сәйкес сипаттауға болады. Бұл стандарттар технологиялық инновацияларға қатысты жасалған, яғни олар жаңа өнім мен жаңа үдерісті және олардың маңызды технологиялық өзгерістерін сипаттайды. Халықаралық стандарттарға сәйкес «инновация» – тәжірибелік қызметте қолданылатын жаңа немесе жетілдірілген технологиялық үдеріс түрінде және рынокқа шығарылған жаңа немесе жетілдірілген өнім түрінде көрінетін инновациялық қызметтің түпкі нәтижесі.

«Инновациялық қызметті мемлекеттік қолдау туралы» Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 23 наурыздағы № 135 Заңында «инновация» – бұл өндірістің және қоғамды басқарудың түрлі салаларына енгізілуі экономикалық тұрғыдан тиімді және әлеуметтік, экологиялық тұрғыдан маңызды болып табылатын, зияткерлік меншік объектісі болып табылатын ғылыми және ғылыми-техникалық қызметтің нәтижесі деген ұғым берілген.

Жоғарыда инновация теориясының дамуына үлкен үлес қосқан зерттеуші-ғалымдардың, яғни шетелдік экономистердің, ТМД елдері мен отандық зерттеушілердің пікірлерін қарастыра келе қысқаша қорытындыға келдік. Инновация ұғымын зерттеу барысында ғалымдар сан алуан пікірлер ұсынды. Көптеген зерттеуші ғалымдардың пайымдауларына инновация бұрын-соңды болмаған жаңа өнім, жаңа қызмет, ғылыми жетістіктер өнімі немесе жетілдірілген өнімді жүзеге асыратын инновациялық қызметтің нәтижесі. Бірақ, инновацияның экономикалық мәнін зерттеуде бірқатар қайшылықтар туын-дайды. Мәселен, соның бірі – әлемде теңдесі жоқ жаңа өнім бола тұра, қоршаған орта мен адам өміріне қаупі болса, оны инновацияға жатқызуға бола ма?

Біздің пайымдауымызша, кез келген жаңа өнімді немесе қызметті, жаңа технология мен техниканы инновация деп қарастыру үшін қазіргі таңда оның тек рыноктық аспектісіне ғана емес, сапалы экономикалық дамуды, экологиялық, әлеуметтік-экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мүмкіндігі жағынан қарастыру керек. Себебі әлемдік экономика дамуының жаңа сатысында ұлттық экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің бірден-бір сара жолы инновациялық даму бағыты болып табылады.

Қазақстандық ғалымдардың пікірінше бәсекелік-жаһандық рыноктық қатынастарға тән заңдылық, қозғаушы күш – ол әлі күнге дейін пайданы максималдауға деген ұмтылыс [2, 11 б.]. Жоғарыда айтылғандарды қорыта келгенде, инновация түсінігіне келесідей анықтама туындап отыр: инновация – бұл қоғамның әл-ауқатын сапалы түрде жақсартуға жағдай жасайтын, кәсіпкерді жоғары пайда алуына ынталандыратын ғылыми-зерттеу жетістіктері мен өнертабыс қызметінің нәтижесі.

Бүгінгі таңда инновацияның экономикалық өсудің қозғаушы күші екендігі даусыз. Ол

келесідей алғышарттармен негізделеді:

- инновациялар әлеуметтік-экономикалық дамудың негізгі факторының бірі. Дамыған елдерде ЖІӨ өсімінің 50%-дан 90%-на дейін инновациялармен және технологиялық прогреспен анықталады. Ал Қазақстанда экономикалық өсу негізінен шикізат өнімдерін экспорттаудан болып отыр.

- инновациялар тек бизнестің ғана емес, ұлттық экономиканы тұтас алғанда бәсекеге қабілеттілікті арттырудың негізі болып табылады.

- өндірісте еңбек өнімділігін арттыру арқылы тұтынушыларға әрі арзан, әрі сапалы тауарлар мен қызметтер ұсынуға мүмкіндік береді.

- қазіргі кезде бүкіл әлемді мазалап отырған экологиялық проблемалардың зардабын жою және олардың алдын алу шараларын іске асырудың бірден-бір тиімді жолы – ол жаңа технологиялар енгізу арқылы қалдықсыз өндірісті іске қосу болып табылады.

- инновациялар қазіргі ғылыми сыйымды әлемдік рынокқа кіруге мүмкіндік береді. Жаңа технологиялардың әлемдік рыногының жылдық айналымы минералдық ресурстар рыногын еселеп орайды.

Сонымен қазіргі жаһандану жағдайында инновацияларға негізделген тауарлар мен қызметтер өндірісін қалыптастыру арқылы экономикалық өсуге қол жеткізуге болады. Экономикалық өсудің түпкі мақсатына зер салар болсақ – ол халықтың өмір сүру сапасын жақсарту. Бұл дегеніміз – халықтың қажетті материалдық игіліктермен және қызметтермен қамтамасыз етілуі, олардың тұтыну қажеттіліктерінің қанағаттандырылуы, еңбекпен қамтылуы, бос уақытының бар болуы, әлеуметтік қамсыздандырылуы. Халықтың өмір сүру деңгейін жоғарылату, әртүрлі материалдық және рухани игіліктермен қамтамасыз ету әрбір мемлекеттің мақсаты әрі міндеті болып саналады. Ал, оған қол жеткізу үшін жай ғана сандық көріністе экономикалық өсуге емес, сапалы экономикалық дамуға ұмтылуымыз қажет. Қазіргі таңда сапалы экономикалық өсу ұғымы кең таралуда, ендеше оның негізгі құраушыларына көз жүгіртелік (1-сурет).

2011 жылғы Әлемдік банктің «Әлемнің дамуы туралы» баяндамасында: «Даму мақсаты... өмір сүру сапасын жақсарту болып табылады. Өмір сүру сапасын жақсарту, әсіресе кедей елдерде, ең алдымен табысты өсіру. Ол өз қатарына жақсы білім алуды, тамақтануды, денсаулық сақтауды, кедейлік ауқымын төмендетуді, қоршаған ортаны сауықтыруды, мүмкіншіліктерді теңестіруді, жеке басының еркіндігінің кеңеюін және мәдени өмірге қанық өмір сүруді қосады», – делінген.

Ал американдық ғалым, профессор Дадли Сиирс даму мәнін қысқаша ғана сипаттайды: «Елдің дамып келе жатқандығын анықтау үшін алдымен келесідей сұрақтарға жауап алу қажет: елдегі кедейшілік қандай деңгейде? Жұмыссыздық деңгейі қалай өзгерді? Теңсіздік қаншалықты дәрежеде? Егер осы үш көрсеткіш алдыңғы деңгейімен салыстырғанда белгілі бір дәрежеде қысқартылса, онда мемлекет даму кезеңінде. Егер бірінші немесе екінші, тіпті үшінші көрсеткіштің жағдайы нашарлап кетсе, онда халықтың жан басына шаққандағы табысы екі есе өссе де, даму туралы сөз қозғаудың өзі күмәнді».

Жоғарыда қарастырғандай, байлықтың болуы ол сапалы өмір сүрудің кепілі деген емес. Байлық адам дамуының негізгі аспектілеріне, яғни ұзақ әрі салауатты ғұмыр кешу, білім алу, жақсы өмір сүру үшін әртүрлі ресурстарға қол жеткізу және т.б. үшін алғышарттар жасауы мүмкін. Ал байлықты ең төменгі экономикалық шығындар жұмсау арқылы жасау адамдардың өмір сүруінің сапасын жақсартудың шарты болып табылады. Сондықтан да сапалы экономикалық өсуді қамтамасыз ету үшін инновациялық даму жолына түсу бірден-бір ұтымды үрдіс болып тұр.

Инновациялық даму теориясына зерттеу жүргізген Ресей экономистерінің бірі – И.Б. Гурков. Ол зерттеу жүргізу барысында инновациялық даму моделін ұсынды (2-сурет).

И.Б. Гурков 2-суретте көрсетілген инновациялық дамудың негізгі ұғымдары арасындағы тұрақты байланыстың бар екендігін дәлелдеді. Өнімнің бәсекеге қабілеттілігі кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттырады және оның экономикалық жағдайын көтереді. Ол өз кезегінде инновациялық даму деңгейінің өсуіне әкеліп, өнімнің бәсекеге қабілеттілігін жаңа деңгейге көтереді.

Демек, біздің ойымызша, өзара тізбекті байланыс бір-біріне мультипликаторлық әсер беріп, кәсіпорынның жалпы экономикалық жағдайын жақсартады. Сонымен бірге, бәсекеге қабілетті өнім шығару үшін де пайдаланылатын шикізатпен жабдықтаушы кәсіпорынға да талаптар жоғарылайды. Себебі, бәсекеге төзімді өнім шығару үшін де сапалы өңделген шикізат қажет.

Ескерту – Зерттеушілердің еңбектеріне сүйене отырып, автормен құрастырылды.

1-сурет – Сапалы экономикалық өсу құраушылары

Қазақстандық профессор Н.С. Бұқтұқовтың қарастыруынша, «инновациялық даму бұл – ғылыми сыйымды өндіріс есебінен даму. Жаңа заманның ғылыми сыйымды өнімі, біріншіден, өнімнің өзіндік құнындағы интеллектуалды бөлігінің осы өнімді жасауға кеткен шығындар мен қызметтер құнынан басым болуы, екіншіден, ғылыми сыйымды өнімнің техникалық-экономикалық көрсеткіштері осыған ұқсас өнімдермен салыстырғанда бірнеше пайызға ғана емес, одан еселеп жоғары болуы. Басқаша айтқанда, басымды және алдыңғы қатарлы технологиялардың пайдаланылуы. Ендеше, жаһандану үдерісіндегі орнықты даму – бұл инновациялық даму» [3, 3 б.].

Қазіргі жағдайда әлеуметтік инновациялардың маңыздылығы аса зор, себебі, ол – халықтың әл-ауқатын жақсартудағы жиынтық сұранысты арттырудың маңызды алғышартының бірі. Ал, мұның өзі кез келген инновацияны жасап, өндіріске енгізудегі түпкі мақсат екендігі белгілі. Осы тектес тұжырымды қазақстандық ғалым, профессор Ә.Ә. Әбішевтың зерттеулерінен де байқауға болады. Оның пікірінше, жоғары технологиялық, индустриалық-рыноктық қоғамды қалыптастыру үшін индустриализация да, модернизация да қажет және бұл бірлікті бұзуға мүлдем болмайды. Олар бір-бірімен қатар жүріп, бірін-бірі толықтырады. Себебі кез келген технологиялық қатынастар өндіргіш және тұтынушылық күштердің диалектикалық бірлігі [4,12].

КСРО кезінде индустриализациялау үдерісіне көптеген мемлекеттік ресурстар жұмсалғанымен де, экономика мен қоғамды модернизациялаудың тиісті қадамдарымен бекімеді. Нақтырақ айтқанда, өндірісті дамыту мен өндіргіш күштерді қалыптастыру рыноктық тұтыну мен қоғамның тұтынушылық күштерін ынталандыру шараларымен бірлікте жүзеге асырылмады. Яғни халықтың тұтыну қабілеті төмен болды, олар жарқын болашақ үшін еңбек етуде бар күштерін салғанымен, соған сәйкес өмір сүру сапасы тиісті дәрежеде жақсы болды деп айта алмаймыз. Осы жерде Джон Мейнард Кейнстің 20 ғасырдың 30-жылдары әлемде орын алған «Ұлы тоқыраудан» шығу механизмдерінің бірі ретінде ұсынған тиімді сұраныс моделін ескере отырып, өндірісті қазіргі заманғы технологиялармен жабдықтап, индустриалық қоғамнан постиндустриалық қоғамға өту мақсатын алға қояр болсақ, тек қана өндіргіш күштерді бір жақты дамытуға ғана емес, тұтынушылық қабілеті жоғары қоғамды қалыптастыруға да көңіл бөлген жөн. Мұны Елбасының Қазақстанды экономикалық және әлеуметтік модернизациялауға бағыттауынан, елдің экономикалық және әлеуметтік дамуда көшбасшы болуына ұмтылыс жасауынан да көруге болды.

Ш.П. Жылжақсынованың пайымдауынша, Қазақстанда жүзеге асырылып жатқан инновациялық даму стратегиясы мен қарқынды модернизациялау бағыты елді дамытудағы екі жеке бағыт та, міндет те емес. Олар түп негізінде бірін-бірі алға тартатын, бірегей даму бағыттары [5].

Инновациялық дамудың әлеуметтік-экономикалық және экологиялық құраушылары қазіргі экономикалық өсу қағидаларына сай өркендеуде үлкен мәнге ие болып отыр. Халықтың қажетті материалдық игіліктермен және қызметтермен қамтамасыз етілуі, жұмыспен қамтылуы және еңбек ету шарттарының заңды түрде орындалуы, адам құқықтарының қорғалуы, денсаулығы, білім алуға қабілеттілігі, әлеуметтік қамсыздандырылуы, адамның өзін-өзі жетілдіруіне қажетті бос уақытының бар болуы және басқалары инновациялық дамудың әлеуметтік сипатын

бейнелесе, экологиялық шиеленістердің үдеуі, табиғи ресурстар қорының жылдан жылға азаюы, осы аталған проблемаларды шешудің теориялық және тәжірибелік деңгейде нақты әдістерінің, тәсілдерінің жеткіліксіздігі оның экологиялық құраушы бөлігінің маңызын анықтайды [6].

2-сурет – Инновациялық даму моделі

Экологиялық зардаптарды жою, қоршаған ортаны ластанудан қорғау талаптарының жыл өткен сайын қатаң қадағалануы энергетика, биотехнология, химия, нанотехнология сияқты ғылыми бағыттардың дамуын жеделдетеді. «Қоршаған ортаны қорғау экономиканың барлық салаларына ықпал ететін, сондай-ақ мемлекеттің саяси және әлеуметтік жағдайын шешудің нәтижесі, стратегиялық міндеті болып табылады»

Әлемдік экономика дамуының жаңа сатысында ұлттық экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің бірден-бір сара жолы инновациялық даму бағыты болып табылады. Ал, инновациялық дамудың негізгі мақсаты – жаһандану үдерісі аясында ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін нығайту, әлеуметтік-экономикалық және экологиялық мәселелерді шешу арқылы халықтың өмір сүру деңгейін жақсарту. Ендеше, инновациялық даму – бұл рынокта адамның өмір сүру сапасын жоғарылатуға мүмкіндік беретін жаңа тауарлар мен қызметтер ұсынысының артуы. Нақтырақ айтқанда, инновациялық даму – ұлттық бәсекеге қабілеттілікті арттыру негізінде қоғамның өмір сүру сапасын жақсартуға жағдай жасайтын даму.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың қазақстан халқына жолдауы «Нұрлы жол – болашаққа жол» Астана қ. 11 қараша 2014 ж.
- 2 Каренов Р.С. Приоритеты и тенденция развития менеджмента в перспективе (Книга третья): Монография. – Караганда: Издательско-полиграфический центр Казахстанско-Российского университета, 2014- 376 с.
- 3 Буктуков Н.С. Место науки в индустриально-инновационном развитии экономики // Наука и высш. шк. Казахстана. – 2011. – 1 октября.
- 4 Абишев А.А. Технологическая модернизация национальной экономики // Национальная экономика в векторе глобального развития. Материалы международной научно-практической конференции, 9-10 декабря 2012 года. – Алматы: «Қазақ университеті», 2012г. – С. – 18–22.
- 5 Жылжақсынова Ш.П. Білімге негізделген экономиканың ұлттық бәсекелік қабілеттілік артықшылықтарын қалыптастырудағы маңызы // Социально-экономические и правовые проблемы в условиях вхождения Республики Казахстан в число 50-ти наиболее конкурентоспособных стран мира. Материалы научно-практической конференции, 11 мая 2013 года. – Алматы: «Status A.Ltd.», 2013. – С. – 395–398.
- 6 Алшанов Р.А. Новый экономический курс Казахстана: цифры и факты // Казахст. Правда. – 2014. – 15 февраля.

*Қосыбаева У.А.
Доцент
КарГУ им.Е.А.Букетова, к.п.н.,
Казахстан, г.Караганда
Игилік С.
Учитель математики
КГУ «СОШ №81
Казахстан,г.Караганда.*

ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ

В настоящее время государство ставит перед системой образования определенные задачи: создание условий для получения качественного образования, профессиональное становление личности на основе общечеловеческих ценностей, развитие интеллекта путем создания условий для развития индивидуальности. В связи с развитием системы образования требуется программы обучения, разработки новых методик обучения. Поднять работу школы на новый уровень можно путем индивидуализации обучения, создания таких условий, при которых каждый школьник мог бы полностью овладеть установленными программами образовательным минимумом, который направлен на формирование личности ребенка, развитие его индивидуальных способностей, и разрабатывается на основе дифференциации, интеграции и профессиональной ориентации содержания образования с введением профильного обучения.

Теперь коротко об исторических аспектах дифференцированного обучения. Возраст идеи дифференцированного обучения более полутора столетий. В Санкт-Петербурге в 1832 г. была выпущена брошюра Т.Степанова “О различии способностей”, которая, не смотря на то, что осталась незамеченной официальной историографией, дала начало становлению детской и педагогической психологии. В ней автор рассматривал способности как продукт взаимодействия социальных и природных факторов. В частности, он обращал внимание на важную роль внешних обстоятельств в генезисе межличностных различий [1].

С 30-х гг. позапрошлого столетия и вплоть до октября 1917 г. Советская педагогическая мысль всё быстрее стремилась найти такие формы учебно-воспитательного процесса, которые по возможности полно учитывали бы разнообразие умственных способностей школьников, способствовали реализации их духовных потенций. При этом острой критике подвергалась его традиционная организация. По мнению П.Ф.Каптерева, самый серьезный недостаток школы – “однообразие ее строя, нежелание примениться к различным душевным способностям детей, отсутствие гибкости. всех детей современная школа равняет, приводит к одному знаменателю, всех запрягает в один хомут. Понятно, что различные таланты должны задыхаться в такой однообразной школе, мертво, чахнуть от недостатка соответствующих упражнений. Подневольные и несоответствующие способностям занятия поселяют лишь отвращение к ним, которые нередко не проходит во всю остальную жизнь” При чем главное зло виделось в “смешанном построении учебных классов”, в которых собраны дети с различными уровнями и типами умственных способностей. Однако попытки выделить каким-либо образом в специальные группы неуспевающих и тех, которым учение дается легко, не увенчались успехом. Везде отмечалось что слабые ученики чувствуют себя ненужными и подавленными. Решение проблемы виделось в создании школ различных типов с особыми программами, разной продолжительностью обучения, малой наполняемостью классов и т. д.

Обсуждался и такой вопрос: все ли неуспевающие действительно неспособные или это просто дети с односторонней одаренностью? Ведь история мировой науки знает немало примеров, когда ученик, которого иначе как “тупицей” не называли, впоследствии был признанным гением (К. Линней, Ч.Дарвин и пр.). Решение педагогических аспектов обсуждаемой проблемы виделось в том, чтобы ученики, у которых обнаруживались определенные склонности и способности, получали особые знания, с ними проводили индивидуальные беседы, занятия по интересам в небольших группах и др. Вместе с тем педагог должен предупредить попытки амбициозных родителей форсировать умственное развитие своего ребенка, устраивать разного рода демонстрации его способностей перед публикой и т.п. Многие учителя, говоря о детской одаренности, подчеркивали наличие в этой сфере многообразных типов, вариантов, отличающихся определенной дисгармоничностью. Особенно больше внимание уделялось

односторонней одаренности, когда одна определенная способность развита на уровне, значительно превышающем возрастную норму, зато другие – в зачаточном состоянии, что прождает одностороннюю направленность, нежелание заниматься “неинтересными” предметами. Иногда для других предметов просто не хватает интеллектуальных сил.[2]. Смириться с Природой или требовать равномерных успехов, зная наперед, что это нанесет непоправимый ущерб оригинальности, самобытности? В данный момент мы бы сказали, что это классический пример задачи на нахождение педагогического оптимума. Первым, кто не только ее поставил с надлежащей точностью, но еще и предложил вполне приемлемое решение, был все тот же Т. Степанов. “Положим, - писал он, - что дитя начинает учиться наукам; без сомнения, сначала должно подвергнуть его общему воспитанию, необходимому для всех; но потом, когда уже в нем явно обнаруживается какое-либо исключительное направление, тогда уже непременно должно обращать большее внимание на усовершенствование сей особенной способности, а не так как обыкновенно поступают во многих публичных и частных учебных заведениях, где заставляют детей невольно и при том без всякого разбора учиться всему так, что большая часть из них постепенно теряет охоту к учению и наконец решительно отказывается от всякого занятия”. Предлагая на определенном этапе образования дифференцировать его содержание в соответствии с обнаружившимися склонностями и способностями, Т.Степанов решительно выступал против “педагогического волюнтаризма”. “Что может сделать дитя, - спрашивает Т.Степанов, - если она не одарено от природы какою-либо способностью? Зависит ли от одного его усилия, так сказать, переродить себя? Так, иной может иметь необыкновенный ум, но слабую память, заставьте такого учиться более языкам, он, без сомнения, не окажет ожидаемых от него успехов, принуждение может только охладить в нем природное расположение к наукам. Равно заставьте человека, одаренного отличною памятью, но без способности ума, заниматься более отвлеченными науками, следствием принуждения будет то же” (“О различии способностей”). П.Ф. Каптерев подверг убедительной критике доведенное до крайности стремление других педагогов воплотить в жизнь “немецкий идеал всестороннего гармонического развития”, согласно которому главная обязанность воспитателя заключается в развитии одновременно всех умственных способностей. “Если же окажется, что одни силы развиты более других, то для достижения равномерного их развития необходимо: первые, т.е. слабейшие, подвергать упражнению. Таким образом, душевные силы подвергаются выравниванию по аршину, как солдаты в строю, и ни одна не должна выдаваться перед другими... Сильное сократить, слабое вытянуть?”[3].

Аналогичную позицию занимал А.Н.Острогорский, высказываясь однозначно в пользу развития выявившегося таланта. А для этого надо, чтобы ученик в школе нашел занятие, отвечающее его душевному складу, умственным способностям, почувствовал увлечение к какому-то учебному предмету. Какой же представлялась школа будущего с точки зрения индивидуализации обучения отечественным педагогам. А.Н.Острогорский, например, считал, наиболее существенной чертой готовность “применяться к различным душевным способностям детей”. Хотя термин “дифференциация” не употреблялся, конструктивный поиск проходил именно в русле данного понятия. Обозначились 2 подхода:

Первый- дифференциация содержания образования. Его реализация представлялась с помощью создания различных типов школ, разнообразных “по своему учебному курсу полифуркации, соответствующей “главнейшим типам умов”. Дифференциация должна была включать индивидуализацию учебных планов внутри одной и той же школы одного и того же класса. Предполагалось что по предметам, которые даются с большим трудом, учащиеся могут продвигаться в индивидуально-замедленном темпе, отставая в прохождении соответствующих программ на 1-3 года, т. е. оставаясь по этим предметам в одном классе более чем на один год. Допускалась возможность получения аттестата при невыполнении учебного плана по одному или даже нескольким непрофилирующим для данного ученика предметам.

Суть второго подхода – дифференциация непосредственно самого процесса обучения. Она была сформулирована В.П.Вахтеровым: “школа должна быть приспособлена ко всем индивидуальным возможностям нормальных детей путем разделения учащихся по их способностям и наклонностям и приспособления приемов и методов преподавания к различным индивидуальным особенностям. Чтобы достичь этого, учитель должен, опираясь на данные практической психологии, выявлять особенности психического развития каждого из своих учеников”. Задача сложна, но вполне разрешима. Конец XIX в.- это время зарождения дифференциальной психологии, появления первых тестовых методик. Российские педагоги

были хорошо осведомлены обо всех значительных достижениях в этой области. В своих «Дидактических очерках» П.Ф. Каптерев дает детальный анализ психодиагностических методик и суждения о возможности их использования. «Чтобы правильно применять педагогический метод, - подчеркивал он, необходимо знать общий характер мышления учащегося и отдельные его свойства», с возможной тщательностью обследовать умственное состояние детей при поступлении их в школу, а затем вести обучение «в строгой психологической непрерывности».

Ряд работ отечественных ученых был посвящен теоретико-методологическим вопросам диагностики психической индивидуальности школьника. Накопленный опыт показал, что следует различать дифференциацию в содержании образования и в организации процесса обучения; в обоих случаях - на основе принципа индивидуализации.

С 1963 г. при университетах начинают открываться специальные школы- интернаты физико-математического профиля, а уже в 1966 году с целью углубления знаний по физико-математическим, естественным и гуманитарным наукам, развития разносторонних интересов и способностей учащихся в средних школах вводятся факультативные занятия. В последнее время появились школы разного типа: лицеи, гимназии, колледжи, частные школы. Значительно шире стал спектр профилей школ: физико-математический, гуманитарный, технический, и т.д. многообразие профилей и типов школ естественно ведет к изменению целей дифференциации. Концепция развития школьного математического образования формулирует их так: «Дифференциация способствует более полному учету индивидуальных запросов учащихся, развитию их интересов и способностей, достижению целей образования. В условиях дифференцированного обучения ученик реализует правило выбора предмета или уровня обучения в соответствии со своими склонностями: известная однородность интересов и уровня подготовленности учащихся облегчает и делает более эффективной работу учителя».

Итак, в теории и методике обучения математике основную цель дифференциации видят в развитии личности ученика с учетом его индивидуальных особенностей.

Список использованных источников:

1. Методика преподавания математики в средней школе. Частные методики. Ю.М.Колягин и др. Учеб. Пособие для студентов физ.-мат.фак. пед.ин-тов. М., Просвещение, 1977
2. Методика преподавания математики в средней школе. Частная методика. Учеб. пособие для студентов пед. Ин-тов по физ.-мат. спец. Составитель В.И.Мишин.- М.: Просвещение, 1987.- 416с.
3. Мутанов Г., Шевчук Е. Экспертная система оценки знаний методом тестирования. Омск:2001.

Қосыбаева У.А.

Доцент

Е.А.Бөкетов атындағы ҚарМУ, п.ғ.к.,

Қазақстан, Қарағанды қ.

Жанабай А.

Математика пәні мұғалімі

КММ «№101 мектеп лицейі»

Қазақстан, Қарағанды қ.

ОҚЫТУДЫҢ БЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРІН ТРИГОНОМЕТРИЯЛЫҚ ФУНКЦИЯЛАРДЫ ОҚЫТУҒА ПАЙДАЛАНУ ӘДІСТЕМЕСІ

Қай заманда да өркениеттің өрлеуі интеллектуалдық шығармашылық қабілеттің негізінде іске аспақ. Осыған орай жалпы білім беретін мектептің көкейкесті мәселелерінің бірі оқыту үрдісі кезінде оқушылардың танымдық белсенділігін, болашақтағы оқу іс-әрекеті үшін сапалы дайындығын арттыру болып табылады. Оқу мақсаты басымдылығының өзгеруі білім мен тәрбие мазмұнына елеулі түрде ықпал етіп, оны жаңартудың ең басты бағыттарын айқындауға және нақтылы міндеттер белгілеуге мүмкіндік береді. Жаңа мазмұнды оқытудың нәтижелілігі мұғалімнің шеберлігі мен ізденісіне көп байланысты. Бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру ұстаздың білімділігін, жан-жақтылығын және кәсіби шеберлігін талап етері сөзсіз. Осыған сәйкес Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында оқыту формасын, әдістерін,

технологияларын таңдауда көп нұсқалық қағидасына мұғалімдердің өзіне ыңғайлы нұсқаны қолдануына мүмкіндік береді [1].

Оқытудың белсенді әдістері - оқу материалын игеру үдерісінде оқушыларды белсенді ойлау және практикалық әрекетке итермелейтін әдістер. Белсенді оқыту мұғалімнің дайын білімдерді баяндауына, оларды есте сақтауы мен қайта жаңғыртуына емес, оқушылардың белсенді ойлау және практикалық әрекет үдерісінде өз бетінше білімдер мен біліктерді меңгеруіне бағытталған әдістер жүйесін пайдалануды білдіреді. Белсенді оқыту әдістерінің ерекшеліктері - олардың негізінде практикалық және ойлау әрекетіне ояту жатыр. Онсыз білімдерді игеруде алға жылжушылық болмайды. Оқытудың белсенді әдістерінің пайда болуы және дамуы оқытудың алдына оқушыларға білім ғана беріп қоймай, танымдық қызығушылықтар мен қабілеттердің, шығармашылық ойлаудың, өз бетінше ақыл-ой еңбегінің қалыптасуы мен дамуын қамтамасыз ету т.б. жаңа міндеттер қойылуымен байланысты. Жаңа міндеттердің пайда болуы ақпараттың қарқынды дамуына тәуелді. Егер бұрын мектепте, оқу орындарында алынған білімдер адамға ұзақ уақыт қызмет ете алса, қазіргі ақпараттық заманда оларды үнемі жаңартып отыру қажет. Бұл өз бетінше білім алу жолымен жүзеге асуы мүмкін, ал бұл адамнан танымдық белсенділікті және өзіндікті талап етеді.

Әрбір мұғалімнің басты міндеті - оқушыларға белгілі бір білімдер жиынтығын беру ғана емес, сонымен қатар оларда оқуға деген қызығушылықты дамыту, оқи білуге үйрету. Жақсы ойластырылған оқыту әдістерінің көмегімен оқу материалының игерілуін ұйымдастыру қиын.

Мектепте қолданылатын неғұрлым тиімді белсенді әдістерге:

1. Дәстүрлі сабақтың дәстүрлі емес басталуы – сабаққа эмоционалдық бетбұрыс (эпиграф, костюмделген көрініс, видеоүзінді, ребус, жұмбақ, анаграмма), мақсаттарды, күтілетін нәтижелерді, күдіктерді айқындау.

1. Проблемалық сұрақтар қою және шешу, проблемалық жағдаяттар құру. Сабақта қолданылатын проблемалық жағдаяттардың типтері: күтпеген нәрсе жағдаяты; конфликт жағдаяты; белгісіздік жағдаяты; болжам жағдаяты; таңдау жағдаяты.

2. Релаксацияны және қорытынды шығаруды ұйымдастыру.

4. Оқу материалының тұсаукесері – ақпараттық технологияны, электронды оқу құралдарын, интерактивті тақтаны және т.б. пайдалану.

5. Индуктивті және дедуктивті логикалық сызбаларды пайдалану [2].

Белсенді оқыту әдістерін таңдау бірқатар факторларға тәуелді. Белгілі бір дәрежеде ол оқушылардың санымен анықталады. Көптеген оқыту әдістерін шағын топтарда пайдалану ұсынылады. Бірақ әдісті таңдау, бірінші кезекте, сабақтың дидактикалық мақсатымен анықталады. Сабақта төмендегі белсенді оқыту әдістерін пайдалануға болады

«Миға шабуыл» әдісінің көмегімен Берілген әдіс, күрделі мәселелерді шешу бойынша ой туындауға бағытталған, күрделі тапсырмаларға пікір таластар ұйымдастыру барысында қойылған тапсырмаларды бірігіп шешу үрдісіне негізделген. Тапсырмада пәнаралық сұрақ немесе кәсіби маңызы бар тапсырма болуы мүмкін. «Миға шабуыл» әдісі білім алушылардың жоғарғы белсенді санының тартылып қатысуына мүмкін береді. Берілген әдісті сабақтың әртүрлі кезеңдерінде қолдануға: жаңа білімді енгізу үшін, білімдерін аралық бақылауда сапалы меңгеруге, алған білімдерін шыңдауға мүмкіндік береді. Осы әдістің көмегімен тригонометриялық функциялардың қасиеттерін түсіндіруді жүзеге асырайық.

Тригонометриялық функциялардың өзіне тән сипаты, яғни жұп немесе тақтығын қарастырған кезде оқушылардың оқу-танымдық белсенділігін арттыру жұмысын мынадай миға шабуыл сұрақтарынан бастауға болады:

1-ші сұрақ. Жұп функция графигінің тақ функция графигінен айырмашылығы неде?

2-ші сұрақ. Жалпы түрдегі функциялардың графиктерінің өздеріне тән ерекшеліктері бар ма?

Функциялардың жұптық және тақтық белгілерінің мағынасын түсінген оқушылар бұл сұрақтар бойынша төмендегідей ойға келеді:

а) егер функция жұп болса, аргументтің оң және теріс мәндеріне сәйкес функцияның мәндері өзара тең болады, ал, оның графигі $(x; y)$ және $(-x; y)$ ($x \in D(f), y \in E(f)$) нүктелерінің геометриялық орны, яғни Оу осіне қарағанда симметриялы нүктелер жиыны болып табылады.

б) егер функция тақ болса, аргументтің оң және теріс мәндеріне сәйкес функцияның мәндері қарама-қарсы таңбалы болады, ал оның графигі $(x; y)$ және $(-x; -y)$

$(x \in D(f), y \in E(f))$ нүктелерінің геометриялық орны, яғни координаталардың бас нүктесіне қарағанда симметриялы нүктелер жиыны болып табылады.

Осындай ойға келген оқушылар 1-сұраққа беретін жауапты былай қорытындылайды: жұп функциялардың графигі Oy осіне қарағанда симметриялы, ал тақ функциялардың графигі координаталардың бас нүктесіне қарағанда симметриялы.

Жалпы түрдегі функциялардың графигі мұндай өзіне тән сипаттамалармен ерекшеленбейді. Осыны еске түсіріп, жоғарыда жасалған қорытынды бойынша 2-сұраққа оңай жауап беруге болады.

2. Тригонометриялық функцияның маңызды қасиеттерінің бірі - периодтылығы. Ол оқушылардың тақырыпты меңгеру мен тапсырмаларды орындау барысында қиындық тудыратын ұғым. Сондықтан анықтаманы жан-жақты талдау қажет.

Оқушылар $T \neq 0$ саны деп берілген функцияға сәйкес табылатын ұзындығы T санына тең аралықты айтатынын ұғынуы керек.

Сонымен қатар, егер $T \neq 0$ саны $f(x)$ функциясы үшін период болса, онда nT (n -бүтін сандар) саны да оның периоды болып табылатынына оқушылардың назарын аудару өте маңызды. Дегенмен олар ең кіші оң периоды (nT , n -бүтін сандар, периодтар тізбегінен алынған) функцияның периоды деп қабылданатынын есте ұстауы қажет.

Мысалдар мен жаттығуларды орындату арқылы оқушыларға жеткілікті мөлшерде $y = kf(ax + b)$ (мұндағы $k, a \neq 0$ және b -тұрақты сандар) жалпы түрде берілген функцияның

периодын табу үшін қолданылатын $\frac{T}{|a|}$ формуласын меңгерту қажет. Бұл формула мектеп оқулықтарының көбінде қарастырылмаған.

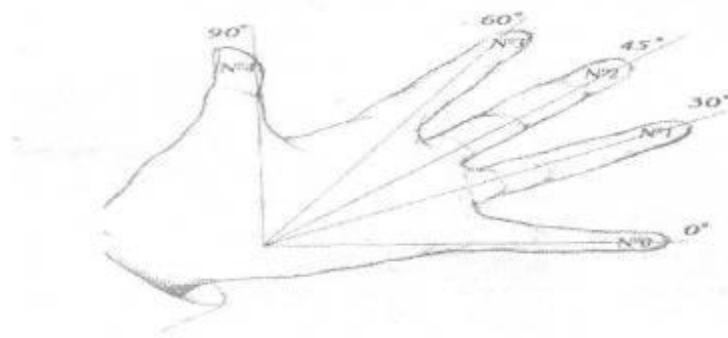
Функцияның периодтылығын аналитикалық жолмен дәлелдеу мүмкіндігінше графиктік иллюстрациямен бірге жүргізілсе, оқушылардың білімді қарқынды меңгеруі мен есте сақтауына ықпал етеді.

Тригонометриялық функциялар тақырыбына байланысты өткізілетін бекіту сабақтарында, оқушылардың өткен тақырыптарды еске түсірулері үшін «блиц- сұрақтар» қояған тиімді. Мысалы:

Тапсырма Градустық өлшемде берілген бұрышты радиандық, ал радиандық өлшемде берілген бұрышты градустық өлшемге айналдыру формуласын атаңдар?

Жауап: α -градустық өлшем $\alpha = \frac{180^\circ * a}{\pi}$, а-радиандық өлшем $a = \pi * \frac{a}{180^\circ}$

Келесі тапсырмада оқушыларға бұрыштардың мәндерін табу керек болады. Көбінесе оқушылар тригонометриялық функциялардың мәндерін кестеге жүгіну арқылы айтады. Осы жағдайды болдырмау үшін оқушыларға тригонометриялық функциялардың мәндерін түсіндіру кезінде мынадай тәсіл қолданған ұтымды. Саусақтар арқылы оқушылар тригонометриялық функциялардың мәндерін тез жаттап алады. Синусты табу ережесін қарастырайық. – Үлкен бармақ пен ең кіші саусақтың қиылысуында Ай ортасы бар. Саусақтарды кеңірек айқара ашу керек. Егер саусақтарды Ай ортасы шығатын сәулелер десек, онда кішкентай саусақтың бағыты 0° береді (1 сурет).

1сурет.Саусақтар арқылы оқушылар тригонометриялық функциялардың мәндерін анықтау

Мына формуланы есте сақтау керек: $\sin \alpha = \frac{\sqrt{n}}{2}$, мұндағы n- саусақ нөмірі. $\sin 45^\circ = \frac{\sqrt{2}}{2}$, ал косинусты табу үшін кері нөмірлейміз. Саусақтарды нөмірлесек,

1) №0	сәйкесінше 0°
2) №1	сәйкесінше 30°
3) №2	сәйкесінше 45°
4) №3	сәйкесінше 60°
5) №4	сәйкесінше 90°

Оқушыларға тригонометриялық функциялардың қасиеттерін алгоритмдік дейгей арқылы немесе «Семантикалық карта» түрінде түсіндірген ыңғайлы.

Ал кері функция ұғымын енгізген кезде тура функцияның анықталу облысы кері функцияның мәндер жиыны болып табылатынын, ал оның мәндер жиыны кері функцияның анықталу облысы болатынына басты назар аудару қажет.

Кері функцияны оқып – үйренген кезде оның бірсарындылығы тура функцияның бірсарындылығына байланысты болатынын оқушылардың түсініп, меңгеруіне қол жеткізу керек. Бұл кері функциялардың бар болуын негіздеу мен берілген және кері функциялардың графиктерінің орналасуын қарастыру үшін қажет. Оқушылардың есте сақтаулары үшін өзара кері функциялардың графиктері $y = x$ түзуіне қарағанда симметриялы екенін түсіндіріп, кері функцияның графигін салуды оқушылардың өздеріне шығармашылық жұмыс ретінде беруге болады. Графиктерді салу кезінде түрлі бор немесе қарындаштар мен ватман қағаздарды пайдаланған жөн. Тригонометриялық функцияларды зерттеу кезінде оқушыларды топқа бөліп, топтық сабақтар өткізу арқылы оқушылардың белсенділіктерін арттыруға болады. Әр топқа әр түрлі тригонометриялық функцияларды зерттеуді тапсыру керек. Топқа бөлу кезінде «Сынарынды тап», «Сандардың бөлінгіштігі», «Археологтар, зерттеушілер мен теоретиктер» және т.б. ойындар өткізуге болады. Сабақ үстінде оқушылар мен оқытушылардың арасында тығыз қарым-қатынас байқалатын болады. Әдетте мұндай қарым-қатынас оқушылар әлдебір мәселені талқылап, соның шешімін табуға тырысқан кезде байқалады. Бұл жерде оқушылардың жауаптарынан гөрі мәселенің шешімін табуға талпынғаны маңыздырақ. Себебі белсенді оқытудың басты мақсатының өзі сол- оқушыларды өз бетінше ой қорытып, жауап таратуға үйрету. Белсенді әдістеме өзара қарым-қатынастың мол ауқымын қамтиды.

Оқу процесінің барысында оқушылар мыналармен қарым-қатынасқа түседі:

- ✓ оқытушымен (оқушылар оқытушының сұрағына жауап берген кезде);
- ✓ өзге оқушылармен (бірігіп жұмыс істеу барысында);
- ✓ шағын топтармен (3-5 оқушымен);
- ✓ оқушылардың үлкен тобымен (көбіне пікірталас, топ болып әлдебір мәселені талқылау барысында);
- ✓ оқушылардың тобымен және халықпен (топ әлеуметтік сауалнама жүргізеді);
- ✓ кейбір техника түрлерімен (мысалға компьютермен).

Топтың сандық құрамы оқудың немесе өзара қарым-қатынастың сапасын айқындамайды. «Өзара қарым-қатынас» әдісінің ерекшелігі- оқушы өзгелермен араласу барысында ашыла түсетін болады. Сыныптағы оқушылардың ойлау қабілеті де, қызығушылығы да әр түрлі. Сондықтан оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, сабақ бойы оларды белсенді қалыпта ұстап, сабақты өз бетінше меңгеруге құлшындырып, ынтасын арттыру мақсатында оқытудың тиімді әдістерін іс-тәжірибеде қолдану міндеті мұғалімдерге жүктеледі. Қазіргі таңдағы білім беру үрдісіне ақпараттық технологиялардың жетістіктерінің енуі, заманауи педагогикалық технологиялардың қолданылуымен қатар оқушылардың математика пәніне деген қызығушылығын арттырудың бір әдісі математика сабағында дидактикалық ойындарды немесе олардың элементтерін қолдану болу табылады. Тригонометриялық функцияларды оқыту сабақтарында ойын элементтерін пайдалану, оқушылардың ой-өрісін дамытып, танымдық белсенділік қасиеттерін арттырады. Теорияны практикамен ұштастыруға жол ашады. Тригонометриялық формулаларды тез есте сақтап қалу үшін ойналатын ойынның бір түрі «математикалық домино». «Математикалық домино» ойыны қалай ойналады. Көлемі шамамен 5-10см болатын қатты қағаздан жасалған карточка екіге бөлініп біреуінде сұрақ не есеп, ал

екіншісінде басқа сұрақ не есептің жауабы жазылады. Бірінші доминоның сол жағы бос болады, ал оң жағына сұрақ не есеп жазылады. Ал оның жауабы келесі доминоның сол жағында жазылады, ең соңғы доминоның оң жағы бос болады. Әр топқа «доминоның» 3 бірнеше нұсқасын ұсынуға болады.

Сабақты қорытындылау кезеңінде «ББҮ» әдісі пайдалануға болады.

«ББҮ» әдісі – Білемін. Білгім келеді. Үйрендім. Бұл стратегияны 1984 жылы Чикаго университетінің профессоры Донна Огл шығарған. Оның мақсаты – таным үрдісінде рефлексивтілікті дамыту[3]. Ол үшін төмендегі кестені толтыру керек. Топтың мүшелерін дамыту мақсатында уақытты үнемдеу арқылы оқушылардың барлығын тыңдауға мүмкіндік береді. Кестені толтыру барысында ұсыныстар және жаңа ойлар қосуға болады. Бірінші баған сабақтың басында толтырылады, соңғы екі баған сабақты қорытындылау кезеңінде толтырылады. Соңғы бағандағы оқушы пікірі мұғалімнің келесі сабағының мақсатын айқындауға мүмкіндік береді.

Білемін	Білдім	Үйрендім
Тригонометриялық функциялар олар синус, косинус, тангенс, котангенс.	Синус, тангенс, котангенс тақ функциялар екенін, алжұптығын анықтау. косинус жұп функция екенін. Тригонометриялық функциялардың периодты	Функциялардың тақ немес жұптығын анықтау. Тригонометриялық функциялардың периодын анықтау.

Белсенді әдістердің көмегімен тек сабақтарды түсіндіру үшін ғана пайдалануға болмайды, сонымен қатар математикалық кештер, үйірмелерді жүргізуге де қолдануға болады. Сонын бірі тригонометриялық функциялар тақырыбына байланысты оқушылар арасында дөңгелек үстел жасауға болады. Дөңгелек үстелдің тақырыбы «Тригонометриялық теңбе-тең түрлендірулерді ауызша орындауға оқушыларды үйрету». Бұл дөңгелек үстелді ұйымдастыру мақсаты оқушылардың оқулық программасынан өзге күрделірек түрлендірулерді шешуге машықтандыру. Кешіміздің қатысушыларын үш немес төрт топқа бөлуге болады. Әрбір топқа күрделі тригонометриялық тепе – теңдіктер беріп, шешу тәсілдерін бақылау керек.

Оқытудың белсенді әдістерін тригонометриялық функцияларды оқытуға пайдалану әдістемесі ол мектеп математикасында күрделі тақырыптардың бірі болып саналатын тригонометриялық функцияларды оқушының тез меңгеру жолдарын қарастыруға арналады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңы. <http://adilet.zan.kz/>
2. Әбілқасымов А.Е. Математиканы оқытудың теориясы мен әдістемесі: Оқу құралы. - Алматы: Білім, 2005. – 272 б.
3. Жайлауова М.К. Мектептегі оқытудың белсенді әдістері // Білім әлемінде. - 2014. - № 5. - С. 29-31 б.

Қосыбаева У.А.

Доцент

*Е.А.Бөкетов атындағы ҚарМУ, п.ғ.к.,
Қазақстан, Қарағанды қ.*

Саткаримов А.А.

*Математика пәні мұғалімі
«№7 мектеп интернат»
Қазақстан, Қарағанды қ.*

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ ӘДІСТЕМЕСІНЕ ТАЛДАУ

Мектеп оқушыларының білім деңгейін көтеру — бүгінгі күннің талабы. Қазақстан Республикасының білім беру саясатын айқындайтын құжаттарда («Білім туралы» Заңы, «Білім

стандарттары», «Білім мазмұнының тұжырымдамасы» т.б.) оқыту үрдісін дамытушылық сипатта және шығармашылық іс-әрекет негізінде ұйымдастыру қажеттігінің атап көрсетілуі жайдан-жай емес, өйткені қазіргі заманның талаптары оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, олардың білім алудағы дербестігін мақсатты түрде дамытып отыру міндеті қойылып отыр.

Елбасы Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халқына арнаған жолдауында «Білім беру саласын жаңғырту барысында біз бірқатар шараларды жүзеге асыру керекпіз. Ең алдымен, білім беру үрдісіне заманауи әдістер мен технологиялар енгізу керек. Екіншіден, педагогикалық құрамның сапасын арттыру ерекше маңызға ие», - дегендей, білім беру сапасын арттыру үшін осы салаға жаңа әдістер енгізу керектігін айтқан болатын.

Математика саласында оқушылардың математикалық ой-өрісін арттыра түсу, теориялық білімін тереңдету, шығармашылық жаттығуларды орындау икемділігін бағдарлама талаптары деңгейінде қалыптастыру үшін мұғалім оқушының оқу-танымдық қызметінің жалпы психологиялық — педагогикалық сипатын ғана емес, сонымен қатар оны ұйымдастырудың мазмұны мен әдістемесін терең игеруі қажет. Өйткені, оқушылардың шығармашылық іс-әрекеттерді орындау бейімділігін қалыптастырудағы олқылықтар, негізінен, оларды шығармашылық жаттығуларды орындауға үйретуде мұғалімдер тарапынан жіберілетін кемшіліктерге байланысты болып отыр.

Қазіргі заманда математиканың оқыту теориясы мен технологиясынан орындалатын өзіндік жұмыстарға арналған әдістемелік нұсқауларда оқытудың мақсаты мен мазмұны, әдіс-тәсілдері, мұғалімдерге қажетті теориялық және практикалық білім, білік және дағдылардың жүйесін игеріліп жатыр. Мектеп математикасы бағдарламасына білім деңгейінің мәселелері анықталып, оқушылардың шығармашылық қабілетін арттыруы орындалып, кездескен қиыншылықтарды дұрыс шешу жолдары қарастырылуда [1].

Қазақстанда оқушылардың білім деңгейін бағалау білім беру қызметтерінің сапасын бағалау мен оқушылардың білім бағдарламаларын игеру деңгейін анықтау мақсатында жүзеге асырылып келеді. Тапсырмалар жалпы білім беретін оқу бағдарламаларының негізінде әзірленеді. Оқушылардың білім деңгейлері заманауи ақпараттық технологияларды қолдану арқылы жүзеге асырылады. Айта кетерлігі, Қазақстан 2007 жылдан бастап білім беру сапасын бағалау жөніндегі Халықаралық қауымдастықтың мүшесі атанған. Әлемнің көптеген елдерінде жалпы орта білім сапасын бағалау үшін ұлттық емтихандар үлгісінде тәуелсіз сыртқы бағалау жүргізіледі.

Мектеп пен жоғары оқу орнында да қолданылатын бір емтихан тапсыру үлгісі ең көп таралған үлгі болып табылады (Ресей, Түркия, Болгария, Венгрия, Дания, Израиль, Үндістан, Италия, Норвегия мен Финляндия елдері). Сонымен қатар, сырттай орталықтандырылған және мектеп ішінде жүргізілетін екі сатыдағы бақылау үлгісі біршама елдерде кеңінен таралған (Греция, Латвия, Македония, Словакия Республикасы, Словения, АҚШ, Чех Республикасы). Осылайша, тестілеуді оқушылардың білім деңгейін бағалау тетігі ретінде пайдаланатын елдер қатары жыл санап артып келеді. Осы мониторингтің нәтижесі Қазақстанның білім беру мекемелері көрсетіп отырған білім сапасын бағалауға мүмкіндік береді.

Соған байланысты оқушылардың білімінің мемлекеттік стандарт талаптарына сәйкестігін бақылауды ұйымдастырудың бір түрі – тесттік бақылау жүйесі. Ол оқушылардың өз бетінше жұмыс әрекетін арттырып, оқытудың тиімділігіне қол жеткізіп, ойлау қабілетін, шығармашылық әрекетін белсендіреді. Осыларға қоса оқушылардың білімдеріндегі олқылықтар анықталып, уақытты тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Тест тапсырмаларын мұғалім өз қалауынша тақырып, тарау бойынша құрайды. Бірақ тесттердің көмегімен оқушылардың шығармашылық дәрежесін бақылау мүмкін емес. Толық педагогикалық мақсатқа жету үшін оқу үрдісінде тесттерді тексерудің барлық басқа түрлері мен тәжірибелік, семинар сабақтар, реферат, баяндама әзірлеу арқылы оқушылардың нақты даярлық дәрежесін көре аламыз.

Тест – оқушылардың білім деңгейін тексеретін құрал болып табылады. Әлемде тестік тапсырмалар арқылы білім сапасы мен деңгейін тексеру, жоғары технологиялар қатарына жатқызылады. Тестілеу әдісі көптеген дамыған елдерде қазіргі білімнің ажырамас бөлігіне айналған жастардың дайындық деңгейін және жалпы білім сапасын болжаудың тиімді құралы ретінде пайдаланылады.

Жалпы білімді бағалаудың тестік жүйесі Англия, АҚШ-та жақсы дамыған. Бүгінде тест қолдану оқытушылармен қатар оқушылар үшін де көп тиімді екенін өмірдің өзі дәлелдеп отыр. Нәтижесі тікелей белгілі болады. Тесттік әдіс талапкердің білім дәрежесін анықтауда көп уақыт алмайды. Тест тапсырмасына қойылатын негізгі талаптар мыналар:

- Тест жұмысын өткізуде белгілі бір уақыттың болуы;
- Тапсырмаларды орындау үшін берілген нұсқаулардың түсінікті, айқын болуы.

Білімді деңгейін бағалаудың басқа түрлеріндей тестік бақылаудың ерекшелігі де, кемшілігі де болады.

Ерекшелігі:

1. Сапалы, объективті, өткізілуі стандартты түрде, жалпы білім тексеріледі.
2. Әділетті, оқушылар бірдей жағдайға қойылады.
3. Тестік бақылау кең көлемді оқу материалын қамтиды. Мысалы, ауызша емтихан 2-4

тақырып, жазбаша емтихан 3-5 тақырып қамтылады.

4. Бағалауы нақты.
5. Экономикалық жағынан тиімді (тексеретін адамдар саны, уақыты).

Кемшілігі:

1. Тестік сұрақтарды құрастыру, топтастыру ұзақ үрдіс.
2. Тестік бақылауда оқушылардың шығармашылық қабілетін бағалай алмаймыз.
3. Тесте көп сұрақтардың қамтылуы уақыттың жетпеуіне, асығуына байланысты кемшілік

болады.

4. Тесте кездейсоқтық болуы әбден мүмкін. Жауап беру кезінде.
5. Сұрақты аяғына дейін оқымау.

Қазіргі заман талабына сай шығармашылық қабілеттің дамуына бағытталған білім дегеніміз – аз уақыт ішінде мол идея қорын алу емес, керісінше, жеке тұлғаның толық дамуын қамтамасыз ететін іс. Шығармашылық қабілеттің дамуы әрбір балаға қажет екендігін, әр тұлғаның қоғам дамуында өз орны бар екендігін біле отырып, дарынды балалардың тек өткенге емес, болашаққа да қызығушылығымен, іс-әрекеттердің жаңа тәсілдерін көбейтуге қабілеттерімен ерекшеленетіндігін атап өту қажет. Сонымен бірге бұл жеке тұлғалық дамудың мақсаттарына да жауап береді [2].

Мектеп балаларымен жұмыс істеу – ерекше маңызды педагогикалық проблема. Осыған байланысты дарынды балалармен жұмыс істеудің төмендегідей кезеңдерін анықтауға болады:

- Баланың жеке ерекшелігін, дарынын зерттеу;
- Балалар шығармашылық өнімдерін жариялау;
- Игерілген нәтижелерді бақылау.

Яғни осындай жұмыс істеу бағыттары арқылы бала белгілі бір шеберлікке жеткен соң, оның шығармашылық қабілеті дамиды, өзіндік идеясы туып, үлкен ізденіс пайда болады. Осындай жұмыстарды үнемі жүргізу шығармашылыққа баулуға, шәкірт бойындағы талант көзін ашып, тілін байытуға, қиялын ұштауға өз әсерін тигізеді.

Дарындылық пен қабілеттіліктің не екенін, оқушы дарындылығын анықтайтын психодиагностикалық әдістемелердің тиімділігін, нәтижелілігін білетін мұғалім ғана дарынды оқушымен нәтижелі жұмыс істей алады. Дарынды оқушымен жұмыстың негізгі мақсаты — олардың шығармашылық жұмыста өзінің қабілетін іске асыруға дайындығын қалыптастыру. Ал мақсатқа жету — оқу бағдарламасын тереңдетіп оқыту және оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту арқылы жүзеге асады [3].

Білімді деңгейін тексеру және бағалау оқушының білім алуына көмектесіп, оның және мұғалімнің білім сапасы жөнінде сандық мәлімет береді. Мұғалім оқушының білім деңгейінен хабар алып, оның танымдық жұмысын ұйымдастыруға негіз жасайды. Мұғалім өз жұмысындағы жетістіктер мен кемшіліктерге баға беріп, жұмыс әдістерін толықтырып, түзетіп, жеке оқушылармен жұмыстың жолдарын және құралдарын тауып, бағдарламалық білімдердің меңгерілуі деңгейін анықтайды.

Оқушы тақырыпты қаншалықты деңгейде меңгергенін ұғады. Егер білімді тексермесе, онда оқушы өз білімін терең, жан-жақты және дұрыс бағалай алмайды. Оқушы баға алған соң өзінің мектептегі, үйдегі жұмыстарын жетілдіруге, жақсы сапаларын дамытуға, білім, іскерлік, дағдыларындағы кемшіліктерді жоюға мүмкіндік алады. Білім деңгейін тексеру және бағалау тәрбиеге де ықпал етеді. Оқушылардың өз оқулары, табысы, сәтсіздіктері туралы ой-пікірлері қалыптасып, қиындықты жеңуге ұмтылады.

Білімді тексеру және бағалаудың мемлекеттік маңызы бар. Мектептің, мұғалімдер ұжымының жұмысын білім басқару органдары оқушылардың үлгеріміне қарап бағалайды. Мектеп әкімшілігі, қалалық, аудандық, облыстық білім беру ісін басқару органдары, Білім және ғылым министрлігі оқушылардың білімдерінің сапасын, мектеп және мұғалімдердің жұмысының

жетістіктерін және кемшіліктерін білу үшін бақылау және тексеру жұмыстарын береді.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халқына жолдауында Қазақстан әлемдегі бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына кіруі – мектеп қабырғасында берілетін білімнің, оқытушылардың кәсіптік білім деңгейлерінің сапасымен тікелей байланысты екенін көрсетті. Бұл дегеніміз, еліміздің тағдыры және ұлтымыздың болашағы мұғалімнің қолында. Біз бірлесе отырып, әрбір мектеп оқушысының сапалы білім алуына, оның жақсы оқуына, қазіргі технологиялық білімді меңгеруіне мүмкіндіктеріне қарай көмектесетін болсақ, онда оқушылар бағдарламалық материалды тек қана міндетті деңгейде ғана емес, сондай-ақ мүмкін деңгейін де игереді. Себебі, Егеменді еліміздің көк байрағын жер шарының барлық елдерінде желбіретіп, ән ұранымызды асқақ шарықтататын – білімді, елін-жерін сүйетін дарынды жас ұрпақ. Сондықтан да, мектеп оқушыларының білім деңгейлерін талапқа сай көтеру, бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі.

Оқушылардың трансценденттік теңдеулер мен теңсіздіктер ұғымдарын меңгеруі жоғары деңгейде болуы үшін арнайы дайындалған есептер жүйесін пайдалану тиімді. Оқушылардың трансценденттік теңдеулер мен теңсіздіктерді меңгеру үрдісін әдістемелік тұрғыдан жан – жақты ұйымдастыру, бағдарламадағы материалдарды оқып үйренуге, оқушылардың білім сапасының жоғарлауына, пәнге қызығушылығының артуына және ғылыми көзқарастарының қалыптасуына, өз беттерімен жұмыс істеу белсенділіктерінің дамуына қарай қолайлы жағдайлар туғызады [4].

Ұстаз үшін нәтижеге жету шәкіртінің білімді болуы ғана емес, білімді өздігінен алуы және алған білімдерін қажетіне қолдану болып табылады. Бүгінгі бала – ертенгі жаңа әлем. Бүгінгі күні ақпараттар ағымы өте көп. Ақпараттық ортада жұмыс жасау үшін кез келген педагог өз ойын жүйелі түрде жеткізе алатындай, коммуникативті және ақпараттық мәдениеті дамыған, интерактивтік тақтаны пайдалана алатын, онлайн режимінде жұмыс жасау әдістерін меңгерген мұғалім болуы тиіс. Оқушылардың жаңа тұрмысқа, жаңа оқуға, жаңа қатынастарға бейімделуі тиіс. Осы үрдіспен бәсекеге сай дамыған елдердің қатарына ену ұстаздар қауымына зор міндеттер жүктелетінін ұмытпауымыз керек.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Қаңлыбаев Қ.И. және т.б. Математиканы оқыту әдістемесі. Оқулық. – Алматы: ЖШС РПБК Дәуір, 2013 – 368б.
2. Бидосов Ә. Математиканы оқыту әдістемесі. Оқу құралы. – Алматы, 2007. – 262б.
3. Асқарова М. Теңдеулер, теңсіздіктер және олардың системалары. Әдістемелік құрал. – Алматы: Рауан, 1993. – 88б.
4. Шөкімов С. Көрсеткіштік теңдеулерді шешкенде ескеретін жағдайлар. Математика және физика. 2006. №2. – 18-19б.

Қосыбаева У.А.

Доцент

Е.А.Бөкетов атындағы ҚарМУ, п.ғ.к.,

Қазақстан, Қарағанды қ.

Мамытова А.Е.

Ағылшын тілі мұғалімі

«№93 мектеп гимназия»

Қазақстан, Қарағанды қ.

МАТЕМАТИКА ПӘНІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ӘДІСТЕМЕСІН ЖЕТІЛДІРУДЕ МАТЕМАТИКАДАН АРНАЙЫ БАҒДАРЛАМАЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Білім беру жүйесінің басты – міндеті ұлттық және адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологиясын енгізу, білім беруді ақпараттандыру. Міне осындай маңызды мәселелерді шешуде жас ұрпақты сапалы да, саналы ой еңбегіне тәрбиелеуде математиканың алатын орны ерекше. Қазіргі заман – математика ғылымының өте кең, жан-жақты тараған кезеңі болғандықтан да үрдістен қалыс қалмайтындай, талапқа сай математикалық мәдениеттіліктің деңгейін көтеру басты мәселелердің бірі.

Инновациялық технологияларды пайдалану арқылы мектептегі сабақтарды жаңаша

ұйымдастыру ол теориялық, ғылыми – педагогикалық және психологиялық зерттеулерге сүйене отырып, оқушылардың құзыреттілігін қалыптастыру, ақпараттық технологиялар мен жаңа оқыту әдістері арқылы оқушыларды ізгілікке, елжандылыққа, саналыққа, адамгершілікке, имандылыққа, еңбексүйгіштікке тәрбиелеу болып табылады. Инновациялық әдістерді баланың білім деңгейіне және жас ерекшелігіне қарай оқу үрдісінде пайдалану негізгі міндет.

Осы тақырыпта жүргізілген ғылыми зерттеу жұмысының мақсаты ол Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында көрсетілгендей еңбек нарығының, еліміздің индустриялық-инновациялық даму міндеттері мен жеке тұлғаның қажеттіліктерін қанағаттандыратын және білім беру саласындағы үздік әлемдік тәжірибелерге сай келетін жоғары білім сапасының озық деңгейіне қол жеткізуге үлес қосатын математика пәні мұғалімдерінің әдістемесін қалыптасқан үрдісті сақтай отыра, инновациялық технологиялар мен компьютерлік бағдарламаларды қолданып жетілдіру болды [1].

Білім берудің негізгі мақсаты – білім мазмұнын жаңартумен қатар, оқытудың әдіс-тәсілдері мен әр түрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыруды талап етеді. Осы мақсатты жүзеге асыруда инновациялық технологиялар мен компьютерлік бағдарламаларды пайдалану әдісі үлкен рөл атқарады. «Инновациялық технологиялар және Flash бағдарламасы мен HTML тілі интеграциясы арқылы математика пәні мұғалімдерінің әдістемесін жетілдіру» тақырыбындағы ғылыми жұмыс математика пәні мұғалімдерінің әдістемесін жетілдіру мақсатында жасалған және «Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламаның» қойған «Экономиканың орнықты дамуы үшін сапалы білімнің қолжетімділігін қамтамасыз ету арқылы адами капиталды дамыту, білімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру» мақсаты мен «оқу процесін автоматтандыруды енгізу үшін жағдай жасау; білім беру жүйесін жоғары білікті кадрлармен қамтамасыз ету» міндеттеріне қол жеткізуге ықпал етеді.

Инновациялық технологиялар және Flash бағдарламасы мен HTML тілі интеграциясы арқылы математика пәні мұғалімдерінің әдістемесін жетілдіру жүйесін жасауда екі бағыт ұсталды:

- алғашқысы 5B010900 Математика мамандығының студенттері болашақта математика пәні мұғалімі болып қызмет атқаратын болғандықтан да олардың инновациялық технологияларды оқу үрдісінде қолдануына, компьютерлік бағдарламалармен жұмыс істей алуына жоғары оқу орнында оқып жүрген кезінде үйрету.

- екінші бағытта жұмыс жалпы білім беретін орта мектептердегі математика пәні мұғалімдерімен жүргізілді.

Математика пәні мұғалімдерінің әдістемесін жетілдіру, мұғалімдерге жан-жақты қолдау көрсету мақсатында келесі жұмыстар атқарылады:

- Қазақстан мектептеріндегі математика пәнінің мұғалімдері арасында өзара тәжірибе алмасып, байланыста жұмыс істеуін қамтамасыз ету, математика пәнінің мұғалімдеріне әдістемелік көмек көрсету мақсатында құрылған арнайы сайт www.matematik.kz арқылы жүзеге асырылады.

- Электронды лекциялар дайындалып, www.ksu.kz сайты арқылы кез-келген қолданушыға қол жетімді болады.

- Электронды оқу құралдары жасалады.

- Қазақ тілінде баспаға шыққан арнайы оқулықтардың аздығын ескере отыра Flash технологиясы бойынша дайындалған қазақ тіліндегі электронды нұсқадағы теориялық материалдар мен аталған технологияны практикалық тұрғыда игеруге бағытталған тапсырмалар, жаттығулар мен арнайы зертханалық жұмыстар мұғалімнің осы технологияны игеруіне үлкен мүмкіндік ашады да, мектеп оқушылары үшін игеруге қиындық туғызып жататын функциялар мен олардың графиктері, теңдеулер мен теңсіздіктерді шешу тақырыптарында үлкен көмек етеді.

Жалпы Macromedia Flash MX 2004 және Macromedia Flash Professional көптеген қызықты интерактивті мультимедиялық презентацияларды дайындауға мүмкіндігі көп бағдарлама болып табылады. Flash те векторлық графикамен және анимациялар мен жұмыс істеуге болады. Әдетте бұл бағдарламамен манипулятор, растрлі графика, видеоматериалдарды монтаждауға және дыбыс манипулятор файлдарымен жұмыс істеуге болады. Flash – тің көмегімен графикаларды безендіруге көптеген видео презентацияларды соның ішінде Электронды комерциядан бастап видео айындар мен мультфильмдер жасауға болады.

Macromedia Flash MX 2004 және Macromedia Flash Professional 2004 –бұл бір бағдарламаның екі түрлі нұсқасы. Flash – те анимация, эффекті, векторлық графика, интерактивті

мысалдар, бағдарламалар, Web – сайттағы презентацияларды жасауға болады. Flash – те істеген жұмыстарды FLA форматта сақтайды. FLA форматында керекті ресурстарды, видеоматериалдар дыбыстар мен кодтар сақтайды [3]. Қазіргі таңда Macromedia Flash MX Интернетті қолданатын барлық адамдарға танымал. Көптеген қолданушылар Flash – ті үйренуге тырысады, олай дейтініміз Flash – тің мүмкіндіктері аса жоғары және көпке танымал болып табылады. Macromedia Flash пен көруге болатын көптеген сұлулықты, тыңдай алатын дыбыстарды істей алатын мүмкіндігі көп. Осындай мүмкіндіктерін есепке ала отыра аталғын бағдарламаға математика сабағына қажетті материалдарды дайындау үшін пән мұғалімдері де жүгінуіне болады.

Қорыта айтқанда заман талабына сай болу үшін асқан жылдамдықпен дамып келе жатқан инновациялық технологиялардың мүмкіндіктерін оқу үрдісінде қолдана отыра, оқушылардың бойында біліммен қатар тәрбие үрдісін қатар алып жүруде мұғалімге әрине көмек қажет. Себебі мұғалім сол инновациялық технологияны өзі толық игергенде ғана оның бар мүмкіндіктерін қолдана отыра оқу үрдісін тиімді ете алатындығы анық.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы// <http://www.inform.kz/kaz/article/2518877>
2. Бидосов Э. Математиканы оқыту методикасы. Алматы: Мектеп, 1989. – 235 б.
3. Энди Андерсон Macromedia Flash MX.- М.: Наука, 2004. – 217 с.

Кулов О.А.

докторант

*Карагандинский государственный
университет им.Е.А.Букетова
Казахстан, г. Караганда*

ДИСТАНЦИОННАЯ ЗАНЯТОСТЬ КАК ФОРМА ИННОВАЦИОННОГО ПОДХОДА В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ

Информационный прогресс, создает материальную основу для дистанционных форм общения, обучения и занятости. Современные мировые тенденции трансформации занятости и появление ее дистанционных форм требуют теоретического обоснования. Прежде всего — введение дефиниции «дистанционная занятость» в научный оборот и используются разные термины по сути своей являющимися синонимами, но по содержанию могут отражать разные аспекты проявления дистанционной занятости.

Дистанционная занятость характеризуется следующими определениями (таких как: telework, telecommuting, telejob, flexplace, peripheral jobs, work-at-home, home-based work, remote work, eWork и др.) [1] основными характеристиками являются форма проведения и средство (соответственно дистанционная форма, т. е. на расстоянии, и современные коммуникации, — как средство). Отличие составляют содержательные характеристики, такие как: гибкость в способах взаимодействия субъектов социально-трудовых отношений, включая: «работу на себя» или на других работодателей, временную или постоянную занятость; в различных методах обработки информации и т. д.

Дистанционная работа определяется, как гибкая возможность работать в местности, расположенной за пределами предприятия. И. Я. Киселев термином «дистанционный труд» обозначал разновидность трудовой деятельности, происходящей в месте, удаленном от центрального офиса, что делает невозможным общение работника с руководством и с сослуживцами [2, с. 123].

Трудовой договор, является соглашением между работником и собственником предприятия, по которому первый обязуется выполнять работу, определенную этим соглашением, с подчинением внутреннему трудовому распорядку, в то же время «занятость» — выплачивать работнику заработную плату и обеспечивать условия труда, необходимые для выполнения работы.

Трудовой кодекс Республики Казахстан (ст. 221-1) определяет дистанционную работу, как

особую форму осуществления трудового процесса вне места расположения работодателя с применением в процессе работы информационных и коммуникационных технологий [3].

Также данный нормативный акт регулирует условия труда работников, занятых на дистанционной работе, в частности ст. 221-2 Трудового кодекса Республики Казахстан устанавливает, что:

«Работодатель предоставляет работнику средства коммуникаций (средства связи) и несет расходы по их установке и обслуживанию. В случае, когда работник использует собственные средства коммуникаций на постоянной основе работодателем выплачивается компенсация, размер и порядок выплаты, которых устанавливается по соглашению с работником.

Таким образом, на сегодняшний день, дистанционными работниками считаются лица, заключившие трудовой договор о дистанционной работе. В трудовом договоре прописываются порядок и сроки обеспечения работников необходимыми оборудованием и программно-техническими средствами, правила компенсации расходов по выполнению дистанционной работы.

Одна из особенностей и основных условий договора - это его форма, то есть согласно казахстанского законодательства о труде, трудовой договор заключается в письменной форме не менее чем в двух экземплярах и подписывается сторонами. По одному экземпляру трудового договора хранится у работника и работодателя. Получение работником экземпляра трудового договора подтверждается в письменной форме (ст. 32 Трудового кодекса Республики Казахстан). [3].

Под понятием «дистанционная работа» подразумевается выполнение должностных обязанностей не в офисном помещении компании, а там, где сотруднику удобно их выполнять: дома, в другом городе и даже в другой стране. Английский термин "teleworking", в интернет источниках переводится как телеработа, когда сотрудники работают на дому, то есть выполняют «дистанционную работу». Дистанционная работа (синонимы: удаленная работа, телеработа.) трактуется как способ сотрудничества, при котором работодатель и наёмный работник (или заказчик и исполнитель) находятся на расстоянии друг от друга, передавая и получая техническое задание, результаты труда и оплату при помощи современных средств связи (изначально - телефон, факс, почтовые сообщения, в наши дни - преимущественно интернет).

На наш взгляд, дистанционная занятость представляет собой особую форму организации труда, процесс выполнения трудовой деятельности вне традиционного рабочего места с целью удовлетворения индивидуальных, социальных и социетальных потребностей, получения дохода с использованием информационно-цифровых средств коммуникации (напр., факса, IP-телефонии, Интернета).

Дистанционная занятость — включает в себя три важнейшие характеристики, определяющие новую форму трудовых отношений, такие как: гибкость, расстояние и использование новых технологий, позволяющих осуществлять рабочие функции на нетрадиционном рабочем месте.

Масштабы и темп распространения дистанционной занятости в развитых странах достаточно высоки (по оценкам в Европейских странах доля потенциальных дистанционно занятых работников составляет от 10 % до 22% в общем количестве занятых). [1]

Отечественные и зарубежные эксперты оценивают ежегодное увеличение количества удаленных работников во всем мире на 20-30%. Результаты исследования, проведенного глобальной ассоциацией человеческих ресурсов WorldatWork и исследовательской группой The Dieringer Research Group Inc., показывают, что численность дистанционно занятых работников в США увеличилась с 12,4 млн. человек в 2006 г. до 17,2 млн. человек в 2008 г. При этом наблюдается тенденция к росту удельного веса молодых дистанционно занятых работников в возрасте от 18 до 34 лет - с 38 до 42% [4, с. 5].

К сожалению, в постсоветском пространстве эти новые высокоэффективные дистанционные формы занятости еще не вызвали столь же пристального внимания исследователей и практиков, как в развитых странах, хотя уже отмечена ее широкая распространенность.

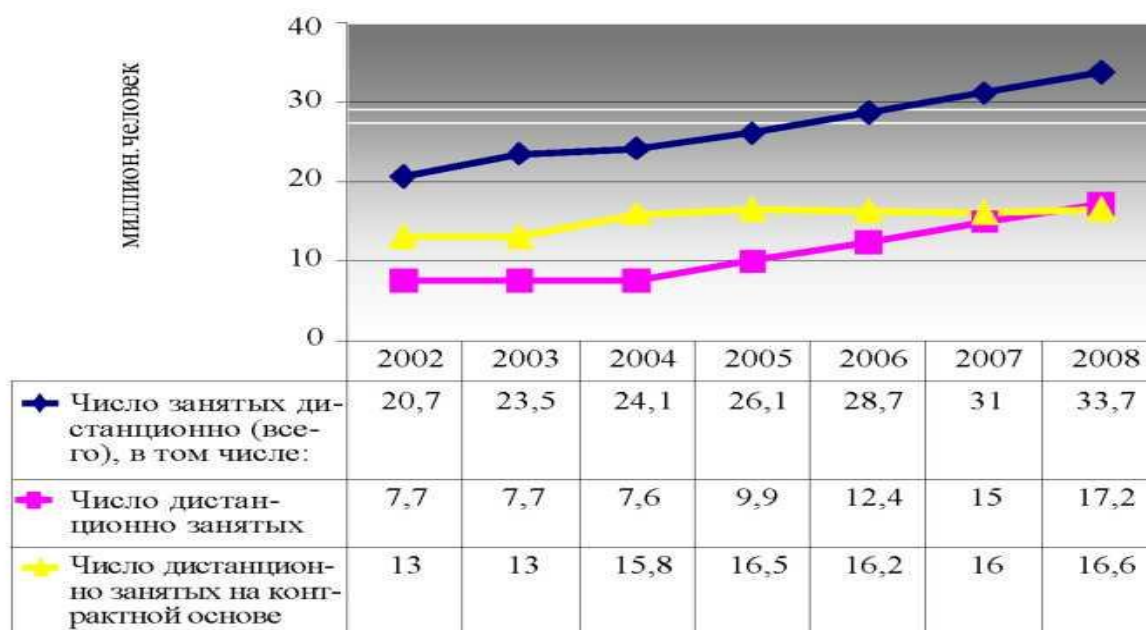

Рисунок 1. Динамика численности дистанционных работников в США в 2002—2008 гг.
Источник: [5]

Степень внедрения дистанционной занятости в различные сегменты рынка труда предопределяется характером конкуренции на рынке труда, уровнем трудовой мобильности работников, степенью распространения трудовой дискриминации, активностью профсоюзов и их отношением к дистанционной занятости, эффективностью государственного регулирования рынка труда, а также качеством инфраструктуры. И, тем не менее, нарастающее распространение этой новой формы занятости требует, с одной стороны, глубокого анализа и проработки данного явления как научного открытия на рынке труда. [3].

С другой стороны, остро встает необходимость в регулировании дистанционной занятости, которое несет в себе создание новых, нетрадиционных рабочих мест, нуждающихся в социальной и правовой защите.

Концепция о продвижении новых видов занятости, связанных с организацией рабочих мест, отдаленных от основных офисов, и с использованием современных средств связи и Интернет технологий, впервые начала обсуждаться в 1972 году в США, когда были введены понятия «телеработа» (англ. — «telework») и «теледоступ» (англ. — «telecommuting»). Под ними подразумевалась возможность осуществлять работу из дома.

Существуют различные типологии телеработы. Данная типология предложена в 2000 г. Европейской организацией телеработы, выделены следующие типы телеработы: [6]

1. **Телеработа на дому** (home-based telework). Под эту деятельность подпадают работники, которые по крайней мере один день в неделю работают дома, а не на своем рабочем месте, используя компьютер и телекоммуникационные связи для взаимодействия с коллегами из дома. При этом если удаленная работа занимает свыше 90% всего рабочего времени, то таких работников рассматривают как **постоянных телеработников** (permanent teleworkers), если менее 90%, но более одного дня в неделю — как **временных** (alternative teleworkers). В случае, когда человек работает дома менее одного полного рабочего дня в неделю, телеработа классифицируется как дополнительная (supplementary).

2. **Мобильная телеработа** (mobile telework). Требуется нахождения за пределами своего рабочего места и вне дома по меньшей мере 10 часов в неделю, как правило, это служебные поездки. Впрочем, не секрет, что такие условия труда давно уже стали традиционными; для превращения же их в телеработу необходимо, чтобы в течение всего этого времени работник пользовался компьютерными коммуникационными соединениями.

3. **Телеработа в специальных центрах** — телекоттеджах, которые обеспечивают людей по месту жительства возможностями обучения, а также высокопроизводительными ИКТ (информационно-коммуникационные технологии). Чрезвычайно эффективна, когда между домом

и офисом значительное расстояние: каждый сотрудник добирается до того офиса (телецентра), который является наиболее удобным для него. К минусам этого, вне всякого сомнения, удобного и перспективного вида телеработы можно отнести то, что для его реализации необходима первоклассная инфраструктура, каковую, собственно, и являются собой телекоттеджи. Постоянное удешевление, возрастающая доступность и совершенствование ИКТ (например, создание широкополосных сетей) в значительной степени нивелируют указанный недостаток.

4. **Телеработа для самозанятых в малых офисах** — домашних офисах (telework by self-employed in SOHOs). Представляет собой комбинацию самозанятости и телеработы, при которой самостоятельные и независимые работники (собственники или влиятельные менеджеры фирмы), рабочее место которых находится дома, в малом офисе или его как такового не существует, интенсивно используют в своей деятельности ИКТ, например, удаленно взаимодействуя с клиентами или партнерами по бизнесу. [6]

Темпы распространения нетипичных видов занятости в условиях формирования инновационной экономики позволяют предположить, что со временем такие виды занятости перейдут в разряд типичных: современные технологии позволяют сочетать в мобильных устройствах практически все офисные функции, и не случайно рынок телекоммуникационных устройств и услуг связи в мире сегодня растет быстрыми темпами. Параллельно можно сделать вывод и о том, что в новой экономике в силу разворота тенденций, наблюдаемых на современном рынке труда, по направлению к повышению самостоятельности персонала при выполнении работы все более будет цениться результат (продукт) труда. Конечно, большую роль в этом будет играть и специфика самих отраслей, получающих распространение в новой экономике: в сфере ИКТ и связанных с ней видах экономической деятельности важно то, что производит работник, а не то, как он производит. Если работающий дома специалист будет в установленные сроки выполнять поставленные задачи, не будет необходимости следить, чтобы он работал нормированное время, тем более что, как показывает практика, рабочее время телеработника вовсе не сокращается, а напротив, становится длиннее по сравнению с тем, которое необходимо отработать при обычной полной занятости. [6]

В Казахстане в рамках Государственной программы «Информационный Казахстан–2020» предусматривается развитие дистанционной занятости в Казахстане и предполагается реализация следующих мер:

- реализация программ развития рынка дистанционной занятости;
- стимулирование работодателей, внедряющих систему дистанционной занятости и предоставляющих возможность трудиться удаленно.

Для развития дистанционных форм занятости в 2012 году были внесены поправки в трудовое законодательство в части законодательного закрепления дистанционной формы занятости.

Однако реальных условий для широкого применения указанной формы работы пока не создано, а между тем, дистанционная занятость влияет на многие показатели, такие как, например социальная сторона вопроса (например, занятость инвалидов или женщин имеющих маленьких детей), повышение благосостояния населения и т.д. [7]

В целях повышения готовности населения и бизнеса к возможностям информационного общества будут реализованы следующие меры: будут проводиться курсы по базовым навыкам компьютерной грамотности и получению государственных услуг в электронной форме для предпринимателей малого и среднего бизнеса (самозанятые лица), безработной и/или частично занятой молодежи, а также лиц с ограниченными возможностями здоровья, пожилых людей и других категорий социально-незащищенных слоев населения;

Для повышения уровня специалистов в области ИКТ (информационно-коммуникационные технологии) и повышения их квалификации с учётом высокого роста новых технологий будут реализованы следующие меры:

- разработка отраслевой рамки квалификаций в области ИКТ;
- создание профессиональных стандартов в области ИКТ;
- разработка образовательных программ в соответствии с профессиональными стандартами в сфере ИКТ.

В рамках Государственной программы «Информационный Казахстан–2020» прогнозируется, что количество занятых дистанционно на 100 работающих в 2017 году составит - 7 человек, в 2020 году - 20 человек. [6].

На данный момент Министерство труда и социальной защиты населения Казахстана активно применяет дистанционные формы трудовой занятости. В этой связи в 2015 году в качестве пилотного проекта запущена дистанционная форма занятости уже сейчас апробируется в Актобинской области. [8].

Таким образом, на сегодняшний день, дистанционными работниками считаются лица, заключившие трудовой договор о дистанционной работе. В трудовом договоре прописываются порядок и сроки обеспечения работников необходимыми оборудованием и программно-техническими средствами, правила компенсации расходов по выполнению дистанционной работы. Также там указываются основания расторжения договора по инициативе работодателя (причем это могут быть и не предусмотренные Трудовым кодексом РК) [3].

Дистанционная занятость на данный момент стремительно быстроразвивающаяся форма занятости, которая быстро трансформируется в целый ряд разновидностей гибкой трудовой деятельности. Это, в свою очередь, требует глубокого анализа для понимания сути развивающихся направлений в занятости и последствий, которые они могут оказать на рынок труда.

Интернет является огромным рынком, предлагая множество видов трудовой деятельности по различным компонентам. На данный момент следует определить направления развития государственной политики в области регулирования инновационных форм занятости и механизмы воздействия. Следует проводить мониторинг и контроль дистанционной работы, который необходим для определения масштабов и изменений в сфере занятости, что позволит собрать более полную и продуманную политику в области дистанционной занятости.

Список использованных источников:

1. Луданик М В. // Автореферат - Дистанционная занятость на российском рынке труда: формирование, развитие и механизмы регулирования. Москва 2015г.
2. Киселев И. Я. Сравнительное трудовое право: учебник / И. Я. Киселев. – М.: ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2005. – 242 с.
3. Трудовой кодекс Республики Казахстан от 15 мая 2007 года №251-III (с изменениями и дополнениями по состоянию на 04.02.2013 г.).
4. Официальный сайт www.worldatwork.org - Американская Ассоциация Worldatwork— всемирная Ассоциация человеческих ресурсов.
5. Report “Telework Trendlines 2009” // WorldatWork & The Dieringer Research Group Inc. - 11 P.
6. Потуданская В Ф, Мокрецова А В. Классификация нестандартных форм занятости // Бизнес. образование. право. Вестник Волгоградского института бизнеса, 2012, № 1 (18) с.75.
7. Государственная программа "Информационный Казахстан - 2020" и внесении дополнения в Указ Президента Республики Казахстан от 19 марта 2010 года № 957 "Об утверждении Перечня государственных программ".
8. Официальный сайт города Астаны - [http:// astana.kz/ru/node/4278](http://astana.kz/ru/node/4278) .

Мамутова К.К.

Бескен Б.М.

М.Әуезов ат. ОҚМУ, Шымкент қ., Қазақстан

КӘСПОРЫНДАРДЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІНАРТТЫРУДАСАЛЫҚТЫҚ МЕХАНИЗМДЕРДІЖЕТІЛДІРУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Еліміз тәуелсіздік алғаннан бастап нарықтық экономикаға бет бұрды. Нарықтық экономика ол экономикалық қатынастардың негізгі екі заңдылығының әрекеттестігінен құралады, яғни нарықтық экономика сұраныс пен ұсыныстың бітпейтін өзара әрекеттестігімен сипатталады. Ал нарықтық экономиканы макро деңгейде реттеу тетіктерін жетілдіру туралы айтқанда осы нарықтың екі заңдылығын тыс қалдыру мүмкін емес. Сондықтан да нарықтық экономикада қандай жағдай болмасын реттеу механизмдері осы екі заңдылыққа сүйене отырып іске асырылады.

Сұраныс пен ұсыныстың әрекеттестігі нәтижесінде баға қалыптасады. Егерде нарықта ұсыныс тұрақты болып, сұраныс артатын болса, онда тапшылық пайда болады. Нәтижесінде баға

көтеріледі. Ал сұраныс тұрақты болып, ұсыныс артатын болса баға төмендейді.[1]

Осы сұраныс пен ұсыныс заңдылықтары негізінде кәсіпорынның нарықтағы ықпалы қалыптасады. Егер де қай кәсіпорынның тауарына сұраныс жоғары болса ол кәсіпорын нарықта өзінің лайықты орнын қалыптастырады, егер кәсіпорын тауарына нарықтағы сұранысы төмен болса ол нарықтан ығыстырылады. Егер макро деңгейде қарастыратын болсақ мемлекеттің әлемдік нарықтағы рөлі де осы негізде қалыптасады, яғни мемлекеттің экспорттық тауарларына сұраныс артқан сайын оның кәсіпорындарының өміршеңдігін көрсетеді немесе керісінше. Ал оның өміршеңдігінің негізгі факторы тауар өндірудегі табыстың шығындардан басым болуы. Кәсіпорынның өміршеңдігін негізгі екі жағдайға байланысты қарастыру керек. Бірінші, өңдеу өнеркәсібі саласындағы кәсіпорындар, олардың өміршеңдігін негізінен бәсекеге қабілеттілігі анықтайды; екіншісі шикізат өндіретін кәсіпорындар, олардың өміршеңдігі өндірілген шикізат өнімінің сұранысына байланысты, яғни адам еңбегімен емес, табиғат қойнауынан алынатындықтан және де ол шектеулі болатындықтан бәсекеге түспейді.

Шикізат нарығында сұраныс пен ұсыныс икемділігі төмен, яғни оны өндіру көлемі шектеулі болғандықтан, сұраныстың артуы әлбетте ұсыныстың артуымен жалғаспайды, нәтижесінде сұраныстың бағаға әсер ету дәрежесі жоғары болады. Сондықтан шикізат нарығында баға ауытқулар жоғары. Бағаның құлдырауымен жалғасатын сұраныстың төмендеуі жағдайында шығындарын жаба алмаған кәсіпорындар жұмысын тоқтатуға мәжбүр болады. Сол себепті шикізат саласындағы кәсіпорындардың тәуекелділігі жоғары.[1]

Ал дайын өнім нарығында сұранысты қанағаттандыру мүмкіндігі жоғары. Бұл дайын өнім өндіру кәсіпорындарының өндіру көлемін арттыру мүмкіндігінің жоғары екендігін көрсетеді. Бұл нарықта сұраныстың өсуі ұсыныстың артуымен жалғасатындықтан бағаның шарықтау құбылысы сирек кездеседі.

Кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін тереңірек қарастыратын болсақ онда оның өндіретін тауарларының нарықта тек сұранысқа ие болуы ғана емес, сонымен қатар кәсіпорын тауарларының басқа тауарлармен бәсекеге түсу қабілетімен қатар нарықтан бәсекелестерін ығыстыру қабілеттілігі.

Кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігі оның жүргізіп отырған ішкі саясатына байланысты болып келеді, яғни өндірісті дұрыс ұйымдастыру, кадр мәселесі, баға саясаты, негізгі құрал жабдықтармен жарақтану деңгейі, жаңа технологияларды енгізу, жарнама, жеткізу, өнімнің ысырап деңгейі, инвестиция тарту мүмкіндігі және т.б.

Нарықтық экономика жағдайында қай мемлекет болмасын нарықтың жағымсыз салдарын реттеп, оңтайландыру құралы ретінде салық саясатын кеңінен қолданады. Маңызды қаржы құралымен қатар салық механизмі мемлекеттің қоғамдық өндіріске, оның серпіні мен құрылымына, ғылыми-техникалық прогресс жағдайына экономикалық әсер ету құралы ретінде қолданады.[2]

Алайда кәсіпорынның бәсекелестік деңгейі мемлекеттің салық саясатымен және ұлттық валюта бағамымен тығыз байланысты екендігі ескеріле бермейді. Ұлттық валюта бағамы, әсіресе, экспорттық тауар өндірушілердің бәсекелестігіне қатты әсер етеді. Яғни, ұлттық валюта бағамының айған сайын кәсіпорынның табыстылық деңгейі төмендей береді немесе ол кәсіпорынның бәсекелестік қабілеті төмендейді.

Ал керісінше ұлттық валюта бағамының төмендеуі ол экспорттық тауар өндіруші кәсіпорындарға қолайлы жағдай туғызады. Сондықтан, Үкіметтің экспорттық саясатын іске асыруда валюта бағамымен салықтық реттеу тетіктеріне жүгінгенді ұрыс.

Қазіргі кезде жерасты қазба байлығын тиімді пайдалану мақсатында салықтық заңнамаларды жетілдіруді қажет етеді.

Қазіргі салық кодексіне экспортты ынталандыру мақсатында біраз жеңілдіктер қарастырылған.

Оның ішінде экспортқа шығарылатын тауарлар қосымша құнсалығынан босатылады.

Және отандық тауар өндірушілерді қорғайтын протекционистік саясатқа байланысты импортқа кедендік бажсалығы (5-20% аралығында) салынады және оған КҚС (12%) қосылады. Яғни қазіргі салық саясаты экспортты ынталандырып, импортты шектейді.

Жалпы қазіргі салық саясаты отандық тауар өндірісін арттыруды көздегенімен оның да әлсіз жақтары бар. Мысалы, экспортты арттыруға бағытталған салық заңнамалары ішкі нарыққа шетелдік валюта ағынын ұлғайтады. Нәтижесінде Ұлттық валютаға сұраныс артып, оның нығаюына алып келеді. Сол сияқты импорттың да шектелуі шетелдік валютаның сыртқа ағынын

төмендетеді. Ол да өз кезегіне Ұлттық валютаның нығаюына септігін тигізеді. Бұл Ұлттық валютаның еріксіз нығаюына алып келеді. Ол жоғарыда аталғандай отандық өндірістің бәсекеге қабілеттілігін төмендетеді. Сондай-ақ, осындай салық саясаты нәтижесінде еркін сауда айналымы шектеледі. Сонымен қатар инфляция деңгейін артады.

Біздің пікірімізше осындай салық саясатынан бас тартып, сауда еркіндігін қамтамасыз ету керек. Сондай-ақ, жалпы экспортты емес, оның ішінде экспорттық құрылымында дайын өнім үлесін арттыруды ынталандыратын салықтық тетіктерді қарастыру керек.

Қазіргі кезде импорттық тауарларға 12 пайыз ҚҚС салынады және оған қоса 5-20% аралығында кедендік баж салығы қосылады, нәтижесінде импортқа салынатын салық 18-33 пайыз аралығында құрап отыр. Импорттық салықтың осындай жоғары деңгейі оның заңсыз жолмен тасымалдануына итермелейді. Экспорттың импорттан екі есе асып кетуі осының дәлелі болса керек және де ол кеден саласындағы коррупцияның жоғарылығын көрсетеді. Аталған салықтық өзгерістер осы олқылықтардың орнын түзеуге мүмкіндік береді.[2]

Отандық өндеу саласын жандандыруға және де экспорттың құрылымдық сапасын жақсарту мақсатында әлемдік нарыққа шығарылатын барлық шикізатқа бірыңғай экспорттық салығын енгізу қажет. Ол шикізаттың елімізде өңделіп, сыртқа дайын тауар ретінде экспортталуын ынталандырады және де шикізат экспортының шектелуіне байланысты ұлттық валюта құнын төмендетеді.

Шикізат экспортының ставкасы шикізат өндіруші кәсіпорындарға айтарлықтай зардабын тигізбейтіндей деңгейде белгіленуі тиіс. Біздің ойымызша шикізат экспортына салынатын салық ставкасы әлемдік шикізат бағасы деңгейінің 5-10 пайыз аралығында бекітілуі тиіс. Яғни салықтың осындай деңгейі шикізат өндіретін кәсіпорындардың қаржылық табысына шамалы ғана әсер етеді және де ішкі шикізат нарығындағы бағаны әлемдік нарықтан біршама төмендетеді. Нәтижесінде шикізат ішкі нарыққа бағытталып, отандық кәсіпорындар арзан шикізатпен қамтамасыз етіледі. Оның нәтижесі әлемдік нарықта отандық дайын өнімдер басымдыққа ие болып, дайын өнімдер шикізат экспортын ығыстырады.

Салықтық заңнамаға осындай өзгертулер енгізу нәтижесінде жалпы ұлттық валюта бағамы 15-20% аралығында төмендейді және де инфляция деңгейін біршама төмендеп, шет елдермен салыстырғанда ішкі нарықтағы баға қазіргі деңгейінен айтарлықтай төмендемек.

Сондай-ақ жергілікті басқару билігінің құзіретін арттырып, біршама салықтарды жергілікті бюджетте қалдыру керек және де республикалық бюджеттен төленетін біршама төлемдерді жергілікті бюджетке жүктеу керек. Атап айтқанда жер қойнауын пайдаланумен байланысты салықтар мен арнайы төлемдер (қол қойылатын бонус, коммерциялық табу бонусы, үстеме пайдаға салынатын салықтар, пайдалы қазбаны өндірудегі мемлекеттің үлесі), акциздер және экспортталатын шикізатқа салынатын рента салығы республикалық бюджетке немесе ұлттық қорға аударылуы керек. Қалған салықтар мен алымдар жергілікті деңгейде қалуы тиіс.

Осындай салықтық реформалаудың нәтижесінде шикізат өндіру кәсіпорындары екі деңгейде қадағаланып, қалған кәсіпорындар жергілікті биліктің бақылауына өтеді. Шикізат өндірісіне екі деңгейде салық салынатындықтан бірінші орталықтандырылған мемлекеттік бақылау және қосымша жергілікті әрбір әкімшілік өзінің аумағындағы кәсіпорындарды бақылауға алады. Атап айтқанда шикізат өндіруші кәсіпорындардың жер қойнауын пайдаланумен байланысты салықтары мен арнайы төлемдері мемлекеттік деңгейде, ал корпоративтік табыс салығы, ҚҚС, әлеуметтік салық, мүлік салықтары жергілікті деңгейде салынуы тиіс.

Шикізат өндіру кәсіпорындарына осындай екі деңгейдегі қадағалау орнатылғандықтан ондағы заңсыз әрекеттер мейлінше төмендеп, шикізатты өндіру және пайдалану тиімділігі артады. Егер салық тек бір жақты мемлекеттік деңгейде төленетін болса, онда жергілікті биліктің оларды қадағалауға қызығушылығы болмайды.

Жалпы осындай өзгерістер салықтық заңнаманы біршама оңтайландырып, бюджетке түсетін салықтық түсімдер біршама артады деп ойлаймыз. Және де осындай салықтық өзгертулермен қатар экономиканың дамуына серпін беретін салықтық ауыртпалықтарды жеңілдету керек, әсіресе қосымша құн салығын мейлінше төмендету керек.[3]

Салық деңгейін төмендету, әрине, ол мемлекет құн көріп отырған табысының бір бөлігінен айрылу деген сөз, яғни мемлекеттік бюджетке түсіп отырған кіріс төмендейді. Егер мемлекеттің мүмкіндігі көтеретін болса, онда оның экономиканы жандандыруға тигізетін үлесі орасан зор. Біздің көзқарасымыз бойынша салықты төмендетудің тиімділігі өте көп. Оларды ретімен атап өтетін болсақ:

1) тауардың өзіндік құнының біраз бөлігін салықтар құрайтындықтан, салықты төмендету тауардың өзіндік құнының төмендеуіне де әсер етеді;

2) салықтың бір бөлігінен босатылған кәсіпорындардың пайдасы артып, оның нәтижесінде амортизациялық аударымдарды көбейтуге мүмкіндіктері туады. Ол технологияны жаңарту процесін жылдамдатады;

3) экономикамызға инвестиция тартудың қолайлы климаты туады, ол экономиканың жандануына, серпінді дамуына және халықтың тұрмыс деңгейінің одан әрі көтерілуіне мүмкіндік туғызады;

4) инфляцияның деңгейі төмендейді, яғни экономиканың бәсекелестік қабілеті артқандықтан тауар бағасы төмендеуі мүмкін;

5) салықтан қашып отырған көлеңкелі экономиканың біраз бөлігі заңды түрде жұмыс істеуге кіріседі, ол бюджетке қосымша салық түсуіне мүмкіндік береді;

6) жұмыс орындары көптеп ашылады.[4]

Қорытындылай келе, салық экономикада ең маңызды орын алуымен қатар, макроэкономикалық реттеуде негізгі құралдардың бірі болып саналады. Сондықтан салық ставкаларын дұрыс белгілеп, салық саясатын орынды жүргізу ол экономика тұрақтылығының кепілі болмақ. Салық түрлеріне ставкаларды өзгерту мен экономиканың кейбір басымды салаларына салық жеңілдіктерін қарастырудағы мемлекеттің рөлі, ол үкіметтің экономиканы реттеудің негізгі тетіктері ретінде саналады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Жакыпбеков Д.С. Қазақстандық кәсіпорындарға салық салу, салық есебі мен есептілігін ұйымдастыру. Алматы: Экономика, 410 бет.

2. Ержанов М.С., Нурумов А.А. Қазақстандық кәсіпорындардың қаржылық есептілігі: Оқу құралы. - Алматы: Экономика, 180 бет.

3. Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне салық салу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңы.

4. www.ukimnet.kz сайты.

Мамутова К.К.

Токтыбаева М.Ж.

М.Әуезов ат. ОҚМУ, Шымкент қ., Қазақстан

ИННОВАЦИЯЛЫҚ САЯСАТ - ҒЫЛЫМИ-ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУДЫҢ НЕГІЗІ

Ғылыми-техникалық саясатты жетілдірудің басты мақсаты – қоғамдағы экономикалық дамуды тереңдетуді және толық түрде жаңартуды, ғылым мен қоғам арасындағы байланысты нығайтуды, ақпараттандыру процесін тез арада меңгеруді, білім беру мен ғылыми саланы одан әрі демократияландыруды талап етеді.

Қазақстан Республикасының ішкі саясатында жаңа қоғамды одан әрі те-реңірек топтастыруға тұрақтылықты, азаматтық бейбітшілікті, жаңа рухани келісімді дамытуға, мемлекетті және оның институттарын қалыптастыру мен нығайтуға, халықтың әл-ауқатын көтеруге бағытталған болса, сыртқы саясаты республиканың көп векторлы және көп деңгейлі интеграциялық іс-әрекетіне, аймақтық және әлемдік қауіпсіздікті нығайтуға, әлемдік қауымдастықта еліміздің орнықты дамуын қамтамасыз етуге, жоғары технологияны пайдалана отырып, экономикалық өсуге бағытталған. Осы екі саясат саласында да инновациялық қызмет үрдістерін жетілдіру оны бүгінгі күнмен қабыстыру мақсаты көзделген. Мемлекеттік саясаттың ажырамас бір бөлігі инновациялық саясатты дамытуға бар күш-жігерді жұмсай қызмет етуіміз басты азаматтық принципіміздің бірі.[1]

Инновациялық саясаттың басты ерекшелігі, оның әрдайым мемлекет назарында болуы. Қызықтысы, ғылым мен техника нарық жағдайында басқа салалар сияқты өз алдына дербес дами беруге кейде қабілетсіз болып келеді. Алайда ғылым жеке меншік өндіріске жұмыс істеген жағдайда оның нарықтық сұраныс пен ұсыныс заңдылығы арқылы даму мүмкіндігі жоғары екені сөзсіз. Мұны қазіргі күні АҚШ, Жапония; Оңтүстік Корея сияқты елдердің тәжірибелері толықтай дәлелдеп отыр. Ғылыми-техникалық саясаттың жетістіктері индустриалды қоғамды ары қарай

дамытуға жол көрсетеді. Ұзақ уақыт пен жағдайды, жалпы ұлттық негізде ұйымдастыруды талап ететін ғылыми-техникалық жаңартулар кезеңі қиын және қаржылай қымбат болуы мүмкін. Алайда, ғылыми-техникалық саясат арқылы енгізілген жаңартулар экономикалық өсудің негізгі іргетасы бола алады.

Инновациялық саясаттың мақсаты мен негізгі міндеті ғылым мен техникадағы жетістіктерді өндірістік барлық инфрақұрылымдарды ұштастыру, бәсекеге қабілетті экономиканы қалыптастыру. Осы қызметті жетілдіруді бүгінде дүние жүзінде озық экономикасы мен қоғамдық дамудағы жетістіктерімен көзге түсіп отырған өркениетті елдер қатарынан көрінуге талпыныс жасау және оған қол жеткізу.

Ғылым мен техника нарық жағдайында басқа салалар сияқты өз алдына дербес дами беруге кейде қабілетсіз болып келеді. Алайда инновациялық қызметті ең жоғары дамытқан елдер санатына кіріп отырған АҚШ, Жапония, Оңтүстік Корея елдерінің тәжірибелері толықтай дәлелдеп отыр. Инновациялық саясатты дамыту – ғылым мен техника жетістіктері нәтижесінде индустриалды қоғамды ары қарай дамытуға қол жеткізеді.

Осы негізгі мақсаттар мен міндеттерді ескере отырып инновациялық саясат-тың басым бағыттарын дамыту жолдарын саяси жүйеде жүзеге асыру басты қажеттілік болуы тиіс. Бүгінгі ХХІ ғасыр көз ілеспес жылдамдықпен дамуда. Осы даму үрдісі қоғамда тезірек көшке ілесуді талап етуде. Ақпараттық технологиялардың озық заманы, қоғамның тез өзгеруіне, қоғамдық санаға үлкен ықпал етіп отыр. Инновациялық саясаттың негізгі принциптерін қалыптастыруда қоғамның әлеуметтік-экономикалық мақсаттары есепке алынады. Мұнда қысқа, ұзақ, орта мерзім және ішкі заңдылықтарға негізделген ғылым мен техниканың дамуы халық шаруашылығы мен есеп жүргізудің бірлігін анықтайды. Инновациялық саясатты іске асыруда өнеркәсіп, кәсіпорындар көбіне экономикалық өркениетке ұмтылуға тырысады. Жалпы, мемлекетте жүргізілетін инновациялық саясатты қалыптастырудың негізгі принциптері төмендегідей:

- орта және шағын бизнес субъектілерін инновациялық қызметке тарту, олардың қаржылық-кредиттік салада толық мемлекет тарапынан қамтамасыз етілуін талап ету;
- инновациялық саясатты дамытуға халықаралық серіктестіктерді тарту және ұлттық мүддені, интеллектуалдық әлеуетті қорғау;
- инновациялық саясаттың экономикалық-әлеуметтік бағытын жеке дара қарастыру; - әлеуметтік-экономикалық тиімділікті қамтамасыз ететін ғылыми-техникалық дамудың жаңа бағыттарын таңдап алу;
- ғылым мен техниканың басым бағыттарын іске асыру үшін ресурстарды бір жерге топтастыру;
- ғылым-өндіріс-тұтыну жүйесіндегі халықаралық еңбек бөлінісінің объективті үрдістерін көрсету үшін, халықаралық ғылыми-техникалық ынтымақтастық, топтарға мүше болу;
- осы жүйені қолданысқа еңгізіп қалыптастыру үшін қажетті орталықтың болуы.

Сонымен қатар, инновациялық саясаттың принциптерін дайындау кезеңінде мынандай аспектілерді қарастыру тиіс. Бүкіл мемлекет деңгейінде шешілетін сұрақтар арасындағы бірлікті, сондай-ақ аймақтық жүйелер деңгейінде шешілетін мәселелер бірлігін ұмытпау қажет. Кез-келген мәселенің шешімін табарда оған жауапты құрылымдар бірлігі аса маңызды рольге ие екендігі сөзсіз. Аймақтық жүйелер инновациялық саясатты қалыптастырып, жүзеге асыра алады. Сондықтан ғылыми еңбектерде, әдебиеттерде аймақтық инновациялық саясат мәселелері (алдыңғы қатарлы ірі өндірісті қалалар, облыстар деңгейінде), сондай-ақ инновациялық саясатты оқу орны, академия, өндіріс жүйелері деңгейінде қарастыру керек.

Жаңа шаруашылық жағдайында инновациялық саясатты қалыптастыру мен жүзеге асыруда жеке бөлімше, өнеркәсіп, ғылыми мекеме ретінде қарастыру жиі орын алады. Сонымен бірге, оны жаңа өндіріс формасы – концерн, өндіріс арасындағы мемлекеттік бірлестік, әртүрлі ассоциациялар, түрлі серіктесіктер мен акционерлік қоғам және тағы басқа ретінде бағалау жиі кездеседі. Жергілікті және тұтастай мемлекеттік деңгейде ғылыми-техникалық прогресті басқарудағы өзара байланыс пен өзара тәуелділік инновациялық саясат бірлігін қарауға әкеледі.

Қазақстанның 2003-2015 жылдарға арналған Индустриалдық-инновациялық даму стратегиясында «ғылыми-техникалық және инновациялық саясат» - деп аталатын бөлімінде айқын көрсетілген.

Экономикалық қатынастардың жалпы жүйесінде инновациялық қызметтің түпкі нәтижелері - өндіріс тиімділігін арттыру, еңбек өнімділігімен капиталдың өсуі, жоғары технологиялы өнім көлемі - елдің қуатын айқындайтын болғандықтан, оған басты рөл беріледі.

Дамыған индустриалды елдерде технологиялардан, құрал-жабдықтардан, кадрлар даярлаудан, өндірістерді ұйымдастырудан көрініс табатын жаңа ілімдер үлесіне ІЖӨ өсімінің 80 пайызынан 95 пайызына дейін келеді. Бұл елдерде жаңа технологияларды енгізу нарықтық бәсекелестіктің өзекті факторы, өндіріс тиімділігін арттырудың және тауарлармен қызметтер сапасын жақсартудың негізгі құралы болып отыр.

Қазақстандағы ғылымның қазіргі таңдағы жағдайы аяқталған ғылыми әзірлемелер мен қажетсіз өндірістер санының көптігімен сипатталады.

Бұл айтарлықтай үлкен әлеует және оны пайдалану инновациялық қызметті дамытудың негізгі міндеттерінің бірі болуы тиіс.[1]

Біздің ойымызша инновациялық іргелі жаңалықтарды өндіріске енгізудің оңтайлы жолдары осындай орталықтар құру. Біздің елімізде де технопарктер құру үшін ғылыми база бола алатын орталықтар бар. Атап айтсақ олар биотехникалық орталық бола алатын – Степногорск, Курчатов қалалары болса, информациялық технология орталығы бола алатын – Алматыдағы Алатау поселкісі, мұнай-газ салаларындағы тағы басқа аймақтар. Осындай жаңа ғылыми-зерттеу объектісі бола алатын аймақтарды мемлекеттік қамқорлыққа алып, іске жаратуға болады.

Мемлекеттік білім беру стандарттарында көрсетілген мамандықтарды енгізу, Қазақстанда инновациялық қызметті жүзеге асыратын тиісті сұраныстағы мамандықтар бойынша жоғары оқу орындарында жүйелік оқытуды ұйымдастыру мәселелері назардан тыс қалған. Инновациялық мүмкіндіктерді ұйымдастыру және өнеркәсіптік салалар үшін тиімді комбинациялар құру нақты инновациялық жобаны таңдаумен жүзеге асыруға әкеліп тірейді.

Қазіргі кезеңде ғылыми-инновациялық саясатты дамыту үшін отандық индустриаландыру, ғылыми және техникалық шешімдерді жүзеге асыратын салалармен кәсіпорындардың белсенділігін арттыру қажет. Ғылыми-техникалық саясатты жүргізудегі индустриалды елдердің тәжірибесінен көріп отырғанымыздай өнеркәсіп кәсіпорындары трансұлттық корпорациялармен, ірі шет елдік және отандық компаниялармен қауымдастықты күшейту керек. Отандық өнеркәсіпті технологиялық тұрғыдан индустриаландыру үшін алдыңғы қатарлы ғылыми және ғылыми техникалық шешімдерді жүзеге асыратын салалармен кәсіпорындардың белсенділігін арттыруды нақты жолдарымен бағыттарын айқындау қажет. Ғылыми-техникалық саясатты дамытудың басты салаларының бірі қоршаған ортаны қорғау мәселелерінің нәтижелері экономиканың барлық салаларына сондай-ақ мемлекеттің саяси және әлеуметтік жағдайына ықпал ететін стратегиялық міндеттердің бірі. Әлеуметтік-экономикалық қайта өзгерістердің күллі жетістігі қоршаған ортаны қорғау және табиғатты орынды пайдалану саласындағы мемлекеттік саясатқа тікелей байланысты.

Ғылымға негізделген технологиялық өндірістерді дамыту, табиғи ресурстарды мейлінше аз пайдаланылатын, қоршаған ортаға мейлінше аз пайдаланылатын аз өндірістерді құру қажет. Жоғары технологиялы өнімдерге тауарларға қызмет көрсетуге бағытталған экономикалық даму қоршаған ортаға салмақтың аз түсуін қамтамасыз етеді. Шикізат пен қалдықтарды кешенді пайдаланудың тұйық, технологиялық циклін жасау бәсекеге қабілетті өнімді өндіруге бағалау компоненттерді кәдеге жаратуға әрі онымен бір мезгілде қоршаған ортаға түсетін салмақты азайтуға мүмкіндік береді. Стратегияны жүзеге асыру барысында әлемдік тәжірибеге сүйене отырып, инвестицияларды үйлестіру жөніндегі бастамаларды жүзеге асыруға және іскерлік ынтымақтастықты дамыту қажеттілігін көрсетіп отыр.[2]

Қазіргі уақытта ғылымды көп қажетсінетін отандық өндірісті дамыту, бәсекеге қабілетті өнімдерді алуға бағдарланған ғылымды көп қажетсінетін жаңа технологияларды және ақпараттық технологияларды әзірлеу мен игеру республиканың өнеркәсіп пен ғылыми-техникадағы әлеуетін сақтау мен дамыту есебінен ұлттық экономикалық қауіпсіздік мүдделерін қамтамасыз ету. Қазақстан экономикасының өзекті стратегиялық міндеті болып табылады. Қазақстанның ғылыми-технологиялық саясаты инновациялық үдерістерді жандандыруға, жаңа технологиялық құрылымдарды енгізуге өнеркәсіптегі жаңа қайта бөліністерді игеруге, ұлттық ғылыми-техникалық әлеуетті жандандыруға, ғылым мен өндіріс арасындағы алшақтықты жоюға, индустриялық қызметті ынталандыруға, озық шетел технологиясының нақты трансферті мен халықаралық стандарттарды енгізуді қамтамасыз етуге бағытталуы керек. Ғылыми техникалық салада кәсіпкерлік секторды қалыптастырмай инновациялық қызметті дамыту мүмкін емес. Соңғы жылдар ішінде өнеркәсіп өндірісі көлемінде және жұмыспен қамтылу санында шағын бизнес секторының үлесі өзгеріссіз қалып отыр және тиісінше 2,8-3,2% және 12,4-14,0%-ды құрап отыр, бұл индустриясы дамыған елдердегіден бірнеше есе аз. Шағын инновациялық кәсіпкерліктің дамуы тежелуінің негізгі себебі шағын кәсіпорынның әдетте, ірі кәсіпорындармен салыстырғанда

бәсекеге қабілетті өнімдер шығара алмауында болып отыр.

Шағын кәсіпкерлікті ірі кәсіпорындармен біріктіру (коперациялау) мақсатында табиғи монополия субъектілерінің негізгі қызметіне қатыссыз қызметтер көрсету жөніндегі функцияларын шағын бизнес субъектілерінің бәсекелестік ортасына беру тетігін әзірлеу қажет. Бұдан өзге, шағын бизнесте инновациялық және ғылымды көп қажетсінетін өндірістерді, оның ішінде лизинг бойынша құрал-жабдықтар мен технологияларды сатып алу, және шағын және ірі бизнестің франчайзингтік қатынастырының кең таралуы есебінен дамыту үшін жағдай жасау керек.

Қазақстандық өндірушілерге ғылыми әдістемелерді рыноктік тауар деңгейіне жеткізу тәжірибесі жетіспейді, менеджмент, маркетинг және талдау саласындағы жоғарғы білікті мамандар жеткіліксіз. Осыған байланысты қазақстандық мамандарды жетекші шетелдік ғылыми-зерттеу институттары мен компанияларына тағылымдарға жіберу және отандық кадрлар даярлау үшін республикаға жоғары білікті шетел мамандарын тарту тәжірибеге енгізілетін болады. Қазақстандағы ғылымның қазіргі таңдағы жағдайы аяқталған ғылыми әзірлемелер мен қажетсіз өндірістер санының көптігімен сипатталады. Бұл айтарлықтай үлкен әулет және оны пайдалану инновациялық қызметті дамытудың негізгі міндеттерінің бірі болуы тиіс. Зияткерлік меншікті пайдалану мен құқықтарын қорғау инновациялық қызметті дамытудың маңызды факторы болып табылады. Құқықтық қатынас субъектілерінің құқықтары мен ғылыми-техникалық зерттеулерді дамытуды, оларды өнеркәсіпте іске асыруды, бәсекеге қабілетті жаңа тауарлар мен қызмет көрсету өндірісі мен тұтынуды қамтамасыз ете алады.

Инновациялық дамудың базалық үлгісі негізінде ішкі және сыртқы инновация көздерінің арасындағы қатынас жатыр. Инновацияларды өсіру стратегиясы іргелі және қолданбалы жеке зерттеулерге негізделген өзіндік технологияларын белсенді жетілдіретін алдыңғы қатардағы елдерге тән. Технологиялардың трансферті стратегиясы іргелі және қолданбалы жеке әзірлемелері жоқ және бұл мақсаттарға арналған ресурстары шектеулі елдерде де іске асырылады.

Сонымен, ғылыми-техникалық және қызмет саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттары:

- мемлекеттің қатысуымен маманданған венчурлік капиталды ғылыми-техникалық және инновациялық салаға тарту;
- инновациялық қызмет субъектілерін мемлекеттік қолдау нысандарымен әдістерін әзірлеу;
- инновациялық қызметтің мемлекеттік, салааралық, салалық және өңірлік сипаттағы маманданған субъектілерін құру енетін инновациялық инфрақұрылымды қалыптастыру.
- инновациялық сала үшін кадрлар даярлау және қайта даярлау;
- өнеркәсіптің базалық салаларында жаңа технологиялық құрылым қалыптастыру
- технологиялардың өркендетті нарығы үшін жағдайлар жасау, яғни ав-торлық құқықты, патенттер мен сауда белгілерін қорғау саласындағы барлық халықаралық конвенцияларды тану арқылы шетел технологиясының транс-фертін ынталандыру
- отандық кәсіпорындардың үздік әлемдік тәжірибеге сәйкес сапа стандартына өтуін жандандыру.

Қазақстанның әлеуметтік-инновациялық дамуы қоғамдағы ғылыми-техникалық өркендеудің деңгейімен анықталады. Қазақстанның бәсекеге ба-рынша қабілетті 30 елдің қатарынан көрінуінде инновациялық дамудың рөлі ерекше. Жоғары технологиялы өндірісті дамытуға, ғылыми тұрғыдан ауқымды өнімдер көлемін өсіру арқылы бюджетке түсімдерді арттыруға, жаңа технологияларды пайдалану негізінде экономикалық және әлеуметтік мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Инновациялық саясатты ғылыми-теориялық тұрғыдан зерттеу, оның нақты жетілдіру механизмдерін көрсету ғылыми-техникалық өркендеудің тиімділігін арттырады. Демек, еліміздегі инновациялық дамудың әр саладағы нақты мақсаты мен міндеттерін айқындау оған теориялық терең талдау жасау, инновациялық саясатты әрі қарай жетілдіруге жол ашады. ХХІ ғасырда басым бағытқа ие болып отырған озық технологияларды игеру мен қоғамды дамытуға инновациялық саясаттың қосатын үлесі қомақты.[2]

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының 2003-2015 жылдарға арналған индустриалдық-инновациялық даму стратегиясы.
2. Сулейменов Е.З., Галанц Э.А. Динамика научно-технического потенциала Республики Казахстан на 2000-2015 гг.: Аналит. обзор. – Алматы: НЦНТИ, 2006. - 37 с.

НОРМИРОВАНИЕ ТРУДА КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ ТРУДА И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Одним из направлений развития экономики организаций является рациональный выбор системы оплаты труда, которая является фактором регулирования расходов, основой заинтересованности работников и повышения производительности труда, влияющих на рост объема производства, результативность деятельности организаций. Выбор системы оплаты труда должен быть основан на научно обоснованном подходе, современных методиках оценки выработки работающих, оптимальном подборе критериев оценки с учетом профессиональных индикаторов.

Современный этап развития экономики характеризуется изменением роли человека в социально-трудовых отношениях. Человеческий ресурс является главным условием и движущей силой повышения конкурентоспособности и эффективности любой фирмы, отрасли народного хозяйства, экономики в целом. Как известно, неразвитость условий формирования и поддержания на необходимом уровне трудового потенциала общества ведет к его недоиспользованию и к экономическим потерям. Снижение трудового потенциала работников происходит быстрее, чем восстановление. Рабочая сила является ключевой категорией в исследовании трудовой функции, что связано с ростом сложности производства, его внутренней и внешней среды, возрастанием в этой связи требований к профессионально - квалификационному уровню работников, необходимостью эффективного решения вопросов децентрализации управления.

Важной составной частью организации труда является нормирования труда. Технический прогресс, интенсификация производства, ресурсосбережение определяют необходимость перехода к более совершенной организации труда. Организация производства и труда на научной основе требует вести производственный прогресс на высоком технико-экономическом уровне, выводить на новую, более высокую ступень организацию, нормирование и оплату труда. В связи с этим возрастает значение и роль нормирования труда, снижения себестоимости продукции, недопущение потерь рабочего времени и рационального использования других ресурсов производства. Это требует усиления внимания к изучению нормированию труда при подготовке специалистов и руководителей.

Основной целью оценки эффективности управленческого труда, является поиск путей повышения эффективности работы подразделений и организации в целом. Эта цель может быть достигнута только в том случае, если, с одной стороны, каждый руководитель будет максимально полно использовать все возможности, открывающиеся перед ним и перед его подразделением (организацией), а с другой стороны, если руководящие должности будут занимать самые достойные, самые способные, самые знающие люди.

Эффективность труда управления зависит от целого ряда организационных, экономических и психологических условий. Это может быть прямой эффект, если результатом является сокращение численности или величины затрат на содержание административно-управленческого аппарата, или косвенный эффект, если результатом являются конечные результаты производства.

Использование научно-обоснованных, прогрессивных норм труда является одним из важнейших условий экономического благополучия предприятия и его конкурентоспособности. При установлении норм главное внимание нужно уделять поиску рациональных организационно-технических условий, возможностей использования эффективной техники и технологии, соответствующей им организации трудовых процессов в производстве и управлении.

Нормирование труда – это процесс установления необходимых затрат труда и его результатов, оптимальной численности работников различных должностных категорий и групп, их удельных соотношений в общей численности персонала предприятия (организации), оптимальных соотношений между численностью работников и количеством единиц орудий труда (машин, механизмов, приборов, установок и пр.) [1]. К числу средств нормирования труда относятся централизованно разрабатываемые нормативные материалы, средства измерения и анализа трудовых процессов, компьютерная техника. Методы нормирования труда представляют

собой технологии определения и применения норм труда.

Целью нормирования труда на предприятии является обеспечение эффективного использования его производственного и трудового потенциала, конкурентоспособности выпускаемой продукции на основе целенаправленных усилий по снижению трудовых затрат в результате внедрения достижений науки и передового опыта, своевременного их отражения в нормах.

В условиях сложившихся рыночных отношений нормирование труда не может ограничиваться текущими задачами, выявлением наиболее эффективных условий производства, их закреплением в нормах и освоением. Необходимо решать перспективные стратегические задачи, такие, как оценка трудовых затрат по общепромышленному уровню, выявление возможности его достижения и снижения, проверка экономической целесообразности снижения трудовых затрат при проведении комплекса мер технического и организационного характера. Для этого требуется значительное расширение направлений работы в области нормирования, совершенствование и информационная база [2].

Рыночные экономические отношения не только усиливают требования к нормированию и нормам, но и создают благоприятные условия для повышения качества нормирования, воздействия его на эффективность производства и труда.

В системе централизованной плановой экономики нормирование труда играло роль важнейшего инструмента повышения производительности труда, снижения себестоимости продукции, совершенствования организации оплаты труда; нормированием было охвачено более 80% работников; были разработаны и действовали единые нормативы труда и типовые нормы, для адаптации которых к внешним и внутренним условиям использовались поправочные коэффициенты.

С развитием рыночных отношений большинство предприятий отказались от использования системы нормирования труда, что можно объяснить:

- во-первых, отсутствием адекватных, актуальных на сегодняшний момент единых нормативов труда;
- во-вторых, нежеланием, а зачастую, и неумением предприятий самостоятельно осуществлять мероприятия по нормированию труда.

Вместе с тем новые возможности в области нормирования связаны, в первую очередь, с расширением прав предприятий. Все вопросы нормирования труда теперь полностью стали их прерогативой, они имеют право самостоятельно разрабатывать систему оплаты труда, определять соответствие рабочих мест классам вредности и опасности. Нет необходимости регулировать оплату труда путем завышения норм времени, что позволяет вводить нормы на уровне необходимых затрат, которые в полной мере могут регулировать социально-трудовые отношения между работодателем и наемными работниками.

Нормы трудовых затрат призваны выполнять следующие функции:

- 1) определение необходимой численности работников;
- 2) внутрипроизводственное текущее и перспективное планирование;
- 3) оценка и стимулирование эффективного труда;
- 4) обеспечение нормальной интенсивности труда соответственно принятым критериям;
- 5) гарантированное соблюдение интересов работника в части содержательности, поручаемых ему в соответствии с нормой работ, перспектив его профессионально-квалификационного роста.

Необходимо отметить, что сегодня как работодатель, так и наемный работник заинтересованы в применении обоснованных норм затрат труда, рациональном использовании рабочего времени по продолжительности и интенсивности. Внедрение норм труда для всех категорий работников создает возможности повышения уровня конкурентоспособности на рынке, обеспечивает получение дополнительного объема прибыли, повышает эффективность интеграции интересов персонала с целями предприятия. Кроме того, нормирование труда имеет важное значение для улучшения организации труда через определение действительно необходимых затрат рабочего времени на выполнение той или иной работы, правильный расчет количества рабочих, рациональную организацию их труда, рациональное использование оборудования [3].

Современные методологические основы нормирования включают:

- 1) расширение сферы нормирования труда;
- 2) обеспечение высокого качества норм труда и их максимальное приближение к

общественно необходимым затратам труда;

3) научное обоснование норм с учетом организационно-технических, социально-экономических и психофизиологических факторов;

4) гуманизацию норм труда.

Как известно, существует несколько основных методов нормирования труда. Например, хронометраж – метод изучения трудовых операций путем наблюдения и измерения затрат на выполнение отдельных элементов, повторяющихся при изготовлении каждой единицы продукции.

Наблюдения и замеры затрат труда заносятся в специальную карту. Число наблюдений может быть от 6 до 80, что повышает объективность исследования. Пример другого метода – фотография рабочего времени, то есть изучение затрат рабочего времени путем наблюдения и измерения всех без исключения затрат труда на протяжении полного рабочего дня или определенной его части. Она может проводиться самим работником или нормировщиком. Различают индивидуальную, маршрутную, бригадную, групповую фотографии рабочего времени. Наблюдения и замеры, сделанные во время фотографии рабочего времени, заносятся на фотокарту текстом, с помощью индексов или путем построения линий на графике. Ещё один метод – моментных наблюдений – это статический способ получения средних данных о фактической загруженности рабочих и оборудования. Наблюдения осуществляются нормировщиком, который обходит работников по определенному маршруту и фиксирует на бумаге, что в момент обхода делает рабочий. Эффективность данного метода зависит от числа наблюдений.

В современных условиях появилась возможность осуществлять нормирование труда с применением специальной аппаратуры, в частности киноаппаратуры, и ЭВМ. Это позволяет более тщательно проводить микроэлементное нормирование, которое нацелено на установление норм труда на простейшие действия и движения работника. Эталон нормального темпа выполнения действий (движений) считается движение рук и ног человека средних физических данных, идущего без нагрузки по прямой ровной местности со скоростью 4,8 км/ч (в некоторых странах – 3,5-4,2 км/ч).

В настоящее время вопросы нормирования труда в стране регламентируются условиями коллективного договора. Поэтому важную роль в регулировании интенсивности труда должны играть профсоюзные организации при заключении коллективного договора или иных отраслевых трудовых соглашений. В трудовых договорах целесообразно предусматривать возможность изменения норм труда лишь при соответствующих изменениях организационно-технических условий работы и запрещение их ужесточения без соответствующих мер улучшения условий труда [4].

Для казахстанской экономики считается важной реализация следующих задач, стоящих перед нормированием труда:

1) повышение обоснованности применяемых норм труда и их взаимозависимости с планированием, ценообразованием, организацией производства, определением численности работников и оценкой их трудового вклада;

2) нормирование труда руководителей, специалистов и других служащих предприятия;

3) разработка комплекса мер по рациональному использованию возможностей работника.

В условиях рыночных отношений нормирование труда приобретает все большее значение как фактор повышения конкурентоспособности. Разработка и внедрение рационально обоснованной системы нормирования труда на предприятии позволяет решить такие задачи, как:

- обеспечение высокого уровня конкурентоспособности предприятия за счет контроля качества продукции;

- повышение эффективности использования средств предприятия;

- создание необходимых условий труда, позволяющих рационально использовать трудовые ресурсы при сочетании роста производительности труда и сохранения социальных гарантий.

Список использованных источников:

1. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление. – М.: Инфра-М, 2013. – 314 с.

2. Гордеев В.А. Национальная конкурентоспособность в условиях глобализации: монография /В.А. Гордеев, С.В. Шкиотов. – Ярославль: Изд-во ЯГТУ, 2014. – 191с.

3. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации / Р.А. Фатхутдинов. – М.: Эксмо, 2014. – 352 с.

4. Савичева А.Н. Нормирование труда как фактор повышения конкурентоспособности предприятия //Журнал Теоретическая экономика - №1, 2015 – с.63-66

Қосыбаева У.А.

Доцент

Е.А.Бөкетов атындағы ҚарМУ, п.ғ.к.,

Оразғалиева М.А.

1-курс магистранты

Е.А.Бөкетов атындағы ҚарМУ

Қазақстан, Қарағанды қ.

МЕКТЕП МАТЕМАТИКАСЫНДАҒЫ ПАЙЫЗДЫҚ ЕСЕПТЕРДІҢ РӨЛІ

Қоғамның гүлденуі мен білім деңгейі өзара тығыз байланыста екендігі белгілі жайт. Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасында білім жүйесін дамыту қоғамның экономикалық және әлеуметтік өрлеу факторларының бірі екенін көрсетілген [1]. Сапалы математикалық білім ол оқушылардың әр түрлі нақты жағдайларда, тәжірибеде есептерді шешуде тәсілдерді қолдана білу болып табылады және оқушы үшін аса маңызды фактор. Математикалық есептерді тәжірибемен, күнделікті өмірмен байланыстыру қажеттіліктерін жүзеге асыруда қолданылатын әдістер туралы бірнеше ғылыми еңбектер де бар. Математиканы оқытудың өмірмен, тәжірибемен байланысты мәселелеріне де айтарлықтай көп жұмыстар арналғандығын арнайы басылымдардан, Интернет беттерінен, ғылыми кітапханалардан көз жеткізіп байқауға болады.

Бірқатар ғылыми-зерттеу жұмыстар орта мектептің математика курсына экономикалық мазмұны бар есептер жүйесін құруға, оқушылардың осындай есептерді шешуде құрастыру әдістемесін қалыптастыруға, экономикалық білім беру және тәрбиелеу жоспарында математика курсына экономикалық есептерді шешу мүмкіндіктерін анықтауға арналды. Осындай сипаттағы есептер қатарында «пайыздар» тақырыбына берілген есептер бар.

Математиканы оқыту барысында әртүрлі адами іс-әрекеттер саласында кездесетін кең ауқымды өмірлік есептерді шешу үшін білім мен біліктерді пайдалану дағдыларын кеңейтуге, яғни сауаттылықты дамыту бойынша жұмыстарға назар бөлу керек. Сауаттылық әр мектеп пәнін оқыту негізінде қалыптасады.

Білім беретін орта мектептің математика бағдарламасында: «Оқушылардың математикаға ынтасын дамыту мұғалімнің негізгі мақсаты болып табылады» деп атап көрсетілген. Орта мектептегі оқу пәндері жүйесінде математика пәнінің айрықша орны бар. Оны оқып үйрену барысында оқушылардың ғылыми көзқарасын қалыптастыру мақсатында олардың ой - өрісі дамуын жалпылау, нақтылау, жүйелеу, классификациялау, анализ және синтез жүргізу, өзіне - өзі бақылау жүргізу дағдыларын қалыптастыру іске асырылады. Мектеп математикасын оқытудың мақсаты – оқушылардың практикалық жағдайларда математиканы қолдана білу қабілеттерін, яғни математикалық сауаттылықтарын дамыту болып табылады. Математика пәніндегі өзекті деген тақырыптардың бірі «пайыз» ұғымы. Жалпы алғанда пайыз дегеніміз - толық санның жүзден бір бөлігі. Пайыз ондық санның бір түрі болып есептеледі. Пайыз математикада «%» белгісімен белгіленеді және ол cento-жүз сөзінен шыққан [2].

Математика пәнінің негізгі ұғымдары мыналар: «сан», «функция», «теңбе-тең», «өрнектер», «теңбе-теңдік», «теңдеу», «теңсіздік», т.б.

Теңдеулермен, теңсіздіктермен байланысты материалдар мектеп курсына да математиканың маңызды бөлігін құрайды. Бұл жағдай теңдеулер, теңсіздіктер математика курсының әртүрлі бөлімдерінде, маңызды қолданбалы жаттығуларды шешуде кеңінен қолданылуымен түсіндіріледі. Осы негізгі ұғымдар қатарынан пайыздар тақырыбын да көре аламыз. Математикалық ұғымдар қатары енді көбейіп келе жатқан 5-сынып оқушысы үшін әр тақырыптың санасына сіңімді, жадында тез жатталуы тиіс. Сондықтан да 5-сыныпта берілетін пайыздар тақырыбының өз деңгейінде жан-жақты оқытылуы аса маңызды фактор.

Пайыздың қоғамдық ортада және математикада кеңінен қолданылатыны анық. Себебі есептердің көп бөлігі пайыз есебінде шығарылады, яғни пайыздарды білу қажеттілік.

Математикалық әдістер көмегімен пайыз қоғам салаларында әсіресе экономикада қолданылады: инфляцияны есептеу, акция бағасының өсімімен сұраныстың көрсеткішін есептеу. Күнделікті өмірде де пайыздың атқаратын рөлдері бар. Ол банк пайызын есептегенде, несие алу кезінде пайыздық үстемені есептегенде және т.б.

Пайызды қолданудағы басты мақсат - пайызға қатысты ұғымдарының болуының маңыздылығын, пайыздық есептеулерді жүргізе білудің әрбір адам үшін қажеттілігін ұғындыру, кең ауқымды өмірлік есептерді шешу үшін білім мен біліктерін кеңейту, яғни функционалдық сауаттылықтарын арттыру болып табылады. Сондықтан да пайызға берілген есептерді шығара білудің өзектілігі ол мектепте математикадан алған білімдерін әртүрлі жағдайларда қолдана алу, өмірдегі қолданысы аясын игеру, пайыздық есептеулерді жүргізе білу. Жалпы айтқанда оқушылардың математика пәніне деген қызығушылықтарын арттыру екені анық.

Бүгінде жалпы білім беретін орта мектеп математикасында 5 сыныпта «Пайыз» тақырыбына барлығы 14 сағат бөлінеді. 6 сыныпта пайыз тақырыбын қайталауға барлығы 6 сағат бөлінеді. 7,8,9 сыныптарда қайталау есептері өте аз кездеседі. Осы сағаттарды тақырыптармен көрсетсек:

Кесте1. Пайызға берілген сағаттарды жіктеу.

V тарау. Пайыз		14 сағ
	Пайыз	3
	Санның пайызын және пайызы бойынша санды табу	4
	Статистикалық мәліметтерді беру тәсілдері. Диаграмма	2
	Формула. Формула бойынша есептеу	3
	<i>Бақылау жұмысы «Пайыз»</i>	1
	Пайызға есептер шығару	1

Бұл тақырыпқа қатысты есептер ҰБТ есептерінде де бар. Оқушылардың оқу жетістігі, оның деңгейі тест арқылы тексеріліп, қорытындыланады. Сол себепті ҰБТ-да кездесетін пайыз тақырыбын қамтитын тесттер де жинақталған. ҰБТ талапкерлерге біршама қиындықтар туғызатын болғандықтан да мұндай есептер әр сыныпта қайталанып тұрса орынды болар еді.

Жалпы жағдайда есептер шығару математикалық ұғымдарды оқушы бойында қалыптастыруға мүмкіндік береді. Есептер шығару оқушылардың білімін толықтырып, нақтылау және дағдыларды қалыптастырып, одан әрі жетілдіру үшін пайдаланылады. Есеп шығарудың мақсаты:

- есеп мазмұнына енетін шамалардың арасындағы себептілік пен салдарлық байланыстарды және функциональдық тәуелділіктерді тағайындау;
- есеп шығару тұжырымдауларын негіздей және логикалық дұрыс ойлай білуге үйрету;
- қолданылатын формулалар мен орындалатын амалдарды негіздеп дұрыс таңдай білу және әрі қарай қатесіз орындай алу;
- белгілі бір түрдегі есептерді шығару жолдарымен таныстыру.

Сонымен қатар есеп шығару кең көлемдегі тәрбиелік мақсатты да көздейді:

1. Көптеген есептер оқушылардың алған білімдерін оқу процесінде немесе өмірде, практикада қолдануға дайындайды.
2. Есеп шешуін іздеу оқушыларды қиыншылықта жеңуге жігерлендіреді, тапқырлыққа, зеректілікке тәрбиелейді.
3. Берілген есептің шешуін табудағы творчестволық процеске қатысу оқушыға эстетикалық ләззат алуына жағдай жасап, эстетикалық тәрбие береді [3].

Жалпы 5-6 сыныптарда математикалық және экономикалық ұғымдарды қалыптастыра отыра оқыту міндеті үнемі көкейкесті болуы тиіс.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 - 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы // www.adilet.zan.kz
2. Аширбаев Н.К., Рахымбек Д., Бүркіт Ә.Қ. 5, 6 сынып математика сабағында көрнекілік принципті жүзеге асырудың теориялық, психологиялық-педагогикалық негіздемесі // ҚарМУ хабаршысы, 2009. - №4
3. www.bilim.kz

Орынбасарова Е.Д.
PhD., аға оқытушы
Жашкенова Р.Б.
1-ші курс магистранты
Жашкенова Н.С.
1-ші курс магистранты ҚЭУҚ
Қазақстан, Қарағанды

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАРДЫ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ЖҮЙЕСІН ДАМУ

Ұлттық тиімді инновациялық жүйелер инновацияларға негізделген жаңа, сапалы, бәсекегеабілетті экономиканы қалыптастыру мен экономиканың инновациялық потенциалының дамуының механизмі болып табылады. Инновациялық дамулар жүйелік тәсілдерді қажет етеді, себебі ол ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-құрастырымдық инновацияларға апаратын біржақты байланыстар тізбегі ретінде емес, керісінше ғылымды қажет ететін өндірістердің дамуы мен инновациялық қызметтің коммерциаландыруды айқындайтын экономикалық, әлеуметтік, ұйымдастырушылық, қаржылық және басқа да факторлардың жиынтықтарының арасындағы байланыстар үрдісі ретінде қарастырылады [1].

Дамудың мемлекеттік институттары инвестициялық және инновациялық жобаларды несиелендіру үшін қажетті бюджеттік қаржылық ресурстармен үлестіріліген, сондай-ақ өндірістегі және инфрақұрылым сфераларында құрылып, жүзеге асырылатын кәсіпорындардың жарғылық қорларға қатысу үшін керек. Олар экономикалық өсім мен ұлттық экономиканың дамуының экспортқа бейімделген моделін қалыптастыру үшін қажет, олар жеке секторлардың өздігімен қаржыландырып және жүзеге асыра алмайтын инвестициялық және инновациялық жобаларына қолдау көрсетеді. Берілген жобалар шикізаттық емес секторлардың дамуына, жаңа өнеркәсіптік өндірістерді құру мен әрекет етуші өндіріс орындарын модернизациялауға, ұлттық экономиканың бәсекеабілеттілігінің жоғарлауы мен әртараптануына мүмкіндік береді.

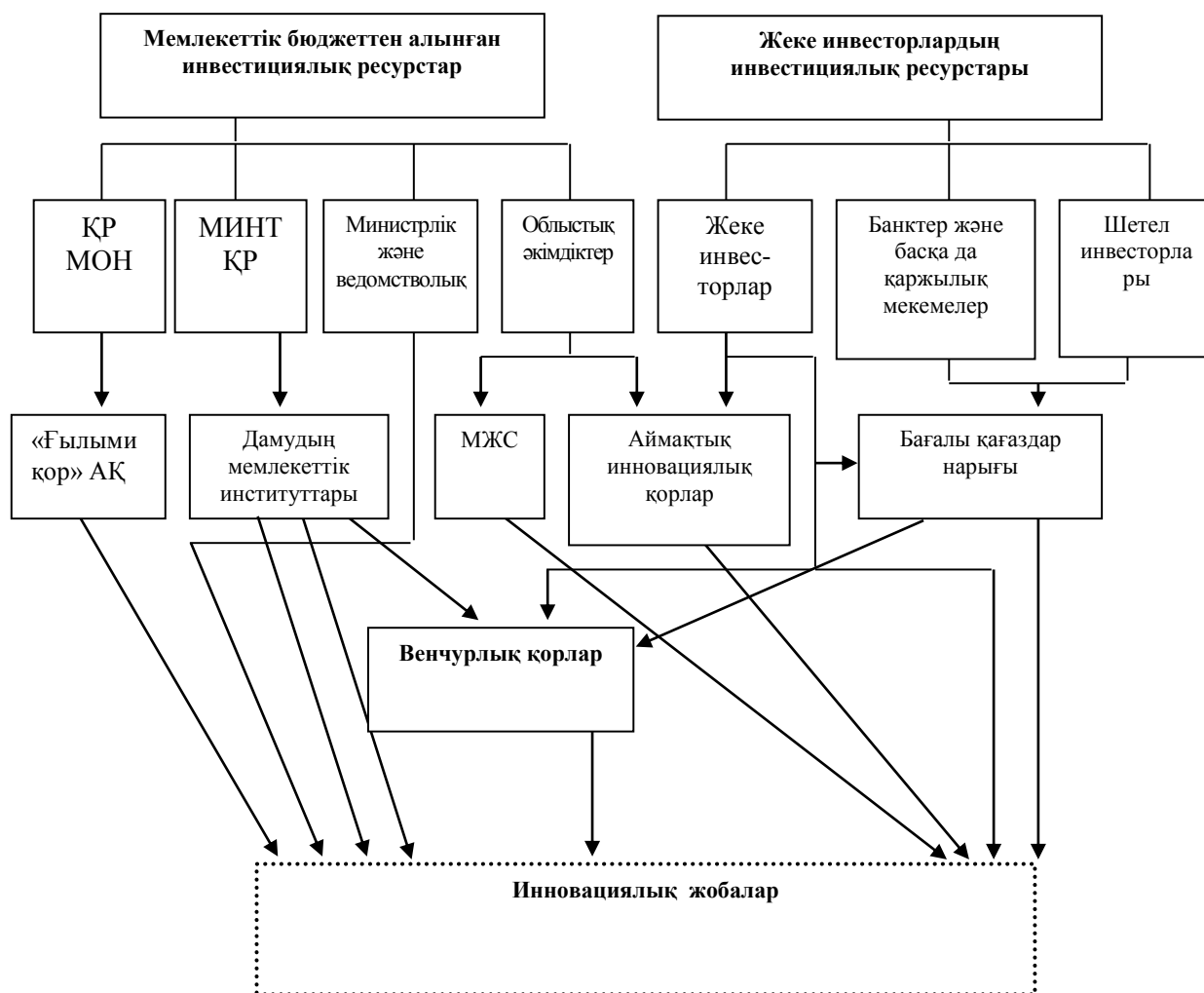
Осыған байланысты, индустриалдық-инновациялық саясаттың әлеуеттерін таңдау тереңінен ойластыратын стратегиялық тәсілдерді қажет етеді, кез келген қателік үлкен шығындарға әкелуі мүмкін. Ол біріншіден ғылыми-техникалық өзгерістер құрылымы мен перспективалық технологияны қалыптастыратын ғылыми-техниканың бағытына байланысты. Мемлекеттің шектелген қаражаттарын техника бойынша артта қалатын және өнімнің төмен бәсекеабілеттілігін көрсететін жалған инновацияларды қолдау үшін салуға мүмкіндік бермеу керек. Сонымен қатар, жүзеге асыру уақыты әлі келмеген өнеркәсіптер мен технологияларға әрекет етуіне көңіл бөлу қауіпті болып есептеледі, себебі жұмсалған ресурстар он жылдап өз пайдасын бермеуі мүмкін. Екіншіден, әрбір мемлекеттің экономикасы, оның құрылымы, технологиялық қажеттілігі, ғылыми ізденістері әркелкі және қайталанбайды. Яғни, ғылыми-техникалық саясатты берілген мемлекеттің спецификалық жағдайына байланысты бейімдеу керек. Тіпті ең тиімді деген технологиялардың өзін басқа ортаға бейімдеуде қауіпті және апатты болуы мүмкін. Ғылым мен техникадағы өзгерістерге ие элементтердің өзін дұрыстап іріктеп бейімдеу қажет [2].

Осыған байланысты, Қазақстандағы индустриалдық-инновациялық дамуды инвестициямен қамтамасыз ету мемлекеттік-жеке серіктестік пен олардың ұлттық экономикалық жүйенің модернизациялық кезеңдерде әрекет етуіне негізделген инвестициялық ресурстардың қалыптасуына алып келді (Сурет 1).

1-ші суреттің сызбасында көрсетілгендей, экономикалық модернизациялауды қаржылық-инвестициялық қамтамасыз ету мен секторлардағы инновациялық белсенділікті жоғарлатуда венчурлық қорлар маңызды рөлге ие. Кәсіпкерліктің қаржылық қолдауының венчурлық механизмді несиелендірудің ұлттық банктік технологиясынан әлдеқайда ерекшеленеді.

Бірінші ерекшелік жарғылық капиталдағы инвестордың пропорциялық үлесіндегі инвестициялайтын кәсіпорындар активтерінің бір бөлігіне ғана үміттен алатын инвесторларға қаржылық ресурстарды берудегі кепілдендірілмеген механизмге негізделген. Бизнес жетістікке жете бастаса, инвестор өзінің акция пакетін сатып, инвестициялық капиталдан да жоғары табысқа ие бола алады (Мысалы, Секвойя Капитал компаниясы сатып алған телекоммуникациялық құрылғыларды шығаратын өндіруші фирманың акция пакетінің батапқы құны 2,5млн. долларды

құраса, бір жылдан соң пакет құны 3 млрд. долларға дейін өсті). Ал егер жоба құрдымға кететін болса, инвестор қаржылық тәуекелді кәсіпкермен бөліседі.

Сурет 1 – Қазақстанның инновациялық дамуының инвестициялық механизмі
Ескерту – Автор құрастырған

Екінші айырмашылық инвестордың жобаларды басқару әрекеттерінің барлық кезеңдеріне белсенді қатысуымен ерекшеленеді.

Үшіншіден, венчурлық қаржыландыру жобаларының белгісіздігі жоғары деңгейде болғанына қарамастан, ғылымды қажет ететін өндіріспен тығыз байланысты болып табылады. Эмпирикалық қадағалау нәтижелері, бұл сферада табыс табудың ең жоғарғы потенциалдық резерві барын анықтады.

Отандық венчурлық инфрақұрылым – ұлттық инновациялық жүйені (ҰИЖ) қалыптастыруға арналған мемлекеттік бағдарламалар өнімі. Венчурлық инфрақұрылымды тікелей мемлекеттің қолдауымен жоғарыдан бастап құру, экономиканы әртараптандырудың масштабты жобаларының мысалы ретінде қарастырылады. Біздің венчурлық инфрақұрылым Израильдің және Сингапурдың үлгісінің мысалында құрылды. Олардың негізінде венчурлық инфрақұрылым мен мемлекеттік қордың құрылуының бастамалары жатыр. Израильден – инфрақұрылым тараса, Сингапурдан – әлемдік индустрияны интеграциялау тәсілі бастама алды [3].

Таңдаудың Израильге түскенін республикадағы отандық инициаторлардың өз жобаларын ұсынып, өз қарамағындағы ресурстар базасын ұсынуымен түсіндіруге болады. Бұл ұсыныстардың сапасын қадағалау бір бөлек. Білімнің жоғарғы деңгейі мен ғылымға мықты қаржылай қолдаудың арқасында Израиль инновациялық ұсыныстарды генерациялау мен техник-мамандардың жетіспеушіліктері сияқты ешқандай қиындықтарды бастан кешкен жоқ. Венчурлық қорлармен бір уақытта мемлекет ЖОО мен ҒЗИ (ғылыми зерттеу институттары) тартымды бизнес-жобаларды жүзеге асыруға жеткілікті ресурстары бар технопарк желілерін дамыта бастады. Технопарктер

инновациялық менеджерлердің аздығына байланысты мамандандырылған жобаларды жеткілікті көлемде жүзеге асыра алмады.

Израильдік модельден екінші айырмашылық – кәсіпкерлік орта. Израильдің экономикасы шағын және орта бизнеске негізделсе, ал Қазақстандағы ЖІӨ құрылымындағы бизнестің бұл үлесі 30%-ға да жетпейді, бұл кері пропорцияға алып келеді, яғни жобаның он инициаторына бір менеджерден келеді.

Сингапурлық венчурлық құрылымнан Қазақстан әлемдік венчурлық индустриясы бар интеграциялық қор сызбасын алды, яғни капитал мен технология үшін ашық инновациялық жүйені құру. Бүгінгі күнде НИФ 5 инновациялық Оңтүстік-Шығыс Азия, Германия және Израиль сияқты батыстық қорлардың акционерлері болып табылады. Шетелдік қорлардың жалпы инвестициясы – 30 млн. доллар шамасында. НИФ қорларының әрқайсысымен берілген базаларға жету үшін шарт жасасқан. Технологияның транспорты мен шетел капиталдарын тартуда тәжірибе бар. Бірақ интеграцияның әлемдік венчурлық индустриядағы көлемі шамалы.

Қазақстандағы қор нарығының жеткіліксіз дамуы венчурлық инвесторларды қаржыландырылған жобалардан шығаратын технологияны пайдалануда кері әсерін тигізеді [4].

Қазақстандағы венчурлық капиталдың дамуы басқарушылық процедураларға ие жанартылған құқықтық-нормативтік базаларды құратын, салық салуды өзгертетін (оның мотивациясын экономиканың шынайы секторындағы венчурлық инновациялық инвестициялаудың дамуына бағыттау), жас әрі тез өсіп жатқан шағын және орта фирмаларды инвестициялау ерекшеліктерін ескере отырып антимонопольдік тәжірибені өзгертетін, мемлекеттік тапсырыстар үшін бәсекелестік күресте шағын кәсіпорындар мен ірі компанияларға сондай-ақ ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-құрастырымдық сфераларындағы теңдікті қамтамасыз ететін, мемлекеттегі венчурлық инвестициялаудың дамуында мемлекеттік органдардың тікелей қаржылық қатысуын қадағалайтын ерекше мемлекеттік механизмді қажет етеді.

Бүгінгі күнде маңызды мәселелердің бірі болып венчурлық қорларға қатысты критерилерді анықтау болып табылады.

Батыс елдерінің тәжірибелеріне сүйенсек, венчурлық қорлар көбіне қор нарығында тіркелмеген кәсіпорын акцияларын инвестициялайды, қор нарығындағы бос сатылымдарға қатыспайды, өз қызметтерін ғылымды қажет ететін салаларда жүзеге асырады. Венчурлық инвесторлар бақылаушылық пакеттен аз акциялар көлемін сатып алады. Олардың есептеулері бойынша компания басқарушысы алған ақшалай қаражаттарды жоғарғы табысқа ие болатын бизнесті құру үшін бағыттаған, бұл жағдай венчурлық инвесторларға иемденген акция үлесін пайдалы сатып, жақсы табысқа кенелуіне жағдай жасайды. Венчурлық қорды инвестициялаудың ерекшелігіне инвестицияланатын кәсіпорын акцияларының бақылау пакеті көбіне басқарушылардың қолында қалуы жатады. Ескере кететін жайт, венчурлық қорлармен қаржыландырылатын инновациялық жобаларды жүзеге асыруда венчурлық фирмалар техникалық, басқарушылық және баға тәуекелдерін өз қалаулары бойынша өз міндеттемелеріне алады, ал инвесторлар тек қаржылық тәуекелге ғана жауап береді. Сонымен қатар, венчурлық қорлар өздері қаржыландыратын жобаларға тек ақшалай көмек қана емес, сондай-ақ жаңа фирмаларға маркетингтік зерттеулерде, потенциалдық клиенттерді іздестіруде, фирманың жұмысын қалпына келтіру үшін өз менеджерлерін жіберу және т.б. көмек көрсетеді. Венчурлық қордың келесі ерекшелігі инновациялық жобаларды өңдеу мен оның мерзімін өтеу болып табылады, бірақ бұл ерекшеліктегі үлкен рөлді фирмалардың салалық бағыттары ойнайды, себебі жобаның қиындығына байланысты жобаларды жүзге асыру мерзімі бірнеше уақытқа созылуы мүмкін.

Венчурлық қорларда басқарушылық жұмыстар қандай тәртіппен жүзеге асырылатынын айқындап алу қажет. Осыған байланысты, венчурлық қорларды басқару мен жұмыс тәртіптерін Қазақстан Республикасы Үкіметінің атқарушы органдарымен бекітіп алған дұрыс.

Венчурлық қорлар өз кезегінде көрсетілген типтік ережелер негізінде инновацияның салалық бағытын ескере отырып, құжаттың дұрыс жүргізілуін қадағалап отырады.

Осыған байланысты, құрастырылған типтік ережелер мемлекеттік органдар мен инновациялық даму институттарының жалпы бағытын регламенттеу қажет, яғни венчурлық инвестициялауға үміткер болып саналатын венчурлық қорлар үлесіне қатысатын немесе оны құратын заңды тұлғалар. Тәуекел (венчурлық) қаржыландырудың дамуының альтернативтік нұсқалары.

Қазақстан Республикасы экономикасының дамудың инновациялық жолындағы өтпелі кезеңінде венчурлық индустрия ұлттық инновациялық жүйенің ажырамас бөлігі болып есептеледі. Басқа қаржылай көздер тәуекел болып есептелетін салымдарға барудан бас тартып жатқан кезеңде, венчурлық инвестицияландыру шағын және орта инновациялық кәсіпорындарды қаржыландырып және компания өсімінің жоғарғы қарқынын қамтамасыз ете отырып, ғылым мен техниканың жетістіктерін пайдалану негізінде, әрекет етуші өндірісті модернизациялауда негізгі механизмнің бірі болып табылады.

Дамудың инновациялық жолы венчурлық инвестордың одан әрі дамуына мүмкіндік береді, бірақ ол үшін ғылыми-техникалық прогресс пен экономиканың дамуына оңтайлы жағдай жасайтын немесе бос нарық жағдайында бос кәсіпкерліктің дамуы мен өндірістің өзін-өзі реттеуіне кедергі болмайтын заңнамалық базалармен тығыз байланысты оңтайлы инвестициялық климатты қалыптастыру керек. Бұл шарттардың ішіндегі ең маңыздысы болып, бәсекеге қабілетті тауарлардың жоғарғы технологиялық өндірістерінің дамуын қамтамасыз ететін салық салуды жеңілдету болып табылады. Бұл экономиканы көтерудің мәселелерін шешуде үлкен талпыныстар мен күш салудың бірігіуіне алып келеді.

Басқа мемлекеттердің тәжірибесіне сүйене отырып, мемлекеттік саясатты жүзеге асыру барысында мемлекет пен экономиканың жеке секторлары тығыз байланыста болса ғана, үлкен жетістіктерге жетуге болады. Яғни, жоғарғы өсім кезеңінде жеке венчурлық капиталды тарту үшін, мемлекет акциялардың миноритарлық пакеттің иегерлері және жауапкершілігі шектеулі серіктестік пен құрылтайшысы ретінде инвестициялауды жүзеге асыру жолы арқылы жеке инвестор үшін тәуекелді азайта алады. Венчурлық капиталдың қолдауына ие болған фирмалар 1990 жылғы АҚШ-тың, Ұлыбритания мен басқа да мемлекеттердің инновациялық экономикалық қызметінде шешуші рөлді ойнады.

Дүниежүзілік тәжірибелерге сүйене отырып, венчурлық капиталдың дамуының бірнеше жолдарын анықтауға болады: венчурлық инвестициялардың мемлекеттің ішіндегі салымдары, инвестицияларды мемлекеттен тыс аймақтарда жүзеге асыру, мемлекеттік және жеке корпорациялардың негізінде мемлекет пен одан тыс аймақтарда инвестициялауды жүзеге асыру, сондай-ақ технологиялық компанияларды құру.

Мемлекет ішінде шетел инвестицияларын тарту мен ресурстардың салымының мысалы ретінде Израильді келтіруге болады, олар мемлекеттің қолдауымен жүзеге асырылған ғылыми-техникалық зерттеулерге негізделген..

Сыртқы инвестициялаудың мысалы ретінде Сингапурды айтуға болады, мемлекеттегі венчурлық капиталдың қалыптасу кезеңінде өзінің меншікті инновациялық зерттемелері болмаса да, «Темасек» мемлекеттік қоры батыстың венчурлық қорларына инвестицияларды шығарды және бүгінгі күнге дейін сол қызметті жүзеге асыруда, бұл мемлекетке венчурлық бизнестегі байланыстарды қалпына келтіруге, технологиялық трансферттерді қамтамасыз етуге және мемлекетке шетел капиталдарын тартуға мүмкіндік береді.

Корпорациялық негізінде инвестициялаудың мысалы ретінде Жапонияны келтіруге болады, бұл мемлекеттің корпорациялары шағын және перспективалық әрі жоғары технологиялық компанияларда ірі инвестицияларды жүзеге асырады, ол қызмет тек Жапонияда ғана емес, шет мемлекеттерде де жүзеге асырылады. Сонымен қатар, қызметтің бұл түрі корпорацияларға өз шығындарын үнемдеуге және корпорацияның негізгі бизнесінен тыс салалардың перспективалық зерттеулерін қаржыландыруға септігін тигізеді.

Басқа мысал ретінде Чилиді алуға болады, ол мемлекет ішіндегі көлемді ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-құрастырымдық қаржыландыру барысындағы сәтсіз тәжірибесінен кейін агро өнеркәсіп кешеніндегі қымбат емес технологияларды сатып алып, ие болған технологиялар базасының негізінде кәсіпорындарды құру мен олардан құрылған компанияларды сатумен айналысты.

Осыған байланысты, Қазақстанға мемлекеттен тыс технологияларды қаржыландыру мүмкіндігін қарастыру қажет (мысалы, Сингапур), ол мүмкіндік венчурлық қаржыландыруда қандайда бір тәжірибе алуға, Қазақстанға қажетті технологиялар трансфертін жүзеге асыруға, сондай-ақ дүниежүзілік инвестициялық нарыққа қатыса отырып, көптеген батыс инвестицияларын мемлекетке тартуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, венчурлық қаржыландыруды дамытудың альтернативтік нұсқасы ретінде бизнес-періштілерді қарастыруға болады. Бизнес-періштілер – компанияға бастапқы кезеңде қолдау көрсету үшін өз қаражаттарын пайдаланатын (кей жағдайларда өздерінің кәсіпкерлік және

іскер дағдыларын да пайдаланады) бай кәсіпкерлер. Өздерінің байлықтары мен көрегендерінің арқасында олар басқа да қаржыландыруды көрсететін категориялардың ішінде ерекше айқындалды. Олардың артықшылықтары: бизнес-періштелер кәсіпорындарды бастапқы кезеңдерде қаржыландырады, жұмыс тәжірибесімен салаға байланысты біліммен қаруландырылған, қолайсыз кезеңдерде қаржыландырып отырған компанияның менеджерлеріне маңызды қолдау көрсете алады, құрған жоспарлары ұзақ мерзімдік ерекшелікке ие, оперативті болып саналады, осы артықшылықтарына байланысты «бизнес-періштелер» ортасының дамуына мүмкіндік беретін принциптер мен жағдайларды құру ұсынылады[5].

Меншікті қорларды құру үшін отандық ірі компанияларды тартуға болады, оған ҚазМұнайГаз, Қазақмыс, ENRC компаниялары жатады, олар қажетті технологияларды шетелден алып, сыртқы нарыққа тек шикізатты ғана емес, сонымен қатар қосымша құн өнімін ұсына отырып, отандық компаниялардың дүниежүзілік нарықта дамуына әсерін тигізеді.

Қазақстанда венчурлық капиталды жаппай пайдаланудан бұрын, акционерлік капиталдың қор нарығына жалпы көзқарас пен дамудың арқасында венчурлық инвестициялау өндірісін жоғарылату керек.

Қазіргі дүниежүзілік экономикада мемлекет үшін локальды білім, дағдылар және технологиялар бәсекеқабілеттілікті сақтап қалу үшін жеткіліксіз болып табылады. Басқа да салалармен байланысты арттыруға қажеттілік туындайды. Ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-құрастырымдық аймағындағы бірге қызмет ету, сондай-ақ ішкі нарықтағы мықты бәсекелестік дамушы экономикасы мен нарығы бар мемлекет үшін инновациялар мен технологияларды игеруде маңызды алғы шарт болып табылады.

Инновациялық фирмалар үшін инвестициялық климатты жақсарту, қадағалау сферасындағы бағдарламаларды құру мен жүзеге асыру, бәсеке жолындағы кедергілерді алу және жаңа білім мен дағдылардың дамуына жағдай жасау инновацияның дамуы үшін жақсы ынталандыру болып табылады.

Ғылыми мекемелерді коммерциялық және өндірістік кәсіпорындардан алшақтататын кедергілерді жою және олардың бірігулерін жоғарлатуды минигрант, грант және венчурлық капиталдар негізінде ынталандыру қажет, ол арқылы жобаларды қатыстыру мәселелерін шешуге болады. Бұл мәселелерді шешуде мемлекеттің қатысуы маңызды болып есептеледі, себебі венчурлық капиталдар мемлекеттің қатысуынсыз әрекет етсе, бастапқы кезеңдердің өзінде-ақ төмен нәтижені көрсетеді.

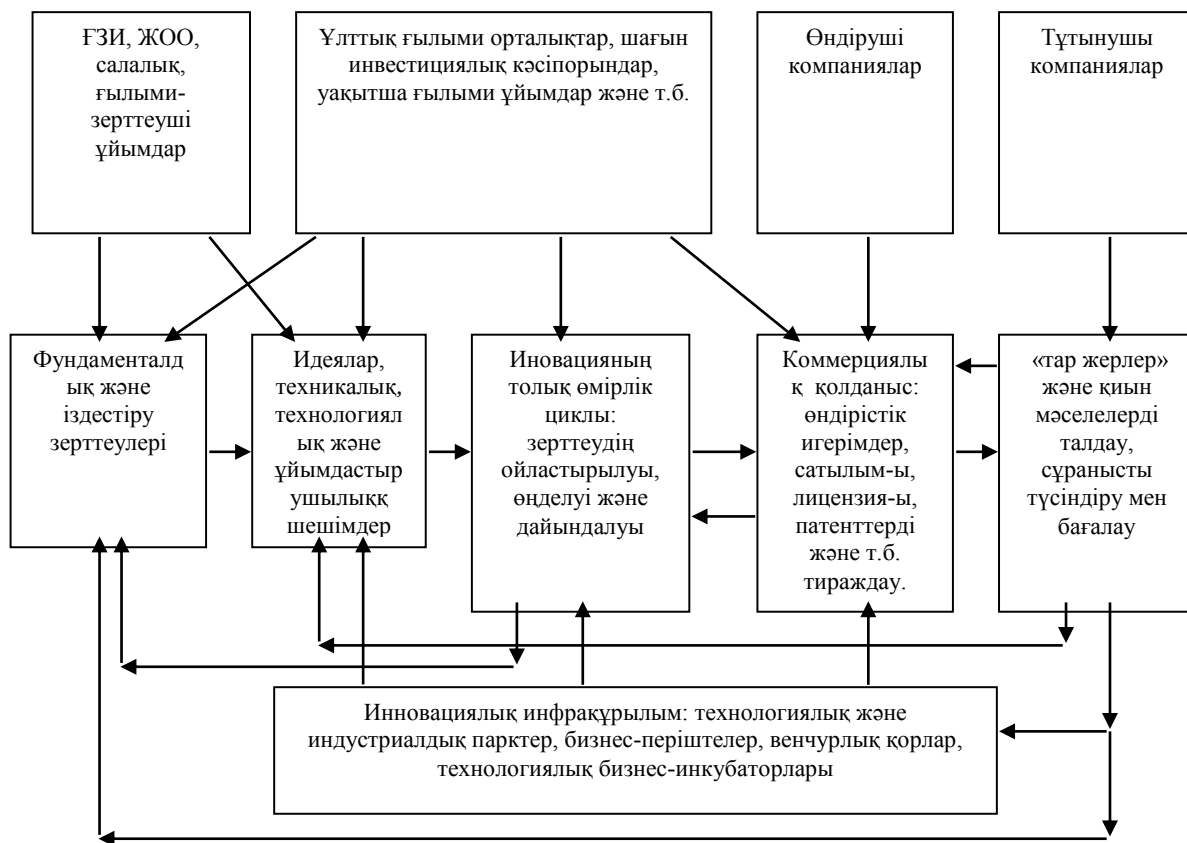
Осыған байланысты, Қазақстан инновациялық құрылым мен венчурлық капиталдың одан әрі дамуына зейін қою қажет, яғни инновациялық үрдістерді қолдайтын байланыстарды құру қажет. Сондай-ақ инновациялық фирмаларға тікелей инвестицияларды жүзеге асыру үшін венчурлық қорлар мүмкіндіктерін тек мемлекет ішінде ғана емес, одан тыс аймақтарда да кеңейтуге мүмкіндік алу.

Яғни, Қазақстан бастапқы кезеңде инновациялық кәсіпорындарды қаржыландыру үшін капитал көздерін іздестіруді шешу мәселелері тұр, әсіресе ғылымды қажет ететін өндірістер сфераларында. Берілген мәселелерді шешуде басқаруға келетін және ұйымдасқан венчурлық капитал белсенді рөлге ие болуы мүмкін.

Қазақстан үшін венчурлық капиталдың дамуы екі аспектіге негізделген: ұлттық экономикалық ортаның ерекшеліктерін ескере отырып, теріске шығарылған тәжірибе позициясы және мәселелерді өз жолдарымен шешуді қарастыратын позиция.

Инвестициялық ресурстарды инновациялық сфераларға тарту венчурлық қаржыландырудан басқа, инновацияларды коммерциялаумен байланысты, ол өз ішінде ғылымды қажет ететін өнімдердің қозғалысын құруға жағдай жасайды. Коммерциаландыру дегеніміз инновацияларға қаражаттардың бөлінуі мен олардың жұмсалуын кезең-кезеңімен қадағалау үрдісі, оған сондай-ақ өндірістегі инновациялық қызметтің игерілу, бағалану нәтижелері жатады. Инновацияларды басқару мен қаржыландыру және нәтижелерді қорытындылау бөлек жүргізілетін жоспарлы-директивтік экономикаға қарағанда, коммерциалау үрдісі нарық жағдайында оңтайлы коммерциялық(яғни өз шығынын өзі өтейтін) нәтижелерге жету мақсатында бұл функциялардың барлығын біріктіреді.

Қазақстанда жоспарлы-директивтік экономика кезінен бастап шешілмей келе жатқан зерттеулер нәтижелерін енгізу мәселесі бүгінгі күнде де өз маңыздылығын сақтап қалуда. Бұрыннан қалған ведомствааралық кедергілерді жою, шешімдерді қабылдаудағы жаңа механизмдерді құруда өз көмегін тигізбеді.

Сурет 2 – Ғылымды қажет ететін секторларды коммерциялау кезіндегі институттардың, ұйымдар мен кәсіпорындар байланысының сызбалары

Ескерту - Автор құрастырған [6]

Жоспарлы-директивтік экономикада инновацияларды коммерциялау мүлдем болған жоқ деуге болады. Инновациялардағы сұраныс өндірістің дамуының пайдасына негізделі отырып, әрбір саламен анықталды. Ол өнім мен қызметті тұтынатын технологияларды қарастырмағандықтан инновациялық өнімге бағақалыптастыруға алып келді. Бұл мәселелерді шешу инновацияны коммерциалаудың жаңа, комплексік технологиясын қажет етеді.

Коммерциялау ұғымы кең мағынада идеялардың ақшаға айналуын білдіреді. Бұрынғы сызба бойынша: «идея – ақша – тиімділік (ақша)», яғни идеялардың ақшаға айналуы болса, қазіргі нарық жағдайындағы инновациялық сызба басқаша: «ақша – идея – ақша». Сондықтан да бүгінгі күнде Қазақстандағы инновациялық үрдісті коммерциялау технологиясы мен инновациялар мен технологияларды қамтамасыз ететін нарықтық инфрақұрылымның болмауы тоқтата алады, оның сызбасы: «ақша – сұраныс – білім (идея) – сұранысты қанағаттандыру – ақша».

Коммерциялаудың негізгі бөлімі болып табылатын инновациялық үрдістерді басқару механизмінің негізі ретінде инновацияның толықтай өмірлік циклының кезеңдерінде технологияларды орналастыруды басқаруда қабылдайтын шешімдерде қолданылатын модель болып табылады. Модельдің бұл түрі өсім жүзеге асырылатын аймақтарда патенттеуді ескере отырып, оңтайлы жағдайды қамтамасыз етеді, қосымша табыс әкелетін компанияларды құрады. Бұл модель патенттеуді ескере отырып, өсім нүктелерінің жүзеге асуын қамтамасыз ету, (старт-апов), қосымша табыс әкелетін компанияларды құру (спин-офф компаний), қорлар, банктер, мемлекеттік тапсырыстар, кадрлар, маркетинг, қызмет ету, әлемдік нарыққа шығу, технологиялар экспорты және т.б. негізінде қаржыландыру. Қазақстандағы ұлттық инновациялық жүйе технологияны коммерциялайтын тиімді механизм сияқты енді ғана құрылып жатыр. Жоспарлы-директивті жүйеде қалыптасқан оның көптеген элементтері ішкі және дүниежүзілік талаптар бойынша құрылымдық және функционалдық реформалауға жатады. Инновациялық жүйенің негізі ретінде инновацияларды коммерциялайтын барысындағы компаниялардың, кәсіпорындардың, ұйымдар мен институттардың өзара байланысының сызбасын көрсетуге болады (Сурет 2).

Инновациялар қозғалысын басқару туралы шешім қабылдаудың ақпараттық-логикалық

көмегіне сүйенетін белгілі бір заңнамаларға негізделген. Қабылданатын шешімдердің құрамдас бөліктеріне келесілер кіреді:

1. жаңашылдықтағы экономикаға негізделген сұраныс;
2. иновациялар нәтижесі (күтілген);
3. бәсекеге қабілеттіліктің нәтижесінің деңгейі; (бәсекелік артықшылықтар);
4. қаржы мен инвестициялар;
5. ресурстық және ұйымдастырушылық қамтамасыздандыру (кадрлар, ғылыми құрылғылар және т.б.);
6. меншік құқығы;
7. акпараттық қамтамасыздандыру;
8. нәтижелерді пайдаланудағы жаңашылдықтың (өнімнің) құны.

Ғылымды қажет ететін секторлардың коммерциясын ұйымдастырушылық қамтамасыз ету оларды қазіргі кезеңдегі басқарушылық ерекшеліктері мен құқықтық қаржылық қамтамасыз етуімен тығыз байланысты. Сонымен қатар, ұйымдастырушылық мәселелерді шешу барысында белгілі бір шарттарға негізделген инновациялық инфрақұрылымдарды құрудағы орталықтандырылған басқаруды қажет етеді.

Көптеген мемлекеттер инновациялық процестерді ынталандыру үшін директивтік көзқарастарды ұлттық және аймақтық деңгейде пайдаланды (аймақтар кейде эксперимент үшін объект ретінде пайдаланылып отырды). Бірақ нарық сұранысында ескерусіз жүзеге асырылатын мұндай көзқарас қарама-қарсы әсер беруі мүмкін. Сондықтан да стимулдарды құру мен қолдау көрсету мемлекеттік ұйымдарды басқару мен мемлекеттік-жеке серіктестік механизмін жетілдіру арқылы жүзеге асыру қажет.

Төмендегі 1-кестеде көрсетілгендей талдаулар нәтижесі мемлекеттің ұлттық көзқарасын қорғау деңгейін және инновациялық қызмет пен технологияларды коммерциалаудағы бизнес пен қоғамның қатысу дәрежесін анықтауға мүмкіндік береді.

Инфрақұрылыммен (заңнамалық, қаржылық және ұйымдастырушылық) қамтамасыз етуде ұйымдасқан кешендік жүйе мәселелерін ұтымды шешу Қазақстан үшін өндірісті интеллектуалдау деңгейіне жетуді қамтамасыз етуге жағдай жасайды, ол арқылы мемлекетіміз постиндустриалдық қоғам негізін құруда әлемдік стандарттарға бір табан жақындайды[7].

Кесте 1 – дүниежүзінің дамыған елдеріндегі технологияны коммерциалаудағы ұйымдастырушылық қызметтің тәжірибесі

Ұйымдастырушылық қамтамасыз етудегі мәселелер	Шешім қабылдау механизмі	Ұйымдастырушылық қызмет жүзеге асқан мемлекеттер	Қазақстандағы бейімделу мүмкіндіктері*
ҒЗИ мен ғалымдардың артықшылық-тары немесе жеткіліксіздігі	Инновациялық қызметтегі сұраныс пен ұсынысты нарықтық қадағалау қызметінің нәтижесіндегі барлық зерттеушілік потенциалдың 3/2 бөлігін құрайтын бизнес-сектордың болуы	ЕО	+++
	Технопарктер мен тех.аймақтар., технокешен мен көпсалалы корпорациялардың жүйелерінің дамуы	ЕО	+++
	АН институты деп аталатын кластерлік ғылыми ұйымдар жүйесінің дамуы, ол технологиялар сатылымының пунктері болып табылатын институттар мен университеттер мүмкіндіктерін біріктіреді.	Германия	+++
Өндірістік саясатқа ғылым мен технология аймағындағы саясаттың енуі мен бірігіуі	Өндірістік және коммерциялық нарықтың сұраныстарына бейімделген жаңа технологиялық холдингтік компанияларды құру мен дамыту (патенттеуде қолдау көрсету, лицензиялау, спин-офф-компанияларды, технологиялық компанияларды құру мен дамыту)	Швеция (Karolinska)	-
Қоғамдық және жеке инициативаларға мемлекеттік қолдау көрсету	МЖС мезанизмін дамыту	Австралия	+++
	Компаниялардың «виртуалдық» ғылыми институттары мен мемлекеттік зерттеу ұйымдары	Нидерланды	+
	Жеке-мемлекеттік ұйымдар үшін серіктестерді, кластерлік желілерді және алаңдарды құру	ЕО	+++
	Қызметкерлерді айырбастауда мемлекеттік қолдау көрсету	Германия	++
	Кластерлік зерттеулердің министр аралық бағдарламалары – барлық зерттеушілік жүйелердің бірігулерін жетілдіруге, инновациялық қызметтің икемділігі мен сенімділігін арттыруға, салалық қорлар жүйесін дамытуға бағытталған жеті бағдарлама	Финляндия	++

Ұйымдастырушылық қамтамасыз етудегі мәселелер	Шешім қабылдау механизмі	Ұйымдастырушылық қызмет жүзеге асқан мемлекеттер	Қазақстандағы бейімделу мүмкіндіктері
Коммерциялау үрдісін жүзеге асыру үшін жоғары рентабельділік нәтижелерді іріктеп алу		ЕО, АҚШ	+++
Ескерту - [7] негізінде автормен құрастырылған			

Реформалауды (ұлттық жобаларды жүзеге асыруды қосқанда) талап ететін негізгі аймақтар:

- тиімді, ұлттық инновациялық саясат және оны жүзеге асыру;
- инновациялық жүйелерді басқару;
- ішкі ұлттық инновациялық жүйелердегі инновациялық кластерлерді дамыту мен қолдау;
- ұлттық инновациялық жүйенің қатысушыларын дамыту мен қолдау №
- ұлттық инновациялық жүйедегі ұйымдастырушылық мен серіктестікті оңайлату мақсатында инновациялық байланыс пен базалар дамуын құру мен қолдау;
- мемлекеттік секторларды патенттеу үшін қолайлы жағдай жасау;
- жеке секторлардағы НИОКР үшін салықтық стимулдарды енгізу.

Шартты белгілер: (+++) жоғары перспективалық шешімдер; (++) – перспективалық шешімдер; (+) перспективаға қатысты шешімдер.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың Қазақстан халқына 17.01.2014ж. Жолдауы «Қазақстандық жол – 2050: Бір мақсат, Бір мүдде, Бір болашақ». – Астана, 2014.
2. Мемлекеттік Бағдарлама «Қазақстан Республикасының үдемелі индустриалдық-инновациялық дамытудың II кезеңі». - / «Юрист» анықтама жүйесі.
3. Ахметов С.Н., Алимбаев А.А., Притворова Т.П. и др. Карагандинская область в суверенном Казахстане: устойчивое развитие и смена техно-экономических основ конкурентоспособности / отв. ред. А.А. Алимбаев. – Караганда: ФормаПлюс, 2011. – 384 с.
4. Казахстан за годы независимости // Статистический сборник. - Астана: Агентство РК по статистике, 2014. – 194 с.
5. Постановление Правительства Республики Казахстан. Программа по формированию и развитию национальной инновационной системы Республики Казахстан на 2005 - 2015 годы: утв. 25 апреля 2005 года, № 387.
6. Условия и предпосылки развития инновационной деятельности в системе высшего образования Казахстана. – /Сборник научных трудов международной научно-практической конференции «Социально-экономическая и индустриально-инновационная модернизация Казахстана: проблемы и перспективы». – Алматы: ИЭ МОН РК, июнь, 2012. – Т. 1. – С. 182-185.
7. Формирование национальной модели экономического развития в Республике Казахстан. – //Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2012. – №142. – С. 25-28.

Пралиев Б.С.

Таразский инновационно-гуманитарный университет

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

На современном этапе развития экономики кардинально и существенно изменилась мировая экономическая среда в связи с переходом к постиндустриальной стадии развития, основанной на инновационных и информационных технологиях и мегаглобализационных процессах в мировом масштабе. Как убедительно демонстрируют теория и практика современного рыночного мирового

порядка, только эффективная инновационная политика способна вывести страну на новый уровень экономического развития. Данное обстоятельство объективно обуславливает необходимость поиска действенных механизмов стимулирования индустриально-инновационного развития экономики РК.

Актуальность данной проблемы усиливается в связи с поставленной задачей вхождения Казахстана в число 30 наиболее развитых стран мира. К тому же происходящие процессы интеграции Казахстана в ЕАЭС и с другими национальными экономиками и вступление в ВТО требует выработки четко продуманной конкурентной политики. В таких условиях диверсификация экономики, переход от сырьевой направленности экономики к инновациям, формирование и поддержание конкурентной среды остаются ключевыми задачами индустриально-инновационного развития Казахстана.

Сегодня в мире происходит трансформация хозяйственных систем развитых стран в экономику знаний, что предоставляет возможность достигать большую результативность, нежели при применении других производственных факторов. Данное обстоятельство требует выработки и реализации целеустремленной государственной политики и концентрации усилий государства на наиболее перспективных направлениях индустриально-инновационного развития. Все более становится очевидным необходимость модернизации промышленности и диверсификации экономики в целях обеспечения качественного экономического роста.

Как показывает опыт развитых стран, государства участвуют в инновационных процессах в значительных масштабах. Так, в США наблюдается тенденция к укреплению связей между частными компаниями и органами государственной власти. Появлению так называемой «полугосударственной» экономики способствовали условия, когда состояние национальных конкурентных преимуществ определяют не только внешние инвестиции и активность компаний, но и целеустремленная политика государства на национальном и международном уровнях.

Можно отметить важную особенность промышленной политики США, ориентированной на стимулирование инноваций – она всегда осуществлялась в параллели с соответствующей социальной политикой. Эта особенность также характерна для многих развитых стран как Франция, Великобритания и т.д. Кроме того, отличительной чертой осуществления инновационно-активной промышленной политики этих стран явилось то, что в этих странах региональные программы социально-экономического развития начали разрабатываться и осуществляться намного раньше, чем общегосударственные программы. Данное обстоятельство можно объяснить тем, что в государственной промышленной политике этих стран первоначально преобладал антикризисный аспект, а кризисные процессы в промышленности протекали по-разному на отдельных территориях.

Немаловажным и часто применяемым в мировой практике механизмом стимулирования инновационной активности является создание специальных зон. Международный опыт показал способность специальных зон решать ряд проблем, как: восстановление продуктивности ранее заброшенных земель и производств, создание рабочих мест, развитие кооперации между общественным и частным секторами, развитие инноваций.

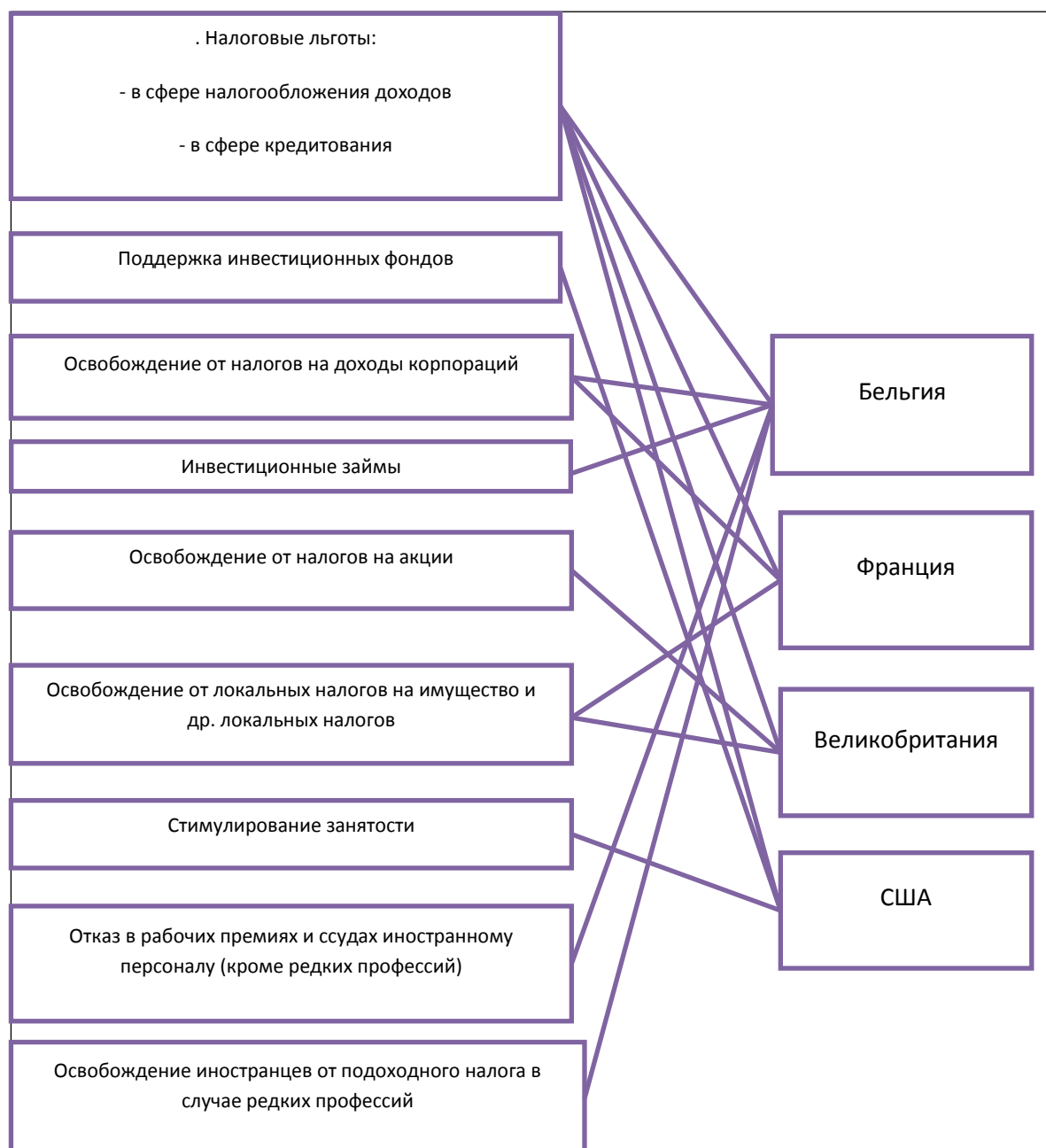
В программах специальных зон Бельгии, Франции, Испании, Великобритании и США представлены разнообразные стимулы из инструментария региональной политики (рис.1).

В рассматриваемых странах срок функционирования специальных зон ограничен, поэтому срок действия льгот соответственно ограничивается. Так, если в Великобритании и Бельгии этот срок составляет 10 лет, то в США 10-20 лет.

Кроме специальных зон, в рассматриваемых странах для улучшения условий для инноваций и обновления технологий предпринимались следующие меры:

- создание инновационных центров по распространению технологий;
- улучшение инфраструктурного обеспечения территорий для размещения высокотехнологичных предприятий;
- стимулирование малых высокотехнологичных фирм;
- создание специального фонда стимулирования и поощрения инноваций и т.д.

Помимо вышеперечисленных, в зарубежных странах разработка и реализация целевых программ по формированию высокотехнологичных территориально-отраслевых кластеров стала одним из действующих механизмов стимулирования инновационного развития. Можно утверждать, что именно развитие промышленных кластеров является залогом формирования устойчивой конкурентоспособности национальных экономик в целом.

Примечание – составлен автором по источнику [1]

Рисунок 1 – Стимулирующие инструменты специальных зон Бельгии, Франции, Великобритании и США

В этой связи, представляется определенный интерес опыт Финляндии, где кластерный подход стал базовым аналитическим инструментом при анализе структуры экономики: с учетом глобальных экономических процессов были идентифицированы девять основных кластеров с очевидной или потенциальной конкурентоспособностью: лесной, информационный и телекоммуникационный, металлургический, энергетический, бизнес-услуг, здравоохранения, машиностроительный, пищевой, строительный. Для целей формирования промышленной политики кластеры были классифицированы по степени их «зрелости» (сильные, устойчивые и потенциальные).

Промышленная политика Финляндии, одной из основ которой наравне с построением национальной инновационной системы стал учет кластерной природы конкурентоспособных производств, дала без преувеличения блестящие результаты. Сегодня Финляндия занимает первые позиции в различных международных рейтингах конкурентоспособности и инновационности.

Традиционно Республика Казахстан отличается от Финляндии слабостью государственного сектора, что подтверждается многими исследованиями. Это наиболее ярко проявляется в отсутствии стабильных и «прозрачных» общественных институтов, сохранении высокого уровня коррумпированности бюрократии и неэффективности проведения государственной политики. В настоящее время ни промышленная, ни инновационная политика не будут эффективными, пока в стране не созданы стабильные и прозрачные государственные институты. По показателю коррумпированности, в отличие от Финляндии, Казахстан занимает крайне неблагоприятное положение в международных рейтингах. Борьба с коррупцией является наиболее важной задачей для создания целостного и эффективно функционирующего общественного сектора.

Опыт Финляндии крайне полезен для Казахстана с точки зрения формирования эффективной инновационной инфраструктуры, создания стимулов поиска и освоения новых технологий. Правительству РК необходимо всячески способствовать выстраиванию тесного взаимодействия науки и производственной сферы, содействовать эффективному государственно-частному партнерству.

Финляндия может стать одним из основных экономических партнеров Казахстана в ЕС, так как для нас ее экономика может рассматриваться как дополняющая. Благодаря сотрудничеству с Финляндией Казахстан в наибольшей степени сможет реализовать свои естественные конкурентные преимущества как минимум по трем из пяти приоритетных направлений развития нашей страны: энергоэффективность и ресурсосбережение, технологии в области медицины, а также стратегические компьютерные технологии и программное обеспечение.

На основании сравнительного анализа инновационных систем ряда стран можно сделать вывод, что в современных условиях успешная конкуренция с ведущими игроками мирового рынка без создания и постоянного совершенствования национальной инновационной системы невозможна. В большинстве моделей национальных инновационных систем либо основным, либо одним из ключевых игроков является государство.

Конкурентные идеи национальной инновационной системы могут существенно варьироваться в зависимости от историко-экономического контекста, например, в силу исторических причин, американская система является наиболее диверсифицированной и гибкой, а финская, напротив, – более структурированной. При этом обе системы являются эффективными.

Следует отметить, что современная инновационная политика Республики Казахстан учитывает эти особенности и направлена на создание экономических, правовых и организационных условий для инновационной деятельности. Первоначально вопросы инновационного развития нашли отражение в Стратегическом плане до 2010 года, затем в Стратегии индустриально-инновационного развития на 2003-2015 годы, Программе по формированию и развитию национальной инновационной системы Республики Казахстан на 2005-2015 годы. Новый импульс для развития инноваций был дан с началом реализации Государственной программы по форсированному индустриально-инновационному развитию (ГПФИИР) Республики Казахстан на 2010-2014 годы[2].

Невыполнение целевых индикаторов реализации отраслевых программ ГПФИИР обусловлено тем, что было предельно завышено количество индикаторов с разрозненным направлением, которые не дали возможность сконцентрировать усилия по конкретным приоритетам развития отрасли.

С учетом данных упущений разработана и принята Государственная программа индустриально-инновационного развития (ГПИИР) на 2015-2019 годы, в которой предлагается использовать 5 основных индикаторов:

валовая добавленная стоимость, производительность труда, экспорт, энергоэффективность, занятость [3].

Реализация второго этапа ГПИИР сфокусирована на обрабатывающей промышленности, а именно черной, цветной металлургии, агрохимии, химикатов для промышленности, машиностроения, пищевой, нефтеперерабатывающей промышленности и нефтегазохимии.

Программа сохраняет преемственность с ГПФИИР и должна максимально использовать созданную инфраструктуру поддержки и институты развития. Основным акцентом программы делается на трансферт технологий. Были бы вполне уместны механизмы государственной поддержки предприятий по внедрению современных форм методов управления бизнесом, внедрения ресурсосберегающих технологий, бережливого производства и других форм инновационной деятельности.

В целом, на наш взгляд, дальнейшая реализация инновационной политики РК возможна в

следующих направлениях:

1. Стимулирование инновационной активности хозяйственных субъектов, особенно субъектов малого предпринимательства посредством создания базисных условий для эффективного использования инновационного потенциала;

2. Содействие развитию рыночных отношений и предпринимательства в инновационной сфере на основе четкой законодательной регламентации таких взаимоотношений. Необходимо разработать принудительно-стимулирующие механизмы, способных усилить взаимодействие науки и бизнеса, также упростить процедуры коммерциализации технологий.

3. Развитие института венчурного финансирования, в частности формирование институциональных основ, благоприятствующих созданию модели венчурного бизнеса, соответствующей мировым стандартам. Здесь речь идет о законодательном закреплении или определении способов выхода из венчурного инвестирования. Именно этот фактор отторгает зарубежные венчурные фонды инвестировать в отечественный бизнес, так как крупные инвесторы не заинтересованы приходить в страну, где модель венчурного инвестирования весьма размыта. В конечном счете, это тормозит развитие столь важного элемента инновационного развития. Вместе с тем, учитывая современные кризисные условия, государству необходимо создать собственный венчурный фонд, который бы финансировал отечественные стартап-проекты. Мы полагаем, что в свете актуальности реструктуризации национальных холдингов РК было бы уместным проработать вопрос о создании венчурного фонда на базе Самрук-Казына.

4. Оптимизация инновационной инфраструктуры страны. В связи с убыточностью и низкой эффективностью региональных технопарков, следует пересмотреть их деятельность. Меры должны быть направлены на повышение эффективности и стимулирование сотрудничества университетов и технопарков. Также существующая модель финансирования технопарков не порождает генерацию знаний, следовательно, требует поиска других путей финансирования.

5. Повышение спроса на квалифицированный персонал. В настоящее время опытно-конструкторские бюро не всегда сами выполняют заказы – иногда они осуществляют перезаказ у иностранных коллег. Как показывает опыт рассмотренных выше стран, инновационная политика не должна осуществляться односторонне, она должна реализовываться на стыке с промышленной и социально-экономической политикой. С одной стороны, мы заказываем работы зарубежным специалистам, а с другой – у нас происходит «утечка мозгов». Поэтому, считаем, что нужно запретить национальному оператору инновационного развития заказывать опытно-конструкторские работы у зарубежных специалистов. Вместо этого, нужно обучить собственный персонал путем приглашения тех же специалистов. Было бы неплохо разработать программу подготовки кадров для инновационной экономики, и закрепить ответственность за реализацию программы АО «НАТР».

Таким образом, государственная политика играет ключевую роль в стимулировании инновационной деятельности и может включать широкий спектр стратегий и инструментов, способных корректировать провалы рынка, давать направления развития частному сектору и содействовать координации усилий различных заинтересованных сторон. Разработка и осуществление этих мер должно основываться на оценке результативности национальной инновационной системы, которая обеспечивает соответствующую диагностику существующей ситуации и предлагает рекомендации по совершенствованию инновационной деятельности с учетом национальных особенностей и наработанного международного опыта.

Список использованных источников:

1. Агарков С.А. Инновационный менеджмент и государственная инновационная политика: монография / Агарков С.А., Кузнецова Е.С., Грязнова М.О. – М.: Академия Естествознания, 2011. – 269 с.

2. Указ Президента Республики Казахстан от 19 марта 2010 года «О Государственной программе по форсированному индустриально-инновационному развитию Республики Казахстан на 2010-2014 годы и признании утратившими силу некоторых указов Президента Республики Казахстан» / «Казахстанская правда» от 31.03.2010 г.

3. Постановление Правительства Республики Казахстан от 31 декабря 2013 года № 1497. Об утверждении Концепции индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2015 - 2019 годы. / Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан // <http://adilet.zan.kz>. Дата обращения: 13.09.2014

ТЕХНОПАРКИ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ И КАЗАХСТАНСКИЙ ОПЫТ

Начало технопаркам было положено в США в начале 50-х годов, когда был организован научный парк Стэнфордского университета (штат Калифорния). Университет нашел применение пустующему участку земли, который находился в его владении. Земля и помещения стали сдаваться в аренду автономным малым предприятиям и действующим компаниям, бурно развивающимся за счет военных заказов федерального правительства, для размещения ими своих подразделений, работающих в области высоких технологий. Арендующие фирмы имели тесные рабочие контакты с университетом.

Потребовалось 30 лет, чтобы завершить строительство, формирование инфраструктуры и сдать в аренду всю свободную землю научного парка. Этот проект являлся долгосрочным, требующим терпения и преданности делу. Соответствующими оказались и результаты - этот научный парк прославился феноменальными достижениями в развитии наукоемкого сектора промышленности, положил начало знаменитой Силиконовой долине.

В каждом конкретном случае, при создании научного парка, необходимо базовую модель адаптировать к местным условиям, задачам, финансовой и правовой системе. Местные факторы в решающей степени влияют на организационную структуру научного парка и его жизнеспособность. [1]

В таблице 1 представлена краткая характеристика технопарков, созданных в различных странах мира.

Таблица 1 -Краткая характеристика зарубежных инновационных организаций

Наименование организации	Характеристика
Силиконовая долина, Калифорния, США	Силиконовая долина (Кремниевая долина, англ. SiliconValley) — регион в штате Калифорния (США), отличающийся большой плотностью высокотехнологичных компаний, связанных с производством компьютеров, оборудования и их составляющих, а также программного обеспечения, устройств мобильной связи, биотехнологии и т. п.
Французский технологический парк София Антиполис	SophiaAntipolis — технологический парк на юге Франции. Созданный в 1970—1984 годах, он является домом в основном для компаний в области вычислительной техники, электроники, фармакологии и биотехнологии. Здесь также располагаются несколько высших учебных заведений и европейская штаб-квартира консорциума W3C.
Швейцарский технопарк в Цюрихе	Технопарк в Цюрихе был сформирован в 1993 году на площади 44,300 тысячи квадратных метров. В центре работает 230 компаний, трудятся 1,750 тысячи специалистов. Основное направление технопарка - информационные и коммуникационные технологии и электроника. Технопарк в Цюрихе являлся прообразом "Сколково".
Сингапурский Научный Парк	Сингапурский Научный Парк – является ведущим поставщиком Азии, с сильным региональным присутствием на рынках Сингапура, Китая, Индии, Южной Кореи и Филиппин. Парк разрабатывает, управляет и продвигает свои ИТ-парки, промышленные парки, (производство, логистика и распределительные центры), бизнес-парки, технопарки, высокотехнологичные объекты, офисные и торговые площади.
Научный парк МГУ	Научный Парк МГУ – один из старейших технологических парков России. Научный парк образован в 1990 г. Сегодня в его состав входит более 31 центров, работающих более чем с 1500 компаниями. В 2008 году Научный парк стал членом Международной Ассоциации Научных парков
Технопарк в Дубае, ОАЭ	DubaiTechnoPark- свободная экономическая зона Дубай Техно Парк (DTP) является одной из СЭЗ имеющих особый статус. Созданная в 2007 году, она призвана привлекать большое число талантливых специалистов региона и обеспечивать развитие экономики ОАЭ по следующим направлениям: нефть, газ, опреснение воды, здравоохранение, инжиниринг и логистика. На площади Технопарка Дубая, которая равна 21 млн. квадратных метров проживает 60 000 постоянных жителей и работают 133000 человек.

Как видно из приведенной таблицы какие-то технопарки начинали с изучения возможностей своего вуза, как это было сделано в Кембридже, Великобритания, потенциала своего края, рассматривали свое начинание в исторической перспективе. Это хорошо видно на примерах организации одного из первых в Европе технопарков государственного института, штат Нью-Йорк, США. В Китае же пошли еще дальше. Там технопарки, как инструмент опережающего

развития технологического предпринимательства «взяло под свое крыло» государство. Первый технопарк КНР был основан совсем не в традиционном месте, но блестяще оправдал себя. Следует особо обратить внимание на такой момент из зарубежного опыта: именно кризис в экономике всегда был толчком к созданию технопарков (Великобритания, Франция, Германия и др.). Их создание — эффективный механизм возрождения и выхода из кризисных ситуаций, результат их деятельности — экономически благополучные регионы, сотни тысяч новых рабочих мест.

Идея технопарков в Казахстане прижилась, она востребована. Внедрение и работа технологических парков в Казахстане осуществляется по современной европейской модели, имеющей следующие особенности:

- наличие здания, предназначенного для размещения в нем десятков малых фирм (это способствует формированию большого числа новых малых и средних инновационных предприятий, пользующихся всеми преимуществами системы коллективных услуг);
- система обслуживания, состоящая из сложного и простого сервиса, набираемого из фирм, которые образуют необходимый для сложившегося состава инновационных предприятий сектор обслуживания.

В республике формируется двухуровневая система технопарков - национальные научно-технологические парки и региональные технологические парки. Национальные технопарки ориентированы на создание в Казахстане новых отраслей, которые должны способствовать обеспечению будущей конкурентоспособности казахстанской экономики. На сегодняшний день в республике функционируют: Парк информационных технологий, пос.Алатау; Национальный индустриальный нефтехимический технопарк, г.Атырау; технопарк ядерных технологий «Токамак», г.Курчатов; технопарк космического мониторинга, города Алматы, Астана и Приозерск. Национальные технопарки ориентированы на создание в Казахстане новых отраслей, которые должны способствовать обеспечению будущей конкурентоспособности казахстанской экономики.

Региональные технопарки, среди которых Алматинский технологический парк, г.Алматы; Технопарк «Алгоритм», г.Уральск; технопарк «Бизнес-Сити», г.Караганда, создаются с целью определения, раскрытия и развития инновационного потенциала, инновационной способности региона, обеспечения потребности экономики региона в инновационных продуктах. На региональном уровне системообразующими составными частями технопарков являются промышленные предприятия регионов, научные и академические организации. Региональные технопарки обеспечивают поэтапное повышение технологического уровня экономики и создают условия для малого и среднего наукоемкого и технологичного бизнеса.[4]

Единственным акционером технопарков в Казахстане является АО «Национальное агентство по технологическому развитию», в составе Национального Управляющего Холдинга «БАЙТЕРЕК».

Тенденции развития технопарков Казахстана аналогичны тенденциям развития системы мировой инновационной инфраструктуры, что свидетельствует о правильности выбора пути развития инновационной политики государства. В целом у Казахстана есть конкурентные преимущества в уровне научно-технического потенциала и качестве образования. Но для его эффективной реализации следует решить немало проблем, в том числе сформировать маркетинговые каналы выхода на зарубежные рынки.

Список использованных источников:

1. Сенин А. "Критерии успеха деятельности исследовательских парков. Роль научных технологических парков в развитии наукоемких фирм"- Поматериалам: R. S. Jonash, The Real Estate Component: Research Parks and Incubators, in: Technology Transfer and Economic Development, Report of a Forum on Technology Transfer, USA, 1990.
2. Технопарки Российский и зарубежный опыт. Ассоциация кластеров и технопарков // Бизнес & информационные технологии, 6(49) 2015
3. О развитии технологических парков в Казахстане //kazakhemb.org.il
4. Технопарки. Проблемы и пути решения развития инновационной деятельности в Республике Казахстан. Парфенова А.Г.// Вестник ВКГТУ им. Д. Серикбаева, 1-2013г

Садықов А.
э.э.д., профессор
Калыкулов К.М.
э.э.к., доцент

А.Ясауи атындағы халықаралық қазақ-түрік университеті. Түркістан қаласы

ӘЛЕУМЕТТІК СФЕРАҒА ЖҰМСАЛАТЫН РЕСУРСТАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІН АНЫҚТАУДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ-МАТЕМАТИКАЛЫҚ ӘДІСТЕРІ

Соңғы жылдары әлеуметтік сферада экономикалық-математикалық үлгілеу әдістері кеңінен қолданыла бастады. Экономикалық-математикалық үлгілеудің міндеті - ресурстардың шектеулілігі жағдайында әлеуметтік сфераны қаржылық ресурстармен қамтамасыз етуді ұтымдастыру [1].

Белгілі бір уақыт аралығындағы ресурстардың жұмсалудың бақылай отырып, мынадай заңдылықтарды бөліп қарауға болады:

- жұмсалған ресурстар көлемі өзгермелі;
- нақты іс-шараларды атқаруға қажетті әр түрдегі ресурстар өзара тәуелді;
- нақты іс-шараларды атқаруға қажетті әр түрдегі ресурстардың жұмсаудың шегі бар;
- берілген уақыт аралығындағы белгілі бір ресурстар көлемін қажет ететін іс-шаралар

құрылымы мен нәтижесі толық мәлім емес.

Ресурстардың шектеулілігінен оларды бөлу міндеттері туындайды. Тәжірибе жүзінде бұл міндетті шешу әртүрлі өлшемдермен және әдістермен шешіліп отырады. Атқарылар іс-шаралар құрылымы мен ресурстар байланыстылығын келесі кезеңдік үрдістермен беруге болады:

I кезең - берілген мақсатты нормативтер негізінде барлық мақсаттарға жетуге қажетті ресурстардың жалпы көлемі есептеліп шығарылады;

II кезең - егер ресурстарға деген қажеттілік сол ресурстарға қол жеткізу мүмкіншіліктерімен сәйкес келсе, онда ресурстар әрбір іс-шаралардың қажеттілігіне қарай бөлінеді; ал егер қажеттілік мүмкіншіліктен жоғары болса, нормаға сай келетін ресурстар анықталады;

III кезең - іс-шараларды өткізуге қажетті элементтер жиынынан салыстырмалы мүмкіншілігі жоғары S^i элементтер жиынтығын бөліп алады;

IV кезең - S^i жиынтығын мақсатқа жетудегі сәйкес аз, орташа және көп нормаға сай келетін ресурстарды қажет ететін S_a^i , S_b^i , S_c^i элементтерінің жиындарына бөледі;

V кезең - S_a^i жиынының элементтерін іске асыруды қамтамасыз ететін ресурстарды бөліп алады, одан кейін - S_b^i , S_c^i жиындарының элементтерін іске асырушы ресурстар бөлінеді. Ресурстардың жалпы көлемін бөлініп алынған ресурстар көлеміне азайтады. Ресурстың белгілі бір түрін толық пайдаланғаннан кейін, өзінің іске асуы үшін осы типтегі ресурстарды қажет ететін элементтерге керек барлық ресурстардың бөлінуі тоқталады;

VI кезең - егер S^i жиынының элементтерін іске асыруға бөлінген ресурстар толық пайдаланылмаса, онда S^i жиынына жаңа элементтер енгізіледі де ресурстарды бөлу үрдісі қайтадан IV кезеңге ауыстырылады;

VII кезең - егер жоспарланған ресурстар көлемі қарастырылған уақытта толық бөлініп, ал іс-шаралар элементтерінің бөлігі қажетті ресурстармен қамтылмаса, онда емдеу және аурудың алдың алу бөлімі мына шешімдердің біреуін қабылдайды: а) іс-шаралардың барлық элементтеріндегі мақсатты нормативтерінің жеткен деңгейлеріне қанағаттануы; ә) қажетті ресурстар көлемін азайту үшін жету мақсатының дәрежесін икемдеу; б) мақсатқа жету нұсқаларын қайта қарау.

Егер VII кезеңде «а» шешімі қабылданса, онда ресурстарды бөлу үрдісінің аяқталғаны.

Қаржылардың шектеулілігі ресурстарды ұтымды бөлу міндеттерін тудырады. Алға қойған мақсаттар мен міндеттердің, бағдарламалық шаралар мен пайдаланылатын ресурстардың ара қатынасы өзгермелі болатындықтан, бір мақсаттың өзіне әртүрлі құрамдағы орындаушылармен, іс-шаралар және ресурстармен жетуге болады.

Бұл зерттеуімізде жұмсалатын ресурстардың артықшылықтары мен кемшіліктері, ресурстар тиімділігінің экономикалық-математикалық мәселелері қарастырылды. Экономикалық көрсеткіштердің регрессиялық талдауы жүргізілді. Олардың арасындағы өзара байланыстарының математикалық үлгілері құрылды. Зерттеу барысында әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштердің өсіңкілік қатарлары экстраполяция, трендтерді талдау әдісімен болжау мәселелері қарастырылды.

Әлеуметтік сфераның жетекші салаларының бірегейі – денсаулық сақтау саласы. Денсаулық сақтау саласын экономикалық-математикалық үлгілеуде оның: тұрғындар аурушандығы, денсаулық сақтау саласының қаржылық қамтамасыз етілуі, дәрігерлер саны, орта медициналық қызметкерлер саны және емдік орындармен қамтамасыз етілуі сияқты негізгі көрсеткіштері қарастырылды.

Математикалық үлгілеудің көбірек қолданылатын бөлімінің бірі - көпфакторлық үлгілеу. Көп факторлы жүйе әр түрлі мәнісі және қолданылуы бар, бір емес көп байланыс тығыздығын анықтайтын көрсеткіштерді талап етеді. Байланыс тығыздығын есептейтін негізгі әдіс болып қос корреляция коэффициенттер матрицасы табылады. Бұл матрицаның негізінде факторлардың нәтижелік шамалардың арасындағы және бір-бірімен байланыс тығыздығын бағалауға болады.

Көптік корреляцияның сызықтық коэффициенттерінің мәндері көптік регрессия теңдеуінде қолданылған жұп-жұппен байланысқан айнымалылардың тығыздығын анықтайды. Корреляция коэффициенті -1 -ден $+1$ -ге дейінгі аралықта ауытқиды және тәуелді айнымалы мен тәуелсіз айнымалы арасындағы тәуелділіктің тығыздығының өлшемі қызметін атқарады.

Математикалық есептеулер жүргізе отырып, мынадай қорытынды жасауға болады: корреляция коэффициенті орта денсаулық сақтау қызметкерлері саны мен емдік орындар саны арасында өте жоғары, сондықтан аталған факторлар бір бірімен тығыз байланысты. Корреляция коэффициенттері тұрғындар аурушандығының, дәрігерлер санының және қаржылар көлемінің арасында да жоғары. Бұл деген сөз, тұрғындар аурушандығы артқан сайын, дәрігерлер саны көбейген сайын денсаулық сақтау саласына бөлінетін қаржылар көлемін де арттыру қажеттігі туындайды. Корреляция коэффициенті жоғары болып тұрған келесі көрсеткіштер - емдік орындар саны мен қаржылар көлемі.

Денсаулық сақтау саласына бөлінген қаржылардың көп бөлігін қажетсінетін, осы, емдік орындар. Сондықтан жаңа түрдегі алғашқы медициналық-санитарлық көмектің қуатты жүйесін жасау қазіргі кезеңдегі өзекті мәселе. Қалған факторлар мен аурушандықтың арасындағы корреляция коэффициенті - төмен.

Бұл матрицаның негізінде факторлардың нәтижелік шамалардың арасындағы байланысты және бір-бірімен байланыс тығыздығын бағалауға болады. Бұл барлық көрсеткіштер қос байланыстарға жататын болса да матрицаны регрессия теңдеуіне енгізу үшін факторларды алдын алуға, тандауға қолдануға болады. Теңдеуге нәтижелі шамамен әлсіз байланысты, бірақ басқа факторлармен тығыз байланысы бар факторларды енгізбеген дұрыс. Бір-бірімен функционалды тығыз, яғни корреляция коэффициенті бірге тең факторларды қосу мүлдем орынсыз. Мұндай шамаларды енгізу коэффициенттердің бұзылған матрицасына және шешімінің анықсыздығына алып келеді.

Денсаулық сақтаудың қаржылануын (жақсаруын) болжамдау саланың келеңсіз жақтарын анықтау үшін ғана емес, осы саланың даму заңдылықтарын көрсету үшін де керек. Денсаулық сақтаудың қаржылануын болжамдау үшін әртүрлі жалпы ғылыми және жеке ғылыми әдістер қолданылады. Көп тараған әдістер ретінде, экстраполяция әдісі, үлгілеу, эксперттік бағалау, дельфи әдісі және салыстыру әдістері қарастырылған.

Болжамдау денсаулық сақтау саласын жақсартуды жоспарлаудың ғылыми негізі болып табылады. Сонымен қатар, болжамдаудың шынайылығы мен жоспардың нақтылығы арасында тікелей байланыс бар: болжам дәлірек болған сайын, жоспарды ұтымдастыруға мүмкіндік мол болады. Болжамдау жоспарды құрғанда ғана емес, сонымен қатар жоспардың орындалуында да, реттеуде де және қадағалауда да қажет [2].

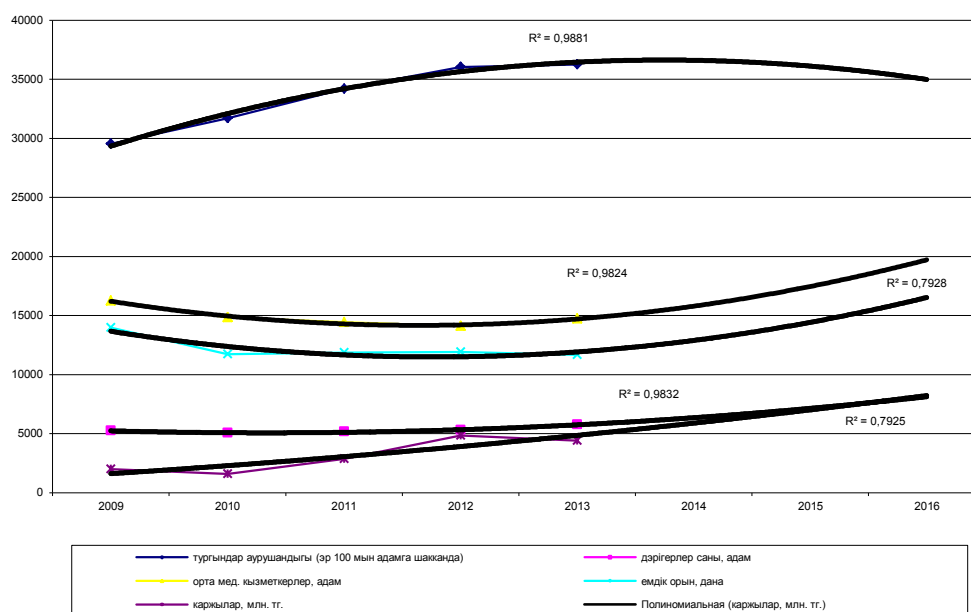
Мысал ретінде Оңтүстік Қазақстан облысы тұрғындарының аурушандығын экстраполяция әдісімен болжамдауды қарастырайық. Болжамдау 2009-2013 жж. аралығындағы облыстық статистикалық басқармасының мәліметтері негізінде жүргізілді.

Үлгілеу көмегімен денсаулық сақтау ресурстарының байланысын талдап және талдау көрсеткіштеріне болжам жасалсын. Мәліметтердің көрсеткіштер тізімі график түрінде бейнеленеді. Онда болжау ретінде келесі тәсілді қолдануға болады. Екі жағынан да мәндердің ара қашықтығы бірдей болатындай етіп көрсеткіштер үшін сызық (түзу, парабола, дәрежелік және гипербола) тандап алынады. Тандалынып алынған сызықтың (мысалы, парабола) математикалық көрінісі мына түрде болады:

$$y_x = a + bx + cx^2$$

мұндағы Y_x – берілген мәліметтердің X уақыт аралығындағы сәйкес келетін түзетілген теориялық мәні, a және b – Y_x нақты мәндердің $\hat{y}_x$ түзетілген теориялық мәндерден ауытқу дәрежелерін ең аз шамаға келтіретін константалар, яғни $\sum (\hat{y}_x - y_x)^2 \rightarrow \min$.

Өсіңкілік қатарлар негізінде құрылған математикалық үлгілер арқылы болжауды былай жасайды: егер мәліметтер 2009-2013 жж. аралығында 5 жылға берілсе, тәуелсіз айнымалы орнына сәйкесінше 6, 7, 8 мәндерді қойып 2014, 2015 және 2016 жылдар үшін болжам табылады.

Сурет 1- ОҚО-ның тұрғындарының аурушандығы және оның жақсаруына ықпал етуші факторларды талдау

График түрінде аурушандық болжамы мынадай: Аурушандықты ықтималдылығы 95 % болатындай етіп сиаттайтын теңдікті шығара отырып, 2014-2016 жылдарға болжам жасауға болады. Әрі қарай, алынған коэффициенттер көмегімен аурушандықтың өсуін болдырмайтын іс-шаралар жүргізуге болады. Сонымен қатар, үш болжамды: департамент қызметкерлерінің 2014 – 2016 жылдарға істеген болжамын, математикалық есептеумен алынған болжамды және 2014 – 2016 жылдардағы тіркелген жағдайларды салыстыруға болады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Экономико-математические методы и прикладные модели: Подред. В.В. Федосеева. – М.: ЮНИТИ, 1999, 413 с.
2. Қалықұлов Қ.М., Бигалиев М.Х., Айнабеков А.А. Оңтүстік Қазақстан облысы тұрғындарына стационарлық жағдайда медициналық көмек көрсетудің экономикалық жақтары // ОҚҚМА хабаршысы. – Шымкент, 2003, №14, 28-30 б.

Сальжанова З.А.

Д.э.н., профессор,

Карагандинский экономический университет,

Казахстан, г. Караганда

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ КАК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ КОМПАНИЙ

Стремительность изменений, сложность и взаимозависимость внешней среды, а также резкое увеличение количества игроков на рынке и, как следствие, повышение конкуренции

обуславливают необходимость развития управленческих инноваций. Это является одной из отпавных точек объективной необходимости эволюции теорий менеджмента.

При изучении ключевых тенденций развития в мире за последние 10 лет следует выделить наиболее значимые. На наш взгляд, это тенденции:

- к формированию руководителей нового типа – «стратегических лидеров», сочетающих в себе характеристики лидеров и координаторов[1]
- к самостоятельности и профессиональной ответственности[2]
- к командной работе и формированию сетей [3]
- к повышению качества выпускаемых товаров и услуг, а также уровня удовлетворенности клиентов[4]

На рынках, где ситуация быстро и непредсказуемо изменяется, приводя в движение поле конкуренции, источником конкурентных преимуществ становятся динамические способности менеджеров, которые интегрируют, создают, передают и трансформируют внутренние и внешние компетенции, чтобы адекватно и своевременно реагировать на вызовы динамичной и слабо предсказуемой среды.

Компании, которые хотят быть успешными и конкурировать сегодня в условиях все усиливающейся конкурентной борьбы, должны отказаться от индустриальных моделей управления. Период производства больших партий однородной стандартизированной продукции устарел и стал неэффективным. Современная конкуренция требует постоянного добавления ценности к процессу производства для полного удовлетворения клиентов в части соотношения между ценой и качеством продукта или услуги. Эту тенденцию олицетворяет персонализация, которая выступает как ключевой фактор конкуренции в условиях динамического рынка.

Возрастающая потребность в инициативности и ответственности сотрудников обуславливает тенденцию преобразования менеджеров в лидеров и координаторов. Самостоятельность сотрудников невозможна без лидеров. Которые должны эффективно организовать весь рабочий процесс. Руководитель должен стать координатором своего успеха и успеха своих коллег. Множество концепций современного лидерства, предложенных за последние десятилетия, сходятся в одном: лидер должен вдохновлять, направлять усилия сотрудников и сплачивать команды профессионалов. Лидеры используют ценности, направленные на участие сотрудников в процессе, постоянное обучение, творчество, взаимное доверие, преданность. Хотелось бы отметить, что инструкции – менеджерский инструмент руководителей, а формирование целей и задач – инструменты координаторов.

Появление нового информационного пространства и развитие технологий предъявляют повышенные требования к уровню профессиональности работников. На смену парадигмы наемного безынициативного работника пришла новая парадигма – талантливого профессионального сотрудника. Профессионалы могут сформулировать свои ценности и преобразовать их в конкретные инициативы, создав творческий рабочий процесс. Такого уровня сотрудники хотят, чтобы к ним относились как к сложившимся личностям и оценивали их работу по индивидуальным критериям. Самостоятельность в этом случае является непременным условием для нанесения ответственности за выполненную работу. Сотрудник, не способный самостоятельно работать, не может считаться настоящим профессионалом, он лишь исполнитель, зависящий от указаний руководителя.

Многоуровневые бюрократические структуры с иерархическими ступенями не обладают необходимой гибкостью для успешной конкуренции в условиях динамического рынка. Сокращение уровней иерархической системы повышает эффективность организации. Доказано, что необходимы более простые «плоские» корпоративные структуры и эффективные рабочие команды[3]. В этом случае создаются благоприятные условия для проявления инициативности сотрудников, что на сегодня является чрезвычайно важным условием формирования конкурентных преимуществ компании.

Таким образом, глобальной рыночной экономике требуются новые организационные структуры, способные приспосабливаться к изменениям, основанные на информационных сетях, в проектных командах и «мини-бизнесах». В наше время умение приспосабливаться к неопределенности является обязательным требованием для участия в организационной жизни. Это также можно рассматривать как ключевую компетенцию для личностного и профессионального развития.

Для начала XX в. характерным является традиционный подход к управлению «менеджмент

по инструкциям» - MBI (ManagementbyInstructions). Он был эффективен для стабильного типа рынка и небольшой необходимости адаптации к изменениям внешней среды. Цель деятельности организации сводилась к поддержанию производства и стабильности. Философия управления представляла собой управление по принципу «сверху вниз», с жесткой субординацией и контролем исполнения деятельности.

Отсутствие достаточной гибкости к стремительным переменам, происходившим после Второй мировой войны, привело к появлению в 1960 –е годы подхода «менеджмент по целям» - MBO (ManagementbyObjectives), позволяющего менеджерам самостоятельно выбирать стратегию, с контролем и поощрением личных достижений. В рамках данного подхода повышается способность организации адаптироваться к неопределенностям внешней среды, делается акцент на контроле и поощрении личных достижений, а также меняется цель деятельности организации, с ориентацией на улучшение результатов.

Основные характеристики подходов MBI, MBO и MBV

Характеристика	МБИ	МВО	МВВ
Тип рынка	Стабильный	Умеренно изменчивый	Непредсказуемый, динамичный
Адаптация к неопределенности	Низкая	Средняя	Высокая
Философия управления	Управление «сверху вниз», непосредственный контроль деятельности	Контроль и поощрение личных достижений	Поощрение самостоятельности
Цель организации	Поддерживать производство	Улучшать результаты	Постоянно совершенствовать процесс

Влияние научно-технического прогресса и появление глобальной конкуренции в конце XX в. привели к формированию нового подхода «менеджмент по ценностям» - MBV (ManagementbyValues), в основе которого лежит осознание ценностей компании. Системы ценностей, рассматриваемые как мотиваторы, обосновывают поведение индивидуальных работников, компаний и обществ в целом[5].

В процессе эволюций концепций менеджмента происходит трансформация ценностей от количественного производства, лояльности по отношению к компании, конформизма и дисциплины, характерных для начала XX в. (концепция MBI), к оценке индивидуальных результатов, рационализации, мотивации и эффективности (конец XX в.) в рамках концепции MBO. Для современного подхода MBV характерно ориентирование сотрудников на участие в процессе, постоянное обучение, креатив, взаимное доверие и преданность.

Итак, на протяжении XX столетия происходит эволюция подходов к управлению, и можно четко выделить три основных подхода – «менеджмент по инструкциям», «менеджмент по целям» и «менеджмент по ценностям», - каждый из которых является эффективным для определенного типа товарного рынка, потребности приспосабливаться к изменениям и образу клиента.

Если раньше считалось, что подход, основанный на ценностях, является «слишком слабой и неустойчивой» концепцией, то сегодня он становится основой организационной стратегии. «Менеджмент по ценностям» следует рассматривать и как философию, и как практику управления, поскольку этот подход сочетать в себе как важнейшие ценности компании, так и ее стратегические цели[5].

В условиях жесткой международной конкуренции Казахстану необходимо устранить потери, связанные с неэффективным управлением, и тем самым подготовить себя к инновационному развитию.

Во-первых, процесс формирования руководителей нового типа – «стратегических лидеров» в Казахстане идет достаточно медленными темпами. Незначительное исключение составляют крупные компании. По-прежнему преобладает авторитарный стиль управления, при котором руководители, давя на подчиненных, не вызывают желания работать. Разработка разного рода инструкций, характерных для жестко иерархичной структуры, призвана поддерживать права начальника оказывать давление на подчиненных, чтобы работники справлялись со своими обязанностями (должностными инструкциями) «лучше и быстрее». Однако это не способствует построению компании «лидерского типа», предполагающей систему новых взаимоотношений сотрудников разных уровней. Базовой ценностью при формировании этого процесса должно быть

формирование доверия между руководителями и подчиненными.

Во-вторых, использование авторитарного стиля лидерства оказывает негативное влияние на тенденцию к самостоятельности и профессиональной ответственности. Нередки еще случаи, когда в крупных компаниях инициатива по-прежнему остается «наказуемой». Поэтому развитие самостоятельности и творческого подхода в решении сложных инновационных задач остается приоритетным направлением развития корпоративной культуры.

В- третьих, тенденция к командной работе проявляется наиболее ярко в компаниях, использующих проектный способ ведения бизнеса. В таких компаниях – лидерах рынка в своих сегментах, считают, что командная форма организации труда позволяет достичь синергетического эффекта в решении сложных задач. Однако в большинстве компаний преобладает тенденция индивидуалистических ценностей в процессе принятия решений, в мотивации сотрудников и значимость коллективной ответственности в проблемных ситуациях.

Использование большого количества разного рода инструкций, жесткая субординация, авторитарный стиль управления, отсутствие развитых навыков и компетенций стратегического видения у большинства отечественных руководителей, низкая потребность работников в проявлении инициативы и самостоятельности, отношение к сотрудникам, опирающееся на четкое исполнение предписанных указаний, непосредственный контроль деятельности, преобладание количественных ценностей, строгая дисциплина – все это, характерное для менеджмента казахстанских компаний, четко вписывается в концептуальный подход «менеджмент по инструкциям». Однако не стоит забывать, что данный подход был эффективен в первой половине XX столетия, что на сегодня не является современным, отвечающим требованиям динамично меняющейся внешней среды, подходом к управлению.

Таким образом, рассматривая возможности повышения эффективности корпоративного управления в Казахстане можно предложить комбинированный подход эффективного управления. Суть данного подхода заключается в сочетании основных концептуальных подходов «менеджмента по инструкциям», «менеджмента по целям» и «менеджмента по ценностям» на различных уровнях корпоративного управления.

Так, с нашей точки зрения, управление исполнителями должно основываться на «менеджменте по инструкциям», сотрудниками – на «менеджменте по целям» и профессионалами – на современном подходе «менеджмент по ценностям».

В основе базисной управленческой парадигмы лежат производственные и экономические взаимоотношения участников бизнес-процессов: прежде всего собственников, менеджеров, наемных работников, а также потребителей и поставщиков. Главные вопросы: как устроены конкуренции и поиск баланса интересов в этих отношениях, приводящие, с одной стороны, к развитию и выбору лучших работников, продуктов, процессов, активов, а с другой стороны – к сотрудничеству и эффективному взаимодействию, а также на какие культурные ценности опираются заинтересованные стороны и совпадают ли они?

Достижение отечественным бизнесом нового уровня эффективности управления обеспечит высокие характеристики качества и производительности.

Со второй половины XX века идет активный трансфер управленческих концепций и технологий из одних стран в другие. Уже найдено множество эффективных подходов, и процесс инноваций в управлении продолжается. Копирование управленческих инноваций далеко не всегда приводит к успехам. Об этом говорят не очень удачные результаты применения семейства стандартов ISO 9000 версий разных лет, концепций «всеобщего качества, кайдзен и др. Показательно то, как трудно давалось американцам освоение японских управленческих моделей, хотя многие из них изобретались в США. Если не изменять базовую парадигму и, с другой стороны, не адаптировать к ней чужие управленческие инновации, всегда рискуешь потерпеть неудачу.

В Казахстане базовая управленческая парадигма до сих пор не сложилась. Анализируя управленческую культуру, мы наблюдаем смешение американской и европейской моделей, в последнее время увлечение японскими моделями. Современные управленческие модели пока не пришли в Казахстан. Возможно, это следствие советского периода, где выстраивался ложный баланс интересов между работодателями и работниками. Он состоял в перенесении акцента с баланса в настоящем на движение к балансу интересов, который предполагалось достичь в неопределенном отдаленном будущем – коммунизме. Отсутствие реальной конкуренции лишало возможности найти баланс интересов. При отсутствии такого баланса включаются механизмы

принуждения, основанные на контроле и наказаниях. То и другое приводит к демотивации людей, конфликтам, рестрикционизму, нагромождению контролирующих органов, сопутствующей им коррупции, в итоге – к неэффективности корпораций, компаний и деградиационным бизнес-процессам.

Японский слоган «Доверие важнее эффективности» устанавливает приоритет коммуникационной ценности над экономической. Но в итоге это и приводит к экономическим успехам, так как упрощаются системы менеджмента в связи с общностью целей и отсутствием многоярусных систем контроля за поведением людей.

Таким образом, для создания базовой управленческой парадигмы казахстанскому обществу предстоит осмыслить основополагающие ценности новой экономической и социальной формации, поиск которой необходимо начать. Заимствовать управленческие модели можно и нужно, но простым копированием, приглашением зарубежных бизнес-консультантов не обойтись. Делать это следует, подстраивая друг к другу и управленческую модель, и базисную парадигму.

Список использованных источников:

1. Elenkov D., Judge W., Wright P. Strategic leadership and executive innovation influence // Strategic Management J. 2005. Vol. 26. No.7. P. 665-682
2. Бауэр М. Как создать компанию, где люди любят свою работу // Вестн. McKinsey. 2005. №11. С. 23-37.
3. Cohen S., Mohrman S.A. Designing team-based organization. San Francisco, Jossey-Bass, 1995.
4. Powell T. Total quality management as competitive advantage // Strategic Management J. 1995/ Vol.16. No.1. P.15-37.
5. Dolan S., Garcia S. Managing by values. A corporate guide to living, being alive, and making a living in the 21 century. 2006.

Шегирова Д.К.

Аға оқытушы

Е.А.Бөкетов атындағы ҚарМУ

Қазақстан, Қарағанды қ.

Әбек А

М-301 тобы студенті

Е.А.Бөкетов атындағы ҚарМУ

Қазақстан, Қарағанды қ.

МАТЕМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА ИНТЕРАКТИВТІ ТАҚТА ФУНКЦИЯЛАРЫН ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Қазақстан Республикасының тәуелсіздігімен бірге елімізге енген жаңашылдықтардың бірі оқу үрдісінде жаңа технологияларды қолдану. Жаңа технологиялар қоғамның әр саласына енгізіліп, өзінің жемістерін беріп келеді. Сондай оң өзгерістердің бірі білім беру мекемелеріне келген «Интерактивті тақта» қызметі. Жалпы ақпараттық – коммуникациялық технология электрондық есептеуіш техникасымен жұмыс істеуге, оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті құралдарды қолдануға, интернетте жұмыс істеуді, компьютерлік оқыту бағдарламаларын пайдалануға негізделеді. Ақпараттық әдістемелік материалдар коммуникациялық байланыс құралдарын пайдалану арқылы білім беруді жетілдіруді көздейді. Сондай-ақ ақпараттық – коммуникациялық технологияның келешек ұрпақтың жан – жақты білім алуына, іскер әрі талантты, шығармашылығы мол, еркін дамуына жол ашатын педагогикалық, психологиялық жағдай жасау үшін де тигізер пайдасы аса мол.

Білім беру үрдісін ақпараттандыру – жаңа инновациялық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту максаттарын жүзеге асыра отырып, оқу - тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарылатуды көздейді. Біріккен ұлттар ұйымының шешімімен «XXI ғасыр – ақпараттандыру ғасыры» деп аталады. Инновациялық технология электрондық есептеуіш техникасымен жұмыс істеуге, оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті тақтаны қолдануға, интернетте жұмыс істеуге, компьютерлік оқыту бағдарламаларына негізделеді. Ақпараттық

әдістемелік материалдар коммуникативтік байланыс құралдарын пайдалану арқылы білім беруді жетілдіруді көздейді. Жедел дамып отырған ғылыми –техникалық прогресс қоғам өмірінің барлық салаларын ақпараттандырудың ғаламдық процесінің негізіне айналды. Ақпараттық технологиялық дамуға және оның қарқынына экономиканың жағдайы, адамдардың тұрмыс деңгейі, ұлттық қауіпсіздік, бүкіл дүниежүзілік қауымдастықтағы мемлекеттің рөлі тәуелді болады.

Заман ағымына қарай ақпараттық технологияларды қолдану айтарлықтай нәтижелер беруде. Кез келген сабақта электрондық оқулықты пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға, шығармашылықпен еңбек етуіне жағдай жасайды. Инновациялық технологияны бәсекеге қабілетті ұлттық білім беру жүйесін дамытуға және оның мүмкіндіктерін әлемдік білімдік ортаға енудегі сабақтастыққа қолдану негізгі мәнге ие болып отыр.

Инновациялық технологияны пайдалану жөніндегі қызметтің мақсаты:

- үйренушінің шығармашылық әлеуметін дамыту; коммуникативтік әрекеттерге қабілетті болуды қамту; сараптамалық – зерттеу қызметі дағдыларын қалыптастыру; оқу қызметі мәдениетін дамыту;

- оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерін жеделдету, оның тиімділігі мен сапасын арттыру.

Күнделікті өмірде қарапайым ұғымға айналған білім берудегі интерактивті технологияны қолдану барысында студенттің топпен жұмыс жасауға қатыспауы мүмкін емес, топ студенттері бірін-бір толықтыратын, сабақ барысында барлық студенттердің қатысуын ұйымдастыратын оқыту барысы. Интерактивті тақта – бұл компьютердің қосымша құрылғыларының бірі және де дәріс берушіге ақпараттың кескіні мен қарапайым маркер тақтасын біріктіретін құрал [1]. Бүгінгі күні оның түрлері көп.

Бұл технологияны оқу материалын хабарлау және оқушылардың ақпаратты меңгеруін ұйымдастыру арқылы, көзбен көру жадын іске қосқанда арта түсетін қабылдау мүмкіндіктерімен қамтамасыз ететін әдіс деп қарауға болады. Оқушылардың көпшілігі естігенінің 5 % және көргенін 20 % есте сақтайтыны белгілі. Аудио – және видеоақпаратты бір мезгілде қолдану есте сақтауды 40-50 % дейін арттырады. Қазіргі кезде сабаққа дайындалу барысында оқытушы сабақ мазмұны оқушылар үшін танымдылығы жағынан қызықты әрі жаңаша өтуі үшін өзінің бағалы уақытын қажетті материалды іздеу мен жүйелеуге жұмсайды. Ал жекелеген курс бойынша мәселелік – бағдарлы оқу бағдарламалары пакетінің болуы оқытушыға «оқытушы – студент» жүйесінде ақпаратты беруді, өндеуді және қайталауды жаңаша ұйымдастыруына мүмкіндік береді. Бірақ , мұның барлығы жүзеге асуы үшін мұғалім компьютерлік оқыту технологиясы бойынша білімдер мен іскерліктерді игеруі қажет. Бұл дайындық дифференциалды болуы тиіс. Себебі, әрбір пән мұғалімдері үшін компьютерді оқыту үрдісінде пайдалану әр түрлі сипатқа ие [2].

Ғылым ғасырының мүмкіндіктерін игеріп отырған қазіргі таңда компьютер өмірдің барлық саласына кеңінен енуде. Сабақта уақытты үнемдеу, демонстрациялық материалдар даярлау мақсатында интерактивті тақтаны пайдаланған тиімді. Интерактивті тақтаның үш режимінде де жұмыс жасауға болады. Ақ тақта режимі – ең қарапайым режим. Ақ тақта режимін қолданғанда оны ақ бет қағазбен жұмыс жасағандай және тақырыпқа қажетті жерін белгілеулермен, негізгі ұғымдарын ерекшелеу үшін түрлі түсті қаламды қолдануға болады. Ақ беттің артына фон ретінде мазмұнды суретті пайдалануға болады. Тақтаның бұл қасиеті, мысалы географиядан, физика, биологиядан және т.б. пәндерден сабақ жүргізгенде ыңғайлы. Фон ретінде географиялық картаны, физикалық аспаптардың суреттерін алуға болады және сабақ барысында қажет болса картаға белгі салуға, жазуға мүмкіншілік бар.

Екінші режим – Office режимі. Бұл режим сабаққа қажетті дайындық жұмыстарын, яғни материалдар даярлауға ыңғайлы. Сабаққа дайындық жұмыстары Word мәтіндік редакторының, Excel электрондық кестесінің құжаттары, Power Point – презентациясы болуы мүмкін. Мысалы , Microsoft Word құралдарымен төрт түрлі мәтіндік тапсырмаларды қамтитын құжат әзірлеуге болады. Осы құжатта тапсырмаларды қайталап, жауаптарының дұрыс нұсқаларын немесе амалдардың дұрыс тізбегін көрсету керек. Қайталанған тапсырмаларды сурет салу панелінің «төртбұрыш» объектілерімен жасырамыз. Сабақта қажет кезде бұл құжатты интерактивті тақтаның Office режимінде ашу қажет. Бұл режим Microsoft Office – нің барлық мүмкіншілігін ұсынады. Сондай мүмкіншіліктерінің бірі арқылы құрылған құжатқа мәтінді қосуға болады, яғни

экраннан түсірілген суретпен емес құжатпен тікелей жұмыс жасаймыз. Сонымен, оқытушы студентті тестілік тапсырмаға жазбаша жауап беруге тақтаға шығарып, оқушының жауабын дұрыс жауаптарымен салыстыра алады және дайындалған материалды шаблон ретінде келесі сабақтарды пайдалану үшін сақтап қоюға болады.

Үшінші режим - тақтаның интерактивті режимдегі жұмысы.

Сабақтарды жүргізуде өткен материалды қайталау қажет, сондай жағдайда интерактивті тақтаның сілтеме жасауға арналған компонентін қолдануға болады. Бұл компонент арқылы Microsoft Office құралдары арқылы құрылған құжаттарға, графиктік редакторлардың немесе программалау ортасының көмегімен құрылған файлдарға, интернет беттеріне сілтемелерді ұйымдастыруға мүмкіншілік береді.

Қазіргі уақытта «қоғамды ақпараттандыру», «білім беруді ақпараттандыру» деген сөз тіркестері біздің сөздік қорымызға еніп кетті. Олай болса қоғамдық ақпараттандыру дегеніміз – ғылыми техникалық прогресс жетістіктерінің күнделікті тұрмысқа ауқымды енуінің нәтижесі, яғни адам өміріне іс - әрекеттің интеллектуалды түрлерінің жан – жақты әсер етуі мен ролінің жоғарылауына байланысты объективті процесс. Қазіргі заман оқытушыдан тек өз пәнінің терең білгірі болуы емес, тарихи танымдық, педагогикалық – психологиялық сауаттылық, саяси экономикалық білімділік және ақпараттық сауаттылық талап етілуде. Ол заман талабына сай білім беруде жаңалыққа жаны құмар, шығармашылықпен жұмыс істеп, оқу мен тәрбие ісіне еніп, оқытудың жаңа технологиясын шебер меңгерген жан болғанда ғана білігі мен білімі жоғары жетекші тұлға ретінде ұлағатты саналады [3].

Білім беруді ақпараттандыру – жаңа технологияны пайдалану арқылы дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асырады. Педагогикалық технология – мұғалімнің кәсіби қызметін жаңартушы және сатыланып жоспарланған нәтижеге жетуге мүмкіндік беретін іс-әрекеттер жиынтығы. Педагогикалық технологиядағы басты міндет – оқушының оқу-танымдық әрекетін жандандыра отырып, алға қойған мақсатқа толықтай жету. Ал бұдан педагогикалық технологияның тиімділігі шығады.

Оқыту үрдісінде технологияны қолдану мұғалім мен оқушы қарым - қатынасының бұрынғы қалыптасқан жүйесін, олардың іс-әрекеттерінің мазмұнын, құрылымын үлкен өзгерістерге ұшыратады. Қалыпты білім беру жүйесінде мұғалім – оқушы - оқулық түрінде құрылған үш жақты байланыс бұзылып, мұғалім – оқушы - компьютер - оқулық жүйесі пайда болды. Мұндай жүйеде білім беру оқыту процесінде компьютерді қолдану білім мен біліктілікке қоятын талаптарды қайта қарап, жетілдіріп, жүйелеуді талап етеді. Ақпараттандыруда технологияның негізгі бағыты ХХІ ғасырдың талаптарына сәйкес қоғамды дамытудың жоғары тиімділікті технологияларына сүйенген жаңа білім стратегиясына көшу болып табылады. Осыған сәйкес қазіргі білім жүйесінің ерекшеліктеріне – оның іргелілігі, алдын алу сипаты және оларға қол жеткізу мүмкіндіктері жатады.

Оқу процесінде қолданылатын технологиялық құралдарын орналастырудың бірнеше жолдары бар. Ең перспективтісі және мазмұндысы жіктелу критерийі ретінде тағайындау облысы болатын жол құрылымдық элементтері болып табылады.

Жедел дамып отырған ғылыми – техникалық прогресс қоғам өмірінің барлық салаларын ақпараттандырудың ғаламдық үрдісінің негізіне айналады. Ақпараттық - технологиялық дамуға және оның қарқынына экономиканың жағдайы, адамдардың тұрмыс деңгейі, ұлттық қауіпсіздік, бүкіл дүниежүзілік қауымдастықтағы мемлекеттің ролі тәуелді болады. Тұтас дүние қалыптастыру мен қоғамдастықтар, жеке адам мен бүкіл дүниежүзілік қоғамдастықтың өмір сүруі үшін жаңа жағдайларды қамтамасыз етуде ақпараттық - телекоммуникациялық технологиялар маңызды роль атқарады. Сондықтан да осынау үлкен бір тұтас үрдістің бір бөлшегі ретінде интерактивті тақтаны қолдану қай қырынан алсақ та барынша тиімді.

Студенттердің интерактивті құралдар көмегімен қалыптасатын және жүзеге асырылатын ойлау қабілеті бұрынғы технологиялар арқылы берілетін ойлау жүйесінен өзгеше болатындықтан, тек ойлау қабілеті түсінігі ғана емес, қабылдау, есте сақтау жоғарғы деңгейде болады. Интерактивті құралдардың келесі ерекшеліктерін атап өтуге болады:

1.Бормен тақтаға жазылған кескінді интерактивті тақтадағы түрлі – түсті айқын, ұқыпты кескінмен салыстыруға болмайды

2. Тақта мен бордың көмегімен әр түрлі қосымшалары бар жұмысты түсіндіру қиын, кей жағдайда мүмкін.

3. Слайдтарда, флипчартта қателер жіберілсе, тез арада түзетуге болад

4. Сабақта ACTIVote тестілеу жүйесі арқылы тест алу мүмкіндігін қолдануға болады
 5. ACTIVwand указкасының көмегімен тақтаның жоғарғы бөлігіне кішкентайларға да қол жеткізуге мүмкіндік береді.
 6. Сабақта көрнекілікті қолдану деңгейі артады.
 7. Сабақтың өнімділігі артады.
 8. Оқушылардың білім деңгейіне оң әсер етеді.
- Осылай ойлау қабілеті жоғары, тұлға ретінде жан-жақты дамып келе жатқан келешек маман тәуелсіз еліміздің барлық салаларында аса қажет екендігін бүгінгі еңбек нарығының талаптары дәлелдеп келеді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Головина Н.Н. Информационные технологии как средство формирования интеллектуальных умений у студентов колледжей. М.: Наука 2007. С.130.
2. Мухлис К. Компьютерлік технологияны оқыту процесінде қолданылу ерекшеліктері // Қазақ тілі мен әдебиеті. - 2006. - №8. – Б.52-56.
3. Сарбасова Қ.А. Жаңа педагогикалық технологияларды пайдалану // Бастауыш мектеп. - 2004. - №10. – Б.17-18.

Шохабаева А.С.

магистрант

Жамалова Ж.Т.

магистрант

Ахманова Д.М.

ф.-м.ғ.к., доцент

ҚарМУ, Қазақстан, Қарағанды қ.

ОРТА МЕКТЕПТЕ МАТЕМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУДЫҢ КЕЙБІР ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Кез келген адамға өз өмірінде әртүрлі деңгейдегі мәселелерді шешуде есептеу әдістеріне жүгінуге тура келеді. Тіпті жалпы есептеу техникасын қолдануға, анықтамаларды, формулаларды пайдаланып, геометрияның өлшеулері мен пішіндерін пайдалануына тура келеді. Сонымен қатар, кесте түріндегі ақпараттардың, диаграммалар мен графиктердің негізінде, кездейсоқ оқиғалардың мүмкіндігін түсініп, алгоритм құрастыру керек болады [1, б. 12].

Заманауи талаптарға сай қазіргі кезде көптеген мамандықтар жоғарғы деңгейлі есептеулерді жүзеге асыратын математика ғылымын қажет етеді.

Заманауи қоғамның өмірінде ой жетістігін қолдану кезіндегі маңыздысы қолданылатын математикалық стильдің құрылымы болып табылады. Математикалық қызмет процесінде ойлау қабілетінің тәсілдері мен әдістерінің қатарына индукция мен дедукция, жалпылау мен айқындау, анализ бен синтез, классификация мен систематизация, абстрациялау мен үйлестік жатады. Математикалық ақыл-ой қорытындысы мен ережесінің объектісі - логикалық пішіндердің механизмін ашу, тұжырымдау икемділігін шығару, ойын дәлелдеп негіздеу, сол арқылы логикалық ойлау қабілетін жетілдіру. Математикалық білім адамның жалпы мәдениетінің қалыптасуына ықпалын тигізеді. Математика ғылымының даму сатысы мен жаңалық ашқан ұлы ғалымдардың тағдырын зерттеу - әрбір мәдениетті, интеллектуалды адамның міндеті [1, б. 23].

Математикалық білімнің нығаюының екі жақты тарихы қалыптасқан:

- Практикалық, яғни, кез келген қызмет саласында нәтижелі пайдалану;
- Интеллектуалды, яғни, математикалық тәсілдердің көмегімен бір әдісті игеруде адамның ойлау қабілетін пайдалану [2, б. 21].

Практикалық математика нақты өмірде тұрақты құрылым, яғни, кеңістіктегі пішіндер және адам тәжірибесінде пайдаланылатын мөлшерлі қатынастар, қарапайымнан күрделіге дейінгі ғылым мен технологиялық идеялардың даму қажеттілігі ретінде ескеріледі. Математикалық білімсіз заманауи техника мен құрылғылардың принципін қолдану, ғылыми тұрғыдан қабылдау, экономикалық, саяси немесе әлеуметтік ақпаратты түсіндіру, күнделікті өмірде кейбір қиындықтар туғызуы мүмкін.

Ғылыми тұрғыдан заманауи адамға математиканы оқуда келесі міндеттер қою қажет, яғни:

- алынған білімін тереңдету мақсатында, сонымен қатар білімді тәжірибеде тиімді қолдану үшін математикалық білімді игеру;

- оқушылардың ойлау қабілетін арттыру мақсатында математикалық білімді тәжірибеде ұтымды қолдануды қалыптастыру;

- математикалық идеялар мен тәсілдерді математиканы сипаттау пішінінде көрсету;
- қоғамда математиканы мәдени құндылықтың ажырамас бөлігі ретінде беру [3, б. 15].

Математиканың білім беру және тәрбиелік шарттары оқушылардың жас ерекшеліктеріне байланысты қойылуы тиіс, жалпы оқыту мен тәрбиеде математика ғылым және оқыту пәні ретінде оның рөлі мен орнын анықтайды.

Оқушылардың математикалық білімінде деңгейлеп саралап оқыту басты қағидаларының бірі болып табылады. Сонда оқушылар жалпы курсты меңгеру барысында, біріншісі сол бағдарлама көлемінде ғана білім алып, алған нәтижесіне қанағаттанады. Ал екіншілері өз икемділігі мен қабілеттігіне байланысты жоғарғы нәтижелерге қол жеткізеді [4, б. 17].

Математиканы саралап оқыту – маңызды мәселе, ол барлық оқытушылар мен әдіскерлердің назарында. Айта кетсек, көп жылдар бойы бұл мәселенің шешімін табуға ешқандай жағдай жасалмады. Мысалы, бірыңғай бағдарламалар, барлығына бірдей үй тапсырмалары, сараланбаған тексеру жүйесі. Өйткені, саралап оқытуға өтуде оқушылардың әрбірінің тұлғасын танып білу сияқты қиындықтар туындайды.

Саралап немесе дербес оқыту сияқты түсінік қазіргі заманауи кезеңде көптің назарында. Бұл түсініктердің мағынасы кең. Саралап оқыту тұлғаның өзіне тән ерекшеліктері мен қабілеттілігін, ойлау өрісі мен шығармашылық қасиетін байланыстырады.

Сонымен қатар саралап оқыту әр оқушының ерекшелігін, мүмкіндігі мен қызығушылығын, тіпті әлеуметтік-экономикалық қажеттіліктерін де ескере отырып, оның жан-жақты дамуына әсер етуі тиіс. Оқушылардың жеке тұлғалық мінездерін айыру мақсатындағы оқыту және тәрбиелеу, әдетте, саралап оқыту түсінігіне қатысты [4, б. 41].

Анықтамаға жүгінсек, саралап оқыту оқушылардың жеке психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, оқушыларды топтарға жіктеу арқылы оқыту, оқушылардың жан-жақты танымдық қасиеттерін қамту болып табылады.

Даралап оқыту деп оқушылардың әрқайсысының өзіне тән психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, оқытатын жүйені айтады. Даралап оқыту саралап оқытудың дербес түрі болып саналады. Сонымен қатар, саралап оқыту сыртқы және ішкі, кеңейтілген, зерттеу және үздіксіз болып бөлінеді.

Сыртқы білім беруді саралау келесі белгілермен сипатталады:

- білім алушылардың бейімділігіне, қызығушылығына, мүмкіндігіне байланысты біртекті топтар құру;

- сол топтардың ішінде біртекті пәндік және әлеуметтік қатал бағдарланған топтар ұйымдастыру (жеке пәндерді, олардың кезеңдерін оқу, ЖОО түсуіне кепілдікпен дайындау және т.б.) [4, б. 23].

Ішкі білім беруді саралау бейінді сыныптармен жұмыс жасауды ұйымдастырумен, қосымша сабақ жүргізумен жүзеге асады.

Ішкі білім беруді саралау сыртқы білім беруді саралаудан мына белгілермен айрықшаланады:

- оқушыларды мүмкіндіктеріне байланысты бөлмейтін аралас сыныптар құру;
- сынып ішінде балаларды жекеше - тұрпаттамалық ерекшеліктеріне сәйкес топтарды есепке алуды жүзеге асыру. Мұнда топтар айқын немесе айқын емес болып бөлінуі мүмкін, топ құрамы қойылған оқу талаптарына сай байланысты өзгеріп отырады [4, б. 18].

Айта кететін болсақ, **деңгейлі** саралау ішкі саралап оқытудың бір түрі болып саналады. Деңгейлі - саралап оқыту технологиясы дегеніміз – оқушының туа біткен ақыл - ой қабілетінің жеке даму жан - жақтылығына негізделген білім беру жүйесі.

Әдетте, деңгейлі саралап оқыту технологиясы:

- оқушының өз қабілетіне, болашағына сенуіне;
- оқушыны ынталандыруға;
- оқушы мен оқытушының ынтымақтастық қарым-қатынас достығына;
- оқушының өз білімін өз бағалай білуіне;
- баға әділдігіне;

- білім көрсеткішінің әділдігіне мүмкіндік береді [5, б. 25].

Кеңейтілген саралап оқыту барлық пәндерді алдын-ала берілген тапсырмалар арқылы қызықтыра отырып оқыту болып табылады.

Саралап оқытудың ерекше бір түрі **зерттеу** арқылы саралап оқыту. Бұл түрі оқушылардың арасынан типологиялық топтарды айқындап шығарады. Осы тәсіл арқылы болашақта оқушылардың арасынан дара тұлғалы және ерекше қасиеті бар балалардың даму динамикасын қадағалауға болады. Практика жүзінде мұғалім оқушыларға түрлі тапсырмалар, тесттер, анкеталау арқылы ғылыми зерттеулерге жүгіне отырып, олардың дара ерекшеліктерін табуға тырысады.

Үзіліссіз саралап оқыту дегеніміз - оқушылардың абстрактілі тұжырымды ерекшеліктеріне жүгіне отырып, ең төменгіден жоғарғы этаптарға жету жүйесін ұсыну, яғни, мінсіз мақсаттарға жету. Оқушылардың теория жүзінде жүйелі және практикада дара қасиеттеріне сай үзіліссіз даралап оқытудың моделін дайындап шығару керек. Сонымен қатар, мұндай модель бір мағыналы немесе әмбебап, яғни, оқудың үзіліссіз өсуіне бағытталған модель, не болмаса оқушылардың зеректілігіне және жұмыс жасау қабілеттілігінің деңгейіне қарап жасалған модель болмауы керек [5, б. 47].

Сонымен, саралап оқытудың басты түрлері сан қилы тапсырмалардың шешімін табу ғана емес, оқушылардың тереңдеп оқуына бағыттталып, олардың оқуға деген ынтасын қалыптастыру, шығармашылық зерттеушілік жігерлігін ояту және болашақ мамандығын дұрыс таңдауына көмектесу сияқты құндылықтарды қарастырады.

Саралап оқыту технологиясының принциптері - оқытуды ізгілендіру мен демократияландыру жағдайында, өздігімен даму бағдарын анықтап, дамитын және өздігімен дұрыс шешім қабылдай алатын, өзін-өзі жетілдіруші, өзін-өзі тәрбиелеуші тұлға қалыптастыру.

Ал, оқытушы оқушыға беретін жаңа ақпаратының тізбегін айқын түрде ұсынуы тиіс және сол ақпаратты оқушы өз мүмкіндігінше қабылдай алуы керек. Сол жаңа ақпараттар тізбегі келесі қағидалармен қарастырылуы тиіс.

1. Жаңа ақпараттар тізбегі міндетті материалмен бірге қатар оқытылуы немесе шығарылуы мүмкін. Ол үшін осы уақытқа дейінгі оқыған білімі жеткілікті.

2. Жаңа тапсырмалар сыныпта шығарылатын теориялық материалмен бірге оқытылуы мүмкін емес, өйткені ол үшін қосымша теориялық ақпараттар немесе жаңа тәсілдер қажет.

Жаңа ақпараттар тізбегін құрайтын тапсырмалар түрлері:

1. Сабақтағы теориялық материалдың негізгі бөлігі, яғни оқу материалының міндетті бөлігі болып саналатын тапсырмалар. Сонымен қатар, жаңа ақпаратты меңгермей, есептерді шығару мүмкін емес тапсырмалар.

2. Оқу материалында шешімдері жиі қолданылатын тапсырмалар, әдетте олар негізгі материалға енбейді.

3. Әртүрлі деректерді қарастырғанда жауаптары жиі қолданылатын тапсырмалар.

4. Математиканың тарихынан алынған жетістіктері арқылы қызықты деректермен мазмұндалған жаңа тапсырмалар түрі. Бұл тапсырмалар математиканы тереңдеп оқытылатын сыныптарға арналған.

5. Оқушылардың алдында өтіп жатқан дүниенің жаңа қасиеттерін ашатын тапсырмалар. Бірақ, бұл тапсырманы сол сәтте шығаруға мүмкіндік жоқ, өйткені, оқушының ол үшін теориялық немесе практикалық тәсілдері жеткіліксіз. Сондықтан тапсырмаларды шығару оқушы білімін қажетті деңгейге көтерген кезде ғана мүмкін [5, б. 76].

Жаңа ақпараттар тізбегін құрайтын тапсырмаларға мысалдар:

1 мысал. Кубтың қиылыспайтын қырларында жататын P, Q, R нүктелері арқылы өтетін кубтың қимасын салу.

2 мысал. төртбұрышты пирамидасында $P \in AE, Q \in BE, R \in CE$ нүктелері арқылы өтетін жазық қиманы салу.

3 мысал. $ABCDE$ бесбұрышты пирамидасында AS, BS, CS қырларында сәйкесінше жататын A_0, B_0, C_0 нүктелері арқылы өтетін жазық қиманы салу.

4 мысал. $SD \cap KC_0 = D_0, SD \cap FA_0 = E_0$ нүктелері қимадағы нүктелер, себебі A_0, F және C_0, K нүктелері де қимаға тиісті, олай болса $A_0B_0C_0D_0E_0$ пирамиданың қырларындағы A_0, B_0, C_0 нүктелері арқылы өтетін жазық қиманы салу.

5 мысал. $ABCDE$ төртбұрышты пирамидасында бүйір жақтарында жататын P, Q және

қырында жататын R нүктесі берілген. Осы нүктелер арқылы өтетін пирамиданың жазық кимасын салу.

Мұндағы 1-4 тапсырмалар I типке, ал 5-тапсырма II типке жатқызуға болады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Акимова М.К., Козлова В.Т. Индивидуальность учащегося и индивидуальный подход. - М.: Знание, 1992.
 2. Волковысский Р.Ю., Темкина Д.А. Организация дифференцированной работы учащихся при обучении. - М.: Просвещение, 1993.
 3. Гусев В.А. Индивидуализация учебной деятельности учащихся как основа дифференцированного обучения математике в средней школе // Математика в школе.-1990.
 4. Пути и способы осуществления дифференциации обучения при формировании обобщенного приема решения задач//Ұлт тағылымы. Научное приложение Международного научно-педагогического журнала «Высшая школа Казахстана». - Алматы, 2009. - №3.
 5. Ромашко И.В., Винник В.М. Технология работы в разноуровневых группах // Математика в школе.-1996, №4.
-

СЕКЦИЯ 6. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ФИНАНСОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В УСЛОВИЯХ НОВЫХ ВЫЗОВОВ

Атенова А.М.

к.э.н.,

*ЮКТУ им. М. Ауэзова
Казахстан, г. Шымкент*

ПРОБЛЕМЫ СТАБИЛИЗАЦИИ ТЕНГЕ

Девальвация валюты – снижение курса национальной валюты по отношению к другим валютам или к золоту. Обратный процесс повышения цены валюты называется ревальвацией. Основные причины, из-за которых центральные банки вынуждены проводить девальвацию: ухудшение торгового баланса страны, когда импорт превалирует над экспортом, и высокий уровень инфляции. В результате девальвации импорт становится дороже, а экспорт дешевле.

Девальвация национальной валюты может проявляться в двух видах:

- Скрытое обесценивание денежных средств государства;
- Открытое падение валютного рынка страны.

В Казахстане — обвальная девальвация. Четвертая за 16 лет.

В феврале 2014 г. на ровном месте произошла девальвация. А также последующий обвал тенге пришел через полтора года. После февральского одномоментного падения в 2014 г. со 155 до 185 тенге за 1 доллар нацвалюта обесценивалась очень медленно. Лишь в середине минувшего июля цена тенге приблизилась к верхней границе действовавшего тогда обменного курса и составила 187,05 за доллар. Нацбанк расширил коридор со 170–188 тенге до 170–198. Девальвация тенге в 2015 году в Казахстане стала прогнозируемым шагом. Основными причинами ослабления валюты стали: падение цен на нефть и металлы; девальвация юаня и рубля; ожидаемое повышение учетной ставки ФРС. Более 80% экспорта крупнейшей Центрально-азиатской экономики составляет продажа нефти, газа и металлов, цены на которые существенно снизились. В результате в 2015 году объемы экспорта сократились более чем на 25 млрд долл., что стало ощутимым ударом для бюджета страны.

Какие безболезненные выходы есть из этой ситуации, которая сложилась сейчас?

Существуют четыре положительных двигателя роста экономики. Это четыре фактора потребления: физические лица, бизнес, экспорт и государство.

1. Людям придется работать больше, а получать меньше.

2. Экспорт падает.

3. Бюджета нет – это видно даже по третьему и четвертому кварталу 2015 года. Мы “сожгли” 28 млрд. долларов на поддержание курса тенге за два последних года, и теперь говорим: денег нет.

4. У нас остаётся единственный потенциальный источник роста – внутренние инвестиции бизнеса.

Основные направления стабилизации экономики:

- Экономический рост желательно обеспечить производством большего количества и лучшего качества товаров и услуг, а проще говоря, нужен более высокий уровень жизни, т.е. нужно создавать условия для поддержки и развития местного производства.

- Занятость населения. Развитие местных предприятий поможет решить вопрос безработицы.

- Экономическая эффективность. Нужно получить максимальную отдачу при минимальных издержках от имеющихся производственных ресурсов, например, повысить отдачу от месторождений нефти и газа. Нужно перерабатывать побочные отходы. Для этого можно привлечь казахстанских инвесторов.

- Стабильный уровень цен. Необходимо избегать значительного повышения цен или снижения общего уровня цен. То есть инфляции и дефляции.

- Экономическая свобода. Управляющие предприятиями, рабочие и потребители должны обладать в своей экономической деятельности высокой степенью свободы.

- Справедливое распределение доходов. Ни одна группа граждан не должна быть в крайней нищете, когда другие купаются в роскоши. Например, в Швеции сумели этого достичь. И один из благоприятных факторов тому — грамотно выстроенная налоговая система.

- Экономическая обеспеченность. Нужно обеспечить существование хронически больных, нетрудоспособных, недееспособных или других иждивенцев. Это проблема, которую во всем мире даже не считают проблемой, а обязанностью каждого здорового человека — помогать.

- Торговый баланс. Необходимо не только ввозить товар в страну, но и вывозить. Тогда у нас будет валюта: мы продаем товар за рубежом, привозим в страну деньги, на них мы развиваем дальше производство, создаем рабочие места, повышаем уровень зарплаты. [1] И тенге становится конкурентоспособным по отношению к иностранной валюте. При инфляции происходит обесценивание денег, снижается покупательная способность населения. Инфляция может быть связана с некоторыми факторами, такими как: удорожание производства товаров (повышается себестоимость), увеличение транспортных расходов, для продуктов и товаров, произведенных вне РК – увеличение таможенных сборов, повышение таможенных пошлин, повышение цены сырья. Конечно, рост на некоторые виды продуктов. Инфляция в Казахстане в октябре 2015 года в сравнении с аналогичным периодом 2014 года составила 5,2%, с начала года — 8,2%, а в годовом выражении (октябрь 2015 года к октябрю 2014 года) — 9,4%. Всем известно, что номинальный обменный курс является одним из важных факторов инфляции и что между обесценением национальной валюты по отношению к иностранной валюте и ростом внутренней инфляции имеется положительная связь. Это так называемый «эффект переноса, или просачивания». Принцип работы данного канала заключается в следующем. Представим страну ZZZ, которая импортирует существенную часть потребительских товаров, то есть покупает их у другого государства AAA за их же валюту, которая для ZZZ является иностранной. Допустим власти ZZZ по каким-либо причинам резко обесценили, или девальвировали, национальную валюту по отношению к валюте страны AAA. Следствием будет являться то, что теперь товары страны AAA, которые закупаются страной ZZZ и потребляются ее населением, станут для последней дороже на величину обесценения ее нацвалюты. В конечном счете растет внутренняя инфляция страны ZZZ. Подобное наблюдалось и в истории Казахстана, когда после каждой девальвации цены на товары потребительской корзины устремлялись вверх. Далее напомним о другом не менее значительном факторе инфляции – денежной массе. Монетарная теория гласит, что при росте/снижении денежной массы растет/снижается и инфляция. [2] Эта теория также находит практическое подтверждение в рамках казахстанской экономики. На основе наблюдений за изменением структуры денежной массы в Казахстане и объединения двух вышеуказанных теорий изменения инфляции выявили относительно новый канал влияния макроэкономической среды на инфляцию, который был назван каналом «долларизованной денежной массы». Как видно из названия, данная наша теория условная и работает при высокой степени долларизации экономики. Чтобы объяснить принцип работы данного канала напомним, что в Казахстане по итогам августа доля вкладов в иностранной валюте в общем объеме вкладов впервые в истории превысила 59%, что говорит о более, чем значительной степени долларизации экономики Казахстана. При этом уровень долларовых депозитов в Казахстане растет не за счет роста «новых» вкладов в долларах США, а за счет того, что тенговые депозиты массово конвертируются в долларовые. Также отметим, что с февраля 2015 г. сокращение тенговых депозитов, взвешенных на их долю в денежной массе, было сильнее, чем рост депозитов в иностранной валюте, также взвешенных на их долю в денежной массе. Вследствие этого сама денежная масса сокращалась ежемесячно на 2-3% в годовом выражении. В этой связи с лагом сокращалась и инфляция. Но в августе 2015 г. показатель денежной массы в Казахстане резко вырос на 7.8% в годовом выражении. Наибольший вклад в такое резкое изменение объема денежной массы осуществили срочные депозиты населения и небанковских юридических лиц в иностранной валюте. Они выросли вследствие роста их тенгового эквивалента после переоценки, связанной с обесценением тенге по отношению к доллару США в конце августа. Таким образом, виден рост денежной массы не связанный с увеличением предложения денег, а являющийся следствием девальвации в условиях сильной долларизации экономики. Подобный резкий скачок денежной массы обязательно скажется на росте инфляции с определенным лагом. Другими словами, в условиях высокой долларизации экономики влияние девальвации национальной валюты на внутреннюю инфляцию удваивается, так как наряду с классическим каналом «просачивания» будет иметь место и канал «долларизованной денежной массы». [3]

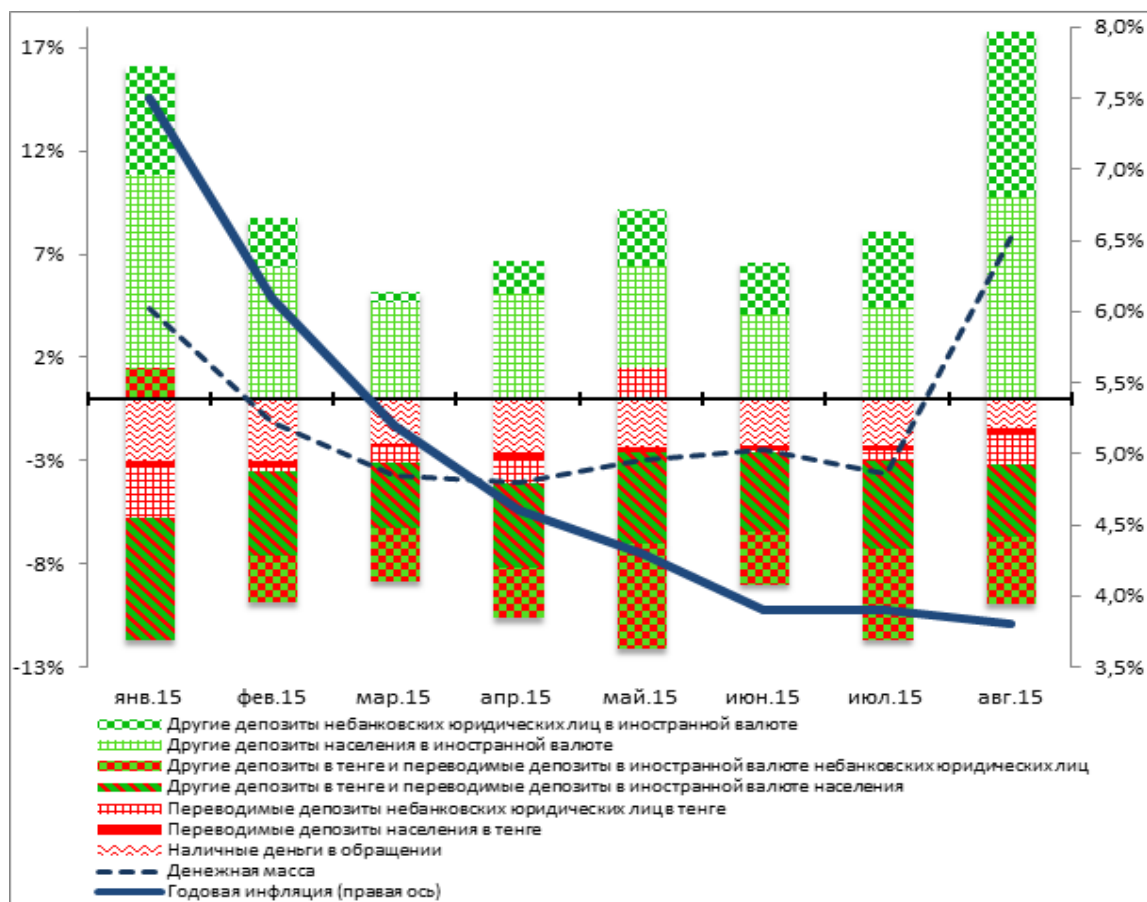

Рисунок 1. Инфляция и вклад компонент в изменении денежной массы (изменение по отношению к соответствующему месяцу предыдущего года)

На заседании Правительства Республики Казахстан был одобрен Прогноз социально-экономического развития Казахстана на 2015-2019 годы. Так, реальный рост ВВП в 2015 году ожидается на уровне 5,0%, в 2016 году - 5,6%, в 2017 году - 6,8%, в 2018 году - 5,8% и в 2019 году на 6,5%. Номинальный ВВП вырастет с 45 трлн тенге в 2015 году до 72,8 трлн тенге в 2019 году. ВВП на душу населения в 2015 году составит более 13,9 тыс долларов и вырастет в 2019 году до 21,4 тыс долларов. «Экспорт увеличится с 79,2 млрд долларов в 2015 году до 93,5 млрд долларов в 2019 году, импорт с 50,1 млрд долларов в 2015 году до 57,8 млрд долларов в 2019 году», - сообщили в МНЭ РК. При этом Национальным банком уровень инфляции планируется в коридоре 6-8% с последующим снижением в среднесрочном периоде до уровня 5-7%. Кроме того, на основе макроэкономического прогноза и основных приоритетов экономической политики разработаны параметры бюджета на 2015 – 2017 годы. С учетом прогнозируемого роста ВВП и объемов импорта доходы республиканского бюджета (без учета трансфертов) прогнозируются на уровне 4 338,4 млрд тенге в 2015 году, 4 753,5 млрд тенге в 2016 году и 5 147,7 млрд тенге в 2017 году. Дальнейшая судьба реформ в Казахстане зависит от формирования модели экономического развития, отвечающей интересам всего общества. Основные элементы данной модели ориентированы на создание экономики смешанного типа, которая существует в ряде развитых стран. Специфика смешанной экономики состоит в следующем:

- параллельном существовании в рамках единой макросистемы различных форм хозяйствования (индивидуального предпринимательства, естественно-монопольного, государственного, корпоративного, транснационального секторов);
 - взаимосвязи экономического и социального критериев в развитии общества;
 - преобладании социальных ориентиров в стратегии экономического роста. [4]
- Кейнсианские рецепты выхода из кризиса привели к принципиально новым экономическим доминантам: вместо индивидуализированного производства;

-агрегированное, вместо знаменитого принципа невмешательства в рыночную траекторию спроса и предложения - активное экономическое государственное регулирование, вместо преобладания предложения - актуализация теории и практики совокупного спроса.

В связи с этим, возникают и новые, устойчивые инструменты, обеспечивающие эти доминанты. Это, прежде всего, система кейнсианских финансовых механизмов: государственные расходы, налоги, элементы денежного спроса. Причем, действие этих инструментов подчинено логике государственной санации экономики. Поскольку выход из экономического кризиса предполагается через стимулирование совокупного спроса с помощью вышеперечисленных инструментов, поскольку экономическая система все более и более становилась смешанной: ведь первым шагом в расширении совокупного спроса было увеличение государственных расходов, т.е. упрочение собственно государственного сектора. Именно оно стимулировало расширение конкурентных начал в чисто рыночном секторе, а также способствовало формированию транснациональной формы предпринимательской деятельности.

В современных условиях опять доминируют экономические критерии в генезисе смешанной экономики. Критерием ее развития выступает неоднородность различных сфер бизнес сектора с точки зрения технологической иерархии, масштабов производства, инновационной востребованности.

Таким образом, смешанная экономика - это наиболее адекватный современному многофакторному социально-хозяйственному механизму тип экономической организации, который способствует открытости и конкурентности национального хозяйства, автоматизации техноструктуры и мультипликации инноваций, социальной ориентации и экономической свободе. Стремление к созданию смешанного типа наиболее ярко выражено и в неустойчивой экономической среде, в частности, в переходных условиях от нерыночного к конкурентному хозяйству. Это вызвано следующими обстоятельствами:

Во-первых, необходимостью реформирования собственности, и, соответственно, неизбежной экономической дифференциации общества, которая может привести к созданию базисных условий смешанного хозяйства;

Во-вторых, необходимостью деполитизации экономических отношений;

В-третьих, необходимостью создания нового типа отношений "государство-экономика".

Для создания принципиально иных отношений между государством и социумом, необходимо выявить центральный алгоритм экономических импульсов в обществе. Им и является финансовый механизм, который связывает и унифицирует все социально-экономические эффекты. Поэтому анализ элементов финансового механизма, вариантов политики, их последствий является для нашей реформируемой экономики и теоретически и практически значимым и актуальным. [5]

Список использованных источников:

1. Буренин А.М. Рынки производных финансовых инструментов. М., Тривола, -М, 1996
2. Черняк В.З. Оценка бизнеса. - М., Финансы и статистика, 1996
3. Финансы предприятий. /Под ред. Е.И.Бородиной,- М.: Банки биржи, Юнити, 1995.
4. Финансы предприятий./ Под ред В.И.Колчинаев, - М.: Юнити, 2000.
5. Хейне П., Боутке П., Причитко Д. Экономический образ мышления. 10-е изд. М., 2005..

Бигельдиева З.А.

Аскарова Э.Т.

Нурсеитова А.Е.

Андреев В.

ЮКТУ им.М.Ауезова, г.Шымкент, Казахстан

НАЛОГОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Экономисты все чаще говорят о необходимости улучшения инвестиционного климата и принятия мер, способствующих восстановлению и улучшению инвестиционного потенциала как Казахстана в целом, так и отдельных регионов. Инвестиции непосредственно связаны с увеличением валового национального продукта и экономическим ростом страны. Следовательно, инвестиции необходимо направлять в те отрасли экономики, которые определяют стратегию

развития экономики. Вместе с тем спад производства во всех отраслях экономики невозможно преодолеть без привлечения больших объемов капиталовложений, которые необходимы, в первую очередь, для возведения новых объектов и модернизации действующего производства, так как степень износа основных фондов достигает 50-ти процентов.

При этом важное значение приобретает налоговое регулирование инвестиционной деятельности. Стоит отметить, что налоги становятся одним из основных факторов стимулирования активизации инвестиционных процессов в современной экономике. Стимулирование инвестиционной деятельности с помощью налогов осуществляется при помощи налоговых льгот, амортизационной политики, налоговых амнистий, посредством изменения налоговых ставок, специальных налоговых режимов и других методов [1].

Таким образом, элементами индикативного регулирования хозяйственных и социальных процессов, происходящих в обществе, являются различные налоговые инструменты. Проблема налогового регулирования инвестиционной деятельности нуждается в изучении и глубокой проработке методов ее использования в практической деятельности. В настоящее время специалисты считают, что в целом стимулирующее воздействие налоговых инструментов может рассматриваться как форма косвенного субсидирования отдельных отраслей экономики. Из них именно льготное налогообложение выступает одним из наиболее эффективных элементов механизма привлечения инвестиций в страну и регионы.

Под инвестиционной деятельностью понимается вложение субъектами хозяйствования денежных средств в экономически целесообразные с их точки зрения проекты, осуществляемое на добровольных условиях, сопровождаемое риском, и предполагающее достижение определенного положительного эффекта. При достаточных объемах финансовых ресурсов в организациях наблюдается острая нехватка свободных средств, которые могли быть использованы в качестве инвестиций.

Необходимо отметить, что инвестиции затрагивают интересы не только государства, но и частных компаний, а также отдельных лиц. Полагаем, что именно поэтому в процессе регулирования инвестиционной деятельности государство должно соблюдать интересы всех участников данного процесса. Учитывая, что государство является центральным звеном в финансовой деятельности, оно стремится использовать привлеченные в экономику средства в своих интересах, и с этой целью регулирует инвестиционную деятельность в стране.

Необходимой предпосылкой инвестиционной деятельности является процесс накопления денежных ресурсов. Но инвестиционная деятельность невозможна без инвестиционной политики с ее финансово-кредитными рычагами. Наиболее действенным регулятором социально-экономических процессов в обществе является налоговый механизм и система налогообложения, т. к. от них зависит величина всех источников инвестиций предприятий: собственных, привлеченных и бюджетных [2].

Анализ показывает, что формы и способы предоставления льгот в любом государстве постоянно изменяются. Именно налоговые льготы являются основными налоговыми инструментами, которые используются для стимулирования инвестиций в современных налоговых системах, так как получение прибыли посредством инвестиций не реализуется автоматически, а возможно лишь при условии эффективного выбора инвестиционных инструментов.

Проведенные исследования международного опыта налогового регулирования инвестиционной активности позволяют сделать вывод о возможности его адаптации к действительности Казахстана. При этом особого внимания заслуживает благоприятное объединение усилий государственных и частных компаний, научно-исследовательских институтов и университетов для проведения исследований и разработок новой техники и технологии в виде создания научных парков, а также создание территорий льготного налогообложения.

Концепция налогообложения в Казахстане нуждается в корректировке с целью построения рациональной налоговой системы и создания действенных механизмов реализации эффективной налоговой политики с учетом текущего состояния и ближайших перспектив развития страны.

В силу своей значимости налоговая политика постоянно находилась в поле зрения отечественных экономистов. Вместе с тем остаются недостаточно разработанными и теоретически обоснованными вопросы влияния налоговой политики на инвестиционную активность региона, рассматриваются лишь отдельные стороны данной проблемы. Можно

констатировать, что именно сейчас регионы нуждаются в эффективных рычагах регулирования экономического роста и инвестиционной деятельности.

Будущие стабильность и рост экономики зависят от улучшения инвестиционного климата посредством проведения налоговой политики и налоговых реформ.

Инвестиционная деятельность регионов ограничена возможностями бюджетов их образований, а поэтому оценка налогового потенциала может быть определена двумя путями: по фактическому поступлению налоговых платежей или по показателю налоговой нагрузки.

По нашему мнению, налоговый потенциал региона представляет собой совокупность максимально возможных налоговых поступлений в бюджет, рассчитанных на основе налогооблагаемых баз, которые могут быть получены по действующим (прогноznым) налоговым ставкам, по предложенной методике порядка их исчисления. Поэтому, формирование инвестиций необходимо рассматривать с учетом возможностей региона, инструментов налоговой политики, позволяющих формировать налоговый потенциал в экономике региона.

Налоговое регулирование заключается в целенаправленном воздействии государства на развитие страны с учетом использования налоговых инструментов для непрерывности инвестиционных процессов.

В процессе формирования и реализации налоговой политики выделяют два фундаментальных института: налоговый потенциал и налоговое бремя.

Исходя из качественного анализа, предлагается под налоговым потенциалом понимать совокупный объем финансовых ресурсов, которые могут быть мобилизованы через действующую систему налогообложения в правовом поле, через реализацию налоговой политики[3].

Таким образом, одним из основных компонентов инвестирования на региональном уровне является налоговый потенциал, который, с одной стороны, характеризуется совокупностью платежей, увеличивающих налоговую нагрузку на хозяйствующие субъекты, и тем самым снижает объем инвестиционных ресурсов, с другой - уменьшает величины бюджетных средств, направленных в социальную сферу экономики.

Список использованных источников:

- 1.Рахимжанова М. К вопросу построения эффективной системы налогообложения// Вестник КазНУ.-2012.
- 2.Одинокa Т.Д. Взаимосвязь и взаимообусловленность налоговой политики и инвестиций // Финансы, денежное обращение и кредит. 2008.
- 3.Нурумов А.А. Бекболсынова А.С. налоговый контроль. Учебное пособие. -Астана, 2010.

*Бигельдиева З.А.
Райымбек Б.
Джайлаубаева А.
Хасанов Д.*

ЮКТУ им.М.Ауезова, г.Шымкент, Казахстан

РОЛЬ НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКИ В УПРАВЛЕНИИ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Владельцы и руководители предприятий в процессе осуществления производственно-хозяйственной деятельности ставят соответствующие задачи по планированию налоговых обязательств и налоговых платежей, организации управления налоговыми обязательствами и налоговыми платежами и рационализации потоков налоговых обязательств и налоговых платежей, а также их величин. Этим самым определяются цели организации на предприятии системы налогового менеджмента.

Роль налоговой политики при управлении предприятием состоит в обеспечении гармоничной увязки результатов деятельности организации с решением общегосударственных задач посредством безусловного выполнения требований налогового законодательства. Налоговая политика формируется на основе финансовой информации и реализует распределительную функцию финансов, определяя размеры денежных средств, остающихся в распоряжении организации и перечисляемых в бюджет или во внебюджетные фонды. Также налоговая политика оказывает существенное влияние на финансовые результаты и на эффективность финансово - хозяйственной деятельности организации.

Налоговая политика государства представляет собой один из важнейших факторов внешней

среды; определяет комплексный механизм управления, участвует в формировании критериев и методов управления; находит отражение в функциях управления. Критерием выбора того или иного варианта налоговой политики можно принять плановую величину налоговых платежей. В рамках этой суммы платежей оценивается эффективность деятельности организации с помощью показателей, характеризующих финансовое положение: рентабельности, фондоотдачи, оборачиваемости, ликвидности. В свою очередь, эти показатели оказывают влияние на величину расчетного периода освоения ресурсов, на соотношение темпов роста объемов реализации и темпов роста капитальных вложений. На стадии разработки налоговой политики важно определить, какие структурные подразделения организации способны объективно и компетентно решить данную задачу. Разработку налоговой политики с выделением самостоятельного раздела о ведении налогового учета целесообразно возлагать на финансовые службы.

Налоговая политика организации, должна, прежде всего, обеспечивать минимальные налоговые выплаты в бюджет. При этом по каждому виду налоговых платежей должен быть разработан комплекс мер по формированию налогооблагаемой базы и снижению налоговых выплат [1].

Учитывая, что предпринимательская деятельность осуществляется не ради налогов, а ради прибыли, результатом налогового менеджмента должна быть оптимизация общего уровня налоговых издержек. Формирование налоговой политики, так же, как разработка любых управленческих решений, должно основываться на анализе факторов, влияющих на деятельность субъекта налоговой политики и вносящих тот или иной вклад в определение его приоритетов в процессе принятия этих решений. Во многих случаях характер такого влияния не может быть изменен с помощью целенаправленного воздействия предприятия и предполагает значительную степень гибкости налоговой политики, позволяющую адаптировать ее к складывающейся комбинации возможностей и ограничений. К числу внутренних факторов отнесены параметры функционирования предприятий, которые не связаны с государственным регулированием экономики в целом и являются отражением специфических характеристик процесса производства и реализации продукции. Становление принципиально иной модели взаимодействия государства и хозяйствующих субъектов в рамках налоговых отношений предопределило появление новых задач в области налогообложения, предполагающих необходимость учета налоговой составляющей при разработке и реализации большинства управленческих решений.

В настоящее время деятельность по управлению налоговыми потоками превратилась в один из важнейших компонентов финансового менеджмента и один из наиболее доходных видов бизнеса для организаций, оказывающих налогоплательщикам соответствующие консультационные услуги. Учитывая, что динамика и направление развития налогового законодательства расширяют круг проблем, связанных с налогообложением, определение основных приоритетов в сфере налоговых отношений является одной из важнейших задач, стоящих перед всеми хозяйствующими субъектами[2].

В условиях стабилизации экономической ситуации возрастает интерес к разработке налоговой политики предприятия, позволяющей наилучшим образом реализовывать его целевые установки в заданных условиях налогообложения. Кроме внутренних факторов на формировании налоговой политики предприятия неизбежно сказывается действие внешних факторов, основным из которых является государственная политика в области налогообложения. В экономике, где налоговые платежи являются основным источником финансирования государственных расходов, налоговая политика государства имеет преимущественно фискальный характер, который не удалось преодолеть в ходе налоговых реформ. В работе на практических примерах показано негативное воздействие налоговой политики государства на функционирование предприятий-налогоплательщиков. В качестве основных недостатков современной государственной политики в области налогообложения были выделены:

- разрыв между декларируемыми целями налоговой политики и ее практическим содержанием;
- несоответствие между целями налоговой политики государства и средствами достижения этих целей;
- отсутствие единой методологической позиции и скоординированности действий различных органов государственной власти, ответственных за разработку и реализацию государственной налоговой политики.

Игнорирование интересов хозяйствующих субъектов в процессе разработки

государственной политики в области налогообложения привело к смещению приоритетов их налоговой политики в сторону различных мероприятий, призванных ослабить давление со стороны государства, и часто находящихся за рамками правового поля. Формируемая в этих условиях модель налогового поведения предприятий представляет собой неизбежную реакцию на фискально ориентированный характер государственной налоговой политики с одной стороны, и отсутствие адекватной системы налогового контроля - с другой.

Действие совокупности различных факторов, составляющих основу налоговой политики предприятия, обуславливает ее индивидуальный характер, в связи с чем отсутствуют какие-либо универсальные «рецепты» формирования и совершенствования налоговой политики. Отраслевая специфика предприятия определяет как основные задачи, которые должны быть решены в рамках налоговой политики, так и ограничения экономического и правового характера, которые необходимо учитывать в ходе ее разработки и реализации. Содержание налоговой политики предприятия в отношении конкретных налогов определяется, прежде всего, структурой и динамикой его налоговых платежей.

Доходная часть государственного бюджета формируется с учетом его налогового потенциала и инвестиционных возможностей. В связи с этим, налоговая политика классифицируется в зависимости от воздействующих факторов на инвестиционные возможности предприятий со стороны органов власти и управления. И поэтому налоговая политика подразделяется на налоговую политику, которая может стимулировать инвестиции, и политику, ограничивающую инвестиций в экономические процессы. Необходимо классифицировать налоговую политику и по другим характеристикам (рисунок 1).

Если государством используются такие инструменты налоговой политики, как использование инвестиционного налогового кредита, налоговых «каникул», налоговых вычетов и др., и это может явиться средством развивающим процесс производства, то этим самым государством стимулируется инвестиционная активность хозяйствующих субъектов.

Рисунок 1. Классификация налоговой политики

Государство если ограничивается объемы инвестиционных средств в экономическое развитие, тогда применяются инструменты налогового регулирования, увеличивающие налоговую нагрузку (увеличивая размер налоговых ставок, отмены инвестиционных налоговых льгот, введение авансовых платежей по налогам, увеличивая количество налогов и др.).

Одним из недостатков современной налоговой политики является то, что она не способствует росту инвестиций, развитию малого предпринимательства, поддержке производителя.

Будучи коммерческими организациями, основной целью деятельности которых является извлечение прибыли, унитарные предприятия находятся в собственности государства, что дает им значительные нерыночные преимущества. Вместе с тем, учитывая роль государства на рынке производства и услуг, а также масштабы государственной собственности в других отраслях, имеющих стратегическое значение для развития экономики, таких как нефтедобыча и нефтепереработка, электроэнергетика, телекоммуникации и др., рекомендации по формированию налоговой политики могут быть использованы различными предприятиями, в деятельности которых государство принимает активное участие. На данном этапе очень важно, чтобы действующая налоговая система как экономический регулятор, стимулируя рост количества субъектов малого предпринимательства, обеспечивала увеличение количества рабочих мест, объема производимых работ и оказываемых услуг [3].

Однако реальное улучшение налогового климата для субъектов малого и среднего бизнеса может произойти только в случае снижения уровня коррупции и административного давления, а также изменения самой концепции налоговой реформы, которая должна изменить налоговую политику в отношении малого бизнеса:

- создать благоприятный налоговый климат для малого бизнеса;
- пересмотреть формы и сроки предоставления налоговой отчетности. Эти обязанности не должны превышать барьера в 25 - 30% рабочего времени;
- опубликовать все нормативно-правовые акты по вопросам налогообложения, обеспечить бесплатное распространение бланков налоговой отчетности;
- разработать эффективную систему налоговых льгот. Налоговые льготы должны предоставляться субъектам малого бизнеса, расположенным в депрессивных, экологически неблагоприятных регионах, а также занимающимся инновационной деятельностью в виде освобождения от корпоративного налога на срок от 3 до 5 лет;
- ввести норму определяющую, что изменения и дополнения в налоговую отчетность могут быть приняты не позднее 1 декабря текущего года и введены в действие не ранее 1 января, следующего года;
- максимально упростить налоговый учет и налоговую отчетность для субъектов малого бизнеса.

Таким образом, динамичное развитие экономики республики, а также ориентация на европейскую и западную модель отношений обуславливают необходимость дальнейшего совершенствования налогового законодательства, формирования такого налогового законодательства, которое создает благоприятные возможности для интеграции в Европейский союз.

Список использованных источников

1. Дубаев В. Действующая налоговая система и пути ее совершенствования //Финансы.-2012.
2. Кадырбеков Б. Об основных принципах регулирования налоговой системы //Казахстан: экономика и жизнь.-2011.
3. Рахимжанова М. К вопросу построения эффективной системы налогообложения// Вестник КазНУ.-2012.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АКЦИЗ САЛЫҒЫНЫҢ БЮДЖЕТТЕГІ РОЛІ

Жанама салықтардың бір түрі акциз салығы болып табылады. Акциздерді өзінің айырмашылықты ерекшеліктеріне қарай монопольды түрде жоғары бағалары мен тұрақты сұранымы болатын тауарларды өндірушілер төлейді.

Акцизделетін тауарлар тізімі белгілі бір мақсаттарға сәйкес анықталады: кейбір тауар түрлері өндірісі мен сатылуынан түсетін өте жоғары табыстарды қайта бөлу қажеттілігі (мысалы: алкоголь өнімдері); тұтынылуы адам денсаулығы мен қоршаған ортаға зиян әкелетін «әлеуметтік қауіпті» тауарлардың өндірісі мен тұтынылуын шектеу қажеттілігі. Осыған байланысты дәстүрлі түрде акцизделетін тауарларға алкоголь ішімдіктері мен темекі өнімдері жатады. Кей елдерде «экологиялық» акциздер қолданылуда (мысалы, АҚШ-ғы фрион типіндегі химикаттарға салынатын акциз); сән - салтанат заттарына акциз салығын белгілеу арқылы жоғарғы табысы бар халық бөлігінің табыстарын қайта бөлу қажеттілігі. Әлемдік тәжірибеде бұл категорияға әдетте, яхталар, мотоциклдер, жеңіл автомобильдер, сондай - ақ әшекей бұйымдары жатады. Кез келген салық реформасының тартымдылығы мен тиімділігін бағалау критерийлерінің негізгі салық жүйесінің салық төлеушіге түсіретін салық ауыртпашылығының деңгейі болып табылады.

Акциздердің кәсіпорындардың салықтық ауыртпашылығының мөлшеріне әсері айтарлықтай. Акциз өзінің мазмұны бойынша тауардың бағасына қосылып, соңғы тұтынушымен төленуі керек, бірақ оның ауыртпашылығын шаруашылық субъектілері де көтереді. Акциз мемлекет кірістерін оперативті түрде ұлғайта алатын қасиеті бар салық болғандықтан, елдегі қатерлі жағдай кездерінде (соғыс, табиғи апаттар), мемлекет шығындары кенет өскен кезде мемлекет өз кірістерін ұлғайту мақсатымен күнделікті тұтынатын тауарлардың кейбір түрлеріне де акциз салығын белгілеуі мүмкін. Өте ерте кезеңнен қазіргі күнге дейін акциздік салық салудың кеңінен таралуы оны жинақтаудың жылдамдығына және жоғары фискалдық тиімділігіне байланысты. Акцизді төлеген кәсіпорын оны тауарлардың, қызметтердің бағасына қосып, тұтынушыға аударады. Бірақ кәсіпорын тауардың бағасын белгілі бір деңгейде ғана дейін, яғни төлем қабілетті сұранысқа байланысты көтере алады.

Егер акциз енгізілген тауар бағасы өте жоғары болып кетсе, бұл тауарға сұраныс азаяды, төмендейді. Сондықтан тұтынушыларды ұстап қалу үшін кәсіпорын баға деңгейін сақтай отырып, өз пайдасын салық сомасына азайтуға мәжбүр болады. Яғни акциз салығының жоғары ставкасын қолдану халықтың сатып алу қабілеттігін төмендетіп, өндірушілер үшін өткізу нарығын тарылтады. Пайданың минималды мөлшерін жоспарлағанда да бағаның құрамындағы жоғары акциз ставкалары өндірушілерге өз өнімдерін тез уақытта өткізуге мүмкіндік бермейді, оған сатып алушылардың шектеулі мүмкіндіктері себеп болады. Осылайша, акцизделетін тауарды өндіретін кәсіпорынның табысының бір бөлігін ала отырып, акциз кәсіпорын қызметін қаржылық нәтижесіне кері әсер етеді. Өндірушілердің бұл тауарларды өндіруге деген қызығушылығы төмендейді. Ал өндірістің қысқартылуы баға өсуіне ықпал етіп сұраныстың, яғни тұтыну деңгейінің төмендеуіне әкеледі. Бірақ бұл шектеу механизмінің жүзеге асырылу тиімділігі акцизделетін тауарлар айналымы саласына жүргізілетін мемлекеттік бақылауға және заңсыз айналым көлеміне тікелей байланысты.

Акциздің реттеуші функциясының келесі бағыты - өндіріс құрылымына ықпал ету, өндірілетін өнім сапасының жоғарылауына, өнімнің тұтыну қасиеттерінің жақсаруын ынталандыру. Бұл іс жүзінде акциздің дифференциалданған ставкаларын және тұрлаулы акциз ставкаларын белгілеу арқылы жүзеге асырылады. Төменгі сортты тауарға жоғары акцизді салу арқылы мемлекет тауар өндірушіні сапалы өнім өндіруге ынталандырады. Бұдан басқа сапалы өнім өндірісін ынталандыру акциздің тұрлаулы ставкаларын белгілеу арқылы да жүзеге асырылады.

Өндірушілер үшін өнім бірлігінен тұрлаулы акциз салығын төлеу тұтыну қасиеттері, дизайні жоғары, сапалы әрі бағалы өнім өндіруге ынталандырады. Ал тұтынушы үшін тұрлаулы ставканың белгіленуі сапалы бағалы өнімдерге бағаның қолайлылығын, яғни осы тауарларды сатып алу мүмкіндігінің өсуін білдіреді. Өйткені бұл жағдайда акциз салығының сомасы

тауарлардың бағасына, оған кеткен шығындар мөлшеріне байланыссыз болады. Тауар бағасы төмендеген жағдайда бюджетке акциз салығы есебінен түсетін түсім көлемі азаймайды, салықтан жалтару жағдайларына жол берілмеген. Бірақ, егер баға жоғарыласа акциз салығының түсімі сол қалпында қалады, яғни инфляция деңгейі ескерілмей қалады.

Кейбір тауар түрлерінің өндіріс рентабельділігіне әсер ету - акциздің реттеуші функциясының тағы бір бағыты болып табылады. Алкоголь, темекі сияқты өнімдердің өндірісі көптеген елдерде аз шығындар мен жоғары нарық бағаларының әсерінен рентабельдігі жоғары әрі табысты өндіріс салаларына жатады. Сондықтан бұл салалар үнемі мемлекеттің бақылауында болуы керек. Осыған байланысты акциз арқылы бір жағынан жоғарғы нормативті пайданың бір бөлігі бюджетке алынса, екінші жағынан осы өндіріс салаларын экономикадағы «қызуына» кедергі жасалады. Бүгінде белгілеген акциз салығы арақ өндірісінің рентабельділігін 1/3 бөлікке төмендетіп, алкоголь бизнесімен бюджетке елеулі түсімдерді қамтамасыз етіп отыр. Ал өндіріс сапасына, кейбір тауарлардың тұтынуға әсер ету бағытындағы реттеу негізінен акциз салығының ставкалары арқылы жүзеге асырылуда. Қазақстанда акциз салығы алғаш енгізілген жылдары барлық акциз ставкалары тауар құнына пайызбен белгіленген, яғни адвалорлық ставкалар қолданылған болатын.

Бүгінгі күнде Қазақстанда акцизделетін тауар түрлерінен негізінен тұрлаулы ставкалар белгіленді (акцизделетін қызмет түрлері, бекіре және қызыл балықтарының уылдырықтары, зергерлік бұйымдардан басқа). Бірақ Қазақстанда өндіріс құрылымына және тауар сапасына әсер ету мақсатымен акциздің дифференциалданған ставкалары әлі толық қолданылмауда. Сондықтан акциз ставкаларының алкоголь өнімдерінің күштілігіне байланысты дифференциалдануы жөн болар еді. Күштілігі жоғары алкоголь өнімдеріне жоғары акциз ставкасын белгілеу өндірушіні күштілігі төмен алкоголь өнімдерін өндіруге көшуіне ынталандырады. Осыған сәйкес тұтынушыны да зияны әлсіз алкоголь өнімдерін тұтынуға итермелейді. Осы сияқты дифференциалданған ставкаларды темекі өнімдеріне, мұнайды қайта өңдеу өнімдеріне (бензин, дизель отыны), олардың сортына, сапасына, құрамындағы зиянды заттарға қарай қолдануға болады (мысалы, Германия тәжірибесі бойынша).

Бүгінгі таңдағы акцизделетін тауарлардың тізбесі мынадай: спирттің барлық түрлері, алкоголь өнімі, темекі бұйымдары; бензин (авиациялық бензинді қоспағанда), дизель отыны және шикі мұнай, газ конденсаты; Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес дәрілік зат ретінде тіркелген, құрамында спирт бар медициналық мақсаттағы өнім, микроавтобустарды, автобустар мен троллейбустарды қоспағанда, 10 немесе одан да көп адам тасымалдауға арналған, двигателінің көлемі 3000 текше сантиметрден асатын моторлы көлік құралдары; двигателінің көлемі 3000 текше сантиметрден асатын, адамдар тасымалдауға арналған жеңіл автомобильдер және өзге де моторлы көлік құралдары (арнайы мүгедектерге арналған, қолмен басқарылатын немесе қолмен басқару адаптері бар автомобильдерден басқа); двигателінің көлемі 3000 текше сантиметрден асатын, жүкке арналған платформасы және жүк бөлігінен қатты стационарлық қабырғамен бөлінген жүргізуші кабинасы бар жеңіл автомобиль шассиіндегі моторлы көлік құралдары (арнайы мүгедектерге арналған, қолмен басқарылатын немесе қолмен басқару адаптері бар автомобильдерден басқа)[1]. Жалпы, акциз деп - тұтыну тауарларының және көрсетілетін қызметтердің бағасына қосымша салынатын салықтың бір түрін және Республикада өндірілген және сырттан келетін тауарларға, бәсеке бизнесіне салынатын салық түрі кендігін айта аламыз.

Акциз бойынша салықтық түсімді неғұрлым көбейту үшін бірнеше шаралар қолдануға болады: АЗС-ті бақылауға байланысты, АЗС ті өндірудің көлемін төмендеткендерді қатаң бақылауға алу қажет. Бақылау барысында тақырыптық тексерулер жүргізу және хронометражды тексерулердің уақытын ұзаққа созу; ОММ-ды өндіру немесе сақтау үшін мұнай базаларын жалға беру келісім шарттарына байланысты, ОММ-ның бөлшек және көтерме саудасымен айналысатын салық төлеушілерге сақтау базасында салық органдарымен куәландырылған журнал жазбаларын жүргізу қажет. Бұл жазбаларда салық төлеуші базаға алып келінген мұнай өнімдерінің көлемін және базадан тыс шығарылған өнімнің көлемін маркалары бойынша тіркеп отыру қажет. Әр декада сайын салық қызметкерлері базадағы өнім көлемін тіркелген мәліметтермен салыстырып, қалған қалдықты есепке алып отыру қажет.

Акцизделетін өнімдердің ерекшелігін ескерумен, бизнес тарабының ұсыныстарын есепке ала отырып, акциздерді әкімшіліктендіруді жетілдіру бойынша және кәсіпкерлер көтерген мәселелерді шешу жөнінде мынадай нақты шаралар қарастыруға болады. «Этил спиртті мен алкоголь өнімінің өндірілуін және айналымын мемлекеттік реттеу туралы» ҚР Заң белгіленген,

алкоголь өнімі тізбесінен шарап ішімдіктерін алып тастауды, сондай-ақ темекі өнімдері мен құрамында темекі бар өзге де өнімдердің бөлшек саудадағы ең төменгі бағасын енгізу; импортталатын темекі өнімдері мен құрамында темекі бар өзге де өнімдерге жиынтық төлемін енгізуді көздейтін «Акцизделетін өнімдердің жекелеген түрлерінің тізбесін және жиынтық төлемін бекіту туралы» ҚР Үкіметі қаулысының жобасы әзірлеу; кәсіпкерлер ұсыныстары бойынша алкоголь өніміне арналған акциздердің ставкасын біріздендіру мәселесі жан-жақты қарастыру; Акциз салығы ешкімді де зорлап, мәжбүрлеп төлетуді талап етпейді. Акциз салығы әрқашанда елдің барлығын көрсетеді. Сондықтанда бұл салықты мүмкіндігінше қолданып мемлекеттің бюджетін толтырудың жан жақтарын қарастыру қажет. Жоғарыда біз ұсынған жарнамалар кейінгі жылдары өте көбейін кетті, егерде осы қызмет түрлерін акциз салығымен алсақ бюджет кірісінің өсе түсетіні сөзсіз. Қазіргі жағдайда қызмет етуші акциз салығының жүйесін түбегейлі өзгерту мәселесін қоюға болмайтындығы анық. Себебі оны қайта құрудың кез келген шаралары, тауар өндірушілердің көңіліне қарай болса да, қаржылық тұрақтылыққа әсіресе салық саясатына сенімді өзгертуі мүмкін.

Елде қандай да бір макроэкономикалық тұрақтылыққа жету жағдайында шағын және орта бизнестің дамуына қолайлы жағдайлар жасау мақсатында және экономиканың нақты секторын қолдау барысында салық ауыртпалығын төмендету мәселесі маңызды болып табылады. Осыған сәйкес біздің пікірімізше, келесі ұсынысты жасауға болады: қосылған құн салығының ставкасының біртіндеп төмендетілуін қолдау арқылы нарықтық экономикасы дамыған көптеген елдердегідей ұқсап белгілі тауарлар мен қызмет түрлері бойынша қосылған құн салығының ставкасын дифференциациялауға көшуді ұсынамыз. Сонда салық төлеушіге түсетін салық ауыртпалығының деңгейі біршама азаяды. Біздің ойымызша, қосылған құн салығының салық ставкасын 6-10 пайызға дейін төмендету арқылы қол жеткізуімізге болады. Яғни, тұтыну құрылымын реттеу арқылы тұтынушылық сұранысты жоғарлату болып табылады. Ал, осының нәтижесінде сұранысты қанағаттандыру арқылы өндіріс құрылымын дамыту көзделеді. Әрине қазіргі кезде көптеген дамыған елдерде, көршілес елдерде жанама салықтар бойынша салық ставкалары жоғары (мысал ретінде Кедендік одақ қатысушы Ресей Федерациясы 18%), дегенмен де нарықтық экономиканың алғашқы заңдылықтарының бірі «Экономиканың өзін-өзі реттеуі, экономикалық механизм жұмыс істеуі» алғышартты ретінде мемлекеттің экономикаға тек қараушы қызметтің жүктелгендігі. Ал экономикалық механизм нарық тұсында ол – кәсіпкерлік. Ал кәсіпкерлікті ынталандыратын инвестициялық көмек. Сондай-ақ жанама салықтар өзінің бір кемшілігі ретінде регрессивтілік сипатты[2].

Кәсіпкерлер өзіне түсетін ауырпалықты сатып алушыға аударуы, ал оның шығынымен қоса, шығына салық салуы сатып алушыға, сонымен қатар жоғары баға тұсында қосымша қаржы, яғни мұндай нәтиже жақсылыққа апармас. Сондықтан да яғни қосылған құн салығының реттеуші қызметтің екі жақты қарастырса болады. Тағы да бір еске түсіретін ақпарат, біздің ел шикізат өндірісіне мамандандырылған. қосылған құн салығы бойынша екі жақты салық салудың мәселесін аяғына дейін шешу қажет. Ол үшін салықтық режимді орнататын шетел елдерімен жасалатын келісім-шарттың сапасын жақсарту керек. қосылған құн салығын алудың механизмін қайта қарастыру қажет. Әсіресе, оның салық базасынан қосылған құнды құрамайтын барлық элементтерді шегеру қажет: Амортизациялық аударымдарды, акциздерді және кедендік алымдарды. Осыны енгізу арқылы салықтық түсімдердің үлесін көбейтуге болады. қолайлы инвестициялық климат жасау мақсатында және капитал құру барысында тікелей және жанама шығындарының сомаларын азайту үшін салық заңнамасымен импортталатын капиталдық тауарларға Қосылған құн салығын төлеуден босататын шектеулерді алып тастау қажет. Салық ауыртпашылығының өсуі өндірістің тек қана жабылуына немесе оның көлеңкелі экономикаға кетуі, яғни салықтардың түсуін төмендеуіне әкелуі ықтимал. Жоғарыда ұсынылған ұсыныстар: салықтардың дамуына неғұрлым тезірек әсерін тигізеді; бюджетке келіп түсетін салықтық түсімдерді арттырады; салық бұзушылықтардың санын азайтады; республикамыздағы көлеңкелі бизнестің дамуы жол бермейді; жоғарыда аталған мәселелер іске асырылса, республикамыздың экономикалық жағдайы да тұрақтандырылады. Бүгінгі таңда, отандық өндірушіні нақты қолдау қажеттілігі туындады.

Жалпы, қазіргі кезде акциз салығының маңызы мен ролі мемлекеттік ұйымдарды ресурстармен қамтамасыз етумен шектелмейді. Акциз салығы ұлттық табысты мемлекеттендірудің басты құралы. Акциздер, әдетте мемлекеттің кейбір экономикалық секторларындағы мол табыс әкеледі. Сондай-ақ бағалары онша қымбат емес, бірақ пайдалану

нәтижесінде зардабы (зиянды) тиетін тауарлардың тұтынылуын шектеуді көздейді [3].

Пайдалынған әдебиеттер тізімі:

1. Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы Қазақстан Республикасының Кодексі, Алматы, 2008.
2. Байдусенов А.Д. Қазақстанның салық жүйесі// Финансы Казахстана Каржы-Қаражат Алматы, 2009.
3. Кененова К. Тұтынуға салынатын акциздер және оларды жетілдірудегі тиімді мәселелер//Қаржы-қаражат.-2007.

Васильчук Е.В.

Зав.кафедрой

КГУ имени А.Байтурсынова

Казахстан, г.Костанай

УСИЛЕНИЕ РОЛИ НАЛОГОВОГО КОНСУЛЬТИРОВАНИЯ В СИСТЕМЕ ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ КОРПОРАЦИЙ

Достижение конкурентоспособности налоговой системы невозможно без преодоления уклонения от уплаты налогов, без сокращения сферы теневой экономики, без антиофшорного регулирования. В этой связи интересы корпоративных налогоплательщиков совпадают с тенденциями развития налоговой системы Республики Казахстан и определяют стремление к сокращению дискриминационного воздействия налогообложения на бизнес, равенству условий взимания налогов с равных по масштабности видов предпринимательской деятельности, упрощению процедур взаимодействия с налоговыми органами, своевременности изменений налогового законодательства в соответствии с интересами казахстанской экономики. [1, с.83-88]

Реализация обозначенных задач нацелена на сокращение транзакционных издержек исполнения налоговой обязанности (включая финансовые издержки и потери рабочего времени), которые экспертами Всемирного банка систематизированы по пяти основным видам в зависимости от условий возникновения, в том числе:

- информационное обеспечение налоговой обязанности (привлечение консультаций и специализированных информационных ресурсов, налоговый учет, подготовка и представление налоговых расчетов, ответы на запросы налоговых

- органов и встречи проверки, обучение персонала);

- взаимодействие с налоговыми органами (участие в переговорах с должностными лицами налоговых органов);

- налоговые проверки (отвлечение персонала на проведение мероприятий налогового контроля, подготовку и представление документов в целях налогового контроля, подтверждение права на налоговые льготы и вычеты);

- защита прав налогоплательщика (подача жалоб и судебных исков на решения и действия (бездействие) налоговых органов);

- противодействие оппортунизму налоговых органов (потери в связи с допущенными ошибками или неправомерными действиями налоговых органов и их должностных лиц).

Налоговые консультанты обеспечивают эффективное сокращение всех видов транзакционных издержек, начиная от консультационной поддержки действий налогоплательщика в процессе формирования и исполнения налоговых обязательств, действуя в качестве уполномоченных представителей налогоплательщиков при взаимодействии с налоговыми органами, при проведении мероприятий налогового контроля и представляя интересы налогоплательщика при рассмотрении результатов налоговых проверок и принятия решений по ним, при подготовке и представлении жалоб, апелляционных жалоб, судебных исков.

Кроме того, налоговые консультанты помогают оперативно решить проблемы применения налогового законодательства в конкретных практических ситуациях, а также при некорректных действиях сотрудников налоговых органов, например, в ситуации ошибочного списания денежных средств по инкассовым поручениям, выставлении неправомерных требований, нарушении сроков возврата, зачета, возмещения налогов. Таким образом, налоговое консультирование способствует своевременному выявлению налоговых рисков и их оперативную

нейтрализацию.

Налоговый риск корпоративного налогоплательщика можно определить как любое последствие реализации налоговой стратегии и налогового планирования корпорации, несоблюдения налогового законодательства в процессе текущей деятельности, правил составления и представления налоговой отчетности, которое оказывает негативное воздействие на финансовые результаты и финансовое положение корпорации. Обширность и разноплановость налоговых рисков, характерных для корпоративных налогоплательщиков, требуют их научной классификации в целях осуществления налогового консультирования, предполагающего понимание условий возникновения налоговых рисков, оценку возможных последствий и выработку мер по нейтрализации вероятных угроз. Авторская классификация налоговых рисков, характерных для корпоративных налогоплательщиков, приведена в таблице 1.

Таблица 1 - Классификация налоговых рисков деятельности корпоративных налогоплательщиков

По характеру воздействия	По направлению воздействия	По источнику воздействия	По последствиям для плательщика
1. Объективные 2. Субъективные	1. Внешние 2. Внутренние	1. Политические риски 2. Риски контроля 3. Действия контрагентов	1. Устранимые 2. Неустранимые 3. Оспоримые

Как следует из приведенной классификации, налоговым рискам свойственно многообразие детерминирующих факторов, влекущих материальные затраты и потери времени налогоплательщиков, а также репутационные потери. Так, цена акций тех компаний, которые раскрывали в своей финансовой отчетности сведения о существенных недостатках в налоговом учете, снижалась в течение 60 дней с даты публикации на 6,8%.

При типизации налоговых рисков применительно к конкретному налогоплательщику, налоговому консультанту следует учитывать, прежде всего, особенности их возникновения, на которые могут воздействовать как объективные условия, например, изменения налоговой политики или прецедентные решения судов, так и субъективные факторы, включая уровень квалификации работников корпоративной налоговой службы или сотрудников налоговых органов. Таким образом, влияние налоговых рисков на деятельность корпоративного налогоплательщика может осуществляться как извне, так и с учетом внутренней специфики организации.

При поступлении налогов в объеме, не соответствующему минимальному показателю по отрасли, возникает сомнение в добросовестности налогоплательщика. В этом случае налоговыми органами может быть инициирована выездная налоговая проверка с учетом совокупности иных факторов, указывающих на наличие возможных нарушений законодательства и занижение суммы налогов, подлежащих уплате. Критерии налоговых рисков, используемые налоговыми органами для целей выбора объекта выездной налоговой проверки, являются открытыми и могут самостоятельно оцениваться налогоплательщиками. Указанные критерии включают в себя, помимо низкого показателя налоговой нагрузки в сравнении со средним уровнем по отрасли или виду экономической деятельности:

Наличие убытков в бухгалтерском или налоговом учете в течение двух лет.

Значительный уровень налоговых вычетов по НДС (более 89% по отношению к начислениям).

Опережающие темпы роста расходов по сравнению с доходами от реализации.

Приближение к предельным показателям, ограничивающим применение специальных налоговых режимов.

Отношение расходов к сумме дохода индивидуального предпринимателя за год составляет более 83%.

Построение финансово-хозяйственной деятельности на основе заключения посреднических договоров без наличия разумных экономических причин (деловой цели).

Непредставление пояснений на уведомление налогового органа о выявлении несоответствия показателей деятельности.

Неоднократное снятие с учета и постановка на учет в налоговых органах налогоплательщика в связи с изменением места нахождения.

Значительное отклонение уровня рентабельности в сравнении со средним уровнем по

отрасли или виду экономической деятельности.

Наличие признаков ведения деятельности с высоким налоговым риском, под которым подразумевается построение договорных отношений вне связи с их реальными целями, в том числе - использование цепочки посредников.

Предупреждение налоговых рисков корпоративных налогоплательщиков при содействии налоговых консультантов включает следующие мероприятия:

- определение наиболее проблемных для организации вопросов соблюдения требований налогового законодательства;

- выявление налоговых рисков, оценка их масштаба и последствий для организации;

- выработка рекомендаций по защите экономических интересов налогоплательщика;

- содействие мерам профилактики налоговых рисков.

Таким образом, потребность корпораций в актуальной информации по налоговой проблематике, обуславливающая привлечение налоговых консультантов, связана не только с необходимостью обеспечения требований налогового законодательства, но и с задачей предупреждения налоговых рисков с учетом тенденций налоговой политики и правоприменительной практики. В целях минимизации негативных последствий внешних и внутренних налоговых рисков корпорациями активно привлекаются налоговые консультанты для содействия в формировании внутрикорпоративного (внутреннего) контроля и предупреждения налоговых рисков, активизирующего организационные возможности и ресурсы системы корпоративного управления.

Органом такого специализированного внутреннего контроля, ответственным за обеспечение соблюдения налогового законодательства, постановку и ведение налогового учета, налоговое планирование, представление налоговой отчетности и взаимодействие с налоговыми органами выступает корпоративная налоговая служба, которая может функционировать как в виде отдельного подразделения организации, так и функционально как направление работы финансово-экономического блока управления организацией или комитета по аудиту.

Корпоративную налоговую службу (иные органы в системе внутреннего контроля корпорации) следует рассматривать как составной элемент механизма управления налоговыми обязательствами. В задачи корпоративной налоговой службы входит систематическое прослеживание операционной, финансовой и инвестиционной деятельности организации для выявления налоговых рисков, контроль за процессом формирования налогооблагаемых показателей, составлением и представлением налоговых деклараций и расчетов, исполнением налоговых обязательств. Система внутреннего контроля обязана реагировать на такой внешний вызов, как усиление налогового контроля, что проявляется в разработке стратегии минимизации налоговых рисков, осуществлении мониторинга соблюдения налогового законодательства, а также привлечении профессиональных налоговых консультантов.

Структурируя методические подходы к формированию системы внутреннего контроля корпоративных налогоплательщиков в целях снижения налоговых рисков при применении методов налогового планирования, учётной, налоговой и договорной политики, и определяя условия построения системы внутреннего контроля в локальных актах, необходимо рассматривать следующие направления ее функционирования:

- внедрение контрольных процедур, направленных на предупреждение и минимизацию негативных последствий налоговых рисков;

- выявление некорректных, неэффективных и нерациональных методов формирования налогооблагаемых показателей, применения налоговых режимов, использования налоговых льгот;

- обеспечение соблюдения требований формы, полноты, точности, достоверности и непротиворечивости при оформлении первичных документов;

- обеспечение законности и эффективности методов налогового планирования;

- прогнозирование уровня налоговых издержек, в том числе - трансакционных.

Направления налогового консультирования в целях формирования и поддержки функционирования системы внутреннего контроля для целей предупреждения налоговых рисков могут быть сгруппированы следующим образом:

- проведение аналитических процедур с целью установления законности осуществляемых корпорацией методов налогового планирования;

- разработка механизма мониторинга состояния налоговых рисков корпорации, его

внедрение и сопровождение;

-предоставление консультационной поддержки по налоговым последствиям отдельных операций, сделок, видов деятельности и их географических сегментов, а также по формированию объектов обложения, признанию доходов и расходов, применению налоговых льгот;

- осуществление аналитических процедур в части прогноза налоговых последствий взаимодействия корпорации с аффилированными и связанными лицами;

- подготовка консультаций при взаимодействии налогоплательщика с поставщиками, покупателями и иными контрагентами;

-содействие процессу взаимодействия с налоговыми органами, проведение консультаций по вопросам правомерности и объемности налоговых запросов и проверок, участие в налоговых спорах, подготовка жалоб и арбитражных исков.

Формирование системы внутреннего контроля корпорации обеспечивается рядом организационных предпосылок и характеризуется рядом важных функциональных элементов (рисунок 1).

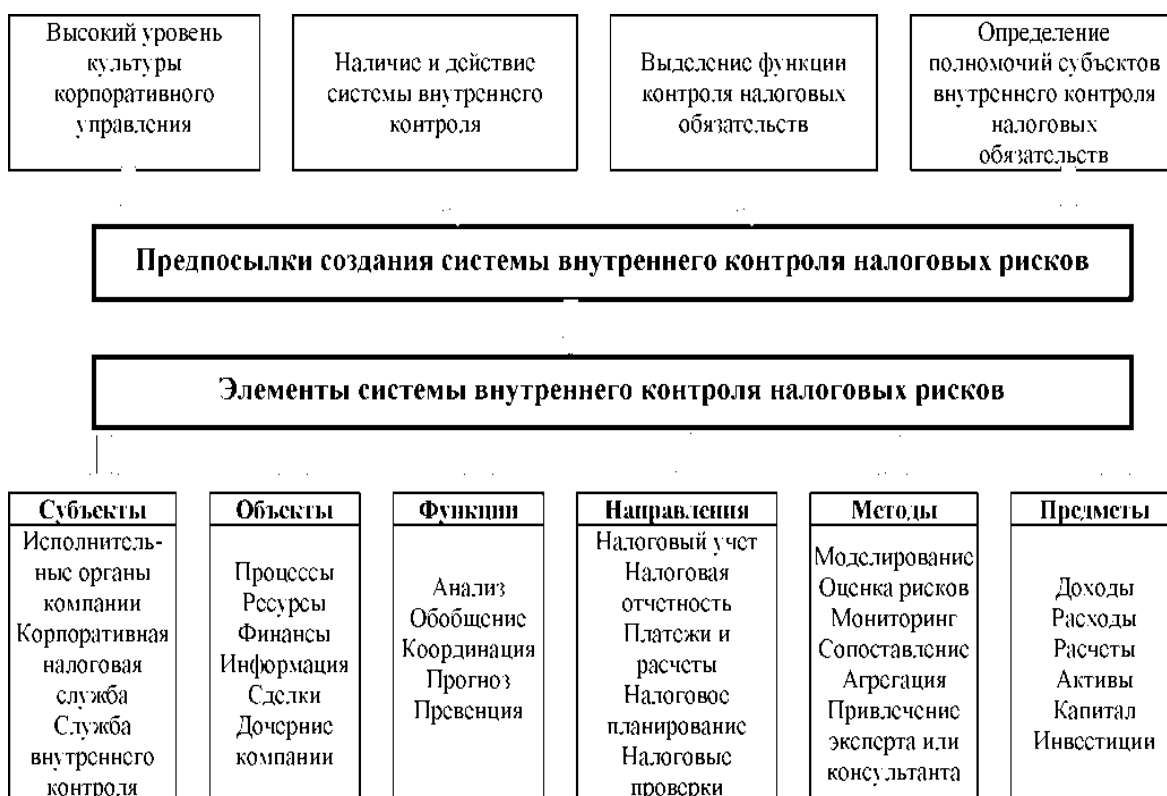

Рисунок 1 - Модель системы внутреннего контроля и предупреждения налоговых рисков корпоративных налогоплательщиков

Система внутреннего контроля призвана обеспечить оперативное реагирование органов управления корпорацией на угрозы повышения уровня налоговой нагрузки за счет дополнительных начислений налогов, пеней и штрафных санкций, учитывая сложность и противоречивость налогового законодательства, усугубляемые неоднозначной судебной практикой, а также фискальную нацеленность налогового контроля. Как видно из рисунка 1, привлечение консультантов и экспертов можно рассматривать как метод внутреннего контроля, при этом могут быть задействованы как внутренние, так и внешние консультанты.

Налоговое консультирование, встроенное в систему внутреннего контроля налоговых рисков, обеспечивая оптимальный уровень налоговых издержек, должно строиться на безусловном следовании нормам налогового законодательства. Это требование является залогом успешной минимизации внешних налоговых рисков в отношениях с налоговыми органами-администраторами, оптимизации налоговых платежей, сокращения конфликтов с контрагентами, неизбежно возникающих в хозяйственной деятельности.

Список использованных источников:

1. Фишер, О.В., Чанкселиани, Л.Г. Налоговое консультирование - инструмент налогового риск-менеджмента налогоплательщика / О.В. Фишер, Л.Г. Чанкселиани // Финансы и кредит. - 2011. - № 25. - С. 83-88.
2. Пансков, В.Г. Взаимоотношения государства и налогоплательщиков / В.Г. Пансков // Финансы. - 2011. - № 12. - С. 31 - 35.
3. Мельник Д.Ю. Налоговый менеджмент. –М.: Финансы и статистика, 2009. – 352 с.
4. Галимзянов Р.Ф. Управление налогами на предприятии: В2т. – Уфа, Эксперт, 2008. – 349 с.
5. Кожин В.Я. Налоговое планирование. –М.: ФКП, 2008.- 216 с.

Мақыш С.Б.

*Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-нің
экономика факультетінің деканы,
экономика ғылымдарының докторы,
профессор*

Толысбаев Б.С.

*Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-нің
«Менеджмент» кафедрасының меңгерушісі,
экономика ғылымдарының докторы,
профессор*

Дүйсембаев А.А.

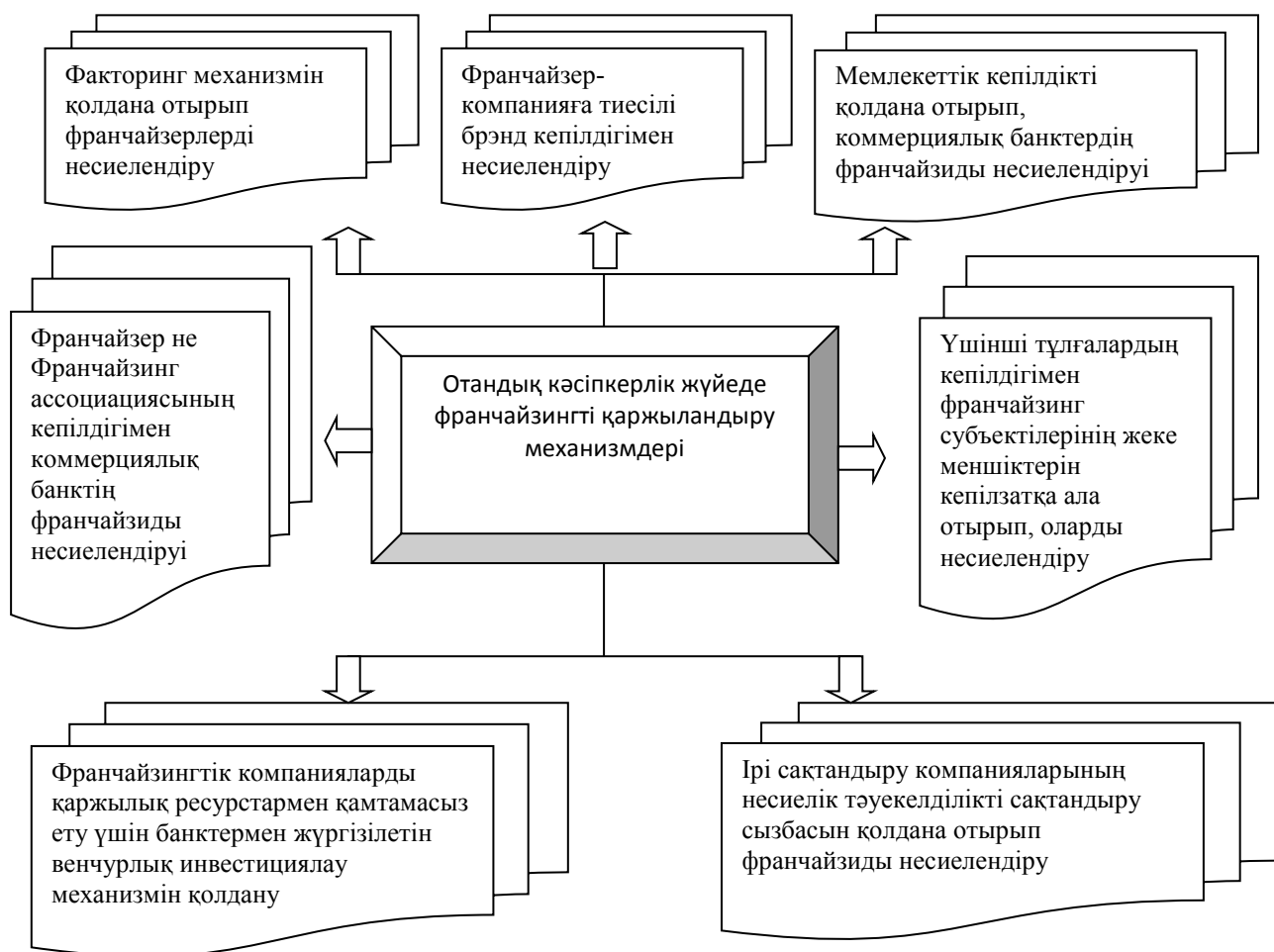
*Л.Н. Гумилев атындағы
ЕҰУ-нің «Туризм»
кафедрасының меңгерушісі,
экономика ғылымдарының кандидаты*

ОТАНДЫҚ НАРЫҚТАҒЫ ФРАНЧАЙЗИНГТІК БИЗНЕС ЖОБАНЫ ҚАРЖЫЛАНДЫРУДЫ БАСҚАРУ ЖӘНЕ ФРАНЧАЙЗИНГТІҢ ДАМУ КЕЛЕШЕГІ

Шет ел франчайзерлерінің отандық нарықта өз франшизаларын өткізудегі басты мәселелердің бірі – олардың франшизасының құны немесе бағасы болып табылады. Әлемдік нарықта танымал болған компания брэнді немесе франшизасы 20000\$ басталатынын жоғарыда атап өттік, Ал лайықты табыстылықты беретін франчайзингтік бизнес-жоба құны 100000\$ құнының үстінде. Отандық франчайзилардың, әсіресе шағын бизнес кәсіпорындарының осындай бағадағы франшизаны игеруге мүмкіндіктері жете бермейтіні анық. Осы мәселені, яғни франчайзингтік жобаны сатып алуды қаржыландыру, несиелендіру арқылы шешуге болады. Төменде коммерциялық банктердің қатысуымен франчайзингтік бизнесті қаржыландыру, несиелендіру механизмдерін ұсынамыз (сурет 1).

Мемлекеттік кепілдікті қолдана отырып, коммерциялық банктердің франчайзиды несиелендіруі. Осы механизмге сай мемлекет франчайзингтік кәсіпорынға ұсынылған несие бойынша кепілгер бола отырып, олардың сол алған қаржы ресурстарын қайтармаған жағдайда бюджеттік және бюджеттік емес қорлардың қаражаты есебінен банктің шеккен шығынының орнын толтырады. Мемлекеттік орган, осы ұсынып отырған кепілдігі үшін жалпы несие соммасынан 2,5-5% мөлшерінде комиссия алуға құқығы болуы керек. Бірқатар елдердің, оның ішінде, Ұлыбританияның осындай іс-әрекеті, көп жағдайда коммерциялық банктердің шығындарын жабу соммасына қарағанда, комиссия мөлшері мәндірек болып, жалпы мемлекеттің кірісін қамтамасыз етуге септік еткендігін дәйектейді.

Франчайзер-компанияға тиесілі брэнд кепілдігімен қаржыландыру. Осы сызбалық үлгіні қолданғанда брэнд құнын бағалау арнайы маманданған компаниялармен жүргізілуі қажет. Бұл жағдайда брэнд жеткілікті түрде танымал болуы қажет және талап етіліп отырған несие мөлшеріне құны сай болу керек. Несие қайтарылмай қалған жағдайда брэнд банк меншігіне ауысып, аукцион арқылы сатылуы мүмкін немесе несие берген ұйым сол брэндтерін қолданып кәсіпкерлік қызметпен айналысып жатқан франчайзилардан франчайзер орнына роялти төлемдерін қабылдауға құқықты иемденуі мүмкін. Банктер бұл жағдайда сенімділік негізде қаржыландыруды жүргізуіне болады, өйткені франчайзилардан алынатын роялти мөлшері, олардың франчайзерге берген несие соммасы мен пайызынан асып түсуі мүмкін.

Сурет 1. Отандық кәсіпкерлік жүйеде франчайзингті қаржыландыру механизмдерін жетілдіру жолдары

*[1] әдебиет көзінен құрастырылған

Факторинг механизмін қолдана отырып франчайзерлерді несиелендіру. Бұл жағдайда, франчайзер алған несие бойынша пайыз төлемдерін тікелей банкке төлеуді жүргізбей, оған өзінің франчайзиларының бір немесе бірнешеуінен роялти төлемдерін талап етіп, қабылдау құқығын ұсынады. Бірақта, роялти көлемі несиелік ресурстар мен оның пайыздық мөлшеріне сай болуы қажет.

Франчайзер не Франчайзинг ассоциациясының кепілдігімен коммерциялық банктің франчайзиды несиелендіруі. Бұл жағдайда франчайзидың қызмет етуіне мүдделі болып отырған франчайзер не бірнеше франчайзингтік жүйе қатынасушыларын мүшелікке енгізген ассоциациялық құрылымдар ортақ қор құра отырып, франшизаны сатып алуда қаржыландыруды кепілдік жүргізе отырып іске асырады.

Франчайзингтік компанияларды қаржылық ресурстармен қамтамасыз ету үшін банктермен жүргізілетін венчурлық инвестициялау механизмін қолдану. Қаржыландырудың бұл түрі франчайзер-компания табыстарының капиталдандырылуының өсімінен табыс алу мақсатында банктермен жүргізіледі. Ал франчайзингтік компаниялардың басқа бизнес түріндегі компаниялармен салыстырғанда капиталдарының өсімі жылдамырақ. 2001 жылы капиталдарының өсімі бойынша алдыға шыққан компаниялардың ішінде франчайзингті қолданушы Coca-Cola, PepsiCo, McDonalds, Burger King компаниялары болды. Қаржыландырудың бұл үлгісі, өз акцияларын жариялы түрде эмитация жасауына франчайзи-компанияға қарағанда мүмкіндігі зор франчайзер-компанияларға қолданылады. Банктер франчайзердің жаңа нарыққа жаңа тауарлары мен қызметтерін енгізуде, тәуекелділік жоғары болса да олардың қызметтерін несиелендіруге жоғарыда аталған мүдделіліктерге байланысты ынталы болады.

Үшінші тұлғалардың кепілдігімен франчайзинг субъектілерінің жеке меншіктерін кепілзатқа ала отырып, оларды несиелендіру. Бұл мезетте франчайзер не франчайзи болсын

өздеріне тиесілі меншікті кепілзатқа қоя отырып және үшінші жақтың (мемлекеттік орган, басқа шаруашылық субъект, ассоциация және т.б.) кепілдігімен қаржыландыру іске асырылады.

Ірі сақтандыру компанияларының несиелік тәуекелділікті сақтандыру сызбасын қолдана отырып франчайзиды несиелендіру. Сақтандыру компаниялары несиені қайтара алмай қалғандағы банк шығындарының бір бөлігін өтеуді өз мойнына алады. Әрине бұл жағдайда франчайзердің не франчайзидың нарықтағы репутациясы, әйгілілігі және т.б. артықшылықтары басымдылықты атқарады.

Зерттеме жұмыстың осы бөлімінде қарастырылған отандық кәсіпкерлік жүйеде франчайзингті дамыту мақсатындағы іс-шаралар мен франчайзингтік бизнес-жобаны қаржыландыруды жетілдірудің жолдары белгілі бір мүмкіндіктерді, жағымды жағдайларды қалыптастыратыны сөзсіз. Өйткені, осы бағыттар франчайзингтік жүйені бизнесті ұйымдастыру мен жандандырудың бір үлгісі ретінде дамушылықты игерген әлемнің алдыңғы қатарлы елдердің тәжірибесінде оң көзқарасқа ие болып, өте күшті экономикалық механизмдер ретінде қолданылуда. Біздің жоғарыда қарастырған франчайзингтік бизнесті жандандыруға қатысты ғылыми-тәжірибелік негіздегі ұсыныстарымыздың орындалуы, Қазақстан кәсіпкерлік саласында франчайзингтік қатынастарды қолдануды дамытуға мүмкіндік беретін төмендегі сызбадағы бағыттармен байланысты (кесте 1).

Кесте 1. Қазақстанда франчайзингтік бизнестің дамуының келешектік бағыттары*

№	Бизнес түрі	Тауар/қызмет	Франчайзер	Франчайзи
1	2	3	4	5
<i>Өндірістік франчайзинг</i>				
1	Тұғындардың пайдалануына арналған техникалық түрде күрделі өнімдер өндірісі	Тұтынушылар үшін күрделі өнім	Зауыт немесе ірі сауда орыны	Бір не әр түрлі өндірушінің бұйымын сатушы дилер
		Өндіріс технологиясы	Ірі өндірістік фирма (зауыт)	Өнімді өндіруші кәсіпорын
		Бөлшектер	Зауыт	Бір өндірушінің бұйымдары үшін бөлшектерді сатушы
			Көтерме саудагер	Әр түрлі өндірушілердің бұйымдары үшін бөлшектерді сатушы
		Жөндеу және қызмет көрсету бойынша сервистік қызметтер	Зауыт	Бір өндірушінің бұйымдары үшін бөлшектерді сатушы
			Ірі сервистік фирма	Әр түрлі өндірушілердің бұйымдары үшін бөлшектерді сатушы
		Кешендік тауар (толықтай сервистік қызметтер жинағын енгізген бұйым)	Зауыт	Кешенді сервистік қызметті қамтамасыз ететін бір өндірушінің бұйымын сатушы - дилер
			Көтерме саудагер	Кешенді сервистік қызметті қамтамасыз ететін әртүрлі өндірушінің бұйымын сатушы - дилер
		Бұйымды пайдалану бойынша қызметтер	Зауыт не бұйым иесі болып саналатын ірі фирма	Прокаттық (темірді қақтау) және сервистік фирмалар
		Бизнес-үрдіс	Ірі сервистік фирмалар	Кешенді сервистік қызметті қамтамасыз ететін әр түрлі өндірушінің бұйымын сатушы - делдал
<i>Қызмет көрсету саласындағы франчайзинг</i>				
2	Бизнесті ұйымдастыру мен жүргізу бойынша қызметтер	Басқарушылық кеңестік қызметтер (бух. есеп және аудит, заңдық, құжаттарды рәсімдеу, т.б.)	Ірі консалтингтік фирма	Жекелеген консалтингтік қызметке мамандалған кеңесші
		Жарнама	Жарнамалық агенттік	Мамандалған жарнамалық фирмалар
		Қызметкер	Ірі рекруттық фирма	Кадрлар бойынша мамандалған агенттік
		Техникалық кеңестер	Ірі техникалық орталық	Мамандалған инжинирингтік фирмалар

1	2	3	4	5
3	Құрылыс саласындағы және жөндеу жұмыстары бойынша қызметтер	Дербес жоба бойынша жеке тұрғын үй	Ірі архитектуралық-құрылыстық фирма	Шағын құрылыс мекемелері, ұйымдары
			Құрылыс материалдарының ірі өндірушісі	
		Тұрғын үй және басқа ғимараттарды жаңарту және жөндеу	Ірі архитектуралық-құрылыстық фирма	Шағын, тар маманданған құрылыстық-жөндеу фирмалары
			Құрылыс материалдарының ірі өндірушісі	
4	Білім берумен байланысты көрсетілетін қызметтер	Жаттықтыру (репетиция жүргізу)	Ірі оқу орталықтары	Жаттықтырушы топтар (репетиторлар)
		Шет тілдерін үйрету, оқыту	Ірі оқу орталықтары мен ЖОО	Шет тілдер курстарын өткізушілер
		Біліктілікті жоғарлату курстары	Жоғарғы Оқу Орындары	Филиалдар мен факультеттер, оқу орталықтары
5	Дем алу және көңіл көтеру	Қонақ үйлер қызметі	Отельдер корпорациясы	Дербес қонақ үйлер, мотельдер, кемпингтар
		Туризм	Ірі туристік агенттіктер	Туристік фирмалар
				Туристік операторлар
		Дене шынықтыру және спорт	Спорттық құрал-жабдықтардың ірі өндірушісі	Демалу үйлері, турбазалар, санаториялар, профилакториялар
				Ірі спорттық бірлестіктер
6	Қоғамдық тамақтану	Жылдам тамақтану мейрамханалары	Мейрамханалық желіні ұйымдастырушы ірі фирма	Мейрамханалар, дәмханалар
		Толық мәзірлі мейрамханалар		
7	Медициналық және косметикалық қызметтер	Медициналық қызметтер	Медициналық сақтандыру қорлары, бірлестіктер	Емдік мекемелер (сауруханалар, емханалар, санаториялар)
		Косметикалық қызметтер	Ірі косметика өндірушілері	Косметикалық кабинеттер мен орталықтар
8	Тұрмыстық қызметтер	Тұрғындарға қызмет көрсету	Ірі сервистік орталықтар және өнеркәсіптік тауар өндірушілер	Шеберханалар, жөндеу және сервистік орталықтар
		Байланыс қызметтері	Байланыс жүйесінің ірі операторлары	Аймақтық фирмалар мен байланыс орталықтары
Саудалық франчайзинг				
9	Бөлшек сауда	Азық-түлік және өнеркәсіптік тауарлар	Ірі сауда орындары	Әмбебап дүкендер (сауда орындары)
			Ірі тауар өндірушілер	Арнайы мамандалған дүкендер (сауда орындары)
*[2] әдебиет көзінен құрастырылған				

Осы бағыттар бойынша франчайзингтік бизнестің дамуы мен нығайуының белгілі бір факторлары бүгінгі таңда қалыптасуда. Осы факторлар, қарастырып отырған бизнес түрін әрі қарай жандандырудың қозғаушы күші іспеттес. Франчайзингтің бүгінгі уақыттағы дамуын зерделей отырып, оны бизнестің өмір сүру циклынан өткізсек, өзінің дамуының бастапқы кезеңімен сипатталады деп түйін жасауға толық негіз бар. Сәйкесінше бастапқы кезеңінен әрі қарай жандану күтіп тұрған бизнес-тәжірибенің бұл түріне әсер ететін бірқатар жағымды факторлар отандық экономикада қалыптасып жатқандығы еш күмән тудырмайды. Осы факторлардың ішінде инновациялық қызметтің жандану шараларына тоқталатын болсақ, соңғы 20 жыл ішінде бәсекелік қысымның қатты болғаны соншалық, отандық өндірістік-коммерциялық компаниялардың бірде-біреуі өздерінің болашағына нық сенімділікпен қарауы күмән туғыза бастады. Осы жағдайда, мемлекет тарапынан инновациялық қызметті белсендендірудің

кластерлік моделдерін құрудың бір бағыты - кәсіпкерлік ортаны дамыту мен оның қызметін арттыру болып табылады [3]. Сондықтанда, франчайзингтік жүйе негізінде жаңа идеялар мен инновациялық “өнімдер мен тәжірибелер” отандық нарыққа енетінін ескерсек, мемлекет және кәсіпкерлер тарапынан оны инновациялық дамудың жаңа құралы ретінде қабылдауына толық негіз бар. Осыған қоса, франчайзингтік бизнестің жоғарыда көрсетілген даму бағыттағы мүмкіншіліктері мен факторларын дұрыс пайдалануға байланысты мәселелерді тек қана бірлесе отырып шешімін тауып, жалпы еліміздегі кәсіпкерліктің жандануына серпіліс бере аламыз, бұл жағымды өзгерістер Қазақстанның халықаралық нарықта толыққанды әріптес тұрғысында дүниежүзінің бәсекеге қабілетті 50 елдердің қатарына енуінде маңыздылығы зор.

Қарастырылған ой-пікірлерімізді қорытындылай келе, отандық кәсіпкерлік саладағы франчайзингтік жүйе негізінде қызмет атқарушы кәсіпорындар, бизнестің басқа үлгісіндегі шаруашылық субъектілерімен салыстырғанда белгілі бір ерекшелікті, артықшылықты иемденетіні бізге мәлім. Сондықтанда, қазіргі кездегі бизнестің осы жүйесіне қатысты мәселелердің жылдам шешімі, оның жалпы даму қарқынын арттыра отырып, отандық кәсіпкерліктің серпінді дамуын қамтамасыз етіп, мемлекетіміздің келесідей нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндік береді деп есептейміз:

- Қазақстан Республикасының Шағын және Орта бизнес саласындағы тауар айналымында франчайзингтік нарық қатысушыларының тауар айналымы үлесі артады. Біздің бағалауымыз бойынша 2015 жыл ағымында қазіргі 2,5-3%-дан 7-10%-ға дейін артады, 2015-2018ж.ж. ағымында 12-15%, 2018-2020 жылдары 25-35%-ға дейін өсуі күтіледі (ҚФО мәліметтері сүйене отырып).

- Жұмыс орындар санының артуы (нақты мәліметтерді франчайзинг өзара шартын тіркеу және франчайзингтік қызмет бойынша мемлекеттік статистика жүргізу бойынша арнайы қаулылар қабылданған жағдайда жариялау көзделген).

- Отандық франшизалық жүйенің қазіргі 40 жуық санының жүздерге ұлғайып, әрі қарай жағымды қарқындылықпен 2015 жылдан бастап шет ел нарықтарына отандық франчайзерлердің шығуы күтіледі.

- Франчайзингтік қатынастың дамуы экономиканың басымды секторларына, атап айтсақ, кластерлік бағдарламалардың жүзеге асуына жағымды ықпал етуі күтіледі.

- Отандық экономикаға инновациялық жобаларды тартуда оң әсер етеді (жаңа технологиялар, өндіріс құпиялары, қызметтердің жаңа түрлері енеді).

- Мемлекетіміздің әлемнің алдыңғы қатарлы 50 бәсекеге қабілетті елдердің санатына қосылуына өз үлесін қосатын, бәсекелестік қабілеті жоғары кәсіпкерлік субъектілерінің ұлғайуын қамтиды.

- Тұтынушылардың жан-жақты әрі өзгерістегі сұраныстарын қазіргі заманғы тауарлар мен қызметтер арқылы қанағаттандыруды енгізеді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Дүйсембаев А.А. Формирование и развитие франчайзингового бизнеса в Казахстане. Монография. – Караганда.: Изд-во «ФормаПлюс», 2012.-198с.

2. Дүйсембаев А.А. Қазақстандағы франчайзингтік бизнес: қазіргі жағдайы мен даму келешегі: Монография. – Қарағанды: 2013. - 169б.

3. Алимбаев А.А. Проблемы формирования среднего класса и развитие кластерной модели в Казахстане. Том 3. Избранные научные труды – Караганда: ТОО “Санат-Полиграфия”, 2005. – 330с.

Дүйсенбекұлы А.Ж.

Бигельдиева З.А.

Наушабек Ш.

М.Әуезов ат.ОҚМУ, Шымкент қ., Қазақстан

БАНК ӨТІМДІЛІГІН БАСҚАРУДЫ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

«Бүгінде бүкіл әлем жаңа сындармен және қатерлермен бетпе-бет келіп отыр. Әлемдік экономика әлі де жаһандық қаржы-экономикалық дағдарыс салдарынан айыға қойған жоқ. Қалпына келу өте баяу және сенімсіз қадамдармен жүруде, ал кейбір жерлерде әлі құлдырау жалғасуда. Геосаяси дағдарыс пен жетекші державалардың санкциялық саясаты әлемдік

экономиканы қалпына келтіруде қосымша кедергілер туындатуда. Шағын және орта бизнесті, сондай-ақ, ірі кәсіпкерлікті жеңілдікпен несиелеуге қосымша 100 миллиард теңге бөлу қажет. Банк секторын сауықтыру және «жаман» несиелерді сатып алу үшін 2015 жылы Проблемалы несиелер қорын қосымша 250 миллиард теңге көлемінде капиталдандыруды қамтамасыз етуді тапсырамын»[1].

Әлемдік банктік тәжірибеде өтімділікті басқару бірқатар әдістер арқылы жүзеге асырылады. Бұл әдістерді Қазақстанның ЕДБ тәжірибесіне де енгізу ұсынылады:

1. «Қаражаттардың ортақ қоры» әдісі негізінде банк ресурстарының жалпы сомасын ресурстардың құралу көздеріне қарамастан, активтердің әртүрлі түрлеріне бөлініп жатыр(Кесте 1).

Кесте 1 - Банк өтімділігін «Қаражаттардың ортақ қоры» арқылы басқару әдістері

Қаражаттардың көздері	Қаражаттардың Ортаққоры	Қаражаттардың орналасуы
Талап ету депозиттері		Алғашқы резервтер
Мерзімді депозиттер		Екінші ретті резервтер
Акционерлік капитал мен резерв қорлар		Ссудалар
		Бағалы қағаздар
		Ғимараттар мен жабдықтар

Осы әдісте қаражат өтімділігінің адекватты деңгейінің, яғни «табыстылық - өтімділік» арасындағы тепе-теңдіктің сақталуы шарт. Ең біріншіден, активтердің алғашқы резервтер тобында орналасатын қаражаттардың үлесі анықталады. Содан кейін банк қаражаттары активтердің екінші ретті резервтер тобына орналастырылады. Екінші ретті резервтер көлемі несиелеу сұраныс пен салымдардың мөлшерімен анықталады, демек, олар неғұрлым көп болса, соғұрлым салымдар көлемі бойынша көп резервтер талап етіледі. Активтердің үшінші тобына, яғни клиенттерге қарызға орналастырылатын қаражаттардың үлкен үлесі келеді. Ең соңғы активтердің тобына салыстырмалы түрде өтелу мерзімі ұзақ жоғары дәрежелі бағалы қағаздар жатады.

2. Өтімділікті басқарудың келесі әдісіне – «банктегі банктер» әдісі жатады. Бұл әдіс активтердің қалыптасуы жалпы сомаға және тартылған ресурстардың құрамына байланысты болатынын сипаттайды. Мұнда әрбір қалыптасу көзінің қаражаттары айналымдылығына байланысты әр түрлі қамтамасыз етуді және сәйкесінше міндетті резервтер нормасын талап етеді. Осы әдіске сәйкес әр түрлі көздерден тартылған қаражаттарды орналастыру үшін пайдаланатын «табыстылық - өтімділік» орталары анықталады. Мұндай орталар «банктегі банктер» деп аталады, яғни банкте «талап ету салымдар банкі», «мерзімді салымдар банкі» және «негізгі капитал банкі» болады. Талап ету салымдары өтімді активтермен жоғары деңгейде қамтамасыз етілуді талап етеді, сондықтан «талап ету салымдар банкісі» қаражаттардың үлкен бөлігін алғашқы резервтерде орналастырады. Ал, талап ету салымдарының қалған бөлігі екінші ретті резервтерге бағытталады және аз бөлігі ғана қысқа мерзімді ссудаларға беріледі. «Мерзімді салымдар банкі» мерзімді салымдардың басым бөлігін екінші ретті резервтерді қалыптастыруға, орта және ұзақ мерзімді ссудаларға, сондай-ақ ұзақ мерзімді бағалы қағаздарға бағыттайды [2].

«Банктегі банктер» әдісінің «қаражаттардың ортақ қоры» әдісінен артықшылығы есептеудің арқасында жоғары өтімді активтердің үлесін дәлірек анықтауға және олардың азаю есебінен қосымша ресурстарды жоғары өтімді активтерге, яғни кәсіпорындар мен ұйымдардың қарыздарына салуға мүмкіндік береді.

3. Активтерді басқарудың «ғылыми басқару» әдісі. Ол ғылыми әдістер мен операцияларды зерттеу көмегімен банк балансындағы және табыстар мен шығыстар туралы есебіндегі әр түрлі баптар арасында күрделі байланысты талдау үшін қазіргі математикалық аппарат пен өте күрделі модельдерді пайдалануды ұйғарады.

Осы жоғарыдағы ойлар мен талдаулар нәтижесінде банктердің халыққа қызмет жүргізуін келесідей бағыттарда дамыта аламыз:

1) Интернет- Банкингті қолдануды дамыту ерекшеліктері . Қазіргі кезде күнделік өмірде біздер жиі-жиі электронды есеп айырысулармен кездесіп отырмыз, және жылдан-жылға жиі-жиі заманға сай жаңа ақша айналыс құралдары кейбір нарықтарда өздерінің алдыңғы, яғни қолма-қол және қолма-қолсыз ақшаларды ығыстырып отыр. Оның себептері қазіргі кезде біздер қолданып отырған ақша айналыс құралдары толық дамып жетілмегендіктен, оларды әрдайым жетілдіріп,

дамытып, тіпті жаңартып отыру қажет. Сондықтан соңғы 6-8 жылдар ішінде біздің өмірімізге өзінің бизнесімен, келісім жүргізу принциптерімен ал, ең маңыздысы өзінің жаңа электронды есеп айырысу құралдары мен Интернет желісі кіріп келді.

Сондықтан қазіргі кезде кез келген экономикалық жүйе сияқты банктік жүйеніде де әрі қарай жетілдіру үшін интернет мүмкіндіктері өте қажет болып келеді. Интернет-банкинг - бұл банктің клиенттерге қызмет көрсету формасының өзгерісі болып табылады. Интернет-банкингте көрсетілетін операциялар - бұл банктің кез келген стандартты бөлімдерінде көрсетілетін сол қарапайым операциялар. Бірақ, олардың айырмашылығы: клиентпен қарым-қатынас тек интерактивті формада ғана жүреді және қазіргі кезде мұндай қызмет көрсетудің ең дамыған, алдыңғы қатарлы түрі болып саналады.

2) Қарыздар мен салымдар бойынша банктің пайыздық саясаты тиімділігін арттыру.

Несие қызметін ұсыну үшін комиссиялық сыйақы мөлшерлемесі банктің тарифтік саясатымен анықталады. Несиелендіру кезінде жеңілдік сыйақы мөлшерлемесін басқа да шарттарды ұсыну банктің несиелік комитетінің шешімімен анықталады. Қазіргі таңда несие пайыздары жоғары бекітілген, төмендету қажет, бұл өз кезегінде несие беру ауқымын үлкейтеді, халықтың кәсіпкерлік қызметін дамытуға ықпал жасайды. Несие беру ауқымын кеңейту өз кезегінде пайдалылықты да арттырады.

3) Бенчмаркетингті дамыту. Бенчмаркетинг - бизнесті дамытудың жаңа бағыты болып табылады. Ол өзінің бизнесін өте жақсы жүзеге асыру үшін қызмет етудің ең тиімді әдіс, тәсілдерін іздеу және зерттеумен байланысты. «Бенчмаркетинг термині ағылшын тілінен аударғанда нақты объектідегі белгі дегенді білдіреді. Бенчмаркетинг географиялық беделіне, бизнес істеу саласына, оның көлеміне байланыссыз, ең тиімді үлгілерден үйрену мен бағалауға, іздеуге бағытталатын жүйелік қызметті білдіреді.

Бенчмаркетинг жапондық, американдық, батыс еуропалық және скандинавиялық бизнесмендер мен ғалымдардың, мамандардың іс-тәжірибесінде сәтті қолданылып, сенімділігін ақтап отыр.

Сонымен қатар, бенчмаркетингті жүзеге асыру кезінде қызметкерлер әртүрлі бөлімдерден тұратын топтар түрінде жұмыс істеулері керек. Қызметкерлер мен мекеменің қызмет етулерінің ең негізгісі болып бағалылықты жасауға бағыттау бойынша жоспарлау, сонымен бірге банктік қызмет ету мәдениеті мен технологияның клиенттермен жұмыс жасау шеңберіндегі компетенттілік табылады. Бенчмаркетингтің пайдалылығы басқа банктік емес салалардың ең тиімді технологиялары мен әдістерін өзінің банкіне ендіруі мен зерттеу кезінде, өндірістік және маркетингтік қызметтер бұрынғыдан бетер бақылауында жатыр. Бұл жоғарғы үнемділікпен табысты кәсіпкерлікте пайдалы бәсекелестікті құру мен клиенттер қажеттілігін өтеуіне алып келуі мүмкін. Осылайша, бенчмаркетинг басқалардан ең жақсысын үйреніп, жетілдіріп, олардың жұмысының әдісін қолданудың өнері болып табылады.

Коммерциялық банктердегі бенчмаркетингтің үлгілерін қарастырайық:

1. Сәтсіз стратегия. Банк құрастырылған стратегияны, дамудың бизнес-жоспарын, айқын көрінетін стратегиялық мақсаттарды иелене отырып, банктің жалпы стратегиясына ықпал етуші факторларды дұрыс және уақтылы және макродеңгейдегі тәуекелдерді шынайы, дәл бағалай алмаудан туындайды.

2. Сәтті стратегия. Банк банктік салада тұрақты позицияны иеленеді. Оның негізгі стратегиясы инновациялық жобаларды динамикалық дамуы мен жүзеге асыруы болып табылады. Банктің қызмет көрсету нарығындағы жоғары өсімді бәсекелестік банк менеджментін стратегиялық жоспарлау мен басқаруды одан әрі қолдану қажеттілігін алып келеді.

Осылайша, бенчмаркетингті стратегиялық бағытталған маркетингтік зерттеудің ең маңыздыларының бірі ретінде қарауға болады. Бенчмаркетингті қолдану маркетингте шешімдерді қабылдау процедурасын өзгертуіне алып келеді. Қарапайым маркетингтік шешімдер маркетингтік зерттеулер негізінде және маркетингтің қатынастарына менеджерлерінің шешімдері негізінде қабылданған. Осылар негізінде банктің маркетингтік стратегиясы құралады. Жетілдіру процесінде маркетинг-менеджер банктің нарық талаптарына қаншалықты дайындығын және оның қызметін ненің есебінен жақсартуға болатынын зерттеп, талдау қажет [3].

Қазіргі кезде банктерге өздерінің өнімдері мен қызметтерін жетілдіру мен өткізу процесстеріне жолдарды іздеп, жүзеге асыру қажет. Осы мәселені шешу маркетингке

байланысты. Соңғы уақытқа дейін маркетинг жаңа клиенттер тарту мен банктік өнімдерді және қызметтерді өткізуге мақсатталған болатын. Бірақ соңғы кездерде банктік маркетингте бір қатар өзгерістер жүргізілуде: клиенттік базаны кеңейтуге мақсатталуынан басқа, сонымен қатар, ерекше қатынас орнату арқылы банктегі бар клиенттерді жоғалтпай, оларды өздеріне қарай тартуға ерекше көңіл бөлінуде. Статистика көрсеткендей, банктегі ең тиімдісі - бұл орта деңгейдегі клиенттер. Өйткені, тек орташа клиенттер ғана операциялар көлемінің жеткіліктілігінде және ақша айналымында қызметтердің толық құнын өтеп, банктерге ең көп және тұрақты пайда әкеледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1) Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына «Нұрлы жол - болашаққа бастар жол» атты Жолдауы. 2014 жыл. 11 қараша.
- 2) С.Б. Мақыш. Банк ісі. Оқулық.- Алматы. 2007ж.
- 3) Дүйсенбекұлы А.Ж «Нақты экономикалық жағдайындағы банк ресурстарын басқару жолдары» «Ізденіс» - Алматы. 2014ж.

Ерсін А. Е.

*академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарМУ
магистранты
Қазақстан, Қарағанды қ.*

НАРЫҚ ЖАҒДАЙЫНДА ХАЛЫҚ ҮШІН ЖАСАЛАТЫН БАНКТІК ОПЕРАЦИЯЛАР МЕН ҚЫЗМЕТТЕР

Қазақстанның алдыңғы қатарлы коммерциялық банктері өзінің табыс базасын кеңейту үшін, табыстылықты және бәсекелік қабілеттілігін жоғарылату үшін өзінің клиенттеріне кең ауқымды операциялар мен қызметтер көрсетуге ұмтылатыны белгілі. Бұл жерде есте ұстайтын жағдай, банк қызметінің дамуы клиенттер және банктің өзі үшін минималды шығындармен банк қызметтерін көрсетуді, клиенттерге қажетті қызметтерге қолайлы бағаларды пайдалануды білдіреді.

Қазіргі заманғы қоғамда банктер әр түрлі операцияларды іске асырады. Олар тек ақша айналымын және несиелік қатынастарды жүзеге асырып қана қоймайды, сонымен қатар банктер арқылы ұлттық шаруашылықты қаржыландыру, сақтандыру операциялары, бағалы қағаздарды сату-сатып алу, кей жағдайларда делдалдық келісімдер мен мүлікті басқаруды жүзеге асырады.

Қазіргі банктер клиенттерге кең спектрде қызметтерін ұсынады, банктік операциялардың жаңа технологияларын қолданады, қызмет көрсетудің жоғарғы деңгейін қамтамасыз етеді. Банктердің басты экономикалық функциясы – несиелендіру жеке тұлғалар және мемлекеттік ұйымдарға тұтынушы және инвестициялық мақсаттарын қаржыландыруы үшін жүзеге асырылады. Сондықтан қазіргі таңда несиелік қаражаттар коммерциялық банктердің пайда табуына және қысқа мерзімдегі мемлекеттегі экономикалық тұрақсыздықты күшейту үшін қаражаттарды орналастыруға бағытталған.

Ақшалай қаражаттың уақытша босатылуы және оларға деген қажеттілік тек материалдық өндіріс саласы мен айналымда ғана туындамайды. Ол мемлекетте, бюджеттік және қоғамдық ұйымдарда, сондай-ақ халықта да болуы мүмкін. Мысалы, бюджетке салықтардың келіп түсуі мен оларды жұмсау уақыттары ұзақ пайдаланатын заттарды сатып алуға халықтың ақша қоры және т.б. бәрі бірдей сәйкес келе бермейді.

Жеткіліксіз шамада несиенің объективті қажеттілігі несиелік қатынастарын жүзеге асыратын капитал айналымы мен ауыспалы айналымның бір қалыпты еместігімен түсіндіріледі.

Несиенің мүмкіндігін шындыққа айналдыру үшін белгілі бір талаптар бар. Біріншіден, несиелік мәмілесінің қатысушылары - несиелік беруші мен қарызға алушы – экономикалық байланыстардан туындайтын міндеттемелердің орындалуын өз мойнына алуға материалдық жағынан кепілдік беретін дербес субъектілер сияқты алға шығуы керек. Екіншіден, егер несиелік беруші мен несиелік алушының мүдделері бір жерден шықса, онда бұл жағдайда несиелік өте қажет болады. Несиелік мәмілесін жүзеге асыру үшін оның қатысушылары міндетті түрде несиелік өзара қызуғышылық танытулары керек. Ф. Энгельс: «Әрбір қоғамның экономикасы, ең алдымен мүдде ретінде алға шығуы керек» деп жазды.

Несиелік беруші мен қарыз алушының арасында мүдделілік бірдей болған кезде, бір жағынан,

несиеге ақшалай қаражатты ұсынуда, екінші жағынан – оны алуда несиелік қарым-қатынастар туындайды. Осылайша, экономикалық негіз бен (капиталдың бірдей болмауы) пайда болу талаптарының жиынтығы несиенің объективті қажеттілігін анықтап және оның эволюциясын түсіндіріп береді. [1]

Коммерциялық банктер негізінен өз клиенттерінің шаруашылық қызметтеріне қызмет көрсетумен байланысты несиелік есеп айырысу және қаржылық операциялардың барлық түрлерімен айналысады.

«Қазақстан Республикасындағы банктер және банктік қызметтер туралы» Заңға сәйкес банктер мынадай операцияларды орындай алады:

- заңды және жеке тұлғалардың депозиттерін қабылдау, банктік шоттарын ашу және жүргізу;
- заңды және жеке тұлғалардың металдық шоттарын ашу және жүргізу;
- кассалық операциялары: банкнота және монетаны қабылдау, беру, қайта санау, айырбастау, ұстау, сорттау, қаптау және сақтау;
- аударым операциялары: заңды және жеке тұлғалардың ақшаны аударумен байланысты тапсырмаларын орындау;
- есепке алу операциялары: заңды және жеке тұлғалардың вексельдерін және өзге борыштық міндеттемелерін есепке алу (дисконт);
- заемдық операциялар: ақы төлеу, мерзімін белгілеу және қайтару шартымен ақшалай формада несиелер беру;
- заңды және жеке тұлғалардың, оның ішінде, корреспондент-банктердің тапсырмаларына байланысты, олардың банктік шоттары бойынша есеп айырысу операцияларын жүргізу;
- сенім (траст) операциялары: сенім білдірушінің тапсырмасы бойынша және оның мүддесіне сай ақшасын, құйма бағалы металын және бағалы қағаздарын басқару;
- клирингтік операциялар: төлемді жинау, тексеру және растау, сондай-ақ олар бойынша өзара есепке алу операцияларын жүргізу және клирингке қатысушылардың таза позициясын анықтау;
- сейфтік операциялар: клиенттердің құжатты формада шығарылған бағалы қағаздарын, құжаттарын және бағалы заттарын сақтау қызметін көрсету, сондай-ақ жәшіктерді, шкафтарды және бөлмелерді жалға беру және т.б. [2]

Халықты несиелеу халықтың өмір деңгейін арттыруға бағытталған мемлекеттік несие саясатының маңызды бөлігі болып табылады. Өнеркәсібі дамыған елдерде тұрғындар (халық) өзінің жыл сайынғы табысының 10 – 12 %- ын тұтыну несиесін өтеуге жұмсайды.

Тұтыну несиесінің қосарлы қызметі бар: бір жағынан, тауар айналымы артатын болса, несие мөлшері де өседі, өйткені, тауар сұранысы несие сұранысын тудырады, екінші жағынан, халық неғұрлым несиеленетін болса, төлем қабілеті бар сұранысты арттырады.

Несиелеу объектісі бойынша Қазақстанда тұтыну несиесі мыналарға: кезек күттірмейтін қажеттілік (шұғыл мұқтаж) несиесіне, құрылыс салу және тұрғын үй сатып алу несиесіне, ұзақ пайдалануға жарамды тауарларды сатып алуға арналған несиеге және шаруашылықты ұйымдастырып, жүргізуге арналған несиеге бөлінеді. [3]

Тұтыну несиесі белгілі бір дәрежеде табыстары біркелкі емес тұрғындардың өмір деңгейін салыстырмалы түрде теңестіреді, әр түрлі әлеуметтік топтардың тұтыну деңгейі мен құрылымының арасындағы айырмашылықты жояды.

Ол ұзақ пайдалануға жарамды тауарлардың салыстырмалы түрде жоғары бағасы мен халықтың ағымдағы табысы арасындағы және халықтың бір тобындағы ақша қорланымы мен оны басқа топтың пайдалану қажеттілігі арасындағы екі қарама қайшылықты шешіп береді.

Тұтыну несиесі банк операцияларымен тығыз араласып кеткен. Мәселен, сатып алушылардың ұзақ мерзімді борыштық міндеттемесін сауда ұйымдары банктен ссуда алу үшін пайдаланады. Тұтынушыларға несие банктен тікелей берілетін болса, сауда фирмасы мен банктің арасындағы - несие қатынасының артық буыны жойылады. Несиеге сатып алынған тауарларды сауда ұйымдары олардың ссудасын қамтамасыз етуші ретінде қарастырады. Сондықтан да соңғы жарна төленгенше тауардың меншік құқығы сауда ұйымдарында қалады. Өнеркәсібі дамыған елдерде тұтыну несиесінің бірнеше түрі пайдаланылады. Алайда, олардың арасында тауарларды төлем мерзімін ұзартумен сатудың үлес салмағы басым. Тауарларды несиеге сатып алуда сатып алушы тауардың құнын ай сайынғы жарнамен төлеп қоймай, сонымен бірге, ол несиені пайдаланғаны үшін пайыз төлейді. Көптеген жағдайларда төлем мерзімін ұзартумен сатуда тауардың бағасы комиссиялық сауда ұйымының мөлшеріне несие үшін алынатын пайыздан

жоғары көтеріледі.

Тұтыну несиесі көптеген елдерде маңызды роль атқарады. Осыған орай, ол мемлекет тарапынан реттеліп отыратын болады. Ол қадағаланады әрі банктік және коммерциялық несиелерге бақылау қойылады. Экономика құлдыраған жағдайда мемлекеттің саясаты халықтың іскерлік белсенділігін арттыруға оларды ынталандыруға бағытталады. Бұл үшін тұтыну несиесін алудың, атап айтқанда қолма қол ақшамен төленетін тауар бағасын арзандату, несие мерзімін ұзарту, оның құнын кеміту секілді жеңілдікті шарттар енгізіледі.

Инфляция жағдайында, керісінше, қолма-қол ақшамен төлеудің үлесі артады, несиені пайдаланудың мерзімі қысқарады және пайыздық мөлшерлеме жоғарылайды. Тұтыну несиесі халықтың тауарға деген сұранысын ынталандырады әрі олардың өндірілуі мен сатылуын арттырады.

Қаржы секторын одан әрі дамытуға және қаржы секторын реттеу тәсілдерін жетілдіруге қатысты жекелеген мәселелер жөніндегі көзқарасымызды көпшіліктің назарына ұсынамыз: дағдарыстан кейінгі кезеңде қаржы секторында анықталған проблемаларды жою, болашақта оларды болдырмау бойынша жағдайлар жасайтын жұмыстар жүргізілуі тиіс. Осы заманғы үрдістер мен жаңа талаптарға жауап беретін, оның ішінде еліміздің жеделдетілген индустриалды-инновациялық дамуы жөніндегі мемлекеттік саясаттың белгіленген басым бағыттарына сай келетін егемен Қазақстанның тұрақты әрі бәсекеге қабілетті қаржы жүйесін қалыптастыру жұмыстарын жалғастыра берген жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мақыш С.Б. Банк ісі: Оқулық. – Алматы: Жеті жарғы, 2010 ж. – 552 бет.
2. «Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 31 тамыздағы № 2444 Заңы
3. Исакова Ұ.М., Бохаев Д.Т., Рузиева Э.А. Қаржы нарығы және делдалдары: Оқулық. – Алматы: Экономика, 2012 ж. – 296 бет

Ерубасева А.С.

магистрант 2 курса

КарГУ им. Е.А.Букетова

Казахстан, г.Караганды

НЕСИЕ САЯСАТЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Несиелік саясат банктің несиелік қызметін, міндеттерін, оларды іске асыру құралдары мен әдістерін, сондай-ақ, несиелік процесті ұйымдастыру принциптері мен тәртібін белгілейді.

Несиелік саясат - банктің несиелік жұмысын ұйымдастыру негізін және несиелеу процесіне қажетті құжаттар жүйесін жасау шарттарын анықтайды. Несиелік саясат банктің несиелік жұмысын, оның жалпы стратегияларына сай ұйымдастыру негізін және несиелеу процесін қалыптастыруға қажетті құжаттар жүйесін (ұйымдастыру) жасау шарттарын білдіреді. Несиелік саясат банктің стратегиясын оның тәуекелді басқару облысындағы саясаттарын ескере отырып жасалады. Несиелік саясат несиелік қызметтің мынадай негізгі бағыттарын анықтауға мүмкіндік береді:

- несиенің берілуіне және несиелік портфельді басқаруға жауап беретін банк қызметкерлері жетекшілікке алатын объективтік стандарттар мен критерийлерін;
- несиелеу облысындағы стратегиялық шешімдерді қабылдайтын тұлғалардың басты іс-әрекеттерін;
- сыртқы аудит қызметтерінің жұмысын және банктегі несиелік қызметтің сапалығын;
- ішкі бақылау қағидаларын.

Несиелік саясат банк қызметін диверсификациялаудағы іс-әрекеттердің тізбектелуін қамтамасыз ету үшін және несиелік қызметкерлердің лауазымды міндеттерін анықтау үшін қажет. Несиелік саясатты іске асырудың белгілі бір тәртібі болмайынша несиелеудің біртұтас ережелерін тәжірибеге енгізу мүмкін емес. Сондықтан да, жазбаша түрде жазылған несиелік саясат пен оны іске асырудың соған сәйкес ережелері несиелік процесті жүргізудің негізін құрайды. Несиелік саясат банк қызметкерлерінің бүгінгі таңда несиелеуге болатын экономика секторын дұрыс таңдай білуіне, сондай-ақ, несие беру мүмкіндігі туралы сұрақты шешуде банк үшін бірінші

реттік маңызы бар басқа факторлар мен қарыз алушының несиелік қабілетіне қарап «өз клиентін» таңдаудағы біліктілігіне негізделеді. Сондай-ақ, несиелік саясат банктің бүгінгі иелігіндегі немесе ертең енгізуді дұрыс санайтын несиелік өнімдермен анықталады. Несиелік саясат несиелеу лимиттерін, тәртібін кейде несиелеу бойынша жекелеген ережелерді де қамтиды. Мысалы, несиелік саясатта бір қарыз алушыға келетін тәуекел лимиті анықталады. Сонымен қатар, несиелік саясатта барлық несиелердің несиелік құжаттарда көзделген мақсаттарға сай берілуі де қарастырылуы мүмкін. Несиелік саясатта несиелік комитет туралы ережеде қамтылады. Несиелік комитет несие беру барысында қорытынды жасап, несиені беруге байланысты мәселелерді қамтиды. Отандық банктер тәжірибесіндегі несиелік комитеттің шешетін мәселелері мынадай:

- несие алуға берген клиенттің өтінішін және несиелік қызметкердің несие беру туралы қорытындысын қарайды;
- несие беру немесе одан бас тарту туралы шешім шығарады;
- несиелік тәуекелдерге байланысты несиелеу формаларын анықтайды;
- несие сомасы мен мерзімін анықтап, пайыз мөлшерлемесін бекітеді;
- несиені қайтаруды қамтамасыз ету тәсілдеріне талаптар белгілейді;
- несиелеу шартын бекітеді (несиелік лимит, несиелік желі);
- берілген несиелерге мониторинг жүргізу тәртібін бекітеді;
- банктің несиелік стратегиясын жасайды;
- несиелеу бойынша бөлімшелердің жұмысын талдайды;
- несиелік комитеттің мәжілісінің хаттамаларына қол қояды және хаттамаларды тіркеу кітабын жүргізеді.

Несиелік саясатта қарыз алушылардың негізгі қызметіне байланысты тәуекелдігі жоғары операцияларды немесе жобаларды қаржыландыру үшін тағайындалатын несиелер туралы да айтылуға тиіс. Несиелік саясатпен банк қызметкерлерін таныстыру, оларды соған сай келетін ережелер мен нұсқаулықтарға үйрету, банкте несиелік саясатты енгізудің негізгі элементі болып табылады. Несиелік саясат несиелік қызметтің басты бағыттарын анықтайды. Оларды өз кезегінде несиелік саясаттың қабылдаған бағыттарын іске асыру жүйесі ретінде қарастыруға болады. Несиелік саясатта мынадай элементтер көрсетілуге тиіс:

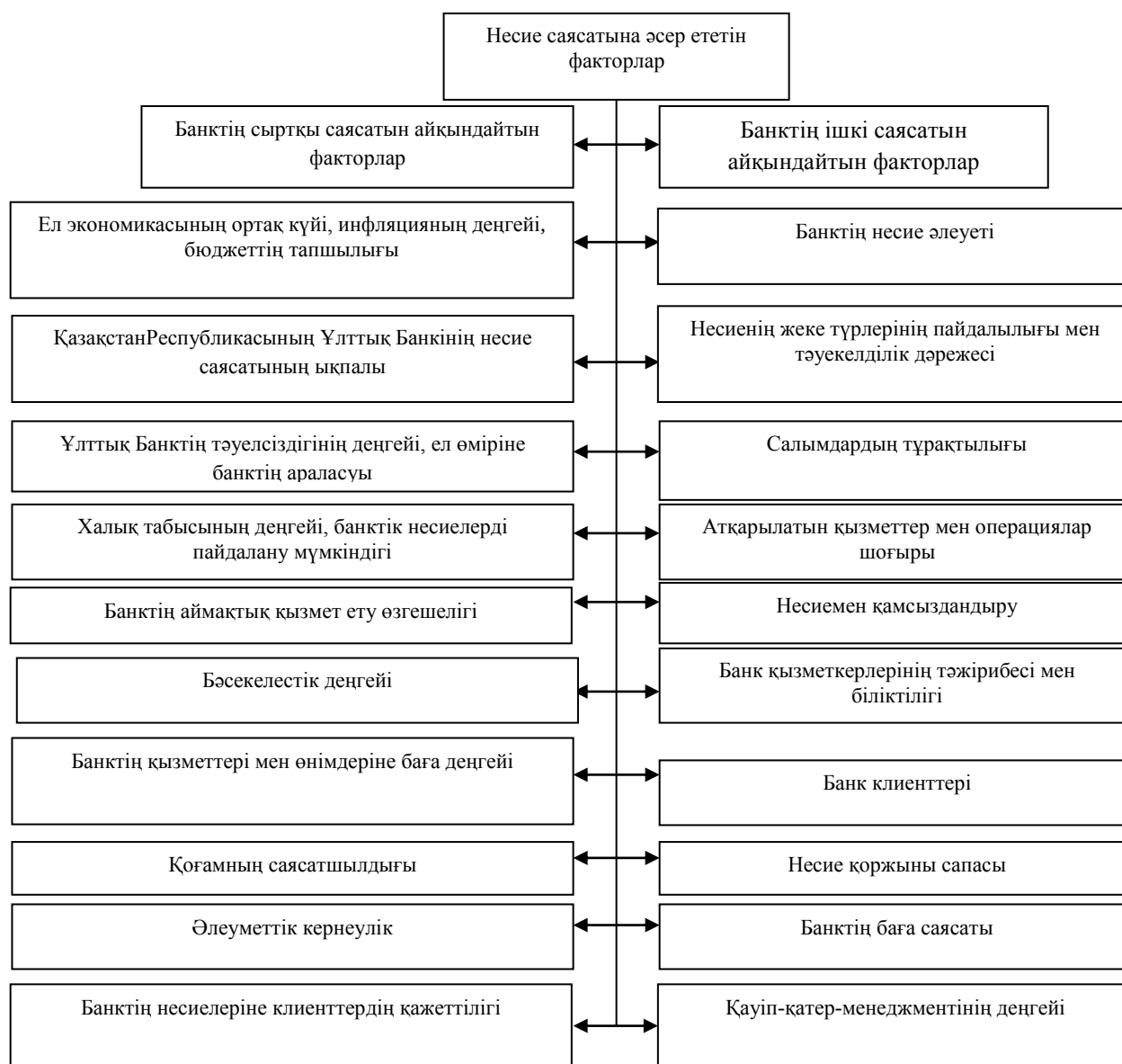
- несиелік қызметті ұйымдастыру;
- несиелік портфельді басқару;
- несиелеуге бақылау жасау;
- құзыретті бөлу принциптері;
- несиелеуді талдаудың жалпы критерийлері;
- несиелеудің жекелеген бағыттары бойынша шектеулер;
- несиелермен жасалатын ұжымдық жұмыстардың принциптері;
- несиелер бойынша зиян шегу жағдайларына резерв жасау.

Несиелеу саясатында несиелеуді жүзеге асыратын бөлімшелер жұмыскерлерінің қызметтерін нақтылайтын несиелік нұсқаулықтар мен несиелеу стандарты, несиелеудің жалпы бағыттары мен бағдарламалары анықталады. Несиелік саясат мынадай функцияларды атқарады:

- банктегі несиелеу процесін ұйымдастыруға бақылау жасауға негіз ретінде болу;
- несиелеуді жүзеге асыратын бөлімдердің қызметкерлері үшін анықтама материал және нұсқау ретінде болу;

- несиелік бөлімдердің жетекшілері үшін несиелік нұсқаудың талаптарының орындалуына бақылау жасау;
- несиелік талдау және аудит бөлімі жұмыскерлерінің тексеруді жүзеге асыруына негіз болатын талаптарды анықтау.

Коммерциялық банктің несиелік саясатын іске асыру процесінде проблемалық несиелермен жасалатын жұмысқа ерекше көңіл бөлініп және қосымша бақылау жасалуға тиіс. Несиелік саясат әр коммерциялық банктерде әр түрлі бірақ кез келген несиелік саясат несиелік механизм көмегімен жүзеге асырылады. Несиелік механизм – нарықтық қатынастарға сай экономиканың тиімді дамуын қамтамасыз ететін несие түрлерін, несиелеу принциптерін, несиелеу әдістері мен тәсілдерін және несиелік тәуекелді басқарудан тұратын экономикалық механизмнің құрамдас бөлігін білдіреді. Банк өз бетімен несиелік мекеме бола отырып, кейбір факторларды ескере отырып, өзінің несие саясатын жүзеге асырады. Несие саясатына әсер ететін факторларды ішкі және сыртқы деп бөледі (сурет 1).

1 сурет жалғасы

1 сурет Банктің несие саясатын айқындайтын факторлар

Сыртқы факторларға саяси және экономикалық жағдай, банк заңдылығының даму деңгейі, банкаралық бәсекелестік жағдайы банктік инфрақұрылымның даму дәрежесі, банктің несиелеріне клиенттердің қажеттілігі, әлеуметтік кернеулік бәсекелестік деңгейі, халық табысының деңгейі, банктік несиелерді пайдалану мүмкіндігі Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкінің несие саясатының ықпалы және т.б. жатады. Несие саясатына әсер ететін ішкі факторларға банктің несиесінің жеке түрлерінің пайдалылығы мен тәуекелділік дәрежесі, ресурстық базасы және оның құрылымы, несиелік мекемелердің өтімділігі, банктің мамандандырылуы, банк қызметкерлерінің тәжірибесі мен біліктілігі, банктің баға саясаты мен несие портфелінің жағдайы жатады.

Банктің несие саясатының маңызды жалпы принциптері деп біз ғылыми негіздеуді, оңтайландыруды тиімділікті сондай-ақ, несие саясаты элементтерінің үздіксіз тығыз байланыс бірлігін айтамыз, өйткені тек ғылыми негізделген несие саясаты ғана өмірдің объективті шындығы мен субъективті факторларын ескере отырып, мемлекеттің, банктің (институттық құрылым ретінде) оның қызметкерлері мен клиенттерінің оның ішінде халықтың мүддесін неғұрлым толыққанды білдіреді. Осылайша тек ғылыми негізделген несие саясаты ғана банктің дамуының белгілі бір кезеңінде алдына қоятын мақсаттарға барынша сәйкес келеді. Бұдан шығатыны, тек ғылыми негізделген несие саясаты ғана банк үшін (орталық және комерциялық) оңтайлы, неғұрлым тиімді басымдық бағытта болып табылады. Комерциялық банктің несие

саясатының өзіндік принциптері төмендегідей: табыстылығы, пайдалылығы (кез келген коммерциялық банк үлкен пайда табуды көздейді), сондай-ақ, қауіпсіздік, сенімділік (банк қандай да жолмен емес, нарық ақиқатын ескеріп, табыс табуға тырысады).

Сонымен, банктің несиесі саясатының принциптері жүйесі төмендегідей бейнеленеді (1 кесте).

1 кесте – Коммерциялық банктің несиесі саясатының негізгі принциптері

Банктің несиесі саясатының принциптері	
Жалпы	Өзіндік
ғылыми негізделуі; оңтайлылық; тиімділік; несиесі саясаты элементтерінің тығыз байланысы; бірлігі	Табыстылық; Пайдалылық; қауіпсіздік; сенімділік

Жалпы жоғарыда аталған принциптерді сақтау банктің несиесі саясатының тиімділігін арттыру үшін маңызды шарт болып табылады.

Жалпы қоғамда экономикалық қатынастарды оңтайландыру проблемасы күрделі экономикалық және қаржы мәселелерінің біртұтас кешенін қамтиды: экономика субъектісі деңгейінде оңтайлы шаруашылық жүргізу критерийін әзірлеуден бастап, қоғамдық ұлғаймалы өндіріс құрылымын жетілдіруге дейін. Коммерциялық банктердің несиелік саясаты төмендегідей (2 кесте) жіктеледі.

2 кесте – Коммерциялық банктің несиесі саясатының критерий бойынша жіктелуі

Несие қатынастарының субъектісі бойынша	Заңды тұлғаларға қатысты саясат Халықпен өзара қарым-қатынастағы несиесі саясаты
Несие нысаны бойынша	Тұтыну несиесін ұсыну бойынша Мемлекеттік несиесі бойынша Ипотекалық несиесі бойынша Банк несиесі бойынша Халықаралық несиесі бойынша
Мерзімі бойынша	Қысқа мерзімді несиесі бойынша Ұзақ мерзімді несиесі бойынша
Тәуекелділік дәрежесі бойынша	Агрессивті несиесі саясаты Дәстүрлі, классикалық
Бағасы бойынша	Мақсатты несиесі ұсыну бойынша Мақсатсыз несиесі ұсыну бойынша
Нарық түрі бойынша	Ақша нарығында Қаржы нарығында Капитал нарығында
Географиясы бойынша	Банк жүргізетін несиесі саясаты: жергілікті, аймақтық деңгейде; ұлттық деңгейде; халықаралық деңгейде
Салалық бағытталуы бойынша	Несие берудегі несиесі саясаты: өнеркәсіп кәсіпорны (ауыр, жеңіл, тамақ өнеркәсібі); сауда ұйымы, құрылыс ұйымы, көлік кәсіпорны; ауыл шаруашылық ұйымы; өткізу-жабдықтау ұйымы байланыс кәсіпорны және т.б.
Қамтамасыз етуі бойынша	Қамтамасыз етілген несиесі беру бойынша Қамтамасыз етілмеген несиесі беру бойынша
Несие бағасы бойынша	Төмендегідей несиесі берудегі саясаты: стандартты несиесі; жеңілдікті несиесі; проблемалық несиесі (жоғары пайызбен)
Несие беру әдісі бойынша	Қалдығы бойынша несиесі бергенде Айналымы бойынша несиесі бергенде

Несиелік саясат түрлерін сыныптамаудың негізінде түрлі критерийлер жатыр. Бұл жерде ұсынылған сыныптамааның жалғыз еместігін атап өткен де маңызды. Өзге критерийлерге қарай несиесі саясатының басқа да түрлерін топтастыруға болады.

Несиелік саясат банктердің ең алдымен банк пен оның клиенттері арасындағы қарым-қатынасты реттеуіне, басқаруына, ұтымды ұйымдастыруына мүмкіндік береді. Сондай-ақ, ол қайтарымды негіздегі ресурстарды тартуға және олармен банк клиенттерін несиелеу үшін инвестиция жасауға қажет. Бұл жерде банк қызметіндегі тәуекелді басқарудың негізі де несиелік саясат екенін атап өткен жөн. Несиелік саясат агрессивті, дәстүрлі және классикалық болып келеді. Несиелік саясат түрін таңдау кезінде банк алдымен өз капиталын өсіруді, табысын көбейтуді көздейді немесе мұнда сан қырлы стратегия жатуы мүмкін. Осы айтылғандарды қорытындылай келе мынадай анықтама беруге болады. Несиелік саясат - банктің өз клиенттеріне несиесі беру жұмысындағы, банктің белгілі бір аймақта, белгілі бір жұмысындағы, белгілі бір уақыт аралығында өз стратегиясын жүзеге асыру үшін жасаған шаралар жүйесі. Несиелік саясат несиеті

реттеу жұмысының негізі ретінде, біріншіден, несиелік қарым-қатынастарды дамыту барысындағы басым бағыттарды, екіншіден, несие жетістіктерінің жұмыс істеуін анықтайды.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

- 1 «Қазақстан Республикасындағы Ұлттық банк туралы» ҚР Президентінің заң күші бар жарлығы (соңғы өзгерістер мен толықтырулары есепке алғандағы). 30.03.95.
- 2 «Қазақстан Республикасының банктер және банктік қызметтер туралы» 30.08.1995 жылғы №2444 Заңы (19.03.14 жылы берілген өзгерістер мен толықтырулармен).
- 3 Мақыш С.Б., Илияс А.Ә. Банк ісі. -Алматы: Қазақ университеті, 2004.
- 4 Сейтқасымов Ғ. С. Ақша, Кредит, Банктер. -Алматы: Экономика, 2006.
- 5 Мақыш С. Б. Банк ісі. -Алматы: Жеті жарғы, 2009.

Жаныбаева З.К.

декан Факультета базовой подготовки

*Казахский университет экономики, финансов и международной торговли, к.э.н.,
Казахстан, г. Астана*

ПРОБЛЕМЫ СУЩЕСТВУЮЩЕГО МЕХАНИЗМА ПЛАНИРОВАНИЯ БЮДЖЕТНЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Анализ основных направлений реформирования бюджетной сферы в Казахстане в последнее десятилетие показал, что важнейшей задачей бюджетной политики является поиск путей повышения эффективности бюджетных расходов. Переход на казначейский метод исполнения бюджета, реформа бюджетного учета и бюджетной классификации, межбюджетных отношений создали предпосылки для перехода методов бюджетного планирования на качественно более высокий уровень для перехода от модели «управления затратами» к модели «управления результатами», распространенной в зарубежной практике. Отсюда важной становится задача увязки бюджетных расходов с приоритетами государственной инвестиционной политики, т.е. распределение бюджетных ресурсов не по видам затрат, а по стратегическим целям».

Анализ существующего механизма планирования бюджетных расходов позволяет идентифицировать следующие проблемы в этой области:

а) Проблемные вопросы понятийного аппарата бюджетных инвестиций (БИ).

В действующей редакции Бюджетного кодекса дано следующее определение бюджетных инвестиций:

«бюджетные инвестиции - финансирование из республиканского или местного бюджета, направленное на увеличение стоимости активов государства за счет формирования и увеличения уставных капиталов юридических лиц, создания активов государства путем реализации бюджетных инвестиционных проектов, концессионных проектов на условии софинансирования из бюджета» [1].

Таким образом, в определении бюджетных инвестиций предусмотрены 3 (три) вида бюджетных инвестиций:

- бюджетные инвестиции - финансирование из республиканского или местного бюджета, направленное на увеличение стоимости активов государства за счет создания активов государства путем реализации бюджетных инвестиционных проектов;
- бюджетные инвестиции - финансирование из республиканского или местного бюджета, направленное на увеличение стоимости активов государства за счет создания активов государства путем реализации концессионных проектов на условии софинансирования из бюджета;
- бюджетные инвестиции - финансирование из республиканского или местного бюджета, направленное на увеличение стоимости активов государства за счет формирования и увеличения уставных капиталов юридических лиц.

Из определения бюджетных инвестиций также вытекают следующие ключевые факторы:

- во-первых, все три вида бюджетных инвестиций это финансирование из республиканского или местного бюджета;
- во-вторых, все три вида бюджетных инвестиций направлены на увеличение стоимости активов государства (в соответствии с подпунктом 46) пункта 1 статьи 3 Бюджетного кодекса,

активы государства - имущественные и неимущественные блага и права, имеющие стоимостную оценку, полученные в государственную собственность в результате прошлых операций или событий) [1].

Соответственно целью трех видов бюджетных инвестиций является увеличение стоимости активов государства.

Но практика экономической экспертизы показывает, что не все виды бюджетных инвестиций приводят к увеличению стоимости активов государства (таблица 1).

Таблица 1 - Анализ видов бюджетных инвестиций в части увеличения стоимости государственных активов

Виды	Несоответствия	Комментарий
бюджетные инвестиции - финансирование из республиканского или местного бюджета, направленное на увеличение стоимости активов государства за счет создания активов государства путем реализации бюджетных инвестиционных проектов	1. При финансировании из республиканского или местного бюджета, фактически происходит перевод текущих активов (деньги) в долгосрочные активы (основные средства, объекты); 2. Созданные активы государства по этому виду бюджетных инвестиций, как правило, не генерируют денежные потоки, а предназначены для решения социальных задач. При этом происходит отток средств из республиканского и местного бюджета на содержание и эксплуатацию создаваемых объектов.	Увеличения стоимости активов государства не происходит
бюджетные инвестиции - финансирование из республиканского или местного бюджета, направленное на увеличение стоимости активов государства за счет формирования и увеличения уставных капиталов юридических лиц	1. При финансировании из республиканского или местного бюджета, фактически происходит перевод денег в обмен на акции или долю участия в уставном капитале юридических лиц с участием государства. 2. Отдельные юридические лица с участием государства в уставном капитале созданы для решения отдельных задач и выполнения функций государства, соответственно не генерируют денежные потоки, поскольку основным видом деятельности является выполнение государственного задания. 3. При формировании уставного капитала с минимальным размером уставного капитала юридического лица с участием государства, деньги направленные на формирование уставного капитала предназначены для финансирования операционных расходов на период становления.	Увеличения стоимости активов государства в инвестиционном периоде не происходит. Возможно увеличение стоимости актива (пакета акций, доли участия), в случае роста реальной стоимости акций или доли участия (прибыльности деятельности)
Примечание – Составлено автором		

Указанные несоответствия в определениях приводят к разрыву между нормативной базой и практикой осуществления бюджетных инвестиций.

б) Отсутствие комплексного подхода к планированию инвестиционных (капитальных и текущих) расходов.

Важной проблемой, влияющей на процесс планирования бюджетных инвестиций, является то, что законодательство не регулирует процедурные вопросы, касающиеся обеспечения комплексного планирования и учета инвестиционных расходов, включая расходы текущие и капитальные.

Согласно Бюджетному кодексу РК бюджетные инвестиции - финансирование из республиканского или местного бюджета, направленное на увеличение стоимости активов государства за счет формирования и увеличения уставных капиталов юридических лиц, вложения целевого вклада учредителя для развития автономных организаций образования, создания активов государства путем реализации бюджетных инвестиционных проектов, концессионных проектов на условии софинансирования из бюджета [1].

Отсюда следует, что предусмотренные проектом бюджетных инвестиций расходы должны увеличить стоимость государственных активов. На основании данного подхода из объема инвестиций, запрашиваемого администраторами бюджетных программ (АБП), исключаются некоторые расходы на реализацию мероприятий.

К примеру, расходы на капитальный ремонт, обучение сотрудников для работы на высокотехнологичных проектах, первоначальные расходы создаваемых компаний, классифицируемые как текущие, и другие, без которых успешная реализация проекта невозможна.

Данные расходы необходимо предусматривать в бюджетных программах текущих

расходов, для чего необходим комплексный подход к планированию капитальных и текущих инвестиционных расходов.

При этом, также следует обеспечивать сбалансированное развитие экономики страны, не допуская недофинансирования или избыточного выделения средств на реализацию той или иной функции или отрасли. В связи с ограниченностью государственного бюджета, необходимо определение некоторых лимитов объемов бюджетных средств, выделяемых на отрасль.

АБП часто формируют инвестиционные проекты с большим опозданием, недостаточно качественно, не выдерживая нормы бюджетного законодательства (не выдерживаются требования к уровню бюджета – например, на финансирование из республиканского бюджета могут заявляться проекты, подлежащие финансированию из местного бюджета). Все это обусловило, и обуславливает до настоящего времени, несвоевременное и недостаточно эффективное исполнение целей и задач, определенных в стратегических документах развития страны.

в) Отсутствие комплексного подхода к реализации совокупности проектов общего назначения.

По требованиям действующего бюджетного законодательства, проекты бюджетных инвестиций, в том числе бюджетные инвестиционные проекты (БИП), не требующие разработки ТЭО, рассматриваются и отбираются попроектно. Вместе с тем, нередки случаи, когда на бюджетное финансирование заявляется несколько проектов схожего назначения, например, строительство и реконструкция таможенных постов, типовых водохозяйственных сооружений, строительство общежитий на участках таможенных постов, строительство административных зданий прокуратуры, школ-интернатов, учебных центров, типовых спортивных комплексов, и т.п.

Отдельного внимания заслуживает сфера информационных систем (далее - ИТ-системы) различного назначения. Практика экспертизы показывает, что отсутствует единая концепция развития информационных систем в республике, ряд ИТ-систем дублирует функции друг друга, не имеют взаимосвязей и каналов перетока данных, ввиду использования несовместимых платформ, и др. проблемы.

г) Отсутствие единого подхода к планированию и экспертизе разных видов бюджетных инвестиций.

Анализ нормативных правовых актов, регламентирующих разработку проектов бюджетных инвестиций, показывает, что процедуры подготовки и реализации рассмотренных трех видов бюджетных инвестиций, а также проведения экономической экспертизы на них, существенно различаются:

- в части состава пакета документации, представляемой на экономическую экспертизу. Например, один и тот же проект может последовательно заявляться как БИП, концессионный проект или БИ. При этом требования к ТЭО проекта будут разными, что вынуждает госорган-разработчика корректировать ТЭО, и затрачивать дополнительное время и денежные средства;

- в части сроков и технических процедур прохождения проектов: 30 рабочих дней на экспертизу ТЭО БИП (45 рабочих дней на экспертизу ФЭО), один этап экспертизы ТЭО БИП (два этапа экспертизы ФЭО);

- в части критериев, на соответствие которым проводится экономическая экспертиза: при экспертизе ТЭО БИП – критерии осуществимости и эффективности, при экспертизе ФЭО – критерии целесообразности, обоснованности и результативности.

Поскольку граница между разными видами бюджетных инвестиций не является четкой, и большинство проектов могут быть реализованы как в виде концессии, так и посредством участия субъекта квазигосударственного субъекта, или как бюджетный инвестиционный проект. В связи с этим, большинство проектов заявляется через ФЭО, так как сроки и общие процедуры подготовки, например, проектов ГЧП больше и сложнее, что в результате ведет к росту участия государства в экономике.

Кроме этого, также остаются в силе следующие проблемы.

- с начала внедрения стратегического планирования и бюджетирования можно констатировать, что взаимосвязь стратегического и бюджетного планирования осуществляется не в полной мере. На практике бюджетное планирование осуществляется исходя из бюджетных ограничений. Слабо связана методология планирования текущих или капитальных расходов, инструменты стратегического планирования не внедрены в процесс принятия решений и в бюджетные процессы;

- вопрос об эффективном использовании бюджетных инвестиций, выделяемых в рамках

бюджетных программ, является актуальным и требующим особого методологического обоснования. Анализ эффективности реализации бюджетных программ в сферах АПК и жилищного строительства выявил, что зачастую наблюдается необоснованное выделение или же недостаток средств на мероприятия, что приводит к недостижению поставленных индикаторов. Такая же ситуация наблюдается практически во всех социально-важных отраслях экономики. В отраслевых бюджетных программах наблюдается недостижение целевых показателей при полном освоении средств;

- основной проблемой для эффективности бюджетных инвестиций является стыковка стратегических целей и инвестиционных расходов. Необходима четкая корреляция инвестиционных расходов со стратегическими планами государства;

- выявлены проблемы при процедурах системы государственного планирования, как на стадии разработки стратегических и программных документов, так и на всех последующих этапах;

- основными проблемами неэффективной реализации бюджетных инвестиционных проектов являются: удорожание проектов, не проводится оценка эффективности проекта на стадии планирования, непрозрачный механизм распределения средств между администраторами бюджетных программ.

В настоящий момент в бюджетном законодательстве не раскрыт механизм отбора, мониторинга и оценки реализации проектов бюджетных инвестиций, что затрудняет процесс планирования, рассмотрения и отбора инвестиционных проектов на следующие плановые периоды, что в свою очередь приводит к несоблюдению принципа преемственности, т.е. планированию республиканского и местных бюджетов, основанному на прогнозах социально-экономического развития, базовых расходах, утвержденных в предыдущие периоды, итогах бюджетного мониторинга, оценке результатов.

В этой связи, необходимо при планировании бюджетных инвестиций с участием государства использовать комплексный подход к развитию всей отрасли, с учетом итогов бюджетного мониторинга, оценки результатов деятельности государственных органов, с целью обеспечения задач, связанных с бюджетом, ориентированным на результат.

Список использованных источников:

1. Бюджетный кодекс Республики Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 29.12.2014 г.). - <http://online.zakon.kz>
2. Кадырова М.Б. Особенности модернизации системы бюджетного планирования в Республике Казахстан. //Public Policy and Administration. – 2011. – Т. 10. – Vol.10. - № 2. – Р. 197-211.

Исмаилова Р.А.

*и.о. профессора кафедры «Финансы»
КАТУ им.С.Сейфуллина, д.э.н., доцент
Республика Казахстан, г.Астана*

Есмагулова Н.Д.

*и.о. профессора кафедры «Экономика»
ЕНУ им.Л.Н.Гумилева, к.э.н., доцент
Республика Казахстан, г.Астана*

ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ В КАЗАХСТАНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ

Государство играет стимулирующую роль в активизации инновационной деятельности предприятий в различных отраслях экономики, используя такие инструменты, как инвестиционные преференции, льготное налогообложение, финансирование инновационных проектов и другие виды поддержки. Оно регулирует эти процессы путем принятия законодательных актов, определяющих нормы взаимоотношений между всеми участниками инновационного процесса, защиты интеллектуальной собственности, поддержки приоритетных направлений науки и техники [1]

Так, например, Законом РК «О государственной поддержке индустриально-инновационной

деятельности» определены 13 видов мер государственной поддержки субъектов индустриально-инновационной деятельности:

- 1) финансирование, включая софинансирование, проектов, лизинговое финансирование;
- 2) предоставление гарантийных обязательств и поручительств по займам;
- 3) кредитование через финансовые институты;
- 4) субсидирование ставки вознаграждения по кредитам, выдаваемым финансовыми институтами, и купонного вознаграждения по облигациям;
- 5) осуществление инвестиций в уставные капиталы;
- 6) гарантированный заказ;
- 7) предоставление инновационных грантов;
- 8) обеспечение квалифицированными кадровыми ресурсами;
- 9) обеспечение инженерно-коммуникационной инфраструктурой;
- 10) предоставление земельных участков и прав недропользования;
- 11) поддержка на внутреннем рынке;
- 12) привлечение иностранных инвестиций;
- 13) развитие и продвижение экспорта отечественных обработанных товаров, услуг. [2]

Как видно, значительная часть мер государственной поддержки направлена на финансирование инноваций, которое осуществляется в основном через национальные институты развития. Мегарегулятор «Самрук-Казына» является катализатором в распределении инвестиций по приоритетным проектам. Такие институты, как АО «Банк развития Казахстана», АО «БРК-Лизинг», АО «Инвестиционный фонд Казахстана», АО «Национальное Агентство по технологическому развитию», АО «Фонд развития предпринимательства «Даму» оказывают финансовую поддержку частному сектору путем предоставления льготного кредитования и финансирования приоритетных инвестиционных и инновационных проектов. Помимо координирующей функции Самрук-Казына аккумулирует государственные средства для приобретения за рубежом пакетов акций транснациональных корпораций, работающих в тех отраслях, которые являются "точками роста" для казахстанской экономики. [3]

Финансирование фундаментальных и прикладных исследований путем предоставления государственных грантов осуществляет Министерство образования и науки РК. Основными требованиями для получения грантов являются инновационность и коммерциализуемость идей.

Несмотря на ежегодный рост государственного финансирования инноваций, вопрос о достаточности финансовых ресурсов на научные исследования и разработки все еще является актуальным. В настоящее время большинство предприятий промышленности испытывают дефицит собственных

Кроме того, основная часть научных исследований и разработок осуществляется, финансируемых из государственного бюджета, выполняются ведомственными или отраслевыми научно-исследовательскими институтами. Соответственно, частные научные институты слабо задействованы в данном процессе.

В развитых странах мира крупные промышленные компании до 75 % инвестируют НИОКР. В этой связи необходимо стимулировать приток частных инвестиций в развитие инновационной деятельности через различные инструменты финансовых рынков.

В этой связи интересным опытом является создание совместных инвестиционных фондов в приоритетных отраслях промышленности. Например, инвестиционный фонд «Eagle Kazakhstan Fund», который финансируется Европейским Банком Реконструкции и Развития (ЕБРР), инвестировал средства в такие предприятия как:

- «ФудМастер» (Алматы) на 2.8 млн. долларов в развитие производства молочных продуктов и соков;
- «RainbowPaint» (Алматы) на 3.9 млн. долларов на запуск фабрики по производству красок;
- «Spectrum» (Усть-Каменогорск) на 2.2 млн. долларов на развитие деятельности компании по предоставлению мобильной транковой радиосвязи;
- Усть-Каменогорская птицефабрика на 3.9 млн. долларов в развитие деятельности приватизированной птицефабрики;
- «Bauta» (п. Баутино, Мангистауская область) на 2.1 млн. долларов на организацию процесса обессоливания и упаковки воды;
- «Рустам» на 0.7 млн. долларов на организацию процесса переработки зерна (Усть-Каменогорск).

Инвестиционный фонд «AIG Silk Road Fund» (с участием ЕБРР) осуществляет прямое финансирование инвестиционных проектов не только в Казахстане, но и в Азербайджане, Кыргызстане, Туркменистане, Узбекистане и Таджикистане. Как правило, Фонд после 2-5-ти лет инвестирования стремится продать акции, вложенные в компании. Кроме того, Фонд оказывает помощь в поиске стратегических партнеров для софинансирования проектов.

Центрально-Азиатский Американский Фонд Предпринимательства (СААЕФ) представляет собой частную финансовую организацию, ориентированную на развитие венчурного финансирования. Другим инструментом Фонда является микрокредитование субъектов малого бизнеса. В настоящее время, СААЕФ осуществляет финансирование путем покупки акций и облигаций средних предприятий для развития новых производств, ориентированных на экспортные или импортозамещающие товары.

Кроме совместных инвестиционных фондов, альтернативными источниками инвестиций, являются средства институциональных инвесторов (страховых организаций, пенсионных и инвестиционных фондов), которые можно привлечь через фондовый рынок. В этой связи в Программе развития фондового рынка Казахстана предлагаются такие мероприятия как:

- стимулировать развитие инвестиционных и венчурных фондов как коллективных форм инвестирования и активизации рынка акций;
- снизить транзакционные издержки эмитентов и профессиональных участников рынка, в том числе за счет налогообложения;
- ускорить создание фондовой площадки для среднего бизнеса, инновационных компаний и венчурных фондов;
- стимулировать развитие рынка производных финансовых инструментов;
- рассмотреть вопрос о допуске пенсионных активов в верхний класс реструктурированной площадки во второй категории;
- пересмотреть механизмы регулирования участия национальных компаний и их дочерних организаций на организованном фондовом рынке.

Что касается инвестиционных фондов, то перспективной формой трансформации сбережения в инвестиции является Паевой инвестиционный фонд (ПИФ). Преимущество данной формы финансирования заключается в том, что фонд является крупным инвестором по сравнению с каждым отдельным участником и поэтому обладает возможностью инвестировать с большей эффективностью. Кроме того, основными аргументами в пользу инвестирования в паевые фонды являются потенциально более высокая доходность в отличие от депозитов, выбор инвестиционной стратегии, отражающей отношение к риску частного инвестора, отсутствие необходимости формирования собственного инвестиционного портфеля (этим занимается управляющая компания), привлечение инвестиций не только на внутреннем рынке, но и на внешних рынках. Наиболее существенным преимуществом вложения в паевые инвестиционные фонды является то, что согласно казахстанскому законодательству все доходы паевых инвестиционных фондов и их пайщиков освобождены от налогообложения, что в значительной степени увеличивает доход пайщика. Кроме того, можно сказать, что рост доходов паевых инвестиционных фондов, а соответственно и доход пайщика может быть неограниченным, все зависит от опыта и уровня профессионализма управляющей компании.

Мировой опыт показывает, что паевые инвестиционные фонды в долгосрочной перспективе обеспечивают более высокий доход инвесторам, а покупка пая является достаточно простой процедурой по сравнению с банковским вкладом. Поэтому паевые инвестиционные фонды широко используются частными инвесторами для вложения капитала в США и Европе. Так, например, в США 10000 взаимных фондов обслуживают 90 млн. вкладчиков, а их активы составляют более 9 трлн.долл. В результате такого развития ПИФЫ занимают второе место среди всех остальных финансовых посредников, уступая только коммерческим банкам.

В Казахстане ПИФы являются одними из динамично развивающихся финансовых институтов, так как они $\frac{3}{4}$ своих активов размещают в реальный сектор экономики. За последние годы ПИФы инвестировали до 67% своих активов в капитал юридических лиц, 6% – в строящиеся и реконструируемые объекты недвижимого имущества, 3% – в земельные участки, здания и сооружения. [4]

На наш взгляд интерес представляют страховые организации, которые осуществляют активную инвестиционную деятельность на финансовом рынке, что отражается на составе и структуре инвестиционного портфеля. В составе инвестиционного портфеля страховых

организаций две из трех частей принадлежат негосударственным ценным бумагам иностранных инвесторов и вкладам БВУ. Меньшая часть приходится на государственные ценные бумаги.

Кроме того, эффективное использование различных видов операций с ценными бумагами на фондовой бирже позволит привлечь банковский капитал в финансирование инновационного предпринимательства. Правда здесь необходимо продумать механизм субсидирования процентной ставки по кредитам, либо ставки вознаграждения по ценным бумагам. Это касается и проблемы долгосрочного кредитования банками второго уровня предприятий реального сектора экономики.

Другим из важнейших источников инвестирования являются сбережения населения. Как было отмечено на форуме иностранных инвесторов 2012 года в Астане, уровень неосвоенных и потенциально перспективных для инвестиций внутренних ресурсов в Казахстане составляет около 15% ВВП. Начиная с 2012 года, в Казахстане реализуется государственная программа «Народное IPO». Через рынок IPO были привлечены инвестиции в такие компании, как АО "Казмортрансфлот", АО «КЕГОК», АО «Самрук-Энерго», АО "Казахстан Темир Жолы", "КазМунайГаз" и др.

Кроме перечисленных государственных и частных институтов существуют и смешанные модели финансирования инноваций, реализуемые в рамках партнерства государства и бизнеса. В Казахстане примерами такого партнерства являются создание государственных холдингов, социально-производственных корпораций, концессии и другие организационные формы. Они открывают новые возможности для трансфера технологий, т.е. передачи промышленным предприятиям и предпринимателям новых технологических разработок, созданных в госсекторе или при финансовой поддержке государства. Однако для создания таких организационных структур необходима взаимная заинтересованность в сотрудничестве между ее участниками: государства, частного бизнеса и науки.

Эффективность государственной поддержки во многом зависит и от самого рынка инновационных услуг, уровень развития которого в нашей стране остается еще достаточно низкой. В этой связи необходимо создать эффективную нормативно-правовую базу для поддержания приемлемого уровня риска, соблюдения принципов корпоративного управления, раскрытия информации о прозрачности деятельности все участников инновационного процесса.

Список использованных источников:

1. Исследование теоретических основ инновационного развития промышленности // Промежуточный отчет НИР «Организационно-экономические механизмы обеспечения инновационного развития в обрабатывающей промышленности Казахстана» за 2012 год, по программе грантового финансирования МОН РК, № гос.регистрации 0112РК00891. – Астана: КУЭФМТ, 2012 – 92 с.
2. Закон РК «О государственной поддержке индустриально-инновационной деятельности» от 09 января 2012, № 534-IV
3. Исмаилова Р.А., Мусина А.А. Инвестиционный потенциал финансовых посредников // Журнал «Интеллект XXI». – Украина, г.Киев. – 2014. - № 2. - С.6-15.
4. Исмаилова Р.А. Роль паевых инвестиционных фондов в привлечении инвестиций // Вестник регионального развития. – 2012. - № 2. – С.33-36.

Карибаев Е.С.

*к.э.н., доцент кафедры “Финансы”
КарГУ им. Е.А.Букетова*

КРЕДИТНАЯ СИСТЕМА И ЕЕ ОСНОВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ

Кредитной система – это совокупность кредитных отношений и институтов, которые реализуют эти отношения, где кредитную систему можно характеризовать с двух сторон:

- 1) как совокупность кредитных отношений, т.е. как совокупность экономических отношений, которые возникают между кредитором и заемщиком при передаче ссудного капитала на принципах платности, возвратности, срочности, обеспеченности, целевого характера и дифференцированного подхода.
- 2) как совокупность институтов, с помощью которых эти кредитные отношения

функционируют, т.е. как совокупность банков, специализированных кредитно-финансовых институтов, которые осуществляют мобилизацию денежных ресурсов и предоставляют их в ссуду.

Необходимость кредитной системы вызвана определенными объективными потребностями, а именно:

- необходимостью аккумуляции временно свободных денежных средств и передач их в ссуду разным субъектам экономических отношений;
- необходимостью управления денежными потоками в экономике и обеспечения их сбалансированности;
- необходимостью технической организации движения денежных средств в экономике.

В структуре кредитной системы выделяют:

- банковскую систему;
- небанковские кредитно-финансовые учреждения.

Главным звеном кредитной системы в любой стране является банковская система, которая осуществляет основную массу кредитных и финансовых операций. Поэтому в узком смысле кредитную систему отождествляют с банковской системой. Банковская система является организационной совокупностью разных видов банков в их взаимосвязи.

Банк – это учреждение, которое создано для привлечения денежных средств и размещения их от своего имени на условиях возвратности, платности, срочности и обеспеченности. Основная задача банков – осуществлять посредничество в размещении средств от кредиторов к заемщикам. В зависимости от подчиненности банков, согласно действующему банковскому законодательству, различают два основных типа построения банковской системы - одноуровневая и двухуровневая.

Одноуровневая банковская система предусматривает горизонтальные связи между банками, универсализацию их операций и функций. Все банки, действующие в стране (включая и центральный банк), находятся на одной иерархической ступеньке, выполняют аналогичные функции по кредитно-расчетному обслуживанию клиентуры. Такой принцип построения банковской системы характерен для экономически слаборазвитых государств, а также для стран с тоталитарным, административно-командным режимом управления.

Двухуровневая банковская система характерна для государств с рыночной экономикой, предусматривает отношения подчинения между центральным и коммерческими банками. На первом уровне банковской системы находится центральный (эмиссионный) банк, который является эмиссионным центром государства и отвечает за устойчивость денежной и банковской систем, в Кыргызской Республике эту функцию осуществляет Национальный банк Кыргызской Республики.

Центральные (эмиссионные) банки всех стран мира выполняют следующие функции:

- разработка и реализация денежно-кредитной политики (через использование монетарных инструментов с целью влияния на объем и структуру банковских резервов, уровень процентной ставки, одобрение положений нормативных актов, инструкций и директив, утверждение нормативов ликвидности банков, диверсификации банковских рисков);
- эмиссия денег и контроль за денежным обращением в стране (эмиссионный центр) эта самая старая функция центрального банка, его монопольное право на организацию и регулирование наличного денежного обращения. Хотя наличное обращение в странах с рыночной экономикой составляет лишь 5-10% общей денежной массы, однако денежная единица занимает особое место в денежной системе как единое законное платежное средство на территории страны;
- кредитно-расчетное обслуживание государства (банк правительства), где центральный банк выступает как кассир, кредитор, финансовый консультант правительства. В нем открыты счета правительства и правительственных ведомств. ЦБ осуществляет исполнение государственного бюджета. Доходы правительства, поступившие от налогов и займов, зачисляются на беспроцентный счет казначейства в центральном банке, все правительственные расходы осуществляются с него;
- кредитно-расчетное обслуживание банковских институтов (банк банков), в данной функции ЦБ обеспечивает кассовое и кредитное обслуживание коммерческих банков. Если у коммерческих банков появляется потребность в пополнении кассы наличностью, то они получают ее в обмен на безналичные резервы, преимущественно векселя. ЦБ выполняет роль кредитора последней инстанции;
- внешнеэкономическая функция, где центральный банк является органом валютного

контроля, проводником государственной валютной политики. Определяет режим обменного курса национальной валюты, осуществляет его регулирование, проводит операции по управлению официальными золотовалютными резервами, регулирует международные расчеты, платежный баланс, контролирует движение валютных ценностей как внутри страны, так и за границей, принимает участие в разработке прогноза и организует составление платежного баланса. Центральный банк участвует в подготовке международных соглашений по этим вопросам, сотрудничает с центральными банками других стран, а также с международными и региональными валютно-кредитными организациями, представляет страну в этих организациях.

Рисунок 1. Кредитная система и ее основные элементы

По признаку собственности центральные банки бывают:

- Государственные (Немецкий федеральный банк, банк Англии и т.д.)
- Акционерные (Федеральная резервная система США)
- Смешанные (в капитале участвует государственный и частный сектор) – банк Японии и др.

др.

Независимо от принадлежности капитала, центральный банк является юридически самостоятельным, его имущество обособлено от имущества государства, банк распоряжается им как собственник. Определенная степень независимости центрального банка от правительства является необходимым условием эффективности его деятельности по поддержанию денежно-кредитной и валютной стабильности, которая нередко вступает в противоречие с краткосрочными целями правительства. В 80-90 годы тенденция независимости центральных банков усилилась. Но в то же время экономическая политика государства не может быть успешной без согласования ее основных элементов – денежно-кредитной и финансовой политики. Поэтому в долгосрочном плане политика центрального банка определяется приоритетами макроэкономического курса правительства.

На втором уровне банковской системы находятся коммерческие банки, которые обслуживают экономических субъектов, осуществляя мобилизацию средств, и предоставляют кредитно-расчетное обслуживание. Их особенность в том, что они, как правило, могут выполнять практически все функции других институтов кредитной системы (кроме функций центрального банка). Их называют «супермаркетами финансового рынка», так как они являются финансовыми

учреждениями универсального типа. Самая важная их функция – создание за счет кредита дополнительных платежных средств путем увеличения остатков на текущих счетах клиентов. Различают универсальные и специализированные коммерческие банки.

Универсальные банки выполняют практически все виды кредитных, расчетных, финансовых, комиссионных операций для своих клиентов, т.е. имеют потенциальные юридические возможности для предоставления всех видов банковских продуктов и привлечения разных типов клиентов.

Специализированные банки представляют собой разветвленную сеть банков, выполняющих только отдельные операции на рынке или функционирующих в узком секторе рынка, обслуживая отдельные отрасли экономики.

К числу специализированных банков относятся:

- инвестиционные;
- сберегательные;
- ипотечные;
- экспортно-импортные.

Инвестиционные банки – кредитные учреждения, осуществляющие учредительно – эмиссионную деятельность. Они осуществляют размещение на фондовом рынке акций и облигаций акционерных обществ. По форме организации эти банки акционерные. Они изучают интересующее их предприятие, потом покупают его акции и размещают их. Прибыль составляет разницу между курсом покупки и продажи ценных бумаг. Часто инвестиционные банки не покупают ценные бумаги, а только гарантируют их размещение за отдельную плату. В случае неразмещения какой-либо части акций банк ее покупает по предварительно согласованной цене. Инвестиционные банки также дают консультации по поводу необходимости и возможности выпуска акций и облигаций с учетом условий данного финансового рынка. За последние 10-15 лет влияние инвестиционных банков на мировую экономику значительно увеличилось, что связано с быстрым ростом рынка инвестиционных услуг. Количественное увеличение масштабов деятельности современных инвестиционных банков ведет к их качественной трансформации. Происходит формирование инвестиционных банков нового типа с полным набором диверсифицированных и комплексных услуг. Главное преимущество инвестиционных банков – наличие большого свободного капитала, а также глобальный характер их деятельности. Все больше компаний ведут свой бизнес в международных масштабах, поэтому они становятся клиентами тех инвестбанков, которые могут дать и осуществить операции на любом рынке мира. Самые мощные инвестбанки имеют больше шансов пережить кризис – их спасает диверсификация деятельности, которая гарантирует стабильный поток доходов.

На современном этапе явно доминируют американские банки. Современной тенденцией развития инвестбанкинга является формирование глобальной олигополии. Четыре главных игрока на глобальном рынке это Голдмен Сакс, Мерил Линч, Соломон Смит Барни (в 1977 – Тревелз Гроун купила инвестбанк Соломон Бразерс и объединила со своим брокерским отделением Смит Барни), а также Морган Стэнли Дин Виттер (также возникла в 1977 путем слияния инвестбанка Морган Стэнли и финансовой компании Дин Виттер Дискавер). Но состав мировой элиты еще не сформировался. Специалисты считают, что в ближайшее время в руках первых десяти инвестбанков окажется более 95% рынка, другим придется довольствоваться узкоспециализированными нишами. Развитие и трансформация инвестбанков ведет к обострению их конфликтов с коммерческими банками. Это касается финансирования рынка корпораций. Раньше основным источником свободного капитала для корпораций был банковский кредит. Сейчас корпорации все больше обращаются к альтернативным источникам на мировом рынке капиталов – размещение дополнительных эмиссий акций и выпуска корпоративных облигаций, рынок которых стремительно развивается. Таким образом, инвестбанки начинают вытеснять коммерческие банки с места посредника между корпорациями и инвесторами. Экономисты считают, что финансовое лицо в начале нового тысячелетия будут определять самые мощные финансовые холдинги, объединяющие деятельность инвестиционных и коммерческих банков.

Ипотечные банки. Ипотека – залог недвижимого имущества с целью получения ссуды. В случае непогашения ссуды владельцем имущества становится кредитор (банки или другие кредитно-финансовые институты). Благодаря своей долгосрочности (20-30 лет) ипотечные кредиты используются для финансирования в тех случаях, когда выплата процентов и погашение кредитов возможна только из текущих и, как правило, незначительных доходов. Средства для

выдачи кредитов ипотечный банк получает от продажи закладных. Это надежные долговые обязательства банка, приносящие твердые проценты. Помимо основной деятельности ипотечные банки могут вкладывать средства в ценные бумаги, давать ссуды под залог ценных бумаг. Но существуют ограничения на другую деятельность, связанную с риском. Например, банк имеет право покупать дома своих должников только в случае непогашения кредита, а спекулировать земельными участками запрещено. Именно законодательные ограничения в интересах держателей закладных бумаг делают ипотечные банки специальными институтами. Всю свою деятельность ипотечные банки осуществляют на основе закладного права.

К примеру, в Германии сейчас функционирует 30 ипотечных банков, 10 из которых – государственные, а 20 – частные. Во Франции ипотечные кредиты выдаются сроком до 15 лет. Источником средств для таких операций служит выпуск ипотечных облигаций. Распространенной является операция, связанная с кредитованием местных органов власти путем выпуска коммунальных займов. Банк также может кредитовать строительные компании на жилищное и хозяйственное строительство. Ипотечные операции во Франции осуществляют и специализированные организации. Их свыше 30. Они выдают кредит на покупку земли и квартир.

Рассматривая ипотечное кредитование в США, можно сказать, что этот вид кредитование осуществляют преимущественно специализированные небанковские кредитно-финансовые организации, такие как ссудо - сберегательные ассоциации, а также страховые компании. Одновременно существует группа государственных ипотечных банков. Ресурсы для кредитования эти организации получают за счет продажи собственных ценных бумаг, которые покупают коммерческие и сберегательные банки, страховые компании и др.

Сберегательные банки ориентируют свою деятельность на привлечение мелких вкладов населения на определенный срок и выдачу ссуд частным лицам.

Первые сбербанки возникли в Германии и Великобритании в 18-19 веках. В Германии сбербанки четко выделяются в отдельную группу банков под названием «сберкассы», хотя по функциям они мало чем отличаются от коммерческих банков. Центральным органом муниципальных сберкасс являются 13 жироцентральных (земельных банков). Наивысшим звеном всей системы сберкасс и жироцентральных является Немецкий коммунальный банк. Жироцентрали созданы в каждой из земель. Вместе со сберкассами они обслуживают жиросчета частных клиентов. Этот счет ведется как личный (счет заработной платы). Клиенты могут осуществлять через него долгосрочные и инкассовые переводы, оборот еврочеков и другие операции.

В Великобритании основу сбербанков составляют доверительные сберегательные банки, открывающие счета для предприятий и населения. Возглавляет эту систему Национальный сберегательный банк Великобритании, организующий деятельность через систему почтовых отделений. Мобилизованные средства размещаются в государственные ценные бумаги. Частные лица и корпорации могут приобретать сберегательные сертификаты, национальные сберегательные облигации и т.д. По типу доверительных сбербанков Великобритании в США возникли взаимно-сберегательные банки. Их особенность является то, что они не имеют акционерного капитала. Первично внесенный капитал был возвращен основателям. Эти банки не являются коммерческими организациями. Руководят ими советы доверенных лиц, получающие вознаграждение. Пассивы таких банков состоят из средств вкладчиков, а активные операции аналогичны операциям коммерческих банков. Эти банки выдают потребительские ссуды, ипотечные кредиты, выпускают кредитные карточки, осуществляют вложения в акции и облигации корпораций и т.д.

Экспортно-импортные банки кредитуют и гарантируют операции, связанные с внешнеэкономической деятельностью и международным движением капиталов. Они начали создаваться после Второй мировой войны.

Основная функция этих банков – это выдача средне- и долгосрочных ссуд иностранным импортерам. Кредиты могут выдаваться прямо и непрямо через покупку векселей у отечественных экспортеров. Они также выдают кредиты отечественным импортерам для осуществления ими зарубежных инвестиций. Внешнеторговые банки дают гарантии коммерческим банкам своей страны по внешнеторговым кредитам. С целью расширения сферы своей деятельности они часто осуществляют кредитование совместно с коммерческими банками своей страны.

Кроме банков, в кредитную систему входят небанковские финансово-кредитные институты. Небанковские кредитно-финансовые институты функционируют в сравнительно узких сферах рынка ссудного капитала и имеют довольно специфическую клиентуру. Такие финансово-

кредитные институты не имеют статуса банка, выполняют отдельные функции банков и их деятельность не изменяет массы денег в обращении. К ним относятся:

- инвестиционные компании - вид небанковского кредитно-финансового института, который аккумулирует денежные средства инвесторов путем эмиссии собственных ценных бумаг и вкладывает их в ценные бумаги других предприятий и недвижимость.

Различают инвестиционные компании открытого и закрытого типа.

Инвестиционные компании открытого типа берут на себя обязательство выкупать свои акции по требованию инвестора. Инвестиционные компании закрытого типа такого обязательства не берут. Эти компании более распространены в мире из-за большей ликвидности их акций.

Пенсионные фонды - вид небанковского кредитно-финансового института, который создается частными и/или государственными учреждениями, предприятиями для выплаты пенсий лицам, которые вносят пенсионные и взносы. Свободные средства пенсионных фондов могут быть инвестированы в финансовые активы, которые приносят прибыль.

Сберегательные учреждения - вид небанковского кредитно-финансового института, который специализируется на привлечении денежных средств физических лиц и без участия кредитной системы не может рассматриваться и функционировать как инвестиционный капитал.

Страховые компании - вид небанковского кредитно-финансового института, для которого характерна особая форма привлечения средств - продажа страховых полисов. Поступление от страховых премий и активных их операций превышает сумму страховых выплат, которая дает возможность страховым компаниям осуществлять инвестиции. Порядок инвестиций страховых компаний устанавливается национальным страховым законодательством. Страховые компании делятся на компании, которые осуществляют страхование населения, компании, которые осуществляют страхование имущества и компании, которые осуществляют долгосрочное страхование жизни.

Финансовые компании - вид небанковского кредитно-финансового института, который предоставляет займы потребителям путем покупки у торговых фирм долговых обязательств покупателей, а также осуществляет кредитование торговых фирм под залог долговых обязательств покупателей. Источником их ссудных ресурсов являются кредиты коммерческих банков и капиталы, которые мобилизуются через выпуск и распространение собственных ценных бумаг.

Лизинговые компании - вид небанковского кредитно-финансового института, который специализируется на покупке основных средств производства и предоставлении их во временное пользование арендатору, который постепенно платит лизинговой компании стоимость взятого в аренду имущества.

Факторинговые компании - вид небанковского кредитно-финансового института, который специализируется на покупке дебиторской задолженности клиентов, связанной с поставкой товаров или предоставлением услуг.

Таким образом, каждая функциональная система, в том числе кредитная, в рамках общественной экономической системы обладает определенной автономностью, поэтому некоторые «сбои» в функционировании этих систем возможны при сохранении общей целостности самой экономической системы.

Кредитная система является наиболее фундаментальной подсистемой наряду с иными функциональными системами, поскольку именно она формирует возможность совершения платежа, функционирования денежно-кредитных и финансовых институтов.

В итоге, кредитная система формирует среду модернизации как системного преобразования современной рыночной экономики, через последовательную и системную модернизацию.

Список использованных источников:

1. Закон «О Национальном банке Кыргызской Республики» от 29.07.1997г.
2. Деньги. Кредит. Банки. / Под ред. Жукова Е.Ф., -М.: Финансы и статистика, 2009.
3. Деньги. Кредит. Банки. / Под ред. Лаврушина О.И., -М.: Финансы и статистика, 2013.
4. Долан Э., Дж.Кэмпелл К.Д., Кэмпелл Р.Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика. Пер. с англ. /Под ред. Лукашевича В.В., Ярцева М.Б., -Москва, 1996.

Колдасова Л. С.
магистр финансов
Садыбек Е.К.
магистр менеджмента
Оспан Б. Л.
магистр

МОДЕЛЬ УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМ МЕХАНИЗМОМ ПРЕДПРИЯТИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В современных условиях особую роль приобретает выработка, соответствующего рыночным условиям работы механизма управления финансовыми ресурсами предприятия. В действительности, все важнейшие аспекты деятельности предприятия (производство, сбыт продукции, научно-технический прогресс, персонал, качество продукции и др.) неразрывно связаны с грамотным планированием и управлением финансовыми ресурсами.

В настоящее время проблемы управления любым процессом и управляемости любого процесса становятся ключевыми на производстве и в экономике.

Финансы предприятий не являются исключением из этой общей тенденции. Теория управления финансами развивалась и совершенствовалась одновременно с развитием производства и общей теории управления [1, стр. 11-12]. Система управления финансами предприятия является органической, неотъемлемой частью экономической категории управления, руководства, контроля в производстве, направлена на развитие и совершенствование финансовых отношений путем постоянного внедрения новых принципов, форм, структур и методов управления.

Период становления финансового менеджмента началось с изучения процесса оптимизации управления финансами предприятия в неразрывной связи с применением как существующих финансовых инструментов, так и разработкой необходимых финансовых инструментов, адаптированных к новым организационно-правовым формам предприятий и новым финансово-экономическим операциям.

Углублению и расширению понимания финансовых проблем, особенно с применением ситуационных положений в управленческом процессе способствовало обоснование учеными и специалистами необходимости системного подхода к управлению вообще и управлению финансами в частности.

Система управления финансами предприятия, состоящая из управляемой подсистемы (объекта управления - денежных отношений, посредством которых осуществляется производственно-хозяйственная деятельность по привлечению, созданию, распределению и использованию фондов и ресурсов) и управляющей подсистемы (субъекта управления - финансовой службы предприятия, которая вырабатывает тактику и стратегию управления финансами) представляет собой единое целое и взаимодействует как во внутренних хозяйственных процессах, так и во взаимоотношениях с внешней средой [2, стр. 82].

Принципы управления финансами предприятия, сформулированные учеными, определяются принципами функционирования финансов. Так, например, А.А. Володин управление финансами предприятия (финансовый менеджмент) называет финансовым механизмом. Определяя этот механизм как «систему управления финансами, предназначенную для организации взаимодействия денежных потоков, финансовых отношений и фондов денежных средств путем использования финансовых инструментов и категорий, стимулов, льгот и санкций в соответствии с требованиями экономических законов на основе законодательных и нормативных актов государства» [3, стр. 52]. В данном определении можно заметить присутствие финансовых инструментов как одной из важнейших частей управления финансами предприятия.

Финансовый менеджмент рассматривается как комплексная управляющая система, обеспечивающая разработку взаимозависимых управленческих решений. Эти решения вносят свой вклад в общую результативность финансовой деятельности предприятия. Так как все управленческие решения в области формирования, распределения, использования финансовых ресурсов и организации денежного оборота теснейшим образом взаимосвязаны и оказывают прямое или косвенное воздействие на результаты финансовой деятельности предприятия.

Разнообразные виды финансовых отношений предприятия, выраженные в денежной

форме, являются взаимными и отражают движение денежных средств, как от хозяйствующих субъектов, так и к ним. Соотношение встречных потоков денежных средств, преобладание одного либо другого направления, влияя на финансовое состояние, определяет перспективы развития предприятия. В связи с этим, с нашей точки зрения, главная задача оптимизации управления финансами предприятия (финансового менеджмента) - рациональное и эффективное размещение и использование денежных средств для получения устойчивого источника финансирования, оптимальное управление финансами предприятия реализуется через функции управления.

Формирование эффективных информационных систем, обеспечивающих обоснование альтернативных вариантов управленческих решений; осуществление анализа различных аспектов финансовой деятельности предприятия; осуществление планирования финансовой деятельности предприятия по основным ее направлениям; разработку действенной системы стимулирования реализации принятых управленческих решений в области финансовой деятельности; осуществление эффективного контроля реализации принятых управленческих решений в области финансовой деятельности.

К группе функций управляемой подсистемы финансового менеджмента отнесены такие функции как управление активами, управление капиталом, управление инвестициями, управление денежными потоками, управление финансовыми рисками, антикризисное финансовое управление [4, стр. 154].

Активно участвуя во всех стадиях расширенного воспроизводства, через производственную функцию финансы предприятия обеспечивают непрерывный кругооборот капитала, способствуют росту собственного капитала и доходности предприятия, формированию денежных доходов, фондов накопления и потребления, оптимизируют соотношение между ними.

В данном исследовании предлагается к применению модель финансового механизма предприятия, которая представлена на рис. 1.

Примечание-Разработано автором на основе модели качества управления финансами предприятия [1, стр.34]

Рисунок 1 - Модель управления финансовым механизмом предприятия

В модели показана внешняя, формулирующая требования к управлению финансами среда предприятия и расположенная в центре внутренняя, обеспечивающая выполнение требований к управлению финансами, система обеспечения оптимизации управления финансами предприятия. оптимизации управления финансами предприятия.

На основе анализа различных точек зрения нам представляется наиболее отвечающей задачам данного диссертационного исследования авторская трактовка управления финансами предприятия, которая заключается в разработке концепции оптимального управления финансами, ориентированной на качество управления финансами.

Понятийный аппарат "качество управления финансами" отличается от категории "качество управления" тем, что основное назначение качества управления финансами - это обеспечение эффективности процесса производства конкурентоспособной продукции при наличии необходимых и достаточных финансовых ресурсов, таким образом качество управления финансами составляет только часть категории "качество управления".

Говоря о качестве управления предприятием, следует отметить, что задачи этого управления совпадают с задачами управления финансами, поэтому концепция управления финансами предприятия, по нашему мнению, включает в себя определение термина качество управления финансами предприятия, модели качества управления финансами предприятия, методику определения финансовых показателей предприятия и механизмы управления ими. Исходя из этого выдвигается термин «финансовый механизм».

Нами предлагается следующее определение понятия «финансовый механизм» - совокупность методов управления финансами предприятия, направленных на выбор оптимального варианта необходимых и достаточных финансовых ресурсов в соответствии со стратегическими, тактическими и оперативными целям и задачами, определяемыми финансово-хозяйственной деятельностью предприятия и в целях максимизации прибыли предприятия.

Модель управления финансовым механизмом предприятия направлена на повышение качества управления финансами, нацеленное на наращивание финансово-экономического потенциала предприятия за счет роста делового имиджа и увеличения рыночной стоимости самого предприятия. Представленная модель может использоваться в финансовом менеджменте предприятий различных форм собственности в отраслях и сферах экономики РК.

Список использованных источников:

1. Жилкина А.Н. Управление финансами. Финансовый анализ предприятия. Учебник. М.: ИНФРА-М, 2005, 216 с.
2. Ковалев В.В. Финансовый менеджмент: теория и практика. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007, 1024 с.
3. Володин А.А. Управление финансами (Финансы предприятий). Учебник/ М. ИНФРА-М, 2004, 504 с.
4. Бланк И.А. Финансовый менеджмент. К: Эльга, Ника-Центр, 2004, 656с.

Кудайбергенова К.С.,
доцент Кокшетауского университета
имени Абая Мырзахметова, к.э.н.,
Казыбаев Б.О.,
магистр экономических наук
Кокшетауского университета
имени Абая Мырзахметова
Казахстан, г. Кокшетау

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕЖБЮДЖЕТНЫХ ОТНОШЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Ведущее место в системе финансовых отношений, занимают межбюджетные отношения. Межбюджетные отношения складываются в бюджетном процессе между вышестоящими и нижестоящими бюджетами. Система межбюджетных отношений включает в себя взаимосвязи не только между республиканским бюджетом и бюджетами регионов Республики Казахстан, но и внутри регионов - между областными (городскими) и районными бюджетами. Основой

межбюджетных связей является четкое разграничение функций и полномочий уровней государственного управления, единство и прозрачность методов распределения поступлений и расходов между уровнями бюджетов. В практике существуют различные формы регулирования межбюджетных связей, которые определяются с учетом налогового потенциала каждого из уровней бюджетов, результатов оценки объективных потребностей регионов.

Совершенствование межбюджетных отношений позволит активизировать дополнительные механизмы не только для увеличения финансовых ресурсов, но и повышения эффективности их использования. Распределение финансовых ресурсов должно выступать как стимулирующий фактор, который оказывает непосредственное влияние на результаты деятельности экономических субъектов, как в регионах, так и в целом в стране.

В казахстанской практике межбюджетные отношения представляют собой отношения, в рамках которых реализуется бюджетный регионализм по уровням бюджетной системы. Бюджетный регионализм предполагает самостоятельность бюджета каждого региона, высокая степень автономности местных бюджетов и одновременно сохранение за центром доминирующего положения в решении узловых вопросов финансового обеспечения.

Основными целями формирования, развития и совершенствования системы межбюджетных отношений в республике должны выступать: финансовая самодостаточность регионов; снижение количества субвенциарных регионов; сокращение встречных финансовых потоков между уровнями бюджетов; обеспечение максимально возможного выравнивания уровня социально-экономического развития территорий; гарантирование всем гражданам, независимо от места их проживания, минимума бюджетной обеспеченности. Исходя из целевой направленности совершенствования межбюджетных отношений, прежде всего, необходимо обеспечить прозрачность и эффективность системы разграничения полномочий между уровнями власти.

Совершенствование межбюджетных отношений предполагает во-первых, комплексного подхода к выравниванию социально-экономического развития регионов с учетом целевых региональных программ, во-вторых, повышение заинтересованности регионов в увеличении налогового потенциала и в росте собственных бюджетных доходов, что будет способствовать сокращению дотационности местных бюджетов и снижению встречных финансовых потоков. Совершенствование межбюджетных отношений в основном сосредоточено на упорядочении межбюджетных отношений между республиканским бюджетом и бюджетами областей и в меньшей степени на уровне областных и нижестоящих бюджетов (бюджетов районов и городов). Это, конечно, не обеспечивает комплексного подхода к решению проблемы.

Одной из основных проблем в настоящее время является процесс планирования и формирования местных бюджетов, а также определение оптимального соотношения между бюджетами разных уровней. Сложившаяся система распределения налогов и доходов по бюджетам, во-первых, неравномерно обеспечивает поступление налогов и доходов в бюджеты всех уровней, во-вторых, не обеспечивает действия принципа единства и самостоятельности. Для решения данной проблемы необходимо планирование бюджетов всех уровней на основе относительно стабильных нормативов распределения общегосударственных доходов и налогов, а также четкое разграничение закрепленных за ними доходов. Установление относительно стабильных нормативов позволит создать необходимые предпосылки для внедрения на уровне местных органов управления механизмов самофинансирования. При этом важно, чтобы формирование расходов каждого звена непосредственно зависело от поступления зарабатываемых средств. Это закладывает основу самостоятельности бюджетов, являясь основой системы бюджетного разделизма, выступает механизмом, который бы обеспечил практическое претворение этого принципа в жизнь [1].

Система межбюджетных отношений в Казахстане имеет определенные недостатки. К ним относятся: отсутствие в распоряжении сельских акимов бюджетных средств; изменение прогнозных параметров местных бюджетов местными исполнительными органами в одностороннем порядке; стремление местных исполнительных органов к занижению доходной базы при согласовании прогнозных параметров; рост административных расходов и др.

Для решения этих проблем необходимо более четкое разграничение функций между всеми уровнями власти, перенос центра проведения реформ на нижние уровни местного государственного управления. Распределение функций между областным, районным (городским) и сельским уровнями власти предоставлено областному уровню и принимает централизованный характер. Районный, городской и сельский уровни власти должны стать более самостоятельными

и ответственными в решении задач местного значения, их права, обязанности и ответственность должны быть четко определены на уровне законодательных актов[2].

Для определения функции каждого уровня государственного управления должны быть учтены социально-экономические, демографические, институциональные и другие факторы и условия того или иного региона. Выполнение государственных функций должно быть максимально приближено к этим особенностям региона с целью обеспечения эффективности использования трудовых, материальных и интеллектуальных ресурсов как государства, так и региона. Такой подход обеспечит прозрачность использования бюджетных средств и достижения баланса интересов центра и регионов, повышение заинтересованности нижестоящих уровней государственного управления в экономическом развитии регионов и обеспечение стабильности поступлений в местные бюджеты.

Кроме того, функциональная структура местных органов власти различна в регионах и зачастую меняется при каждой смене руководства административно-территориальной единицы. На наш взгляд, частая смена руководства административно-территориальной единицы является главной причиной не решенных социально-экономических проблем регионов. В некоторых регионах на уровне областного центра отдельные городские звенья управления объединены с областными, районные (городские) отделы переподчинены областным исполнительным органам [3].

В такой ситуации ответственность за предоставление услуг остается за районным (городским) звеном, а финансирование, соответственно руководство и контроль за исполнением осуществляются из области. В связи, с чем возникает система двойного подчинения, что в целом снижает ответственность государственного управления за результаты работы. Кроме того, отсутствие четкого разграничения функций и полномочий между уровнями местного государственного управления приводит к конфликту интересов относительно того, из какого бюджета должны осуществляться те или иные расходы. Вследствие этого в некоторых регионах нижние уровни местного государственного управления не столько отвечают за предоставление населению услуг надлежащего качества, сколько выполняют функции территориальных подразделений областных органов власти, а их бюджеты превращаются в транзитные счета. Недостаточная самостоятельность в планировании и осуществлении расходных полномочий и соответственно в принятии решений районным (городским) уровнем власти, непосредственно оказывающим эти услуги населению, отражается на качестве и эффективности реализации в целом государственных функций [4].

На сельском, поселковом, городском (районного значения) уровне власти отсутствуют полноценные институты и механизмы государственного управления. Необходимость повышения эффективности предоставления государственных услуг, требует поэтапное формирование полноценных институтов государственного управления сельском, поселковом, городском (районного значения) уровне и наделить их полномочиями по самостоятельному решению социально-экономических вопросов местного значения.

Сильная дифференциация экономического развития различных территорий страны предопределяет необходимость проведения активной политики выравнивания бюджетной обеспеченности регионов для достижения равной доступности населению услуг государственного сектора. Система межбюджетных отношений различных уровней бюджетов должна опираться на принципы единства и самостоятельности. Обеспечение финансовой самостоятельности местных бюджетов в современных условиях представляется сложным по ряду причин. Одна из этих причин - ограниченные финансовые возможности бюджетной системы, другая - неравномерность распределения налогооблагаемой базы по регионам республики и непосредственно внутри регионов. В Казахстане в настоящее время, доля местных налогов в общем объеме доходов местных бюджетов очень невелика и составляет около 10-15%. В целом, бюджетная система страны, несмотря на ряд, успешно проведенных реформ, продолжает оставаться сильно централизованной.

Один из ключевых принципов фискальной децентрализации является то, что основным источником местного финансирования были местные налоги. При этом соблюдалось бы условие оплаты услуг непосредственно теми, кто ими напрямую пользуется. Как показывает международный опыт, наиболее успешные модели регионального развития в качестве обязательного условия включают достаточно высокий уровень финансовой автономии местных властей, что позволяет им самостоятельно планировать свои стратегии развития с учетом

особенностей социально-экономического развития, интересов и насущных проблем региона, Это повышает реалистичность и качество реализуемых стратегий развития. Собственные доходы местных бюджетов являются краеугольным камнем фискальной децентрализации, поскольку именно они обеспечивают взаимосвязь между налоговыми поступлениями и общественными благами, которая способствует повышению эффективности [5].

Централизованное перераспределение финансовых средств между бедными и богатыми территориями с целью обеспечения нормативного бюджета не заинтересовывает нижестоящих органов власти в развитии своей налоговой базы, насаждает иждивенчество и неэффективное расходование бюджетных средств. Вместе с тем в силу объективных и субъективных причин в Казахстане идея децентрализованного бюджетного федерализма имеет ограниченное применение. В стране для этого еще не созданы необходимые условия. В связи с этим действующая система межбюджетных трансфертов, служащая инструментом бюджетного выравнивания, на местном уровне государственного управления воспринимается как непрозрачный механизм выравнивания местных бюджетов, ограничивающий экономические стимулы развития регионов[6].

Таким образом, формирование, развитие и совершенствование системы межбюджетных отношений в республике должны быть направлены на стимулирование регионов к выходу на финансовую самостоятельность; снижение количества субвенциарных регионов; сокращение встречных финансовых потоков между уровнями бюджетов; обеспечение максимально возможного выравнивания уровня социально-экономического развития территорий; гарантирование всем гражданам независимо от места их проживания бюджетного обеспечения.

Список использованных источников:

1. Кудайбергенова С.К. Совершенствование методики распределения налоговых поступлений внутри региона //Материалы Международной научно-практической конференции «Инновации и проблем модернизации финансовой системы Республики Казахстан». Караганда: КЭУ 2006. – 56 с.
2. Садыков Д., Айгазин Ж. Современные аспекты межбюджетных отношений на современном этапе ускоренного социально-экономического развития Республики Казахстан //Экономика и статистика №28, 2007, С 41-44
3. А.М. Балтина, В.А. Волохина. Межбюджетные отношения в регионе: модели организации и регулирования: Монография. – Оренбург: ОГУ, 2004. –197 с.
4. Шыныбеков Д. Совершенствование межбюджетных отношений в регионах Казахстана//Каржы-Каражат. №3, 2004, С 65-67
5. Кудайбергенова С. К. к.э.н., КЭУ. Тенденции развития межбюджетных отношений в республике Казахстан на современном этапе. //АльПари. №1. 2006, С 89- 94
6. Нурумов А. А. д.э.н. Проблемы межбюджетных отношений и их совершенствование //Экономика и статистика №1, 2007.- С 38-41

Лисова Н.А.

доцент кафедры «Финансы»

КарГУ им. Е.А. Букетова.

РАЗВИТИЕ ИПОТЕЧНОГО КРЕДИТОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Ипотечное кредитование – один из самых надежных в мировой практике способов привлечения инвестиций в жилищную сферу. Формирование системы ипотечного кредитования – задача, стоящая перед современным Казахстаном, так как затрагивает такие острейшие проблемы, как обеспечение жильем, распределение доходов населения, кардинальное ускорение жилищного строительства и связанных с ним отраслей производства.

Основной проблемой развития ипотечного кредитования в настоящее время является развитие долгосрочного кредитования на цели жилищного строительства минимально подверженного воздействию инфляции и максимально обеспечивающих своевременный возврат кредитных средств.

Таким требованиям соответствует ипотечный кредит, обеспеченный залогом товарно-материальных ценностей. Опыт многих зарубежных стран свидетельствует о том, что при

правильной организации и ведении взвешенной государственной жилищной политики ипотека постепенно трансформируется в самофинансируемую систему, которая определяет состояние и функционирование рынка жилья.

При рассмотрении ипотеки как элемента экономической системы необходимо выделить три наиболее характерные ее черты.

- залог недвижимости выступает в роли инструмента привлечения необходимых финансовых ресурсов для развития производства.

- потоки способны обеспечить реализацию имущественных прав на объекты, когда другие формы (например, купля-продажа) в данных конкретных условиях нецелесообразны.

- создание с помощью ипотеки фиктивного капитала на базе ценной бумаги (при эмитировании собственником объекта недвижимости первичных, вторичных и т.д. закладных оборотные средства увеличиваются на величину образующегося фиктивного капитала).[1]

Можно выделить функции ипотечного кредитования и особенности такого рода кредита, которые дают ему преимущество перед другими способами кредитования:

- функция финансового механизма привлечения инвестиций в сферу материального производства;

- функция обеспечения возврата заемных средств;

- функция стимулирования оборота и перераспределения недвижимого имущества, когда иные способы (купля-продажа и др.) экономически нецелесообразны или юридически невозможны;

- функция формирования многоуровневого фиктивного капитала в виде закладных, производных ипотечных ценных бумаг и др.

Исходя из вышесказанного, выделим следующие отличительные особенности ипотечного кредита.

- обязательность обеспечения залогом (причем в качестве залога может выступать и та недвижимость, для покупки которой берется ипотечный кредит).

- длительность срока предоставления кредита.

Долгосрочные ипотечные жилищные кредиты предоставляются на срок от 3 и более лет (оптимально 20-25 лет). Благодаря длительному сроку погашения уменьшается размер ежемесячных выплат заемщика.

- большинство ипотечных ссуд носят целевой характер.

- ипотечный кредит считается относительно низкорисковой банковской операцией. [2].

Ипотечное кредитование является одним из распространенных банковских продуктов в республике.

Преимущества ипотечного кредитования для банков:

- сравнительно низкий риск при выдаче кредитов, так как они обеспечиваются недвижимостью;

- долгосрочность кредитования освобождает банки от частных переговоров с клиентами;

- ипотечные кредиты обеспечивают банку вполне стабильную клиентуру;

- закладные могут активно обращаться на вторичном рынке, что позволяет банку диверсифицировать свой риск, продав закладную после выдачи кредита.

Недостатки ипотечного кредитования для банков:

- необходимость держать в штате узких специалистов-профессионалов оценщиков недвижимости, которую представляют в залог, что увеличивает издержки банка;

- долгосрочное отвлечение денежных средств;

- большая длительность срока, на который предоставляется кредит, является большой угрозой предстоящей прибыли банка, так как очень трудно спрогнозировать на десятилетия вперед динамику рыночных процентных ставок.

Получить ипотечный кредит может любой житель РК, имеющий хорошую кредитную историю. Заемщик должен подтвердить свою платежеспособность в течение трех лет (для некоторых банков достаточно и шести месяцев) и, желательно, иметь первоначальный взнос.

Ипотечное кредитование в Казахстане переживает не лучшие времена. Общий объем задолженности населения по ипотеке относительно стабилен, но качество ипотечного судного портфеля банков существенно ухудшилось. Значительно снижен (в 6 раз) объем новых ипотечных займов, и сложно ожидать их дальнейшего расширения.

Предложения ипотечных займов от банков второго уровня все еще не доступны широким

слоям населения. Текущие эффективные ставки вознаграждения по ипотечным кредитам не опускаются ниже 14%. Подавляющее большинство среднего класса с трудом может позволить приобрести себе жилье в ипотеку

В рейтинге стоимости ипотечного кредита в 60 странах компании PennyLaneRealty Казахстан разместился на 55 месте из 60, уступив только Армении (15,9%), Украине (16,3%), Азербайджану (16,9%), Аргентине (18%), Туркмении (18%).[3]

Анализируя современную банковскую политику в Республике Казахстан, в частности ее ипотечную политику, нельзя однозначно определить, чем она является для нуждающихся в жилье людей. Можно подходить к этому вопросу с двух позиций. Во-первых, с точки зрения населения, берущего ипотечные кредиты по непомерно большие проценты, и не могущего в о время расплатиться по ним, что, в конечном счете приводит к потере и денег, и квартиры, забираемой банком. Во- вторых, политика банков, имеющих свой взгляд на особенности функционирования ипотечного кредитования.

Отметим, что действующая политика ипотечного кредитования в Казахстане учитывает, в основном, интересы только банков, строительных фирм, а не отдельных граждан, нуждающихся в сравнительно недорогом, доступном жилье.

Существующая политика в области рынка жилья социально не ориентирована, и это проявляется в следующем:

- сложными условиями кредитования банками второго уровня, которые в момент подписания договора приобретают односторонние преимущества перед заказчиком;
- высокими процентами по кредитам (13-23%), что приводит к ситуациям, когда определенная часть заемщиков не может расплатиться по кредиту и отдает за бесценок свои квартиры банку;
- политика банков социально не ориентирована, основана только на получении сверхприбыли, что приводит к явному грабежу населения;
- современная политика банков при отсутствии явного платежеспособного спроса может привести к экономическому кризису, примером которого является кризис экономики США в 2008 г.;
- существует определенный сговор участников рынка жилья: банкиров, застройщиков, риэлторов, рекламщиков, страховщиков, что приводит к монополизации этого сегмента рынка;
- социально неориентированная политика банков вызвана отсутствием должного контроля и регулирования со стороны государства[4]

Поэтому в настоящее время назрела настоятельная необходимость усиления государственного регулирования в области ипотечного кредитования, совершенствование его законодательной базы.

Инвестирование в сферу жилищного строительства и приобретение жилья в странах с развитой рыночной экономикой осуществляется либо путем ипотечного кредитования, либо путем системы жилстройсбережений.

Задача государства, в данном случае, является создание инфраструктуры и условий, обеспечивающих жизнедеятельность системы, способных решать жилищные проблемы населения.

Успешное развитие системы жилстройсбережений в странах Европы (Германия, Франция, Чехия, Словакия, Венгрия) стало основанием для внедрения системы жилстройсбережений в Казахстане в 2003 г. АО «Жилстройсбербанк Казахстана» использует германскую модель системы жилстройсбережений с замкнутой системой финансирования, которая на протяжении 10 лет смогла доказать свою состоятельность и занять свою нишу на рынке банковских услуг.

В период с 2005 по 2013гг. на кредитном рынке Республики Казахстан отмечается резкий рост объемов кредитования до 2007г., с последующим спадом в 2008г., связанный с наступлением мирового финансового кризиса. Мировой финансовый кризис обусловил дефицит ликвидности особенно для тех казахстанских банков, которые ранее привлекали значительные средства на международных рынках капитала. Так объем кредитования банков второго уровня (БВУ) на строительство и приобретение жилья претерпели уменьшение в 2008г. до 784, 9 млрд. тенге по сравнению с показателем 2007г. в 830,5 млрд. тенге. Для стабилизации роста объемов кредитования понадобилось 4 года. Начиная с 2011 г. этот показатель вырос до 855,4 млрд. тенге, в 2013г. он вырос еще на 17%.

Таблица 1. Динамика объемов кредитования на строительство и приобретение жилья. млрд. тенге.

Банки	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
БВУ	268,6	528,4	830,5	784,9	836,8	815,7	855,4	919,9	1076,2
ЖССБК	0,5	2,2	10,2	31,0	46,4	67,7	86,4	110,3	210,3

За 2013г.объем кредитного портфеля АО «Жилстройсбербанк Казахстана» вырос на 35.4%[5]/

ДОЛЯ И МЕСТО БАНКА В ДОЛГОСРОЧНЫХ ВКЛАДАХ НАСЕЛЕНИЯ

МЕСТО БАНКА ПО АКТИВАМ И СОБСТВЕННОМУ КАПИТАЛУ

В период с 2005 по 2013г. депозитный рынок Республики Казахстан также претерпел некоторые изменения, как и кредитный рынок, попав под влияние мирового финансового кризиса. Изменения были отмечены в основном в замедлении темпов роста вкладов населения в БВУ в 2008г. Для «Жилстройсбербанк Казахстана» также можно отметить замедление темпов роста в привлечении новых участников системы жилстройсбережений в указанный период[5].

Таблица 2. Вклады населения Республики Казахстан, млрд.тенге

Вклады населения в БВУ	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
В тенге и иностр валюте	1034.2	1447.9	1500.0	1936.3.	2249.8	2758.0	3409.5	3750.3
В тенге	706.4	903.1	871.9	841.0	1249.6	1598.0	2072.5	2300.5

В период с 2005 по 2013г. показатель доли банка на рынке вкладов населения в тенге и иностранной валюте вырос с 0.05% до 3.9%, а показатель доли на рынке долгосрочных вкладов населения вырос с 0.2% до 14.5%.

За весь период кредитной деятельности банком выдано 48 069 займа на общую сумму 149,0 млрд. тенге. Кредитный портфель составил в 2013 г. 149 млрд. тенге.

Рост количества и объема выданных займов наблюдается за весь период кредитования с 2005 по 2013гг. Исключение составляет 2009г., когда был отмечен спад показателей. Как по количеству, так и по объему выданных займов, на что оказало влияние ухудшение финансового состояния и кредитоспособности населения Казахстана, а также несвоевременный ввод жилья местными исполнительными органами в рамках Государственной программы жилищного строительства на 2008-2010годы.

В настоящее время в Казахстане реализуется программа «Доступное жилье 2030», она предусматривает строительство 3,5 млн. кв. метров, которые будут предложены по фиксированной цене всем группам граждан. Еще 1,5 млн. кв. метров планируется для обеспечения жильем молодых семей. Важная роль в этом крупном социальном проекте отводится «Жилстройсбербанку».

Итак, следует отметить, что в западных странах с привлечением ипотечных кредитов приобретается до 90% всей жилой недвижимости, в то время как в Казахстане этот показатель составляет менее 30%, это наглядно демонстрирует, что на пути реализации социальных

программ по обеспечению жильем граждан страны, продолжает оставаться много препятствий, сдерживающих реализацию ипотечных программ и превращение кредитов на приобретение жилья в массовый продукт.

Поэтому представляется, что система жилстройсбережений в перспективе может стать главным инструментом при приобретении жилья казахстанцами. «Жилстройсбербанк» представляет уникальные программы, которых до этого у нас не было, но, не смотря на это. Очень многое будет зависеть от того, как банк станет их реализовывать.

Список использованных источников:

- 1.Куликов А.Г., Ясин В.С. Актуальные проблемы развития ипотеки и решения жилищной проблемы //Деньги и кредит.-2011.-№12.-с.26.
- 2.Кенжегайша Р.Б. Развитие ипотечного кредитования // Банки Казахстана.-2012.-№6.-с.33.
- 3.www.kn.kz/analytiks|article|1947
- 4.www.k-f-t.ru|article|898
- 5.Отчеты об основных показателях деятельности АО «Жилстройсбербанк Казахстана» за 2012-2013гг.-Алматы, 2012, 2013.

Маширова Т.Н.

к.э.н. доцент

Сейсенбаева Ж.М.

старший преподаватель, магистр

Ашірбаева С.Е.

магистрант

ЮКГУ имени.М Ауэзова

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ФОРМИРОВАНИЕ КРЕДИТНОЙ БАЗЫ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ

В Казахстане был осуществлен переход к принципиально новым экономическим отношениям, который обусловил необходимость кардинальных преобразований в банковской сфере. Смысл их заключается в применении комплекса мер по обеспечению адекватности деятельности банков рыночным отношениям, т.е. проведение новой банковской (в том числе кредитной) политики.

Важнейшей отличительной особенностью кредитной политики является то, что кредитная политика - это политика, связанная с движением кредита.

На содержание кредитной политики коммерческого банка влияют следующие факторы:

1) размер банковского капитала (банки, имеющие солидную капитальную базу, могут позволить себе значительно больший объем кредитных вложений при умеренных процентах, в отличие от банков с незначительным капиталом);

2) степень риска и прибыльности ссуд (если банк нацелен на получении максимальной прибыли, то он руководствуется «агрессивной» политикой, предполагающей повышенный риск; если же политика консервативная, банк стремится к минимизации риска, что, соответственно снижает прибыль);

3) стабильность ресурсной базы (чем стабильнее ресурсы, тем меньше резервов приходится создавать банку, следовательно, увеличивается объем кредитного портфеля);

4) состояние экономики страны (если экономика находится в состоянии депрессии, то необходимость в кредитах отпадает: производители не могут взять кредит - нечем отдавать, банкиры не могут его дать – нет надежных заемщиков. При росте экономики кредитная деятельность значительно расширяется);

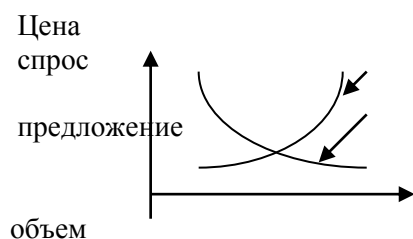
5) Денежно-кредитная политика Национального банка (если на данном этапе проводится политика экспансии, то объем кредитов стремительно растет, при рестрикционной политике - наоборот);

6) спрос и предложение на кредит (Рисунок 1.)

7) способность и опыт персонала.

Кредитная политика является одной из граней широкого спектра политики, проводимой банком в его деятельности. Политика банка обычно на практике предстает в виде проектов,

планов развития банка, чаще всего разъясняемых в списке целей/задач банка, составленном в иерархическом порядке.

Примечание - на основании собранных материалах составлено автором

Рисунок 1. Схема на спрос и предложение на кредит

Основополагающим моментом при разработке банковской политики является правильная постановка цели и выбор соответствующих инструментов для ее реализации. При этом для каждого банка, прежде всего, должны быть ясны его цели.

На макроэкономическом уровне целью политики, проводимой банками страны во главе с Нацбанком РК, является поддержание стабильности банковской системы и обеспечение устойчивого поступательного развития экономики.

Общая цель БВУ, должна определять приоритеты его политики с позиции доходности, рентабельности, ликвидности, минимизации рисков, оптимизации портфеля (депозитного, кредитного и др.), направлений его деятельности «депозитная политика, политика на финансовом рынке, в области кредитования, ставок вознаграждения и др.). Поскольку банк является социальной системой, а люди в своей деятельности руководствуются собственными целями, намерениями, интересами, то цели банка основываются на частных целях его владельцев, руководителей, персонала, а также клиентов банка и органов банковского надзора [1].

Рассматривая кредитную политику банка как элемент банковской политики, следует подчеркнуть, что цели кредитной политики находятся в органической связи с общими стратегическими целями банка, согласуются с целями его банковской политики. Банковская политика и кредитная политика БВУ, как ее элемент, имеют общей целью - получение ЧД от размещения денежных средств вкладчиков, а также динамичное развитие банка в направлении увеличения объемов и спектра услуг, что гарантирует стабильность и рост дохода банка. Исходя из этого, целью кредитной политики является создание условий для эффективного размещения привлеченных средств, обеспечение стабильности роста дохода банка (в процессе роста доходов от кредитных операции и снижения расходов по депозитным операциям, а также расходов на обслуживание кредитов низкого качества).

На уровне конкретного БВУ его политика выражается в виде стратегии и тактики в области организации и осуществления банковских операций и услуг с целью обеспечения рентабельности, надежности и ликвидности банка. Стратегию банка можно определить как цель и методы ее реализации, а тактику как совокупность конкретных средств, приемов и методов достижения цели. Стратегия и тактика между собой тесно взаимосвязаны. Тактика является конкретным средством воплощения в жизнь стратегии. Таким образом, сочетание стратегических целей и оперативных задач, стратегического и текущего планирования позволяют БВУ избежать неудач в своей деятельности, полнее реализовать свой интерес в мире коммерции. Ясная стратегическая ориентация банка дает ему значительный импульс для развития предпринимательской деятельности [2].

Казахстанские банки, при разработке своей стратегии во главу угла должны поставить следующие соображения.

Клиент. Для казахстанских банков чрезвычайно важное значение имеет стратегическая ориентация на клиента. Разрабатывая маркетинг-стратегию, банк должен рассматривать своих клиентов как платежеспособный элемент рынка. Анализируя круг собственной клиентуры, банк обязан ответить на вопрос на каком рынке он будет развивать свою деятельность, будет ли он специализированным или универсальным и какие типы клиентов будут при этом преобладать (физические лица или юридические лица). Таким образом банк формирует клиентуру из числа

клиентов с высоким образовательным уровнем, которым можно предложить сложные (а следовательно, и дорогостоящие) услуги.

Затраты. Одним из приоритетных направлений маркетинг - стратегии банков в этот период является сокращение расходов, но затраты на покрытие рисков (особенно в современной ситуации повышенных рисков) сокращаться ее должны. С точки зрения снижения расходов, банки должны анализировать и определять приоритетные направления развития с учетом: вложений денежных средств в персонал (выплата заработной платы, премии, поощрения, оплата обучения, повышения квалификации и т.д.); затрат на оснащение банка новой вычислительной и оргтехники, приобретение программного обеспечения и внедрение новейших технологий; затрат банка на покрытие рисков (кредитных, процентных, валютных и прочих).

Капитал. При разработке банковской стратегии необходимо оценивать также собственные средства банка, в частности, его акционерный капитал, с позиций доходности акций. Известно, что банку сложно быть универсальным, поскольку, во-первых, эта стратегия требует большого акционерного капитала, а во-вторых, его еще надо хорошо разместить, что определяет необходимость правильного выбора клиентуры; рационального использования средств и т.д.

Характер. Необходимым элементом стратегии банка является, с нашей точки зрения, также характер, прозорливость руководителя банка, его способность разработать оптимальную, реальную стратегию развития банка[3].

В период активного банкротств нередко создавались банки, которыми руководили не профессионалы, а чиновники разного уровня, научные работники, решившие заняться бизнесом, бывшие партийные функционеры и т.д. Отсутствие необходимых знаний, низкий уровень менеджмента не могли не сказаться негативно на состоянии этих банков и банковской системы страны в целом. Помимо профессиональной компетентности (наличие базового экономического образования и стажа работы в банковской системе) при решении вопроса о назначении на руководящие должности в банке обязательно следует учитывать: стремление и способности к лидерству и административной работе, умение планировать и реагировать на изменяющуюся ситуацию (способность анализировать и учитывать ситуацию на рынке (обусловленную воздействием спадов, депрессий, инфляции и т.д. на операции банка), в банке (способность корректировать планы исходя из прошлых ошибок и т.д.). Проиллюстрируем данный подход на графике.

При разработке кредитной политики банки анализируют множество факторов, имеющих непосредственное влияние на их деятельность. Среди них можно выделить факторы макроэкономические - действующие на все банки, и микроэкономические, влияющие на работу конкретного банка.

Банковская политика в целом и кредитная политика БВУ, в частности, на современном этапе развития рыночных отношений зависит от двух групп факторов. В первой группе следует выделить факторы, определяющие внешнюю политику банка (состояние рынка, на котором функционирует банк, риски, уровень инфляции, конкуренция, спрос на банковские операции и услуги и т.д.). Важнейшими среди них мы считаем следующие факторы:

- ❖ общее состояние экономики страны, уровень инфляции, темпы роста ВВП, дефицит бюджета и др.;
- ❖ влияние денежно-кредитной политики Нацбанка РК;
- ❖ уровень доходов клиентов, способность потреблять банковские услуги,
- ❖ наличие социальных льгот и т.п.;
- ❖ региональная специфика функционирования банка;
- ❖ уровень конкуренции;
- ❖ уровень цен на банковские продукты и услуги;
- ❖ потребность в кредитах банка его клиентов.

На кредитную политику банка оказывает влияние общее состояние экономики страны, а также региона, в котором банк развивает свою деятельность. Это относится к группе внешних рисков (экономических, политических, социальных), не связанных с работой банка или его клиента. Очевидно, что в условиях кризисной экономики банковская система не может быть сильной. Она испытывает на себе все тяготы инфляции, кризиса неплатежей, бюджетного дефицита, падение ВВП, НД и т.д.

Влияние денежно-кредитной политики Нацбанка РК.

Во многом кредитную политику банка определяет денежно-кредитная и фискальная

политика государства. Нацбанк РК проводит государственную политику, используя известные методы денежно-кредитного регулирования экономики: изменение/варьирование официальной ставки рефинансирования; проведение операций на открытом рынке с валютой и ценными бумагами.

Во второй группе можно выделить факторы, определяющие внутреннюю политику банка (приоритеты банка на ближайшую и отдаленную перспективу по развитию собственной деятельности: доходность, ликвидность, расширение клиентуры, завоевание новых рынков, внедрение новых видов операций и услуг и др.). Во второй группе факторов основными мы считаем:

- ❖ кредитный потенциал банка;
- ❖ степень рискованности и доходности отдельных видов кредитов;
- ❖ стабильность депозитов;
- ❖ обеспечение займов;
- ❖ профессиональную подготовленность, квалификацию и опыт персонала банка;
- ❖ клиентуру банка;
- ❖ качество кредитного портфеля;
- ❖ ценовую политику банка;
- ❖ уровень риск - менеджмента;

Качественное и количественное равновесие прилива и отлива средств кредитного потенциала является важным фактором в практике поддержания ликвидности банка.

Кредитный потенциал банка является одним из определяющих факторов кредитной и процентной политики банка. При устойчивом спросе на кредиты и относительно небольшой доле свободных ресурсов ставки вознаграждения банка возрастает. В обратной ситуации она падает. Тем самым ставка вознаграждения регулируется не только соотношением спроса и предложения на кредитные ресурсы банка, но и самим фактом платности его ресурсов.

Распределение риска во времени является важнейшим фактором в условиях рыночной экономики. Деятельность БВУ в условиях общей экономической и политической нестабильности ориентирована в целом на краткосрочное кредитование заемщиков, что позволяет снизить степень будущих рисков, связанных с изменением многих внешних и внутренних факторов.

Формулируя кредитную политику, БВУ должен учитывать стабильность депозитов, характер колебаний и виды депозитов. Для снижения кредитных рисков целесообразно рассчитывать коэффициенты стабильности депозитов с учетом особенностей деятельности данного банка и руководствоваться полученными данными при размещении депозитов в активы. Важно также учитывать влияние процентного риска, возникающего при формировании депозитов[4].

Профессиональную подготовленность, квалификацию и опыт руководителя и в целом персонала банка, обязательно нужно учитывать при разработке банковской политики, в т.ч. стратегии и тактики банка при кредитовании клиентов. Для оценки современного состояния рынка банковских операций и услуг перспектив его развития недостаточно лишь выявить совокупность внешних и внутренних факторов, определяющих кредитную политику БВУ. Важно также дать оценку их влияния на его работу. Поэтому банки проводят маркетинговые исследования рынка, которые позволяют выработать наиболее экономически обоснованную политику. В целом проведенный факторный анализ позволяет констатировать, что кредитная политика банка отражает приоритеты общегосударственной и индивидуальной политики банка.

Список использованных источников

1. Агеева Н.А. Основы банковского дела: Учебное пособие. М.: изд. Инфра-М, РИОР 2014. С. 274
2. Чернецов С.А. Финансы, денежное обращение и кредит: Учебное пособие. М.: изд. Магистр, 2013. С. 528
3. Белозеров С.А., Мотовилов О.В. Банковское дело. Учебник М.: изд. Проспект, 2014. С. 408
4. Смулов А.М., Астахов Г.И., Звонова Е.А. Учебный банк. Учебник. М.: изд. Инфра-М, РИОР, 2013. С. 320

Ныйканбаева А.И.
Старший преподаватель кафедры бухгалтерский учет и аудит.
Мустапаев Х.В.
Масагутов К.Г.
КЭУК, Казахстан, Караганда

ПЕРЕХОД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН НА МСФО

В Казахстане процесс внедрения МСФО начинался так же, как во многих странах, то есть еще до принятия соответствующего законодательства. Прежде всего необходимость в стандартах, обеспечивающих максимальную прозрачность, возникла на фондовом рынке, и Казахстанская фондовая биржа начала предъявлять требования к листинговым компаниям представлять отчетность по МСФО. Другим примером позитивного влияния рынка послужили запросы зарубежных инвесторов на представление от своих потенциальных казахстанских партнеров международной отчетности. Согласно законодательству, действовавшему до принятия в 2007 году новой редакции Закона РК от 28.02.07 №234-III «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности», переход на МСФО затрагивал все организации. [1]

Закона содержит следующие новые редакции положений:

1. Введена система, при которой финансовую отчетность в соответствии с МСФО обязаны составлять только субъекты крупного предпринимательства и организации публичного интереса. Субъекты малого и среднего предпринимательства формируют финансовую отчетность по национальным стандартам финансовой отчетности. При этом добровольный выбор применения МСФО для них не запрещен. Эти меры предприняты в рамках политики государства по развитию и поддержке частного предпринимательства.

2. Предусматривается повышение качества финансовой отчетности и возможность осуществления ее мониторинга путем установления определенного уровня требований к главным бухгалтерам организаций публичного интереса и создания депозитария финансовой отчетности.

3. Вводятся элементы саморегулирования сферы бухгалтерского учета и финансовой отчетности, в частности, создание профессиональных некоммерческих общественных объединений.

4. Введено понятие Консультативного органа, состоящего из представителей профессиональных организаций, государственных органов и других организаций.

5. Введено требование аккредитации профессиональных организаций бухгалтеров и организаций по профессиональной сертификации бухгалтеров.

За последние 8 лет в Казахстане произошли принципиальные преобразования в системе учета. И в настоящее время процесс совершенствования учета продолжается. Однако в теоретические аргументы учета, в толкование понятийных категорий в нашей Республике до последнего времени не вносилось существенных изменений и дополнений. Между тем, ориентация Казахстана на Международные стандарты заставляет изучать и, следовательно, заимствовать положительную мировую бухгалтерскую практику. Осознание объективной потребности реформирования учета выдвигает также необходимость исследовать процессы становления бухгалтерского учета в различных странах.

Как было отмечено, стандарты бухгалтерского учета – это второй уровень регулирования учетной системы, они являются нормативно-правовыми документами, обязательными для исполнения всеми субъектами, представляющими финансовую отчетность. Иначе говоря, на основе стандартов устанавливаются базовые правила ведения бухгалтерского учета по отдельным разделам (участкам) учета, а также по отраслевым и иным отличительным особенностям субъектов.

Под термином стандартизация учета понимается применение совокупности законодательно установленных процедур в целях упорядочения деятельности в учетной системе субъектов (предприятий, организаций и учреждений) для правильного ведения бухгалтерского учета.

Стандарты описывают разные аспекты учета и служат методологической основой, инструментом для анализа правильности применения тех или иных его методов и приемов. В целом они представляют собой достаточно полную и стройную систему и условно делятся на следующие группы:

- оценочные – раскрывают информацию о методах оценки активов и обязательств, а также затрат и доходов. Эти стандарты обычно предполагают альтернативные (один или несколько

методов) оценки и признания;

- пояснительные – описывают содержание информации, которая присутствует в пояснительной записке к финансовым отчетам;
- отраслевые – специализированные стандарты, информируют о специфике ведения учета в отдельных отраслях.

В основе международных стандартов лежат правила альтернативных решений одних и тех же вопросов бухгалтерского учета и отчетности, а также предусматривается несколько равных возможностей, но дающих различные результаты вариантов, что делает их более гибкими. При этом их применение не носит регламентированного характера. Комитет предпринимает различные попытки по устранению возникающих несоответствий для более целостной взаимосвязи международного учета. С этой целью осуществляются критическая оценка и обзоры практики учета и отчетности в разных странах.

В наиболее общем виде международные стандарты бухгалтерского учета представляют собой перечень норм учета, разработанных для гармонизации учетных систем разных стран. Основная цель разработки таких стандартов – удовлетворение потребностей большинства пользователей, принимающих экономические решения.

В Казахстане утвержден Национальный стандарт финансовой отчетности. Приказ Министра финансов Республики Казахстан от 31 января 2013 года № 50 «Об утверждении Национального стандарта финансовой отчетности».[2] Национальный стандарт финансовой отчетности разработан в соответствии с Законом Республики Казахстан «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности» и определяет принципы и качественные характеристики финансовой отчетности, ведения бухгалтерского учета и составления финансовой отчетности субъектами малого предпринимательства, а также юридическими лицами, исключительным видом деятельности которых является организация обменных операций с иностранной валютой (субъект). [1]

Действие Стандарта не распространяется на финансовые организации и специальные финансовые компании, созданные в соответствии с законодательством РК о проектном финансировании и секьюритизации, исламские специальные финансовые компании, созданные в соответствии с законодательством РК о рынке ценных бумаг, регулирование системы бухгалтерского учета и финансовой отчетности которых в соответствии с законодательством РК осуществляет Национальный Банк РК.

Сегодня для предприятий малого и среднего бизнеса вопрос применения МСФО рассматривается с позиции мотивации самого предприятия – нужно им это или нет. Тот, для кого это необходимо, давно нашел способы перейти на МСФО, и надо отметить, что новый закон о бухгалтерском учете предусматривает большой круг хозяйствующих субъектов, к которым применение МСФО не обязательно или не обязательно в полном объеме.

После утверждения закона «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности» в феврале 2007 года в новой редакции приняли положительно, поскольку в соответствии с ним финансовую отчетность по МСФО обязаны составлять только организации публичного интереса и субъекты крупного предпринимательства.[1] Отчетность по МСФО улучшит конкуренцию и прозрачность хозяйственной деятельности организации, а также облегчит свободное движение капитала на европейских рынках, что в свою очередь позволит развивать казахстанский бизнес на международном уровне.

Предстоящий переход на Международные стандарты финансовой отчетности представляет собой акцию государственного масштаба, которая затронет многие сферы экономики. Известно, что на основе данных финансовой и статистической отчетности предприятий формируются макроэкономические показатели экономики государства. Данные бухгалтерского учета во многом являются базой для исчисления налоговых обязательств налогоплательщиков и служат основой для бюджетного планирования. Все эти обстоятельства предполагают предварительную и масштабную подготовку к переходу на МСФО, с участием заинтересованных государственных органов.

Список использованных источников:

1. Закона РК от 28.02.07 №234-III «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности».
2. Приказ Министра финансов Республики Казахстан от 31 января 2013 года № 50 «Об утверждении Национального стандарта финансовой отчетности»
3. МСФО

4. Дюсембекова Г.С. «Анализ перехода на Международные стандарты финансовой отчетности. Статистика учет и аудит 1(22)/2006 с.13-15

Мухамеджанова М.Ж.

*магистрант 2-курса специальности «Финансы»
Евразийский Национальный Университет им. Л.Н. Гумилева
Казахстан, г. Астана*

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДОВ ОЦЕНКИ КРЕДИТОСПОСОБНОСТИ ЗАЕМЩИКА ПРИ УПРАВЛЕНИИ КРЕДИТНЫМИ РИСКАМИ В ПРАКТИКЕ КАЗАХСТАНСКИХ БАНКОВ

Качество ссудного портфеля, а именно доля проблемных кредитов, выступает одним из индикаторов, который характеризует деятельность банковского сектора. Большое количество проблемных кредитов свидетельствует о том, что программы кредитования не являются сбалансированными в отношении риск/доходность, либо, что эффективная ставка, включающая в себя необходимость покрытия убытков от не возвратов, велика.

Сегодня такие кредиты представляют собой серьезную проблему, как для банков второго уровня Республики Казахстан, так и для экономики страны в целом.

По данным Национального Банка Республики Казахстан, по состоянию на 1 сентября 2015 г. активы банков второго уровня РК составили 19 497 млрд. тенге (на начало 2015 года – 18 239 млрд. тенге). В структуре активов наибольшую долю (63,6% от совокупных активов) занимает ссудный портфель (основной долг) в сумме 13 622,6 млрд. тенге. В свою очередь, неработающие займы (с просроченной задолженностью свыше 90 дней) составляют 1 255 млрд. тенге или 9,2% от ссудного портфеля (на начало 2015 года 3 340 млрд. тенге или 23,5% ссудного портфеля). [1]

Оценка кредитоспособности заемщика является основной составляющей системы управления кредитными рисками. Исходным моментом в оценке возможностей потенциального клиента, желающего получить кредит, является определение банком возможности заемщика вернуть основную сумму кредита в обусловленное время и уплатить проценты за пользование им.

В ходе рассмотрения кредитной заявки кредитный специалист проводит:

- 1) рассмотрение анкетных данных;
- 2) анализ кредитоспособности заемщика;
- 3) анализ платежеспособности заемщика;
- 4) анализ залогового обеспечения;
- 5) анализ факторов рисков и компенсирующих фактов;
- 6) оформление экспертного заключения.

Главным средством отбора потенциальных заемщиков является экономический анализ деятельности клиента с позиции его кредитоспособности.

Кредитоспособность – это рейтинг надежности клиента, основанный на оценке личных качеств клиента, его социального статуса и информации о выполнении клиентом финансовых обязательств.

Платежеспособность – это финансовая возможность клиента погасить кредит своевременно и в полном объеме, рассчитываемая на основе анализа текущих и будущих доходов и расходов заемщика и его семьи. [2]

Существует несколько методов оценки качества заемщиков: анализ финансового положения клиента и его надежности с точки зрения своевременного погашения кредита.

Применяемые в настоящее время и рекомендуемые способы оценки кредитоспособности заемщика опираются, главным образом, на анализ его деятельности в предшествующем периоде и ориентированы, в основном, на решении расчетных задач. Однако стоит учитывать, что данная оценка не может характеризовать кредитоспособность заемщика в будущем.

Национальный банк Республики Казахстан регулирует максимально допустимый размер привлекаемых ресурсов, размер минимально допустимого резерва и предельной суммы выдаваемого кредита одному заемщику[3].

Расчет лимита кредитования является первичным при оценке качества кредита и заемщика.

Лимит кредитования – это предельные границы кредитования по всем предлагаемым банком видам кредитов. Как правило, банки устанавливают две границы лимита кредитования по каждому виду предлагаемых кредитов:

- 1) минимальная сумма кредита;
- 2) максимальная сумма кредита.

Определение кредитного рейтинга заемщиков.

Оценка способности заемщика к погашению кредита в соответствии с данной методикой включает два последовательных этапа анализа: предварительный и заключительный. В свою очередь, определение кредитного рейтинга заемщика происходит на основе расчета определенных финансовых коэффициентов.

Во время предварительного этапа осуществляется экспресс - анализ баланса заемщика в целях предварительного определения возможности кредитования. На заключительном этапе на основании результатов анализа принимается окончательное решение о кредитовании конкретного заемщика с учетом его возможности погасить кредит своевременно и в полном объеме.

Целью определения кредитного рейтинга заемщика является предварительный анализ и оценка:

- 1) платежеспособности потенциального заемщика;
- 2) устойчивости и достаточности его капитала;
- 3) ликвидности;
- 4) эффективности деятельности.[4]

Для оценки кредитного рейтинга заемщика используются следующие показатели:

1. Денежный поток (ДП) и прогнозируемый денежный поток (ПДП), позволяющие определить текущую и будущую платежеспособность потенциального заемщика и возможность возврата суммы кредита и процентов по нему.

Денежный поток рассчитывается по формуле:

$$\text{ДП} = \text{В} - \text{ТО},$$

где:

В - выручка от реализации (Форма 2 «Отчет о финансовых результатах и их использовании»);

ТО - текущие (краткосрочные) обязательства (Форма 1 «Баланс»)

Прогнозируемый денежный поток рассчитывается по формуле:

$$\text{ПДП} = \text{ДП} * \text{СТР},$$

где:

СТР - средний темп роста денежного потока. В связи с тем, что выручка предприятия отражается в Форме 2 нарастающим итогом с начала года, то, не имея данных о ее конкретном значении по месяцам СТР определить не возможно. Значение СТР примем равным 1.

Прогнозируемый денежный поток необходимо сравнить с оптимальным денежным потоком. Оптимальное значение денежного потока определяется умножением суммы запрашиваемого кредита на процентную ставку за пользование им.

2. Коэффициент прогноза банкротств (КПБ), с помощью которого возможна предварительная оценка финансовой устойчивости заемщика.

$$\text{КПБ} = \text{ДП} / \text{ОКЗ},$$

где:

ОКЗ - общая кредиторская задолженность.

Оптимальное значение КПБ больше либо равно 0,26.

3. Коэффициент покрытия общей задолженности (КПОЗ), характеризующий уровень достаточности собственного капитала заемщика.

$$\text{КПОЗ} = \text{ОКЗ} / \text{СК},$$

где:

СК - собственный капитал (итого первого раздела пассива баланса).

4. Ликвидационная стоимость - показатель, с помощью которого, можно предварительно оценить уровень ликвидности заемщика.

$$\text{ЛС} = \text{ЛА} / \text{ККЗ},$$

где:

ЛА - легко реализуемые активы;

ККЗ - краткосрочная кредиторская задолженность.

Оптимальное значение ЛС больше либо равно 1.

4. Рамбурсная способность - показывает, часть выручки от реализации, которую заемщик вынужден отвлекать на возмещение текущей кредиторской задолженности, или дает

предварительную оценку эффективности использования заемных средств.

$PC = B/KK3$.

Оптимальное значение PC до 0,8.

Фактическое значение показателей рассчитывается как на начало так и на конец отчетного периода. Но в связи с тем, что данные Формы 2, используемые при расчете рамбурсной способности, прогнозируемого денежного потока, и коэффициента прогноза банкротств, приводятся на конец отчетного периода нарастающим итогом, значение данных показателей рассчитываются только на конец отчетного периода.[5]

Выбор перечисленных показателей обусловлен:

- 1) взаимосвязью и взаимозависимостью;
- 2) возможностью экспресс – оценки и анализа финансового состояния заемщика;
- 3) простотой расчетов;
- 4) возможностью перепроверки расчетов;
- 5) исключением влияния инфляционных процессов на величину показателей;
- 6) исключением показателей, которые могут включать для расчетов статьи баланса, подверженные намеренному искажению со стороны заемщика.

После расчета вышеперечисленных показателей определяется кредитный рейтинг потенциального заемщика.

Шкала определения кредитного рейтинга заемщика:

- 1) очень высокий - больше оптимального в 1,5 раза, оптимальное значение показателей;
- 2) высокий- больше оптимального в 1,2 раза, отклонение от оптимального значения любого, но только одного из показателей;
- 3) низкий-отклонение от оптимального значения двух любых показателей;
- 4) неприемлемый- отклонение от оптимального значения трех и более показателей.

Экспресс анализ баланса и кредитоспособности заемщика представляет расчет коэффициентов, характеризующих:

- 1) финансовую устойчивость заемщика;
- 2) эффективность использования средств предприятия;
- 3) ликвидность.

В итоге делается вывод о способности потенциального заемщика к погашению кредита.

Факторы, учитываемые при оценке кредитоспособности заемщика, позволяют оценить готовность заемщика вернуть ссуду в оговоренный срок.[7]

При анализе залогового обеспечения в первую очередь рассматривается способ оценки, ее достоверность, а также их соответствие требованиям банка. При расчете максимальной суммы займа следует отталкиваться от наименьшей стоимости. Т.е., если договорная стоимость обеспечения ниже рыночной (оценочной) стоимости, за основу берется договорная стоимость и наоборот.

В завершении анализа проводится рассмотрение всех существующих кредитных рисков и компенсирующих факторов.

Факторы риска:

- 1) неблагоприятная кредитная история заемщика;
- 2) отсутствие стабильности в трудоустройстве или бизнесе;
- 3) низкий уровень фактической платежеспособности заемщика;
- 4) риски залогового имущества;
- 5) риск потери трудоспособности, возраст заемщика.

Затем формируется экспертное заключение и заявка выносится на рассмотрение на соответствующий Кредитный комитет. [8]

Таким образом, от качества и достоверности проведенного анализа кредитоспособности заемщика зависит уровень последующих кредитных рисков банков второго уровня. На основе этого можно сделать вывод, что банки второго уровня должны иметь четко регламентированную методику оценки кредитоспособности заемщиков, проводить соответствующую подготовку и переподготовку специалистов, а также использовать современные технологии и системы оценки заемщиков.

Список использованных источников:

1. «Текущее состояние банковского сектора Республики Казахстан по состоянию на 1 сентября 2015 года», www.nationalbank.kz.

2. Хенни ванГрюнинг, Сони БрайовичБратанович. Анализ банковских рисков: система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском - М.: Весь Мир, 2007.- 304 с.

3. Б.С. Сейткасимов. Бухгалтерский учет и отчетность в банках. Учебник – Алматы, 2012г.

4. М. Абухаликов. Вопросы снижения кредитного риска «Деньги и кредит», 2000г.

5. М.Б. КомушбаевКризис неплатежеспособности в Казахстане. Проблемы и пути решения. Банки Казахстана - 11, 2000г.

6. Б. ЛисакОценка кредитоспособности клиентов банка.Методические аспекты. Банки Казахстана – 12, 2004 г.

7. А.А. Любанов и А.В. Чугунов. Энциклопедия финансового риск-менеджмента - М.: Альпина Бизнес Букс, 2007.- 878 с.

Мухаметжанова З.Б.,
аға оқытушысы, магистр,
Қабдраш Д.Б.
Э-22 қаз тобының студенті
ҚҚЭУ

PR ҰҒЫМЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫ

PR қазіргі заманғы бизнестің ең басты бөлігі болып саналады. Еуропаның өзінде жетекші PR агенттіктерінің бір жылғы кірісі жүздеген миллион долларды құраған. Қоғаммен байланыс АҚШ, Батыс Еуропа елдерінде тұрақты жұмыс үрдісі есептеледі. Ал, Қытайда қоғаммен 1807 жылы әлемде бірінші рет PR біріккен сөзі пайда болды. Оны тарихқа енгізген Томас Джефферсон болды. Джефферсонның ойы бойынша пиардың негізгі мағынасы – адамдарды дұрыс таңдау жасауға сілтеу болатын. Осылайша тәуелсіздік декларациясының авторы және Америка президентінің арқасында жаңа ұғым пайда болды.

Паблик рилейшнз(public relations – көпшілікпен қарым-қатынас) –мемлекеттікжәне қоғамдық ұйымдар мен әлеуметтік құрылымдар арасындағы қарым-қатынастар жүйесі; қоғаммен байланыстардың жаңа кәсіпкерлік саласы;қоғаммен ұйымдар арасындағы өзара түсінуге қол жеткізуге бағытталған қызмет.

Бүгінде билік жүйесі жаңа ғылыми технологияны пайдаланып, ғаламтор желісі, электронды қызмет түрлері сияқты адам санасы тудырған жетістіктермен жүзеге асырылуда. Жаһандану заманында халық пен билікті бір-бірімен байланыста ұстау үшін екі жақтық көзқараспен санасатын мамандар қажет. Мемлекет пен қарапайым жұртшылық арасындағы дәнекерші «Қоғаммен байланыс» саласы. «Кімде ақпарат болса сол әлемді билейді» демекші, ақпараттық қоғамда өмір сүріп отырған кез келген мемлекет - ақпараттық мамандықтар дайындайтын салаға аса үлкен мән беруі керек.

Жалпы, PR ұғымы Қазақстанда 1991 жылдардан бастап пайда бола бастаған. Алғашында үгіт-насихат, ұран сөздері бірден қоғаммен байланыс терминдерімен алмастырылды және қоғаммен байланыс бизнес құрылымдарда емес әуелі мемлекеттік органдарда дамып, бастау алған болатын. Себебі, посткеңестік елдерде қоғаммен байланысты алғаш рет сайлау процесінде қолданды.

Қазақстандағы қазіргі қоғаммен байланыс негізінен 4 салада дамып келеді. Олар:үкіметтік PR, саяси PR, коммерциялық PR, PR туралы білім беру саласы.

Үкіметтік пиар.Біздің елімізде қоғаммен байланыстың батыстық үлгілері 1991 жылдан бастап пайда бола бастады.Белгілі журналист С.Матаев мемлекет басшысының алғашқы баспасөз хатшысы болып тағайындалды.Кейіннен ол Ұлттық баспасөз клубын ашты.Оның бүгінде Астана,Шымкент,Ақтөбе қалаларында филиалдары бар1995-1997 жылдары премьер-министрдің баспасөз хатшысы қызметін атқарған Ә.Қосанов біздің елімізде бірінші рет Үкімет басшысының баспасөз хатшысы қандай болуы керек екенін өз ісімен танытты.Ел үкіметі соңғы 4-5 жылда қоғаммен байланыстың қажеттігін сезіне бастағандығын «ҚР Мәдениет,ақпарат және қоғамдық келісім министрлігі» атауынан-ақ көре аламыз.Мұндай басқарма-бөлімдер облыстық және қалалық әкімшіліктерде кездеседі.Бірақ өкінішке орай ,ол әкімшіліктердегі қоғаммен байланыс үшін жауап беретін қызметкерлер өзінің қызметтік функциясын айқын түсінбейді.Себебі,олардың

арнаулы кәсіби білімі жоқ.

Қазақстан Республикасының Парламентінің қос палатасындағы баспасөз қызметінің штатында 3-4 адам ғана жұмыс істейді. Олар өздерінің бүкіл қызметі депутаттардың брифингтері мен баспасөз мәслихаттарын ұйымдастырып берумен, сондай-ақ ірі бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдерін акредитациялық тіркеуге алып, оларға алдағы күні қаралатын заң жобалары мен шағын пресс-релиздер таратумен шектеледі деп есептейді. Ал парламент жұмысы туралы қоғамдық пікірді жинау, талдау, болжау жасау қызметтерін басқа бөлімдер атқаруға тиіс деп ойлайды.

Саяси пиар. Қоғаммен байланыстың дамуына ерекше үлес қосатын саяси кезең ол-сайлау науқаны. Біздің елімізде 1999 жылғы 10 қаңтарда өткен ҚР Президентінің сайлауы кезінде ғана пиар технологиялар кеңінен пайдаланылды. Әсіресе сайлау науқанының қарсаңындағы президенттікке үміткерлердің баспасөз бетіндегі саяси тартыстарды көпшіліктің көңілінде айтулы саяси-шоу ретінде есте қалды. Мысалы, Ғани Қасымұлының КТК телеарнасындағы саяси ойыны ерекше әрі сәтті шыққан.

Парламенттік сайлаулардың ішінде 1994 жылғы сайлауды мамандар Қазақстан тарихындағы алғаш рет нағыз бәсекелестік жағдайында өткен депутаттық сайлау деп бағалады. Бірақ ол кезде 1999 жылғы өткен парламенттік сайлаудағыдай пиар технологияларын білместіктен пайдаланылмағаны мамандарға түсінікті. 1999 жылғы депутаттар сайлауында бірнеше саяси партиялар өздерінің имиджін БАҚ арқылы әсерлі түрде жасай алды. Әсіресе, жаңадан құрылған Азаматтық партиясы қоғаммен байланыстың шетелдік үлгілерін сауатты түрде пайдалана білді.

Бір өкініштісі, бұл сайлауларға саяси кеңесші ретінде Ресейдің және жекелеген батыс елдерінің имиджмейкерлері ғана тартылды. Ал отандық сайлау кеңесшілерінің қызметі ойдағыдай пайдаланылған жоқ. Егер бізде кәсіби мамандардың дайындалмағанын ескерсек, бұл түсінікті де. Содан кейін, көптеген депутаттыққа үміткерлердің пиар мамандарының қызметін қажетсінбегенін де айта кету керек. Депутаттыққа үміткерлер сайлау технологияларына емес, жоғары биліктің өзіне сайлау науқанында қолдау көрсету туралы уәдесіне көбірек сенетін көрінеді. Яғни, бізде демократиялық сайлау әдіс-тәсілдерінен гөрі бұрынғы әкімшілік-әміршілдік тәсілдер әлі күнге дейін орын алып келеді.

Саяси пиар біздің елімізде 2001 жылдың қазан-қарашасынан бастап 2002 жылдың сәуір-мамыр айларына дейін созылған үкіметтік дағдарыс кезінде ақпараттық соғыс нысанында айқын көрініс тапты.

Коммерциялық мекемелердегі PR-ға тоқталатын болсақ, мұнда да өзіндік ерешеліктеріміз бар. Мәселен, 1990-шы жылдардың басында Қазақстанда жарнама нарығы қарқынды түрде дамыды, тәуелсіз бұқаралық ақпарат құралдары пайда болды, жарнама өнімін өндірушілер көбейді. Осыған орай, жарнама мен пиар тығыз байланыста қарастырылды, екуі бір деген мағынада ұғынылатын болды. Сол түсінік әлі күнге дейін кәсіпкерлердің санасында біржола қалыптасып қалғандай. Көптеген жарнама агенттіктері өздерін әрі пиар агенттігі деп таныстырады. Ірі компаниялар мен фирмалардың жарнама бөлімдері қоғаммен байланыс қызметін қоса атқарады. Осыдан болу керек «жай жарнама» және «саяси жарнама» деген ұғымдар қалыптасқан.

Жалпы алғанда, шетелдің инвестор компаниялары болмаса, отандық акционерлік қоғамдар мен фирмалар өнеркәсіп, сауда және қызмет көрсету салаларында қоғаммен байланыс қызметін ойдағыдай пайдаланып отырмағаны байқалады.

PR туралы білім беру саласы. Қазақстанда пиардың қалыптасуы үшін мына 3 аспект өте маңызды:

-Оқу-ағарту қызметі;

-PR Дамуы мекеменің басқару ісіндегі аса маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастырылуы;

-PR Технологияларының да және қызметінің де сапасының артуы.

Бұл отандық нарықтың кішігірім болуымен байланысты. Себебі, Қазақстанда 16 млн. адам тұрады. Шетелде бар мүмкіндіктер бізде жоқ. Алайда, отандық компаниялар шетелдік әріптестерінің жұмысын әрдайым бақылап, олардан үйреніп отырады. Яғни, елдің аумағына халықтың саны сәйкес келмейді. Ол өз кезегінде қоғаммен байланыс саласының мамандарына деген сұраныстың көлеміне елеулі әсер етеді. Сұраныстың аздығымен қоса, сұрау салушы топ өзге елдің мамандарына жүгінетін көрінеді. Сұраныстың аз болуының тағы бір себебі, жұртшылық қоғаммен байланыс саласы мамандарына тек қана саяси науқандардың кезеңінде ғана жүгінеді. Дегенмен де тәуелсіздік алғанына 20 жыл ғана болған ел көші жүре түзелер.

Қазіргі кезде біз Қазақстанда PR саласындағы мамандардың түрлі атауын естіп жүрміз.

1. Баспасөзхатшысы (Пресс-секретарь)
2. Ресмиөкіл
3. Қоғамменбайланысмаманы
4. Қоғамменбайланыс менеджері
5. PR менеджер
6. Саяси технолог
7. Имиджмейкер (Сәнсалонындағысәндікісілерменшатастырмаңыз)
8. БАҚ-пен байланысмаманы.

Беделдіқалыптастыру, басқару ісімендәл осы мамандарайналысады. Қазіргікездебұлардыбарлық министрліктер, мемлекеттікжәнежекеірікомпанияларжәне бірқатар ірі тұлғалардыңжанынанкөругеболады. Оларминистрліктіңнемесемемлекеттікжекекомпанияныңбаспасөзқызметінде, қоғамменбайланысдепартаментінде, жарнамажәне маркетинг бөлімінде, БАҚ-пен байланысбөлімнденемесежеке PR агенттігіндежұмыс істеуі мүмкін.

Сала мамандары PR –дың басты қызметі тек оң бағыттағы істерді жүзеге асыру деп анықтама береді. Алайда, түрлі компаниялардың, жеке адамдардың арасындағы бәсекелестік PR саласына да өзгеріс енгізді. Бәсекелестер БАҚ материалдары мен жарнамалық өнімдерді, түрлі сыбыстарды тарату арқылы жеке компанияның, жеке адамның беделіне нұсқан келтіруді көздейді. Алайда, бұл кәсіби PR мамандарының қызметтік этикасына жат. Әйтсе де, біздің қоғамда қара PR белең алып келеді.

Кәсіпорындардың жақсы беделге ие болуы үшін қазіргі таңда жұртшылыққа қалай көрінетінін, болашақта қалай көрінгісі келетіндігін, мақсаттарын жүзеге асыру үшін нелерге мұқтаж екендігін анықтау қажет.

Кәсіпорынның беделінің ұйым басшысына қаншалықты байланысты екендігін сұрастырғанда, кәсіпорын басшысының беделі кәсіпорынның да беделі болады деген пікір басым болған. Мұның себебі: кәсіпорын басшысының лидерлік қасиетінің жоғары болғандығынан.

Кесте1.«Кәсіпорынбасшысыбеделікәсіпорынның да беделіболадыма» сауалнамасы

Тұтынушы	48%
Медия	41%
Өкімет	36%
Биржа	44%
Басқарма	43%
Басқарушылар	42%
Кәсіпорын директоры	43%

Фирма басшылығымен жұмыс – пиар қызметінің маңызды бағыттарының бірі. Оның негізгі құрамдас бөліктерін атап өтсек: «фирманың міндетін» анықтауға қатысу – оның ресми мәлімделетін әлеуметтік мақсатына араласу; екі жақты келісілген фирма мен оның басшылығының имиджін, тауарлар мен қызметтер брендин әзірлеп, іс жүзіне асыру, компания басшылығының келіссөздерде және БАҚ-та сөйлейтін сөзін әзірлеу; фирма басшылығының билікпен, серіктестермен, саяси партиялармен және қоғамдық ұйымдармен байланысын реттеу; арнайы шараларды ұйымдастыру: тұсау кесер, кездесу, конференция, брифинг, көрме және т.б.; қайырымдылық, демеушілік, қамқоршылық және фандрайзинг жұмыстарын ұйымдастыру; дағдарыстарды болжай білу және олардың алдын алу немесе оларға дайын болу үшін шаралар легін жоспарлай білу.

Қазіргі таңда Қазақстанда PR қарқынды дамуда,бірақ басқа елдерден артта қалудамыз. Көпшілік қауым PR сөзінің не екенінда білмейді,біз ең алдымен қазақстандықтарға PR деген не? неге керек? деген сұрақтарына дұрыс жауап беруіміз керек.PR ол біздің еліміздің қарқынды дамуына үлес қосатын қару десекте болады,сол себептен елімізде PR-дың дамуына көп көңіл бөлу қажет.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. <http://massaget.kz>
2. "Баға және баға белгілеу" Даулетова А.М., Кішкентаева Қ.М.
3. <http://www.stat.gov.kz>

4. Абельмас, Н. В. Универсальный справочник по Паблик Рилейшнз [Текст] / Н. В. Абельмас. – Ростов н/Д : Феникс, 2008. – 237 с
5. <http://aikyn.kz>.

Мухаметжанова З.Б.
аға оқытушысы, магистр,
Мамайқызы А.
РД-31каз тобының студенті
ҚҚЭУ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ БАҒАЛАРДЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ

Қазақстан Республикасы өз тәуелсіздігін алғалы бері өзінқатарлыТМД мемлекеттері арасында экономикалық, әлеуметтік, саяси және мәдени салаларында көшбасшы атанып келеді. Бұл еліміздің қай саласын алып қарасақ та халықтың әлеуметтік жағдайын жақсарту мақсатында жасалынып жатқан игі істер мен экономикалық жағдайды көтеруде алдыңғы қатарлы озық ойлар мен пайдалы қадамдар жасалынып жатқандығын көрсетеді.

Нарық жағдайында бағаны мемлекеттік реттеу белгілі бір жүйемен жүргізіледі:

1. Үкімет органдары тарапынан бағаларды бақылап отыру. Оның мақсаты – еңбекақы мен зейнетақының жылма-жылғы номинальды көтерілуінің индексін белгілеу үшін өмір сүру құнының өсуін, сонымен қатар, бағаның көтерілуі өндіріс шығындарына және ұлттық бәсекелестік қабілетіне қалай әсер ететінін анықтау. Бақылаумен орталық статистика басқармасы айналысады.

2. Бағаға жанама әсерету. Оның мәні сыртқы саудада белгілі бір сандық және кедендік шектеулерді немесе алыптастауда, есепнарығын өзгертуде, салықтардың түрін өзгертуде, ақша эмиссиясының мөлшерін көбейтуде немесе азайтудатүр.

3. Бағаны белгілеу мен тұрақтандыру процестерінде мемлекеттің араласуы. Бұл жерде әңгіме мемлекеттік органдар рұқсат беретін өндіріс шығындарына реттеу, яғни өзіндік құнға арттырылған амортизациялы шығындарды кіргізу және басқа қорларға аудару туралы болып отыр.

4. Бағадағы жетекшілік. Бұндай құбылыс тауарлар немесе қызметтерді өндіретін мемлекеттің үлесі дәуір салаларда байқалады. Бұндай жағдайларда мемлекеттік органдар тауарлар мен қызметтерді өндіруші фирмалармен келісім бойынша шартты баға белгілейді, кейін ол баға бүкіл өндіріс саласы үшін негізгі баға болып табылады.

5. Бағаға тікелей мемлекеттік әсер ету. Оны жеке өндірушілердің шығындарын азайту үшін жұмсалатын мемлекеттік жәрдемақы құрайды.

Нарық экономикасына өту жағдайында және экономикалық дағдарысты жоюда, макроэкономикалық тұрақтылыққа қол жеткізуде ҚР бағаны тұрақтандыру маңызды роль атқарады. [2]

Қазақстан өз тәжірибесінде көптеген баға тұрақтандыру мәселелеріне байланысты басты сұрақтардың шешімін тиімді шешіп келеді және шешу үстінде. Осы тұрғыда мемлекет баға тұрақтандыру шараларын қалыптастырып үлгерді:

- банкноталарды монополиялық түрде эмиссиялау;
- ақша-несиелік қатынастарды реттеу;
- сыртқы экономикалық қатынастарды жүргізу;
- банктердің қызметін жүйелеу;
- үкімет тарапынан бағаны қадағалау және т.б.

Мемлекет өзінің реттеуші ықпалында құқықтық мәжбірлеуді қолдана алады және онда қомақты экономикалық ресурстар бар. Экономикалық үдерістерді реттеудің мемлекеттік құралдары:

1. мемлекеттік бюджет;
2. мемлекеттік банктер жүйесі;
3. экономиканың мемлекеттік секторы.

Мемлекеттің бағаларды бекітудің еркіне қарай мына бағаларды бөліп қарастыруға болады:

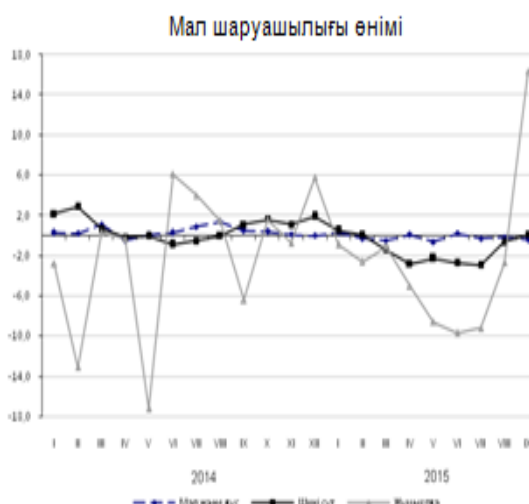
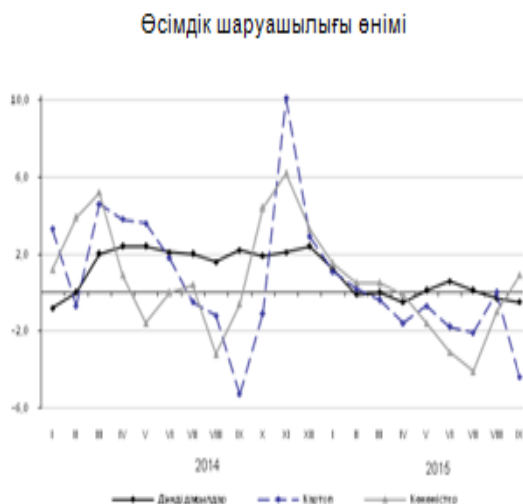
- шектелген;
- реттелетін;
- еркін бағалар.

Республикамызда ағымдағы жылғы қыркүйекте 2014 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда

ауылшаруашылық құрылымдары өсімдік шаруашылығы өнімін өткізу бағасы - 0,2%, мал шаруашылығы өнімін өткізу бағасы 6,6%-ға арзандады(1-схема).

Өнімдердің жекелеген түрлеріне өткізу бағасының өзгеруі

пайызбен, өткен айға, өсуі+, төмендеуі-

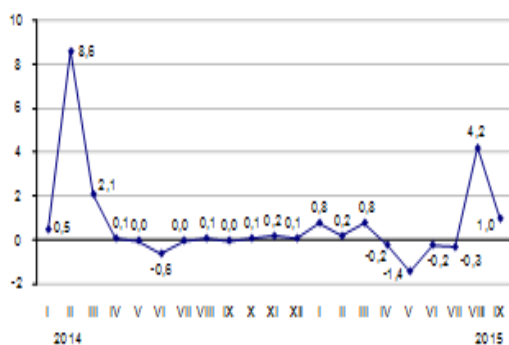

2015 жылғы қыркүйекте өткен аймен салыстырғанда абаттандырылмаған тұрғын үйлерді алып сату бағалары 2,9%, абаттандырылған тұрғын үйлерді – 2%, жаңа тұрғын үйлерді сату – 1%-ға жоғарылады. Абаттандырылмаған тұрғын үйді жалға алу төлемі 0,3%, абаттандырылған – 0,2%-ға жоғары болды(2-схема).[1]

2-схема

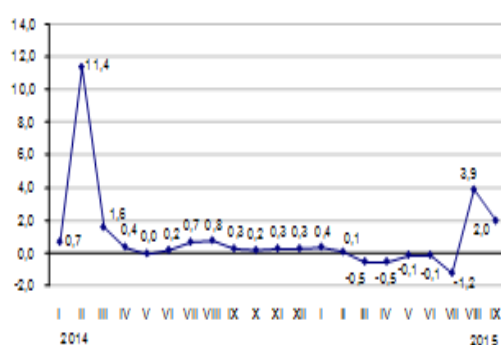
Жаңа тұрғын үйлерді сату бағасының өзгеруі

өткен айға пайызбен, өсуі+, төмендеуі-

Абаттандырылған тұрғын үйлерді алып сату бағасының өзгеруі

өткен айға пайызбен, өсуі+, төмендеуі-

Үстіміздегі жылдың 20 тамызында Қазақстанның ұлттық валютасы – теңгенің құны күрт құлдырап кетті. Осыған байланысты теңгені еркін айналымға жіберу туралы шешім қабылдады. Теңгені тұрақтандыру бағытындағы саясатты жүзеге асыру үшін Қазақстан түрлі қорларынан 28 миллиард долларға жуық қаражат жұмсаған. Бұл теңгенің тұрақтылығы есебінен ішкі әлеуметтік міндеткерліктерді жүзеге асыруда, халықтың әл-ауқатын көтеруде маңызды қадам болатын. Шын мәнінде, мемлекет өз міндеткерліктерін жүзеге асыруының нәтижесінде халықтың әл-ауқатын қамтамасыз етуде тұрақтылық сақтады. Ұлттық өндірушілер өз тауарының

қымбаттығы себебінен шетелдік әріптестеріне төтеп бере алмады. Бұл өз кезегінде мәселені шешудің үш жолын айқындады: Не экономиканы модернизациялау арқылы, бәсекеге қабілеттігін арттыру; не шығындарды азайту мақсатында жұмысшылар санын қысқартып өндірісті жабу; не орталық тарапынан девальвацияны жүзеге асыру. Теңгенің еркін айналымға жіберілуінің, таңдалуы кәсіпкерлерді құтқарғандай көрінгенімен, экономикадағы жаңа дағдарыс орын алуы мүмкін екендігін жоққа шығара алмамыз анық. Девальвация ұлттық экономикаға оң әсерімен қоса, кері әсерін де тигізеді. Кез келген қаржы-экономикалық процестің ел экономикасына оң әсер етуі үшін, бірінші кезекте қуатты экономика керек. Қуатты экономика дайын өнімдер экономикасы болып табылады. Неғұрлым тікелей тұтыну тауарлар өндірісі артқан сайын кез келген экономикалық дағдарыстың халыққа деген кері әсері төмен болады. Ол үшін маңызды екі құрамдас реформа жасалуы керек. Біріншісі – экономиканы әртараптандыру бағытындағы жүйелік реформа болса, екіншісі – толыққанды нарықтық тетіктермен ғана басқарылатын экономика. Осы екі саясатты ұштастыра отырып мемлекет өз экономикалық әлеуетінің дамуын толыққанды қамтамасыз ете алады. Басқаша жағдайда біздің еліміз кез келген экономикалық дағдарысты қиын өткізетін болады. Мұнай, шикізат бағамының төмендеуі – заңды процесс. Себебі әлемнің экономикасы дамыған, қуатты елдері бастарынан күрделі, құрылымдық, жүйелік дағдарысты кешіріп жатыр. Дағдарыс өзімен бірге мүмкіндіктер де алып келеді. Осы жағдайды пайдаланып экономиканы жүйелі түрде қайта құруға кіріссек қана дағдарысты еңсеріп, бәсекеге қабілетті елге айналарымыз сөзсіз.[3]

Бағаны мемлекеттік реттеуде баға саясатын дұрыс ұйымдастыру мен оның орындалуын жүзеге асыру күрделі процесс. Сондықтан мемлекет тарапынан осы мәселелерді шешуде жан-жақты зерттеу жұмыстарын қатаң түрде жүргізу талабы қойылады. Мұның бәрі ел үшін және оның тұрғындарының әлеуметтік жағдайын көтеруде маңызды болып табылады. Мемлекетте орнаған бағаның тұрақтылығы әлеуметтік маңызы бар қызмет көрсетулерді де тұрақтандырады. Бұның бәрі ел экономикасының дамуына әкелетін негізгі қадамдардың бірі болып табылады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. <http://massaget.kz>
2. "Баға және баға белгілеу" Даулетова А.М., Кішкентаева Қ.М.
3. <http://www.stat.gov.kz>
4. <http://aikyn.kz>.

Нурбаева А.Т.
*Л.Н. Гумиев атындағы
Еуразия Ұлттық
Университетінің оқытушы
Қазақстан, Астана қ.*

РЕИНЖИНИРИНГ КӘСІПОРЫННЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫ МЕН БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІ

Күрделі әрі қарқынды дамып отыратын сыртқы орта кәсіпорындардың өзіндік басқару жүйесі мен оларды қолдаудың ақпараттық жүйесін әрдайым жетілдіріп отыруларын талап етеді. Бұл жағдайда менеджментті ұйымдастырудың әртүрлі нұсқалары болуы мүмкін. Соңғы кездері кәсіпорынды басқарудың тиімді жүйесін жасау үшін үдерістік тәсіл кеңінен қолданылып жүр, әлемнің көптеген кәсіпорындары өндірістің атқарымдық ұйымдастырылуынан үдерістік түріне көшіп жатыр.

Бизнестің заманауи технологиялары қарқынды дамуымен ерекшеленеді, бұл нарық талабының үнемі өзгеріп отыратын қажеттіліктеріне, тауар өндіру мен қызмет көрсетуді тапсырыс берушілер мен тұтынушылардың жеке талаптарына сай атқаруға, техникалық мүмкіндіктерді үнемі жетілдіріп отыру мен мықты бәсекелестікке байланысты. Мұндай жағдайда кәсіпорын менеджментінде жекелеген ресурстарды пайдалану арқылы басқарудан қарқынды бизнес үдерістерге көшу үрдісі орын алады.

М.Хаммер мен Д.Чемпидің анықтауына қарағанда, бизнес үдерістердің реинжинирингі (BPR – Business process reengineering) «кәсіпорын қызметінің негізгі көрсеткіштерінің түбегейлі жақсаруына қол жеткізу үшін бизнес үдерістердің іргелі өзгеруі мен қайта жобалауы» болып табылады [1].

Бизнес үдерістер реинжинирингі технологиялары ақпараттық технологиялардың заманауи жетістіктерінің арқасында пайда болды, олар бизнес үдеріс қатысушыларын тексеру мен үйлестірудің қалыптасқан ұйымдық әдістеріне қарағанда бірыңғай технологиялық желіге тезірек әрі сенімдірек шоғырландырады. Ең жаңа ақпараттық технологияларды қатыстырумен басқаруды ұйымдастыру ережелерінің өзгеру сипаты кестеде көрсетілген.

Бизнес үдерістердің реинжинирингінің мақсаты – ұйымдық құрылымды жеңілдетуге, әртүрлі ресурстарды пайдалануды қайта бөлуге және барынша азайтуға, тұтынушылардың талаптарын орындау уақытын қысқартуға, оларға қызмет көрсету сапасын арттыруға бағытталған материалды, қаржылық және ақпараттық ағымдарды тұтастай және жүйелік модельдеу мен қайта ұйымдастыру.

Кесте 1. Басқаруды ұйымдастыру ережесі

Бұрынғы ереже	Ақпараттық технология	Жаңа ереже
Ақпарат тек бір уақытта және бір жерде пайда бола алады	Үлестірілген дерекқорлар	Ақпарат керек жерде бір мезгілде пайда бола алады
Бизнесті орталықтандыру немесе орталықтансыздандыруды арасын таңдау	Телекоммуникациялық жүйе	Орталықтандырудың да және орталықтансыздандырудың да басымдылығын падалану
Офистің қажеттілігі	Сымсыз байланыс және жылжымалы компьютерлер	Қызметкерлер кез-келген жерден ақпаратты жіберіп немесе ала алады
Мәселелерді шешу үшін жеке кездесудің қажеттілігі	Интерактивті бейне мүмкіндік, телеконференциялар	Тұрақты тұтынушылармен ең жақсы ақпарат алмасу
Қиын жұмысты тек эксперттер атқара алады	Экспертті жүйе	Эксперттің жұмысын қарапайым жұмысшы атқарады
Барлық шешімді менеджер қабылдайды	Шешімді қолдау құралдары	Шешім қабылдау әрбір жұмысшының міндеті
Ақпарат көзі: автормен құрастырылған [1]		

«Қазақстан-2050» стратегиясы»: тұрақталған мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Қазақстан Республикасының 2050 жылға дейін әлемнің 30 дамыған мемлекеттер қатарына кіруге мақсат қойды. Бұл мақсатқа жету үшін Қазақстан Республикасына бірінші ретті міндеттер ретінде экономикаға инвестиция көлемін ұлғайту және еңбек өнімділігін арттыру қажет. «Қазақстан темір жолы» Ұлттық компаниясы» АҚ-ы мемлекеттің ірі көлемде активтерін иеленеді және стратегия мақсатына жетуде компанияның үлкен ролі бар [38].

Мемлекеттің стратегиясын орындау үшін бүгінгі таңда компанияның инвестиция тиімділігі мен операциялық қызметі көрсеткіштері жеткіліксіз. Сол себепті инвестиция тиімділігі мен операциялық қызмет тиімділігін жоғарлату үшін компания өзінің қызметін реинжиниринг арқылы күрделі өзгертулер енгізу туралы «бизнестің реинжинирингі» бағдарламасын жасады. Бұл бағдарлама компанияның жоғары басшылығымен жасалып, «ҚТЖ» ҰК» АҚ-ның қызметіне реинжиниринг жүргізуге негіз және ортақ принциптер салды.

Бағдарлама үш негізгі бағыт бойынша жұмыс істейді:

- «ҚТЖ» ҰК» АҚ компаниялар тобының құнын арттыру;
- «ҚТЖ» ҰК» АҚ компаниялар тобының инвестициялық портфель құрылымы мен инвестициялық қызметті жүргізуді өзгерту;
- «ҚТЖ» ҰК» АҚ компаниялар тобының басқару жүйесінде өкілеттілік пен жауапкершілікті қайта бөлу.

Бағдарламаны іске асыру барысында компания қызметі және мемлекеттік органдармен қарымқатынас тетіктері бірқатар өзгерістерге ұшырайды. Бағдарламаның мақсатына жету үшін белгілі өзгерістерді енгізіп қоймай, барлық мүшелердің ойлау қалпын және мінез-құлық нормаларын өзгерту керек. Бизнестің реинжинирингі бағдарламасын жүргізу арқылы компания тұрақты даму үдерісін бастайды. Бұл, бағдарлама толық енгізілгеннен кейін, қызметті тұрақты дамыту корпоративті нормаға айналады.

Бизнестің реинжинирингі бағдарламасын басқару үшін Жоба офисі құрылды, негізгі міндеттеріне бағдарламаның бағыттарының орындалу мерзімін бақылау және бизнестің реинжинирингін жүргізу тәуекелдерін басқару [2].

«ҚТЖ» ҰК» АҚ-ның құнының өсуі тікелей компанияның ұйымдастырушылық, операциялық және қолдаушы бизнес-үдерістердің тиімділігін арттырумен байланысты. Компания

үдерістерінің және маңызды қызметтерінің көрсеткіштерін ұқсас әлемдік компаниялармен салыстыру талдауы «ҚТЖ» ҰК» АҚ-ның негізгі бизнес-үдерістерінің тиімділігін арттыруға болатындығын көрсетті. Компания бизнес-үдерістерінің тиімділігін арттыру мақсатында 2014 жылдың басында бизнестің реинжинирингі (оңтайландыру) бағдарламасын бастаған. Компанияның қызметтерінің реинжинирингі бағдарламасы бизнес-үдерістердің реинжинирингілеу жұмыстарын келесі қағидалар бойынша жалғастырады:

- Құн басымдылығын жасау – бизнес-үдерістердің негізгі мақсаты жүйелі түрде компания қызметінің тиімділігін арттыру және компания құнын өсіру;

- Алдыңғы әлемдік тәжірибелерді қолдану – бизнес-үдерістер алдыңғы әлемдік тәжірибелер негізінде анықталады;

- Персоналды дамыту – бизнес-үдерістердің тиімді қызмет етуі, үдерістерді біліктілігі сай қызметкерлермен қамтамасыз еткенде ғана мүмкін. Бизнес-үдерістердің реинжинирингін жүргізудің негізгі қағидаларының бірі қажетті біліктілігі бар мамандарды жасақтау және жалдау;

- Технологияларды жетілдіру – техникалық қамтамасыз ету және бизнес-үдерістердің автоматтандыру деңгейі үдерістердің тиімділігін анықтайды. Бизнес-үдерістердің реинжинирингін жүргізу кезінде IT-технологияларды бизнес-үдерістердің тиімділігін арттыру үшін қолдану.

«ҚТЖ» ҰК» АҚ-ның бизнес-үдерістерінің реинжинирингін жүргізгеннен кейінгі нәтижелер: бизнес-үдерістер оңтайландырылады және жеңілденеді, бизнес-үдерістерді жасау әдісі стандартталған болады. Компанияның бизнес-үдерістері жайлы акпараттар бір дерекқорда сақталады, бұл бизнес-үдерістердің тиімділік талдауын жүргізгенге және олардың қызметін үнемі жетелдіріп отырғанға мүмкіндік береді. Компанияның қамсыздандыру және басқару үдерістері стандартты реттілікпен жүргізіледі, бұл оқыс мәселелер болған жағдайда тез арада әрекет етіп, керекті өзгерістерді енгізуге мүмкіндік береді.

Үдерістер ұйымдық құрылыммен тығыз байланысты болады; құзіреттілік бөлінісі толығымен анық болады. Осындай ашықтылық деңгейі әрбір қызметке қызметкерлерге мұқтаждықты, персоналдың білімі мен біліктілігінің сай екендігін бағалауға мүмкіндік береді. Сәйкессіздіктер қызметкерлердің біліктілігін арттыру, қайта оқыту және адам ресурстарын қайта орналастыру арқылы шешіледі.

Бағдарламаның жүзеге асуының максималды тиімді болуы үшін алдыңғы кезекте тез арада және аз шығын алып келетін өзгерістер енгізіледі. Бизнес-үдерістерді жасағанда алдыңғы әлемдік компаниялардың үдерістері алынады, және ол үдерістерді компанияның әрбір бөліміне бейімдейді.

«ҚТЖ» ҰК» АҚ компаниялар тобының бизнес-үдерістеріне реинжиниринг төрт жүйелі кезең арқылы жүргізіледі:

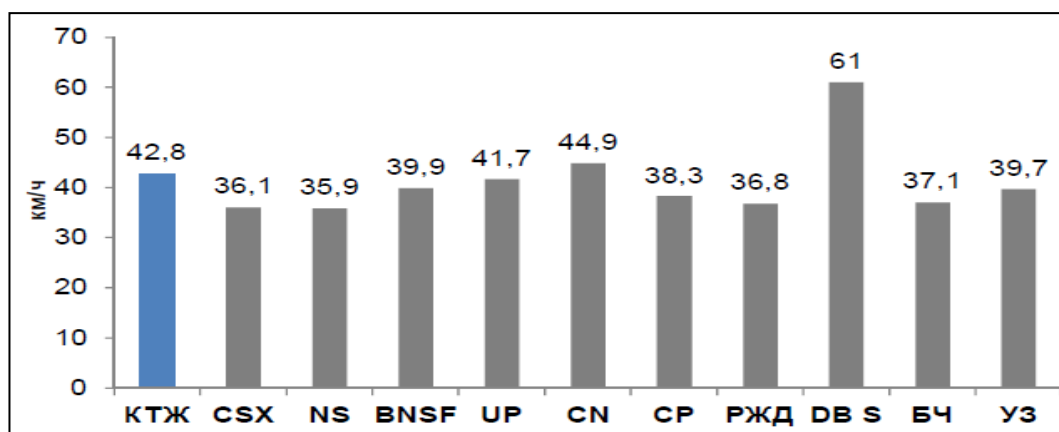
- Дайындау. Бұл кезең бір ай көлемінде жүргізіледі және осы уақытта компанияда жоба тобы құрылады және оқытылады, бизнес-үдерістердің реинжинирингі жобасын басқару құжаттары дайындалады және қабылданады;

- Бизнес-үдерістердің реинжинирингі бастамаларын дайындау және диагностикасын жүргізу. Бұл кезең 6-9 айға созылады, жоба тобы үдерістердің картасын жасайды, жетілдіру мүмкіндіктерін анықтайды, үдерістерді автоматтандыру графигін жасайды. Бұл кезеңде барлық жүйе элементтерін: үдерістер, кадрлық және технологиялық қамсыздандыруды қамтиды; және осы кезеңде компанияның үдерістерінің негізгі көрсеткіштерін ұқсас компаниялармен сәйкестендіру жүргізіледі (бенчмаркинг);

- Өзгерістерді енгізуді жоспарлау. Бұл кезең бір айға созылады, осы кезеңнің қорытындысы бойынша бизнес-үдерістер реинжинирингі бастамалары қабылданады;

- Өзгерістерді енгізу. Бұл кезең 12 айдан көп уақытқа созылуы мүмкін (уақыт ұзақтығы және ресурстар қажеттілігі бизнес-үдерістердің реинжинирингі бастамаларының күрделілігіне байланысты). Аталған кезеңдердегі өзгертулер бастамаларын енгізу жүргізіледі.

Әлемдік ұқсас компаниялар мен «ҚТЖ» ҰК» АҚ-ның қызметінің сәйкестендіру жүргізу (бенчмаркинг).

Сурет 1. 2014 жылғы Әлемдік темір жолдардың орташа аудандық жылдамдығы

Ескерту – Мәліметтер [3] негізінде автормен құрастырылған

CSX - CSX Transportation (США)	CP - Canadian Pacific (Канада)
NS - Norfolk Southern (США)	РЖД - Российские железные дороги
BNSF - Burlington Northern and SantaFe (США)	DB S - Deutsche Bahn Schenker (Германия)
UP - Union Pacific (США)	БЧ - Белорусские железные дороги
CN - Canadian National (Канада)	УЗ - Укрзалізниця

Сурет 2. Қолданылған қысқартулар

Ескерту – Мәліметтер [4] негізінде автормен құрастырылған

Сурет 3. Бизнесінің реинжинирингі бағдаламасы 2020 жылға дейінгі

Ескерту – Мәліметтер [5] негізінде автормен құрастырылған

Сурет «КТЖ» ҰК» АҚ-ның жүк вагондарының өнімділігі жоғары екендігін көрсетеді. Ресей Федерациясының «Российские железные дороги» компаниясы көрсеткіштерімен «КТЖ» ҰК» АҚ көрсеткіштерін салыстырса Қазақстандық компанияның жүк вагондарының өнімділігі 41,6%-ға көп. Бұл көрсеткіштер Украина және Белоруссия Республикалары компанияларынан 96,8%-ға және 88,7%-ға сәйкесінше жоғары. Бизнесінің реинжинирингі бағдарламасы толығымен 2020 жылы іске асқанда бұл көрсеткіштер жоғары болады деп күтіледі [5].

Бизнесінің реинжинирингі бағдарламасы толығымен 2020 жылы іске асқанда бұл көрсеткіштер жоғары болады деп күтіледі.

«Қазақстан темір жолы» ұлттық компаниясы» АҚ «Самұрық-Қазына» ҰӘҚ» АҚ-тың еншілес ұйымдарының ішінде бірінші болып құрылымдалды және «КТЖ» ҰК» АҚ-тың компаниялар тобының қызметтердің реинжинирингі бағдарламасына кірісті.

Компания үшін маңызды бизнесті реинжинирингілеу бағдарламасымен жұмыс жүргізу үшін қызметтің түрлі салаларындағы қажетті біліктілікке, тәжірибе мен іскерлікке ие жоғары

білікті 100 маманнан команда қалыптастырылды, сарапшылар ретінде жобаға «Самұрық-Қазына» ҰӘҚ» АҚ-тың реинжинирингілеу командасының мүшелері мен халықаралық консультанттар қатысуда.

Үздік халықаралық тәжірибе мен көлік-логистикалық қызмет нарықтарындағы жаһандық көшбасшылардың жұмыс тәжірибелеріне жасалған талдау олардың қызмет көрсету сапасының және бизнестің қаржылық көрсеткішінің ең жоғарғы стандарттарына қол жеткізуінде оларға мемлекет тарапынан, әсіресе, олардың Ұлттық деңгейде қалыптасуы сатысында барынша қолайлы жағдайлар туғызып, қолдау жасауының ықпал еткенін көрсетіп отыр.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Хаммер М. Реинжиниринг корпорации: Манифест революции в бизнесе. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2006. 287 бет. Ақпарат көзі: <http://www.mann-ivanov-ferber.ru/html>
2. Репин В.В., Елиферов В.Г. Процессный подход к управлению.
3. Моделирование бизнес-процессов. М.: РИА «Стандарты и качество»,
4. 2004. 408 бет. Ақпарат көзі: <http://www.twirpx.com.htm>
5. Гончарук В.А. Реинжиниринг: бизнес-процессы или зоны
6. ответственности?, 2004. Ақпарат көзі: <http://www.kreakratia.ru.htm>
7. Қазақстан 2013 жылы: стат. Жылнамалығы / Бас редактор Ә.А. Смайылов. – Астана: Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі, 2014. – 298 б.
8. Қазақстан 2013 жылы: стат. Жылнамалығы / Бас редактор Ә.А. Смайылов. – Астана: Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі, 2014. – 254 б.
9. «ҚТЖ» ҰК» АҚ-ның бизнестің реинжинирингі бағдарламасы. Ақпарат көзі: <http://railways.kz.htm>

Орымбекова Р.А.

*к.э.н., доцент кафедры Бухгалтерский учет и аудит,
Карагандинского экономического университета
Казпотребсоюз,
Асанова М.К.*

*к.э.н., доцент кафедры
Экономики и международного бизнеса,
КарГУ им. Е.А. Букетова,
Казахстан, г. Караганда*

СНИЖЕНИЕ ФИСКАЛЬНЫХ БАРЬЕРОВ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

В Казахстане на сегодняшний день есть 13 видов налогов и два налоговых режима. Налоговый кодекс более либерально функционирует по отношению к налогоплательщикам, содержит нормы, которые стимулируют создание новых производств [1]. Однако, существует ряд приоритетных задач, которые требуют решения. К таким задачам причисляются:

- оптимизация налоговой системы;
- усовершенствование работы налогового администрирования, включая открытость механизмов взаимоотношений налогоплательщиков с налоговыми органами, четкая регламентация прав и обязанностей [3].

Одной из основных проблем системы сбора налогов в Казахстане является низкая сознательность населения и правовой нигилизм в области уплаты налогов. Это одна из причин, которая существует объективно и является показателем решающего воздействия на осуществление налоговой политики государства. Республика Казахстан долгое время являлась составной частью социалистического государства, где соблюдались условия государственной собственности, и налоговая система была не особо развита, что, в свою очередь, повлекло за собой неразвитость налоговых отношений между государством и обществом, в лице налогоплательщиков. Генерирование гражданского сознания занимает длительное время и является достаточно сложным процессом.

В отношении увеличения налоговой нагрузки на бизнес. Методика исчисления коэффициента налоговой нагрузки за основу берет сумму исчисленного и уплаченного налога за

определенный период, в знаменателе оказывается общая сумма заработанного дохода без вычета себестоимости товаров и услуг, не учитываются другие затраты. Такой метод не имеет возможности оценить реальное финансовое состояние субъектов бизнеса. Что касается методов расчета налоговой нагрузки, на предприятие применяемых за рубежом то, в качестве примера можно привести исследование DoingBusiness которое ежегодно проводит специальное подразделение Мирового банка. Расчет КНН проводится путем соотношения налогов обязательных отчислений уплачиваемых предприятий и коммерческой прибыли. Под коммерческой прибылью понимается сумма прибыли до уплаты всех налогов, которая рассчитывается как выручка, за исключением себестоимости проданных товаров включая всех затрат организаций. Из вышесказанного следует, что налоговая нагрузка на микроуровне отражает влияние налогообложения на финансовое состояние и платежеспособность предприятие и дает представление о части дохода, направленного субъектами бизнеса на уплату налогов. Такой метод исчисления КНН дает более менее конкретности по причине того, что отталкивается от механизма составления 100 формы. В этой связи налоговой службе рекомендуется рассчитывать КНН согласно стандарта Всемирного банка, с целью получения реальной нагрузки налогоплательщиков нашей страны. Реальные цифры позволяют принять решение о дальнейших мерах при реформировании налоговой системы. Действующая налоговая нагрузка рассчитана по поступлениям, а надо учитывать и то, что высокая доля налогоплательщиков либо не платит налоги, либо минимизируют налоги путем завышения показателей расходов, либо не становятся на учет по налогам. Поэтому налоговая нагрузка как таковая, если ее рассчитать не по поступлениям, а по обязательствам, в Казахстане не низкая, а гораздо выше, чем в развитых странах мира. Налоговая нагрузка должна быть повышена не путем увеличения ставок, а путем решения проблем неплатежей и низкой налоговой культуры, необходимости вовлечения в налоговый учет теневого сектора экономики.

Рассмотрим налог на добычу подземных вод (Налог на добычу полезных ископаемых-НДПИ), регламентируемый статьями 340-342 НК РК.

Средневзвешенная цена реализации определяется по следующей формуле:

$$Ц_{ср.} = (V1 \text{ р.п.} \times Ц1 \text{ р.} + V2 \text{ р.п.} \times Ц2 \text{ р.} \dots + Vn \text{ р.п.} \times Цn \text{ р.}) / V \text{ общ. реализации,}$$

где:

$V1 \text{ р.п.}, V2 \text{ р.п.}, \dots Vn \text{ р.п.}$ - объемы каждой партии общераспространенных полезных ископаемых, подземных вод и лечебных грязей, реализуемых за налоговый период,

$Ц1 \text{ р.}, Ц2 \text{ р.} \dots + Цn \text{ р.}$ - фактические цены реализации общераспространенных полезных ископаемых, подземных вод и лечебных грязей по каждой партии в налоговом периоде,

n - количество партий реализованных общераспространенных полезных ископаемых, подземных вод и лечебных грязей в налоговом периоде,

$V \text{ общ. реализации}$ - общий объем реализации общераспространенных полезных ископаемых, подземных вод и лечебных грязей за налоговый период.

Для практики налогоплательщиков проблема состоит в том, что очень сложно исчислять налоговую базу. Поэтому для ее решения обязательно нужно упростить процедуру расчета налоговой базы. Предлагаем установить ставку НДПИ на подземные воды за 1 тонну добываемой воды в пределах 3% от МРП.

Практика исчисления единого земельного налога также выявляет определенные сложности. Упрощение расчета единого земельного налога позволило бы решить эту проблему. Порядок исчисления единого земельного налога невозможен без подтверждения земельного комитета оценочной стоимости земельных участков. Цена одного оценочного акта кадастрового центра достигает 10000 тенге, это больше чем размер самого налога. Предлагаем изменить порядок расчета на примере исчисления налога на имущество физических лиц согласно ст. 406 действующего законодательства. Определив базовую ставку налога, умножаем ее на площадь земельного участка в гектарах.

К примеру, в среднем ставка за 1 гектар по Карагандинской области составляет: пашня – 21 тенге, пастбища, сенокос-13 тенге, данным специальным налоговым режимом для крестьянских или фермерских хозяйств. Данный вид налога уплачивают фермеры, которые не всегда могут содержать в штате бухгалтера, и в своей практике они вынуждены обращаться к налоговым инспекторам по месту регистрации для составления декларации и исчисления налога. Необходимость введения патентной системы налогообложения явилось тем, что в той значительной сфере деятельности, в особенности касаясь сектора услуг, помимо всех крупных

лидеров рынка, существует и большое количество малых и средних субъектов. С целью эффективной поддержки развития малого и среднего бизнеса государству крайне необходимо было провести в предпринимательской среде минимизацию существующих рисков и предложения альтернативных вариантов государственной поддержки, что и было сделано. В настоящее время с учетом основных целей налоговой политики сохранения экономической устойчивости, а также получение необходимого объема доходов в бюджет страны, а с другой стороны, поддержка предпринимательской деятельности вопрос развития патентной системы достаточно актуален, в этой связи предлагаем установить фиксированный налогооблагаемый доход по отраслям и видам деятельности. Данный отчет должен быть квартальным, ставка налога сохраняется в размере 2%. Преимущества данного предложения:

- 1-заранее оплачивается сумма налога.
- 2-не требуется затраты на содержание бухгалтера.
- 3- доступно и понятно схема исчисления налогов и заполнение декларации 911 ф. для налогоплательщика.
- 4- выгодно государству.

Следующее предложение по оптимизации составления налоговых декларации и уплаты налогов предлагаем: ф 910 для СНР предусматривает разделение исчисленного налога на 2 вида налога ИПН, Социальный налог. В связи с вышесказанным предлагаем вариант по объединению этих двух налогов с целью оптимизации и сокращения количества налогов. Положительные стороны: сокращение банковских расходов по перечислению налогов и избежание ошибок по перечислению КБК налогов. Данный объединенный налог можно называть «Упрощенный налог».

Учитывая актуальность вопроса по переходу с НДС на налог с продаж необходимо планомерное мероприятие для выработки концепции налога с продаж. В этой связи предлагаем «безболезненный» переход через дифференциацию НДС, применяя размер ставки от 0-12% на различные отрасли в зависимости от приоритетности отраслей. На производства, на сельхозпроизводителей, КХ, детские товары, продукты питания, учебники и т.д. можно установить от 7%-10%.

Одним из актуальных вопросов является возврат НДС из бюджета по экспортным операциям. С целью экономии бюджета предлагаем рассмотреть вопрос возврата НДС произвести только производителям-экспортерам.

В последнее время правительство улучшает работу госструктур с целью поддержки предпринимательской деятельности. Этому свидетельствует упразднение выдачи разрешительных документов. Например, регистрация индивидуальных предпринимателей осуществляется за один день, с требованием минимального количества документов. Развивается принцип работы «Одного окна».

Итак, для развития предпринимательства в Казахстане созданы необходимые поддерживающие инструменты. Однако все же существуют определенные барьеры, преодоление которых принесет пользу активизации деловой активности бизнеса.

Список использованных источников:

1. Кодекс Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет» (Налоговый кодекс) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 16.05.2015 г.) // <http://online.zakon.kz>
2. Скала В. Нормативная база для разработки учетной и налоговой политики субъектами предпринимательства Республики Казахстан в 2015 году / В. Скала // Учет и аудит Казахстана. - 2015. - №1. - С. 14-19.
3. Савченко О. КПП, местные налоги и специальные режимы в 2015 году // Файл бухгалтера. - 2015. - №1-2. - С. 3-8.

ЕКІНШІ ДЕНГЕЙЛІ БАНКТЕРДІҢ ДЕПОЗИТТІК ОПЕРАЦИЯЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету, қазақстандық банк жүйесіне сенімді қолдау көрсету және депозиторлардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау мақсатында Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры қатысушы банктерде орналастырылған жеке тұлғалардың депозиттеріне кепілдік береді, яғни жеке тұлғалардың барлық банктік шоттарындағы, оның ішінде төлем карталарын қолдануымен, ақшасының қайтарылуына кепілдік береді. 2015 жылдың 1 наурызындағы жағдайға сәйкес қатысушы банктерде орналастырылған жеке тұлғалардың банктік шоттарының (депозиттерінің) 99,6 %-ға жуығы толық көлемде кепілдендірілген. Осылайша, Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры Заңда қарастырылған өз қызметтерін орындау үшін барлық қажетті ресурстарға ие [1].

Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қорының жеке тұлғалардың депозиттеріне бекітілген пайыз мөлшерлері туралы салымшылардың сұранысы бойынша «Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» (Қор) хабарлайды жеке тұлғалардың барлық банктік салымдары олардың пайыз мөлшеріне қарамастан кепілдендіріледі.

«Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ Директорлар кеңесінің шешімімен (25.12.2014 ж. № 6 хаттама) жеке тұлғалардың жаңадан тартылған депозиттері бойынша келесідей ең жоғарғы сыйақы мөлшерлемелері (Қормен ұсынылатын) бекітілді (1-кесте).

Кесте 1. Жеке тұлғалардың жаңадан тартылған депозиттері бойынша ең жоғарғы сыйақы мөлшерлемелері

Сыйақының номиналды жылдық мөлшерлемесі, теңгемен	Сыйақының номиналды жылдық мөлшерлемесі, шетел валютасымен
10 %	3 %
Шығыс көзі: «Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ сайты www.kdif.kz	

Қордың Консультативтік және Директорлар Кеңестерінің қабылдаған шешімі бойынша депозиттерге міндетті кепілдік беру жүйесінде қатысушы банктердің жаңадан қабылданған салымдарына пайыз мөлшерлері бекітілді.

Ұлттық валютаны қолдау мақсатында ҚР Ұлттық банкінің қолданылып жатқан шаралар аясында, 2009 жылдың 16 ақпанында Қордың шет ел валютасымен ашылған депозиттерге бекітілген пайыз мөлшері 10%-тен 8%-ке дейін төмендетілген болса, 2015 жылдың 1 қаңтарынан бастап ұлттық валюта депозиттеріне бекітілген пайыз мөлшері 10%, ал шет ел валютасымен ашылған депозиттерге бекітілген пайыз мөлшері 3% құрайды (2-кесте).

Кесте 2. Жеке тұлғалардың жаңадан тартылған депозиттері бойынша ұсынылатын сыйақы мөлшерлемелерінің өзгеру хронологиясы

№	Қолданылу кезеңі	Ұсынылатын сыйақы мөлшерлемелері	
		теңгеде	шетел валютасында
1	01.07.2008 -15.02.2009	13,5%	10%
2	16.02.2009 - 20.09.2009	13,5%	8%
3	21.09.2009 - 31.03.2010	11,5%	8%
4	01.04.2010 - 30.06.2012	10%	7%
5	01.07.2012 - 31.12.2012	9%	6%
6	01.01.2013 - 30.06.2013	9%	5,5%
7	01.07.2013 - 31.10.2013	9%	5,5%
8	01.11.2013 - 28.02.2014	9%	-
	01.11.2013 - 31.03.2014	-	4,5%
9	01.03.2014 - 31.03.2014	10%	-
	01.04.2014 - 31.03.2014	-	4%
10	01.01.2015	10%	3%
Шығыс көзі: «Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ сайты www.kdif.kz			

«Қазақстан Республикасының екінші деңгейдегі банктеріне орналастырылған депозиттерге міндетті кепілдік беру туралы» Қазақстан Республикасының Заңы бойынша жеке тұлғалардың барлық банктік салымдары Қормен міндетті түрде кепілдендіріледі, және банк мәжбүрлеп таратылған жағдайда депозит иесіне кепілдік берілген өтем төленеді [2].

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің мәліметтері бойынша (қорытынды айналымдарды есепке алмағанда) 2013 жылдың басында екінші деңгейдегі банктердегі заңды және жеке тұлғалардың салымдары 7 611 867 млн. теңге болса, 2015 жылғы 1 қаңтарда 9 814 830 млн. теңге болды, яғни 2 202 963 млн. теңгеге немесе 28,9%-ға ұлғайды (3-кесте).

2013 жылдың басымен салыстырғанда 2015 жылдың басында жеке тұлғалардың салымдары 30,6%-ға немесе 1 025 709 млн. теңгеге өсті. Заңды тұлғалардың салымдары 27,6%-ға немесе 1 177 254 млн. теңгеге өсті.

3-кесте мәліметтеріне назар аударатын болсақ, еліміздегі екінші деңгейлі банктердің депозиттік портфелінің көлемі жылдан жылға ұлғайып кележатқандығын байқауға болады. Әрине бұл клиенттердің банк жүйесіне деген сенімділігін білдіреді.

Сонымен қатар шетел валютасына қарағанда ұлттық валютадағы салымдардың үлесі көп болып отыр.

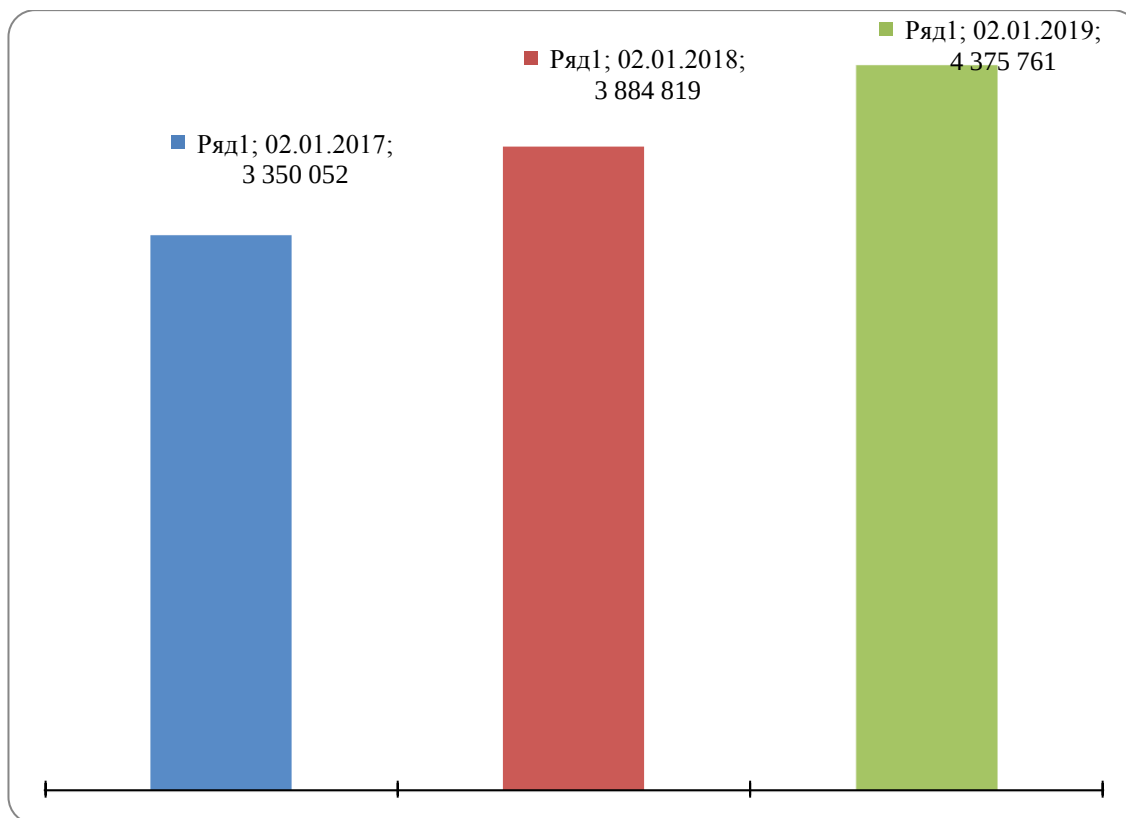
Кесте 3. Екінші деңгейдегі банктердің депозиттік портфелінің құрылымы, оның ішінде шетел валютасында, млн.теңге

Көрсеткіштің атауы	01.01.13		01.01.14		01.01.15	
	барлығы	оның ішінде шетел валюта сында	барлығы	оның ішінде шетел валюта сында	барлығы	оның ішінде шетел валюта сында
Салымдардың барлығы, оның ішінде	7 611 867	2 432642	8 830 429	3 408770	9 814 830	5 995021
Заңды тұлғалардың салымдары	4 261 815	1 131785	4 945 610	1 703359	5 439 069	3 049056
Жеке тұлғалардың салымдары	3 350 052	1 300857	3 884 819	1 705411	4 375 761	2 945965
Шығыс көзі: ҚР ҰБ мәліметтері негізінде құрастырылды. Статистикалық бюллетень №12, 2012-2014						

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің мәліметтері бойынша (қорытынды айналымдарды есепке алмағанда) еліміздегі екінші деңгейдегі банктердегі халықтың салымдары 2013 жылдың басында 3350052 млн. теңгені құраған болса, 2014 жылдың басында 3884819 млн. теңгені, 2015 жылдың басында 4375761 млн. теңгені құрады (1-диаграмма).

Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру Қорының мәліметтеріне сәйкес 2014 жылдың қорытындысы бойынша жеке тұлғалар депозиттерінің банктік шоттардығы (23,1 млн. шот) сомасының көлемі 492,3 млрд. теңгеге немесе 12,5%-ке ұлғайып 4,4 трлн. теңгеге жетті.

Депозиттік қоржынның әр валютасы бойынша өзгерісіне келетін болсақ, ұлттық валюта бойынша депозиттердің айтарлықтай кемуін айтуға болады, кему мөлшері 765,2 млрд. (-34,7%) теңгені құрайды және халықтың ұлттық валюта бойынша салымының өсімі Т1,3 трлн. немесе +72,4%-ті құрайды.

Шығыс көзі: ҚР ҰБ статистикалық бюллетені, 2014, №12 (241)

Диаграмма 1. Халықтың банктердегі салымдары, млн. теңге

2014 жылдың 4-тоқсандағы депозиттердің өсімі 54,9 млрд. теңге немесе 1,3%. Қатысушы банктердің депозиттерінің жиынтық қоржынының құрамында үлкен бөлік жалпы үлесі 89,2% немесе 4,0 трлн. теңге және тоқсандық өсімі 1,3% болатын мерзімді және шартты салымдарға тиесілі, одан кейінгі орында жалпы үлесі 10,4% немесе 459,4 млрд. теңге және тоқсандық өсімі 5,2% болатын - ағымдағы және карт-шоттардағы қалдықтар және жалпы үлесі 0,4% немесе 19,5 млрд. теңге, тоқсандық кемуі 48,1% болатын - талап етілгенге дейінгі салымдар.

2015 жылдың 1 қаңтарындағы мәлімет бойынша бүгінгі таңда еліміздегі Ислам банкін қоспағанда, Қазақстан Республикасындағы барлық 37 екінші деңгейдегі банктер депозиттерге міндетті кепілдік беру жүйесінің қатысушылары болып табылады.

2015 жылдың 1 қаңтарындағы мәлімет бойынша депозит нарығының банктердің үлесін 2-диаграммадан көруге болады.

Жоғарыда аталған банктердегі салымдарды депозит түрлері бойынша салыстыратын болсақ, мерзімдік салымдар басқа салым түрлерін қараған едәуір жоғары салмаққа ие. Мерзімдік салымдардың өзін ұзақ және қысқа мерзімге бөліп талдау жасайтын болсақ, ұзақ мерзімдік салымдардың үлесі басым болып келеді.

Жалпы алғанда, екінші деңгейлі банктердің депозиттік портфелінің құрылымында 2015 жылдың басындағы мәліметтер бойынша оң өзгерістер болғандығы байқалады.

Халық қаражаттарын салымға тартудың негізгі себептері мыналар:

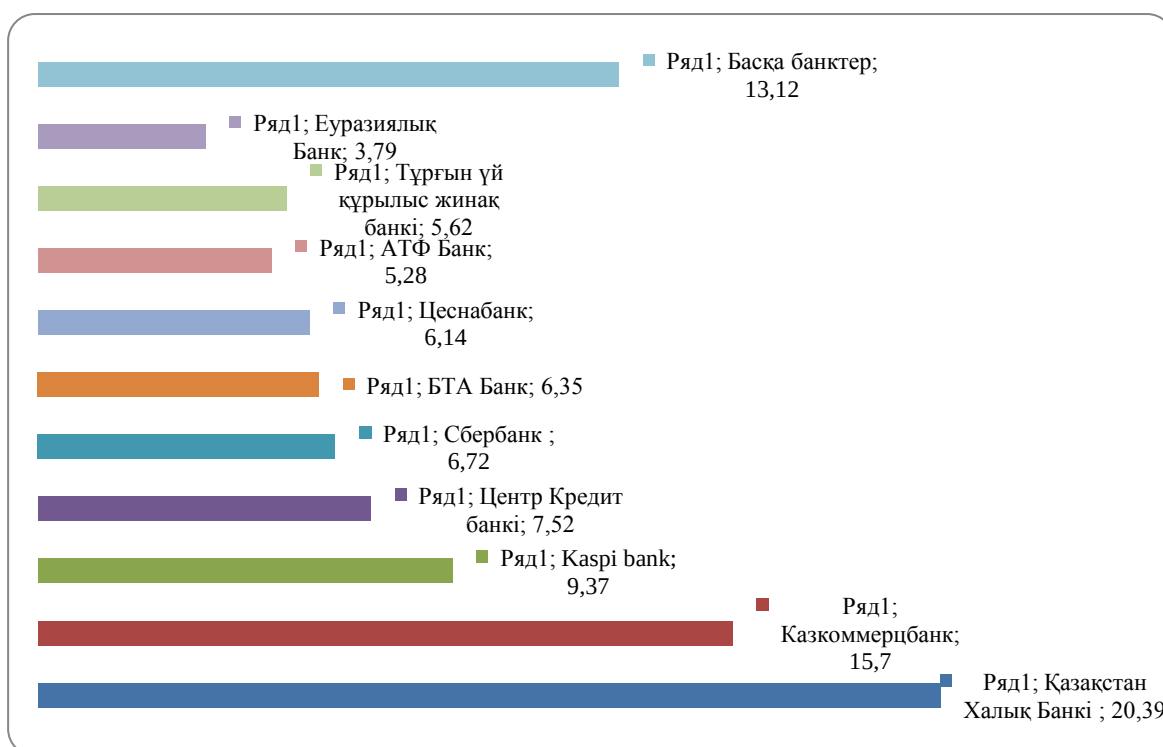
1. Халық салымдары – банк үшін банкаралық займдармен, банктік вексельдермен және басқа да қаржылық құрлдармен салыстырғанда арзан ресурс болып табылады.
2. Коммерциялық банктердің көп ресурстар тартуға мүмкіндіктері бар.
3. Халықтың ақшалай қаражаттары – банк үшін тұрақты ресурс.

Халық жинақтары банк ресурстарының бөлек тобын құрайды. Халық қолындағы құн массасы ақша формасынан жеке тұтыну затына айналғанға дейін уақытша банк басқаруында болады. Жеке тұлғалардың салымдары шетел банктерінің банктік табысының басты бабы болып қалып отыр. Жақын жылдары әлемдік нарықта халыққа қызмет көрсететін банктер арасында бәсекелестік туындайтыны қарастырылған. Халыққа қызмет көрсету көп ірі банктер үшін қолма

қол қаражаттардың негізгі көзі болып табылады.

Депозиттік салымдар банктің қызмет етуі үшін маңызды болғандықтан оны үнемі арттыру жолдарын қарастырып отыру маңызды болып табылады. Содықтанда банктің депозиттік салымдарын арттыру, депозиттік операцияларды жетілдіру үшін келесілерді ұсынамыз:

- әр түрлі деңгейдегі халықтың табыстарын негізге ала отырып, салымдардың қатарын арттыру;
- жинақ сертификаттарын шығаруды игеру;
- халық мерзімді салымдарын мерзімінен бұрын алуынан болатын негативті ықпалды минималдау шараларын қабылдау;
- орналастырылған салымдар бойынша пайызды, инфляциялық шығындарды компенсациялау мақсатында алдын ала төлеу;
- клиенттер үшін жаңа қызмет түрлерін енгізу;
- халықтың банкке деген сенімділігін арттыру мақсатында жеке тұлғалардың салымдарын сақтандыру қорының қызметін одан әрі жетілдіру;
- банктің депозиттік салым түрлерін жарнамалау қызметін үнемі жүргізуі қажет.

Шығыс көзі: ҚР ҰБ статистикалық бюллетені, 2014, №12

Диаграмма 2. Қазақстан Республикасы бойынша халықтың сақтандыру жүйесіне кіретін ЕДБ-дегі салымдары (%), 01.01.2015 ж.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасындағы «Банктер және банктік қызмет туралы» Заңы 31 тамыз 1995 жыл (соңғы өзгерістер мен толықтыруларды есепке алғандағы).
2. Қазақстан Республикасының екінші деңгейдегі банктерінде орналастырылған депозиттерге міндетті кепілдік беру туралы ҚР Заңы. (2009.12.02 берілген өзгерістер мен толықтыруларымен)
3. Сейтқасымов Ғ.С. және т.б. «Банк ісі» оқулық, Астана: 2009 ж.
4. Мақыш С.Б. «Банк ісі» оқулық, Алматы: 2009 ж.
5. ҚР ҰБ статистикалық бюллетені, 2013-2014, №12
6. «Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ сайты www.kdif.kz

Комекбаева Л.С.
заведующий кафедры «Финансы»
КарГУ им. Е.А.Букетова, к.э.н., доцент
Сандыкбаева А.Ж.
магистрант КарГУ им. Е.А.Букетова
Казахстан, г. Караганда

СОВРЕМЕННАЯ КРЕДИТНАЯ ПОЛИТИКА КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ И ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЕЕ ОПТИМИЗАЦИИ

В условиях предстоящей конкуренции банковских систем стран ЕАЭС урегулирование вопроса качества активов, повышение устойчивости базы фондирования, переход к стандартам Базель III и совершенствование бизнес-стратегий банков, направленных на увеличение рентабельности активов и капитала, будет способствовать повышению конкурентоспособности казахстанского банковского сектора. На фоне ограниченности доступа к внешним источникам фондирования внутренний рынок Казахстана включает в себе потенциал для роста базы фондирования банков: повышение доверия реального сектора к казахстанской банковской системе позволит сконцентрировать и направить потоки финансово-экономических ресурсов страны через банковский сектор, что будет способствовать повышению уровня кредитования экономики [1].

Важная роль в этом принадлежит банкам, проводимой ими кредитной политике. При разработке и реализации своей кредитной политики коммерческие банки в обязательном порядке должны учитывать интересы не только собственные, но и прежде всего интересы своих клиентов.

Сущность кредитной политики можно определить как стратегию и тактику банка по привлечению ресурсов на возвратной основе и их инвестированию в части кредитования клиентов банка.

Современный уровень развития производственных отношений выдвигает в качестве главного критерия формирования заемных средств не доступность кредита, а производительное его использование в интересах экономики страны, хозяйствующих субъектов и индивидуальных заемщиков, в связи с чем сегодня особое значение приобретает оценка кредитной политики каждого коммерческого банка.

Активность (воздействие) кредитной политики по отношению к кредиту заключается в том, что она позволяет оценить реальные потребности клиентов и реализовать их в новой комбинации форм кредита (или новых формах кредита), что несомненно затрагивает и кредит как экономическую категорию. Так прогрессивная, оптимальная кредитная политика, как важный элемент надстройки, принятая к исполнению персоналом банка и правильно воспринятая акционерами, клиентами банка, органами банковского надзора и другими структурами общества, становится важной материальной силой, способствуя развитию банка, повышению эффективности его работы, и напротив - неадекватная кредитная политика ведет к задержке развития банка, ухудшению показателей его финансового состояния, а то и к его банкротству.

Кредитная политика опирается на экономическую основу общества, отражает ее, что предполагает использование маркетингового подхода, риск-менеджмента в работе банков, требует адекватной правовой основы, поддержания ликвидности и надежности банка, в связи с чем в современных условиях развития экономики встает вопрос оптимальности кредитной политики коммерческого банка.

Успех кредитной политики зависит от того, насколько полно воплощены ее установки в разрабатываемых на каждом этапе развития банка стратегии и тактике. Решения стратегических и тактических вопросов кредитования клиентов определяют роль кредитной политики в развитии банка как коммерческого предприятия.

Роль кредитной политики банка заключается в определении приоритетных направлений развития и совершенствования банковской деятельности в процессе аккумуляции и инвестирования кредитных ресурсов, развитии кредитного процесса и повышении его эффективности. На макроэкономическом уровне следует подчеркнуть важное значение кредитной политики в процессах формирования, распределения и перераспределения национального дохода, в организации планирования и регулирования денежного оборота, а на микроэкономическом

уровне - уровне конкретного банка - в обеспечении стабильности и надежности банка, его рентабельности и ликвидности, адекватности его деятельности потребностям клиентов.

Роль кредитной политики банков в экономике определяется ее важным значением в процессе перераспределения денежных средств между отраслями и сферами рыночной экономики через банки; перевода сбережений, прежде всего населения, из непроизводительной в производительную форму; финансирования и кредитования потребностей экономики и населения на неинфляционной основе, т.е. без выпуска в обращение дополнительных денежных средств.

Так, анализируя данные НБРК, по итогам 2014г. прослеживается изменение структуры роста кредитного портфеля в разрезе отраслей Республики Казахстан. В структуре роста уменьшились доли кредитования строительства и сферы услуг, при этом увеличение кредитования физических лиц продолжает вносить основной вклад в рост объемов кредитования (Рисунок 1).

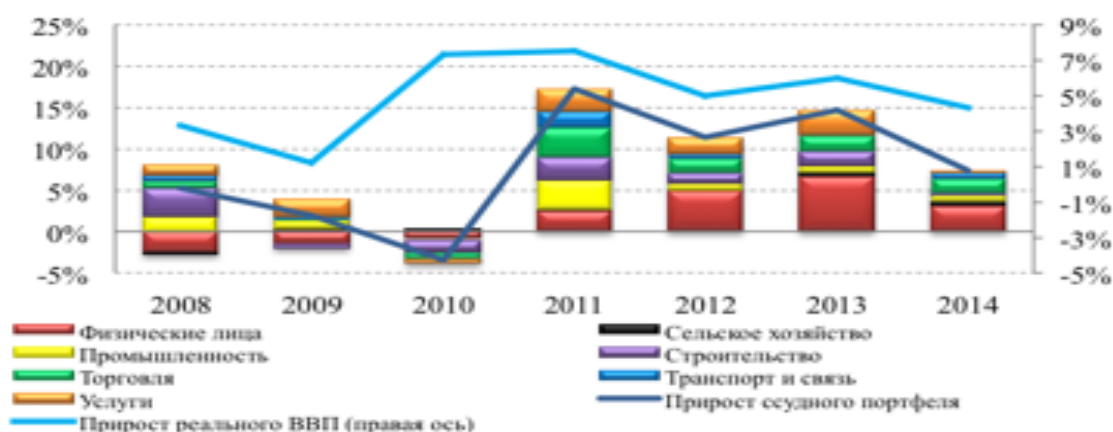

Рисунок 1 Динамика изменения совокупного ссудного портфеля в разрезе отраслей

Примечание – рисунок составлен на основе данных КС МНЭ РК, НБРК

В отраслевом делении с начала 2014г. максимальное увеличение концентрации ссудного портфеля (Рисунок 2) зафиксировано в сельском хозяйстве, горнодобывающей промышленности и прочих отраслях промышленности (электро-, газо-, водоснабжение и др.).

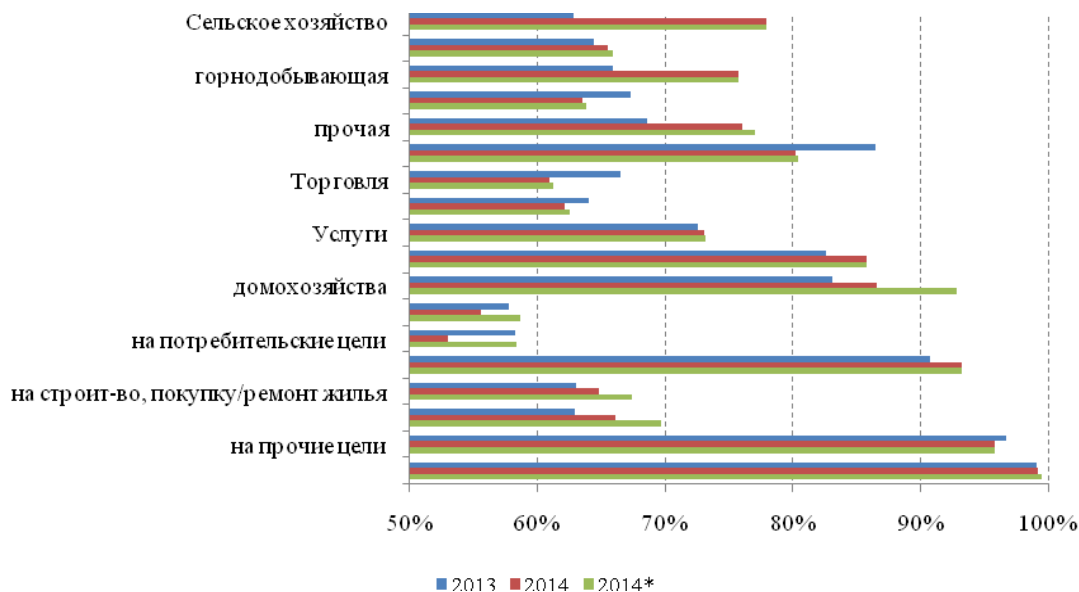

Рисунок 2 Показатели концентрации пяти крупнейших (по каждой отрасли/сегменту) банков РК

Примечание – рисунок составлен на основе данных КС МНЭ РК, НБРК

Высокие показатели концентрации (пяти банков с наибольшей долей) прослеживаются в следующих сегментах: займы физическим лицам на прочие цели, основную часть которых составляют кредитные карты, займы физическим лицам на приобретение автотранспорта, займы строительной отрасли и займы в сфере услуг [2].

Рассматривая кредитную политику банка как элемент банковской политики, следует подчеркнуть, что цели кредитной политики находятся в органичной связи с общими стратегическими целями банка, согласуются с целями его банковской политики. Банковская политика и кредитная политика коммерческого банка, как ее элемент, имеют общей целью - получение прибыли от размещения денежных средств вкладчиков, а также динамичное развитие банка в направлении увеличения объемов и спектра услуг, что гарантирует стабильность и рост прибыли банка [3].

Основные цели кредитной политики коммерческого банка должны включать: анализ кредитного рынка и определение целевых рынков с целью минимизации кредитного риска; максимизацию прибыли в процессе кредитования и привлечения средств в депозиты; оптимизацию управления депозитным и кредитным портфелями банка; снижение доли проблемных ссуд; поддержание ликвидности банка с позиций управления кредитом (ссудами и займами).

Необходимо подчеркнуть, что не существует единой (одинаковой) кредитной политики для всех банков. Каждый конкретный банк определяет свою собственную кредитную политику, учитывая экономическую, политическую, социальную ситуацию в регионе его функционирования, или, что более правильно, принимая во внимание всю совокупность внешних и внутренних рисков, влияющих на работу данного банка.

Кредитная политика должна включать в себя план по размещению кредитных ресурсов банка, а также методологию, согласно которой кредитный портфель должен управляться, т.е. определять, каким образом кредиты возникают, обслуживаются, контролируются и возвращаются. Хорошая кредитная политика не должна быть слишком ограничивающей. Если служащие считают, что некоторые предложения по кредитованию могут быть рассмотрены, хотя и не соответствуют письменным директивам, кредитная политика должна позволять выносить такие предложения на обсуждение Совета директоров. Кредитная политика должна быть достаточно гибкой для того, чтобы банк имел возможность быстро реагировать и приспосабливаться к новым рыночным условиям и изменениям в структуре своих доходных активов [4].

В качестве основы для надежной кредитной политики должны рассматриваться следующие факторы.

- **Лимит на общую сумму выданных кредитов.** Лимит на общий кредитный портфель обычно выражается как отношение суммы кредитного портфеля к сумме депозитов, капитала или общей сумме активов. При установлении данного лимита должны рассматриваться такие факторы, как спрос на кредиты, колебания депозитов и кредитные риски.

- **Географические лимиты обычно являются сложной проблемой.** Если банк недостаточно хорошо ориентируется на своих рынках и/или управление банком недостаточно профессионально, географическая разбросанность может стать причиной появления просроченных кредитов. Рынок деятельности банка должен быть четко определен и соответствовать профессионализму управляющих и служащих. Банковские служащие должны быть в полной мере осведомлены о географических ограничениях в отношении кредитования. Данное положение наиболее важно для вновь созданных банков.

- **Концентрация кредитов.** Кредитная политика должна стимулировать диверсификацию кредитного портфеля и способствовать нахождению баланса между максимальным доходом и минимальным риском. Ограничение по концентрации обычно относится к максимальному размеру кредитов, выдаваемых одному клиенту, связанной группе и/или сектору экономической деятельности (например, сельскому хозяйству, сталелитейной или текстильной промышленности). Кредитная политика также должна требовать, чтобы лимиты по концентрации часто пересматривались и по ним предоставлялись отчеты.

- **Распределение по категориям.** Ограничения по процентному соотношению кредитов, выдаваемых коммерческому сектору, сектору недвижимости, физическим лицам или другим кредитным категориям, являются общепринятой практикой. Политика в отношении данных

ограничений должна разрешать некоторые отклонения от установленных нормативов, если их одобряет руководство.

- **Виды кредитов.** Кредитная политика должна описывать виды кредитов и других кредитных инструментов, которые банк намеревается предоставлять клиентам, и содержать директивы по специальным кредитам. Выбор видов кредитных инструментов должен основываться на опыте служащих кредитного отдела, структуре депозитов банка и ожидаемом кредитном спросе.

- **Сроки кредитов.** Кредитная политика должна устанавливать максимальный срок для каждого вида кредитов, а кредиты должны выдаваться с реальным графиком погашения. Планирование сроков погашения должно зависеть от ожидаемого источника погашения, от назначения кредита и от полезного срока службы залога.

- **Кредитное ценообразование.** Процентные ставки по различным видам кредитов должны быть достаточными для того, чтобы покрывать издержки банка на привлечение ресурсов, кредитный надзор, администрирование (включая общие накладные расходы) и возможные убытки. В то же время они должны обеспечивать приемлемую маржу прибыли. Ставки должны периодически пересматриваться и меняться в соответствии с изменениями величины издержек или конкурентных факторов.

- **Кредитное администрирование часто определяется размером банка.** В небольших банках оно обычно централизовано. Во избежание задержек в кредитном процессе большие банки стремятся децентрализовать управление кредитами в соответствии с географическим местоположением, кредитными продуктами и/или видами клиентов. Кредитная политика должна устанавливать лимиты для всех служащих, занимающихся предоставлением кредитов. Индивидуальные ограничения могут быть более жесткими, чем обычно, в зависимости от опыта служащего и срока его службы в банке. Кредитные лимиты могут быть также основаны на групповых полномочиях, крупные кредиты могут потребовать согласия комитета. Должны быть оговорены отчетные процедуры и частота заседаний комитета.

- **Процесс оценки.** Кредитная политика должна описывать распределение ответственности за принимаемые оценочные решения и содержать официальные, стандартные процедуры оценки, включая процедуры по переоценке, связанные с возобновлениями или пролонгациями ссуд. Допустимые виды переоценок и лимиты по ним должны быть оговорены для каждого вида кредитных инструментов. Также должны быть определены обстоятельства, при которых необходимо участие квалифицированных независимых оценщиков. Должны быть детально описаны допустимые соотношения суммы кредита к оценочной стоимости как проекта, так и залога, а также методы оценки по различным видам кредитных инструментов. Кредитная политика также должна содержать требования к авансовым платежам, где это возможно.

- **Максимальное соотношение суммы кредита и рыночной стоимости заложенных ценных бумаг.** Кредитная политика должна устанавливать дополнительные резервные обязательства для всех видов ценных бумаг, которые принимаются как залог. Эти обязательства должны быть соотнесены с возможностью реализации ценных бумаг.

- **Регистрация в учетных записях.** Банк должен регистрировать кредит, выданный им либо приобретенный, в своем балансе. Это должно происходить, как только банк принимает контрактные условия кредита.

- **Ослабление.** Банк должен определять и признавать ослабление кредита или коллективно оцененной группы кредитов. Это происходит в тех случаях, когда имеется вероятность того, что банк не сможет получить определенные суммы в соответствии с контрактными условиями кредитного соглашения. Ослабление может учитываться через снижение балансовой стоимости кредита до стоимости его реализации (по результатам оценки) путем частичного списания либо путем внесения соответствующих расходов в отчет о прибылях и убытках за период, в который ослабление произошло.

- **Инкассация.** Кредитная политика должна определять неуплаченные обязательства всех видов и описывать, какие отчеты представляются правлению по этим неуплатам. Данные отчеты должны содержать достаточно информации для того, чтобы определить фактор риска, потенциальные убытки и альтернативные пути действий. Нужно установить дополнительные меры по сбору платежей, которые должны быть систематическими и постепенно ужесточаться. Необходимо также принять соответствующие директивы, обеспечивающие предоставление руководству информации по всем случаям неполучения средств.

• **Финансовая информация.** Безопасное предоставление кредита зависит от полноты и точности информации по каждому аспекту финансового положения заемщика. Исключение может быть сделано только в том случае, когда кредит изначально выдавался на условии, что ликвидный залог будет использоваться в качестве источника выплат. Кредитная политика должна определять требования к финансовой отчетности организаций и частных лиц - заемщиков всех категорий. Необходимы директивы по финансовой отчетности, имеющей аудиторское заключение, не имеющей аудиторского заключения, промежуточной финансовой отчетности, по отчету о движении денежных средств и прочим отчетным документам. Политика должна устанавливать процедуры анализа кредитов внешними проверяющими для периодической корректировки данных. Если срок погашения кредита больше года, нужно предписывать подготовку банковскими служащими финансовых прогнозов на этот срок, чтобы удостовериться, что ссуда может быть погашена заемщиком. Возможные допущения при таком прогнозировании должны быть точно оговорены. Все требования необходимо описать так, чтобы любая негативная информация, не соответствующая кредитной политике банка, была сформулирована явным образом.

Наконец, кредитная политика должна дополняться директивами и в отношении других отделов банка. Письменные директивы и процедуры, которые утверждены и введены в действие в различных отделах банка, нужно упомянуть в общей кредитной политике банка. Отсутствие письменных директив, методик и процедур является большим недостатком и говорит о том, что руководство не выполняет должным образом свои обязанности.

Таким образом, кредитная политика коммерческого банка — это совокупность факторов, документов и действий, определяющих развитие коммерческого банка в области кредитования своих клиентов. Кредитная политика определяет задачи и приоритеты кредитной деятельности банка, средства и методы их реализации, а также принципы и порядок организации кредитного процесса. Она создает основу организации кредитной работы банка в соответствии с общей стратегией его деятельности, являясь необходимым условием разработки системы документов, регламентирующих процесс кредитования. Следовательно, кредитная политика является важнейшим инструментом достижения стратегических целей коммерческого банка. От ее успешной реализации во многом зависит финансовый результат банковского учреждения.

Список использованных источников:

- 1 Отчет о финансовой стабильности Казахстана, 2014// <http://www.nationalbank.kz>
- 2 Роль и концентрация финансового сектора/ Отчет Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан за 2014 год
- 3 Лаврушин О.И., О.Н. Афанасьева, С.Л. Корниенко. Банковское дело: Современная система кредитования. - 2-е изд. - М.: КНОРУС, 2007. – 264 с.
- 4 Рид И. Инструменты для управления кредитным риском. Банковское дело. - 2006. - №7. - С.47-48.

Сейсенбаева Ж.М.
аға оқытушы, магистр,
Әбдразақ А.
студент
М.Әуезов атындағы ОҚМУ

ЭКОНОМИКАДАҒЫ БАНК СЕКТОРЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫН ЗЕРТТЕУ

ҚР екінші деңгейдегі банктерінің активтері 2014 жылғы 1 қаңтармен салыстырғанда қолма-қол ақша, тазартылған қымбат металлдар және корреспонденттік шоттар бабының 594,1 млрд. теңгеге немесе 30,4%-ға, банктік қарыздар мен «кері РЕПО» операцияларының 1 064,9 млрд. теңгеге немесе 8,0%-ға ұлғаяуы есебінен 1 446,1 млрд. теңгеге немесе 9,4%-ға ұлғайып, 2014 жылғы 1 наурыздағы жағдай бойынша 16 907,9 млрд. теңге болды. Жылдың басымен салыстырғанда екінші деңгейдегі банктер активтерінің құрылымында елеулі өзгерістер байқалмады. Активтер құрылымындағы негізгі үлесті банктік қарыздар мен «кері РЕПО» операциялары алады - 63,2%, қолма-қол ақша, тазартылған қымбат металлдар, корреспонденттік шоттарға - 11,2%, бағалы қағаздарға - 8,7% тиесілі. Жылдың басында тиісінше банктік қарыздар

мен «кері РЕПО» операцияларына - 64,6%, қолма-қол ақша, тазартылған қымбат металдар, корреспонденттік шоттарға - 9,5%, ал портфельдегі бағалы қағаздарға – 9,3% тиесілі болған еді.

ҚР банк секторының несие портфелі (негізгі борыш) жылдың басымен салыстырғанда 1 064,9 млрд. теңгеге немесе 8,0%-ға ұлғайып, есепті күні 14 413,1 млрд. теңге болды. Занды тұлғаларға қарыздар 2014 жылдың басынан бастап 743,3 млрд. теңгеге немесе 9,9%-ға ұлғайып, 8 216,2 млрд. теңге болды. Жеке тұлғаларға қарыздар 153,1 млрд. теңгеге немесе 4,6%-ға ұлғайып, есепті күні 3 450,2 млрд. теңге болды. Шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне қарыздар жылдың басынан бастап 225,8 млрд. теңгеге немесе 9,6%-ға ұлғайып, 2 568,0 млрд. теңге болды[1].

Екінші деңгейдегі банктердің несие портфелінің құрылымында ең көп үлесті занды тұлғаларға қарыздар алады – 57,0%, бұл орайда, жеке тұлғаларға қарыздар үлесі – 23,9%, шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне қарыздар – 17,8%, «Кері РЕПО» операциялары – 0,5% болды. Негізгі борыш және/немесе есептелген сыйақы бойынша мерзімі өткен берешегі жоқ қарыздар жылдың басынан бастап 0,75%-ға азайып, 2014 жылғы 1 наурыздағы жағдай бойынша 8 688,8 млрд. теңге немесе несие портфелінің 60,3%-ы болды. Қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарының талаптарына сәйкес несие портфелі бойынша қалыптастырылған провизиялар (резервтер) жылдың басынан бастап 13,2%-ға ұлғайып, 5 257,4 млрд. теңге немесе ЕДБ жиынтық несие портфелінің 36,5%-ы болды. Бұл орайда, ХҚЕС бойынша провизиялардың 90 күннен астам мерзімі өткен берешегі бар қарыздарға қатынасы 2014 жылғы 1 наурыздағы жағдай бойынша 108,7% болды.

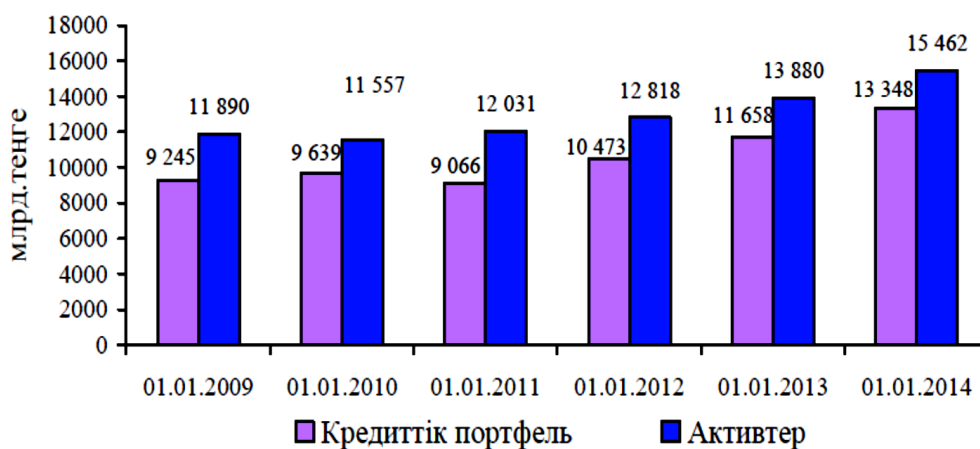
Шынында да, банктер мұндай операциялардан пайда көреді. Олар салымдарға төлейтіндеріне қарағанда, қарыздарға біршама жоғары пайыз мөлшерлемесін белгілеп табыс табады. Коммерциялық банктер өз клиенттерінің сақтауға қолайлы әр түрлі депозиттерді ұсыныды, бұл бір жағынан ақшаның сақталуын қамтамасыз етсе, екінші жағынан өтімділікке деген клиенттің қажеттілігін қанағаттандырады. Көптеген клиенттер үшін облигацияға немесе акцияға жұмсағанға қарағанда, мұндай ақшаны сақтау формасы тиімді болып табылады.

Қазіргі коммерциялық банктер туралы сөз қозғағанда, несиелік жүйенің басқа да буындары сияқты олардың үнемі дамып отырғандығын айта кету керек. Яғни операциялар формасы, бәсеке әдістері, бақылау және басқару жүйелері өзгеруде.

Коммерциялық банктер – нарық экономикасында қаржылық операциялық қызметтер көрсететін несиелік мекемелерінің тобын білдіреді[2].

Жалпы банктің дұрыс ұйымдастырылуын және банк тұрақтылығын сипаттау үшін коммерциялық банк табыстылығын басқарудың құрамдас элементтері анықталады.

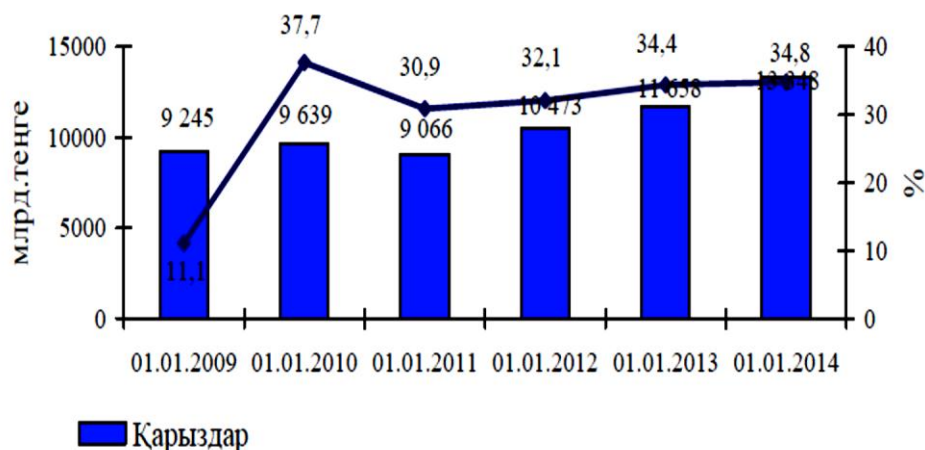
2013 жылы банк секторының активтері 1,6 трлн. теңгеге немесе 11,4%-ға өсті және 2014 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша 15,5 трлн. теңгені құрады 1-суретте банктер активтерінің және кредиттік портфелінің серпіні суреттелген.

Ескертпе - <http://www.nationalbank.kz>

Сурет 1. Банктер активтерінің және кредиттік портфелінің серпіні

2014 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша банк секторының кредиттік портфелі 2013 жылдың басынан бастап 14,5%-ға немесе 1,7 трлн. теңгеге өсіп, 13,3 трлн. теңгені құрады. 2-суретте банктердің кредиттік портфелі қарастырылған.

Ескертпе - <http://www.nationalbank.kz>

Сурет 2. Банктердің кредиттік портфелі

2014 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша ХҚЕС сәйкес қалыптастырылған провизиялар банк секторының кредиттік портфелі бойынша 4,6 трлн. теңгені немесе жиынтық кредиттік портфельдің 34,8%-ын құрады.

1 күннен 30 күнге дейін мерзімі өткен берешегі бар қарыздар несие портфелінің 2,8%-ы, 31 күннен 60 күнге дейін мерзімі өткен берешегі бар қарыздар – 2,6%, 61 күннен 90 күнге дейін мерзімі өткен берешегі бар қарыздар – 0,8% болды.

Негізгі борыш және (немесе) есептелген сыйақы бойынша 90 күннен астам мерзімі өткен берешегі бар қарыздар 2014 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша 4,2 трлн. теңгені құрады, банктердің жиынтық кредиттік портфельдегі үлесі 31,2%-ды құрады [3].

Банктердің пруденциальдық нормативтерді орындауына Қаржылық қадағалау агенттігі бақылау жасайды. Пруденциялық реттеу жүргізу нәтижесінде анықталған банк заңдарының бұзылуына жол берген екінші деңгейдегі банктерге шектелген ықпал ету шаралары мен санкциялар қолдану банк заңдарына сәйкес жүзеге асырылды.

ҚР Қаржылық қадағалау агенттігі тәртіп бұзушылықтың түріне қарай жоғарыда аталған ықпал ету шараларының біреуін немесе бірнешеуін қолдануы мүмкін. ҚР Қаржылық қадағалау агенттігі шектелген ықпал ету шараларын қолданумен қатар банкке банктік заңдылықпен көрсетілген санкцияларды қолдану мүмкіндігін депайдаланады.

Банктердің міндеттемелері 2013 жылы 1,5 трлн. теңгеге немесе 12,7%-ға өсіп, 2014 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша 13,4 трлн. теңгені құрады.

Сыртқы міндеттемелер 2013 жылы 0,2 трлн. теңгеге немесе 13,1%-ға қысқарды және 2014 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша 1,4 трлн. теңгені құрады, олардың жиынтық міндеттемелердегі үлесі бір жылда 13,8%-дан 10,6%-ға дейін азайды.

Екінші деңгейдегі банктердің жиынтық міндеттемелерінің құрылымындағы ең көп үлесті клиенттердің салымдары – 72,9% және айналысқа шығарылған бағалы қағаздар алады – 7,0%.

ҚР резиденттері еместер алдындағы ҚР екінші деңгейдегі банктерінің міндеттемелері 1 190,7 млрд. теңге немесе ЕДБ жиынтық міндеттемелерінің 8,1%-ы болды. Клиенттердің салымдары жылдың басынан бастап 933,8 млрд. теңгеге немесе 9,5%-ға ұлғайып, 2014 жылғы 1 наурыздағы жағдай бойынша 1 077,8 млрд. теңге (ЕДБ жиынтық міндеттемелерінің 72,9%-ы) болды.

Екінші деңгейдегі банктердің жиынтық міндеттемелері 2014 жылғы 1 қаңтармен салыстырғанда 1 403,5 млрд. теңгеге немесе 10,5%-ға ұлғайып, 2014 жылғы 1 наурыздағы жағдай бойынша 1 478,8 млрд. теңге болды. Клиенттер салымдарының ағымдағы жылдың басынан бастап ұлғаюы 933,8 млрд. теңге немесе 9,5% болды. Банк жүйесі бойынша айналысқа шығарылған бағалы қағаздар 60,7 млрд. теңгеге немесе 6,2%-ға ұлғайды.

Коммерциялық банктердің басқа қаржы институттарынан айырмашылығы және ерекше бір

кабілеті ол ақшаны жасауы мен жоюында болып табылады. Бұл жерде ақша деп, тек қолма – қол ақшалар ғана емес, сондай-ақ талап етуге дейінгі салымдар түсіндіріледі. Банктердің ақша жасау мүмкіндігі экономика үшін өте маңызды. Ол тиімді несие жүйесін іске асыра отырып, экономиканың өсуіне қажетті жағдай туғызады. Банк несиелерінің жетіспеушілігі және өте жоғары пайыз мөлшерлемесі тұсында өндірісті кеңейту мүмкін емес. Халық шаруашылығындағы осы сияқты іс – тәжірибелер тиімсіз, себебі бір жағынан, мынадай ірі ақша сомасы белгісіз уақытқа қозғалыссыз жататын болса, екінші жағынан, мұндай ақшалар қажетті емес [4].

ҚР банк секторының клиенттерінің салымдарының динамикасы сипатталған. Занды тұлғалардың салымдары 2014 жылғы 1 қаңтармен салыстырғанда 795,1 млрд. теңгеге немесе 13,5%-ға ұлғайып, 6 690,6 млрд. теңге болды. Жеке тұлғалардың салымдары 138,7 млрд. теңгеге немесе 3,5%-ға ұлғайып, есепті күні 4 088,2 млрд. теңге болды. Клиенттердің шетел валютасындағы салымдары қарастырылып отырған кезеңде 1 472,0 млрд. теңгеге немесе 40,2%-ға ұлғайып, 2014 жылғы 1 наурыздағы жағдай бойынша 5 136,8 млрд. теңге болды.

ҚР банк секторының баланс бойынша меншікті капиталы ағымдағы жылдың басымен салыстырғанда 42,7 млрд. теңгеге ұлғайып, есепті күні 2 120,3 млрд. теңге болды.

Банк секторының баланс бойынша меншікті капиталының құрылымындағы негізгі үлесті жарғылық капитал алады.

2014 жылғы 1 наурыздағы жағдай бойынша банк секторының реттеуіш меншікті капиталының мөлшері 2 502,6 млрд. теңге болды. Жылдың басында осы көрсеткіш 2 347,4 млрд. теңге болған еді. Капитал жеткіліктілігінің коэффициенттері есепті күні k_{1-1} – 12,5%; k_{1-2} – 16,1%; k_2 – 19,3% болды. Бұл ретте, жылдың басында капитал жеткіліктілігінің коэффициенттері k_{1-1} – 11,0%; k_{1-2} – 13,5%; k_2 – 18,7% болған еді. Өтімділігі жоғары активтердің мөлшері 2014 жылғы 1 наурыздағы жағдай бойынша 3 289,3 млрд. теңге немесе жылдың басымен салыстырғанда 613,0 млрд. теңгеге немесе 22,9%-ға ұлғайған ЕДБ жиынтық активтерінің 19,5%-ы болды. Ағымдағы өтімділік коэффициенттері есепті күні k_4 – 0,954; k_{4-1} – 4,523; k_{4-2} – 3,049; k_{4-3} – 2,255 (кем дегенде k_4 – 0,3; k_{4-1} – 1,0; k_{4-2} – 0,9; k_{4-3} – 0,8 нормативтері кезінде) болды. Есепті кезеңде табыс салығы төленгенге дейінгі таза кірістің жиынтық активтерге қатынасы (ROA) 1,73%, табыс салығы төленгенге дейінгі таза кірістің баланс бойынша меншікті капиталға қатынасы (ROE) 13,09% болды. Бұл ретте өткен жылдың ұқсас күнінде ROA 2,89%, ROE 42,26% болған еді. Есепті күні таза пайыздық маржа – 5,62% таза пайыздық спрэд – 2,82% болды. 2013 жылғы 1 наурыздағы жағдай бойынша көрсетілген көрсеткіштер тиісінше 4,34% және 2,16% болған еді. Банк секторы активтерінің ЖІӨ-дегі үлесі есепті күні 43,8%, несие портфелінің ЖІӨ-дегі үлесі – 37,3%, клиенттер салымдарының ЖІӨ-дегі үлесі – 27,9% болды. 5 ірі банктің ЕБД активтеріндегі үлесі – 55,2%, жиынтық несие портфеліндегі үлесі – 62,3%, жиынтық клиенттер салымдарындағы үлесі – 54,6% болды. [5].

Қазақстан банк жүйесінің проблемалары соңғы жылдары біздің әдебиеттерімізде кеңінен және белсенді қарастырылып жүр. Экономистердің мұндағы көтерген проблемалары көбіне Қазақстандағы банк ісінің дамуындағы қолданбалы талқылауларға келіп тіреледі. Коммерциялық банктердің тұрақтылығы мәселелерінің ғылыми анықтамасы көбіне кездеспейді. Бұл мәселені қарастырмау кешірімді болар еді, егер де республикада тұрақты банк жүйесі қалыптасқан болса. Алайда коммерциялық банктер санының күн санап қысқарып отыруы бұл мәселенің маңызды екендігін дәлелдейді. Қазіргі өзгермелі макроэкономикалық жағдайда бұл мәселе ерекше маңызды болып саналады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Банк ісі: Оқулық/Жалпы ред. басқарған Ғ.С. Сейтқасымов. - Астана. - ҚазЭҚХСУ:БПО, 2009.
2. Конакбаев А.Г. Кредитная система Республики Казахстан: современное состояние и проблемы развития // Банки Казахстана. 2014. - №5. - 116.
3. <http://economkaz.kz/?p=7533>
4. <http://www.npfcapital.kz>
5. Интернет жүйесіндегі ҚР ұлттық банкінің сайты: <http://www.nationalbank.kz>

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ АПК И ЕГО СТРАТЕГИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Агропромышленный комплекс Казахстана - ключевой сектор национальной экономики, обеспечивающий продовольственную безопасность страны. Он определяет уклад жизни почти трети населения страны. Развитие сельскохозяйственного производства и других отраслей АПК зависит от многих факторов - достижений науки, системы подготовки кадров, производственно-ресурсного потенциала, состояния аграрного рынка труда и социальной инфраструктуры и др.

В целом же, с точки зрения стратегии, необходим переход к модели устойчивого развития агропромышленного комплекса РК. Государственная поддержка АПК, с одной стороны, должна соответствовать возможностям бюджета, с другой, быть достаточной для того, чтобы вместе с другими мерами государственного экономического регулирования обеспечить условия для устойчивого развития и функционирования аграрного сектора.

По мнению работников сельскохозяйственных предприятий, основными факторами, ограничивающими развитие сельскохозяйственного производства, являются диспаритет цен и связанные с ним тяжелое финансовое положение хозяйств и изношенность материальной базы.

Одним из важнейших путей решения проблемы диспаритета цен является антимонопольная политика государства. Нужна реальная программа по демополизации предприятий, производящих средства производства для аграрного сектора. Должны быть созданы условия для формирования конкурентной среды, поскольку в настоящий момент объемы производимой промышленной продукции недостаточны, качество ее неудовлетворительно, а цена для аграрников очень высока.

Другим направлением решения данной проблемы может быть улучшение условий межотраслевого обмена сельского хозяйства с отраслями, перерабатывающими, хранящими и реализующими его продукцию. В настоящее время распределение дохода между участниками технологической цепочки не соответствует их реальному экономическому вкладу. Значительная доля прибыли изымается у сельхозтоваропроизводителей монополизированными заготовителями, перерабатывающими и торговыми организациями путем занижения цен на закупаемое в аграрном секторе сырье. [1]

Для преодоления монополизма посреднических структур возможно введение, аналогично зарубежному опыту, механизма регулирования их доходности через установление предельных долей в структуре розничной цены. Исходя из этого, конечную прибыль от продажи сельскохозяйственной продукции следует распределять между всеми участниками технологической цепочки (производство, заготовка, переработка и реализация) пропорционально нормативным материальным затратам и заработной плате.

Особое значение для сельских товаропроизводителей имеет надежный сбыт продукции. Важно законодательно оформить продовольственный рынок, организовать биржевую торговлю, внедрить современную систему информации о конъюнктуре рынка. Развитие правового и организационного механизмов проведения аукционов и улучшение деятельности бирж, повышение эффективности интервенций обеспечат устойчивое развитие агропромышленного комплекса и стабилизацию внутреннего продовольственного рынка.

Формирование экспортного потенциала - одно из ключевых направлений развития и повышения экономической устойчивости казахстанского аграрного сектора, особенно в преддверии вступления страны в ВТО. Для этого необходимо создание соответствующей инфраструктуры, а также институциональной среды: содействие экспорту продукции отечественных товаропроизводителей, ликвидация административных барьеров в торговле между регионами, оптимизация транспортных тарифов, внедрение системы сертифицирования продукции соответствующей международным требованиям.

Важное значение имеет стимулирование и поддержка со стороны государства отечественного экспорта агропродовольственной продукции, прежде всего зерна, экологически чистых продуктов питания. В этой связи необходима разработка новых инструментов поддержки

экспорта, таких как предоставление государственных гарантий по кредитам, привлекаемым экспортерами в казахстанских кредитных организациях, субсидирование за счет средств республиканского бюджета процентных ставок по кредитам, привлекаемым экспортерами. [2]

Необходимо также введение механизма компенсации части затрат экспортеров по страхованию и совершенствование порядка возврата им налога на добавленную стоимость. При этом необходимо четко определить перечень экспортных товаров и стран-импортеров. Не менее важное значение имеет и осуществление субсидирования процентных ставок по кредитам, привлекаемым для развития транспортной и портовой инфраструктуры, так как ограниченная пропускная способность терминалов, а зачастую и отсутствие технической возможности перевалки продукции ограничивают возможности экспорта.

Формирование интегрированных структур в агропромышленном комплексе - одно из важнейших направлений стратегии его развития.

Задача органов государственного управления - законодательное обеспечение деятельности интегрированных фирм, экономическое стимулирование их формирования, стартовая поддержка. Это предполагает решение вопросов о консолидации и передаче в траст пакетов акций перерабатывающих предприятий, закрепленных за сельскими товаропроизводителями, регламентацию порядка их формирования, принятие мер по стимулированию деятельности,

С созданием межрайонных интегрированных формирований холдингового типа возникают проблемы в области организации управления отраслью на районном и областном уровнях. Уже сейчас можно констатировать, что государственные органы управления на областном уровне и органы местного самоуправления в районах практически отстранены от выполнения присущих им функций по отношению к интегрированным структурам. Необходим поиск механизма взаимоотношений агрохолдингов с региональными и местными органами управления.

Процесс воссоздания взаимных экономических и производственно-технологических связей на новых принципах идет медленно. При этом нам нельзя копировать формы интеграции, сложившиеся на Западе. Необходимо искать новые, наиболее приемлемые для наших условий пути, решения, подходы к созданию эффективных структур и совершенствовать уже действующие, разрабатывать механизмы хозяйствования и системы управления, обеспечивающие повышение эффективности их деятельности. [3]

В интересах дальнейшего развития интеграционных процессов повышения эффективности управления АПК следует поощрять и распространять опыт работы перерабатывающих и других предприятий, которые выступают в качестве интеграторов и инвесторов по отношению к сельхозтоваропроизводителям, оказывают им на взаимовыгодной основе материально-техническую, финансовую поддержку, предотвращают их банкротство путем слияния или присоединения. Очень важно, что в таких интегрированных формированиях распределение прибыли от продажи конечной продукции осуществляется между сельхозтоваропроизводителями, переработчиками и торговлей на договорной основе с учетом затрат, понесенных на каждой стадии технологической цепочки, или путем установления коэффициентов цен на конечную продукцию и сельскохозяйственное сырье.

В сфере освоения новых технологий и диверсификации деятельности сельскохозяйственных предприятий может быть использована кооперация как форма международного разделения труда, консорциумы, транснациональные корпорации, международные финансово-промышленные группы, международные технопарки и инкубаторы инвестиционного бизнеса, международные центры подготовки кадров.

Развитие форм хозяйствования (не только создание новых, но и совершенствование существующих путем развития внутривладельческих отношений, технологических условий производства - объективная необходимость, обусловленная социально-экономическим и научно-техническим прогрессом. При этом следует уделять серьезное внимание малому бизнесу - крестьянским (фермерским) и личным подсобным (приусадебным) хозяйствам населения.

Цель государственного регулирования - дать импульс внутренним факторам развития АПК, вызвать кумулятивный процесс. Отсюда можно выделить следующие узловые проблемы создания эффективной системы государственного управления АПК.

Первая - определение и четкое разграничение функций государственного управления на всех уровнях, включая не посредствен но товаропроизводителей с учетом их организационно-правового статуса: государственные предприятия, кооперативы, акционерные общества, крес-

тыянские (фермерские) хозяйства и т. д.

Вторая - создание новой системы хозяйственного управления, соответствующей условиям рынка и учитывающей рациональное сочетание всех видов управления АПК: государственное, хозяйственное и муниципальное.

Стратегическое направление государственной экономической политики в АПК должно быть ориентировано на достижение следующих перспективных целей:

- обеспечение устойчивых темпов экономического роста и научно-технического прогресса, повышение конкурентоспособности продукции на внутреннем и зарубежном рынках, эффективная интеграция в зарубежные хозяйственные связи;

- достижение качества жизни населения (в том числе сельского), соответствующего стандартам экономически развитых стран.

Список использованных источников:

1. Айдаров Т.А., Искаков К.К. Перспективы повышения конкурентоспособности казахстанского сельского хозяйства. Труды МНПК. «Ауезовские чтения - 12», Шымкент, 2014, март

2. Айдаров Т.А., Шерстюк В.Ю. Повышение эффективности государственного управления малым и средним бизнесом. МНПК «Проблемы и перспективы развития государственных институтов в современных условиях», ВКГУ им С. Аманжолова, 2014

3. Айдаров Т.А. Менеджмент в АПК (электронный учебник), Шымкент, 2014г.

Сыздыкова А. Ж.

магистрант

КарГУ им. академика Е.А. Букетова

Казахстан, г. Караганда

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ СТРАХОВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ

Одним из важнейших направлений развития процессов глобализации в мировой экономике является международное движение капитала, которое находит свое выражение в виде различного рода иностранных инвестиций. Специфика иностранных инвестиций состоит в том, что владельцы капитала из одного государства (или нескольких государств) вкладывают его в объекты инвестиций, расположенные на территории другого государства. Этот процесс размещения иностранных инвестиций связан с различного рода рисками, т. е. возможным ущербом от неблагоприятных событий, приводящих к убыткам, потерям, ущербу для инвестора. Главным вопросом для многих форм инвестиций является обеспечение страховой защитой от неблагоприятного влияния таких рисков.

В мировой практике существуют различные методы предотвращения возможных убытков по различным видам инвестиционной деятельности. Например, портфельные инвестиции могут быть застрахованы от возможных потерь, связанных с изменением цен на акции, облигации с помощью хеджирования.

Для страхования прямых инвестиций применяются различные виды страхования путем заключения соответствующих договоров со страховыми компаниями. Рассмотрим более подробно вопросы страхования прямых иностранных инвестиций.

Риски, которым подвержены прямые инвестиции, могут быть разделены на следующие группы.

1. Риски стихийных бедствий: ураган, шторм, землетрясение, наводнение, необычайно сильные морозы, град, сель, выход подпочвенных вод и другие подобные события природного характера.

2. Риск пожара, который может быть вызван различными причинами как природного (например, удар молнии), так и техногенного (связанного с производственной деятельностью) происхождения.

3. Технические риски, которые могут быть непосредственно связаны со строительством, сооружением, монтажом, пробным пуском и эксплуатацией сооружаемых объектов.

4. Политические риски, к которым относятся: национализация, экспроприация инвестиций;

общенациональные забастовки, гражданские волнения, беспорядки, военные действия, действия органов государственной власти, ограничивающие конвертируемость валюты, режим вывоза капитала, прибыли и др.

5. Действия третьих лиц: грабеж, воровство, вымогательство и другие подобные действия.

6. Хозяйственные риски, к которым относятся изменения рыночной конъюнктуры.

7. Другие риски, которые нельзя отнести ни к одному из перечисленных выше. [1]

Большинство из этих групп инвестиционных рисков покрывается страхованием или иногда самострахованием, т. е. путем создания неких собственных резервных фондов.

Например, существующие в мировой практике различные виды имущественного страхования покрывают большинство рисков стихийных бедствий, огневые риски, а также ущерб от действия третьих лиц, технические риски и некоторые другие. Данные риски, как правило, хорошо описываются страховой статистикой, имеют отлаженную систему перестрахования и таким образом обеспечиваются достаточно надежной страховой защитой. Виды страхования, обеспечивающие защиту от данных рисков, имеют давнюю историю и достаточно хорошо описаны в литературе по страхованию. При решении вопроса о страховании инвестиций, материализованных в виде различного вида имущества, необходимо учитывать лишь особенности действующих в той или иной стране законодательства, обычаев и правил страхования, а также надежность страховой компании.

Особенностью традиционных видов страхования имущества является то, что политические риски, как правило, не страхуются в рамках данных договоров страхования. К тому же политические риски не имеют достаточно надежной статистической базы, т. е. вероятность их наступления предсказать чрезвычайно трудно. Оценка рисков здесь носит чаще всего характер экспертных оценок. Кроме того, последствия их наступления могут носить для инвестора катастрофический характер и требуют значительных сумм компенсаций инвестору.

В силу этих особенностей политических рисков традиционно в защите инвесторов от их действия существенную роль играет государство.

1. Государство дает соответствующие правовые гарантии иностранным инвесторам путем принятия соответствующих национального законодательства и заключением международных соглашений о поощрении и защите инвестиций.

2. Любое государство, предусматривая инвестиции как важную составляющую своей внешнеэкономической политики, принимает непосредственное участие в страховании иностранных инвестиций путем создания государственной страховой компании, страхующей от политических рисков либо путем поддержки деятельности частных страховых компаний, занимающихся данным видом страхования.

В зарубежных странах подобные страховые организации существуют уже давно. Например, в США страхованием иностранных инвестиций занимается Корпорация частных зарубежных инвестиций – ОПИК (OPIC – Overseas Private Investment Corporation). ОПИК как специализированное агентство учреждено в 1969 г. специальной поправкой к законодательному акту Федерального правительства США 1961 г. «О зарубежной помощи». Деятельность этой организации охватывает американские инвестиции в 140 странах. ОПИК оказывает поддержку американским инвесторам по трем следующим программам:

- Страхование имущественных интересов от политических рисков, связанных с экспроприацией или национализацией, необратимостью местной валюты, повреждением имущества и потерей прибыли в результате гражданских волнений, войн, изменения политического режима и тому подобное.

- Финансирование проектов и кредитование частных инвесторов путем предоставления краткосрочных и долгосрочных займов.

- Оказание консультационных услуг инвесторам по изучению политической и экономической ситуации в предполагаемой для инвестиций стране. [2]

Программа страхования ОПИК предполагает, что право на получение страхового покрытия от ОПИК имеют юридические лица, созданные в соответствии с законодательством США, или иностранные юридические лица, доля участия американского капитала в которых превышает 95%, а также граждане США.

Объектом страхования могут быть следующие виды инвестиций:

- прямые инвестиции, в том числе связанные с проведением строительно-монтажных работ, модернизацией производства;

- права участия, акции и другие ценные бумаги;
- имущественные права, связанные с лицензионной торговлей, международным лизингом, франчайзингом и др.;
- ссуды и кредиты;
- другие виды инвестиций.

Особенность страхования в рамках ОПИК состоит в том, что обязательной предпосылкой заключения договора с конкретным инвестором является заключение межправительственного соглашения о содействии капиталовложениям. Так, только после подписания такого соглашения между Правительством Республики Казахстан и Правительством Соединенных Штатов Америки о стимулировании капиталовложений (г. Вашингтон, 19 мая 1992 г.) в 1992 г. стало возможным страхование политических рисков частных американских инвестиций в Казахстане. [3]

Срок, на который может быть заключен договор страхования, составляет от 12 до 20 лет. Страховая сумма может составлять до 150 млн. долл. США на один проект. При этом страховая сумма составляет не более 90% суммарной стоимости проекта, т. е. на собственном удержании страхователя (инвестора) остается не менее 10%.

Страхование от риска неконвертируемости валюты предполагает выплату страхового возмещения в случае невозможности конвертации прибыли или капитала в твердую валюту из-за решений национального правительства об ограничении обмена валюты или установлении дискриминационного обменного курса, а также решений по блокаде капитала.

Страхование от риска экспроприации или национализации инвестиций предполагает страховую защиту в случаях, если подобные действия проводятся по решению органов государственной власти без предоставления компенсации.

Практика деятельности ОПИК за все время ее существования показывает, что ею были застрахованы чуть более 1% общих американских инвестиций за рубежом.

Таким образом, вследствие национальных особенностей в сфере предоставления гарантий инвесторам в разных странах, когда речь идет о капиталовложениях за рубежом, необходимо выяснить наличие и содержание двусторонних договоров об инвестициях, поскольку наличие таких договоров, как правило, обеспечивает инвесторам преимущества в виде:

- предложений довольно значительных возможностей в плане правовой защиты инвестиций, которые могут отсутствовать в законодательстве принимающей страны;
- предоставления возможности использования факта резидентства при наличии договора о двойном налогообложении между двумя странами;
- предоставления возможности направления дела в третейский (иной) суд согласно положениям двустороннего соглашения об инвестициях.

В сделках, которые не предусматривают возможность использования договоров об инвестициях, инвесторы должны вступать в переговоры с правительством принимающей стороны с целью определения условий защиты, которую они должны получить. При этом обязательным условием, предпосылкой и основой такого взаимодействия должно выступать предварительное изучение и хорошее знание соответствующего национального законодательства принимающей инвестиции страны, с тем чтобы инвесторы могли рассчитывать на механизмы защиты инвестиций, которые изначально способна предоставить им принимающая инвестиции сторона.

Список использованных источников:

1. Шарп У., Александер Г., Бейли Дж. Инвестиции. - М.: Инфра-М, 2011 - 424 с.1Бригхэм Ю., Эрхардт М. Финансовый менеджмент. 10-е изд. Пер.с англ. СПб.: Питер, 2007.С. 326
2. Крушвиц Л. Финансирование и инвестиции. Неоклассические основы теории финансов. Пер с нем. - СПб: "Питер", 2010- 423
3. http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1024941 Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Соединенных Штатов Америки о стимулировании капиталовложений (г. Вашингтон, 19 мая 1992 г.).

Ныйканбаева А.И.
Старший преподаватель кафедры бухгалтерский учет и аудит.
Айкишева Г.Б.
Такауова А.Е.
КЭУК
Казахстан, Караганда

УЧЕТ ФИНАНСОВЫХ ИНСТРУМЕНТОВ

МСФО (IAS) 39 «Финансовые инструменты: признание и оценка», возможно, один из самых сложных в применении МСФО. Многие заинтересованные стороны, включая инвесторов, придерживались мнения о том, что его необходимо пересмотреть. Поэтому в 2009 году был выпущен новый стандарт – МСФО (IFRS) 9 «Финансовые инструменты», который полностью должен заменить МСФО (IAS) 39.

МСФО (IFRS) 9 должен был вступить в силу 1 января 2013 года, затем его вступление было перенесено на 1 января 2015 года.

Однако в ноябре 2013 года обязательная дата вступления в силу МСФО (IFRS) 9 была перенесена до момента окончательного принятия МСФО (IFRS) 9. Таким образом, в настоящее время у компаний есть возможность:

- применять МСФО (IAS) 39 полностью;
- применять МСФО (IFRS) 9 в отношении классификации и оценки финансовых активов и обязательств и учета хеджирования и применить МСФО (IAS) 39 к оставшимся вопросам, таким как отражение обесценения финансовых активов.

Если у компании небольшое количество финансовых инструментов, то влияние перехода от МСФО (IAS) 39 к применению МСФО (IFRS) 9 будет минимальным.

Поэтому рассмотрим особенности отражения финансовых инструментов по МСФО (IAS) 39 и по МСФО (IFRS) 9. [1]

МСФО (IFRS) 9 указывает, что определения перечисленных ниже терминов представлены в МСФО (IAS) 32 «Финансовые инструменты: представление информации», МСФО (IAS) 39 или МСФО (IFRS) 7 «Финансовые инструменты: раскрытие информации»: [2]

амортизированная стоимость финансового актива или финансового обязательства; кредитный риск; метод эффективной ставки процента; долевого инструмента; финансовый актив; финансовый инструмент; финансовое обязательство; хеджируемая статья; инструмент хеджирования; затраты по сделке.

Финансовый инструмент - это контракт, влекущий за собой одновременное образование финансового актива одной стороны и финансового обязательства или долевого инструмента у другой стороны.

Исходя из определения, финансовыми инструментами является достаточно широкий круг активов, включенных в отчет о финансовом положении. Это первичные финансовые активы (денежные средства, их эквиваленты, дебиторская задолженность, акции и облигации), а также и производные инструменты (опционы, форварды, свопы и т. п.). Такие активы, как запасы, основные средства и нематериальные активы (гудвилл, патент), хотя и дают их владельцу возможность рассчитывать на положительные денежные потоки, но не обеспечивают ему непосредственного права на получение денежных средств или финансовых инструментов. В связи с этим данные активы не являются финансовыми. То же верно и для обязательств. Обязательства, не являющиеся контрактными в своей основе (налоговые обязательства), не могут быть финансовыми. Таким образом, товарные контракты регулируются требованиями МСФО (IAS) 39, если каждая из сторон имеет право на получение денежных средств или других финансовых инструментов. Однако приобретение товаров или сырья в рамках товарных торговых отношений или для производства и переработки к таким контрактам не относится.

Амортизированная стоимость финансового актива или финансового обязательства - величина, в которой финансовые активы или обязательства измерены при первоначальном признании, за вычетом выплат в погашение основной суммы долга, уменьшенная или увеличенная на сумму накопленной с использованием метода эффективной ставки процента амортизации разницы между первоначальной стоимостью и суммой погашения, а также за вычетом суммы уменьшения (прямого или путем использования счета оценочного резерва) на обесценение или

безнадежную задолженность.

Метод эффективной ставки процента - метод расчета амортизированной стоимости финансового актива или финансового обязательства (или группы финансовых активов или финансовых обязательств) и распределения процентного дохода или процентного расхода на соответствующий период.

Эффективная процентная ставка - ставка, применяемая при точном дисконтировании расчетных будущих денежных платежей или поступлений на протяжении ожидаемого времени существования финансового инструмента или, где это уместно, более короткого периода, до чистой балансовой стоимости финансового актива или финансового обязательства.

Затраты по сделке - дополнительные затраты, непосредственно связанные с приобретением, выпуском или выбытием финансового актива или финансового обязательства. Дополнительные затраты - затраты, которые не возникли бы, если бы предприятие не приобрело, не выпустило или не продало финансовый инструмент.

Договор финансовой гарантии - это договор, согласно которому эмитент обязан произвести определенные выплаты с целью возмещения держателю инструмента убытка, понесенного им в связи с тем, что определенный должник не в состоянии совершить платеж в установленный срок в соответствии с первоначальными или пересмотренными условиями долгового инструмента.

Встроенный производственный инструмент - это часть гибридного договора, который также включает непроемкий основной договор, и при этом некоторые потоки денежных средств от комбинированного инструмента меняются аналогично потокам денежных средств от самостоятельного производного инструмента. На пример, определим, что из перечисленного ниже является финансовым инструментом в соответствии с МСФО: денежные средства в банках; золото в слитках в банке; торговая дебиторская задолженность; инвестиции в долговые инструменты; инвестиции в долевые инструменты, где компания не имеет значительного влияния; вложения в долевые инструменты, где компания имеет значительное влияние; расходы будущих периодов; доходы будущих периодов; резерв по судебным издержкам; выпущены долговые инструменты.

Таким образом: денежные средства в банке являются финансовым инструментом. Это финансовый актив у компании и финансовые обязательства у банка (поскольку банк имеет договорное обязательство вернуть денежные средства компании); золото не является финансовым инструментом, это товар; торговая дебиторская задолженность является финансовым инструментом (финансовым активом), поскольку владелец имеет договорное право на получение денежных средств; инвестиции в долговой инструмент являются финансовым инструментом (финансовым активом), поскольку инвестор имеет договорное право на получение денежных средств; инвестиции в долевой инструмент, где компания не имеет значительного влияния, являются финансовым инструментом (финансовым активом), поскольку инвестор держит долевой инструмент, выданный другим лицом; хотя инвестиции в долевой инструмент являются финансовым инструментом (финансовым активом), но если инвестор имеет значительное влияние при совместном контроле или контроль над объектом инвестиций, то такие инвестиции не относятся к сфере применения МСФО (IAS) 32 и учитываются как инвестиции в ассоциированные, совместные предприятия или дочерние предприятия; расходы будущих периодов не являются финансовыми инструментами, так как нет права на получение денежных средств или другого финансового актива; они выходят за рамки применения МСФО (IAS) 32; доходы будущих периодов не подпадают под определение финансового инструмента; они не входят в сферу применения МСФО (IAS) 32; резерв по судебным издержкам не подпадает под определение финансового инструмента, так как они не возникают в результате договорных прав или обязательств; выпущенные долговые инструменты соответствуют определению финансового обязательства

МСФО (IAS) 32, МСФО (IAS) 39 или МСФО (IFRS) 9 должны применяться всеми предприятиями ко всем типам финансовых инструментов, за исключением:

1) долей участия в дочерних и ассоциированных предприятиях, а также в совместном предпринимательстве, которые учитываются в соответствии с МСФО (IFRS) 10 «Консолидированная финансовая отчетность», МСФО (IAS) 28 «Инвестиции в ассоциированные предприятия», МСФО (IFRS) 11 «Совместная деятельность»;

2) прав и обязательств работодателей по планам вознаграждения работникам, к которым применяется МСФО (IAS) 19 «Вознаграждения работникам»;

3) прав и обязательств, возникающих по договору страхования в соответствии с определением, данным в МСФО (IFRS) 4 «Договоры страхования». Однако этот стандарт применяется к производным инструментам, встроенным в договоры страхования, если МСФО (IAS) 39 требует, чтобы предприятие учитывало их отдельно. Кроме того, эмитент должен применять данный стандарт к договорам финансовых гарантий;

4) финансовых инструментов, договоров и обязательств в операциях платежа, основанного на акциях, к которым применяется МСФО (IFRS) 2 «Платеж, основанный на акциях».

Применение МСФО к учету долей участия в дочерних и ассоциированных предприятиях, а также в совместном предпринимательстве, см в таблице 1.

Таблица 1 – МСФО к учету долей участия в дочерних и ассоциированных предприятиях, а также в совместном предпринимательстве.

Уровень владения	Оценка и отражение	Применяемый стандарт
Нет существенного влияния; нет контроля	Классификация финансовых инструментов как оцениваемых впоследствии по амортизированной стоимости или справедливой стоимости. Классификация финансовых инструментов согласно МСФО (IFRS) 9 происходит исходя из: - бизнес-модели предприятия, используемой для управления финансовыми активами; - характеристик финансового актива, связанных с предусмотренными договором потоками денежных средств	МСФО (IFRS) 9 или МСФО (IAS) 39
Существенное влияние; нет контроля (ассоциированная компания)	Существенное влияние - это владение правом участия в принятии решений по финансовой и операционной политике объекта инвестиций, но это не контроль (или совместный контроль) этой политики	МСФО (IAS) 28
Контроль (дочерняя компания)	МСФО (IFRS) 10 определяет, что инвестор обладает контролем над объектом инвестиций только в том случае, если он: - обладает полномочиями в отношении объекта инвестиций; - подвергается рискам, связанным с переменным доходом от участия в объекте инвестиций, или имеет право на получение такого дохода; - имеет возможность использовать свои полномочия в отношении объекта инвестиций с целью оказания влияния на величину дохода инвестора	МСФО (IFRS) 10
Совместная деятельность	Совместная деятельность - это деятельность, совместно контролируемая двумя или большим числом сторон. Для совместной деятельности характерны следующие особенности: - стороны связаны договорным соглашением; - договорное соглашение предоставляет двум или большему числу сторон, связанных договорным соглашением, совместный контроль над деятельностью	МСФО (IFRS) 11

Финансовые активы или финансовые обязательства первоначально оцениваются по справедливой стоимости плюс затраты по сделке (в случае финансового актива) или минус затраты по сделке (в случае финансового обязательства) (кроме финансовых активов или финансовых обязательств, которые учитываются по справедливой стоимости с отображением переоценки в составе прибылей и убытков). На пример: 1 января 2014 года компания «В» приобрела 1 000 облигаций компании «А» номинальной стоимостью одной облигации — 1 000 тенге с датой погашения 31 декабря 2016года на общую сумму 970 000 тенге. Затраты по сделке составили 25 000 тенге. Компания классифицировала данную инвестицию как удерживаемую до погашения.

Согласно выше указанным данным составляются следующие проводки (тенге):

Д-т 2020	«Долгосрчные инвестиции, удерживаемые до погашения»	970 000
К-т 1031	«Денежные средства на текущих банковских счетах в национальной валюте»	970 000
Д-т 2020	«Долгосрчные инвестиции, удерживаемые до погашения»	25 000
К-т 1031	«Денежные средства на текущих банковских счетах в национальной валюте»	25 000

Согласно МСФО (IAS) 39, финансовые активы делятся на четыре категории:

➤ финансовые активы, учитываемые по справедливой стоимости с отражением результатов переоценки на счетах доходов и расходов (финансовые активы, предназначенные для торговли);

- инвестиции, удерживаемые до погашения;
- финансовые активы, имеющиеся в наличии для продажи;
- ссуды и дебиторская задолженность.

Финансовые активы являются предназначенными для торговли, если они:

- приобретаются или принимаются с целью их продажи или обратной покупки в краткосрочном периоде;
- являются частью портфеля идентифицируемых финансовых инструментов, управление которыми осуществляется совместно и недавние операции с которыми свидетельствуют о фактическом получении прибыли на краткосрочной основе;
- являются производными финансовыми активами (за исключением случаев, когда они являются эффективными инструментами хеджирования). [1]

В данную категорию могут быть отнесены облигации, акции, векселя, депозитные сертификаты и прочие финансовые активы, для которых существует активный рынок, либо справедливую стоимость которых можно надежно оценить.

При этом не имеет значения, при каких условиях получены эти активы, то есть, куплены ли они на рынке или получены от должника, а также какой у них срок погашения. Торговля, в любом случае, сводится к активным и частым покупкам и продажам, при этом предназначенные для торговли финансовые инструменты, как правило, используются с целью извлечения прибыли при краткосрочных колебаниях цен на такие активы.

Отсутствие активного рынка для того или иного финансового актива не может служить основанием для его не включения в данную категорию.

В то же время наличие котировки финансового актива еще не означает, что он должен быть однозначно отнесен к названной категории. Основным является намерение использовать финансовые активы для извлечения прибыли в виде маржи или в результате краткосрочных колебаний их цены.

К категории «инвестиции, удерживаемые до погашения» относятся финансовые активы с фиксированными или определяемыми платежами по ним и фиксированным сроком погашения, которые не являются производными и в отношении которых имеется намерение и возможность удерживать их до наступления срока погашения, кроме тех, которые:

- отнесены при признании к категории «финансовые активы, предназначенные для торговли», то есть учитываемые по справедливой стоимости через прибыль или убыток;
- классифицированы в категорию «финансовые активы в наличии для продажи»;
- удовлетворяют определению займов и дебиторской задолженности.

Фиксированные или устанавливаемые платежи и фиксированный срок погашения означают, что по данному финансовому активу определены суммы и даты платежей его владельцу, включая сумму и дату погашения основного долга. Финансовый актив, который является бессрочным и платежи по которому осуществляются в течение неопределенного периода, не может быть отнесен к категории инвестиций, удерживаемых до погашения.

Намерение и возможность удерживать финансовые активы до наступления срока их погашения отсутствуют, если:

- компания намеревается удерживать финансовые активы в течение неопределенного срока;
- компания готова продать финансовые активы (за исключением ситуации, которая возникла впервые и ее нельзя было предвидеть) при изменении рыночных ставок процента, при изменении доходности и доступности альтернативных источников ресурсов;
- эмитент имеет право погасить финансовый актив в сумме, которая значительно ниже величины амортизированных затрат.

К данной категории могут быть отнесены облигации, векселя, депозитные сертификаты и прочие финансовые активы, которые содержат долговое обязательство эмитента. Ключевым фактором классификации финансовых активов в данную категорию является намерение при их приобретении не продавать их до срока погашения. При этом наличие или отсутствие котировки не имеет значения. Котируемая ценная бумага может быть отнесена в данную категорию, если у компании есть намерение держать ее до срока погашения.

К категории «финансовые активы, имеющиеся в наличии для продажи» относятся финансовые активы, которые не являются производными и которые определяются компанией как имеющиеся в наличии для продажи или не могут быть классифицированы в следующие

категории:

- финансовые активы, учитываемые по справедливой стоимости;
- инвестиции, удерживаемые до погашения;
- ссуды и дебиторская задолженность.

К рассматриваемой категории могут быть отнесены облигации, акции, векселя, депозитные сертификаты и прочие финансовые активы, цель приобретения которых отлична от целей приобретения финансовых активов, отнесенных к другим категориям, либо которые не могут быть отнесены к другим категориям.

К категории «ссуды и дебиторская задолженность» относятся:

- финансовые активы, не имеющие котировки;
- финансовые активы с фиксированными или определяемыми платежами по ним.

К данной категории могут быть отнесены: кредиты предоставленные, депозиты размещенные, финансовый лизинг, факторинг, дебиторская задолженность по расчетам с покупателями.

Согласно МСФО (IAS) 39, финансовые обязательства делятся на две категории:

- учитываемые по справедливой стоимости через прибыль или убыток;
- учитываемые по амортизированной стоимости.

Согласно МСФО (IAS) 39, оценка финансовых активов и финансовых обязательств после первоначального признания зависит от их классификации, смотрите таблицу 2,3.

Таблица 2 Оценка финансовых активов после первоначального признания

Категория	Оценка	В составе чего отображаются изменения	Проверка на уменьшение полезности
1	2	3	4
Финансовые активы, предназначенные для торговли	Справедливая стоимость	Прибыль или убытки	Не проводится
Инвестиции, удерживаемые до погашения	Амортизируемая стоимость методом эффективной процентной ставки	Прибыль или убытки	Проводится
Финансовые активы, имеющиеся в наличии для продажи	Справедливая стоимость	Прочий совокупный доход	Проводится
Ссуды и дебиторская задолженность (финансовые активы)	Амортизируемая стоимость	Прибыль или убытки	Проводится

Таблица 3 Оценка финансовых обязательств после первоначального признания

Категория	Оценка	В составе чего отображаются изменения	Проверка на уменьшение полезности
Финансовые обязательства, учитываемые по справедливой стоимости через прибыль или убыток	Справедливая стоимость	Прибыль или убытки	Не проводится
Финансовые обязательства, учитываемые по амортизированной стоимости	Амортизируемая стоимость методом эффективной процентной ставки	Прибыль или убытки	Не проводится

Список использованных источников:

1. МСФО (IAS) 39 «Финансовые инструменты: признание и оценка»
2. МСФО (IFRS) 7 «Финансовые инструменты: раскрытие информации»
3. МСФО (IAS) 28 «Инвестиции в ассоциированные предприятия».

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ КАЗАХСТАНА

В настоящее время вопрос о повышении финансовой устойчивости и платежеспособности является актуальным для страховых компаний Казахстана. Финансовая устойчивость с одной стороны выступает своеобразным отображением доходов и расходов страховой организации, с другой стороны - иммунитетом к воздействию внутренних и внешних факторов.

Недостаточная финансовая устойчивость может привести к уклонению от выплат страхователям при наступлении страхового случая, отсутствию средств для развития страховой деятельности, потере деловой репутации и другим последствиям. При всем при этом избыточная финансовая устойчивость может обременить страховую компанию излишними резервами, тем самым препятствуя её развитию. Исходя из этого, под финансовой устойчивостью следует понимать такое состояние финансовых ресурсов, которое соответствует требованиям рынка и отвечает потребностям стратегического развития страховой организации.

Показатели финансовой устойчивости страховой (перестраховочной) организации включают в себя:

1. минимальные размеры уставного и собственного капиталов;
2. стоимость активов и степень их диверсификации;
3. размеры страховых резервов и иных обязательств;
4. показатели платежеспособности (маржа);
5. соотношение объемов обязательств по страхованию и перестрахованию;
6. рентабельность оказываемых страховых и перестраховочных услуг;
7. эффективность осуществляемой инвестиционной политики [1, с. 135].

В данной статье хотелось бы подробно остановиться на показателях финансовой устойчивости, обозначив при этом основные проблемы и пути их решения для дальнейшего функционирования страхового рынка.

На протяжении длительного времени специалистами и учеными в области страхования рассматривается вопрос о повышении капитализации страховых компаний с целью укрепления финансовой устойчивости страхового рынка в целом. Например, в конце января 2015 г. страховая компания «Евразия» предложила увеличить минимальный размер уставного капитала и гарантийного фонда для вновь создаваемой страховой организации.

Одним из аргументов АО СК «Евразия» является то, что недостаточная капитализация страховых компаний может привести к деградации их основной функции - минимизации последствий наступления неблагоприятных обстоятельств у клиентов через осуществление страховых выплат. Низкокапитализированный страховщик вместо осуществления выплат пытается их уменьшить или уклониться, что приводит к неудовлетворённости потребителя и отрицательно сказывается на финансовой устойчивости компании.

Однако как показывает практика, только увеличением капитала проблему платёжеспособности и финансовой устойчивости страховщика решить невозможно. В связи с этим Ассоциация страховщиков Казахстана высказала свою позицию по данному вопросу, указав на то, что представленные предложения по повышению капитализации и адекватности страховых резервов является лоббированием собственных узких интересов и носят элементы недобросовестной конкуренции [2, с.16].

С целью увеличения уставного капитала и укрепления на рынке происходит процесс объединения некоторых страховых компаний. В июне 2015 года было объявлено о завершении интеграции АО «СК «Казкоммерц-Полис» и АО «Казкоммерц-Life» со страховыми компаниями группы БТА Банка. Интеграция компаний позволяет усилить синергетический эффект от операционной и финансовой деятельности и увеличить объем продаж.

Неизменным является тот факт, что для осуществления продажи страхового продукта необходимо убедить потенциального клиента в его необходимости. В этом случае все зависит от того, насколько развита информационная деятельность страховых компаний.

В Казахстане сохраняется тенденция низкой заинтересованности населения в использовании страховых продуктов с целью минимизации финансовых потерь от непредвиденных событий. Например, если в развитых странах доля страховых премий к величине ВВП достигает 8-12%, то в Казахстане доля страхового сектора в экономике остаётся ещё крайне низкой (таблица 1).

Таблица 1. Макроэкономические показатели страхового сектора

Основные показатели страхового сектора	01.10.2014	01.10.2015
ВВП, в млрд. тенге	38 624,4	41 308,0
Отношение активов к ВВП, в %	1,56	1,88
Отношение собственного капитала к ВВП, в %	0,75	0,94
Отношение страховых премий к ВВП, в %	0,47	0,54
Отношение страховых премий на душу населения, в тенге	10 411,8	12 635,5

За последние несколько лет доля страховых премий не превышает показателя 0,55% от ВВП. Объем страховых премий в расчете на душу населения не превысил 100 долл., при этом население Республики Казахстан составляет 17,6 млн. человек. И, несмотря на динамичный рост активов, их отношение к ВВП остаётся на довольно низком уровне - не более 1,9 %.

В связи с этим проблема развития страховой культуры и обеспечения финансовой грамотности, оказывающая непосредственное влияние на финансовую устойчивость страховых компаний, выходит на первый план.

В качестве решения данной проблемы может быть предложен запуск проекта по обучению финансовой грамотности в области страхования. В начале 2015 года такой проект был запущен Kaspi банком для повышения уровня осведомленности граждан в сфере предлагаемых банковских услуг. Гражданам объясняют необходимость планирования семейного бюджета, размещения свободных денежных средств на счетах, открытие депозитов, грамотного использования кредитных ресурсов. Особого внимания заслуживает вопрос о финансовом мошенничестве и борьбе с ним. В первую очередь в данном проекте старались предоставить информацию регионам, так как Алмата и Астана, являясь ведущими финансовыми центрами страны, более информированы во всех этих вопросах.

В связи с активным распространением информации степень осведомленности населения о банковских услугах является более высокой, чем по страховым услугам. Аналогичный проект может быть запущен для разъяснения населению особенностей функционирования страхового рынка в нашей стране. В большинстве случаев граждане принимают решение о покупке страхового продукта после длительных размышлений, проанализировав выгоды предлагаемой услуги, опросив своих близких и знакомых.

В рамках проекта может обсуждаться необходимость существования системы страхования в современном мире, разъяснение по использованию страховых продуктов, как по обязательному, так и по добровольному страхованию. Необходимо привлечение квалифицированных специалистов для чтения лекций, проведения мастер - классов.

Таким образом, вышеуказанные мероприятия можно охарактеризовать как маркетинговые методы распространения страховых продуктов, включая public relations - организацию общественного мнения, основной задачей которого является создание и поддержание имиджа страховой компании в глазах потребителей.

Стоит упомянуть о важной роли государства в части повышения страховой культуры населения, финансовой устойчивости и надежности страховых компаний. Государство наиболее заинтересованно в развитии страхового рынка в рамках финансовой системы страны. Согласно Концепции развития финансового сектора Казахстана до 2030 года необходимо уделить внимание распространению накопительного страхования, позволяющего решить целый комплекс задач. Во-первых, компенсировать недостаточность системы государственного социального страхования и обеспечения. Во-вторых, защитить финансовые интересы при утрате трудоспособности и смерти.

Отрасль страхования жизни, обладая социальной ориентированностью и накопительной функцией, может стать альтернативой банковским депозитам, преимуществом которой будет являться наличие страховой защиты. Страхование жизни, которое служит дополнительной социальной защитой, будет использовано для получения других видов финансовых услуг.

Особое место в развитии накопительного страхования должны занимать новые страховые

продукты, которые позволяют страхователям совмещать инвестиционное управление со страхованием жизни (unit-linked) и участвовать в прибыли страховщика.

Кроме того, как показывают результаты проверок деятельности страховых организаций, а также поступающие жалобы страхователей, продолжают существовать тенденции роста мошеннических действий страховых посредников, выплаты необоснованных размеров комиссионного вознаграждения, нарушения требований законодательства по периодичности выплаты комиссионного вознаграждения, а также по приему наличных денег от страхователей в уплату страховой премии, введение в заблуждение страхователей, предоставление поддельных страховых полисов.

В этой связи указанные проблемы требуют концептуального решения и пересмотра существующей схемы взаимодействия цепочки «страховая организация – страховой агент – страхователь», возникающей в процессе оказания страховых услуг участниками страхового рынка.

Так, одним из путей решения представляется внедрение электронных продаж страховых полисов в отношении обязательных и добровольных видов страхования, предусматривающее наличие учетной организации по формированию и ведению базы данных, предположительно на основе Единой базы данных по страхованию (далее – ЕСБД), доступ к которой будут иметь заинтересованные лица для проверки наличия обязательной страховой защиты автовладельцев [3].

Помимо всего прочего, одной из проблем для развития страхового сектора и поддержания (обеспечения) финансовой устойчивости страховых компаний является отсутствие эффективных инструментов инвестирования, то есть на финансовом рынке недостаточно представлены финансовые инструменты для инвестирования в долгосрочном периоде. Хотя страховые компании, как никто другой, обладают высоким потенциалом для осуществления долгосрочных вложений уже имеющегося капитала.

От эффективности размещения временно свободных средств зависит как доход страховщика, так и его платежеспособность (возможность выплаты по своим обязательствам), в связи с этим размещение страховых резервов находится под контролем государства. Необходимо отметить, что инвестиционная деятельность страховых организаций носит консервативно-сбалансированный характер. Показатели инвестиционной деятельности страховых компаний представлены в таблице 2.

Таблица 2. Структура инвестиционного портфеля страховых организаций

Финансовые инструменты	2012 год		2013 год		2014 год	
	млн. тг.	доля в %	млн. тг.	доля в %	млн. тг.	доля в %
Государственные ценные бумаги РК	62 383	18,45	71 097	17,41	83 876	18,27
Вклады в БВУ	105 221	31,13	128 279	31,41	149 578	32,58
Ценные бумаги международных финансовых организаций	9 677	2,86	8 660	2,12	5 411	1,17
Негосударственные ценные бумаги эмитентов РК	135 985	40,23	159 950	39,17	170 118	37,06
Операции «Обратное РЕПО»	3 097	0,92	10 902	2,67	15 117	3,29
Государственные ценные бумаги иностранных эмитентов	8 141	2,41	12 107	2,96	8 765	1,90
Негосударственные ценные бумаги иностранных эмитентов	13 195	3,90	16 989	4,16	25 684	5,64
Прочие финансовые инструменты	340	0,10	390	0,1	430	0,09
Итого	338 039	100	408 374	100	458 979	100

Согласно анализу структуры инвестиций страховых компаний стоит отметить, что в основном преобладают три основных направления вложений: государственные финансовые инструменты, корпоративные ценные бумаги отечественных эмитентов и депозитные счета в банках. За анализируемый период из этих трех направлений возросли только вклады в БВУ, тогда как доли ГЦБ и негосударственных ценных бумаг эмитентов РК сократились.

В этот же период заметно увеличилась доля негосударственных ценных бумаг иностранных эмитентов от 3,90% до 4,16% и 5,64% соответственно. Сюда же входит и доля операций «Обратное РЕПО», которая имеет стабильную положительную динамику и за анализируемый период увеличилась от 0,92% до 3,29%, то есть более чем в три раза.

Несмотря на увеличение доли некоторых финансовых инструментов в инвестиционном портфеле страховых компаний, доходы от инвестиционной деятельности в 2014 году оставались на невысоком уровне, но в 2015 году ситуация изменилась (таблица 3).

Таблица 3. Структура доходов страховых организаций

Прибыль/убыток	01.10.2014		01.10.2015	
	млн. тг.	в %	млн. тг.	в %
Доходы от страховой деятельности	135 759,8	77,1	145 575,8	50,9
Доходы от инвестиционной деятельности	39 082,4	22,2	139 157,5	48,6
Прочие доходы	1 243,8	0,7	1 478,5	0,5
Итого доходов	176 086,0	100,0	286 211,9	100,0

В качестве предложений по повышению эффективности инвестиционной деятельности страховых компаний является разработка и внедрение новых видов страхования. Например, социально значимые виды страхования будут служить дополнительным элементом в системе социальной защиты населения и позволят привлечь в экономику государства свободные средства в виде инвестиций.

Среди самых необычных случаев страхования за последнее время было страхование риска попадания мяча в лунку с первого удара во время проведения турнира по гольфу в Астане 6 сентября 2014 года. В случае наступления страхового случая игрок получал в качестве приза автомобиль, а страховая компания возмещала его стоимость организаторам турнира.

Кроме этого, одна из страховых компаний Казахстана застраховала жизнь и здоровье слона в Алматинском зоопарке, обозначив особый вид страхования, как страхование жизни и здоровья редких животных.

Согласно прогнозам специалистов в Казахстане к 2016 году может появиться фонд страхования профессиональной ответственности врачей. Пока планируется внесение взносов со стороны медицинских работников и возмещение государством 50%. При этом представителем государства в медицинской организации будет сам руководитель этой организации, то есть он будет возмещать ущерб пациенту 50% и оставшиеся 50% медицинский работник.

При правильной организации работы каждый работодатель будет заинтересован в минимизации количества случаев причинения вреда, предотвращении возникновения страховых случаев, повышению квалификации медицинских работников. Это в конечном итоге должно привести к повышению качества медицинских услуг [4].

От результатов деятельности страховщика зависит не только его прибыль, но и благосостояние страхователей. Поэтому страховщик, как ни какая другая организация должна следить за своей финансовой устойчивостью.

В качестве рекомендаций с целью обеспечения финансовой устойчивости страховым компаниям необходимо постоянно проводить анализ структуры своего портфеля, следить за уровнем убыточности и изменением количества договоров и объемов взносов, своевременно проводить мероприятия по управлению портфелем.

Список использованных источников:

1. Назарчук И.М. Страхование: учебник. Изд-во Nurpress, Алматы 2014. - 158с.
2. Капитал - ради капитала? Журнал «Рынок страхования», январь - февраль 2015 г.
3. Концепция развития финансового сектора Казахстана до 2030 года. Утверждена

постановлением Правительства Республики Казахстан от 27 августа 2014 года № 954

4. Фонд страхования профответственности врачей может появиться в Казахстане к 2016 году [Электронный ресурс]. – URL: http://news.headline.kz/society/fond_strahovaniya_profotvetstvennosti_vrachey_mozhet_poyavitsya_kazakhstan_2016_godu.html

Тулеева А.Ж.

Айдаров Т.А.

Дарибаева А.С.

ЮКГУ им М. Ауэзова., г Шымкент

ЭФФЕКТИВНЫЙ МАРКЕТИНГ – ОСНОВА СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ФИНАНСОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В АПК В УСЛОВИЯХ НОВЫХ ВЫЗОВОВ

В условиях экономического кризиса каждое предприятие должно стремиться к постоянному и ритмичному поступлению финансовых средств, к получению максимальной прибыли от своей производственно-хозяйственной деятельности, а это в свою очередь предполагает знание рынка и его законов, формирование конкурентной среды, приспособление производства под выпуск продукции, пользующейся высоким спросом у покупателя. При этом необходимо отработать механизм воздействия и регулирования рынка, сбалансировать спрос и предложение на продукцию сельского хозяйства, выработать перспективную внутреннюю и внешнюю сельскохозяйственную политику в регионе.

Организация маркетинговой деятельности в АПК призвана решать следующие задачи: восстановление масштабов производства сельскохозяйственной продукции; максимальное удовлетворение потребностей населения в жизненно важных продуктах питания (по количеству, качеству и потребительским свойствам) и предприятий в исходном сырье для производства продуктов потребления: осуществление межрегионального обмена; выход на внутренний и внешний рынки.[1]

В этой связи разработка маркетинга должна охватывать все уровни управления сельским хозяйством, предприятия всей форм собственности, обеспечить взаимосвязь территориального и отраслевого принципов функционирования рынка.

Специфика хозяйствования на различных уровнях АПК (область, район, предприятие) определяет особенности развития маркетинга, состав и распределение функций, осуществление маркетинговой деятельности, объем затрат и др. Для организации и эффективного функционирования маркетинга разработаны методико - организационные и нормативно-правовые аспекты деятельности и их обеспечение на предприятиях и в органах управления на всех уровнях. При этом должно быть объективное невмешательство в маркетинговую деятельность предприятий со стороны вышестоящих руководящих органов, а проведение - идентичных по своему характеру работ, но на разных уровнях АПК области, обеспечивающих региональный комплекс маркетинга. Иначе говоря, суть конкретной функции маркетинга может быть одной и той же, но в одном случае она распространяется только на первичный, в другом - на районный, в третьем - на межрайонный, в четвертом - на областной и затем межобластной, республиканский и зарубежный уровень. [2]

Первичный уровень организации маркетинга в АПК региона представлен предприятиями. Это основное звено маркетинговой деятельности охватывает многочисленную группу предприятий, различающихся как по направлениям специализации, объемам производства, по степени самостоятельности, формам собственности, так и по своим возможностям реализации продукции, кадровым, финансовым и др. В зависимости от этих отличительных особенностей и следует формировать схемы организации и принципы функционирования маркетинговой службы.

Потребность в организации маркетинга исходит из необходимости максимального удовлетворения потребностей населения области в высококачественной сельскохозяйственной продукции, сырье и продовольствии, вывода предприятий области на внешний рынок, повышения эффективности деятельности предприятий (всех форм собственности, направлений и размеров) на основе развития маркетинговой деятельности в данном регионе.

Областной уровень организации маркетинга может быть представлен следующими позициями:

- организация научно-методического центра маркетинга в составе министерства или при министерстве сельского хозяйства области.

- создание формирования областного масштаба по производству и реализации специализированной продукции.

Организация научно-методического центра предусматривается путем формирования самостоятельного отдела (структурной единицы) в составе или при министерстве сельского хозяйства. Этот отдел независим от предприятий области, функционирует за счет бюджетных средств области, а также может существовать на коммерческой основе, за счет денежных поступлений за оказание научно-методической помощи и консультаций предприятиям территории. Для того чтобы предприятия области были заинтересованы в регулярном пользовании маркетинговыми услугами центра, необходим действительно высокий уровень маркетинга, наличие высоко квалифицированных кадров специалистов - маркетологов. [3]

Специфика моделирования заключается в том, что именно на первичном уровне осуществляются непосредственное производство сельскохозяйственной продукции и организационные процессы маркетинга, от которых во многом будет зависеть функционирование каждого предприятия и АПК области в целом.

Так, малые и небольшие по объемам производства предприятия осуществляют, как правило, только производство и реализацию сельскохозяйственной продукции (на уровне исходного сырья, в основном для внутреннего потребления). Отсюда и функции маркетинга будут ограничены и в основном представлены планированием сбыта, обоснованием размеров производства в соответствии с требованиями рынка, качеством продукции.

Крупные сельскохозяйственные предприятия осуществляют более широкий спектр деятельности: производство, переработку и сбыт продукции. Отсюда и функции маркетинга будут носить множественный характер.

В настоящее время отсутствуют утвержденные типовые штаты, регламентирующие маркетинговую деятельность, поэтому каждое предприятие самостоятельно формирует отдел (функции, исполнители), исходя из той потребности, которая вытекает из действующей экономической и конъюнктурной ситуации и возможностей.

Поэтапная организация маркетинговой службы. Формирование отдела агромаркетинга следует начинать с возникновения в нём потребности. При этом важно не просто инициатива, а объективное ощущение необходимости всему коллективу.

В связи с тем, что проблема маркетинга объемна, сложна и многообразна, к ее освоению следует подходить постепенно, поэтапно. Только по мере решения одних проблем маркетинга можно переходить к другим, более сложным, органически вытекающим из предыдущих. Поэтому при формировании маркетинговых служб следует придерживаться следующей последовательности.

На первом этапе возложить на специалистов предприятия выполнение соответствующих функций маркетинга, разработку отдельных маркетинговых задач. Выполнение отдельных элементов маркетинговой ориентации наряду со своими должностными обязанностями представляет собой одну из форм развития основной деятельности и не вызывает особых осложнений в системе взаимоотношений.

На втором этапе по мере накопления опыта работы в области маркетинга и более четкого очерченного круга маркетинговой деятельности следует создавать внутри отделов функциональные группы, профессионально занимающиеся выполнением отдельных или нескольких однородных функций маркетинга.

На третьем этапе следует приступить к усилению роли отдела (группы, сектора) сбыта в составе коммерческой службы предприятия и расширению функций маркетинговой ориентации.

На четвертом этапе необходимо преобразование функциональных отделов, имеющих внутри функциональные группы, в самостоятельный отдел маркетинга. На этом этапе отдел находится на равных правах с другими функциональными отделами предприятия и возглавляется главным специалистом по маркетингу (главным маркетологом). При этом уже не допускается дублирование функций - отдел выполняет комплекс маркетинговых работ и почти не зависит от других отделов предприятия.

На пятом этапе возрастает роль отдела маркетинга на предприятии, осознание всеми работниками значимости функций маркетинга в системе управления и приоритета в вопросах функционирования предприятия (стратегии и тактики, производственно-сбытовой политики и так

далее). В этих условиях статус руководителя отдела попытается до уровня заместителя директора по маркетингу. Именно маркетинговая служба должна оказывать прямое, непосредственное влияние на программу, функции предприятия и на все подразделения, процессы специализации и диверсификации производства.

Список использованных источников:

1. Айдаров Т.А., Сейдахметов М.К. Управление эколого-экономической эффективностью в АПК. Труды БГТУ, № 7, 2013.
2. Айдаров Т.А. Анализ развития, значения АПК Казахстана и его регулирование. Научный мир Казахстана. № 1-2, 2013.
3. Айдаров Т.А., Сатымбекова К.Б. Особенности финансово-кредитной политики республики Казахстан в АПК: направления, механизмы, методы. Труды НПК «Астана – новая глава национальной истории, посвящённой 15 – летию города Астаны», июль, 2013

Тунгушбаева Д. С.

магистрант

КарГУ им. академика Е.А. Букетова

Казахстан, г. Караганда

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ КРЕДИТОВАНИЯ СУБЪЕКТОВ МСБ В КАЗАХСТАНЕ

МСБ в современной экономике рассматривается в качестве важнейшего из ее элементов и катализатора экономического развития. В сфере МСБ осуществляется большая часть инноваций, при этом именно данный сектор обеспечивает значительную долю занятости населения, ликвидирует рыночные провалы в производстве невыгодных для крупных предприятий видов продукции, способствует оптимизации структуры экономики, увеличению доходной части бюджета, повышению уровня занятости, снижению социальной напряженности, формированию среднего класса общества. Однако в Казахстане возможности МСБ не полностью реализуются на практике, что подтверждается сравнением показателей МСБ с аналогичными в развитых странах. Одна из главных сдерживающих причин - неразвитость системы финансирования и кредитования МСБ: спрос на финансирование и кредитование значительно превышает предложение. Устранение этого фактора будет способствовать решению многих актуальных экономических проблем, связанных с особой ролью МСБ в экономике.

Наряду с позитивными переменами в кредитовании и финансировании МСБ (некоторое снижение, благодаря государственному финансированию, ставок вознаграждения по тенговым и валютным займам, увеличение сроков кредитования, смягчение банковских требований к заемщику и др.), базовые негативные факторы приводят к тому, что потребности МСБ в кредитах не удовлетворяются даже на половину. По оценкам экономистов, емкость национального рынка кредитования МСБ составляет порядка 25-30 млрд. долл. США, при этом объем реального кредитования составляет лишь 25-30% к заявленной сумме (в отдельных регионах Казахстана кредитами пользуется всего около 6% малых предприятий). [1]

Основными факторами, влияющими на эту ситуацию, на наш взгляд, являются:

- 1) Высокие проценты ставки на выдаваемые кредиты;
- 2) Высокие риски банков второго уровня (далее- БВУ);
- 3) Отсутствие у заемщиков высоколиквидных залогов;
- 4) Высокий уровень невозвратов кредитов.

Наряду с высокими рисками препятствием росту кредитования МСБ со стороны банков стал в определенной степени еще один фактор. Речь идет о внешнем фондировании БВУ. Сегодня казахстанские банки ограничены в доступе к внешним ресурсам, так как после кризиса и реструктуризации долга ряда крупных БВУ они не пользуются доверием у зарубежных инвесторов.

Такая ситуация делает актуальной для БВУ проблему поиска источников кредитования и финансирования с использованием внутренних резервов -организационных, финансовых, управленческих. Но при этом БВУ недостаточно используют возможности других банковских

продуктов, которые, увеличивая доступность кредита для МСБ, не ведут к увеличению рисков для банков. В таких условиях расширению кредита будут способствовать следующие механизмы:

- совершенствование анализа финансовой деятельности заемщика по определению его кредитоспособности;

- развитие беззалоговых схем финансирования и кредитования;

- овердрафт и кредитные линии;

- субсидирование разницы в процентных ставках. [2]

На сегодня беззалоговое кредитование практически не используется в банковской системе Казахстана за исключением потребительского кредитования.

Между тем в тех случаях, когда заемщик имеет длительную и положительную кредитную историю в целях сокращения сроков кредитования целесообразно использовать применительно к субъектам МСБ и такой вид кредитования. Опыт кредитования в европейских странах показывает, что в этом случае кредитование имеет определенные недостатки связанные с повышенной процентной ставкой и повышенной комиссией банка. Кредит может выдаваться на одного из учредителей (собственников) субъекта МСБ под поручительство и остальных собственников (учредителей).

Сейчас самый распространенный продукт, предлагаемый БВУ МСБ,- кредиты с аннуитетной структурой платежей, то есть такой формой финансирования, при которой основной долг по кредиту и начисленные проценты погашаются равными платежами в течение всего срока кредитования. Каждый платеж состоит из двух частей: первая часть уменьшает задолженность по кредиту перед банком, вторая – начисленные проценты за пользование кредитом. При этом от месяца к месяцу доля процентов в ежемесячном платеже уменьшается, а доля возврата кредита увеличивается, но сумма этих частей остается постоянной. Вся сумма кредита выдается сразу после подписания договора.

Задачи коренного улучшения функционирования кредитного механизма МСБ выдвигают на первый план необходимость использования экономических методов управления кредитом. Это позволит предотвратить не оправданные с точки зрения денежного обращения и народного хозяйства кредитные вложения, обеспечить своевременный и полный возврат кредитов.

Одним из перспективных направлений для малого бизнеса, на наш взгляд, является решение проблемы гарантийного обеспечения кредитования и финансирования МСБ. Предоставление государственных гарантий и поручительств по кредитам запрашиваемым субъектами МСБ в коммерческих банках, позволит значительно увеличить количество проектов и программ, получающих государственную поддержку, по сравнению с прямым предоставлением ссуд из государственных источников и вовлечь в финансирование малого бизнеса значительные ресурсы коммерческих банков. Но сегодня требуется дальнейшее развитие системы гарантирования кредитов, получаемых малыми и средними предприятиями. В настоящее время гарантирование предоставляется на очень ограниченных и жестких условиях, что закрывает доступ к гарантированию большинству предпринимателей.

Поэтому для укрепления такой системы предлагается принять следующие меры.

Один из главных факторов, который будет способствовать росту рынка кредитования МСБ в ближайшие годы - развитие гарантийных фондов. Их можно развивать разными способами, например через использование средств, предусматриваемых в бюджетах всех уровней на развитие малого бизнеса. Гарантийные фонды предоставляют частичное обеспечение по кредиту на платной основе - до 50% под 1,5% годовых. Клиент фонда увеличивает затраты, но получает возможность снизить процент по кредиту или получить суммы, которые были ему недоступны. [3]

Гарантийные фонды могут быть как региональными, так и межрегиональными. Гарантийные фонды компенсируют недостаток обеспечения, а также способствуют росту финансирования МСБ.

Другой путь, который рекомендуется использовать: стимулировать путем изменения налоговой и экономической политики создание объединениями мелких предпринимателей собственных страховых фондов по гарантированию возврата кредитов.

Как показывает мировой опыт, на государственном уровне только правительство способно задействовать и поддерживать в работоспособном состоянии эффективную систему кредитных гарантий для малых и средних предприятий. Гарантированные займы являются наиболее распространенной формой государственной поддержки малого предпринимательства во многих

государствах.

Сегодня АО «Фонд развития предпринимательства «Даму» использует систему гарантирования кредитов, но необходимо значительно увеличить масштабы этого перспективного направления финансово-кредитной поддержки.

Список использованных источников:

1. Лисак. Кредитно-финансовая поддержка МСБ в Казахстане. // Учет и финансы, 2013 №9 (87).
2. www.damu.kz Программа обусловленного размещения средств в БВУ для последующего кредитования СМСП.
3. Малый бизнес: зарубежный опыт [Электронный ресурс], [2012] – Режим доступа: <http://www.mispnsk.ru/articles.html?id=45>– Загл. с экрана.

Турсынханов Д.Ж.

*доцент департамента Экономики и менеджмента
Инновационный Евразийский университет, к.э.н.,
Казахстан, г. Павлодар*

ДЕЛОВАЯ РЕПУТАЦИЯ КАК ОСНОВА ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В настоящее время знания, информация, деловая репутация превратились в весомый экономический фактор. При этом наблюдается устойчивая тенденция - рыночная стоимость любого предприятия, независимо от его организационно-правовой формы (рассматриваемого как единый имущественно-хозяйственный комплекс), отличается от совокупной балансовой стоимости активов и обязательств. Иными словами, между рыночной стоимостью компании и стоимостью ее имущества, активов и пассивов всегда есть разница, иногда весьма существенная.

В ходе дальнейшего развития рыночных отношений в Республике Казахстан, особенно в постиндустриальном (информационном) обществе, новые информационные технологии, в том числе глобальные информационные системы, кардинально меняют систему обеспечения информацией, как производителей, так и потребителей товаров и услуг. Кроме уже привычных, традиционных механизмов продвижения товаров и услуг к потребителю, каковыми являются менеджмент и маркетинг, требуются новые, которые позволили бы производителям расширить свои возможности, победить в конкурентной борьбе [1].

Основной тенденцией расширения этих возможностей для производителей является создание в массовом сознании такой деловой репутации, т.е. положительного образа фирмы, чтобы потребителя, клиента устраивали взаимоотношения именно с этим производителем. Поскольку роль деловой репутации производителя постоянно возрастает, то работам в этом направлении придается особое значение. Комплекс действий или механизм создания деловой репутации производителя получил название «репутинг».

Под «репутингом» понимается совокупность принципов, методов, средств и форм создания позитивной деловой репутации производителя (иначе, эффективного имиджа) в массовом сознании потребителей (общества), разработанных с целью поддержания высокой устойчивости предприятия и увеличения его прибылей [2].

Основу «репутинга» составляют: разработка определенных этических норм производителя; эстетика производства и товара; определение стиля и эффективности коммуникаций.

Деловая репутация фирмы (предприятия) многоступенчата:

- фирменный стиль предприятия;
- его имидж (образ);
- собственно деловая репутация (устойчивый образ) предприятия;
- «гудвилл» (стоимость деловой репутации).

В отечественной экономической литературе эта разница именуется «деловая репутация», в англоязычной — «гудвилл» (goodwill). Концепция деловой репутации в качестве финансовой категории насчитывает несколько веков. Возникнув в англоязычной литературе, эта категория

прошла длительный путь развития и модернизации, стала важной учетной категорией, хотя в разных странах еще не сложилось единого подхода к определению сущности этого понятия.

Так, Шер И.Ф. рассматривал гудвилл как «особый вид вуалирования баланса», который искажает положение, состояние и размеры имущества предприятия, преследует цель затушевать те или иные факты хозяйственной жизни, т.е. преобразовать бухгалтерский баланс по форме и содержанию [3].

Шмаленбах Э. связывал гудвилл с дополнительной прибылью, возникающей в результате хорошо скоординированной работы персонала предприятия. По его мнению, успешное предприятие продает товар по более высокой цене, чем менее удачливые конкуренты. Разница в цене обусловлена тем, что у успешной компании более высокие доходы на организацию управления коллективом, повышение квалификации и др. Данная разница и формирует величину гудвилла.

В отечественной литературе существование гудвилла как самостоятельной категории до недавнего времени было невозможно. Прежде всего трактовка гудвилла в историческом плане как «средства вуалирования баланса» не давала ему право на жизнь. Кроме того, существовала объективная причина - в период плановой централизованной экономики предприятия и активы не могли выступать предметом купли-продажи, следовательно, эффекта гудвилла не возникало. Развитие рыночных отношений в национальной экономике привело к тому, что организации стали выступать не только в качестве субъектов, но и объектов гражданских прав в отношении имущественного комплекса, используемого для предпринимательской деятельности. Это значит, что стали возмозны сделки купли-продажи, залога, аренды и т.д., связанные с установлением, изменением, прекращением вещных прав.

Для более глубокого исследования понятия деловой репутации (гудвилл), возможных подходов к его оценке необходимо рассмотреть мнения и определения, которые представлены в ряде авторитетных публикаций.

В.В. Ковалев определяет «гудвилл» как условную стоимостную оценку «ценности» предприятия, представляющей собой разность между стоимостной оценкой предприятия как единого целого и суммарной рыночной стоимостью всех его активов, рассматриваемых изолированно и выявляется лишь в процессе сделки по купле-продаже предприятия.

Согласно Грязновой А.Г., Федотовой М.А. «...гудвилл - часть нематериальных активов предприятия, определяемая доброй репутацией, деловыми связями, известностью фирменного наименования, фирменной марки. Гудвилл возникает, когда предприятие получает стабильные высокие прибыли, превышающие средний уровень данной отрасли...».

Цель «репьютинга» – свести на нет усилия по поиску потребителей и сбыту, т.е. настолько хорошо познать клиента, его желания и потребности, что последнему будут импонировать взаимоотношения с производителем данного товара или услуги.

Известно, что эффективность – это соотношение затрат и доходов, следовательно, создание эффективного имиджа – процесс получения высокой цены («гудвилла») предприятия при наименьших затратах по развитию устойчивого образа и созданию его деловой репутации.

Кроме того, «репьютинг» можно определить как один из основных составляющих в цепи рыночных механизмов «менеджмент – маркетинг – репьютинг», как своего рода замыкающий триединства предпринимательства.

Слагаемыми деловой репутации предприятия считаются:

- визуальный образ фирмы;
- имидж в сфере менеджмента и технологий фирмы;
- «паблик рилейшнз» (общественное отношение к предприятию).

Ценность визуального образа фирмы значительно выше любого вида простой рекламы. К визуальному образу относятся: имя предприятия, его фирменное наименование, логотип и товарный знак, а также его фирменный стиль, который определяется видом деловых бумаг, дизайном помещений, внешним обликом руководителя и сотрудников фирмы и т.п.

В последнее время важным при воздействии на целевые аудитории или массовое сознание потребителя является фактор имиджа в сфере менеджмента и технологий, который активно работает на создание деловой репутации ведущих компаний. К нему относятся: технологии производственных процессов, этика и эстетика производства, кадры предприятия и культура обслуживания.

«Паблик рилейшнз» представляет собой многогранную деятельность по организации

общественного мнения о предприятии, в том числе форму рекламной работы с широким привлечением средств массовой информации (прессы, радио, телевидения), направленную на создание популярности фирмы (или отдельного лица) [4].

Составными частями публичных релейнгов являются: отношения со средствами массовой информации, печатные издания, кино- и аудиовизуальные средства, публичные выступления, реклама.

Существуют три вида рекламы:

-внутрифирменная;
- реклама в целях создания престижа предприятия в обществе, иногда ее называют публицити;

- реклама, производимая в целях расширения сбыта продукции.

В «репутинге» рассматриваются лишь два первых вида рекламы, а третий – в системе маркетинга предприятий.

При создании деловой репутации необходимо учитывать направленность воздействия рекламы (прямую и косвенную). Прямая реклама, особенно в средствах массовой информации, один из самых слабых имиджеобразующих факторов, доля ее не должна быть на предприятии чрезмерно велика. Напротив, косвенная реклама наиболее важна для создания деловой репутации и эффективного имиджа, хотя сегодня она используется предприятиями недостаточно, да и механизмы создания этой рекламы еще не отработаны.

Основными принципами создания деловой репутации предприятия являются следующие:

- опора на концепцию развития, или «миссию предприятия»;
- постоянство усилий по созданию имиджа;
- организация службы имиджа.

Современное предприятие в цивилизованных рыночных отношениях является не только экономической, но и философско-этической категорией. Осознание этого положения позволяет сегодня создавать определенную идеологию предприятия, основанную на соответствующих этических принципах. На Западе эта идеология называется «миссия предприятия».

Миссия предприятия представляет собой совокупность:

- нравственного императива (этические основы, «кодекс чести» и т.п.) предприятия;
- формулирование целей и возможностей предприятия, использования их совместного развития;
- имиджа предприятия.

Идеология предприятия определяется позицией учредителей, экономической ситуацией в государстве, анализом территориальных, национальных срезов и ресурсных возможностей. Идеология предприятия не должна меняться, а может лишь модернизироваться в ходе его дальнейшего развития.

В оценке эффективного имиджа (деловой репутации) в бизнесе можно выделить две большие и динамичные группы показателей. К первой относятся показатели доверия, ко второй – показатели привлекательности (рисунок 1).

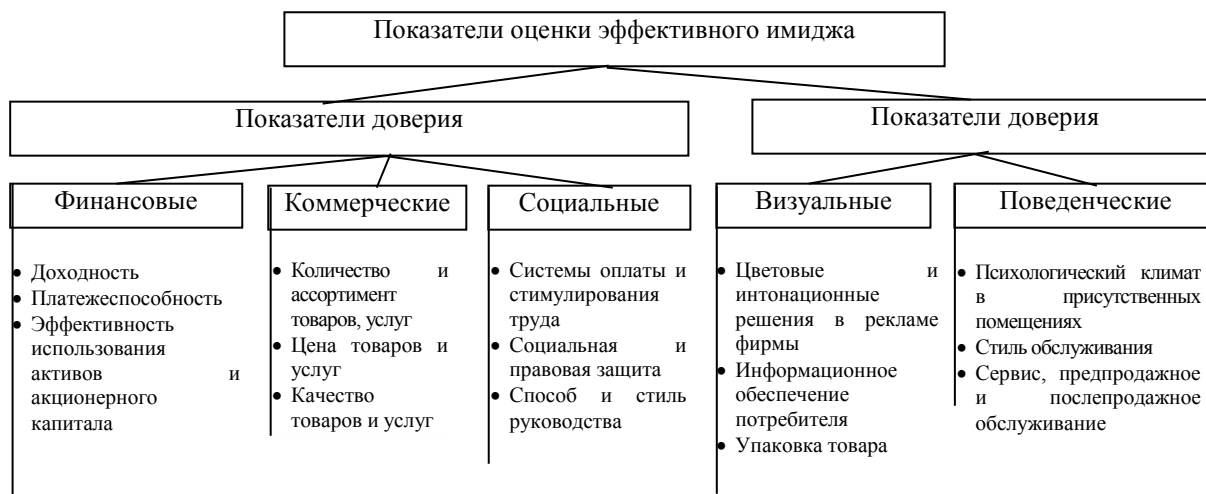

Рисунок 1 - Показатели оценки эффективного имиджа

Хорошую деловую репутацию приобрести чрезвычайно трудно, на это уходят годы, а утратить ее можно мгновенно, часто из-за пустяка, из-за бездумного и беспечного отношения к клиентам, партнерам, к своей фирме. В бизнесе есть золотое правило: «Заботься о своих клиентах и сотрудниках, а рынок позаботится о тебе». О справедливости этого правила свидетельствуют успехи многих предпринимателей цивилизованного рынка.

Смысл современного цивилизованного рынка: предпринимательство, создание эффективного, совершенного и, главное, нравственного дела. То есть это некий творческий процесс, цель и результат которого – дело (предприятие, организация, товар или услуга), и чем данный результат дольше существует во времени, чем больше он приносит пользы обществу, тем, соответственно, и выше деловая репутация предпринимателя.

Список использованных источников:

1. Основы бизнеса: Учебно-практическое пособие / Под ред. Ю.Б. Рубина, М., 2006.
2. Грибов В.Д. Основы бизнеса: Учебное пособие. – М.: Финансы и статистика, 2007.
3. Основы предпринимательской деятельности. Финансовый менеджмент. Маркетинг / Под ред. В.М. Власовой – М.: Финансы и статистика, 2007.
4. Диссертационное исследование кандидата экономических наук, Быкова Ю.Н.: СОСОК, М., 2008.

Хижняк М. В.

магистрант

КарГУ им. академика Е.А. Букетова

Казахстан, г. Караганда

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ФИНАНСОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЭКОНОМИКИ В УСЛОВИЯХ РЫНКА

Нормальное функционирование экономики возможно, как известно, лишь при условии, когда каждое структурное подразделение органично увязано с другими. Лишь на основе такой увязки достигается необходимая пропорциональность структуры общественного производства, которая обеспечивает сбалансированное его развитие как единого целого. Между тем экономика любой страны развивается неравномерно: отдельные ее звенья вырываются вперед, другие - отстают в своем росте. Для обеспечения согласованного функционирования разных частей экономики осуществляют ее финансовое регулирование, под которым понимается такое распределение финансовых ресурсов, которое приводит к изменению темпов роста отдельных структурных подразделений, перестройке производства в соответствии с изменившимися потребностями общества. В условиях рынка регулирование экономики обеспечивается путем перераспределения финансовых ресурсов. Именно благодаря такому перераспределению создаются необходимые финансовые предпосылки для осуществления структурных сдвигов.

Государственное финансовое регулирование экономики оказывает большое влияние на структуру общественного производства. Необходимость государственного вмешательства в экономику с целью ее регулирования обусловлена решением задач, связанных с удовлетворением потребностей всего общества - обеспечением крупных структурных сдвигов, поддержкой приоритетных направлений экономического развития, расширением и совершенствованием объектов социальной и производственной инфраструктуры и т.д. Не случайно в странах с развитой рыночной экономикой государственное финансовое регулирование широко используется в хозяйственной практике.

Целью финансового регулирования является установление пропорций распределения и накопления, обеспечивающих удовлетворение потребностей на микро и макро уровне. Централизованное вмешательство требуется для:

1. обеспечения общих условий жизнедеятельности и правовой реализации экономических решений (безопасности существования соответствующей национально-территориальной общности, установления и поддержания правового режима, направленного на защиту прав собственности и свободное развитие личности, на поддержание и развитие эффективной конкуренции);
2. проведения стабилизационных мероприятий (регулирования темпов экономического

роста, уровня инфляции и занятости, поощрения прогрессивных сдвигов в отраслевой и региональной структуре экономики);

3. осуществления социально - ориентированного перераспределения ресурсов (организации производства нужных обществу благ, которыми не занимается частный сектор, гарантирования минимального уровня заработной платы, пенсий, пособий, помощи социально незащищенным гражданам, осуществления индексации фиксированных доходов).[1]

Финансовое регулирование экономики происходит в трех формах: самофинансирование, кредитование и государственное финансирование.

Самофинансирование базируется на использовании собственных финансовых ресурсов субъектов хозяйствования, а при их недостатке используются кредитные ресурсы или заемные в форме выпуска ценных бумаг.

Кредитование - способ финансового обеспечения воспроизводственного процесса за счет ссуд банка, предоставляемых на условиях срочности, платности и возвратности.

Государственное финансирование производится на безвозвратной основе за счет средств бюджетных и внебюджетных фондов.[2]

Современная рыночная экономика регулируется с помощью экономических (косвенных) и административных методов. При постоянно меняющемся их конкретном соотношении всегда преобладают экономические методы, так как они не сковывают свободу предпринимательства, не носят разрушительного характера и оказывают регулирующее воздействие на экономику через стимулирование или торможение деятельности субъектов рынка.

Изменяя ставку кредита, процент по вкладам, норму обязательных резервов банков, проводя операции на открытом рынке, государство оказывает влияние на величину инвестиций, производство и занятость населения, динамику цен. В условиях спада производства государство применяет методы, стимулирующие экономическую активность, а в ином случае вводит экономические меры, снижающие эту активность.

Экономическое развитие современного Казахстана нацелено на повышение уровня жизни населения, обеспечение национальной безопасности и обеспечение достойного места страны в мировом сообществе.

Для повышения уровня жизни населения необходимо добиться высокого уровня доходов большинства населения, высокого уровня образования и экономической востребованности высокообразованных кадров, а также обеспечить условия для здорового образа жизни, рождаемости полноценных детей и увеличения продолжительности жизни.

Обеспечение национальной безопасности предполагает сохранение государственной целостности и независимости посредством обеспечения достаточного для безопасности страны уровня обороноспособности.

Обеспечение достойного места страны в мировом сообществе предполагает увеличение технологичности производства, оптимизацию экспорта-импорта в сторону расширения экспорта продуктов с высокой долей добавленной стоимости, нахождение своих экономически выгодных ниш в международном разделении труда.

Обеспечение относительной самодостаточности казахстанской экономики предполагает создание самостоятельной экономической системы рыночного типа, способной развиваться с опорой на внутренние ресурсы и развитый внутренний рынок этих ресурсов.

Тесная взаимосвязь экономического роста должна проявляться, прежде всего, в том, что рост экономики должен сопровождаться ростом уровня жизни, укреплением безопасности страны и упрочнением ее позиций на мировой арене. В этом случае экономический рост приобретает особую практическую значимость для всего общества.

Таким образом, государственное финансовое регулирование - объективная необходимость развития экономики. Причем, степень государственного регулирования зависит от уровня развития рыночных отношений. Государство воздействует на экономику посредством законодательных ограничений, налоговой системы, обязательных платежей и отчислений, государственных инвестиций, субсидий, льгот, кредитования, осуществления государственных социальных и экономических программ.

Обеспечение экономического роста во многом определяется качеством государственного воздействия на все стороны экономического развития страны. Экономический рост становится важнейшим и определяющим объектом государственного финансового регулирования экономики активность государства в решении сложных и многочисленных задач обеспечения

экономического роста должна быть значительно повышена и направлена на реализацию имеющегося потенциала роста казахстанской экономики.

Список использованных источников:

1. Денисов Б. А. «Современное государство и экономика» - М.-2010 г.
2. Рудакова И. Е. «Современный рынок : природа и развитие» - М.-2013г

Шакирова Г.А.

м.э.н., ст. преподаватель кафедры «Бухгалтерский учет и аудит»

КарГУ им. Е.А. Букетова

Казахстан, г. Караганда

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ АУДИТОРСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН**

На современном этапе аудиторская деятельность осуществляется согласно Федерального закона от 30.12.2008 N 307-ФЗ «Об аудиторской деятельности», иными федеральными законами и прочими нормативными правовыми актами, регулирующими отношения, в области аудиторской деятельности.

В Республики Казахстан аудиторская деятельность осуществляется в соответствии с Закон Республики Казахстан «Об аудиторской деятельности» от 20.11.1998 г. №304-І (с изменениями и дополнениями от 29.12.2014г.).

В соответствующих правовых и законодательных документах сосредоточены основные положения по организации аудиторской деятельности, выдачи лицензий на аудиторскую деятельность, проведение аттестации и повышение квалификации аудиторов. К нормативным документам регулирующим функционирование системы аудиторской деятельности в Российской Федерации относятся: Гражданский Кодекс; Налоговый Кодекс; Закон о бухгалтерском учете; Федеральный закон «Об аудиторской деятельности» от 30.12.2008 № 307-ФЗ; Федеральный закон от 04.05.2011 № 99-ФЗ «О лицензировании отдельных видов деятельности»; Положение о порядке проведения квалификационного экзамена на получение квалификационного аттестата аудитора, утвержденного приказом Минфина России от 17.11.2010 № 153н; Порядок создания единой аттестационной комиссии, утвержденного приказом Минфина России от 27.05.2010 № 51н; Федеральные правила (стандарты) аудиторской деятельности, утвержденные постановлением Правительства РФ от 23.09.2002 № 696, Федеральные стандарты аудиторской деятельности, утвержденные Минфином России утвержденные в 2010-2011 годах.

Аудиторская деятельность в России и Казахстане учитывает опыт, сложившейся в мировой практике, на основе которой сформировались две различные концепции регулирования аудиторской деятельности.

Первая концепция получила распространение в таких европейских странах, как Австрия, Испания, Франция, Германия. В соответствии с этой концепцией аудиторская деятельность должна строго регламентироваться административными органами. Следует отметить, что этим самым на них фактически возлагаются функции государственного контроля за аудиторской деятельностью.

Вторая концепция характерна для англоязычных стран (США, Великобритания), в соответствии с этой концепцией аудиторская деятельность должна строиться на принципах саморегулирования. Аудит в этих странах в основном учитывает потребности акционеров, инвесторов, кредиторов и других хозяйствующих субъектов. Аудиторская деятельность тем самым в отношении второй концепции преимущественно регулируется общественными аудиторскими объединениями[1].

В России система нормативного регулирования аудиторской деятельности как мы уже отмечали выше находится в стадии становления. Изучив различные концепции необходимо отметить, что Россия также как и Казахстан, считает наиболее целесообразным представлять многоуровневую систему нормативного регулирования аудиторской деятельности. Эта система включает в себя четыре основных уровня регулирования. Эти уровни расположены сверху вниз и показывают виды нормативных документов, область регулирования, использования и степень их разработанности.

Уровень I представляет Федеральный закон от 30.12.2008 № 307-ФЗ, который является одним из основных законодательных актов и определяет место аудита в финансово-хозяйственной деятельности и характеризует аудит как необходимый равноправный элемент. Для России это имеет особое значение, так как исторически еще со времен Петра I государственный финансовый контроль обладал преимущественными правами над другими видами контроля. Как мы отмечали выше, принятие данного Закона позволяет считать, что становление аудита в России состоялось.

К документам уровня II, которые регулируют аудиторскую деятельность в Российской Федерации, относятся документы, которые определяют общие вопросы регулирования аудиторской деятельности, и они являются обязательными для исполнения всеми субъектами рынка. Сюда относятся федеральные стандарты, разъяснения по ним и т.д.. В России в настоящее время разработано и утверждено 34 федеральных стандарта, а с 1 августа 2015 года согласно изменениям и дополнениям в Законе об аудиторской деятельности будет осуществлен переход на международные стандарты аудита.

Уровень III представлен внутренними стандартами саморегулируемых аудиторских организаций, которые углубленно характеризуют систему нормативного регулирования аудиторской деятельности. Стандарты данного уровня устанавливают нормы аудита, которые должны однозначно интерпретироваться всеми субъектами в отношении финансово-хозяйственной деятельности и конечно, прежде всего арбитражным судом. К уровню III относятся нормативные акты различных министерств и федеральных служб, которые устанавливают правила аудиторской деятельности и проведение аудиторской проверки в отношении к конкретным отраслям, организациям, а также по отдельным вопросам бухгалтерского учета, налогообложения, финансов, хозяйственного права и др.

Уровень IV включает в себя непосредственно внутренние стандарты и регламенты аудиторской деятельности, которые разрабатывают непосредственно сами аудиторские компании и индивидуальные аудиторы на основе федеральных стандартов и практического опыта. Содержание и форма таких документов являются собственностью аудиторских фирм, их ноу-хау. Качественно составленные внутренние стандарты определяют качество и престиж аудиторской компании.

В Федеральном законе от 30.12.2008 № 307-ФЗ внимание особое внимание уделено СРО аудиторов и связанным с этим различным организационным вопросам, обязательному ведению реестров аудиторов и саморегулирующих организаций аудиторов и др.

Дадим общую характеристику некоторым положениям данного Закона.

Закон об аудиторской деятельности представляет собой концептуальный документ, который сконцентрировал в себе основные правовые и нормативные положения аудиторской деятельности в Российской Федерации. Данный законодательный акт обязательно должен рассматриваться в контексте с другими важнейшими правовыми документами: Гражданский Кодекс, Налоговый Кодекс, Закона о бухгалтерском учете, Закона о саморегулируемых организациях и др.

Федеральный закон об аудиторской деятельности включает в себя 26 статей, в которых раскрываются следующие основные понятия: аудиторская деятельность, сопутствующие аудиту услуги, прочие аудиторские услуги, аудитор, аудиторская организация, саморегулируемая аудиторская организация и др.

В Законе об аудиторской деятельности акцент поставлен на следующих моментах:

- права и обязанности аудиторских компаний и индивидуальных аудиторов, а также права и обязанности аудируемых лиц и лиц, заключивших договор на оказание аудиторских услуг;
- основные критерии по проведению обязательного аудита (в каких случаях проводится обязательный аудит);
- действия аудитора в отношении сведений полученных в момент проверки, т.е. понятие аудиторской тайны;
- раскрытие сущности стандартов аудиторской деятельности и понятие Кодекса профессиональной этики аудиторов.

В Законе также дано пояснение, что следует понимать под независимостью аудиторов, аудиторских организаций и индивидуальных аудиторов, как необходимо осуществлять контроль за работой аудиторских организаций и индивидуальных аудиторов, что следует понимать под квалификационным аттестатом аудитора, на основании каких обстоятельств его могут

аннулировать.

В действующей редакции Закона семь статей посвящены вопросам управления аудиторской деятельностью, которые включают рассмотрение сущности государственного регулирования аудиторской деятельности, Совета по аудиторской деятельности, СРО аудиторов, о требованиях предъявляемых к членству в таких организациях, порядку ведения реестра аудиторов и др.

Остановимся на отдельных принципиальных отличиях нового Федерального закона «Об аудиторской деятельности» в редакции от 01.12.2014г. № 403-ФЗ[2].

1. Проведение обязательного аудита. Согласно закону, обязательный аудит бухгалтерской (финансовой) отчетности проводится ежегодно в следующих организациях:

- ценные бумаги, которых допущены к организованным торгам;
- кредитных и страховых организаций;
- негосударственных пенсионных фондов;
- организаций, в уставных (складочных) капиталах которых доля государственной собственности составляет не менее 25 процентов;
- государственных корпораций;
- государственных компаний;
- а также бухгалтерской (финансовой) отчетности, включаемой в проспект ценных бумаг, и консолидированной финансовой отчетности проводится только аудиторскими организациями. (ч. 3 ст. 5).

2. Численность аудиторской организации. Согласно требований на настоящий момент численность аудиторов, являющихся работниками коммерческой организации на основании трудовых договоров, должна быть не менее трех (ч. 2 ст. 18).

3. Общественные организации аудиторов. В России такие организации создаются в виде саморегулируемых некоммерческих организаций аудиторов. Объединения в составе саморегулируемой организации в качестве ее членов должно быть не менее 10 000 физических лиц или не менее 2 000 коммерческих организаций, соответствующих установленным настоящим Федеральным законом требованиям к членству в такой организации (ч. 3 ст. 17).

4. Обязательность членства аудиторов и аудиторских организациях в саморегулируемой некоммерческой организации аудиторов. Саморегулируемая организация аудиторов устанавливает требования к членству в ней аудиторских организаций, аудиторов, которые должны быть едиными соответственно для всех аудиторских организаций - членов саморегулируемой организации аудиторов и аудиторов - членов саморегулируемой организации аудиторов и не должны противоречить требованиям, предусмотренным частями 2 и 3 настоящей статьи (ч. 1 ст. 18).

5. Состав услуг, оказываемых аудиторами и аудиторскими организациями. Виды аудиторских услуг, в том числе перечень сопутствующих аудиту услуг, устанавливаются федеральным органом исполнительной власти, осуществляющим функции по выработке государственной политики и нормативно-правовому регулированию в сфере аудиторской деятельности (ч. 4 ст. 1).

6. В соответствии с Федеральным законом от 30.12.2008 № 307-ФЗ Федеральные правила (стандарты) аудиторской деятельности утверждаются уполномоченным федеральным органом. В Федеральном законе от 07.08.2001 № 119-ФЗ отмечено, что федеральные правила (стандарты) утверждаются Правительством РФ.

Приведенный перечень изменений с учетом последних изменений в редакции от 01.12.2014г. касаются в основном общих положений. Необходимо также отметить, что по ряду статей Федерального закона от 30.12.2008 № 307-ФЗ в настоящий момент дополнительно принимаются новые законодательные документы и проведены определенные мероприятия.

На современном этапе нормативная поддержка Федерального закона от 01.12.2014 № 403-ФЗ обеспечивается в основном действующими федеральными правилами (стандартами) аудиторской деятельности, приказами Минфина России и другими документами, а с 01.08.2015г. в силу вступили международные стандарты аудита и ряд других документов.

Исходя из этого, мы можем отметить что, знание действующего Федерального закона от 30.12.2008 № 307-ФЗ и Закона в новой редакции вступившего с августа месяца необходимы всем пользователям: российским аудиторам и руководителям аудиторских компаний; руководителям бухгалтерской службы предприятий; юристам, экономистам, т.е. всем специалистам которым адресованы его нормы; сотрудникам государственного аппарата, финансовых и налоговых

органов.

Таким образом, законодательство об аудиторской деятельности носит комплексный характер. Понятие комплексности заключается в том, что отношения в которых принимают участия аудиторские организации прежде всего регулируются гражданским, а потом уже государственным и финансовым правом.

Законодательство, которое формируется на стыке частного и публичного права, имеет свои специфические особенности, суть которых заключается в предметном единстве, комплексности и особым порядком регулирования подзаконными актами.

1. Подольский В.И., Поляк Г.Б., Савин А.А. и др./ Аудит: Учебник для вузов. - 2-е изд., перераб. и доп. -М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. - 655 с.

2. Закон РФ № 403-ФЗ от 01.12.2014 «Об аудиторской деятельности» (с изм. и доп., вступ. в силу с 01.08.2015)

*Шораев Б.А.
Марат А.
Есмурат С.
М.Әуезов ат.ОҚМУ,
Шымкент қ., Қазақстан*

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЕКІНШІ ДЕҢГЕЙЛІ БАНКТЕРДІҢ ЛИЗИНГТІК ОПЕРАЦИЯЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Елімізде лизингінің қажеттілігі бұрыннан айтылып келе жатқаны белгілі.

Қазақстан фермерлері табандылық танытып, өз съездерінде лизингтік несиелендіру жүйесін енгізуді әрдайым билік басындағылардан талап етіп отырған. Осының негізінде 2000 жылы "Казагрофинанс" қаржы-лизингтік компаниясы құрылды. Оның еншісіне ауылшаруашылық өнімдерін шығаратын фермерлерді техникамен қамтамасыз ету мақсатында лизингтік келісім бойынша алғашында 630 комбайн берілген болатын. Лизинг мәселесіне мемлекет тұрғысынан келетін болсақ, лизинг капитал салу жәй ғана пайда түсірудің көзі емес, бұл тікелей өндірістің және өнеркәсіптің қажеттілігін яғни, өндірістің одан әрі дамып, әрдайым жанарып отыруын қамтамасыз етеді. Бірқатар қаржы ұйымдары-лизинг кейбір инвестициялық қауіп-қатерлерді тудыратын факторлардың болуын тежеп, экономиканың дамуына айтарлықтай септігін тигізеді деген құнды пікірлер айтуда.

Лизинг-шағын кәсіпкерлікті қаржыландырудың қайнар көзі. Қазіргі кезде Қазақстанда шағын кәсіпорындар үшін берілетін қаржы мен несиенің қорының жеткіліксіздігі, қысқа мерзімдік несиенің 20-25 пайыз құрайтын қайтарым өтемінің жоғары деңгейі мен шағын кәсіпкерлер тобының банкіден алған қарыздарын өтеуге қоятын кепілдіктерінің жоқтығы қинап отыр.

Қазақстандағы шағын кәсіпкерлер тобын несиелеу қамту механизмін жетілдіру және шағын кәсіпорындарды қолдау үшін қаржыландырудың балама түрлерін дамыту керек. Шағын бизнесті қолдау бағытының бірі- лизингілік несиені беру болып табылады. [1]

Лизингінің негізгі объектілері өндірістік және құрлыс жабдықтар, ет, сүт және басқа да ауыл шаруашылық өнімдерін өңдейтін шағын зауыттар, шағын баспахана, тауарларды буып түйетін, орайтын, ағаш өңдейтін жабдықтар, байланыс құралдары және басқа өнім шығаратын шағын зауыттар болып келеді. Қазақстандық кәсіпкерлер үшін лизинг-капитал салымдарын қаржыландырудың негізгі құралы болды. Лизингтің тартымдылығы мынада болып есептеледі. Лизингілік операциялар экономикалық жоспарда тұрақты, нарықтың бәсекелік және кезеңдік тербелістеріне тәуелсіз. Қазақстанда қаржылық лизинг пен шұғыл лизинг қатар қолданылады.

Ауыл шаруашылығында қысқа мерзімді лизинг айрықша дамуда. Бізде әлі де техниканы, техникалық жабдықтарды өндіруші зауыттар нақты анықталмаған. Олар бар болғанымен де отандық мамандандырылған лизингтік компаниялар мен тығыз байланыста жұмыс жасамауда. Сондықтан Қазақстанда топтық лизинг дамыған деп айтуымызға болады. Мұндай жағдайда лизингілік келісімдерге қазіргі кезде экономикалық жағынан тұрақты деп есептелетін өнеркәсіптің мұнай және өндіруші салаларының бірнеше компаниялары қатыса алады.

Сонымен қатар елімізге халықаралық лизингтің қажеттілігі туып отыр. Халықаралық лизингтің дамуы экономиканың нақты секторы өндіруші салада байқалады. Республикамыз

машина құрылыс саласын дамыту бағытында тұр. Келешекте Қазақстанда индустриалдық - инновациялық бағдарламаны жүзеге асуы лизинг берушінің тарапынан болмақ. Сондықтан да елімізде өнеркәсіптік, отандық және халықаралық біріккен лизингтік компаниялардың құрылуы мен дамуы үшін жағдайлар жасалған.

Бүгінгі таңда лизинг кез-келген өндірістің материалдық техникалық базасының дамуына кең көлемді капитал салымдарын жүзеге асыратын негізгі қаржы құралы болып табылады. Лизинг кәсіпорындарға жабдықтарды алуда бір мезгілде жоғары шығын жұмсамай-ақ өндірісін кеңейтуге мүмкіндік береді.

Инвестиция салудың бір формасы ретінде лизинг нарықтық инфрақұрылымның құрылуына тұрақты түрде өз үлесін қосы отырады. Нарықтық экономиканың негізгі буынын құрайтын кіші және орта бизнес өкілдеріне қосымша инвестиция алудың мүмкіншілігі туып отыр. Жыл сайын жүздеген кәсіпкерлер, бизнесмендер лизинг алу мақсатында лизингтік қызмет көрсететін компанияларға өз жобаларын ұсынып отырады. Сол жобалардың тиімді дегендері ғана қаржыландырылып, жүзеге асыралады 2000 жылдан бастап лизингтік несиелендірудің арқасында Алматы, Шымкент тағыда басқа қаларда өзінде ғана бірнеше тіс жөнедеу клиникалары жаңа компьютер орталықтары, азық - түлік сатушы компаниялары және тағы басқа кәсіпорындар мен өндіріс орындары соңғы жетістіктегі техникаларды жабдықталды. Солардың ішінде ЖШС «Вита», кеспе жасайтын «Таймс» фирмаларын атап өтсек те жетіп жатыр.

Лизингтік операциялардың өзіндік түрлері мен ерекшеліктері бар. Мұның барлығы лизингтік компаниямен жасалатын жағдай.

Сонымен әлемнің көптеген елінде ең тиімді бизнес аспабы болып табылатын-лизинг енді біздің елімізден де өріс ала бастады. Дүниежүзілік базарда лизингтік қызмет көрсету саласының жылдық айналымы 500 млрд. АҚШ долларын құрайды. Қолда бар лизингтік несиелендіруге қатысты заңдар жаңа бизнестің көзін тауып соңғы үлгідегі қымбат құрал-жабдықтармен жұмыс жасаймын деушілерге толық мүмкіншілік туғызып отыр. Сондықтан ойыңызда жүрген бизнес жоспарларыңызды лизингтік компанияларға ұсынып бағыңызды сынауға әбден болады.

Осы тұрғыдан алғанда Ауыл шаруашылығы вице-министрінің ой-пікірлері мен түйінді тұжырымдары да назар аударарлық. Соңғы үш жылдың ішінде ғана егіншілік саласының, басқа ұсақ - түйек техникаларды айтпағанның өзінде 4 мыңнан астам астық комбайны сатып алынған. Өткен жылы оның алдыңғы жылмен салыстырғанда ауа райының қолайсыздығына қарамастан астық бастыру науқанының қарқындылығы 20 пайызға артқан. Мұның өзі астық комбайндарының көбеюі әрі жаңаруына байланысты әрбір комбайнға түсетін жүктеме мөлшері 474 гектардан 384 гектарға түсіп, жұмыс істеу біршама жеңілдей түскен. Алайда толық шешімін тапты деп айту әлі ерте. Бұдан бұрынғы жылдардағы созылып келген дағдарыстың зардаптарын аз жылдардың ішінде еңсеріп тастау мүмкін емес. Мұнда тауар өндірушілердің көпшілігі өз қажеттеріне сай техника сатып алуға әлі де дерменсіз болып отыр. Сондықтан да үкімет өзінің лизингтік саясаты арқылы осы мәселені шешуді берік байламмен қолға алуда. [2]

Түптеп келгенде, ауыл шаруашылығы техникаларын лизингке сатып алуды тиімді деп пікір білдірушілерге біздің айтарымыз, мемлекет қазір лизингтік техникалардың қол жетімділігін қамтамасыз етудің барлық мүмкіндіктерін жан-жақты қарастыра бастады.

Республикалық бюджеттен техника сатып алу үшін бөлінетін несие 7 жылға беріледі. Ал лизингтік компаниялардың алатын жылдық сыйақы ставкасы 3.5-тен 4 пайыз аралығында ғана. Мұның өзі ауыл шаруашылығы техникаларын лизингтің қол жетімділігін қамтамасыз ететін көрсеткіш деп айтуға болады. Ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілерге лизингтік техникалар сатып әперудің тиімді екендігін мына төмендегі көрсеткіштер арқылы көрсете кеткен артық емес. Егер 2011 жылы ауыл шаруашылығын техникалармен қамтамасыз ету үшін республикалық бюджеттен 1179.2 млн. теңге, 2012 жылы 1069,9 млн. теңге бөлінсе, өткен жылы бұл көрсеткіш 3 есе өсіп, 3576.8 млн. теңгені құраған. Сонда осы қаржыға басқа кездер арқылы тартылған қаржыларды қосқанда осының жиынтығына 1300 - ден астам комбайн, 700 "Беларусь" тракторы, 500-дей шынжыр табанды тракторы, 700 жатка және басқа ауыл шаруашылығы техникалары сатып алынды, лизингке тапсырылды (кесте 1).

Бұл бағытта ауыл шаруашылығы техникаларының лизингі «Казагрофинанс» ЖАҚ - ның 4 жылдық жұмыс тәжірибесінің нәтижесінде одан әрі жетілдіре түсу үстінде. Мұндай сыйақының пайыздық ставкаларын одан әрі төмендетудің және басқада шарттарын қарастыру жағы басты назарға алынуда. Қазір ауыл шаруашылығы техникаларын лизингке сатып әперумен қатар, еліміздің әрбір аймақтарында МТС - тар құру ісімен белсене шұғылданып жатулары да

қуанарлық жәй. Мәселен, өткен жылдың өзінде ғана 6 МТС құрылған. Осынау МТС - тің әрқайсысын құру үшін 1 млн. доллардан қаржы жұмсалып отырған. Бұл жұмыс үстіміздегі жылы да өнемді болмақ. Биылғы жылы осынау 8 МТС өзінің өрісін таппақ. Техникасы жоқ шаруаларға міне осы МТС - тер қызметін пайдалнуға кеңінен жол ашылып отыр.

Кесте 1 - 2012–2015 жылдары арасында Қазақстан Республикасында көрсетілген лизингтік қызметтер көлемі мен құрылымы (млн. теңге)

Лизингтік қызметтер	2012	2013	2014	2015
Жеңіл автокөлік лизингі	49,7	54,1	81,4	188,3
Басқа да құрлықта жүретін көлік құралдарының лизингі	15,5	45,8	83,9	97,0
Кемелер лизингі	-	-	39,5	36,4
Ұшақтар лизингі	10,6	24,9	46,9	78,2
Ауылшаруашылығы машина-ларының лизингі	4,0	40,0	27,1	917,6
Құрылыс жабдықтарының лизингі	48,8	1585,6	1804,6	3112,3
Компьютерлер лизингі	7,2	5,5	27,9	285,5
Басқа да құрылғылар мен жабдықтар лизингі	20,5	86,2	52,5	298,1
Басқа негізгі құралдар лизингі	5,4	2,5	1,9	1,9
Барлығы	161,7	1855,2	2165,8	5015,2

Статистикалық агенттік анықтама кітапшасы, 2015 жыл.

Шаруа қожалығының қандай да бір қымбат машиналар, жабдықтар мен механизмдерге қажеттілігі уақытша болуы мүмкін сатып алу шығындарымен бірге уақытша қажеттілігін өтеген соң мүлікті сатуға байланысты шығындар немесе мүлікті циклды пайдалануда оны қоймада сақтау, күтуге байланысты қосымша шығындар болады.

Батыс Қазақстанда ауылшаруашылығы техникаларын өндірушілер үшін жабдықтар мен машиналар тасымалдауды "Казагрофинанс" ЖАҚ филиалы жүргізеді. Есептік мәліметтер бойынша олардың жұмыс барысында 10 жаңа нива комбайны, 12 МТЗ - 82 тракторы, 42 Т-95 тракторы, 22 орақ және 4 енисей комбайны жеткізілді. Облыстық бюджеттен 24 комбайн сатып алу үшін 100 млн. теңге бөлінген. Батыс сервис коммуналдық кәсіпорыны базасында жинақталушы комплекс құрылды.

Бұдан басқа «Оралагроماش» акционерлік қоғамында бөлген 30 млн.теңге несиеге 30 дән жинаушы комбайндары сатып алынып, күрделі жөндеуден өткізілді. [5]

Ақсай құрама жем дайындаушы зауыты өнімділігі жоғары - 56 шетел комбайн сатып алды. Олар Бөрлі, Теректі аудандарының фермерлеріне берілді.

Ауыл шаруашылығы өндірісінің жағдайы оның техникалық қамтамасыз етілу деңгейі арқылы анықталады. Ол машина тракторы паркінің жағдайына тікелей байланысты.

Тозған, ескірген ауыл шаруашылығы машиналарын пайдалану жанар -жағармайды көп жұмсауға, оларды жөндеу, сондай - ақ күрделі жөндеу жұмыстарын жүргізуге мәжбүр етеді. Облыстық статистикалық басқарма мәліметтері бойынша 2013 жылдан кейін ауыл шаруашылығы тауар өндірушілердің сатып алған трактор, комбайн, ауыл шаруашылығы машиналары саны олардың бір санының тек 10 % ғана құраған

Ауыл шаруашылығы өндірісінің техникалық жабдықтауында тез шешім қабылдауды қажет ететін мынадай мәселелерді атап көрсетуге болады:

- машина трактор паркінің 80% тозған және олар толық жаңартуды қажет етеді.
- шағын және орта шаруашылықтар қажетті техниканың жетіспейтіндігінен өз жерлерін өздері өңдей алмайды.
- ауыл шаруашылығы тауар өндірушілерінің төлемқабілетінің төмендігі мен кепілдікке қояр өтімді мүлкінің болмауы, жаңа техника сатып алу үшін несие алуда қиыншылық туғызады.
- сервис орталықтарының болмауы техникамен жабдықтармен жарықталу деңгейінің төмендігі, МТС көрсететін төменгі деңгейде болуы.
- запас қосалқы бөлшектермен жбдықтау олардың бағасының жоғары болуына және де тасымалдау қиындығына байланысты қажетті деңгейде ұйымдастырылмауы.

Шаруашылық тәжірибесінде лизингтік операциялардың бірнеше түрі қолданылады. Мысалы, оперативті лизингте машиналар мен жабдықтарды олар тозғанға дейін уақытша пайдаланға береді. Жалға алушы аз мерзімге (екіден бес жылға дейін) келісім - шарт жасаса отырып, жалға берушіден (банк немесе лизингтік компания) өзіне қажетті мүліктерді алады. Келісім - шарт мерзімі біткен соң жалға алушының жаңа келісім - шарт жасасуға құқығы бар. Ол өз шешімін ертерек хабарлауы тиіс.

Қазіргі уақытта «ҚазАгрофинанс» Қазақстандағы қаржылық компаниялардың ең жемісті жұмыс жасап жатқандарының бірі. АҚ «ҚазАгрофинанс» еміздегі ауылшаруашылық техникаларына қаржылық лизинг бойынша қызмет көрсетеді.

Елімізде 12 облыстық филалдары мен өкілдері бар машина техника паркін жаңартуға зәру.

Қоғам өз кезегінде Қазақстандағы активтердің үлесі жағынан 2013 ж 1 қазаннан бастап есептеу бойынша 20 млрд теңгеден асады. Республикамыздың ауыл шаруашылығы жалпы көлемі 25,2 млрд теңгеге инвестицияланды. Қазіргі уақытта компания 700 заемщик пен 1250 ден аса келісім-шартты қарастыруда. Негізінде 5300 ден аса ауыл шаруашылық техникаларын лизингтады. 2013 жылдан бері «ҚазАгрофинанс» АҚ Қазақстан Республикасының 2013-2015 жылдарға арналған мемлекеттік азық - түлік бағдарламасына, машина технология станцияларын құру мен қаржыландыру бағдарламасы мақсатында республикалық бюджеттен бөлінген қаржылардың тартылуына өз үлесін қосты.

«ҚазАгрофинанс» АҚ елімізде ең ірі лизингтік компания ғана емес, сонымен қатар Республикамыздағы лизингтік қатынастардың дамуының «локомотиві» болып табылады.

Бүгінгі таңда ауыл шаруашылығына лизинг бойынша қызмет көрсететін компаниялар бар. Сарапшылардың пікірінше негізгі капиталды инвестициялаудың жалпы көлемінде қазақстандық лизингтік компаниялардың үлесі жуық арадағы 3 жылда 4-5 пайызға жетеді немесе ақшалай түрі 1800-1900 млн. АҚШ. долларын құрамақ.

Бүгінгі таңда Қазақстанда 15 лизингтік компания жұмыс жасайды. Олардың көпшілігі Алматы қаласында, ал үшеуінің баста офистері Астанада.

2010 – 2015 жылдары «ҚазАгрофинанс» АҚ арқылы 5321 әртүрлі техникалар 38,5 млрд теңгеден аса қаржыға сатып алынды.

Ауылда халықтың 43 пайызы тұрады дейміз. Сол халықтың дені мемлекет құраушы ұлт өкілдері. Яғни қазақтар. Ауылда тұратын қазақтардың ауыл шаруашылығынан үміт күтетіні белгілі. Ал ауыл шаруашылығы қазір қаржыға сусап отыр.

Жалпы ауыл шаруашылығына қаржы бағыттайтын үш көз бар десек: біріншісі, мемлекеттің ақшасы. Яғни, аты бар да заты жоқ, көп бағдарламаның аясында бөлінетін трансферттер, субсидиялар мен дотациялар; екіншісі, коммерциялық банктердің несиесі; үшіншісі, халықаралық ұйымдардың несиесі.

Қиынға сүйенген жан ауыл шаруашылығын алғашқы екеуі: мемлекет пен коммерциялық банктердің қаржысы жарытып жатқан болар деп ойлауы да мүмкін. Ал біздің айтарымыз: олай ойласаңыз өте қатты қателесесіз. Негізінен қазақтар тұратын ауылдық жерлерге ақша тартумен бүгінгі күні халықаралық ұйымдар шұғылданады дер едік.

Соңғы 10 жылда оншақты басшысы ауысқан Үкіметтің ауыл шаруашылығын көтереміз деп бірнеше бағдарлама қабылдап тастағаны белгілі. Алайда, 2013 - 2015 жылдарға арналған «Мемлекеттік азық - түлік бағдарламасы» да, «Ауыл жылдары» бағдарламасы да, «Ауылдық жерлерді дамыту» бағдарламасы да ауыл шаруашылығын ұшпаққа шығарған жоқ. Қаржының аса қажет жерге жетпеуі, әр бөлінетін трансферттің тұсында мықты лоббистердің болуы, қаржының игерілмей қалуы, түптің түбінде көктемге егесі пен күзгі орақ кезінде бөлінетін жанар - жағар майдың сапасыз арзан жанармаймен алмасытырылуы.

Мұның бәрі де ауылдағы шаруаларға таныс жағдай. Өйткені, банктер ауыл шаруашылығын несиелеуге аса бейіл емес. Аграрлық салаға салған ақшасын кері қайтара алмаймыз деп қорқады. Ауыл шаруашылығын жоғары тәукемге бел буатын сала ретінде көреді. Пайдасы бар жерді жағалайтын банктер ауыл шаруашылығынан пайда таба алмаймыз ба деп ойлайды.

Тек 2008 - 2009 жылдары ғана «Мемлекеттік азық - түлік бағдарламасы» бойынша банктер осы саланы аздап несиелей бастаған. Бірақ 2010 жылдан бері ауыл шаруашылығын несиелеу көрсеткіші қайтадан күрт құлдырады. Қазақстандағы Бүкіләлемдік банктің экс - өкілі Лу Брефор «Банк секторы Қазақстандағы ауыл шаруашылығында үлкен рөл ойнайды. Бірақ, оның ықпалы ірі - ірі деген кәсіпорындармен шектелген. Сондықтан, майда шаруашылықтарға барынша көңіл бөлу керек» деген еді. Оның айтқан алғашқы сөйлеміне таласымыз бар. Өйткені банктер ауыл

шаруашылығында үлкен рөл ойнайды деуге аузымыз бармайды. Алайда, сол банктерден бағытталатын ақшаның өзі жері көп латифундистердің бері келмейтіндігімен келісуге болады.

Бүгінде елімізде құқықтық реформалар барысында көптеген өзгерістер болып жатыр. Әр түрлі заңдар қабылданып, құқықтық мемлекетімізді нығайта түсер түбегейлі шаралар жүргізілуде. Сондай өзгерістердің бірі, еліміздің нарықтық экономикаға көшуімен ілесіп келген күрделі құбылыстардың бірі -лизинг терминінің кең орын алуы.

Лизинг негізінен кіші шағын бизнес кәсіпорындарына тиімді, себебі оларда жаңа құрал-жабдық алуға қажетті қорлары жоқ, сонымен қатар оларға инвестиция тарту өте қиын.

Қазіргі кездегі нарықтық экономиканың заңына байланысты еніп отырған бұл ұғымның маңызы зор. Нарықтық экономикалық қатынастың заңы қатаң: икемнің және ақшаң болса ғана өмір сүре аласың. Ал мемлекет мойнындағы дотацияға сүйеніп келген шаруашылықтар, зауыт, фабрикалар мұндай қатаң талапқа төзе алмай, өмір сүруден қалып, тоз-тоз болып кетті. Яғни, белшесінен қарызға батып, банкротқа ұшырады. Олар жаңа экономикалық қатынасқа орай бұрынғы шаруашылықтар орнына қайта құрылған өндірістік кооперативтер. Алайда, олардың құрал саймандары, яғни техникасы бүгінгі күннің талабына сай емес, сапалы өнім беруге жарамсыз.

Міне, еліміздің экономикасының өркендеуіне әсер ететін осындай мәселелерді шешуде инвестициялық құрал ретінде мүлікті жалдау шартының бір түрі лизингті қолдану оң нәтиже беретіні сөзсіз.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Исабеков Б. Н. Қазақстандағы аралас экономика кезіндегі индустриалды-инновациялық саясат және кәсіпкерлік: мәселелер, концепциялар, шешімдер.-Түркістан, 2014-194
2. Шакирова Г.М., Сүгірова Г. С. Лизинг-шағын кәсіпкерлікті қаржыландырудың қайнар көзі. // Қаржы- қаражат, 2013 №4
3. Адамов Н. А., Тилов А. А. Лизинг-Москва 2015-12 бет.
4. Исабеков Б. Н. Лизингті қалыптастыру және тиімді қолданудың экономикалық негіздері. // Поиск-ізденіс. №2 2013.
5. Исабеков Б. Н. Лизингтік операцияларды ұйымдастыру және оларды жүргізу техникасы. // Поиск-ізденіс. № 3 2013.
6. Изатуллаева Б. , Диметова Р. Қазақстан республикасында кәсіпкерлікті дамытудағы лизингтің мәні мен қажеттілігі. // ХҚТУ Хабаршысы- Түркістан 2014, № 4 -82 бет.

СЕКЦИЯ 7. ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И СОЦИАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

Азимбекова А.К.

доцент

Университета Международного Бизнеса, PhD

Казахстан, г. Алматы

РЕЙТИНГ РЕГИОНОВ КАЗАХСТАНА ПО СОСТОЯНИЮ ВОДНЫХ РЕСУРСОВ²

Устойчивое развитие согласно формулировке ООН трактуется как «развитие общества, позволяющее удовлетворять потребности нынешних поколений, не нанося при этом ущерба возможностям, оставляемым в наследство будущим поколениям для удовлетворения их собственных потребностей» [1]. Согласно методологическим пояснениям Комитета по статистике МНЭ «Устойчивое развитие – это социально-экономическое развитие государства без нанесения ущерба окружающей среде» [2]. В связи с этим вызывает интерес состояние окружающей среды регионов Республики Казахстан, построение их рейтинга с целью определения устойчиво развивающихся регионов, в частности интересен рейтинг регионов страны по состоянию водных ресурсов. Так как в настоящее время водные объекты страны интенсивно загрязняются предприятиями горнодобывающей, металлургической и химической промышленности, коммунальными службами городов, что представляет реальную экологическую угрозу.

В данной статье представлен рейтинг регионов страны, построенный с помощью статистических показателей, характеризующих состояние водных ресурсов в регионах по данным за 2009-2013гг. Данный рейтинг построен на основе интегрального показателя, рассчитываемого с помощью показателей качества поверхностных вод (индекс загрязненности воды) и показателей качества питьевой воды (качество питьевой воды объектов централизованного водоснабжения по санитарно-химическим и микробиологическим показателям), так как свыше 88,9% (в 2013 г.) населения Казахстана обеспечены водопроводной водой.

Интегральный показатель «Качество водных ресурсов» по регионам рассчитывается нами как средневзвешенная величина трех индексов:

- Индекс качества питьевой воды по санитарно-химическим показателям (вес 1/4).
- Индекс качества питьевой воды по микробиологическим показателям (вес 1/4);
- Индекс загрязненности воды (вес 1/2) (рисунок 1).

Для перевода показателей по качеству воды (x) в индекс, значение которого заключено между 0 и 1, что в свою очередь, позволит складывать его с другими показателями, будем использовать следующую формулу:

$$\begin{aligned} & \text{Индекс региона по показателю} \\ & \text{«качество питьевой воды по санитарно-химическим показателям»} = \\ & = (x - \min(x)) / (\max(x) - \min(x)). \quad (1) \end{aligned}$$

где, $\min(x)$ и $\max(x)$ являются минимальным и максимальным значениями показателя «качество питьевой воды по санитарно-химическим показателям» среди регионов страны за определенный год.

Индексы регионов «Качество питьевой воды по микробиологическим показателям», «Индекс загрязненности воды» рассчитывается также по ранее упомянутой формуле (1).

Ежегодно Комитетом по статистике публикуются данные о качестве питьевой воды объектов централизованного водоснабжения по санитарно-химическим и микробиологическим показателям, предоставляемые Комитетом по защите прав потребителей МНЭ РК (уполномоченный орган по санитарно-эпидемиологическому благополучию) (приведены в таблице 1).

² В рамках проекта «Устойчивое социально-экономическое развитие регионов как условие роста конкурентоспособности национальной экономики».

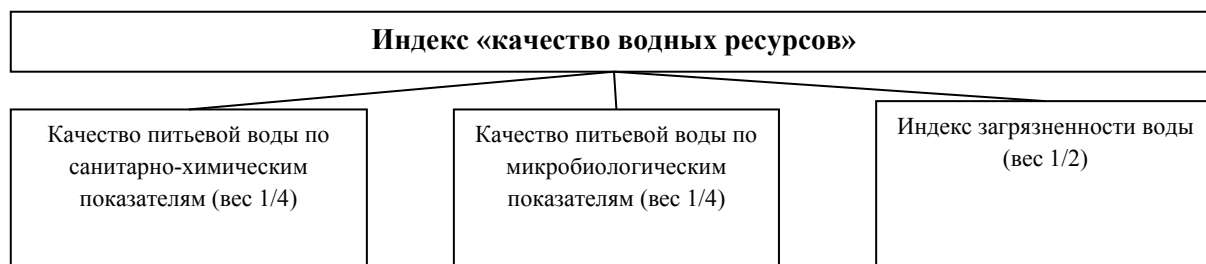

Рисунок 1 - Состав индекса «Качество водных ресурсов»

Примечание – составлено автором

В среднем по республике удельный вес проб, не соответствующих нормативам по микробиологическим показателям и санитарно-химическим показателям составил в 2013 году соответственно 1,2% - 1,5% против 1,4% и 1,7% (за 2009 г.). Как показывают данные таблицы 1, за 2009 год удельный вес проб водопроводной воды, не соответствующих нормативам, превыше всего в Кызылординской области 10,9%, наименьшее значение данного показателя наблюдается в Жамбылской области 0,1%. Данные значения были приняты нами за максимальные и минимальные значения для расчета индексов регионов по качеству питьевой воды по санитарно-химическим показателям. Первое место занимает регион с высоким показателем качества водных ресурсов, а последнее – с самым низким.

Таблица 1 - Качество питьевой воды объектов централизованного водоснабжения по регионам РК

№ п/п	Название региона	удельный вес проб водопроводной воды, не соответствующих нормативам, в %			
		по санитарно-химическим показателям		по микробиологическим показателям	
		2009	2013	2009	2013
	Республика Казахстан	1,7	1,5	1,4	1,2
1	Акмолинская	7,1	5,5	3,7	5,2
2	Актюбинская	2,0	3,9	1,7	3,2
3	Алматинская	0,8*	2,6	0,3	4,4
4	Атырауская	3,1	9,9	3,7	4,1
5	Западно-Казахстанская	3,9	2,1	2,7	2
6	Жамбылская	0,1	1,4	0,3	1,4
7	Карагандинская	1,3	0,4	0,2	0,2
8	Костанайская	0,6	0,8	0,6	0,8
9	Кызылординская	10,9	9,0	6	4,4
10	Мангистауская	1,0	2,0	0,1	0,9
11	Павлодарская	1,0	3,5	1,1	2,6
12	Южно-Казахстанская	1,3	0,8	2,5	1,30
13	Северо-Казахстанская	0,4	0,5	0,5	0,2
14	Восточно-Казахстанская	1,5	0,3	1,1	0,6
15	г. Астана	0,7	0,9	1,4	1
16	г. Алматы	0,8	2,6	0,3	0,3
Примечания 1 *данные 2010г. 2 составлено автором на основе данных [2 С.39].					

По нашим расчетам в рейтинге регионов по качеству **питьевой** воды за последние три года лидирующие позиции занимают Северо-Казахстанская, Карагандинская области (таблица 2). Замыкают рейтинг, занимая последние позиции, Акмолинская, Кызылординская и Атырауская области. Отрезок времени, за который мы произвели расчеты и построили рейтинг регионов по качеству питьевой воды, мал, всего 5 лет, но все же можно выявить определенные сдвиги в позициях регионов. В 2013 году по сравнению с 2009 годом ухудшились позиции таких регионов как Алматинская (на 9 позиции), Жамбылская (на 8 позиции), Мангистауская (на 6 позиции),

Павлодарская (на 3 позиции), Атырауская (на 2 позиции). Причиной снижения позиции данных регионов явились увеличение удельного веса проб водопроводной воды, не соответствующих нормативам по микробиологическим показателям (в 8 регионах из 16), и по санитарно-химическим показателям (в 9 регионах из 16) (таблица 1). Показатели безопасности воды по микробиологическим показателям значительно превышают республиканский и составили в Акмолинской области - 5,2%, Кызылординской - 4,4%, Алматинской - 4,4%, Атырауской - 4,1%, Павлодарской - 2,6%, что дает основание отнести их к территориям риска по кишечным инфекциям. По санитарно-химическим показателям водопроводная вода не соответствует в Атырауской - 9,9%, Кызылординской - 9%, Акмолинской - 5,5%, Актыбинской - 3,9%, Павлодарской - 3,5%. Выше названные причины определили последние места в рейтинге среди регионов (14-16 позиции) Акмолинской, Кызылординской и Атырауской областей.

Таблица 2 - Рейтинг регионов РК по качеству питьевой воды за 2009-2013 гг.

Рейтинг	2009	2010	2011	2012	2013
1	Жамбылская	Жамбылская	Карагандинская	Северо-Казахстанская	Карагандинская
2	Мангистауская	Северо-Казахстанская	Северо-Казахстанская	Карагандинская	Северо-Казахстанская
3	Северо-Казахстанская	Карагандинская	Мангистауская	Жамбылская	Восточно-Казахстанская
4	Алматинская	Мангистауская	Жамбылская	г. Алматы	Костанайская
5	г. Алматы	г. Алматы	г. Астана	Мангистауская	г. Астана
6	Карагандинская	Павлодарская	г. Алматы	г. Астана	г. Алматы
7	Костанайская	г. Астана	Павлодарская	Павлодарская	Южно-Казахстанская
8	Павлодарская	Восточно-Казахстанская	Восточно-Казахстанская	Южно-Казахстанская	Мангистауская
9	г. Астана	Костанайская	Костанайская	Восточно-Казахстанская	Жамбылская
10	Восточно-Казахстанская	Актыбинская	Южно-Казахстанская	Западно-Казахстанская	Западно-Казахстанская
11	Актыбинская	Алматинская	Актыбинская	Костанайская	Павлодарская
12	Южно-Казахстанская	Западно-Казахстанская	Атырауская	Актыбинская	Актыбинская
13	Западно-Казахстанская	Южно-Казахстанская	Алматинская	Акмолинская	Алматинская
14	Атырауская	Атырауская	Западно-Казахстанская	Алматинская	Акмолинская
15	Акмолинская	Акмолинская	Акмолинская	Атырауская	Кызылординская
16	Кызылординская	Кызылординская	Кызылординская	Кызылординская	Атырауская
Примечание - составлено автором					

За рассматриваемый период улучшили свои позиции следующие регионы: Восточно-Казахстанская (на 7 позиции), Южно-Казахстанская и Карагандинская (на 5 позиции), город Астана (на 4 позиции), Западно-Казахстанская (на 3 позиции).

Уровень загрязнения поверхностных вод оценивается по величине комплексного индекса загрязненности воды (*далее ИЗВ*), который используется для сравнения и выявления динамики изменения качества воды в динамике. Наблюдения за качеством поверхностных вод по гидрохимическим показателям проводятся подразделениями РГП «Казгидромет». В 2013 году наблюдения проводились на 240 гидрохимических створах, распределенных на 105 водных объектах: на 71 реках, 16 озерах, 14 водохранилищах, 3 каналах, 1 море.

В 2013 году по данным [3]

- к «чистым» (величина ИЗВ 0,31 - 1,0) отнесены 19 рек, 4 водохранилища, 1 озеро, 1 канал;
- к классу «умеренно загрязненных» (величина ИЗВ 1,01 - 2,5) водных объектов – 34 реки, 7 озер, 9 водохранилищ, 1 канал, 1 море;
- к классу «загрязненных» (величина ИЗВ 2,51 – 4,0) водных объектов - 10 рек, 1 водохранилище, 5 озер, 1 канал;
- к классу «грязных» (величина ИЗВ 4,01 – 6,0) водных объектов – 6 рек;

- к классу «очень грязных» (величина ИЗВ 6,01 – 10,0) водных объектов – 6 рек, 3 озера.

На территории областей и городов имеются озера, каналы, реки различной длины, сооружены водохранилища. Каждый из них имеет определенное значение индекса загрязненности воды. Например, к поверхностным водам Восточно-Казахстанской области относятся: р. Кара Ертыс (ИЗВ =1,01), р. Ертыс (1,7), р. Буктырма (1,59), р. Брекса (3,47), р. Тихая (5,49), р. Ульби (4,6), р. Глубочанка (5,42), р. Красноярка (7,64), р. Оба (1,97), оз. Маркаколь (0,86), вдхр. Усть Каменогорское (0,81), вдхр. Буктырма (0,8), р. Емель (1,48), р. Аягоз (1,1). В качестве общего индекса загрязненности вод региона мы использовали среднюю геометрическую ИЗВ поверхностных вод данного региона. Таким образом, средняя геометрическая ИЗВ поверхностных вод Восточно-Казахстанской области в 2013 году составила 2,01, что позволяет отнести поверхностные воды данного региона к классу «умеренно загрязненных». Результаты по другим регионам приведены в таблице 3, где мы можем увидеть повышение загрязнения поверхностных вод Акмолинской, Актюбинской, Жамбылской, Павлодарской, Восточно-Казахстанской областей и г. Астана. По данным экологов на грани «вымирания» река Илек (ИЗВ=6,34 за 2013 г) Актюбинской области. Значения средней геометрической ИЗВ регионов были приведены в индексы по формуле (1) для учета в расчете интегрированного показателя «качество водных ресурсов».

Таблица 3 - Средняя геометрическая индексов загрязненности поверхностных вод регионов РК за 2009, 2013гг.

Регионы	2009	2013	Регионы	2009	2013
Акмолинская	1,21	1,97	Кызылординская	1,84	1,69
Актюбинская	1,30	4,61	Мангистауская	1	1
Алматинская	1,56	0,96	Павлодарская	0,88	0,98
Атырауская	0,83	0,84	Южно-Казахстанская	2,24	1,38
Западно-Казахстанская	1,59	1,18	Северо-Казахстанская	1,29	1,19
Жамбылская	1,99	2,12	Восточно-Казахстанская	1,75	2,01
Карагандинская	3,49	2,63	г. Астана	2,03	2,76
Костанайская	1,81	1,62	г. Алматы	1,56	1,33
Примечание – рассчитано автором на основе данных [4]					

Рейтинг регионов по значению индекса «Качество водных ресурсов» приведен в таблице 4. За рассматриваемые пять лет наилучший результат у Северо-Казахстанской области, тогда как потеряли позиции: Алматинская область – на 7 позиции, Павлодарская область – на 6 позиции, Атырауская – на 5 позиции, вследствие ухудшения показателей безопасности питьевой воды. Особо хотелось бы обратить внимание на Актюбинскую область, которая заняла 16 место (против 6 в 2009г.) за счет существенного повышения уровня загрязнения поверхностных вод. В 2013 году по сравнению с 2012 годом повышение ИЗВ реки Ор с 1,99 до 6,03, реки Илек с 5,72 до 6,34, реки Карагала с 1,77 до 3,15, реки Ирғиз с 2,78 до 5,14, реки Караходда с 1,46 до 7,57, реки Уил с 3,88 до 6,05, и озера Шалкар с 2,35 до 6,3. 15-ю позицию заняла Кызылординская область, так как питьевая вода данного региона не соответствует нормам, где основными загрязняющими веществами являются - цветность, мутность, жесткость, сульфаты, сухой остаток, магний, железо, медь. В тройку регионов, занимающих последние позиции, входит Акмолинская область (14 позиция против 13), т.к. в данном регионе наблюдается повышение уровня загрязнения поверхностных вод за последние пять лет, и как мы отметили ранее, питьевая вода по значению микробиологических показателей превышает республиканский уровень. Основной причиной роста заразности поверхностных вод является сброс большого объема грязных стоков предприятиями горно-добывающей промышленности.

Рассмотрим регионы улучшившие свои позиции в общем рейтинге по состоянию водных ресурсов за 2009-2013гг. Южно-Казахстанская область повысилась на 10 позиции, Карагандинская область – на 6 позиции, Западно-Казахстанская область – на 5 позиции, в данных регионах наблюдается снижение значения ИЗВ всех поверхностных вод регионов, и улучшение значений показателей безопасности питьевой воды. Например, уровень загрязнения реки Кара - Кенгир Карагандинской области уменьшился с 13,8 (2009 году) до 5,06 (2013), реки Шерубайнура с 10,4 до 6,03. Несмотря на повышение уровня загрязнения большинства рек Восточно-Казахстанская область поднялась на 4 позиции в рейтинге за счет улучшения качества питьевой воды.

Таким образом, можно сделать следующие выводы:

Автором был предложен способ построения рейтинга регионов страны с помощью интегрального показателя «Качество водных ресурсов», который рассчитывается по каждому региону и представляет собой средневзвешенную величину таких индексов как индекс качества питьевой воды по санитарно-химическим показателям, индекс качества питьевой воды по микробиологическим показателям, индекс загрязненности (поверхностных) вод.

В рейтинге регионов по качеству питьевой воды за 2009-2013гг. лидирующие позиции занимают Акмолинская, Кызылординская и Атырауская области. По санитарно-химическим и микробиологическим показателям водопроводная вода не соответствует нормативам и превышает республиканский уровень в Акмолинской, Кызылординской и Атырауской областях, что определяет их 14-16 позиции в рейтинге.

Таблица 4 - Рейтинг регионов РК по состоянию водных ресурсов за 2009-2013гг.

Рейтинг	2009	2010	2011	2012	2013	Индекс за 2013
1	Мангистауская	Мангистауская	Мангистауская	Северо-Казахстанская	Северо-Казахстанская	0,948
2	Павлодарская	Павлодарская	Павлодарская	Мангистауская	Мангистауская	0,921
3	Северо-Казахстанская	Северо-Казахстанская	Северо-Казахстанская	Павлодарская	г. Алматы	0,870
4	Алматинская	г. Алматы	Атырауская	г. Алматы	Южно-Казахстанская	0,861
5	г. Алматы	Атырауская	Восточно-Казахстанская	Южно-Казахстанская	Костанайская	0,854
6	Актюбинская	Восточно-Казахстанская	г. Алматы	Западно-Казахстанская	Восточно-Казахстанская	0,824
7	Костанайская	Западно-Казахстанская	Костанайская	Атырауская	Западно-Казахстанская	0,817
8	Атырауская	Жамбылская	Жамбылская	Жамбылская	Павлодарская	0,778
9	Жамбылская	Костанайская	Западно-Казахстанская	Алматинская	Карагандинская	0,760
10	Восточно-Казахстанская	г. Астана	Южно-Казахстанская	Восточно-Казахстанская	Жамбылская	0,742
11	г. Астана	Южно-Казахстанская	г. Астана	Костанайская	Алматинская	0,715
12	Западно-Казахстанская	Алматинская	Алматинская	Карагандинская	г. Астана	0,689
13	Акмолинская	Акмолинская	Карагандинская	г. Астана	Атырауская	0,555
14	Южно-Казахстанская	Карагандинская	Акмолинская	Актюбинская	Акмолинская	0,464
15	Карагандинская	Актюбинская	Актюбинская	Акмолинская	Кызылординская	0,450
16	Кызылординская	Кызылординская	Кызылординская	Кызылординская	Актюбинская	0,256
Примечание – составлено автором						

В общем рейтинге по состоянию водных ресурсов в 2013 году лидирующие позиции заняли Северо-Казахстанская, Мангистауская области и город Алматы. Последние, т.е. с 14 по 16 позиции заняли Акмолинская, Кызылординская и Актюбинская области, где наблюдается существенное повышение уровня загрязнения как поверхностных вод, так и питьевой воды по санитарно-химическим и микробиологическим показателям.

Результаты данного исследования применимы при разработке стратегического плана по устойчивому развитию отдельных регионов, так и страны в целом.

Список использованных источников:

- 1 Финансовый словарь. – http://dic.academic.ru/dic.nsf/fin_enc/30834
- 2 Охрана окружающей среды и устойчивое развитие // Статистический сборник. – Астана, 2014. – 166 с.
- 3 Состояние окружающей среды Республики Казахстан. Состояние природных ресурсов и его изменение под воздействием природных и антропогенных факторов // Национальный доклад. – <http://energo.gov.kz/>
- 4 О состоянии окружающей среды Республики Казахстан за 2009-2013 гг. // Информационный бюллетень. – Астана, 2013. – 240 с.

СОСТОЯНИЕ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ В ЦЕНТРАЛЬНОМ КАЗАХСТАНЕ И ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЕЕ ОПТИМИЗАЦИИ

Главная тенденция человеческого развития остается все еще реальной даже на основании простого вывода о том, что безграничный, бесконечный количественный рост производства и потребления в ограниченной системе планеты Земля с ее конечными ресурсами и возможностями воспроизводства теоретически невозможен. Удовлетворение человеческих потребностей невозможно без эксплуатации природных ресурсов, так как любое производство изначально основано на использовании природных ресурсов как составной части общего природного потенциала. Не вызывает сомнений тот факт, что большинство экологических проблем не только нашей страны, но и мира в целом имеют общие черты, являющиеся результатом резкого дисбаланса между воспроизводством природно-экономического потенциала и несоразмерным его потреблением. Закономерно и то, что в их основе лежит изначальная метаболическая несовместимость ряда производств и окружающей среды, отсутствие средств изоляции производства – замкнутых технологических циклов, оборотных систем, малоотходных и безотходных технологий, замкнутого кооперирования производств. Ускорение научно-технического прогресса и интенсификация производства на его основе лишь усиливали антропогенное воздействие на окружающую среду, вызвавшее значительное нарушение динамического равновесия между ее компонентами. Развитие производительных сил Центрального Казахстана в полной мере отвечало общим тенденциям хозяйственного развития страны, реализуясь в течение длительного времени без учета экологических особенностей региона при нарастании деформаций отраслевых пропорций и социально-экономической структуры. Все это привело к серьезному обострению экологической ситуации не только в промышленных центрах, но и во всем регионе в целом. Практически ни один город Центрального Казахстана в конце XX века не обеспечивался питьевой водой требуемого качества. Загрязнение окружающей среды сказалось на качестве продуктов питания. Росла заболеваемость и смертность населения, особенно в детском возрасте.

Сложившаяся в 1970–1990-е годы в Центральном Казахстане структура промышленности стала главной причиной достаточно широкого спектра природоохранных проблем, характер которых, в свою очередь, был во многом обусловлен деятельностью конкретного комплекса производств, степенью их воздействия на качество атмосферного воздуха, поверхностных и подземных вод, состояние почв, лесов и других природных сфер. Показательным в этой связи явилось включение в конце XX столетия практически всех промышленных центров Центрального Казахстана в категорию районов с тревожной и тяжелой экологической обстановкой. Стало очевидным, что Карагандинская область унаследовала со времен СССР не только мощный промышленный потенциал, но и тяжелое экологическое положение, экономику с энерго- и ресурсоемким производством и устаревшие, загрязняющие окружающую среду технологии, с износом основных производственных фондов на 50 и более% [1,17]. Концентрация в Центральном Казахстане предприятий угольной, цветной и черной металлургии, химии, машиностроения, рост сети транспортных магистралей и многочисленных коммуникаций, а также высокая степень урбанизации, развитое сельское хозяйство определили формирование значительного уровня загрязнения всех компонентов окружающей природной среды. Как следствие этого, традиционно входили в число регионов с наивысшими удельными показателями по выбросу загрязняющих веществ в атмосферу, сбросу загрязненных сточных вод.

Вместе с тем, важнейшими составляющими, определяющими современную общую экологическую ситуацию, являются все же реальное состояние воздушного и водного бассейнов, потребление водных ресурсов. В связи с бурным развитием промышленности и транспорта, загрязнение атмосферного воздуха, представляющего собой жизненно важную часть окружающей человека природной среды, превратилось в последние десятилетия в одну из сложнейших экологических проблем современности. Несмотря на то, что Казахстан не является основным поставщиком загрязняющих веществ в атмосферу в сравнении с промышленно развитыми странами, по данным Министерства окружающей среды и водных ресурсов РК в конце XX века

уровень загрязнения атмосферного воздуха в городах оставался достаточно высоким даже по мировым стандартам. [2,56]. Статистика последнего десятилетия XX века свидетельствовала о снижении выбросов вредных веществ в атмосферу от стационарных источников. Тем не менее, степень антропогенной нагрузки на природную среду Карагандинской области оставалась достаточно высокой.

Уровень загрязнения воздушного бассейна в городах Темиртау и Балхаш по ряду ингредиентов в 1,1–2,5 раза превышал средние показатели по Казахстану. [3,23].

Наибольший вклад в общие показатели вносили предприятия угольной промышленности – цветной и черной металлургии 5%. В соответствии с этим в регионе выделялось пять городов с наиболее интенсивным загрязнением воздушного бассейна – Темиртау где концентрировалось химическая и металлургическая промышленность, Балхаш и Джезказган-цветная металлургия Караганда и Шахтинск угольная промышленность и Сарань уголь и химия.

Важным фактором, определяющим не только экологическую ситуацию, но и развитие производительных сил, на современном этапе явилось состояние водных ресурсов. К концу XX столетия потребление воды промышленностью, а также и сельским хозяйством достигло огромных размеров. Более того, загрязнение водных систем стало представлять значительно большую опасность, чем загрязнение атмосферы, ввиду того, что, во-первых, процессы регенерации или самоочищения протекают в водной среде гораздо медленнее, чем в воздухе; во-вторых, источники загрязнения водоемов более разнообразны; в-третьих, естественные процессы, осуществляющиеся в водной среде и подвергающиеся действию загрязнений, более чувствительны сами по себе и имеют большее значение для обеспечения жизни на Земле, чем те, которые протекают в атмосфере.

Состояние водных бассейнов Сары-Арки также представляет реальную угрозу для будущего людей, особенно в районах концентрации химических и нефтехимических производств, влекущих за собой отвод вредных веществ, имеющих чрезвычайно сложную и опасную структуру. В последние десятилетия XX века водохранилища региона оказались под тройным загрязнением: транзитным (фоновым), загрязнением сбрасываемых областных стоков и аварийных сбросов. По данным природоохранных структур, большинство промышленных предприятий не имели достаточной степени локальной очистки, удовлетворяющей санитарным требованиям. Недостаточно организованная ливневая канализация во многих городах обуславливала сброс поверхностных вод без очистки с промышленных, селитебных территорий и автомагистралей в водные объекты, превращаясь в значимый источник загрязнения открытых водных объектов взвешенными эфирорастворимыми веществами, ионами тяжелых металлов и др. Сложная ситуация сложилась в бассейне реки Нура, озера Балхаш.

На качество их водных ресурсов, оцениваемых экологами как «загрязненные», оказывал влияние сброс недостаточно очищенных стоков с примыкающих к ним предприятий, а также транзит загрязненных вод. Наиболее негативное влияние на водную среду оказывали предприятия жилищно-коммунального хозяйства (40%), энергетики (26%), химической и металлургической промышленности (13%), угольной отрасли и сельского хозяйства (8%). [4,71]

Многие малые реки были значительно загрязнены водными отходами.

Вследствие значительного поступления хозяйственно-бытовых, сельскохозяйственных и промышленных стоков, сбросов отходов предприятий химического и металлургического комплекса река Нура превратилась в наиболее загрязненную в Карагандинской области.

Показательно, что многолетнее загрязнение реки, сбрасываемыми Карагандинским металлургическим комбинатом, будет оказывать отрицательное воздействие на окружающую среду еще на протяжении длительного времени вследствие вторичного загрязнения реки донными отложениями, накопленными за предшествующие годы. Некоторое снижение уровня сброса загрязняющих веществ в водные объекты в 1990-е годы явилось результатом сокращения промышленного производства в целом по области, внедрения на многих предприятиях более совершенных методов очистки сточных вод. [5,38].

Огромные объемы сбрасываемых вод обусловили особые требования к очистным сооружениям, стоки с которых непосредственно сбрасывались в водоемы. Однако многие городские очистные сооружения в течение последних лет работали со значительной перегрузкой. Основная часть загрязненных сточных вод, проходивших через них, признавалась инспектирующими органами недостаточно очищенной, т.е. не соответствующей качеству вод. Это обстоятельство вызвало необходимость оценки санитарного состояния водных объектов

области и прогнозирования водопользования населения, в том числе и в плане организации жесткого контроля за содержанием химических веществ, присутствующих в воде из-за промышленного, сельскохозяйственного и бытового загрязнения. Под влиянием интенсивной нагрузки со стороны промышленности, коммунального и сельского хозяйства в неблагоприятном состоянии оказались малые реки и озера – сократилось количество, уменьшилась водность, ухудшился режим, снизилось качество воды, изменился сток воды и наносов, что вело к обмелению и даже пересыханию.

Оценкой состояния водных ресурсов, их использования и распространения на локальных участках периодически занимались различные организации, но серьезные разработки конкретных мероприятий по охране подземных вод в течение долгого времени отсутствовали. Особое значение для крупных городов региона приобрела проблема утилизации бытовых и промышленных отходов ввиду того, что на протяжении десятилетий процесс сбора, удаления и захоронения отходов в большинстве населенных пунктов не отвечал необходимым санитарно-гигиеническим требованиям. Вследствие этого промышленные центры превратились в места образования и накопления гигантского объема промышленных и бытовых отходов, обусловив критическую обстановку в конце XX столетия на полигонах практически всех крупных городов. Сконцентрированные в отвалах, хвостохранилищах и свалках, подземных вод, атмосферного воздуха, почв и растений. Значительная их часть скапливалась и сжигалась на территориях предприятий, попадала на свалку бытовых отходов, самовольно вывозилась и в пригородную зону, превращая их в очаг потенциальной опасности.

Остро стоит проблема утилизации твердых бытовых отходов в Центральном Казахстане. Основным вопросом решения этого вопроса является строительство мусороперерабатывающего завода в г. Караганде

Вместе с тем, стало очевидным, что решение проблемы промышленных отходов заключается не только в их сокращении, совершенствовании технологии обезвреживания и захоронения отходов и обеспечении экологической безопасности, но и в формировании правовой базы, в том числе на организацию и проведение мониторинга отходов; совершенствование и расширение экономических санкций за образование и нерациональное использование отходов производства; оценку экологической опасности отходов и мест их размещения; разработку критериев класса опасности отходов; обеспечение экологической безопасности при трансграничных перевозках опасных отходов.

Территория области, обладавшая в целом богатыми почвенными ресурсами, столкнулась также с явлением качественного истощения земельных ресурсов. Во многих районах отмечалось снижение естественного плодородия и деградация земель. Наиболее тревожный из них – дефицит гумуса, представляющего собой органическое вещество почвы, образующееся в результате разложения растительных и животных остатков. Проблема рекультивации нарушенных земель, оставшихся бесхозными в результате ликвидации ряда угледобывающих предприятий и не вошедших в рекультивируемые территории РГСП «Карагандаликвидшахт» уменьшения вредного воздействия деятельности комплекса «Байконур» на окружающую среду Карагандинская область, районы падения отделяющихся частей первых ступеней ракетоносителей (ОЧРН)а в дальнейшем полного закрытия комплекса. Необходимо продолжение радиоэкологохимических исследований на землях прилегающего к Семипалатинскому полигону Каркаралинского района,

Усиливавшееся антропогенное воздействие на окружающую природную среду под влиянием научно-технического прогресса второй половины XX века привело к нарушению динамического равновесия между ее компонентами. Развитие производительных сил Центрального Казахстана длительное время осуществлялось без учета экологических особенностей региона при нарастании деформаций отраслевых пропорций и социально-экономической структуры. Результатом этого стало серьезное обострение экологической ситуации в регионе в целом. На его территории практически не осталось мест, в какой-то мере не измененных хозяйственной деятельностью. Локальные изменения природных ландшафтов стали необратимыми. Особенно сложны проблемы загрязнения воздушного бассейна в районах концентрации цветной и черной металлургии и химических производств, так как значительный объем выбросов, их сложная структура, высокая вредность предъявляют достаточно высокие требования к средозащитной инфраструктуре промышленной зоны и к санитарно-гигиеническим нормативам в жилой застройке и рабочей зоне. Отмечается дальнейшее загрязнение водного и воздушного бассейнов, рост деградации земель, обострение проблем обеспечения населения

качественной питьевой водой.

.Обобщая сформулированные в различных законодательных и исполнительных документах, природоохранных и иных программах рекомендации по стабилизации экологической ситуации в Центральном Казахстане на наш взгляд, следует особо выделить следующие первоочередные задачи:

1. Уменьшения вредного воздействия деятельности комплекса «Байконур» на окружающую среду Карагандинская область, районы падения отделяющихся частей первых ступеней ракетоносителей (ОЧРН)а в дальнейшем полного закрытия комплекса.

2. Утилизация и использование шахтного газа метана, выделяющегося из ликвидируемых угольных шахт Карагандинского угольного бассейна

3. Сохранение экосистемы озера Балхаш

4. Необходимо продолжение радиоэкологогеохимических исследований на землях прилегающего к Семипалатинскому полигону Каркаралинского района, с последующим проведением работ по рекультивации земель и разработкой и выполнением комплекса реабилитационных мероприятий.

5. Очистка донных отложений реки Нуры и промышленной площадки бывшего АО «Карбид» от ртути.

Список использованных источников:

1. Текущий архив Министерства экологии и биоресурсов Республики Казахстан. Отчет управления пропаганды экологических знаний за 1990 г .С.17.

2. Текущий архив Министерства экологии и биоресурсов Республики Казахстан // Годовой отчет за 1990 год. - С. 56.

3. Государственный доклад «О состоянии окружающей природной среды Республики Казахстан в 1998 году».С.23.

4. Доклад: Состояние природной среды в Казахстане в 1989 году. - Алма-Ата, 1990. - С. 71.

5. Государственный доклад «О состоянии окружающей природной среды Республики Казахстан в 1999 году» С.38.

Алмагамбетова С.Т.

к.т.н., доцент

Дауметова С.Т.

магистр, ст.преподаватель

АТУ

Казахстан, г. Алматы

ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ РЕГИОНА ВОДОПРОВОДНОЙ ВОДОЙ

Как отметил глава государства Н. Назарбаев в Послании "Стратегия "Казахстан-2050": новый политический курс состоявшегося государства", одним из вызовов текущего столетия станет нехватка питьевой воды. По данным Комитета по водным ресурсам Министерства сельского хозяйства, последние 30 лет из-за изменения климата Казахстан ежегодно теряет до 25,3 кубических километра воды в год, с учетом ожидаемого снижения трансграничного стока к 2020 году произойдет дальнейшее уменьшение водных ресурсов республики до 86 кубических километров в год.

Население земли стремительно растет, а значит, будут расти и ежегодные потребности в воде и энергии. Сказанное относится и к Казахстану. В южном регионе проблема нехватки воды способна приобрести не только экономический, социальный, но и геополитический характер, поскольку вода выступает средством достижения энергетических и продовольственных целей.

В стране действуют государственные программы, направленные на обеспечение доступа к воде населения. По оценкам экспертов, Казахстан способен избежать водного кризиса в перспективе, поскольку обладает значительными запасами грунтовых вод. Для этого они должны быть пригодны к употреблению, в связи с чем необходимо ужесточать экологические нормы и не допускать загрязнения подземных вод промышленными и бытовыми отходами.

Одним из путей решения проблемы дефицита воды является ее эффективное

использование. Повышение коммунальных тарифов на воду обеспечивает определенный эффект, поскольку вызывает у экономических субъектов необходимость экономить воду. Однако проблема носит комплексный характер и ее нельзя решить только за счет роста платы за услугу.

По данным Агентства по делам строительства и жилищно-коммунального хозяйства, большинство водопроводных сетей находится в неудовлетворительном состоянии. Если брать во внимание нормативный срок надежной эксплуатации в 25 лет, то в рабочем состоянии находится 36 процентов сетей водоснабжения, 64 процента требуют капитального ремонта или полной замены.

Как следствие, растут потери воды в трубопроводах естественных монополистов, которые достигают порядка 30 процентов. Стратегическим планом развития Казахстана до 2020 года предусматривалось сокращение потерь воды в трубах до 19 процентов к 2015 году.

Ежедневно коммунальный холдинг “Алматы Су” подает в город 700 тысяч кубометров воды. Это 255 миллионов кубометров воды каждый год. Больше 65 процентов воды предприятие получает из подземных источников – 350 артезианских скважин Алматинского, Талгарского и Малоалматинского месторождений. Остальная вода поступает из поверхностных источников – Большого Алматинского озера, рек Большая Алматинка, Малая Алматинка, Горельник и Ким-Асар [3].

Практически вся вода, поступающая в магистрали питьевого водоснабжения, нуждается в специальной водоподготовке, так как во многих случаях трудности возникают не столько из-за недостаточного объема воды, сколько из-за ее низкого потребительского качества. Уменьшение толщины стенок труб в результате коррозии представляет особую опасность при использовании в системах водоснабжения тонкостенных труб. Их применяют вследствие более низкой стоимости, однако, они быстрее выходят из строя, поэтому, при использовании таких труб защите от коррозии надо уделять особое внимание.

Кроме того, что коррозия внутренней поверхности трубопроводов ухудшает эксплуатационные характеристики и уменьшает срок их службы, она, как правило, приводит к ухудшению качества питьевой воды, придавая ей неприятный вкус, цвет и запах. Одним из методов борьбы с этими негативными явлениями служит антикоррозионная обработка воды ингибиторами. В Казахстане для этих целей к применению в питьевых водоводах разрешены неорганические вещества двух классов – силикаты и полифосфаты. На многих водопроводах единственными плановыми мероприятиями по восстановлению пропускной способности и повышению долговечности стальных трубопроводов является гидромеханическая и гидродинамическая очистка путем использования трубоочистных устройств. Однако эта профилактическая операция сама по себе не прекращает коррозионных процессов на стенках трубопроводов и ее можно рассматривать лишь как мероприятие, замедляющее развитие локальной коррозии и обеспечивающее выравнивание коррозионных процессов по всей внутренней поверхности водовода.

Образование прочных окисных пленок на поверхности анодов приводит к торможению электрохимического процесса и даже к полному его прекращению. Внешняя среда (состав воды) влияет на характер образующихся продуктов коррозии. Так, железо в щелочных растворах медленно корродирует потому, что ионы OH^- , находящиеся в растворе, способствуют упрочнению пленки гидрата окиси железа. Но даже и в тех случаях, когда нерастворимых продуктов не образуется, влияние внешней среды на коррозию очень велико, так как в различных средах величины стационарных электродных потенциалов различны.

Большая коррозионная неустойчивость железа в воде объясняется не только слабым защитным действием продуктов коррозии, но также и другими причинами. Прежде всего, железо в воде плохо пассивируется. Кроме того, в условиях эксплуатации стальной емкости различная степень доступа кислорода к поверхности металла приводит к образованию гальванических пар разностей аэрации, которые усиливают коррозию. Анодом будет участок, к которому кислород попадает в меньшем количестве /4/.

Одним из путей умягчения воды является удаление хлора или снижение его концентрации в питьевой воде. Хлор применяется для обеззараживания воды и водопроводной системы в целом, причем выполнение отдельных санитарных норм требует его высоких концентраций, что ухудшает вкусовые качества воды и интенсифицирует коррозию трубопровода. Особого внимания заслуживают методы защиты от коррозии внутренней поверхности трубопроводов, особенно большой протяженности и городской сети, основанные на применении ингибиторов

железа и сталей. Смеси ингибиторов являются средством для подавления коррозии стали в водопроводной воде. Основная трудность состоит в выборе ингибиторов и определении их оптимальных концентраций. В хозяйственно-питьевом водоснабжении могут найти применение лишь те вещества, безвредность которых установлена. К ним относится относительно небольшое количество ингибиторов (вольфраматы, молибдаты, силикаты, некоторые фосфорсодержащие соединения).

Дальнейшие исследования и практическая деятельность подтверждают эффективность силиката натрия как ингибитора коррозии, отрабатываются регламенты силикатизации.

Для большей эффективности практического использования силиката натрия как ингибитора внутренней коррозии водопроводов необходимы дальнейшие теоретические и экспериментальные исследования в этой актуальной на сегодняшний день области.

Улучшение работы организаций и ведомств, контролирующих качество природных вод, достаточное обеспечение их финансовыми и материально-техническими ресурсами, в том числе современным лабораторным оборудованием, позволяющим проводить экспресс-анализы химического и биологического состава воды при чрезвычайных ситуациях, связанных с загрязнением природных вод.

Список использованной литературы

1. Концепция перехода Республики Казахстан к устойчивому развитию на 2007 – 2024 годы. Астана, 2006.
2. Новиков С.М., Сайфутдинов М.М. Вода и жизнь на земле М., Наука, 1981
3. www.as-suzhelisi.kz
4. Арустамов Э.А., Воронин В.А., Зенченко А.Д. и др. Безопасность жизнедеятельности: Учебное пособие. - М.: Издательско-торговая корпорация "Дашков и К°", 2009. – 480 с.

Аскарров Д.Т.

*Доцент факультета экономических наук,
Казахстанско-Немецкий Университет,
Казахстан, г. Алматы*

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ВЫЗОВЫ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ (НА ПРИМЕРЕ ГОРОДА АЛМАТЫ): ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Рациональное размещение производительных сил является предметом изучения многих ученых начиная с древних времен. Фрагментарное изучение данной проблемы можно найти в трудах Платона и Аристотеля, в 14-16 века феномен экономического пространства находит отражение в трудах Ш.Фурье и Р. Оуэна, а позже и у представителей классической политической экономии: А.Смита и Д.Рикардо. Тем не менее, до середины 19 века фактор пространства не принимался в учет в большинстве экономических моделей, в которых большую роль играли относительные затраты труда, а потом и размеры предельной полезности.

Первая, по настоящему научная теория, была разработана в 1826 году Й. Тюненом. С тех пор данное направление стремительно развивается и сегодня получило название «Пространственная экономика» в англоязычной литературе и «Региональная экономика» в научной школе стран бывшего СССР. Смежными науками становятся: «Национальная экономика», «мезо-экономика», в рамках которых изучаются оптимальные структуры взаимодействия отраслей экономики или регионов.

В Республике Казахстан накоплен большой опыт регионального развития, который нашел свое отражение в государственных программах, среди которых можно выделить: «Концепция региональной политики Республики Казахстан» от 9 сентября 1996 г., «Концепция региональной политики Республики Казахстан на 2002-2006 годы» от 7 декабря 2001 г., «Стратегия территориального развития Республики Казахстан до 2015 года» от 28 августа 2006 года, «Прогнозная схема территориально – пространственного развития страны до 2020 года» от 21 июля 2011 г., «Программа развития моногородов на 2012-2020 годы» от 25 мая 2012 г.

На сегодняшний день реализуется государственная программа развития регионов до 2020 года от 28 июня 2014 года, целями которой являются: «создание условий для развития регионов через формирование рациональной территориальной организации страны, стимулирование

концентрации населения и капитала в центрах экономического роста» [1].

Можно отметить, что цели нарушают принцип единства, т.к., с одной стороны, она направлена на развитие регионов, с другой, на концентрацию ресурсов в центрах экономического роста, при условии, что не все регионы могут выполнять данную роль. Надо принять во внимание и тот факт, что программа развития моногородов до 2020 года была остановлена через два года после начала реализации в связи с ее корректировкой и разработкой новой государственной программой.

Город Алматы, во всех этих программах, играет важную роль, т.к. по многим показателям социально – экономического развития занимает лидирующие позиции. Это, с другой стороны, ставит перед городом определенные вызовы, которые автор рассмотрит в данной статье через призму теоретических моделей региональной экономики.

Рисунок 1 – Визуальное представление теории сельскохозяйственного штандорта Й. Тюнена [2]

Модель Й.Тюнена, которая изначально имела целью предусматривала создание оптимальной схемы размещения сельскохозяйственного производства, может быть использована и в создании планировки города. Надо отметить, что данная модель не может быть применена в полной мере к существующим условиям города Алматы, т.к. изначальная планировка города (форта Верного) предусматривала другие стратегические цели, прежде всего, ведение военных действий. Существующая структура города в виде перпендикулярно пересекаемых улиц создает определенные неудобства, которые могут отсутствовать в европейских городах. Например, пересечение трамвайных путей с автомобильными или автомобильных дорог с велосипедными дорожками и пешеходными переходами. Это повышает вероятность дорожно – транспортного происшествия, а также снижает уровень комфортности проживания в городе. С другой стороны, моноцентрическая модель сегодня сталкивается с рядом вызовов, речь о которых пойдет далее.

Рисунок 2 –Визуальное представление локационного треугольника В. Лаундхарта [3]

Главным фактором данной модели являются транспортные издержки, а задачей – их минимизация. В данной модели на месте металлургического предприятия можно представить организацию образования (школу, колледж, вуз), а элементами, которые образуют углы треугольника – места размещения студентов. Таким образом, можно понять природу большого пассажирооборота в общественном транспорте города Алматы, т.к. большая часть крупных вузов находится в восточной части города, а сам город и недорогое жилье для аренды находится в западной части. Это создает невыгодные условия для частных перевозчиков потому - что большая часть обучающихся имеет льготные проездные билеты, доходы от реализации которых поступают в бюджет муниципальных властей, что лишает сотрудников частных автобусных парков смысла в оказании качественных услуг данной категории граждан.

Эту проблему можно было бы решить посредством западной практики, в рамках которой учебные заведения предоставляют своим клиентам транспорт для развозки. На сегодняшний день ни один крупный национальный вуз в городе Алматы не имеет автобусов для развозки своих студентов, что, с одной стороны, приводит к использованию или общественного транспорта или личных автомобилей, что, в свою очередь, создает основную проблему мегаполиса – пробки.

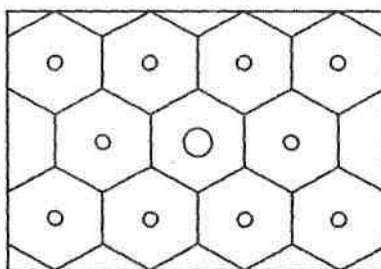

Рисунок 3 – Визуальное представление теории центральных мест В. Кристаллера [4]

Теория В. Кристаллера объясняет, почему одни товары и услуги должны производиться (предоставляться в каждом населенном пункте (например, продукты первой необходимости), другие – в средних поселениях (обычная одежда, основные бытовые услуги и т.п.), третьи – только в крупных городах (предметы роскоши, театры, музеи и т.п.).

С помощью данной теории можно объяснить популярность больших городов Казахстана (Караганда, Шымкент, Актөбе и др.) и особенно двух мегаполисов – Астаны и Алматы. Действительно, более высокий уровень покупательной способности, наличие большего количества свободных рабочих мест, ширина ассортимента товаров и услуг – все это является фактором привлечения большого количества, как экономически активного населения, желающего зарабатывать больше, так и безработных, а также и потенциальных инвесторов и покупателей каких-либо товаров роскоши, антиквариата и др.

Это приводит к проблеме перенасыщенности города, решить которую можно только созданием на местах условий приближенных к тем, что есть в Алматы. Однако сделать это не так просто. Если сравнить среднедушевые номинальные денежные доходы населения за 2014 год, то в г. Алматы он составил 115763 тенге. Это в 2,38 раза больше чем в Алматинской области и почти в 3 раза больше чем в Южно – Казахстанской и Жамбылской областях.

Несмотря на принятые государственные программы по сбалансированному развитию всех регионов Казахстана, диспропорции между ними по темпам экономического развития продолжают оставаться.

Как было сказано выше, модель штандорта Тюнена имеет определенные недостатки. Можно отметить, что большая часть представителей нового урбанизма имеют диаметрально противоположное мнение относительно парадигмы развития городов: первое – люди должны жить, работать и отдыхать в одном и том же месте; второе – моноцентрическое строение города решает проблему пересечения потоков разных видов транспорта, но не может решить проблему пробок и выхлопов; третье – метро, как альтернативный вид транспорта, будет не нужно в будущем. Это связано как со средней допустимой скоростью поезда, так с экономической дороговизной строительства линий метрополитена, 1 километр которых, в среднем, обходится в три раза дороже участка такой же длины для наземного экспресса.

Город Алматы сегодня должен использовать преимущества нового мышления в области размещения городских кластеров, т.к. в городе нет одного ярко выраженного центра. Часть

жителей, преимущественно пенсионного возраста, считают центром города – исторический центр, расположенный рядом с парком 28-ми панфиловцев, жители в возрасте 45-55 признают центром города так называемый «золотой квадрат», а часть населения, представленная студенчеством, видит центр города в районе Центрального стадиона. Таким образом, имеет смысл создать в городе Алматы несколько центров, а не пытаться связать город в направлении «Восток-запад». В данном вопросе следует обратить внимание на опыт Санкт-Петербурга, где, согласно концепции Юшенкова – Ольховского, город должен быть поделен на кластеры, в которых выполняется требование «30 минут пешком из конца в конец» [5]. Автор статьи понимает, что строительство метрополитена является прибыльным мероприятием по сравнению с наземным экспрессом, но, тем не менее, учитывая, во-первых, необходимость эффективного использования бюджетных средств в условиях кризиса, а, во-вторых, специфику нахождения города в сейсмоопасной зоне, то наземный вид транспорта – это хорошее решение для пространственной организации города.

Таким образом, можно подвести итог, что город Алматы имеет определенные условия для развития в рамках новой парадигмы пространственной экономики, однако меры, принимаемые сегодня, демонстрируют некий консерватизм руководства, что может стать сдерживающим фактором.

Список использованных источников:

1. Официальный сайт // [электронный ресурс] – Режим доступа. – URL: <http://baiterek.gov.kz/ru/programs/regional-development-2020/> (дата обращения 05.11.2015).
2. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики. Учебник для студ. вузов. М.: ГУ ВШЭ, 2003. 495 с.
3. Основы региональной экономики: учебное пособие / под ред. д-ра экон. наук, проф. А.Е. Яковлева. – М.: Изд-во «Палеотип», 2010. 385 с.
4. Региональная экономика: учебник для студентов вузов / под ред. проф. Т.Г. Морозовой. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 479 с.
5. [электронный ресурс] – Режим доступа. – URL: <http://expert.ru/northwest/2011/16/gorod-bez-okrain/> (дата обращения 05.11.2015)

Аубакирова Ж.Б.

магистрант

*кафедра Экономики и менеджмента
КЭУК*

СОЦИАЛЬНАЯ СФЕРА: ОСНОВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ

Развитие современного Казахстана характеризуется динамичными преобразованиями в социально-экономической и политической сферах общественной жизни. Реализация обозначенных в Стратегии развития «Казахстан – 2050» среднесрочных и долгосрочных целей способствует устойчивому росту в аспекте социально-экономических и политических преобразований, обеспечивает дальнейшую интеграцию казахстанской экономики в мировую экономику на основе равных конкурентных возможностей.

Казахстанский путь ускоренной экономической, социальной и политической модернизации направлен на создание высоких стандартов жизни. Модернизация социального развития общества предусматривает наличие коренных преобразований политики социальной защиты населения.

Начиная с 2005 года, численность населения Казахстана имеет тенденцию к росту. К началу 2011 года эта цифра составила 16,4 млн. человек, увеличившись за этот период на 1,3 млн. человек. В структуре численности населения половину составляет экономически активное население, в составе которого занятое население составило в 2010 году 8,1 млн. человек.

За время существования системы обязательного социального страхования доля численности участников системы обязательного социального страхования к занятому населению возросло с 55% в 2005 году до 72% в 2010 году.

Из анализа параметров развития обязательного социального страхования следует отметить динамику роста количества участников СОСС.[1]

Важнейшими приоритетами социальной политики государства в современных условиях являются: создание оптимальной социальной инфраструктуры и ее развитие; проблемы охраны и защиты окружающей среды; политика распределения доходов общества; социально-демографическая политика; проблемы занятости и социальной защиты населения.

В решении социально-экономических проблем социальная сфера занимает определяющее положение. Без разветвленной системы социальной сферы и ее нормального развития успешного осуществления социальной политики добиться невозможно. Напомним, что экономика - это система жизнеобеспечения человека и общества в целом. Существует также более узкая область экономики, непосредственно связанная с социальными явлениями, называемая социальной сферой экономики.

Социальная сфера - область жизнедеятельности человеческого общества, в которой реализуется социальная деятельность прежде всего государства, а также общественных и религиозных организаций, благотворительных и общественных фондов в распределении материальных, духовных благ и услуг. Одним словом, все, что связано с благосостоянием людей, относится к социальной области экономики. Непосредственно к социальной экономике относят все виды социального обеспечения, т.е. денежного содержания, материальной помощи, оказываемых отдельным, чаще всего нетрудоспособным слоям и категориям, которые не имеют собственных доходов и источников существования, либо обладают ими в ограниченной, недостаточной степени. Наиболее распространенным видом социального обеспечения является пенсионное обеспечение.

Социальная сфера занимает своего рода промежуточное положение между экономической и политической системами и выступает как бы передаточным звеном от экономики к политике, считают неоправданным выделение социальной сферы как некоторой относительно самостоятельной области общественных отношений. В данном случае получается так, что в пределах экономической и политической сфер разворачивается все многообразие общественных отношений: производственных, политических, социальных, культурно-духовных. При этом растворяются специфические функции культурно-духовной и социальной сфер. [2].

Нельзя не согласиться с Осадчей Г.И., утверждающей, что «к социальной сфере относятся все объекты и процессы, которые принимают прямое, непосредственное участие в формировании свойств системы, связанных с воспроизводством и совершенствованием личности (группы), удовлетворением ее витальных и высших потребностей».

С позиции структурного подхода в составе социальной сферы можно выделить: социальную инфраструктуру; производимые ею продукты - услуги здравоохранения, образования, бытового обслуживания населения, культуры и т.п.; механизмы и нормативную базу регулирования социального поведения населения.

Итак, социальная сфера представляет собой целостную, постоянно изменяющуюся подсистему общества, порожденную объективной потребностью общества в непрерывном воспроизводстве субъектов социального процесса. Это устойчивая область человеческой деятельности людей по воспроизводству своей жизни, пространство реализации социальной функции общества. Именно в ней обретает смысл социальная политика государства, реализуются социальные и гражданские права человека. Социальная сфера представляет собой самобытное, сложноорганизованное, упорядоченное целое, единое в своей сущности, в своем качестве, назначении и вместе с тем многофункциональное в силу сложности и многозначности процесса воспроизводства дифференцированных социальных субъектов с их способностями, потребностями, многообразием интересов. Процессы функционирования и развития социальной сферы обусловлены объективными закономерностями и основываются на определенных принципах социального управления.

Исследование социальной сферы в широком общественном контексте позволит глубже детализировать процесс изучения социальной области общественной жизни, понять значимость каждого элемента социальной сферы, раскрыть внутренние механизмы социальной жизни людей.

Социальная сфера рассматривается наряду с другими важнейшими сферами общественной жизни:

- производственно-экономической,
- политической,
- культурно-духовной.

Каждая из этих сфер выполняет свою специфическую функцию, и только в единстве эти

четыре сферы образуют органическую целостность – общество.

Основной функцией социальной сферы является воспроизводство и развитие, организация взаимодействия и общения, всестороннее удовлетворение потребностей всех входящих в общество социальных субъектов – индивидов, семей, коллективов, социальных групп и общностей.

Функции социальной сферы:

1. Социально-интегративная функция – это регулирование процессов формирования социальной структуры за счет социальной дифференциации и интеграции индивидов и групп, формирование субъектов социальной деятельности и отношений, их взаимодействие в создании непосредственных условий в действительной жизни (распределение, потребление, быт).

2. Социально-организационная функция – это обеспечение формирования и взаимодействия социальных институтов и организаций, всестороннее и целостное обслуживание потребностей населения в товарах и услугах, развитие потенциала социальных инфраструктур, хозяйственно-бытовое освоение территорий.

3. Социально-регулятивная функция – это регламентация значений основных показателей, нормативно регулирующих социальную деятельность и отношения субъектов в целях эффективного воспроизводства всех элементов социальной сферы.

4. Социально-адаптивная функция – это стимулирование деятельности индивидов и групп по формированию и развитию социальных качеств. Созидательно-творческого потенциала, знаний и умений во всех сферах жизнедеятельности общества, и прежде всего в трудовой сфере.

5. Социально-культурная функция – это обеспечение постепенного накопления социального опыта и знаний, преемственности традиций социальной деятельности и общения, духовных ценностей и нравственных норм поведения, социально-психологических, национально-этнических обычаев, ритуалов и правил отношений субъектов.

6. Социально-защитная функция – это реализация и охрана социальных прав и гарантий личности, обеспечение социальной помощи и поддержки нетрудоспособным и депривированным группам и слоям населения в целях сохранения необходимого уровня и качества их жизни.

7. Социально-управленческая функция – это осуществление целенаправленных и планомерных воздействий на всю социальную сферу через разработку и внедрение нормативных показателей ее деятельности и развития, изучение потенциала и проблем функционирования социальных инфраструктур и своевременную реализацию принимаемых решений; достижение планируемых состояний и параметров социальных процессов, организация научно-информационного обеспечения и контроля эффективности реализации всех перечисленных выше функций.

Организационные структуры социальной сферы распределяются по отраслям: образование; культура и искусство; здравоохранение; туризм; отдых; физическая культура и спорт; наука и инновации; жилищный фонд; коммунальное хозяйство. [3].

Задачи организаций социальной сферы

Организации социальной сферы осуществляют управленческие, социально-культурные и иные функции некоммерческого характера и финансируются из соответствующего бюджета на основе сметы доходов и расходов.

Организации социальной сферы создаются для достижения целей: социальных, благотворительных, культурных, образовательных и др.

Организации социальной сферы могут осуществлять предпринимательскую деятельность, но не в ущерб основной деятельности, а для достижения целей организации с помощью доходов от предпринимательской деятельности.

Несмотря на все различия, структуры социальной сферы являются сложными системами, имеющими вход и выход и связанными с внешней средой.

Жизнедеятельность организаций социальной сферы состоит из трех взаимосвязанных процессов: получение ресурсов из внешней среды; использование ресурсов для достижения цели организации; передача результата во внешнюю среду.

Социальная сфера вбирает в себя систему социальной защиты и гарантий населения, установленных законами государства и опирающихся на традиции жителей страны. Социальная сфера характеризуется своим ресурсным потенциалом, под которым понимают размеры материальных средств, вовлекаемых в ее развитие, состояние и возможности совершенствования объектов социальной инфраструктуры, количество занятых работников, качество их

профессиональной подготовки.

Отрасли социальной сферы имеют своим непосредственным адресатом людей, их материальные, физические и духовные возможности.

Здравоохранение занимается профилактикой и лечением заболеваний.

Физическая культура и спорт служат укреплению здоровья людей, ими занимающихся, и получению эмоциональных переживаний зрителями спортивных состязаний.

Образование обеспечивает освоение людьми знаний и умений.

Деятельность организаций культуры и искусства и средств массовой информации доставляет людям эмоциональные переживания, эстетические впечатления, знания.

Социальное обслуживание направлено на удовлетворение повседневных потребностей тех людей, которые нуждаются в посторонней помощи вследствие возраста, инвалидности, заболеваний, потери крова.

Жилищное хозяйство предоставляет услуги по эксплуатации жилищ, обеспечивающие воспроизводство материальных условий повседневной жизнедеятельности людей (водоснабжение, отопление, освещение и т.д.). Социальное страхование, предоставление социальных пособий и пенсионное обеспечение поддерживают на определенном уровне материальные возможности людей, лишившихся доходов вследствие временной нетрудоспособности, производственной травмы, старости и т.п.

Таким образом, социальная сфера – это крупное системное образование, пронизывающее самые разные области человеческой жизнедеятельности, начиная с производства и включая быт, удовлетворение культурных, образовательных, медицинских и других жизненных потребностей. [4].

Отрасли социальной сферы постоянно выступают объектом ценностных оценок со стороны государства и общества. Например, возможности получения медицинской помощи и образования различными социальными группами являются в любом современном обществе предметом оценки с позиций социальной справедливости. Международные организации и конституции многих стран относят доступность медицинского обслуживания, образования, культурных благ к числу неотъемлемых прав человека.

Состояние и развитие социальной сферы находится в прямой зависимости от уровня развития производственной сферы, объемов ВВП, установленных и соблюдаемых пропорций его распределения между сферой производства и сферой услуг. Социальная сфера оказывает всестороннее влияние на развитие производительных сил, выступает важным фактором повышения производительности труда. Тем не менее, в Республике Казахстан функционирование отраслей социальной сферы всё ещё нередко осуществляется по второстепенному принципу. Недопонимание их значения (как одного из главных факторов социально-экономического прогресса, социальной ориентации экономики) несомненно тормозит ход экономических реформ.

Список использованных источников:

1. Курманов А.М. Социальная защита в Республике Казахстан. Развитие и перспективы. - Астана, 2010.
2. Власов Г.Н. Государственное регулирование экономики. – Нижний Новгород, 1998.
3. Осадчая Г.И. Социальная сфера: теория и методология социологического анализа. – Москва, 1996.
4. Туишева М.Р. Социальная сфера как экономическая категория и ее структура// Вопросы инновационной экономики.- 2012.- №1(11).

Әшімова Т. П.

Сабилов А.И.

Аймақтық әлеуметтік инновациялық университеті

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ САНА ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘДЕНИЕТТІҢ ТАБИҒАТЫ

Құқықтық сана теориясының жүз жылдық даму тарихы болса да, ғалымдардың құқықтық сана туралы және оның мәні мен табиғатын түсіну, құрылымдық компоненттерінің көрініс табуы және қызмет етуі туралы зерттеулері, олардың көзқарастарының ортақтасуына әкелген жоқ.

Құқықтық сана теориясында көптеген көзқарастардың болуы, табиғи құқықтық, позитивистік, марксистік теория, әлеуметтік, тарихи құқықтық мектеп өкілдерінің болуы, осы құбылыстың күрделілігімен түсіндіріледі.

Құқықтық сананың күрделі әлеуметтік-құқықтық табиғатын түсіну ғылымда, құқықтық сананың генезисін зерттеу, оның ғылыми құқықтық мектептеріндегі рөлін анықтау, құқықтық сананың өзге сана нысандарымен ара-қатынасын (саяси, діни, өнеге), құқықтық сананың тарихи, рухани, мәдени мәртебелерін және құқықтық менталитетінің ара-қатынасын белгілеу арқылы жетуге болады.

Заң әдебиеттерінде құқықтық санаға түрлі анықтамалар берілген. М.В. Лукьяненко «құқықтық сана жеке тұлғаның құқықтық және құқыққа қайшы мінез-құлықтық бағытқа ұмтылуларын шектей отырып, бағыт беруші күш» [1, 14 б.] деп пайымдаса, И.Ф. Рябко, құқықтық сананы «барлық құқықтық нысандар мен құбылыстардың (құқықтық жүйе, құқықтық тәртіп, заңдылық,) адам санасында жекелеген фактілерге рефлекторлық реакциядан, әлеуметтік маңызы бар теориясына дейін талдап қорытылуының экономикалық өркендеуі» [2, 91 б.] деп түсіндіреді. Бұл жерде автор, құқықтық сананың абстрактілі (идея, теория) және нақты (құқық нормалары) - объективті шындықтың әсер ету қасиеттерін ашып көрсеткен. Алайда, автордың құқықтық сананы экономикалық өркендеумен байланыстыруымен келісуге болмайды.

Құқықтық жүйенің, қоғамның әлеуметтік-экономикалық және саяси, рухани құрылымының өзгеруі құқықтық санада әсерленеді және ол құқықтық қабылдаушылық қоғамдық қатынастың тұрақталуын қамтамасыз етеді.

В.Н. Сорокин, құқықтық сананы сыртқы талаптардан тәуелсіз деп айта отырып, «құқықтық санаға экономика мен саясат қалай өзгерсе де, оған, отандық құқықтық ойлаудың бір нысанын өндіретін тұрақты шама тән» деп қарастырады [3, 61 б.]. Мұндай констант құқықтық сананың позитивті және негативті зарядталуына (жаңалыққа қарсы болу) әсер етеді. Осыған байланысты, құқықтық сананы сипаттаған кезде, И.Ф. Рябконың [4, 11 б.] анықтамасы бойынша көрсетілген құқықтық сананың рационалды, прагматикті жақтарын ғана емес, сонымен қатар, оның құрылымындағы рефлексивті, психологиялық факторларын да елестеткен жөн.

В. А. Чефранов құқықтық санаға «құқықтық сананың, құқықтық теорияның, құқықтық көзқарастардың сонымен қатар топтық және жеке құқықтық көзқарастардың тәжірибелік жақтары ретінде құқықтық нормаларда көрініс табатын, құқықтық идеялар мен оларға тән психологиялық нысандардың жиынтығы» [5, 13 б.] деп түсінік береді. Аталған анықтамадан, құқықтық санада өзінің ерекше ішкі және сыртқы нысандары бар, ұйымдасқан күрделі жүйе түсінігіне негізделген керекті әдістемелік ереже көрініс тапқанын көре аламыз. Алайда құқықтық сананы былайша кең мағынада қарастыру, құқықты түсінудің таптық шектелуіне негізделген, ол өз кезегінде құқықтың және құқықтық сананың әлеуметтік мәнін тарылтады.

Құқықтық сана тек қана таптық көзқарастарды ғана көрсетпейді, сонымен қатар барша адамзаттық құндылықтарды, құқықта көрініс табатын бостандықты, әлеуметтік әділеттілік, теңдікті көрсетеді.

Құқықтық санаға мұндай бағалы түрде түсінік беру В.И. Бегининнің еңбектерінен де байқалады. Ол құқықтық сананы «көзқарастар, түсініктер, бағалау, пікірлер және қатысушылардың мемлекетпен бекітілген және қорғалатын қатынастар мен міндеттерге негізделген әрекет етіп тұрған және міндетті қоғамдық қатынастың тәртібіне деген уайым жүйесі» сонымен қатар «осы тәртіп жағдайында өзінің жауапкершілігін ұғынуы» [6, 33 б.] деп түсінік береді. Мұндай түсінік бере отырып автор, құқықтық сананың деңгейін оның мазмұнына әлеуметтік белсенді мінез-құлықты енгізе отырып, оны саналы түрде жоғарлатты. Шынында, құқықтық сана өзінің дамыған, мақсатты жағдайында – позитивті құқықты шығармашылық тұрғыдан түсіну, құқықтық мақсаттарын іздеу, оның құндылығын анықтау және жеке тұлға мен қоғамның рухани шамасын жұмылдыруға, қызмет атқаруға бағытталған.

Заманауи талаптарға сай Қазақстанда құқықтық мемлекеттің құрылуы барысында бұл сұрақтар ерекше маңызды. Өйткені заңды өзгертуді қамтамасыз етіп қана қою жеткіліксіз, сонымен қатар жеке тұлға мен жария билік деңгейінде жауапкершілік сезімін тәрбиелеу қажет.

Бүгінгі таңда құқықтық сана азаматтың жалпылай құқықтық әлеуметтену үрдістерінің нәтижесі, қоғамдағы заңдылық пен құқықтық тәртіп жағдайы, формальды құқықтық және құқықтық емес сипаттағы нормативті талаптар, орнап отырған құқықтың барлық жүйесін немесе жекелеген элементін өзгерту қажеттіліктерінен көрініс табатын құқықтық шығармашылықта және құқық қолданушылықта маңызды критерий ретінде рөл атқаратын интегральды феномен ретінде

қарастырылып келеді [7, 71 б.].

Бірінші кезекте, құқықтық сананың мазмұнының тәжірибиелік жағы мен оның тұрақты қасиеті шығады, ол өз кезегінде уақыт қажеттілігімен құқықтық ақиқаттың қоғамдық қажеттіліктерімен салыстыруға жауап береді, дамыған, дұрыс құқықтық сана негізінде құқықтық жүйенің қайта құрылуын қамтамасыз етеді. Сондықтан да, құқықтық прогрестің кепілі ретінде, қоғамның, құқық шығармашылықтың, құқық қолданушының құқықтық санасының деңгейін көтеру өте маңызды болып табылады.

Р.С. Байниязов, жоғарыда қарастырылған құқықтық санаға: құқықтық мақсат, көзқарас, ниет, әдет, дәстүр, иллюзия, құқықтық сендіру, еліктеу, құқықтық мәдениетті модельді мінез-құлықпен толықтырады [8, 17 б.].

Құқықтық сана қай жағынан болмасын анықталса да ол, құқықтық санаға тән белгілерге, сондай-ақ жалпылай өзгешіліктерге ие, қоғамдық сананың бір нысаны ретінде қарастырылады. Бірінші кезекте, құқықтық сананы психикалық іс-әрекеттің нысаны мен салдары, яғни нәтижесі ретінде қарастыру керек. Кез-келген құқықтық нормалар азамат санасына бағытталған. И.А. Ильин «құқық - сана тілі бойынша сөйлейді және саналы тірі жандарға қарай бағытталған» деп айтқан. Адамның санасында объективті шынайылық бейнесі көрініс табады, демек сана да құқықтық категориядағы білім, түсінік, құқықтық тәжірибе, әрекет етіп тұрған қатынастарда көрінетін объективті белгілерге ие.

Құқықтық шынайылық санада суреттелу үрдісінде, сана жеке қабылдау, жеке тұлғаның танымдық қабілеттілігі, дүниетанымдық негіздері мен қабылдау сипатын анықтайтын, жеке өмірлік құндылықтар арқылы субъектенеді. Осыған байланысты сана объективті қасиетпен толып, ақиқатты түсіну пайда болады.

Таным табиғаты, «әлемнің екіге көбеюіне», яғни, шынайы әлем мен оның, тіл, білім, сезумен көрінетін бейнесінің көбеюіне әкеледі.

Ғ.С. Сапарғалиев, А.С. Ибраевалар құқықтық сананы қоғамдық сананың жеке бір саласы дей келе, оған мынадай анықтама береді: «Құқықтық сана дегеніміз Қазақстан Республикасы азаматтарының жүзеге асырылып жүрген заңдарға, оларды қолдануға, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарына және қалаулы құқыққа, басқа да құқықтық құбылыстарға құқық сезімдерінің, көзқарастарының, пікірлерінің, бағаларының жүйесі» бес бейне, яғни, құқықтық болмыс жөнінде білімдер, құқықты бағалау және оны жүзеге асыру тәжірибе, құқықтық мақсаттар, құндылық бағдары заңдық мәні бар жағдайлар туындағанда адамдардың жүріс-тұрыстарын реттейді деп есептейді.

Басқаша айтқанда, құқықтық сана дегеніміз адамдардың, әлеуметтік бірліктердің қоғамда бар және олардың тілек-ықыластарына сай келетін құқыққа қатыстылықтарын білдіретін көзқарастарының, идеяларының, түсініктері мен сана-сезімдерінің жиынтығы деп қорытындылайды. Жалпы айтқанда, аталған тұжырымдама жоғарыда көрсетілген көзқарастарды түйіндеп, толықтырып тұр деп есептеуге болады.

Құқықтық сананың ерекшелігі, оның пәнінің нормативті сипатта болуында. Құқықтық сананың нормативтілігі жөніндегі сұрақ ғылымда даулы мәселелердің бірі болып табылады. Көпшілік ізденушілер құқықтық санаға нормативтік сипат тән деген көзқараста. Олардың кейбіреулері құқық нормаларын құқықтық сананың сыртқы нысаны ретінде қарастырады.

Н.И. Козюбра, құқықтық санада нормативті мінез-құлықтың қалыптасуы құқықтық нормалармен байланысты емес, ол заңды құқықтар мен міндеттерді, мінез-құлықты қабылдау мен бағалау нәтижесінде қалыптасады дей келе, «құқықтық сана амалсыз нормативті әдіспен ойлауды ұйғарады» деп қорытындылайды. Мұндай көзқараспен толықтай келісуге болмайды, өйткені ойлау үрдісін, мұндай қатаң шеңбер өзіне құқықтық санаға қатысты саналы және санасыз, аффектілі және кенеттілік психологиялық табиғатын сығыза алмайды.

Құқықтық сана құрылымындағы құқықтық психологияның маңыздылығын бағаламауға болмайды. Құқықтық саясатта оған көңіл бөлмеу, мемлекеттік билікке қымбатқа түседі және жүргізіліп жатқан реформалардың құқықтық қателігіне ғана емес, сонымен қатар, құқықтық регресске әкеліп соғады. Құқықтық шынайылықтың эмоциялық түрі, заңды суреттеменің негізгі көрсеткіші болып табылады. Көңіл-күй, уайым, тілек сияқты өзінің айқын құралдары бар құқықтық психология, өзара құқықтық қатынасты түрлі сипатқа толтырады, көптеген құқықтық сезімдер шығарып, құндылық қатынастардың түрлік психологиялық түстерін көрсетеді, құқықты және оған қатынастың қабылдауының күрделілігі мен бір жақты емес екендігін көрсете отырып, құқықтық әлемді толықтыра түседі.

Құқықтық психологияны бірлесіп бағытталған үрдіс ретінде қарастырған жөн: позитивті құқықтың әсер етуін тыйым салу, позитивті міндеттер, рұқсат ету арқылы байқай отырып, құқықтық сана, субъектілердің құқықтық сезім, баға, қатынас, көңіл-күй түріндегі құқықтық ақиқатқа деген нәзік реакциясымен көрсетеді. Бұл сезім (қабылдаған заңды мақұлдау немесе келіспеу) бағалау (сот шешімінің әділеттілігі немесе керісінше) құқықтық ұстаным мен іс-әрекетке көзқарас (заңды сыйлай, заңды тыңдау) және басқа болуы мүмкін.

Жалпы құқық теориясында құқықтық мәдениет мәселесі әртүрлі аспектілерде, ракурстарда қарастырылып жүрген өте ауқымды мәселенің бірінен саналады. Әрине құқықтық мәдениет қана емес жалпы «мәдениеттің мәселесі ғылымда осы күнге дейін өзінің бір ізді шешімін таба қоймаған, сан түрлі концептуалдық ғылыми ұғымдар мен теориялық бағыттарды өмірге әкелген күрделі түсінікке айналып отыр.

Құқықтық мәдениет жалпы мәдениет ұғымы секілді құқық теориясында бір жақты қаралып бағаланбайды. Бұны әрине түсінуге де болады. Себебі, құқықтық мәдениетті бір ұғыммен түсініктің аясында толығымен ашып көрсету мүмкін емес. Құқықтық мәдениет әлеуметтік феномен ретінде күрделі құбылыс. Ол өзінің бойына әртүрлі маңызды белгілер мен критерилерді топтастыра алған өте ауқымды жүйелік құрылым. Сондықтан да құқықтық мәдениет ұғымы мен оның табиғатын ашуға қатысты сан түрлі көзқарастар мен пікірлердің жүйесі қалыптасқан болатын.

Құқықтық мәдениеттің теориялық және методологиялық мәселелермен терең айналысқан ғалымдардың бірі В.П. Сальников құқықтық мәдениет табиғатын ашуға байланысты көзқарастардың дамуының кейбір қырларына тоқтала келе: «60 жылдардың аяғы 70 жылдардың басында құқықтық мәдениет ұғымын беруде екі бағыт тұрғысынан: қоғам дамуының белгілі кезеңіндегі идеялық құқықтық жағдай тұрғысынан және құқық туралы білім жиынтығы, заңдарды қолдана білу және оған деген құрметке қатысты көзқарас қырынан келгендігін» сөз етеді.

Құқықтық мәдениеттің ұғымын ашып көрсетуге қатысты екінші бір көзқарастардың легін құқықтық сананың аясында өрбітуді жатқызуға болады. Бұл бағыт құқықтық тәрбие мәселесінде құқықтық сананың атқаратын ролін және құқықтық тәрбие мен құқықтық сананың арақатынасын ашуға қатысты арнайы еңбектерде негізінен орын алған болатын. Сонымен бірге біз бұл бағыттан құқықтық мәдениеттің түсінігін беруге қатысты алдын-ала мақсаттың айқындығын да аңғарамыз. Себебі, бұл бағытты қолдаушылар негізінен акцентті құқықтық мәдениеттің психологиялық өлшемдері мен көріністеріне жасайды. Бұл бағытты қолданушылар мен әрмен қарай дамытушыларға: Моралев К.А., Могилевский Р.С., Орехов В.В., Каминская В.И., Ратинов А.Р. т.б. жатқызуымызға болады. Белгілі ғалым А.Б.Венгеровтың құқықтық мәдениеті «более высокая и емкая форма правосознания деуі бізге оны да осы бағыттың қолдаушылары қатарына жатқызуға мүмкіндік береді деп есептейміз.

Ендігі құқықтық мәдениеттің ұғымын беруге қатысты бағыты пәндік-құндылық бағыты ретінде топтастыруға болады. Мұнда құқықтық мәдениет ұғымының екі аспектісі: «пәндік (құқық, құқықтық құрылымдар т.б) және рухани қыры (құқықтық сана, құқықтық білім т.б) бірін-бірі толықтыратын бір нәрсенің екі қырындай сабақтастықта қаралады. Әрине бұл бағыттың бір ұтатын қырына біз оның бағалаушылық позициядан келетіндігін жатқызуымызға болады. Бірақта біз бұл, бағыттан құқықтық мәдениетті қандай критерилердің жүйесіне сәйкес бағалауға болатындығын көре алмаймыз. Құндылықтың өзіне көп жағдайларда қоғамда қалыптасқан ұстанымдар жүйесі өте күшті әсерін тигізіп жатады. Оны біз кеңестік жетпіс жылғы тарихымыздан өте жақсы білеміз.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасы Конституциясына түсініктеме. Ғ.Сапарғалиев. Алматы, Жеті жарғы, 1999 ж.
- 2 Мемлекет және құқық негіздері. Е. Баянов. Алматы, Жеті жарғы 2001 ж.
- 3 Қазақстан мемлекетті: хандық биліктен Президенттік Республикаға дейін. Е.К.Нұрпеисов, А.К.Котов. Алматы, Жеті жарғы, 1996 ж.
- 4 Саясаттану негіздері. Д. Жамбылов. Алматы, Жеті жарғы.1995,
- 5 Мемлекет және құқық теориясы. Ғ.Сапарғалиев, А.Ибраева Алматы, Жеті жарғы, 1997 ж.
- 6 Глава Государства Суверенного Казахстана. В. Малиновский 1998 г.
- 7 Парламент Республики Казахстан в системе органов государственной власти. Ж.Н.Байешов Алматы 1997 г.
- 8 Конституция и Парламент. С.З.Зиманов алматы 1996 г.

ҚҰҚЫҚТЫҢ ПАЙДА БОЛУЫ МЕН ҚҰҚЫҚ НОРМАЛАРЫН САРАЛАУ

Құқықты басқаша әдет – ғұрыптар деп атауға болады, олар құқықтың бастауы, қайнар көзі болып табылады. Олар алғашқы қауымдық қоғамда қатынастарды реттеп отырды және тұрақталған нұсқадағы адамдардың тәртібін, өмірдегі нақты оқиғаларды бекіте отырып ұрпақтан – ұрпаққа беріліп отырды. Әдет – ғұрыптармен алғашқы қауымдағы адамның барлық саласындағы қызметі реттелді. Олар кейінірек пайда болған жақсылық пен жамандық, адалдық пен арамдық туралы көрініс берген мораль нормасымен, сонымен қатар, діни сенімдермен бірге кешенді түрде әрекет етті. Әдет – ғұрыптар жиі діни дәстүрлер нысанына жатқызылды және әдет болып қалыптасқан, өмірлік қажеттілік болған тек қана қоғамдық пікірмен, ақсақалдардың беделімен ғана емес, жоғарыдан келетін жазаның қауіптілігімен де қолдау тауып отырды.

Әдет – ғұрыптар, мораль нормалары, сонымен қатар, діни сенімдер алдыңғы кезекте барлық ұлымдық мүдделерді бейнелейді және қорғады. Жеке тұлға қоғамнан тыс ешкім емес болып танылды. Бірақ та, өндірістік экономикаға өту жеке адамның еңбегінің өнімділігін көтергені соншалықты, барлық әлеуметтік қатынастар жүйесі қайта құрылды, қоғамдағы адамның жағдайы өзгеріске түсті. Әрбір меншік иесінің мүддесі мүмкін болатын оқыс оқиғалар мен басқа тұлғалардың тарапынан болатын алдаудан кепілдендірілуі керек. Мұндай кепілдің ролінде қоғамды бейнелейтін және оның өмірлік қызметін басқару үшін нақты, анықталған биліктік өкілеттіктермен қамтамасыз етілген органдар табылады. Бұл рөлді бұрын ру басылары және басқа да алғашқы қауымдық құрылыстағы биліктік органдар, кейінірек шіркеулер атқарды. Әдет – ғұрыптардың, мораль мен діни нормалардың әлеуметтік табиғаты қалыптасушы қатынастардың арнайы салаларын реттеуге аз жауап берді. Олар жаңадан туындап келе жатқан әлеуметтік байланыстар жүйесі қажет ететін қоғамдық және жеке мүдделердің жағдайын жеткілікті түрде есепке алып отырмады, бекітілген құқықтар мен міндеттер нақты, егжей – теңгейлі реттелмеді.

Құқықтың қалыптасуына белсенді түрде қоғамның мүліктік қабаттарға бөлінуі қолдау білдірді. Жаңадан туындап келе жатқан мүлкі бар топтың өкілдері олардың жеке мүдделерін тек қорғап қана қоймай сондай-ақ бейнелейтін әлеуметтік нормалардың туындауына аса қатты қызығушылық білдірді. Бұл үшін өздеріне экономикалық қожайындықты қамтамасыз етіп, жайлап жалпыға міндетті тәртіп ережелерін шығаратын тұлғалардың шеңберін шектей бастады, және де өздерінің қоғамдағы жағдайының арқасында бұрыннан қалыптасқан тәуелділіктен құтылып, жасаған құқық бұзушылығы үшін материалды түрде өз бостандығын сатып ала-алатын мүмкіндікті алды[1].

Жария биліктің күшейу шегі бойынша, қалыптасып келе жатқан мемлекеттік аппараттың құрамының өсуі, оның қоғамнан бөлінуіне байланысты халықтың негізгі бөлігі құқықтық жазбалардың мазмұнын қалыптастырудан шет қалды. Бұл тек таңдаулылардың ғана қолында болды. Заң нормаларындағы есепке алынған мүдделердің балансы қоғамда экономикалық және саяси қожайындықты жүзеге асыратын тұлғалар тарапына қарай көбірек бөліне бастады.

Құқықтық жүйелердің көп мағыналылығына қарамастан, құқық әлеуметтік нормалардың ішіндегі ерекше бір түр ретінде, алғашқы қауымдық құрылыстағы әлеуметтік нормалардан салмақты да, мәнді ерекшеленеді:

1) әдет – ғұрыптар барлық қоғаммен шығарылды, ал құқық не тікелей мемлекетпен, немесе басқа да әлеуметтік ұйымдардың (қоғамдық, ұжымдық, шіркеулік ж.т.б.) қатысуымен және оның бақылауымен қалыптастырылады;

2) әдет – ғұрыптар жалпы ерікті бейнелейді және қоғамдық мүддені қорғады, ал құқық қоғам мүшелерінің еркі мен қоғамдық, ұжымдық және жекелердің балансын бейнелеуші болып табылады;

3) әдет – ғұрыптар негізінен арнайы бекітілмеген нысанда болды, ал құқық өз кезегінде өзінің сыртқы бейнесін ие болады және ол әр түрлі нормативтік актілер, прецеденттер, нормативтік мазмұнға ие шарттар, құқықтық әдеттер түрінде бекітіледі;

4) әдет – ғұрыптар бұзылуынан барлық қоғам болып қорғалды, ал құқық мемлекеттің ұйымдастырған арнайы құрылған мәжбүрлеу аппаратымен қамтамасыз етіледі.

Заң нормаларын әр түрлі негіздер бойынша түрлерге бөлуге болады:

1) қызметтік рөлі бойынша:

а) жалпы нормалар – құқық саласының осы немесе басқа жалпы бөліміне қатысты және сәйкес құқық саласының барлығына немесе көп бөлігінің институттарына таралатын жазбалар;

б) арнайы нормалар. Олар осы немесе басқа құқық саласының жекелеген институттарына қатысты және қоғамдық қатынастардың өзіндік ерекшелігі, нақты жағдайлары ж.т.б. байланысты анықталған түрін реттейді. арнайы нормалар жалпыны бөлшектерге бөледі, олардың жүзеге асу жағдайларын уақыттық және кеңістік жағынан, тұлғаның тәртібіне құқықтық әсер ету тәсілдерін тексереді;

2) заң нормалары құқықтық реттеу пәні бойынша әр түрлі құқық салалары нормаларына бөлінеді, олар:

а) мемлекеттік;

б) әкімшілік;

в) қаржылық

г) жер;

д) азаматтық;

е) азаматтық іс – жүргізу;

ж) еңбек;

з) қылмыстық ж.т.б.

салалық нормалар бөлінеді:

а) материалдық; [2]

б) іс жүргізушілік, ол материалдық құқық нормаларын жүзеге асыру процедурасын, тәртібін, нысанын және әдістерін реттейді;

3) құқықтық реттеу әдісі бойынша құқық нормалары сараланады:

а) императивті, немесе қатаң міндетті, жазбада көрсетілгеннен айналып кетуді, шегінуді болдырмайтын. Оған әр түрлі салаларына қатысты құқық нормаларының көпшілігі жатады.

б) диспозитивті, олар тәртіптің нұсқасын көрсетеді, субъектілерге заң шеңберінде өз қалаулары бойынша қатынастарын реттеу мүмкіндігін береді. Мұндай кең құқықтық автономияның мәні қатысушыларға өздерінің өзара құқықтары мен міндеттері туралы өздері келісуге мүмкіндік ұсынуға негізделеді. Егер олар мұны жасамаса, арнайы тәртіптің міндеті жазылады. Диспозитивті нормалар қазақстандық құқықтың көптеген салаларына тән, бірақ та көптеген жағдайда ол азаматтақ құқыққа қатысты, мұнда құқықтық реттеудің әдісі субъектілердің жағдайы жеке – даралығына негізделеді.;

в) марапаттаушы. Субъектілердің өздерінің заңдық және қоғамдық міндеттерін ар – ұятымен орындайтын тәртіп нұсқасы үшін мемлекет пен қоғам қолдайтын пайдалы іс-әрекеттері үшін ұсынылатын марапаттау іс-шараларына қатысты жазбалар.

г) ұсынушы, бағытталған субъектілер өздерінің жергілікті жағдайлары, мүмкіндіктері мен қорларын есепке ала отырып ұсынылған қалауды өздерінің құзіреттеріне сәйкес іс-шараларды өткізуді қамтамасыз ету үшін мемлекет қоғамдық қатынастарды реттеу барысында қалау нұсқасын бекітеді. Субъектілер – ұсынушы нормалардың адресаттары әртүрлі, бірақ қазақстандық құқықта қалыптасқан тәжірибеге сәйкес олардың бастылары болып ұжымдық ұйымдар және мемлекеттік кәсіпорындар табылады;

4) құқықшығармашылық субъектілері бойынша нормалар бөлінеді:

а) жоғары заң күшіне ие заң нормалары;

б) заң негізінде шығарылатын заңға қосымша нормативтік актілерде мазмұндалатын заңға қосымша нормалар;

5) әрекет ету аймағы бойынша заң нормалары шектеледі:

а) жалпы әрекет етуші;

б) шектелген әрекет;

в) локальді;

Заң нормаларының саралануы құқықтық реттеуді жетілдірудегі бай, жан – жакты мүмкіндіктерді тәжірибе жүзінде пайдалануға, қоғам дамуында ұдайы түрде рөлінің өсуіне қолдау жасайды.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Ағдарбеков Т. Мемлекет және құқық теориясы.-Алматы, 2003

2. Жоламан Қ.Д. Мемлекет және құқық теориясы. –Алматы, 1999.

3. Бейсебаева С. Б. Мемлекет және құқық теориясы. –Шымкент, 2001

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА АДАМ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЫ

Қазақстан Республикасында адам және азаматтың конституциялық мәртебесі 1995 жылғы Конституцияның II “Адам және азамат” бөлімінде белгіленген. Адам және азаматтың конституциялық-құқықтық мәртебесі институты төмендегідей элементтерді қамтиды:

а) адам және азаматтың құқықтық мәртебесінің мән-маңызын құрайтын конституциялық құқықтар, бостандықтар және міндеттер;

ә) адам және мемлекет арасындағы қарым-қатынастарды, сондай-ақ адамның қоғамдағы және конституциялық құқықтың басқа субъектілері арасындағы жағдайларды сипаттайтын адам және азаматтың мәртебесінің конституциялық принциптері.

Жаңа конституциялық заңдылықтардағы негізгі басты жаңалық адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары ең қымбат қазына деп танылуы болып табылады (Қазақстан Республикасы Конституциясының 1-бабы). Бұл жағдайда адам және мемлекет арасындағы қарым-қатынастарда өзара жауапкершілікке басым бағыт беріледі.

Қоғам мен мемлекеттегі адам және азаматтың жағдайын белгілеуші негізгі принциптер Конституцияның тікелей өзінен де, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Конституциялық заңдылықтарынан да келіп шығады.

Қазақстан Республикасындағы адам және азаматтың құқықтық мәртебесінің конституциялық принциптеріне мыналарды жатқызуға болады:

- құқықтар мен бостандықтардың әркімге тумысынан жазылғандығы принципі;
- құқықтар мен бостандықтардың абсолюттілігі және олардан ешкім айыра алмайтындығы принципі;
- құқықтар мен бостандықтарды жүзеге асырған кездегі құқық теңдігі принципі;
- заң мен сот алдындағы теңдік принципі;
- адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмаушылық принципі;
- адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының сот төрелігімен қамтамасыз етілу принципі;
- адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының бірлігі принципі;
- адам және азаматтың құқықтар мен бостандықтарын жүзеге асыру кезінде басқа тұлғалардың құқықтары мен бостандықтарын бұзуға жол берілмейтіндігі принципі;
- адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыру кезінде конституциялық құрылыс пен қоғамдық имандылыққа нұқсан келтіруге жол берілмейтіндігі принципі;
- адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарына кепілдік берілу принципі;
- саяси себептер бойынша азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қандай да бір түрде шектеуге жол берілмейтіндігі принципі;
- заңдардың және басқа да нормативтік актілердің мазмұны мен қолданылу өрісін анықтаған кездегі адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының басымдығы принципі.

Бірінші рет Қазақстан Республикасының Конституциясы жеке тұлғаның табиғи шығу төркінін бекітті, сөйтіп 12-баптың 2-тармағында адам құқықтары мен бостандықтары әркімге тумысынан жазылған, олар абсолютті деп танылады, олардан ешкім айыра алмайды деп жариялады.

Конституциялық жаңалықтардың бірі адамның құқықтары мен бостандықтары заңдар мен басқа да нормативтік актілердің мазмұны мен қолданылуын анықтайды деп белгіленуі болып табылады. Бұл тұжырым Қазақстан Республикасының заңдарын шығарған кезде мемлекет жеке тұлғаның конституциялық құқықтары мен бостандықтары, адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтары тұрғысынан шығуға тиіс дегенді білдіреді. Конституцияның аталған бабы бірінші рет қазақстан қоғамдастығы өміріне құқықтық мемлекет принциптерін, сондай-ақ тұлғаның мемлекет алдындағы басымдылығын нақтылы енгізеді.

Бұл жерде Конституция адам және азаматтың құқықтық мәртебесі жөнінде сөз ете отырып,

белгілі бір шектеу жүргізетінін айта кету қажет. Адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыру шектеу шеңберлеріне ие, олар төмендегідей болып келеді:

- 1) ол басқа тұлғалардың құқықтары мен бостандықтарын бұзбауға тиіс;
- 2) ол конституциялық құрылысқа нұқсан келтірмеуге тиіс;
- 3) ол қоғамдық имандылыққа нұқсан келтірмеуге тиіс.

Конституция жеке тұлғаның аса маңызды, әлеуметтік құқықтары мен бостандықтарын бекітеді. Олар оның ерікті адами тұлғаға тән ар-ожданы мен қадір-қасиетін қамтамасыз етеді. Конституциялық құқықтар мен бостандықтар қоғамды құру және басқару ісі мәселелерін шешуге қатысуға табиғи құқықтарды бекітеді. Сонымен қоса конституциялық құқықтар мен бостандықтарды жүзеге асыру мемлекеттің конституциялық екендігін дәлелдейтін демократиялық бастауларды іске асыруды қамтамасыз етеді.

Конституциялық құқықтар мен бостандықтар бастапқы сипатқа ие, олар аласталмайды және әркімге тумысынан тиесілі. Конституциялық құқықтар мен бостандықтар әрбір адам мен азаматқа бекітіледі және тұлғаның құқықтық мәртебесінің өзегін құрайды.

Құқық ұғымы оны іске асыру үшін мемлекет тарапынан ықпалды іс-әрекет болуына, сондай-ақ жеке тұлғаның қоғамдық, саяси не шаруашылық құрылымдары қызметіне қатысу өкілдігі болуына жағдай жасайды. Бостандық ұғымы адамға өзінің ішкі әлеміне кедергі келтіруден қорғануға және белгілі бір белсенділік танытуға мүмкіндік беретін өзіндік мінез-құлықты таңдау мүмкіндігін білдіреді.

Жеке тұлға мен мемлекеттің, сондай-ақ адамдардың өздерінің арасында пайда болатын қарым-қатынастардың сипатына орай конституциялық құқықтар мен бостандықтар түрлі салаларға бөлінеді.

Әрбір адам белгілі бір азаматтық қоғамға тиесілі болады, содан келіп оған әлеуметтік-экономикалық құқықтар жүктеледі. Келесі кезекте саяси қоғамдастықтың мүшесі ретінде тұлға саяси құқықтар мен бостандықтарға ие болады.

Мынаны мойындау керек, құқықтар мен бостандықтардың басым бөлігі табиғи құқықтардан келіп шығады, басқаша айтқанда оған тумысынан тиесілі болады. Бұлар жеке құқықтар деп аталады.

Сөйтіп, конституциялық құқықтар мен бостандықтар былайша бөлінеді:

- жеке;
- әлеуметтік-экономикалық;
- саяси.

Жеке құқықтар мен бостандықтарға адам азаматтығына қарамай-ақ ие болады. Бұл тумысынан тиесілі құқықтар, олар мемлекеттің не басқа тұлғалардың еркі бойынша аластатылуы мүмкін емес. Бұлар адамның өмірімен, бостандықтарымен, ар-ожданымен және басқа табиғи құқықтарымен байланысты құқықтар.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 15-бабына сәйкес әркімнің өмір сүруге құқығы бар. Ешкімнің өз бетінше адам өмірін қиюға хақысы жоқ.

Өмір сүру құқығы әркімнің құқық субъектісі ретінде танылуына құқығы бар және өзінің құқықтары мен бостандықтарын заңға қайшы келмейтін барлық тәсілдермен қорғауға хақылы деген конституциялық нормалармен бекітіле түскен (13 б.).

Салауатты өмір сүру құқығына әркімнің өз құқықтары мен бостандықтарын сот арқылы қорғауға, білікті заң көмегін алуға құқығы бар деген сияқты конституциялық нормалармен кепілдік беріледі (13-б. 2,3-тт.).

Адамның жеке басының бостандығы (16-б.) және еркін жүріп-тұру құқықтары (21-б.) конституциялық түрде бекітілген. Кез келген конституциялық мемлекеттердегі сияқты Қазақстан Республикасында заңда көрсетілген реттерде ғана және тек соттың немесе прокурордың санкциясымен тұтқындауға немесе қамауға және қамауға алуға жол беріледі. Бұл жағдайда тұтқындалған адамның сотқа шағымдануға, тұтқындалған сәттен бастап адвокаттың көмегін пайдалануға құқығы бар.

Конституциялық құқықтарға бекітілген және бір жаңалыққа Қазақстан Республикасы аумағында заңды түрде жүрген әрбір адамның оның аумағында еркін жүріп-тұруға және тұрғылықты мекенді өз қалауынша таңдап алуға құқығы барлығын жатқызуға болады. Әрбір адамның Респубикадан тыс жерлерге кетуіне және Республика азаматтарының Республикаға кедергісіз қайтып оралуына құқығы бар.

Әлеуметтік-экономикалық құқықтар мен бостандықтар. Конституциялық құқықтардың бұл

тобы жеке тұлғаның азаматтық қоғамның мүшесі ретіндегі құқықтық жағдайын анықтайды. Әлеуметтік-экономикалық құқықтардың маңызды бір санаты жеке меншікті иемдену және ұстау құқығы болып табылады. Конституцияның 26-бабына сәйкес Қазақстан Республикасының азаматтары заңды түрде алған қандай да болсын мүлкін жеке меншігінде ұстай алады. Бірінші рет 1995 жылғы Қазақстан Республикасының Конституциясы жерге жеке меншік құқығын бекітті (6-б. 3-т.). Конституцияда меншікке, оның ішінде мұрагерлік құқығына заңмен кепілдік беріледі. Конституциялық түрде меншікке қол сұғылмаушылық бекітілген: соттың шешімінсіз ешкімді де өз мүлкінен айыруға болмайды. Дегенмен, Конституция заңмен көзделген ерекше жағдайларда мемлекет мұқтажы үшін мүлкінен айыру мүмкіндігін қарастырады. Мұндай айыру тек мүлкінің құны тең бағамен өтелген кезде жүргізілуі мүмкін[1].

Қазақстан Республикасындағы адам және азаматтың конституциялық міндеттері. Адам және азаматтың міндеттерінің конституциялық-құқықтық институты тұлғаның конституциялық-құқықтық қа-тынастардың субъектісі ретіндегі міндеттер көлемін бекітеді.

Адам және азаматтың негізгі міндеттері жалпыға ортақ сипатқа ие, тұлғаның нақтылы мәртебесіне қатысты емес және жоғары, конституциялық деңгейде бекітіледі. Конституциялық міндеттер тиянақталған талаптар тізімін құрайды, оларды орындаудан тұлғаның қоғам алдындағы, азаматтың мемлекет алдындағы жауапкершілігі көрініс табады.

Конституция “әркім” және “азамат” терминдерін пайдалан отырып, адам және азаматтың конституциялық міндеттерін белгілейді. Конституция “әркім” ұғымын қолданған кезде Қазақстан Республикасының азаматтарымен қоса республика аумағына тұрақтаған шетелдіктерді және азаматтығы жоқ тұлғаларды есепке алады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Конституциясы. Алматы ЖШС «Баспа», 1995 – 64 б.
2. Амандыкова С.К. Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы: Оқу құралы – Астана: Фолиант, 2001. – 174 б.
3. Баглай М.В. Конституционное право Российской Федерации: Учеб. для юрид. вузов и факультетов. – М.: Изд. группа НОРМА – ИНФРА М, 1998. – 752 с.

Бүлешов М.Ә.

*кафедра меңгерушісі «Қоғамдық денсаулық сақтау -
I» профессор, м.ғ.д.*

Алдабергенова Ж.Б.,
магистрант

Қазақстан, ОҚМФА, Шымкент қ.

ЕҢБЕК ЕТУ ЖАСЫНДАҒЫ ТҰРҒЫНДАРДЫҢ ДЕНСАУЛЫҒЫ МЕН МЕДИЦИНАЛЫҚ КӨМЕКТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.

Кез келген қоғамның және мемлекеттік органның негізгі әлеуметтік саясаты еңбек ету жасындағы тұрғындардың денсаулығын сақтау және жоғары дәрежеде қамтамасыз ету болып табылады. Себебі осы әлеуметтік топ қоғамның ең маңызды өндірістік қуаты және ұлттық қауіпсіздіктің кепілі болып табылады. Еңбек ету жасындағы тұрғындардың денсаулығын сақтауға бағытталған бағдарламаны құрастыру және жүзеге асырудың маңыздылығы әсіресе экономикалық тоқырауға байланысты соңғы жылдары аса үлкен мәселеге айналып отыр [1,2,3,4]. Оның негізгі себебі, осы топтағы тұрғындардың арасында аурушандық пен өлімнің күрт өсуі болса, екінші себебі бұл топта жұмыссыздықтың белең алып, жалпы әлеуметтік – гигиеналық қауіп қатердің одан ары өршуі деп айтуға болады. Басқаша айтқанда еңбек ету жасындағы тұрғындардың денсаулығына төнген қауіп-қатер күрт ұлғайды.

Еңбек ету жасындағы тұрғындардың арасындағы өлімнің аса жоғары деңгейі мемлекеттік ішкі демографиялық ақуалына және жалпы тұрғындардың денсаулық жағдайына кері әсерін тигізіп отыр деуге болады. Бұл жағдай жақын болашақта еңбек қорының күрт азаюна жол ашып, ұлттық қауіпсіздікті барынша нашарлататындығы белгілі. Экономикалық тоқырау кезеңінде қожалық басшыларының кіріс көзін арттыру мақсатында гигиеналық мәселелерге көңіл бөлмей және денсаулықты қорғау жұмыстарын есепке алмай өндірістік ережелерді бұза отырып, еңбек үрдістерін ұйымдастыруға бет алуда.

Бұл жағдай жұмысшылар арасында кәсіптік патологиялар мен өндіріске тәуелді аурулардың туындауын арттырады. Алайда осы аурулардың таралуын жасыру оқиғалары еңбек ету жасындағы тұрғындардың ерте жастан мүгедектікке ұшырап, өлім оқиғаларының артуына жол ашады. Жоғарыда аталған мәселелер еңбек ету жасындағы тұрғындардың денсаулығын қорғауға бағытталған шаралардың тиімді және әсерлі бағдарламаларын ғылыми түрде негіздеу қажеттігін көрсетеді. Тек осы жағдайда қоғамның еңбек қорларын сақтап қалуға және оның одан ары өркендеуіне жол ашылады.

Осы бағыттағы ғылыми тұрғыда негізделген бағдарламалардың қатарына әлеуметтік-гигиеналық мониторинг жүйесі жатады. Еңбек ету жасындағы тұрғындардың денсаулығын қорғау және одан ары арттыру механизмі ретінде есептей отырып, әлеуметтік – гигиеналық мониторинг жүйесін олардың денсаулығын бағалау, одан ары барысын болжамдау және өндірістік – әлеуметтік қауіп-қатерлердің зияндылық қуатын анықтау негізі ретінде қолданып, профилактикалық шаралар жүйесін қалыптастыру қажет [5,6,7]. Осындай әдістемелік тұрғыда қарастыру, әлеуметтік – гигиеналық мониторинг жүйесін организмге қатерлі себептердің әсер ету қуатын бағалау деп есептеумен бірдей саналады. Мәселеге осындай көзқараспен қарау еңбек ету жасындағы тұрғындардың денсаулығын қорғау жұмысының өткен кезеңдегі және болашақтағы жағдайына баға беруге мүмкіндік береді.

Сонымен, қоғамда орын алған әлеуметтік-экономикалық тоқырауға байланысты еңбек ету жасындағы тұрғындардың денсаулығын қорғау бағдарламасын ғылыми жетістіктерге сай ұйымдастыру мәселесі, оларға көрсетілетін алғашқы медициналық-санитарлық көмекті одан ары жетілдіру жұмыстары ғылыми тұрғыда негізделуі тиіс.

Қызметі нөзгеруге деген ниет жұмысшылардың бар болғаны 14,9% байқалды. Ұжымдағы жұмысшылардың арақатынасын зерттеу, оның аса жоғары еместігін байқатты. Респонденттердің 42,7% ұжымдағы жұмысшылардың арақатынасын жақсы деп бағаласа, 35,3% - қанағаттанарлық, ал қалған 22% нашар деген баға беріп отыр. 2000 жылғы осы сұраққа респонденттердің жауабына үңілсек, онда жақсы деп 59,2%, қанағаттанарлық деп – 37,1%, нашар деп – 3,7% жауап берсе, 2009 жылы ретімен алғанда 61,3%, 38,2%, 05% құрады (3 сурет). Сонымен, ұжымдағы жұмысшылардың бір-бірімен арақатынасы, олардың әлеуметтік-экономикалық жағдайымен тікелей байланысты екендігі байқалады.

Респонденттердің өзі атқаратын қызметіне көңіл толмауына алып келетін себептердің бірі жұмыстың бірқалыпты жүрмеуі болып табылады. Осы себепке нұсқаған респонденттердің үлес салмағы 2000 жылы 67,9% - болса, 2009 жылы 64,5%, ал 2015 жылы 74,3% құрады.

Зауыттағы қолданылатын автоматтандырылған қондырғылардың жиі бұзылуынан өндірістегі жұмыстың ырғағы үнемі бұзылады және ұзақ мерзімге жөндеу жұмыстары орын алды. Осы кезеңде білікті мамандар жұмыссыз және еңбек ақысыз отырады. Респонденттердің көңілі толмайтын себептердің бірі еңбек ету ортасының жайсыз гигиеналық жағдайы болып табылады. Осындай себептерді нұсқаған респонденттердің үлес салмағы 18,9% жетті. Олардың 37,2% - шудың деңгейінің жоғарлығын; 29,1% - микроклиматтың нашарлығын (жазда ыстық, қыста суық) 12,6% еңбек ету ортасындағы атмосфералық ауаның газбен мастанғандығын атап көрсеткен.

Өндіріс жұмысшыларының өзінің біліктілігі мен қызметін жоғарлатуға деген ұмтылысын, олардың кәсіби білімін арттыруға деген талпыныстарынан байқауға болады. Социологиялық зерттеуге тартылғандардың 2,4% жоғары оқу орындарында, 12,9 % мақсаты ұстанымдағы курстарда, ал 3,2% жаңа кәсіпті игеру курстарында оқитын болып шықты. Білімін арттырушылардың негізгі мақсаттарын зерттеу, олардың 63,4% - кәсібін өзгерту және жоғары жалақы алу үшін, 31,2% жұмыстан қысқартылған жағдайда жаңа қызметке орналасу, 5,4% жалпы білімін арттыру үшін оқитындығын көрсетті.

Жұмысшылардың бос уақыты олардың өмірінің ең маңызды кезеңдерінің бірі болып табылады. Жұмысшылардың басым бөлігі (31,7%) бос уақытында үй жұмысымен айналысады, бала тәрбиесімен айналысатындардың үлес салмағы да аз емес (24,7%). Респонденттердің 29,2% бос уақытында телевизор көреді, ал 7,9% әдеби кітаптарды оқиды. Респонденттердің 1,9%-ғана дене тәрбиесі мен спортпен шұғылдана деп көрсетті. Жұмысшылардың 4,0% бос уақытын жолдастарымен бірге сауық құру орындарында дем алатын болып шықты. Социологиялық зерттеуге тартылған респонденттердің әлеуметтік-тұрмыстық сұраныстарын сараптау нәтижелері, олардың келесі сұраныстары қамтамасыз етілмегендігін көрсетті; оның ішінде қоғамдық тамақтанудың ұйымдастырылуын жетілдіру (49,2%), үймен қамтамасыз етілу (21,9%), еңбек ету жағдайын жақсарту (34,5%), отбасымен бірге демалыс (19,2%), санаторлық сауықтыруға (4,9%)

сұраныстары толық қамтамасыз етілмеген болып шықты.

Зерттеулеріміздің нәтижесінде, Шымкент қаласы көлемінде жүргізіліп жатқан құтырма ауруын алдын алудағы санитариялық-эпидемиологиялық, ветеринарлық іс-шаралар мен көрсетілетін алғашқы медициналық санитариялық көмекті бір қатар бағыттарда жетілдіруді қажет етеді олар; - жануарлардан жарақат алған және құтырма ауруымен қарым-қатнаста болған адамдардың емдеу-иммундау сызбасы бойынша ем қабылдауын 100% қамтамасыз ету.

- халықтар арасында құтырма ауруының алдын алу жөнінде шынайы санитарлық ағарту жұмыстарын жүргізу.

- жарақат алған адамдардың алғашқы медициналық санитариялық көмекке жүгінген мерзімінен бастап психолог маманның көмегімен қамту.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Колесников Б. Л. Практика применения статистических взаимосвязей и социологического исследования при анализе социально-экономических факторов и показателей здоровья населения / Б. Л. Колесников, В. М. Боев // Здоровье населения и среда обитания: информационный бюллетень. - 2008. - № 1. - С. 25-29.

2. Максимова Т.М. Особенности гигиенического поведения практически здорового населения / Т.М. Максимова, В.Б. Белов, А.Г. Роговина // Проблемы социальной гигиены, здравоохранения и истории медицины. - 2005. - № 1. — С. 9-12.

3. Онищенко Г. Г. Проблемы изучения влияния среды обитания на здоровье населения // Здоровье населения и среда обитания: информационный бюллетень. – 2003. –№ 1. – С. 1 – 5.

4. Спиридонов А. М. Социально-гигиенический мониторинг – важнейший механизм государственной политики укрепления здоровья населения / А. М. Спиридонов, Н. М. Цунина, В. Г. Зотов // Здоровье населения и среда обитания: информационный бюллетень. - 2004. - № 8. - С. 1-5.

5. Тихомиров Ю. П. Использование методологии оценки риска в региональной системе социально-гигиенического мониторинга / Ю. П. Тихомиров, М. П. Грачева, Т. В. Грачева,

6. Леонов А.В. // Здоровье населения и среда обитания: информационный бюллетень. - 2003,-№7.-С. 1-3.

7. Щепин В. О. Аналитический обзор региональных особенностей здоровья населения России. Часть II / В. О. Щепин, Е. А. Тишук // Проблемы социальной гигиены, здравоохранения и истории медицины. - 2006. - № 2. - С. 3 - 11.

Грязнова М.О.

магистрант

*Карагандинского экономического
университета Казпотребсоюза
Караганда*

ОЦЕНКА СТЕПЕНИ ВЛИЯНИЯ ПИЩЕВЫХ ПРОИЗВОДСТВ НА ЭКОЛОГИЧЕСКУЮ СИТУАЦИЮ В КАРАГАНДИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Производство продуктов питания является одним из интенсивно развивающихся секторов обрабатывающей промышленности Карагандинской области. Выполняя важные задачи по экономическому развитию регионов республики и обеспечению населения продуктами питания, производство наносит огромный вред окружающей среде.

Интенсивное развитие обрабатывающей промышленности привело к увеличению вредных для человека выбросов во внешнюю среду жидких и газообразных технических отходов. Экологической дестабилизации подверглись города с хорошо развитым производством. По Карагандинскому региону большое количество крупных пищевых предприятий сосредоточено в городах Караганды, Темиртау, Сатпаевы районах области. В таблице 1 показана основная деятельность пищевых предприятий региона в виде выпускаемой продукции.

При всем различии технологических процессов, оборудования и сырья все эти предприятия имеют общее: перерабатывается органическое сырье, готовая продукция используется в пищу, причем многие ее виды - без предварительной обработки (хлебные, кондитерские изделия, молочная продукция, напитки).

Таблица 1. Крупные предприятия пищевой промышленности Карагандинского региона и их основная деятельность

№	Наименование предприятия,	Расположение, адрес	Основная деятельность, продукция
1	Хлебозавод - ОАО «Карагандынан»	г. Караганда, ул. Молокова, 1	Производство и реализация хлебобулочных и кондитерских изделий
2	АО «EURASIAN FOODS»	г. Караганда, ул. Бытовая, 20.	Производство и реализация масложировой продукции
3	ОАО «Конфеты Караганды»	г. Караганда, ул. Гоголя, 86.	Производство и реализация кондитерских изделий
4	ЗАО ИП «Эфес Караганда пивоваренный завод»	г. Караганда, ул. Гоголя, 75.	Производство и реализация пива и безалкогольных напитков
5	ТОО «Акнар» - птицефабрика	Бухар - Жырауский р-н, с. Ботакара	Производство и реализация мяса цыплят бройлеров, продуктов их разделки и переработки, субпродуктов, полнорационных комбикормов для птиц и сельскохозяйственных животных
6	ТОО «Карагандинский молочный комбинат»	г. Караганда, СевернаяПромзона, Октябрьский район.	Производство молочной продукции под торговой маркой «Natige»
7	ТОО фирма «Акнар»	г. Караганда, ул. Камская, д. 2/1	Производство и реализация муки и сопутствующих продуктов мукомолья
8	ТОО «Мастер- FISH»	г. Караганда, ул. Бытовая 23	Производство рыбной продукции
9	ТОО «ТАЙ»	г. Караганда, ул. Складская 9	Производство и реализация колбасных и мясных изделий
10	ТОО «BAURCAN»	г. Караганда, ул. Бытовая 13/	Производство и реализация кондитерских изделий
11	ТОО «СУНКАР И К» зерновая компания»	г. Караганда, с. Тогызкудук, Майкудукскаяпромзона	Производство и реализация муки всех сортов и отрубей
12	ТОО «ЖЕР-АРНА»	г. Караганда, ул. Жангозина 11	Производство и реализация муки всех сортов
13	Д ТОО «RenMilk»	г. Темиртау, 124 квартал	Производство и реализация молочной продукции
14	ТОО «АЯН м.»	г. Темиртау, пр. Республики 167/2	Производство и реализация молочной продукции
15	ТОО «Магнитка»	г. Темиртау, пр. Республики 2 «а», 7 о/с, а/я 1	Производство и реализация молочной продукции
16	ТОО «Сатпаевский завод минеральных и фруктовых вод»	г. Сатпаев, Промзона.	Производство и реализация безалкогольных напитков
Пр и м е ч а н и е: таблица составлена автором на основании данных источника [1].			

На крупных карагандинских предприятиях в связи с использованием многих видов сырья и видов его переработки имеют место практически все виды вредных выделений. Нами выделены две основные экологические проблемы, которые создают пищевые производства:

1) выброс предприятиями в атмосферу вредных веществ(почти все предприятия пищевой промышленности выбрасывают в атмосферу газы и пыль, ухудшающие состояние атмосферного воздуха).Многие технологические процессы сопровождаются образованием и выделением пыли в окружающую среду (хлебозаводы, масложировые предприятия).Дымовые газы, выбрасываемые котельными предприятий пищевой промышленности, содержат продукты неполного сгорания топлива, в дымовых газах находятся также частицы золы. Технологические выбросы содержат пыль, пары растворителей, щелочи, уксуса, водород, а также избыточную теплоту. Вентиляционные выбросы в атмосферу включают пыль, не задержанную пылеулавливающими устройствами, а также пары и газы.

В воздух от колбасных цехов и молокозаводов поступают в большом количестве водяные пары. На пивоваренных заводах, технологический процесс которых связан с брожением, в воздух поступает диоксид углерода (углекислый газ). На масложировых предприятиях в воздух помещений поступают пары растворителей. На хлебозаводах и кондитерских фабриках применяются тепловые процессы (нагревание, сушка), сопровождаемые выделением конвективной и лучистой теплоты.

Пищевая промышленность Карагандинской области, в отличии от металлургии, не относится к основным загрязнителям атмосферы, однако выбросы ряда пищевых производств, содержащие пыль и газы, неблагоприятно действуют на окружающую среду, вызывая загрязнение воздуха, почвы, зеленых насаждений. Эти вредные явления могут быть в значительной мере предотвращены или ослаблены благодаря действию систем вентиляции и пылеулавливания.

2) выброс предприятиями бытовых отходов, бракованной продукции и переработанного сырья на несанкционированные свалки, которые оказывают влияние на химическую безопасность

региона и состояние окружающей среды. На многие предприятия сырье доставляется, а готовая продукция и отходы вывозятся в течение года автомобильным транспортом. Чтобы сэкономить, предприятия организуют несанкционированные свалки вблизи своих производств или в степных районах, где хранят отходы производства.

Хранение отходов в естественном виде возможно без потерь в течение двух-трех дней. При длительном хранении они теряют свои питательные свойства, закисают, загнивают, забраживают, загрязняя окружающую среду. Несанкционированное хранение отходов приводит к увеличению количества грызунов, насекомых, некоторых видов птиц, являющихся носителями многих заболеваний.

Решить как первую, так и вторую проблему может лишь руководство области, которое обяжет каждое предприятие, создать вакантную должность независимого эколога. Работники будут ежемесячно предоставлять руководству области точные данные по следующим позициям:

- в области охраны атмосферного воздуха;
- в области обращения с отходами;
- в области водопользования.

Кроме этого они будут проводиться производственно-экологический контроль, систематически будет отслеживать процесс утилизации бытовых и производственных отходов. Главной задачей независимого эколога на предприятии является - наведение порядка, приучение работников к требованиям в области охраны окружающей среды и поддержание достигнутого.

Вторым вариантом решения экологических проблем создаваемых пищевыми предприятиями может стать совершенствование производства, предполагающее экономию потребляемых ресурсов окружающей среды и сокращение массы отходов, размещаемых в ней. Этого можно достичь путем внедрения малоотходных технологий, создания систем безотходного производства, вывода из эксплуатации устаревших основных фондов, оказывающих негативное воздействие на окружающую среду.

Нами выделены основные направления научных исследований по решению проблемы безопасности пищевых продуктов:

- обеспечение производства высококачественного и экологически безопасного продовольственного сырья;
- совершенствование существующих и разработка новых, в том числе безотходных и экологически чистых технологий пищевых продуктов;
- совершенствование существующих и создание новых видов упаковок для пищевых продуктов;
- публикация полной информации о потребительских данных продукта, его производителе, требований по безопасному обращению, включая транспортировку, использование и утилизацию, а также данных о производителях и свойствах упаковки, в том числе о ее экологичности;
- обеспечение медико-биологической и гигиенической оценки продуктов питания и технологий их получения.

В настоящее время пищевым предприятиям области невыгодно использовать безотходные технологии и выпускать экологически чистую продукцию, т.к. это требует значительных дополнительных инвестиций и снижает рентабельность производства. Поэтому без помощи государства решить проблему снижения загрязнения окружающей среды невозможно[2].

Данное утверждение подтверждает опыт зарубежных стран, которые вкладывают большие средства для улучшения экологичности производства. Большое внимание за рубежом уделяется исследованиям по разработке объективных методов и приборов контроля качества сырья, полуфабрикатов и готовых пищевых продуктов, средств по контролю, управлению и регулированию технологических процессов.

Таким образом, действующее в сфере пищевой промышленности предприятие оказывает техногенное воздействие практически на все компоненты окружающей среды. Негативное воздействие на атмосферный воздух происходит за счет выбросов вредных веществ, возникающих при использовании различных технологий пищевого производства. Также в процессе пищевого производства образуются различные отходы.

Для снижения негативного воздействия вышеперечисленных факторов предприятия пищевой промышленности обязаны проводить природоохранные мероприятия:

- внедрять малоотходные и безотходные технологии в целях снижения уровня загрязнения окружающей среды;

- планировать и осуществлять мероприятия по утилизации и обезвреживанию выбросов вредных веществ в атмосферный воздух.
- вводить на предприятиях должность независимого эколога.

Список использованных источников:

1. Официальный сайт АО «Национальное агентство по экспорту и инвестициям «KAZNEX INVEST» Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан, Режим доступа: <http://www.kaznexinvest.kz>
2. Никифорова Т.Е. Безопасность продовольственного сырья и продуктов питания: учеб. пособие / ГОУ ВПО «Иван. гос. хим.-технол. ун-т». Иваново, 2007. 132 с.

Даулетова А. А.

Сабилов А.И.

з.э.к., доцент

Аймақтық әлеуметтік инновациялық университеті

СЕНІП ТАПСЫРЫЛҒАН БӨТЕН МҮЛІКТІ ИЕМДЕНІП АЛУ НЕМЕСЕ ЫСЫРАП ЕТУ ҚЫЛЫСТАРЫНЫҢ СИПАТТАМАСЫ

Қылмыстың объектісі кез – келген қылмыстың қажетті элементі болып табылады. Заң теориясында формальды түрде қылмыс объектісі ретінде құқық нормасын алады. Профессор Н.С.Таганцев былай дейді: «Егер де норма бұзылмаса, ол қандай болмасын шығын алып келгенімен қылмыс деп есептелінбейді. Сондықтан қылмыстың объектісі құқық нормасы болып табылады». Қылмыстық заң қоғам мүшелерін қылмыстық қолсұғушылықтан қорғайды. «Қылмыстың объектісі – материалдық және материалдық емес игілік, саяси, моральдық мәдени және басқа да», - дейді зерттеуші ғалым А.И.Трайнин.

Неміс ғалымы Майер (1915 жылы) объектіні екіге бөлген.

1.Қылмыстық заңмен қорғалатын объект (меншік құқығы).

2. Қол сұғатын объект. Мысалы, ұрлықта – мүлік. Мұнда ғалым қылмыстың заты мен объектісін бір деп түсінеді. Бұл пікірмен, әрине келісуге болмайды. Егер жалпы және топтық объект қоғамдық қатынас болып табылса, «жалпы» және «жеке» категориялардың арақатынасы түсінігіне орай, тікелей объектінің тек қоғамдық қатынас болуы шарт. Бұл мәселе жөнінде профессор Е.И.Қайыржанов: «Қоғамдық қатынастар» деген жалпы категорияны «тікелей объектіге» қатысты айтқанда түсінбеушілік туындайды. Көптеген оқулықтарда «*тікелей объект*» деп жеке қылмыс бағытталған нақты қоғамдық қатынасты айтады. Бұны формальды түрде бір, не бірнеше қылмыс бағытталған, заңмен қорғалынатын нақты қоғамдық қатынас деп түсінетін жайлар бар,-дейді. Демек, «тікелей» объект дегеніміз нақты қоғамдық қатынас емес, қоғамдық қатынастың жиынтығы болған. Сонда топтық, не арнайы және «тікелей» объект ұғымдары арасында қандай айырмашылық бар? Мұндай сұрақ оқу құралдарында да, ғылыми еңбектерде де жауабын таппай келеді.

Бұл сұрақты шешу үшін профессор Е.И.Қайыржанов қылмыс объектісін топтауда қоғамдық қатынастың нақты бейнесі - мүддені қолдануды ұсынады. Мүддесіз қоғамдық қатынас та жоқ. Қоғамдық қатынас адамдардың арасындағы сан қырлы байланыстардың жиынтығын білдіреді. Бұл байланыстар кластың, әлеуметтік топтың мүдделерін білдіретін материалдық, рухани, эстетикалық, құқықтық және басқа да сипатқа ие. Жеке тұлға бұл қатынастардың жекеленген материалды субстраты болады. Мүддені иеленуші (субъект) ғана емес, оның объектісі - мүддесі бар субъектілерді байланыстыратын әлеуметтік игілік те болады. Мүдде - қоғамдық қатынастың нақты бейнесі, ол құқықтық нысанда нақты көріне алады. Барлық қылмыстар қылмыстық заңмен қорғалынатын қоғамдық, мемлекет, жеке тұлғаның мүдделеріне шығын келтіреді. Арнайы, не топтық объект белгілі топтың мүддесі болады. Топтың мүддесі бір, қатысушылары ұқсас болуы шарт. Бұл ереже ҚР ҚК ерекше бөліміндегі ұқсас қылмыстар сынды жекеленген баптардың тобында көрініс табуы тиіс. Тікелей объект нақты әрекетпен кімнің, қандай мүддесі бұзылады, қайсысы маңыздырақ деген сұраққа жауап береді. Ол нақты объектінің жеке белгілерін сипаттайды. Енді қарастырып отырған қылмыс объектісіне тоқталсақ.

Сеніп тапсырылған бөтен мүлікті иеленіп алу немесе ысырап ету, иеленіп алу немесе ысырап ету үшін жауаптылық ҚК 176-бабында көзделген.

Қылмыстың объектісі – меншік, басқаша айтқанда, мүлікті иеленіп, пайдалану, оған билік ету жөніндегі қоғамдық қатынастардың жиынтығы.

Мүлік бұл жерде, сеніп тапсырылған мүлікті иемденіп алу немесе ысырап етудің заты болып табылады. Жалпы оның затына тән белгілер бар мүліктер ғана иеленіп алудың немесе ысырап етудің заты бола алады.

Бұл қылмыстың объективтік жағын, бөтен мүлікке қолсұғудың формасы ретінде, иеленіп алу және ысырап ету құрайды.

Иеленіп алу немесе ысырап ету туралы істер бойынша мынандай сараптамалар жүргізіледі: бухгалтерлік сараптама, сот тауартану сараптамасы, сот-техникалық сараптамасы, финанстық-экономикалық сараптама, құжаттарды техника криминалдық сараптамасы.

Объект – меншік, мүлікті иелену, пайдалану, оған билік ету жөніндегі қоғамдық қатынастар.

Объективтік жағы – иеленіп алу немесе ысырап ету, яғни кінәлі адамға сеніп тапсырылған бөтен мүлікті ұрлау.

Сеніп тапсырылған бөтен мүлікті иеленіп алу немесе ысырап ету, иеленіп алу немесе ысырап ету, яғни кінәлі адамға сеніп тапсырылған бөтен мүлікті ұрлау - екі жүзден бес жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде немесе сотталған адамның екі айдан бес айға дейінгі кезеңдегі жалақысының немесе өзге табысының мөлшерінде айыппұл салуға, не жүз жиырмадан жүз сексен сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға, не екі жылға дейінгі мерзімге түзеу жұмыстарына, не алты айға дейінгі мерзімге қамауға, не үш жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Екінші бөлімінің саралаушы беліглері мынадай:

а) адамдар тобының алдын ала сөз байласуы бойынша;

б) бірнеше рет;

в) қызмет бабын пайдаланып жасалған нақ сол әрекеттер - бес жүзден бір мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде немесе сотталған адамның бес айдан бір жылға дейінгі кезеңдегі жалақысының немесе өзге табысының мөлшерінде айыппұл салуға, не төрт жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге, не мүлкін тәркілеп немесе онсыз белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан үш жылға дейінгі мерзімге айыра отырып, екі жылдан бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады. Осы баптың бірінші немесе екінші бөліктерінде көзделген әрекеттерді, егер оларды:

а) ұйымдасқан топ; б) ірі мөлшерде; в) ұрлық немесе қорқытып алушылық үшін бұрын екі немесе одан да көп рет сотталған адам жасаған болса -

г) мемлекеттік қызметтер атқаруға уәкілетті адам не оған теңестірілген адам, егер оларды өзінің қызмет бабын пайдаланумен қатар жасаса- мүлкі тәркіленіп және үш жылға дейінгі, ал г) тармағында көзделген жағдайларда - жеті жылға дейінгі мерзімге белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыра отырып, бес жылдан он жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Қазақстан Республикасының Конституциясы бойынша Қазақстан Республикасында мемлекеттік меншік пен жеке меншік табылады және бірдей қорғалады. Меншік субъектілері мен объектілері, меншік (6 баптың I-тарауы) иелерінің өз құқықтарын жүзеге асыру көлемі мен шектері оларды қорғау кепілдіктері заңмен белгіленеді (6 бап II-тарау).

Адамның құқықтары мен бостандық жүйесінде меншікке құқықтың алатын орны ерекше, себебі ол адамның жеке бастық сәттілігін сипаттайтын көрсеткіш. Бұл құқықтар экономикалық қатынастарды реттейді, сондықтан да олардың атқаратын міндеті көп.

Әлеуметтік құндылықтар жүйесінде меншікке құқық адамның әлеуметтік игіліктерінің ішіндегі ең маңыздысы ретінде саналады. Сондықтан да, бұл игілікке қол сұғушылық адамның өз басына қол бұзушылықпен пара-пар. Меншікті қылмыстық қол сұғушылық қорғау Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексінің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады.

Меншікке қарсы қылмыс-мүліктің меншік немесе өзге иеленушісіне залал келтіре отырып немесе залал келтіру қауіпін тудырумен байланысты қылмыстық кодексте көзделген нысандар арқылы жасалатын қасақаналық немесе абайсыздық іс-әрекеттерді айтамыз. [1,6.82]

Меншікке қарсы қылмыстың болып азаматтық құқық бойынша меншік объектілері деп танылған кез-келген бұйымдар мен мүліктер танылады.

Меншікке керек қылмыстық затына адам еңбегі арқылы жасалған кез келген материалдық дүниелер заттар жатады. Сондай-ақ ақша, бағалы қағаздар, айналымнан алынбаған басқ да

қозғалатын немесе қозғалмайтын мүліктер жатады. Меншікке қарсы қылмыстардың тектік объектісі меншіктер қатынасы, яғни жеке немесе ұжымдық тұтынуға, не өндірістік қызметті жүзеге асыруға арналған материалдық игіліктер бөлу саласындағы қоғамдық қатынастар болып табылады.

Меншікке қарсы қылмыстардың тектік объектісін меншік деп қарастыруға болады. Қазақстан Республикасының азаматтық кодексінде сәйкес меншік құқығы дегеніміз – субъектінің өзіне тиесілі мүлікті иемденуге, пайдалануға, оған билік жасауға құқығын заң актілерінің мойындауы және қорғауы. Меншік иесінде өз мүлкін иелену, пайдалану және оған билік жасау құқығы болады. Меншікке қарсы қылмыстар туралы тараудағы заң нормалары мен қорғалатын тікелей объект ретінде меншіктер қатанасының мәнін осы құқықтар құрайды.

Иелену құқығы дегеніміз – мүлікті іс жүзінде иелену мүмкіндігінің заң мен қамтамасыз етілуі. Бұл құқық адамның мүлікке өз қалауынша ықпал ету мүмкіндігін құрайтын мүлікке нақтылы ие болуды білдіреді. Мысалы, мемлекет жерге, оның қойнауына, су ресурстарына, өсімдіктер мен жануарлар дүниесіне және т.б ие болды, азамат жеке автомобильге, жиһазға және т.б ие бола алады.

Иелену құқығы заңмен қорғалады. Мүлікті иелену құқығы басқа адамға берілуі мүлкін. Мысалы, комиссия, сақтау және т.б шарттар бойынша комиссионер берілген мүліктің сақтаушысы, заң негізінде иелену құқығын және т.б құқықтарды жүзеге асырады.

Пайдалану құқығы дегеніміз- мүліктен оның пайдалы табиғи қасиеттерін алудың, сондай-ақ одан пайда табудың заң жүзінде қамтамасыз етілуі. Пайдалану кезінде меншік иесінің өзіне тиесілі мүлікті кәдеге жаратуы өзінің тұтынушылық сезімін қанағаттандыру үшін одан пайда табуы қажет. Мысалы, адам кіржуғыш мақсатына өзінің шаруашылық мақсаттарына пайдаланса, ал азық түлік өнімдерін коректену үшін пайдаланады және т.б

Мүлікті, техниканы шаруашылық мақсатта пайдалануды, сондай-ақ ұйымдар да жүзеге асырады.

Олар мүлікті алдарындағы мақсатты орындау үшін пайдаланады, пайдалану құқығы да заңмен қорғалады.

Билік ету құқығы дегеніміз- мүліктің заң жүзіндегі тағдырын белгілеу мүмкіндігінің заңмен қамтамасыз етілуі. Билік ету құқығы меншік иесінің мүліктің заңдық жағдайын анықтап өзгерте отырып, мүлікке байланысты құқықтық қатынастарды белгілеу немесе тоқтату құқығы (мысалы, сату, айырбастау, сыйлау, жойып жіберу, жедел басқаруға беру және т.б). Билік ету құқығы тек меншік иесіне тиесілі.

Меншік иесі өзіне тиесілі мүлікке қатысты өз қалауы бойынша кез келген әрекеттер жасауға, соның ішінде бұл мүлікті басқа адамдардың меншігіне беріп, иелігінен шығаруға, өзі меншік иесі болып қала отырып, оларға мүлікті иелену, пайдалану және оған билік ету жөніндегі өз өкілеттілігін тапсыруға, мүлікті кепілге беруге және оған басқа да әдістермен ауыртпалық түсіруге, оларға өзгеше түрде билік етуге құқылы.

(Қазақстан Республикасының Азаматтық Кодексінің -188 бабының 3 тармағы). Меншікке қарсы жасалған әрбір ұрлық және басқа да қылмыс қоғамға қауіпті, себебі ол көрсетілген қатынастарды бұзады. Қылмыстық кодекстың ерекше бөлімінің «меншікке қарсы қылмыстар» тарауында бекітілген баптардың диспозицияларының мазмұны бұл қарастырылып отырған қылмыстардың тікелей объектісі бөтенінің меншігі екендігін көрсетеді. Кейбір қылмыстарда (ұрлық, тонау, алаяқтық, т.б). Тікелей объектілер тектік объектілерге сәйкес келеді. Заң әдебиеттерінде тікелей объектілер ретінде меншіктің нақты нысанын, оның мемлекеттік, кооперативтік, жеке меншік, муниципалдық не жекенген ұйымдардың меншігі болып табылуына байланысты қарастыру керек деген пікір айтылған, мұндай ұсыныспен келісуге болмайды, себебі Қазақстан Республикасының конституциясы меншіктің кез келген нысанын бірдей қорғауды жариялап отыр. Сондықтан да ұрлықты бөтен мүлікті иеленуді, тағы басқандай әрекетерді саралау үшін ұрлаған мүліктің қандай нысандағы меншік екендігінің маңызы жоқ.

Объективтік жағынан алғанда меншікке қарсы қылмысты заң шығарушы қылмыстың материалдық құрамы бойынша қарастырған.

Сондықтан да, олардың, объективтік жағы үш міндетті белігіден тұрады іс- әрекет, зардап және іс-әрекет пен зардап арасындағы себептің - зардаптық байланысы. Тек қарақшылық пен қорқытып алушылық қана формальды қылмыс болып табылады, себебі бұлардың міндетті белгісі- тек қылмыстық іс-әрекет. Яғни, бұл қылмыстардай зардап қылмыс құрамының тегінен жатыр. Қылмыстық зардапты әрқашанда материалдық сиппат болады, мүліктік залал туындайды.

Меншікке қарсы жасалған кейбір қылмыстарда құрамының объективтік жағының міндетті түрдегі элементті қылмыс жасаудың тәсілі (күш қолданып немесе қолданбай, жасырын немесе ашық) болып табылады.

Меншікке қарсы қылмыстар пайда табу мақсатында және пайда табу мақсатынсыз болып бөлінеді.

Пайда табу мақсатындағы қылмыстардың субъективтік жағының міндетті белгісі- пайда табуды көздеу немесе сондай себептер.

Сонымен қатар, пайда табу мақсатындағы қылмыстарды, олардың объективтік жақтарына қарай, мүлікті алу мін байланысты ұрлау деп аталатын қылмыстарға және ұрлау мен байланысты емес қылмыстарға бөлуге болады. Ұрлауға мына қылмыстар жатады ұрлық, иемденіп алу немесе ысырап ету, алаяқтық, тонау, қарақшылық ерекше құнды заттарды ұрлау. Пайда табу мақсатындағы, бірақ ұрлаумен байланысты емес қылмыстарға мыналар жатады алдау немесе сенімге қиянат жасау жолымен мүліктік залал келтіру, көрнеу, қымыстық жолымен табылған мүлікті сатып алу немесе сату, интеллектуалдық меншік құқықтарын бұзу, автомобильді немесе өзге де көлік құралдарын ұрлау мақсатынсыз аңсыз иемдену, жерге заттай құқықтарды бұзу. Ал бөтен мүлікті қасақана жою немесе бүлдіру, бөтен мүлікті абайсызда жою немесе бүлдіру пайда табу мақсатынсыз жасалған қылмыстарға жатады.

Меншікке қарсы қылмыстардың ішіндегі ең көп тарағаны және қоғамға едәуір қауіптігі- ұрлау.

Қылмыстың заң, ұрлағандық үшін, оның жасалу тәсілдеріне қарай нақты жауаптылық қарастырған. Қылмыстық Кодекстің тиісті бабтарына бөліп, нормативтік тұрғыдан бекіткен. Оларға ұрлаудың мына нысандары жатады Ұрлауға мына қылмыстар жатады ұрлық, иемденіп алу немесе ысырап ету, алаяқтық, тонау, қарақшылық.

Бөтен мүлікті ұрлау дегеніміз-меншік иесінің мүлкін пайда күнемдік мақсатта заңсыз, қайтарымсыз алу және оны өз пайдасына немесе басқа адамның пайдасына айналдыру.

Заңмен берілген анықтамадан ұрлықтың объективтік жағын сипаттайтын мына белгілерімен бөліп алуға болады

1. мүлікті алу; алудың заңға қайшылығы; алудың қайтарымсыз болуы; пайда күнемдік мақсат.

Ұрлау арқылы мүлікті алғанда айыпты оны өз пайдасына немесе басқа адамдардың пайдасына айналдырады. Ұрлаған адам мүлікке өз меншігіндей билік жасайды, бірақ заң жүзінде ол меншік иесі бола алмайды, себебі меншік құқығын қымыстық жолмен алу мүмкін емес. Сондықтан да жәбірлеушінің ұрланған затқа меншіктік құқығын ұрлық жоғалта алмайды. Ұрлауға заң тұрғысынан анықтама бергенде бөтен мүлікті айыптының меншігіне емес ,оның пайдасына немесе басқа адамдардың пайдасына айналдыру дегенді бәкім осы тұрғыдан түсіндіру қажет. Айып қою нәтижесінде меншік иесіне не басқа иемденушіге материалдық залал келеді. Ұрлағандағы материалдық залал тікелей нақты залал түрінде көрініс табуға тиіс. Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты Пленумының 2003 жылғы 11 шілдедегі қаулысында былай делінген «Қылмыс объектісі болған мүліктің құнын анықтағанда, оны меншік иесінің қалай иемденгеніне байланысты, қылмыс жасалған кездегі жеке сауда нарықтық немесе коммисиандық бағаларға сүйену қажет.

Бағасы болмаған жағдайда мүліктің құнын сараптаманың қортындысы негізінде анықталады».

Ұрлаудың салдарынан келген залалдың орның толтырғанда оның мөлшері сот шешім қабылдаған негізгі бағаларға сүйеніп анықталады. Меншік иесіне немесе заңды иеленушіге материалдық залал келтірмейтін мүлікті алу, ұрлау ретінде саралануға тиіс емес.

Ұрлауды сипаттайтын келесі белігі- оның заңға қайшылығы. Заңға қайшы белгі дегеніміз шындығында да, болжаммен де оған өзінің құқығы жоқ бөтен мүлікті айыптының алуы.

Шындығындағы құқық дегеніміз – ол мүлікті алуға мүмкіндік беретін, заңға негізделген құқықтың болуы. Оның заңда белгіленген тәртіпте реттелделген реттелмегенің маңызы жоқ. Бұл жерде назар ол құқықтың нысанына емес, түп мәніне аударылады.

Бұдан жасалынатын тұжырым - егер адам мүлікті алуға заңды негіздемелері бола тұрып, оны алу үшін белгіленген тәртіптерді ғана бұзса онда бұл жағдайда ұрлау болмайды.

Қылмысы аяқталғаннан кейін мүліктік залалдардың орның толтыру немесе ұрланған мүлікті қайтару айыптыны жауаптылықтан босатпайды, бәрақ ол жазаны жеңілдетуге негіздеме бола алады.

Айыпты мүлікті алып, оған өз қалау бойынша билік жасай алатын кезден батап ұрлау аяқталған болып салалады.

Әңгіме нақты билік жасағандықты емес, сол билікті жасау мүмкіндігін алғандықта.

Сондықтан ұрлауды аяқталған деп танушын айыптының затты іс жүзінде пайдалаланғаны, одан пайда көргені қажет емес. Оның сондай мүмкіндікті алғаны жеткілікті. Егер айыпты бөтен мүлікті алуға бағыттылған белгелі бір әрекеттер жасаса, бәрақ ол мүлікке билік жасау мүмкіндігіне қолын жеткізе алмаса, онда ол әрекет ұрлық жасауға оқталу ретінде сараланады. Қарақшылық бұлардың қатарыда кірмейді, оның аяқталу кезені жайынлағы мәселе қылмыстың осы құрамына қатысты қаралған.

Күзеттегі аймақта, жасалған ұрлықтың аяқталу кезеңін анықтауда қиындық туындайды. Тергеу-сот практикасының соңғы кездеріндегі позициясы дұрыс, себебі ол күзеттегі аймақта жасалған ұрлықты сол аймақтан мүлікті алып шыққан кезден бастап аяқталған деп санау қажет, себебі ұрланған мүлікке билік жасау мүмкіндігі ол кезде бастап туады деп санайды. Мүлікті күзеттегі аймақтан қанша қашықтыққа алып барғандықтың маңызы жоқ, дегенмен, ұрланған затты аймақтың қоршауынан асыра лақтыруды және қылмысқа қатысуы басқа адамның сол мезетте ұрлауың қылмыстың аяқталмағандығы деп санаған жағдайлар болған. [2,б.2]

Қастандық жасаудың осы түрінің заты ұрлау құрамының сындарлы белгілерінің бірі болып табылады. Қылмыстық заң теориясында қылмыс затанаң шын мәнінде мазмұны бірдей екі анықтамасы кең тараған. Бірінші анықтама бойынша «Қылмыс затына өзінің қылмыстық әрекетін жүзеге асыра отырып қылмыскер тікелей жасайдын сыртқы әлемнің материалдық заттары жатады». Екінші анықтама бойынша қылмыс затына сол қылмыстың жасалуына себеп болатын материалдық әлемдегі заттар жатады.

Қылмыстың заты кінәлінің қылмыстағы әрекеті бағытталған игілік болып табылады. Қылмыстың затына қылмыскер объектіге қол сұғу кезінде оның тікелей әсеріне ұшырайтын сыртқы ортадағы материалдық заттар жатады. Материалдық заттар – бұл қылмыскер қандайда бір қылмыстық іс - әрекетті жасаған кезде өзінің ізін қалдыратын бұйым.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика. М, 2002
2. Аубакирова А.Ю., Алесковский С.Ю. Криминалистика. Алматы, 2002
3. Алауов Е.О. Проблемы уголовно-правовой борьбы с вымогательством. Алматы, 1997

Есиркенова А.М.

директор

Аймақтық экономика мәселелері ФЗИ, э.ғ.д., профессор,

Қазақстан, Шымкент қ.

Құттыбаева Д.А.

доцент

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің "Экономика"

кафедрасы, э.ғ.к.,

Қазақстан, Шымкент қ.

Ыбырай А.

магистрант

"Мирас" университеті,

Қазақстан, Шымкент қ.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ СЦЕНАРИЙЛЕРІН БОЛЖАУ

Оңтүстік Қазақстан облысының даму сценарийлерін болжау үшін облыстың экономикалық әлеуетін талдау барысында анықталған ішкі және сыртқы факторлар, шектеулер мен тәуекелдер ескерілу керек. Дамудың мүмкін болатын сценарийлерін анықтаудың сыртқы факторлары ретінде ҚР экономикалары дамуының сценарийлік жағдайлары пайдаланылды.

ҚР даму стратегиясында үш бағыттық жоспар ұсынылған: консервативтік, инновациялық және мақсаттық (үдемелі). Бұл бағыттар әлемдік сауданың алға оздырумен, дамушы және

дамыған елдер арасындағы табыстар дейгейіндегі алшақтықты қысқартумен нарықтардың жаһандану үрдістерін сақтауды көздейді. Әлемдік ДЖӨ-ң динамикасы 2016-2030 жж. бағаланатын 3,5%-деңгейге бағаланады, бұл 2001-2013жылдардағы орташа өсімнен төмен. Дамыған елдер тұрғындардың қартаюы мен қарыздық жүктемесі жоғары болған жағдайда жылына 1,5-2% -дан артық емес темппен дамитын болады, және өзінің әлемдік шығарудағы салмағын 2012 жылғы 51%-дан 40%-ға дейін төмендетеді. Осы ретте Қытай мен Үндістан әлемдік шығарудағы өз үлесін 2012 жылдағы 21%-дан 2030 жылы 30%-ға дейін арттырады.

Дамудың консервативтік және инновациялық бағыты демографиялық болжамның орташа сценарийіне құралады, тұрғындардың қартаюы үрдісінің күшеюі мен тұрғындардың жалпы саны салыстырмалы түрде тұрақтандыру жағдайында жастық құрылымның нашарлауы қарастырылады – еңбекке қабілетті тұрғындардың меншікті салмағының төмендеуі және тұрғындардың жас және еңбекке қабілетті жастан үлкен жастағылардың үлесінің төмендеуі күтіледі (кесте 1).

Консервативтік бағыт (1 нұсқа) азаматтық жоғары – және орта технологиялық секторлардағы артта қалу сақталып, жылу-энергетикалық және шикізаттық секторларды белсенді модернизациялау арқылы экономиканың өсуінің қалыпты ұзақ мерзімдік темппен сипатталады. Экономиканың модернизациясы көбінесе импорттық технологиялар мен білімге бағытталады. Адам капиталына инвестицияның деңгейі дамыған елдерден айтарлықтай артта болады.

Инновациялық бағыт (2 нұсқа) экономикалық өсімнің инвестициялық бағытының күшеюімен сипатталады. Сценарий энерго-шикізаттық кешенді модернизациялаумен қатар заманауи көлік инфрақұрылымын және жоғары технологиялық өндіріс пен білім экономикасының бәсекеге қабілетті секторын құруға сүйенеді. Экономиканың тиімділігінің параметрлерінің артуы, ЖІӨ-ң энергोकөлемінің төмендеуі, еңбек өнімділігінің артуы күтіледі. Бұл сценарийді жүзеге асыру дамыған елдермен арадағы азаматтардың әл-ауқаты деңгейі жөніндегі алшақтықты қысқартуға мүмкіндік береді.

Мақсаттық (үдемелі) бағыт (3 нұсқа) инновациялық сценарийдің негізінде әзірленген және өсім темпі үдемелі болады. Жеке жинақтардың нормасы жоғары және қосымша құн салығы жоғары өнімнің қатты экспорттық секторын қалыптастырумен сипатталады. Сценарий ұзақ мерзімдік мемлекеттік экономикалық саясаттың бағдарларына сәйкес келеді және экономикалық өсімнің барлық факторлары қарқын алады. Бұл бизнес-климатты жақсартып, шетелдік капитал ағымын жандандыруға арналған реформалардың жеделдеуін, сонымен қатар ұлттық жинақтарды пайдаланудың бойына қан жүгіртуді және әлеуметтік және көліктік инфрақұрылымдарды дамытудың мемлекеттік шығындарын арттыруды көздейді.

Кесте 1 - ҚР 2030 жылға дейінгі экономикалық даму сценарийлерінің негізгі сипаттамалары

	Консервативтік сценарий	Инновациялық сценарий	Мақсаттық (үдемелі)
Бәсекелестік артықшылықтар	Мұнай-газ секторының және транзиттік сектордың әлеуеті пайдаланылады. Еңбек өнімділігінің артуы 2018 жылы 1,3 есе, 2030 жылы 1,9 есе	Инновациялық факторлардың экономикалық өсімнің жетекші көздеріне айналуы және тиімділіктің артуы ; Еңбек өнімділігінің артуы 2018 жылы 1,4 есе, 2030 жылы 2,3 есе	Технологиялық бәсекеге қабілеттіліктің артуы және энергосыйымдылықтың төмендеуі; Мұнайға Әлемдік мұнай бағасының мүмкін болатын төмендеуіне және әлемдік динамиканың құлдырауына төзімділік; Еңбек өнімділігінің артуы 2018 жылы 1,5 есе, 2030 жылы 2,7 есе
Бизнесті және мемлекеттік даму саясатын жүргізудің моделі	Қазіргі таңда үстемдік етуші мүдделер.	Жоғары технологиялық жобаларды инвестициялау және адамдары нарықта қалыптасқан акталудың орташа мерзімдік шектерінен шығатын параметрлерімен дамыту. ҚР әлемде көшбасшылық орынды жаулап алуына бағдарланған бизнесте, мемлекеттік аппаратта және қоғамда жаңа элитаны қалыптастыру	
Экономиканың құрылымын өзгерту	Шикізаттық сектордың үстемдігін бекіту; Энергия көлемдік өндірістерді дамыту; Тауарлар мен технологиялар импортының өсуі	Ресурстарды пайдаланудың тиімділігін арттырумен қамтамасыз ететін маңызды құрылымдық ілгерілеулер; Мұнай-газ секторының үлесін 10% -ға дейін төмендеткен кезде ЖІӨ-гі инновациялық сектордың үлесі 17%-ға дейін артады	Жоғарытехнологиялық салалар мен білім экономикасы үлесінің өсуі. Ғылымды, білімді, денсаулық сақтауды дамытуға бағытталған бюджеттік жүйе шығындарының үлесін арттыру; ЖІӨ-гі инновациялық сектордың үлесі 20%-ға дейін артады

	Консервативтік сценарий	Инновациялық сценарий	Максаттық (үдемелі)
Әлеуметтік даму	Әлеуметтік саланың бір бөлігінің модернизациясы; Табыстар бойынша дифференциацияның күшеюі; Әлеуметтік қызметтердің қол жетімділігінің төмендігі; Орта таптың үлесі тұрғындардың үштен бірі шамасында	Әлеуметтік саланың республикалық және аймақтық деңгейдегі ауқымды модернизациясы; Табыстар дифференциациясының төмендеуі; Орта таптың үлесі тұрғындардың жартысына жақындайды.	Адам мен ҒЗТҚЖ –ға инвестицияның артуы; Дифференциацияның төмендеуі; Орта тап тұрғындардың жартысынан көбін құрайды.
Аймақтық аспект	Жаңа энерго-шикізаттық кластерлерді қалыптастырған кездегі аймақтық теңсіздіктің артуы.	Аймақтық теңсіздіктің қысқаруы; Инновациялық дамудың жаңа орталықтарын құру.	
Әлемдік экономикадағы орын	Көмірсутегілер мен шикізаттар нарығының конъюктураларына, сонымен қатар технологиялар импортына тәуелділіктің күшеюі;	Өңдеу мен жоғары технологиялық өнімнің деңгейі төмен шикізат нарықтарына машықтану; Жан-жақты интеграцияның әлеуетін іске асыру және күшті еуразиялық аймақтық бірлестікті құру.	

ҚР ұзақ мерзімдік әлеуметтік-экономикалық дамуы сценарийлерін анықтайтын негізгі факторлар келесі [1]:

- Энергетикада, ғылымда, білімде, жоғары технологияларда және басқа салаларда қазақстандық экономиканың салыстырмалы артықшылықтарының даму және іске асу дәрежесі;
- Өңдеу өндірістерінің инновациялық жаңаруының қарқыны және еңбек өнімділігінің динамикасы;
- Көліктік және энергетикалық инфрақұрылымның модернизациясы;
- Кәсіпкерлік және инвестициялық белсенділікті мемлекеттік институттардың тиімділігімен анықтайтын институттардың дамуы;
- Қоғамға сенімді және әлеуметтік әділдікті нығайту, соның ішінде меншік легитимділігін қосқанда;
- Адам капиталының сапасын арттыру және орта тапты қалыптастыру;
- Еуразиялық экономикалық кеңістікті интеграциясы.

Аталған факторларының әлеуетін іске асыру жөніндегі мүмкін болатын іс-әрекеттерді ескере отырып [2], ОҚО дамуы екі сценарийде анықталады: инерциялық және инновациялық (2-кесте).

Кесте 2 - ОҚО экономикалық дамуы сценарийлерінің негізгі сипаттамалары

	Инерциялық сценарий	Инновациялық сценарий
Экономикалық дамудың басымдықтары	Инновациялық лектердің тұрақтануы және экономиканың базалық секторындағы модернизация	Барлық капитал түрінің сапасының артуы: өндірістік, адамдық қаржылық және әлеуметтік; іс-әрекет түрлерінің түрлерінің және білім экономикасына тән барлық жұмыс формаларының диверсификациясы
Дамудың локомативтері	Қаланың ірі мұнай, энергетикалық және көліктік компанияларының дағдарыс салдарын нивелирлеуге бағытталған технологиялық инновациялары ;	Қаланың ірі компанияларының технологиялық инновациялары; Өнеркәсіптік ; Агроөнеркәсіптік кешен; Көлік, байланыс, жоғары деңгейдегі логистика; Қаржы инфрақұрылымының дамуы; Білім беру, денсаулық сақтау, туризм, іскерлік қызметтер.

	Инерциялық сценарий	Инновациялық сценарий
Инвестиция мен құрылыстың бағыттары	Тұрғын-үй коммуналдық кешеннің дамуы; Әлеуметтік-мәдени және тұрғын үй саласы объектілерінің құрылысы; Энергоқуаттар құрылысы.	Баспананың ескірген түрлерін жою, заманауи типтегі баспана үлесінің артуы, кеңселік және сауда алаңдарымен қамсыздандырудың еуропалық нормаларына жету, жалға алу баспанасы нарығының дамуы
Еңбек өнімділігінің динамикасы	Еңбек өнімділігінің динамикасы тұтасымен алғанда экономика бойынша оң мәнде қалады, алайда 2,3%-ға дейін төмендейді.	Еңбек өнімділігінің артуы ЖАӨ өсуінің жұмыспен қамтылғандар санының өсу темпімен салыстырғанда алға жылжуының есебінен қамтамасыз етіледі.
Тұрғындар табысының динамикасы	Бұрынғыдай өндіріс көлемі мен қала экономикасының базалық секторындағы кірістердің шамасына тәуелді болады.	ЖАӨ өсімімен салыстырғанда жалақылардың алға озып өсуі қарастырылмайды. Алайда олардың өсуінің абсолюттік шамасы еңбек өнімділігінің аруы есебінен 2 есеге қарай өсетіндігі керек; Кәсіпкерлік және басқа да жалақылық емес кірістер үлесінің өсуі көзделеді.
Денсаулық сақтауды дамыту	Қалыптасқан жүйені сақтау, алайда материалдық-техникалық жабдыкталуын арттыру.	Беделдік факторының өсумен жоғары темппен өседі; Аймақ ҚР басқа аймақтары үшін жоғары технологиялық медициналық қызметтердің көзіне айналады
Білім беру жүйесінің дамуы	Сала дамуының ертеректе қалыптасқан міндеттерін ретімен жүзеге асыру, базалық саланың кәсіпорындарын кадрлық ресурстармен қамтамасыз етуге күш жұмылдыру	Жоғары қарқынмен өседі, бағдарламаларының диверсификациясы кеңінен жүзеге асырылады, нақты секторға және ғылым мен білімнің интеграциясына бағыт беріледі.
Шағын және орта бизнес іс-әрекеттерінің түрлері	Құрылым, сауда жылжымайтын мүлік операциялары, жалға беру және қызметтер көрсету	Іс-әрекеттердің дәстүрлі түрлерінің жылдам дамуынан бөлек жоғары технологиялық және зияткерлік қызметтердің дамуы көзделеді: консалтинг, логистика, туризм, жұмыспен қамтудың қашықтықтық түрлері.
Инфрақұрылымның даму бағыттары	Дәстүрлі инфрақұрылымдық жүйелердің жоспарлы дамуы.	Дәстүрлі жүйелердің дамуынан бөлек, «Білім экономикасының», қаржылық, ақпараттық , коммуникациялық инфрақұрылымдардың, сонымен қатар, басым жобаларды іске асыруға қажетті инфрақұрылымдардың дамуы көзделеді.

ҚР-ғы макроэкономикалық ахуал ұлттық экономиканың тұрақты дамуымен сипатталады және ОҚО-да жаңа іс-әрекеттер түрлерін дамыту үшін айтарлықтай ауқымды мүмкіндіктерді қамтамасыз ете алады. Сондықтан да инерциялық сценарий аймақтық экономикадағы қазіргі таңда басымдыққа ие , іске асыру ықтималдығы біршама жоғары болуына қарамастан, инновациялық әлеуметтік-бағдарланған сценарий аймақтың 2030 жылға дейінгі даму Стратегиясының базасы ретінде қабылданды. Аталған сценарий дамудың негізгі басымдықтары ретінде шығу туризмін ұйымдастыру, минералды-шикізаттық кешенді құру, өндіріс қалдықтарын тереңінен өңдеу өндірісін ұйымдастыру, ОҚО-да жоғары технологиялық медициналық қызметтерді ұсынуға жағдай жасау жөніндегі жобаларды іске асыруды көздейді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі даму стратегиясы
2. 2011-2015 жылдарға арналған ОҚО даму бағдарламасы

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА АДАМ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЫ

Қазақстан Республикасында адам және азаматтың конституциялық мәртебесі 1995 жылғы Конституцияның II “Адам және азамат” бөлімінде белгіленген. Адам және азаматтың конституциялық-құқықтық мәртебесі институты төмендегідей элементтерді қамтиды:

а) адам және азаматтың құқықтық мәртебесінің мән-маңызын құрайтын конституциялық құқықтар, бостандықтар және міндеттер;

ә) адам және мемлекет арасындағы қарым-қатынастарды, сондай-ақ адамның қоғамдағы және конституциялық құқықтың басқа субъектілері арасындағы жағдайларды сипаттайтын адам және азаматтың мәртебесінің конституциялық принциптері.

Жаңа конституциялық заңдылықтардағы негізгі басты жаңалық адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары ең қымбат қазына деп танылуы болып табылады (Қазақстан Республикасы Конституциясының 1-бабы). Бұл жағдайда адам және мемлекет арасындағы қарым-қатынастарда өзара жауапкершілікке басым бағыт беріледі.

Қоғам мен мемлекеттегі адам және азаматтың жағдайын белгілеуші негізгі принциптер Конституцияның тікелей өзінен де, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Конституциялық заңдылықтарынан да келіп шығады.

Қазақстан Республикасындағы адам және азаматтың құқықтық мәртебесінің конституциялық принциптеріне мыналарды жатқызуға болады:

- құқықтар мен бостандықтардың әркімге тумысынан жазылғандығы принципі;
- құқықтар мен бостандықтардың абсолюттілігі және олардан ешкім айыра алмайтындығы принципі;
- құқықтар мен бостандықтарды жүзеге асырған кездегі құқық теңдігі принципі;
- заң мен сот алдындағы теңдік принципі;
- адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмаушылық принципі;
- адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының сот төрелігімен қамтамасыз етілу принципі;
- адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының бірлігі принципі;
- адам және азаматтың құқықтар мен бостандықтарын жүзеге асыру кезінде басқа тұлғалардың құқықтары мен бостандықтарын бұзуға жол берілмейтіндігі принципі;
- адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыру кезінде конституциялық құрылыс пен қоғамдық имандылыққа нұқсан келтіруге жол берілмейтіндігі принципі;
- адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарына кепілдік берілу принципі;
- саяси себептер бойынша азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қандай да бір түрде шектеуге жол берілмейтіндігі принципі;
- заңдардың және басқа да нормативтік актілердің мазмұны мен қолданылу өрісін анықтаған кездегі адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының басымдығы принципі.

Бірінші рет Қазақстан Республикасының Конституциясы жеке тұлғаның табиғи шығу төркінін бекітті, сөйтіп 12-баптың 2-тармағында адам құқықтары мен бостандықтары әркімге тумысынан жазылған, олар абсолютті деп танылады, олардан ешкім айыра алмайды деп жариялады.

Конституциялық жаңалықтардың бірі адамның құқықтары мен бостандықтары заңдар мен басқа да нормативтік актілердің мазмұны мен қолданылуын анықтайды деп белгіленуі болып табылады. Бұл тұжырым Қазақстан Республикасының заңдарын шығарған кезде мемлекет жеке тұлғаның конституциялық құқықтары мен бостандықтары, адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтары тұрғысынан шығуға тиіс дегенді білдіреді. Конституцияның аталған бабы бірінші рет қазақстан қоғамдастығы өміріне құқықтық мемлекет принциптерін, сондай-ақ тұлғаның мемлекет алдындағы басымдылығын нақтылы енгізеді.

Бұл жерде Конституция адам және азаматтың құқықтық мәртебесі жөнінде сөз ете отырып, белгілі бір шектеу жүргізетінін айта кету қажет. Адам және азаматтың құқықтары мен

бостандықтарын жүзеге асыру шектеу шеңберлеріне ие, олар төмендегідей болып келеді:

- 1) ол басқа тұлғалардың құқықтары мен бостандықтарын бұзбауға тиіс;
- 2) ол конституциялық құрылысқа нұқсан келтірмеуге тиіс;
- 3) ол қоғамдық имандылыққа нұқсан келтірмеуге тиіс.

Конституция жеке тұлғаның аса маңызды, әлеуметтік құқықтары мен бостандықтарын бекітеді. Олар оның ерікті адами тұлғаға тән ар-ожданы мен қадір-қасиетін қамтамасыз етеді. Конституциялық құқықтар мен бостандықтар қоғамды құру және басқару ісі мәселелерін шешуге қатысуға табиғи құқықтарды бекітеді. Сонымен қоса конституциялық құқықтар мен бостандықтарды жүзеге асыру мемлекеттің конституциялық екендігін дәлелдейтін демократиялық бастауларды іске асыруды қамтамасыз етеді.

Конституциялық құқықтар мен бостандықтар бастапқы сипатқа ие, олар аласталмайды және әркімге тумысынан тиесілі. Конституциялық құқықтар мен бостандықтар әрбір адам мен азаматқа бекітіледі және тұлғаның құқықтық мәртебесінің өзегін құрайды.

Құқық ұғымы оны іске асыру үшін мемлекет тарапынан ықпалды іс-әрекет болуына, сондай-ақ жеке тұлғаның қоғамдық, саяси не шаруашылық құрылымдары қызметіне қатысу өкілдігі болуына жағдай жасайды. Бостандық ұғымы адамға өзінің ішкі әлеміне кедергі келтіруден қорғануға және белгілі бір белсенділік танытуға мүмкіндік беретін өзіндік мінез-құлықты таңдау мүмкіндігін білдіреді.

Жеке тұлға мен мемлекеттің, сондай-ақ адамдардың өздерінің арасында пайда болатын қарым-қатынастардың сипатына орай конституциялық құқықтар мен бостандықтар түрлі салаларға бөлінеді.

Әрбір адам белгілі бір азаматтық қоғамға тиесілі болады, содан келіп оған әлеуметтік-экономикалық құқықтар жүктеледі. Келесі кезекте саяси қоғамдастықтың мүшесі ретінде тұлға саяси құқықтар мен бостандықтарға ие болады.

Мынаны мойындау керек, құқықтар мен бостандықтардың басым бөлігі табиғи құқықтардан келіп шығады, басқаша айтқанда оған тумысынан тиесілі болады. Бұлар жеке құқықтар деп аталады.

Сөйтіп, конституциялық құқықтар мен бостандықтар былайша бөлінеді:

- жеке;
- әлеуметтік-экономикалық;
- саяси.

Жеке құқықтар мен бостандықтарға адам азаматтығына қарамай-ақ ие болады. Бұл тумысынан тиесілі құқықтар, олар мемлекеттің не басқа тұлғалардың еркі бойынша аластатылуы мүмкін емес. Бұлар адамның өмірімен, бостандықтарымен, ар-ожданымен және басқа табиғи құқықтарымен байланысты құқықтар.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 15-бабына сәйкес әркімнің өмір сүруге құқығы бар. Ешкімнің өз бетінше адам өмірін қиюға хақысы жоқ.

Өмір сүру құқығы әркімнің құқық субъектісі ретінде танылуына құқығы бар және өзінің құқықтары мен бостандықтарын заңға қайшы келмейтін барлық тәсілдермен қорғауға хақылы деген конституциялық нормалармен бекітіле түскен (13 б.).

Салауатты өмір сүру құқығына әркімнің өз құқықтары мен бостандықтарын сот арқылы қорғауға, білікті заң көмегін алуға құқығы бар деген сияқты конституциялық нормалармен кепілдік беріледі (13-б. 2,3-тт.).

Адамның жеке басының бостандығы (16-б.) және еркін жүріп-тұру құқықтары (21-б.) конституциялық түрде бекітілген. Кез келген конституциялық мемлекеттердегі сияқты Қазақстан Республикасында заңда көрсетілген реттерде ғана және тек соттың немесе прокурордың санкциясымен тұтқындауға немесе қамауға және қамауға алуға жол беріледі. Бұл жағдайда тұтқындалған адамның сотқа шағымдануға, тұтқындалған сәттен бастап адвокаттың көмегін пайдалануға құқығы бар.

Конституциялық құқықтарға бекітілген және бір жаңалыққа Қазақстан Республикасы аумағында заңды түрде жүрген әрбір адамның оның аумағында еркін жүріп-тұруға және тұрғылықты мекенді өз қалауынша таңдап алуға құқығы барлығын жатқызуға болады. Әрбір адамның Республикадан тыс жерлерге кетуіне және Республика азаматтарының Республикаға кедергісіз қайтып оралуына құқығы бар.

Әлеуметтік-экономикалық құқықтар мен бостандықтар. Конституциялық құқықтардың бұл тобы жеке тұлғаның азаматтық қоғамның мүшесі ретіндегі құқықтық жағдайын анықтайды.

Әлеуметтік-экономикалық құқықтардың маңызды бір санаты жеке меншікті иемдену және ұстау құқығы болып табылады. Конституцияның 26-бабына сәйкес Қазақстан Республикасының азаматтары заңды түрде алған қандай да болсын мүлкін жеке меншігінде ұстай алады. Бірінші рет 1995 жылғы Қазақстан Республикасының Конституциясы жерге жеке меншік құқығын бекітті (6-б. 3-т.). Конституцияда меншікке, оның ішінде мұрагерлік құқығына заңмен кепілдік беріледі. Конституциялық түрде меншікке қол сұғылмаушылық бекітілген: соттың шешімінсіз ешкімді де өз мүлкінен айыруға болмайды. Дегенмен, Конституция заңмен көзделген ерекше жағдайларда мемлекет мұқтажы үшін мүлктен айыру мүмкіндігін қарастырады. Мұндай айыру тек мүлктің құны тең бағамен өтелген кезде жүргізілуі мүмкін.

Қазақстан Республикасындағы адам және азаматтың конституциялық міндеттері. Адам және азаматтың міндеттерінің конституциялық-құқықтық институты тұлғаның конституциялық-құқықтық қа-тынастардың субъектісі ретіндегі міндеттер көлемін бекітеді.

Адам және азаматтың негізгі міндеттері жалпыға ортақ сипатқа ие, тұлғаның нақтылы мәртебесіне қатысты емес және жоғары, конституциялық деңгейде бекітіледі. Конституциялық міндеттер тиянақталған талаптар тізімін құрайды, оларды орындаудан тұлғаның қоғам алдындағы, азаматтың мемлекет алдындағы жауапкершілігі көрініс табады.

Конституция “әркім” және “азамат” терминдерін пайдалан отырып, адам және азаматтың конституциялық міндеттерін белгілейді. Конституция “әркім” ұғымын қолданған кезде Қазақстан Республикасының азаматтарымен қоса республика аумағына тұрақтаған шетелдіктерді және азаматтығы жоқ тұлғаларды есепке алады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Конституциясы. Алматы ЖШС «Баспа», 1995 – 64 б.
2. Амандыкова С.К. Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы: Оқу құралы – Астана: Фолиант, 2001. – 174 б.
3. Амандыкова С.К. Конституционное право Республики Казахстан: Учеб. пособие для юрид. факультетов. – Караганда: Болашақ – Баспа, 1998. – 212 с.

Жақсыбаев Қ.Р.

Қазбеков Т.Б.

Ержанов А.М.

*Академик Е.А.Бөкетов атындағы
Қарағанды мемлекеттік университеті*

«ЖАСЫЛ ЭКОНОМИКА» БАҒДАРЛАМАСЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ БОЙЫНША ЖҮРГІЗІЛЕТІН ІС-ШАРАЛАР ПӘРМЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ БАҒЫТТАРЫ

Әлемде соңғы жылдары экология мәселелері үнемі елдің назарында екені белгілі. Оның дәлелі ретінде әртүрлі әлемдік симпозиумдарда, ғылыми конференцияларда одан басқа әлемдік державалардың басшылары бас қосқан кездесулер шеңберін айтуға болады. Әлемнің әр түкпірінде үнемі климаттың өзгеруі, жер атмосферасының ластануы, ормандардың кесілуі және басқа экологиялық мәселелер жөнінде газет беттерінен және журналдардан, теледидар экрандарынан, интернет сайттарынан оқимыз. Жағдай әрине өзгеруде, оның бір мысалы көптеген елдер Киот хаттамасына қол қойып, оның нормаларын қатаң ұстануын айтуға болады.

Соған қарамастан, адамдардың жер экологиясына негативті әсері жалғасып және ол қайғылы одан қоса тұрақты салдарға жиі әкеліп жатыр. Адамдардың денсаулығы нашарлап, бұрын адам баласы естімеген ауруларға кезігіп, су және энергия ресурстарының тапшылығы байқалып отыр.

Өкінішке орай, экология мәселелері және оның барлық аймақтар дамуына қандай қауіпті әсері болатындығын Қазақстанда өте жақсы біледі. Біздің ел кеңес кезінен бастап, Аралдың құрғап кетуі және Семей полигоны сияқты экологиялық мәселелерді бастан кешті. Адамдардың тікелей қатысуымен және су ресурстарын негізді қолданбауы салдарынан теңіз құрғап қалды.

Жасыл экономика бұл экономикалық теориядағы жаңа бағыттардың бірі. Ол табиғи ресурстарды «табиғи капитал» ретінде қарастырады. Осындай тәсіл, экономиканың табиғатпен байланысын және қолдану принциптерін өзгертеді де, ол мынадай шекті, қорландыру және табиғи ресурстарды жұмсау деген терминдерді анықтайды.

Жасыл экономика теориясы үш негізгі принциптерге негізделеді:

- шектелген кеңістікте ықпал етуді шексіз ұлғайту мүмкін емес;
- шектелген ресурстар жағдайында шексіз ұлғайып жатқан талаптардың қанағаттандырылуын сұрау мүмкін емес;
- жер бетіндегі барлығы өзара байланыста болады.

Қазіргі таңда дүниежүзінің көптеген елдері жасыл экономика қағидасы қабылдаған. Осы мемлекеттердің экономикалық даму саясаты өнеркәсіптік өндіріс өсімін оңтайландыруға және қоршаған ортаға үнемді көзқарасқа негізделеді.

Қоғамда «жасыл» экономика сөзінің мәнісін елдің табиғатын жақсартатын экономиканың жаңа салалары немесе табиғатқа көмектесуге және пайда келтіруге бағытталған жаңа технологиялар ретіндегі экожүйенің өзіндік түрі деп есептейді. Сонымен қатар «жасыл» экономика экологиялық таза өнімдерді құру болып табылатын дамудың жаңа кезеңіне ауысу болып табылады. Нақты айтқанда «жасыл» экономика - бұл табиғи қорларды тиімді пайдалану есебінен қоғамның әл-ауқатын сақтауға бағытталған, сондай-ақ соңғы пайдалану өнімдерін өндірістік циклге қайтаруды қамтамасыз ететін экономика. «Жасыл» экономика бірінші кезекте, қазіргі уақытта сарқылуда ұшыраған пайдалы қазбалар ресурстарын үнемді тұтынуға және сарқылмайтын ресурстарды тиімді пайдалануға бағытталған.

«Жасыл» экономикаға ауысу аясында:

- қорлардың тиімділігін арттыру;
- қазақстандық инфрақұрылымды жетілдіру;
- халықтың әл-ауқатын жақсарту болжанады;

«Жасыл» экономикаға ауысу барынша үлкен танымалдыққа ие болып келеді және экономикалық прогреске жағдай жасай отырып, келесілерді қамтамасыз етеді:

- ішкі жалпы өнімнің өсімі;
- елдің табыстарын ұлғайту;
- елдегі жұмыссыздық көрсеткіштерін азайта отырып, халық үшін жұмыс орындарын құру.

Бұл жерде «жасыл» экономикаға ауысу климаттың өзгеруі, пайдалы қазбалардың сарқылуы және су ресурстарының тапшылығы сияқты жаһандық қауіптен тәуекелдерді төмендетеді.

«Жасыл» экономиканы дамыту бағдарламасы аясында Қазақстан экономиканың 10 шешуші секторына құралдарды инвестициялауды жоспарлайды:

- ауыл шаруашылығы;
- тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығы;
- энергетика;
- балық аулау;
- орман шаруашылығы;
- өнеркәсіп;
- туризм;
- көлік;
- қалдықтарды кәдеге жарату және қайта өңдеу;
- су қорларын басқару.

Мемлекет басшысы «Қазақстан-2050» стратегиясында: «Біз экологиялық баса назар аударып, ұлттық бәсекеге қабілетті брендтер құруға тиіспіз. Нәтижесінде мен агроөнеркәсіптік кешеннің алдына – экологиялық таза өндіріс саласындағы жаһандық ойыншы болу міндетін қоямын», деді. Қоршаған ортаға залалын тигізетін құрылымдарды бірте-бірте жойып, оған балама көздерін табу қазір қолға алыну үстінде. Облысымызда табиғатты таза сақтау бойынша «жасыл экономика» жобалары жасалып, іргелі жұмыстарға басымдық берілуде. Соның бірі – күн нұрынан қуат өндіру болса, екіншісі – жел энергетикасын заман талабына сай қолданысқа енгізу, сол арқылы табиғатты таза сақтау.

Елбасы Жолдауындағы он жаһандық сын-кәтерінің дені азық-түлік қауіпсіздігіне, су, табиғи ресурстарды, энергетикалық, тағы да басқа адам өміріне қажетті дүниелерді таза сақтай отырып, дамыту жолдары айқындалғанын көріп отырмыз. Сол секілді, «жасыл көпір» серіктестік бағдарламасы аясында атқарылатын шараларға құқықтық, экономикалық, ғылыми негіздер қалай отырып, табиғатты керегімізге қарай игеру, игерілген байлықты тиімді тұтыну, яғни, байтақ жеріміздің әр түп жусанын сақтау көзделген. Осындай елдік істі мінсіз атқарудың заңнамалық жол-жосығын Президенттің таяуда бекіткен «Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшу жөніндегі тұжырымдама туралы» Жарлығында жан-жақты дәйектелген.

«Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшу жөніндегі тұжырымдама туралы» Жарлығында «Ел алдында тұрған «жасыл экономикаға» көшу жөніндегі негізгі басым міндеттер:

1) ресурстарды (су, жер, биологиялық және басқа) пайдалану мен оларды басқару тиімділігін арттыру;

2) қолда бар инфрақұрылымды жаңғыртып, жаңаларын салу;

3) қоршаған ортаға қысымды жұмсартудың рентабельдік жолы арқылы халықтың әл-ауқаты мен қоршаған ортаның сапасын арттыру;

4) ұлттық қауіпсіздікті, соның ішінде су қауіпсіздігін арттыру болып табылады», дей келіп, «Жасыл экономикаға» көшу жөніндегі тұжырымдама 3 кезеңде іске асатыны алға тартылады.

Бұл экология саласында жүрген азаматтарға үлкен міндет жүктеліп отырғаны белгілі.

«Жасыл экономиканы» қалыптастыруда көптеген экологиялық проблемалар алдан шығып отыр. Оның бастыларына тоқталар болсақ, әрбір азамат өзі күн кешіп отырған отбасынан бастап, Отан аумағын таза сақтап, ластанудан қорғау, ауа мен судың бүлінуіне жол бермеу, жердің тозуына, кейбір өзен-көлдердің шарасы тарылып бара жатқанын жұрт болып жұмылып, қалпына келтіру ісіне үлес қосу. Егер біз осы айтқандарды уақытында атқара алмасақ, ата-бабамыздан қалған басты байлығымызды тоздырып алуымыз мүмкін. Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Болашақтың энергиясы» туралы көптен бері айтып, соны дүниежүзілік деңгейге көтеріп, ЕХРО-2017 Бүкіләлемдік көрмесін ұйымдастыруды Астана төріне әкелуі тегін болмаса керек.

Атқарылатын жұмыстың арғы жағында ел тұрғындарының тұрмыс-тіршілігін, денсаулығын жақсарту, тіпті, көңіл-күйін көтеру – бәрі өмір сүріп жатқан қоршаған ортаға тәуелді екені анық. «Жасыл экономика» бағытын таңдаудың негізінде осындай ғұмырлық істерді ілгерілетіп жатырмыз. Мұны жүзеге асыру кезінде азаматтар еңбек етумен қатар, ненің тиімді, ненің залалды екенін танып, білсе екен дейміз. Жалпы, «жасыл экономика» 3 принципке сүйенуі керек, оның біріншісі – халыққа жоғары деңгейде, халықаралық дәрежеде қызмет көрсету, әр жұмысты уақыт талабына сай үйлестіре дамыту, екіншісі – елдің өркендеуі үшін қолға алынған «жасылға» жұртты жұмылдырып, жұмыспен қамту саясатын орнықтыру, үшінші – осының бәрін нарық механизміне бейімдеп, толық меңгеріп шығу.

«Жасыл экономика» аясында энергия тапшылығынан құтылу үшін – жаңару энергиясын қалыптастыру керектігі туындауда. Мұны әр өңір жер жағдайына қарай жүзеге асыруына болады. Айталық, Испания, Дания мемлекеттері жел генераторлары барлық тұтынатын электр қуатының 20 пайызын, ал Германия 10 пайызын өндіруге қол жеткізіпті. Бұл істе соңғы жылдары көршіміз Қытай мемлекеті көш бастап келеді. Бүкіләлемдік жел энергиясы ассоциациясының (БЖЕА) мәліметіне сүйенсек, 2011 жылы әлемдегі барлық жел энергиясының жалпы қуаты 237 гигаватты құрапты. Бұл 280 ядролық реакторы қуатының көлеміне тең келетін көрінеді. Әлемде 380 ядролық реактор жұмыс істеп тұрғанын білеміз. БЖЕА болжамы 2020 жылға қарай жел генераторларының жалпы қуаты 4 есеге өсіп, 1 мың гигаватт электр өндіретін болады. Міне, осындай жұмыстар біздің облыста да қолға алынып, оның алғашқы нәтижелері өз жемісін бере бастады. Соның бір дәлелі, ТМД-да алғаш рет іске қосылған Райымбек ауданындағы Мойнақ су электр су стансасы дер едім.

Біз бұл мәселелерді бүгін Отанымызда аталып өтіп жатқан Қоршаған ортаны қорғау күніне қарай қозғап отырмыз. Шынында, байлықты тиімді пайдалану ісінде зор жауапкершілік – экология еншісіне тиеді. Сөзіміз жалаң болмас үшін, мына бір мысалды алға тартсақ дейміз. Ғалымдардың зерттеуінше энергетикалық жұмыстарды жүргізу кезінде атмосфераға жыл сайын 734 миллион зиянды заттар мен 26 миллиард тонна көмірсутек диоксиді шығарылады екен. Бұл табиғатты ластау өз алдына планетамыздың жылынып кетуіне әкеліп жатқан жайы бар. Алысқа бармай-ақ, Іле Алатауы мұздақтары 50 жылда 45 пайыз ерігені анықталған. Оның кейбір мысалын кезінде бұрқырап аққан бұлақтардың азаюынан көруге болады. Әлемдегі бірден-бір 22 тау өзені бар Алматы облысының экологиясын көздің қарашығындай сақтауды ел болып бүгін қолға алсақ, мұндай жұмыстар келер ұрпақтың денсаулығына зиян келтірмей, өмір сүру қабілеттілігін арттыра береді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының "жасыл экономикаға" көшуі жөніндегі тұжырымдаманы іске асыру жөніндегі 2013 - 2020 жылдарға арналған іс-шаралар жоспарын бекіту туралы. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1300000750>

2. «Жасыл экономика» – таза экология бастауы. <https://i-news.kz/news>

Кадиров Б.К.
МНС НИИ НЭСА
Магистр экономических наук
Жумжумаева Г.Е.
магистр экономических наук
НИИ НЭСА при КЭУК,
Казахстан, г. Караганда

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ МАРКЕТИНГОМ НА ИНСТРУМЕНТАЛЬНОМ УРОВНЕ

Для лучшего понимания роли маркетинга в деятельности промышленного предприятия необходимо рассматривать эффективные стратегии, которые должны быть интегрированными и позволяющими решать цели предприятия на всех уровнях управления: корпоративном, функциональном и инструментальном.

На корпоративном уровне, маркетинг выступает как основной набор ценностей и взглядов, метод принятия управленческих решений, как корпоративная культура и философия бизнеса, выделяется первостепенное значение потребителя для организации.

На функциональном уровне наибольшую значимость приобретает понимание маркетинга как инструмента планирования деятельности для достижения и сохранения конкурентоспособности на избранных сегментах рынка и направлениях бизнеса.

На инструментальном уровне, когда перед предприятиями ставится задача наиболее эффективного размещения материальных, трудовых, финансовых ресурсов, в наибольшей степени находят применение инструменты и методы маркетинга, связанные непосредственно с реализацией продуктовой, ценовой, сбытовой и коммуникационной стратегии предприятия. Это целый набор разнообразных видов деятельности и методов, которые условно можно разделить на группы: маркетинговые исследования, деятельность по оптимизации цен и каналов распределения продуктов, доведение продуктов до потребителя, разработка рекламных компаний и других способов информирования потребителей о компании и ее продуктах, продвижение товаров и услуг и др. Отсюда следует, что основной задачей управления маркетингом на инструментальном уровне является использование комплекса инструментов маркетинга таким образом, чтобы достичь максимального эффекта. Основным элементом комплекса маркетинга товар, продукт, услуга. Применительно к маркетингу он рассматривается не просто как продукт труда, но, прежде всего, как средство удовлетворения потребностей клиентов. В связи с тем, что понятия «продукт», «товар», «услуга» широко используются и являются ключевыми в маркетинге, в настоящее время возникла проблема, связанная с лишением прежней однозначности и конкретности категории «товар», что было присуще плановой экономике.

Для применения в рыночной экономике этого элемента маркетинга требуется установить соответствие понятий продукта и товара.

По мнению Ф. Котлера товаром является «средство, с помощью которого можно удовлетворить определенную потребность» [1, с. 169]. Данное понятие было обозначено в одном из первых переводных изданий по маркетингу этого автора. В другом издании этого же автора сказано, что к товару относится все, что может удовлетворить потребность, и предлагается рынку с целью привлечения внимания, приобретения, использования или потребления. В данном определении наиболее важным является потребление, которое не обязательно происходит в результате приобретения. Эта же характеристика отнесена к товару в одном из российских изданий по маркетингу «товар представляет собой сложное многоаспектное понятие, включающее совокупность многих свойств, главными среди которых являются потребительские свойства, т.е. способность товара удовлетворять потребность того, кто им владеет».

По мнению А. Короткова, продукт представляет собой средство удовлетворения потребностей, которое производится для внешнего потребления. За товаром закрепилось представление как о материальном объекте, поэтому под товаром следует понимать любой материальный продукт, который производится и предлагается для внешнего потребления [2, с. 77].

Таким образом, можно констатировать, путь, который мы выбираем для достижения поставленной цели, называется стратегией. Стратегия товара - предлагаемый какой-либо вид

товара или набор товаров, который соответствует миссии и служит достижению целей. Товар является основой для разработки ценовой, сбытовой и коммуникационной политик. Характер и содержание маркетинговой деятельности предприятия определяются особенностями производимых товаров и предоставляемых услуг.

Управление товаром в маркетинге предполагает реализацию товарной политики на основе комплекса стратегических маркетинговых решений, определяющих тактические решения по разработке параметров направления «продукт» комплекса маркетинга, включая формирование свойств продукта и его облика в целом, формирование ассортимента, инновационный маркетинг, разработку упаковки, «брендинг», объем производства [3].

Анализ проблем управления продуктовой стратегией, изложенных в трудах П. Завьялова, Н. Молчанова, А. Романова, Д. Баркана, П. Перервы и других, показал, что имеются такие понятия как «товарная стратегия», «продуктовая стратегия», «ассортиментная стратегия», характеризующие различные аспекты изучаемой темы, что требует уточнения понятийного аппарата.

По мнению некоторых казахстанских ученых-экономистов, товарная политика - многофакторная сфера деятельности фирмы, требующая принятия решений по формированию ассортимента товаров, созданию новых их видов, повышению качества и конкурентоспособности, анализу жизненного цикла, использованию товарных знаков, упаковке, маркировке и сервисному обслуживанию. Продуктовая стратегия - это средства достижения стратегических целей фирмы, она определяет направления развития производства продуктов, товаров на долгосрочную перспективу в соответствии с ее ресурсными возможностями и состоянием рыночной конъюнктуры [4].

Управление продуктовой стратегией - это, прежде всего, выбор направлений работы предприятия, обеспечивающий оптимальный товарный ассортимент и выпуск конкурентоспособной продукции. Последовательное и целенаправленное проведение товарной политики требует анализа деятельности предприятия, его экономических показателей, рыночной ситуации, рентабельности товарного ассортимента, ЖЦГ. В процессе маркетингового анализа необходимо изучить спрос и отношение покупателей к товару, определить емкость рынков, проводить конъюнктурные и прогнозные исследования и оценить конкурентоспособность товаров. Результаты этих исследований позволят критически оценить существующие способы удовлетворения спроса покупателей и формировать оптимальный товарный ассортимент с учетом разработки новых и элиминации неприбыльных товаров [5,с,37].

В товарной политике предприятия важное место отводится разработке продуктовых стратегий. Ввиду актуальности этого вопроса, он рассматривается более подробно в следующем параграфе данной главы.

Следующим компонентом управления маркетингом на инструментальном уровне является ценообразование. Под политикой ценообразования понимают принципы, которых предприятие собирается придерживаться в сфере установления цен на свои товары и услуги.

Под стратегией ценообразования понимается набор методов, с помощью которых политику ценообразования можно реализовать на практике. Одним из вариантов политики цен можно считать, например задачу сдерживания цен несколько ниже уровня основных конкурентов, обеспечить ускоренный рост продаж по сравнению с общими темпами расширения рынка. Соответствующая этой политике стратегия ценообразования будет определять набор процедур и мероприятий, с помощью которых такая политика стане проводится на практике [5,с 68].

Цена определяется субъективной выгодой, которую потребитель извлекает из какого-то предложения полезностью товара. Чем больше полезность, тем выше цена, которую покупатель готов платить. Цена является основным инструментом политики сбыта. Однако: решение о покупке, прежде всего, зависит от полезности товара для покупателя т.е. покупателю надо объяснить, в чем состоит полезность товара: лично или с помощью рекламы, кроме того, товар должен быть доступным; за давлением со стороны конкуренции в области цен часто кроется невыгодное соотношение между ценой и полезностью собственной продукции. Это в свою очередь, часто обусловлено тем, что полезность какого-то товара не очень высока, когда падают цены на рынке или когда происходит повышение цены, необходимо повышать и полезность продукта основную или добавочную; снижение цен отрицательно сказывается на доходах.

Эффективное коммерческое ценообразование - это весьма сложная задача, которую приходится решать экономистам, менеджерам и руководителям предприятий. Для отечественных

предприятий настало время осваивать новые модели коммерческой политики, учиться выживать за счет адаптации к непростой и постоянно меняющейся рыночной ситуации, находить собственные способы борьбы с зарубежными конкурентами на отечественном и мировых рынках [6, с 74].

Цена является основным инструментом коммерческой политики предприятия, и поэтому выбор методов и правил ценообразования приобретает смысл только в том случае, если мы хорошо представляем, чего хочет добиться предприятие, устанавливая цены на свои продукты или услуги.

Теоретической базой рыночного ценообразования служат как трудовая, так и различные нетрудовые теории стоимости. Трудовая теория стоимости определяет основу цен, но не может выявить закономерности формирования их уровней, так как в условиях рынка обмен товаров совершается по ценам, устойчиво отклоняющимся от трудовой стоимости. Параллельно с теорией стоимости, кардинальные изменения в развитие теории цены внес Альфред Маршалл, создавая новую ее концепцию, основанную на анализе закономерностей формирования и взаимодействия рыночных категорий спроса и предложения [7].

Если представители неоклассической теории А. Маршалл, Л. Вальрас, В. Парето, Дж. Хикс и другие при объяснении стоимостных связей механизма рыночного хозяйствования широко использовали ценовой инструментарий по сравнению со своими предшественниками, которые больше уделяли внимание другим рыночным категориям, то маржиналисты сущность цены объясняют предельной полезностью товара. Однако критики данной теории, не подвергая сомнению правильность ее принципиальных положений, считают, что, используя предельные издержки, невозможно определить размеры цен из-за отсутствия надежных методов их количественного измерения [7].

Несмотря на имеющиеся теоретические и прикладные исследования по проблемам цен и ценообразования, данная тема для экономики и науки Казахстана, до сих пор остается актуальной.

Исходя из теоретических обоснований различных авторов о цене как инструменте маркетинга, сформулируем следующие определения. В маркетинге под ценой понимается количество денег, в обмен на которое продавец готов передать или продать, а покупатель согласен получить или приобрести, купить единицу товара. По сути, цена является коэффициентом обмена конкретного товара на деньги. Цена включает все субъективные и объективные затраты, связанные для потребителя с приобретением товара определенного качества. Значение цены для компании-производителя заключается в том, что она является количественной, одномерной величиной и легко поддается любым изменениям. Цена связывает маркетинг с другими функциями управления компанией, поскольку является основой производственного и финансового планирования от нее зависят прямо или косвенно выручка от реализации, себестоимость, прибыль, поток платежей и т.д. Для маркетинга цена является важным инструментом управления спросом и формирования имиджа компании. Для потребителей цены являются основой для планирования семейного бюджета, а также ориентиром при выборе того или иного товара.

Таким образом, в соответствии с определением некоторых казахстанских ученых, ценовая политика маркетинга представляет собой определение путей достижения цели фирмы установлением конкретных цен и она может базироваться на издержках, спросе, конкуренции, оценке этапа ЖЦТ. Выбранная стратегия ценообразования становится основой политики цен, то есть определения их уровня, гибкости и возможных вариантов изменения в зависимости от целей организаций в краткосрочном плане и в перспективе.

В современных условиях методы ценообразования отечественных предприятий ориентированы в первую очередь на затраты и инфляционные ожидания, и только затем - на действия конкурентов и спрос. Если политика цен, основанная на затратах, исходит из принципа покрытия издержек, то методы, направленные на спрос и конкуренцию, ввиду отсутствия методологической базы и опыта их применения требуют определенных навыков специалистов, а также соответствующей информационной базы.

Третьим компонентом в системе управления маркетингом на инструментальном уровне является управление распределением или сбытовая деятельность различных предприятий, благодаря которой товар становится доступным целевым покупателям.

Значительный вклад в развитие науки о сбыте, товародвижении и логистике внесли

ведущие отечественные и зарубежные экономисты Г. Багиев, А. Баскин, М. Гордон, М. Залманова, Х. Мефферт, Н. Нагапетьянц, А. Нурсеит, Д. Новиков, О. Новиков, О. Проценко, К. Сагадиев, Л. Сухова, П. Смирнов, Н. Фасоляк, Г. Дж. Болт и др.

По мнению некоторых ученых-экономистов, под сбытом понимают транспортировку, складирование, хранение, доработку, продвижение к оптовым и розничным торговым звеньям, предпродажную подготовку и продажу товара. Сбыт - это система всех мероприятий, которые производятся после выхода продукта за ворота предприятия и завершаются продажей [6].

Как отмечает, один из казахстанских ученых-экономистов: «эволюция развития сбыта нашла свое выражение в концепциях: функциональной, институциональной, товарной и системной» [7, с. 211]. Функциональная концепция заключается в выделении определенных функций по перемещению товаров от поставщика к потребителю, которые можно охарактеризовать как пространственную, временную, количественную и качественную. В соответствии с институциональной концепцией сбыт рассматривается с точки зрения наличия различных сбытовых институтов, функционирующих как на уровне предприятий, так и вне его. Товарный подход характеризует специфику организации сбыта относительно потребительских товаров и продукции производственного назначения. Системная концепция рассматривает сбыт как систему, состоящую из определенных элементов, имеющих связи с внешней средой посредством обмена товарами и информацией [7, с.212].

Следует выделить две стороны сбыта в современных условиях: функционирование самостоятельных сбытовых институтов рынка и сбытовую деятельность промышленных предприятий. Они между собой тесно взаимосвязаны и взаимообусловлены.

В процессе деятельности предприятия проблема управления сбытом решается уже на стадии разработки политики фирмы. Речь идет о выборе наиболее эффективной системы, каналов и методов сбыта применительно к конкретным рынкам. Это означает, что производство продукции с самого начала ориентируется на конкретные формы и методы сбыта, наиболее благоприятные условия, что ведет к обоснованному выбору организационных форм и методов сбытовой деятельности, ориентированных на достижение намечаемых конечных результатов [8].

Очевидно, разработке сбытовой политики предшествует анализ эффективности существующей сбытовой системы в целом, так и по отдельным ее элементам, соответствие проводимой фирмой сбытовой политики конкретным рыночным условиям. Анализ подвергаются не столько количественные объемы продаж по продукту, и по регионам, сколько весь комплекс факторов, оказывающих влияние на размеры сбыта: организация сбытовой сети, эффективность рекламы и других средств стимулирования сбыта, правильность выбора рынка, времени и способов выхода на рынок, выявление эффективности каждого элемента этой системы, оценка деятельности сбытового аппарата.

Большое значение при формировании сбытовой политики фирмы имеет решение вопроса о совершенствовании методов работы с конечными потребителями. Первостепенную роль в этом вопросе играет оценка затрат на внедрение технических средств обслуживания покупателей, компьютерной техники для учета товаров, поступивших на склады и проданных потребителям через розничную сеть или непосредственно со склада.

Обобщая вышеизложенное, отметим, что канал распределения-совокупность предприятий или отдельных лиц, которые принимают на себя или помогают передать кому-нибудь другому право собственности на конкретный товар на их пути от производителя к потребителю. Выбор канала сбыта является долгосрочным решением, изменить которое не просто. Кроме того, после ухода продукции в канал сбыта влияние производителя на ее цену может стать незначительным. Канал сбыта помогает осуществлять связь между производителем и клиентом, а также облегчает осуществление между ними необходимых деловых возможностей. Основной его функцией является продвижение товаров от производителя к конечному потребителю [9, с.139].

В современных развитых или развивающихся экономических системах каналы сбыта меняются быстрее, чем технологии и спрос покупателей. Поэтому решение относительно канала сбыта надо пересматривать постоянно и при необходимости вносить коррективы или осуществлять фундаментальные изменения с учетом влияния внешних факторов. С этой целью следует проводить исследования эффективности функционирования различных каналов распределения.

Современный маркетинг требует гораздо большего, чем создать товар, удовлетворяющий потребности клиента, назначить на него подходящую цену и обеспечить его доступность для

целевых потребителей. Предприятия должны осуществлять коммуникацию со своими клиентами. При этом в содержании коммуникаций не должно быть ничего случайного, в противном случае у предприятия уменьшится прибыль из-за больших расходов на осуществление коммуникации и из-за нанесенного ущерба имиджу предприятия [9, с.148]. Цель мероприятий по продвижению продукции заключается в доведении сообщения до потенциального покупателя на всех этапах приобретения и потребления.

На основе изучения мнений различных авторов, среди которых Э. Дихтль, Х. Хершген, Ф. Котлер, а из российских - А. Романов, И. Рожков, И. Крылов и другие, можно выделяют следующие формы коммуникации: реклама; персональные продажи; стимулирование сбыта; публич рилейшнз. Все они проявляются через систему принципов, приемов и методов, которых предприятие придерживается в процессе обмена информацией, и представляющих в целом собой коммуникативную политику.

Таким образом, эффективность маркетинговых усилий на предприятий в значительной степени определяется правильным применением инструментов маркетинга. Каждый из инструментов, хотя и достаточно традиционен, приобретает специфическое содержание в связи с объектом реализации маркетинговой деятельности. В этой неоднозначной ситуации, главное для маркетологов – выявить основные параметры, определяющие отличительные особенности производимой продукции которые и будут основой действенной диверсификации.

Список использованных источников:

1. Котлер Ф., Г. Армстронг, Джон Сондерс, В. Вонг. Основы маркетинга: Пер. с англ.- 2-е европ. Изд.-М.; К.; Издательский дом «Вильямс», 2007.- 944с.
2. Титова В. А., М.Е.Цой, Е.В.Мамонова «Управление маркетингом». Учебное пособие.- Новосибирск: Изд-во НГТУ, 2005.-484 с.
3. Авторский коллектив: Т.В.Иссык, Г.Е. Касенова, И.А. Леонтьева, Ж.Д. Серикбаева, «Экспресс-курс предпринимательства для начинающих предпринимателей»-Алматы, 2013.- 234с.
4. Баркан Д.И. Маркетинг для всех: Беседы для начинающих.- Издательский центр «Культ-информ-пресс» совместно с социально-коммерческой фирмой, 2001.-176с.
5. Ноздрева Р.Б. Цыгличко Л.И. Маркетинг: как победить на рынке.- М. Финансы и статистика, 2005.-288с.
6. Андреева О.Д. Технология бизнеса: маркетинг. Учебное пособие.- М Издательская группа ИНФРА М. НОРМА,1997.-95с.
7. Завьялов П.С. Маркетинг в схемах, рисунках, таблицах: В Учебное пособие.- М.: ИНФРА-М, (Серия Высшее образование), 2002.- 496 с.
8. Моисеева Н.К., Конышева М.В. Управление маркетингом: теория и практика, информационные технологии: Учебное пособие/ Под ред. Моисеевой Н.К.Финансы и статистика,2005.-218с.
9. Карпов В. Маркетинг// Маркетинг.-1993.№2

Жусип М.

магистрант

Инновационный Евразийский Университет г.Павлодар

МЕСТО И РОЛЬ ЭНЕРГОАУДИТА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В РЕАЛИЗАЦИИ КОМПЛЕКСНОГО ПЛАНА ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЯ ПАВЛОДАРСКОЙ ОБЛАСТИ

Ограниченность ресурсов постепенно становится одной из важнейших глобальных проблем мира. По прогнозам специалистов, при сохранении современных тенденций добычи, потребления и использования новых месторождений запасы их истощатся через 70-140 лет. А прогнозирование грядущего энергетического голода не слухи, а уже приближающаяся проблема. Некоторые страны уже сейчас испытывают недостаток энергетических ресурсов [1]. Поиск решения проблемы идет во всех направлениях, к примеру, ведется поиск альтернативных источников энергии: солнечная энергия, энергия ветра, и другие. Многие из них функционируют как дополнения к ископаемому топливу. Они могут заменить лишь некоторый процент энергетических потребностей в мире. Потенциал этих альтернатив в начале двухтысячных

ограничивался из-за стоимости, экологическими соображениями и даже простой географией. Энергия ветра, например, может стать главным источником электричества только в тех частях мира, в которых есть достаточно сильный ветер. В ближайшей перспективе мир будет продолжать использовать ископаемое топливо.

Один способ расширить использование ископаемого топлива — одновременно уменьшая загрязнение, вызванное добычей, транспортировкой, и использованием, повышать энергоэффективность использования ресурсов. Стоимость ископаемого топлива, вероятно, увеличится, поскольку резервы уменьшаются, и оно становится все более и более дорогим [1]. На сегодняшний день сохраняется тенденция роста затрат на энергоснабжение, растет и давление государственных органов на потребителей топливно-энергетических ресурсов, предприятиям приходится принимать срочные меры по увеличению энергетической эффективности. Из-за быстрого увеличения стоимости энергоносителей затраты на них многократно выросли как в коммунальной сфере, так и в промышленности. Но резко сократить объемы добычи топливных ресурсов не получится, поэтому ученые призывают к рациональному использованию энергии. Потребители энергии могут уменьшить свою зависимость от ископаемого топлива, изменяя свои законопроекты об энергетике, находя новые способы энергосбережения. К этим способам можно отнести не только модернизацию производства, но и сокращение потребления энергии. В Казахстане энергосбережение и повышение энергоэффективности всех отраслей хозяйства является в настоящее время приоритетной задачей, которая позволит решить комплекс проблем: энергетических, экологических и экономических. Без решения этой задачи неизбежно будет сдерживаться развитие страны. Главой государства в области энергосбережения поставлена задача по снижению энергоемкости внутреннего валового продукта не менее чем на 10% к 2015 году и 25% к 2020 году [3]. Основой для проведения энергосберегающей политики является действующая нормативная правовая база. Президентом РК 13 января 2012 года были подписаны законы РК «Об энергосбережении и повышении энергоэффективности» и «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты по вопросам энергосбережения и повышения энергоэффективности».

Но прежде чем принимать какие-либо меры, необходимо понять истинное состояние каждого объекта, его эффективность. Для этого нужен взгляд со стороны: объективное независимое мнение экспертов или энергоаудит. Энергоаудит - это обследование предприятия на предмет эффективности использования энергоресурсов и разработка рекомендаций по снижению энергетических расходов. Цель энергоаудита: определение эффективности использования тепловой и электрической энергии, оценка потенциала предприятий, разработка эффективных схем и мероприятий рационального и эффективного использования энергетических ресурсов. Энергоаудит позволяет сделать заключения об эффективности использования различных видов энергии, контролировать или лимитировать потребности в топливно-энергетических ресурсах предприятий и организаций и тем самым реализует идею энергосбережения [1, С. 126].

Энергоаудит объектов теплоэнергетики – это первостепенные мероприятия, проведение которых необходимо для повышения эффективности энергосбережения таких объектов. Он может быть проведен в отношении промышленного предприятия, технологического процесса, сооружения или отдельного оборудования. Энергоаудит может носить как обязательный так и добровольный характер. Согласно п.5. статьи 16 «Энергоаудит» Закона РК «Об энергосбережении и повышении энергоэффективности» от 13 января 2012 г. субъекты Государственного энергетического реестра, за исключением государственных учреждений, обязаны в течение четырех лет со дня введения в действие настоящего Закона получить заключение по результатам проведения энергоаудита [2]. Добровольный аудит тоже имеет место быть, заинтересованность чаще всего проявляют владельцы предприятий в надежде на уменьшение затрат на потребляемые ресурсы. Однако, государство тоже заинтересовано в поддержке подобных мероприятий, так как их проведение способствует, в конечном счете, экономии топливных ресурсов.

В зависимости от целей и задач выделяют следующие виды энергетических обследований: проектные, предпусковые, предэксплуатационные, первичные, периодические (повторные), внеочередные, локальные и экспресс-обследования [4]. Проектная экспертиза энергоэффективности - экспертиза проектно-конструкторской документации, схем энергоснабжения, программ энергосбережения, лимитов энергопотребления, расчетов энерготарифов, инструкций и др. Предпусковой и предэксплуатационный энергетический аудит - проверка соответствия смонтированного оборудования требованиям ГОСТ, СНИП, СП. и др.

нормативным документам перед пуском и вводом в эксплуатацию топливо- и энергопотребляющего оборудования. Первичный энергетический аудит - проверка энергетической отчетности состояния оборудования, системы контроля и учета используемых ТЭР и энергетических потерь на основании анализа результатов инструментального наблюдения и учетных данных по периоду, предшествующему проверке. Периодический (повторный) энергетический аудит - очередная проверка в установленные сроки выполнения ранее выданных рекомендаций. Внеочередной энергетический аудит - проверка в случаях, если какие-либо результаты проведенного энергоаудита вызывают сомнения, если согласование каких-либо документов энергопотребителя с государственными органами или международными организациями требует проведение новой проверки, или же если по ряду косвенных признаков возникли предположения о резком снижении показателей надежности и энергоэффективности. Локальный энергетический аудит - углублённая частичная проверка какого-либо процесса или оборудования. Энергетический экспресс-аудит - ограниченная по объему и времени энергоаудиторская проверка. В комплекс мероприятий по энергоаудиту входят не только сбор информации о предприятии и его обработка, но также и формирование рекомендаций о возможных путях экономии и энергосбережения. Энергоаудит проводится в несколько этапов.

Первый этап – первичный обзор статистической, документальной и технической информации по всем видам энергетической деятельности предприятия и составление программы энергоаудита. То есть собираются данные о режимах работы предприятия, проводится расчет энергопотребления и затрат в целом. Основной целью первого этапа является ознакомление со структурой предприятия, технологией производства, потреблением топливно-энергетических ресурсов, тарифами и ценами на них, объемами текущего энергопотребления и затратами на него [1].

Следующий этап – метрологическое (инструментальное) и термографическое обследование всех потребителей тепловой и электрической энергии. На данном этапе производится обследование предприятия на предмет определения основных потребителей энергии по видам энергии и определение затрат на это потребление. Для каждого потребителя производится анализ энергопотребления. В ходе работ используется отчетность предприятия, замеры по существующим приборам коммерческого и технического учета и замеры по приборам энергоаудитора.

Третьим этапом является исследование теплового и энергетического баланса предприятия. Внимание здесь уделяется энергопотокам предприятия [5]. Тепловой баланс это соотношение, связывающее приход и расход теплоты и составляется на единицу выпускаемой продукции, на 1 кг твердого или жидкого топлива, на 1 м³ газообразного топлива или в процентах, %, от введенной (суммарной) располагаемой теплоты. Энергетический баланс теплотехнической схемы позволяет определить КПД системы, суммарную энергию на входе и суммарную энергию на выходе из нее. Энергия служит обобщенной качественной и количественной характеристикой для потока теплоты и потока вещества, зависящих одновременно от параметров системы и окружающей среды. Энергетический КПД системы оценивает преобразование энергии как во всей системе, так и на отдельных ее участках [1]. Тем самым, ищутся «дыры» в энергопотреблении, т.е. идет обнаружение нерационального использования энергии, мест потерь энергии и выявление низкой эффективности преобразования энергии. На этом этапе необходимо подвергать сомнению эффективность существующих систем и схем энергопотребления, он ведет к разработке энергосберегающих проектов. Обработка полученной или собранной в процессе проверки информации и аналитический обзор по энергетической деятельности организации является четвертым этапом. На этом этапе обобщается вся собранная информация по каждому из основных потребителей энергии, составляется список всех возможных мероприятий по энергосбережению. Необходимо выяснить, какие исследования возможностей энергосбережения уже проводились на предприятии, какие проекты по энергосбережению уже выполняются, какие проекты планируются, какие основные препятствия для эффективного управления энергопотреблением и энергосбережением видит руководство предприятия.

Пятый этап - это оценка энергоэффективности теплотехнического, теплоэнергетического и теплотехнологического оборудования, теплогенерирующих установок, систем отопления и вентиляции, горячего водоснабжения, пароснабжения, сбора и возврата конденсата, холодоснабжения, электроснабжения, использования вторичных энергоресурсов, экспертиза предложенных энергосберегающих мероприятий. На этом этапе необходимо убедиться, что предлагаемый проект энергосбережения реализуем, определить стоимость этого проекта,

рассчитать экономический эффект от его реализации. Предопределяется состав оборудования, необходимого для реализации рекомендации, его примерная стоимость, стоимость доставки, установки и ввода в эксплуатацию. Рассчитываются фактические показатели энергоэффективности и выявляются причины их несоответствия нормативным показателям. Также необходимо рассмотрение всех возможных форм снижения затрат, например, изготовление и монтаж оборудования силами самого предприятия [1].

Шестой этап представляет собой разработку основных рекомендаций и мероприятий по энергосбережению, учету топлива, воды, электрической и тепловой энергии. Заключительным этапом аудита является оформление отчета и составление энергетического паспорта. Отчет по энергосбережению включает в себя информационный и аналитический обзор по всем видам энергетической деятельности предприятия. В пояснительной записке представляется вся информация об обследуемом предприятии, имеющая отношение к вопросам энергоиспользования, а также общая характеристика предприятия. В аналитической части отчета приводится физический и финансово-экономический анализ эффективности энергоиспользования, обосновываются энергосберегающие рекомендации и порядок их выполнения. Сводная таблица энергосберегающих рекомендаций выносится в начало или конец отчета и оформляется в виде общих выводов (резюме). Результатом энергоаудита является объективная оценка текущего использования применяемых в деятельности объекта энергетических ресурсов, установление фактов нерационального их использования и разработка соответствующих мероприятий для устранения имеющихся и обнаруженных потерь.

Подводя итог, следует отметить, что проведение комплексных мероприятий по энергоаудиту способно не только значительно снизить нагрузку на бюджет предприятий, но и в значительной степени экономить топливно-энергетические ресурсы в масштабах целого государства, что в некоторой степени объясняет возросшую в последние годы заинтересованность государства в этой сфере, так как экономия ресурсов – это одна из составляющих работ по предотвращению возможного энергетического кризиса.

Список использованных источников:

- 1 Фокин, В. М. Основы энергосбережения и энергоаудита. - М.: «Издательство Машиностроение-1», 2006. – С. 256.
- 2 Закон Республики Казахстан «Об энергосбережении и повышении энергоэффективности» № 541-IV ЗРК от 13 января 2012 года.
- 3 Постановление Правительства Республики Казахстан «Об утверждении Программы "Энергосбережение - 2020"» № 904 от 29 августа 2013 года.
- 4 Журнал «ЭнергоРынок» № 9, 2004 [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://tinyurl.com/er-2004-9-energoaudit-chto-eto>
- 5 Энергоаудит предприятий [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://ayelita.ru/energy-audit>

Идирисов А. Р.

магистрант

Аймақтық әлеуметтік-инновациялық университет

ЖЕКЕ КӘСІПКЕРДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазақстан Республикасында қазіргі таңда жүргізіліп жатқан нарықтық реформалар тауарлар мен қызмет көрсетулердің еркін нарығын құруды кәсіпкерлік қызмет саласын кеңейту мен нығайтуды көздейді. Осы мақсатта тек қана экономикалық тұтқаларды ғана емес, белсенді әрі тиімді нарықтық экономикаға қажетті жағдайларды қалыптастырудың қажетті шарты болып табылатын құқықтық тұтқалар да кең қолданылады.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 26-бабының 4-тармағында «Әркімнің кәсіпкерлік қызмет еркіндігіне, өз мүлкін кез келген заңды кәсіпкерлік қызмет үшін еркін пайдалануға құқығы бар» екендігі тура атап көрсетілген, яғни Ата Заңымызбен көзделген бұл норма мемлекетіміз кәсіпкерлердің құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін қорғауға кепілдік беретінін және олардың қызметін қолдауды қамтамасыз ететінін баян етеді [1].

Қазіргі қолданыстағы 1994-жылы 27-желтоқсанда қабылданып, 1995-жылы 1-наурыздан

занды күшіне енген Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің Жалпы бөлімінің 10-бабының 1-тармағына сәйкес «Кәсіпкерлік -меншік түрлеріне қарамастан, азаматтар мен заңды тұлғалардың, тауарларға (жұмысқа, қызметке) сұранымды қанағаттандыру арқылы таза табыс табуға бағытталған, жеке меншікке (жеке кәсіпкерлік) не мемлекеттік кәсіпорынды шаруашылық басқару құқығына (мемлекеттік кәсіпкерлік) негізделген ынталы қызметі. Кәсіпкерлік қызмет кәсіпкердің атынан, оның тәуекел етуімен және мүліктік жауапкершілігімен жүзеге асырылады[3].

Бұл көрсетілген анықтамадан кәсіпкерлік қызмет қатынастарының субъектілерінен: азаматтар (жеке кәсіпкерлер), мемлекеттік емес заңды тұлғалар және мемлекет (мемлекеттік кәсіпорындар) жататынын аңғаруға болады).

Кәсіпкерлік қызмет келесідей белгілермен сипатталады:

А) ол таза табыс табуға бағытталады;

Б) ол бастамашыл қызмет болып табылады, яғни кәсіпкердің тек өз қалауы бойынша жүзеге асырылуы мүмкін;

В) мұндай қызмет кәсіпкердің толық мүліктік дербестігі негізінде жүзеге асырылады;

Г) кәсіпкер кәсіпкерлік қатынастарға өз атынан түседі.

Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің 19-бабының 1-тармағына сәйкес азаматтар, осы Кодексте және өзге заң актілерінде көзделген жағдайларды қоспағанда, заңды тұлға құрмай-ақ кәсіпкерлік қызметпен айналысуға құқылы. Яғни, жоғарыда келтірілген баптың мазмұнынан Қазақстан Республикасы азаматтары (жеке тұлғалар) кәсіпкерлік қызметті заңды тұлғаның нысандарында ғана емес, сондай-ақ заңды тұлға құрмастан жеке кәсіпкерлік арқылы да жүзеге асыра алатынын аңғаруға болады. Жеке кәсіпкердің түсінігі Қазақстан Республикасының 1997-жылғы 19-маусымдағы «Жеке кәсіпкерлік туралы» Заңының 1-бабының 1-тармағында келтірілген, алайда бұл норма жоғарыда көрсетілген кәсіпкерлік қызмет түсінігімен бірдей.

Жеке кәсіпкер мәртебесін иелену үшін азамат (жеке тұлға) азаматтық құқық субъектісіне тән келесідей белгілерге ие болуы тиіс:

А) құқық қабілеттілігі (Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің 13-бабына сәйкес құқық қабілеттілік ретінде азаматтарға бірдей негізде берілетін азаматтық құқықтарға ие болып, соған байланысты міндеттер атқаруын білдіретін және оның дүниеге келуімен байланысты пайда болып, қайтыс болуымен тоқтатылатын қабілеттілігі танылады);

Б) әрекет қабілеттілігі (кәсіпкерлік қызметті әкет қабілеттігі бар азаматтар ғана жүзеге асыра алады, әрекет қабілеттілік азаматтың заңдық әрекеттерді өзі жүзеге асыруын мәмілелер жасауын және мүліктерді иеленуін, сондай-ақ өзге тұлғаларға келтірген зияны үшін өз басымен жауап беруін білдіреді) [2].

Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің 17-бабында көрсетілген жалпы ережеге сәйкес, әрекет қабілеттілік кәлеттік жасқа, яғни 18 жасқа толған кезде толық көлемде пайда болады, алайда заң актілерімен тікелей көрсетілген жағдайда, тұлға 18 жасқа толмай неке қиятын болса, 18 жасқа элі толмаған бұл азамат әрекет қабілеттілігін толық күйінде некеге тұрған сәттен бастап иелене алады. Бұл ереже Қазақстан Республикасының 1998 -жылғы 17-желтоқсандағы «Неке және отбасы туралы» Заңының 10-бабында былайша көрсетілген: «Неке жасы еркектер мен әйелдер үшін он сегіз жас болып белгіленеді. Дәлелді себептер болған жағдайда мемлекеттік тіркеу орны бойынша азаматтық хал актілерін жазу органдары неке жасын екі жылдан аспайтын мерзімге төмендетуі мүмкін [4].

В) Азамат жеке кәсіпкер мәртебесін алу үшін Қазақстан Республикасының 1992 - жылғы 4 - шілдедегі «Жеке кәсіпкерлікті қолдау мен қорғау туралы» Заңының 8 - бабында көрсетілген тәртіппен өзінің тұрғылықты мекен - жайы бойынша аумақтық салық органында тіркеуден өтуі тиіс. Сонымен, азаматтың жеке кәсіпкер ретінде пайда табу мақсатына бағытталған қызметін жеке кәсіпкерлік деп танудың бір белгісі тұрақты мекен - жайы болып табылады. Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің 16 - бабына сәйкес «Азамат тұрақты немесе көбінесе тұратын елді мекен оның тұрғылықты жері деп танылады» [5].

Жоғарыда атап көрсетілгендей, жеке кәсіпкер мәтебесін азаматтар тұрғылықты жері бойынша аумақтық салық органында есепке тұруды қамтитын мемлекеттік тіркеуден өту нәтижесінде ғана иелене алады. Жеке кәсіпкерлерді мемлекеттік тіркеу ешкімнің келісімін алмай-ақ жүргізіледі және оларды азаматтық тұрғылықты жері бойынша аумақтық салық органында (бұдан әрі тіркеуші орган) шаруашылық жүргізуші субъектілер ретінде есепке қоюды көздейді. Шаруашылық жүргізуші субъект ретінде мемлекеттік тіркеу сонымен бірге оны сыртқы

экономикалық қызмет субъектісі ретінде тіркеу де болып табылады.

Жеке кәсіпкер тіркеу карточкасында заң тыйым салған қызмет түрін көрсеткен жағдайда ғана тіркеуден бас тартылуы мүмкін. Бұл орайда тіркеу органы қызметтің бұл түріне тыйым салатын нақты заң актісін көрсете отырып арыз берушіге дәлелді жазбаша жауап қайтаруға тиіс.

Мынадай шарттардың біріне сәкес келетін:

1) жалдама қызметкерлердің еңбегін тұрақты негізде пайдаланатын;

2) кәсіпкерлік қызметтен салық заңдарына сәйкес есептелген, Қазақстан Республикасының заң актілерінде жеке тұлғалар үшін белгіленген жиынтық жылдық табыстың салық салынбайтын мөлшерінен артық жиынтық табыс табатын жеке кәсіпкерлер міндетті мемлекеттік тіркеуге жатады.

Қазақстан Республикасының Салық кодексінде көзделген жағдайларды қоспағанда, мемлекеттік тіркеусіз аталған және кәсіпкерлердің қызметіне тыйым салынады.

Аталаған баптың 4-тармағында аталмаған жеке кәсіпкерлер өздерінің қалауы бойынша жеке кәсіпкер ретінде тіркеледі. Көрсетілген баптың 4-тармағында аталғандардан басқа жеке кәсіпкерлерде мемлекеттік тіркеу туралы куәліктің болмауы кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру үшін кедергі болмайды.

Қызметін мемлекеттік тіркеусіз жүзеге асыратын жеке кәсіпкердің мәмілелер жасасқан кезде өзінің кәсіпкер болып табылмайтынына сілтеме жасауға хақы жоқ. Тіркеу белгіленген үлгідегі тіркеу карточкасы негізінде жүргізіледі, оны кәсіпкер тіркеу органына береді, карточканы кәсіпкер жеке өзі келіп көрсетеді не почта арқылы жібереді. Жеке кәсіпкерлерді мемлекеттік тіркеу заң актілерінде белгіленген тәтіппен жүзеге асырылады. Заңды тарап ретінде тіркелмей кәсіпкерлік қызмет жүргізетін азаматтың тіркеу карточкасында фамилиясы, аты, әкесінің аты, туған уақыты мен орны, жеке басын куәландыратын құжаттың деректері (құжаттың сериясы мен нөмірі, кім және қашан берген), тұрғылықты орны, жинақтап айтылған кәсіпкерлік қызмет түрі, өндірістік үй-жайы болған жағдайда - оның тұрған жері көрсетіледі. Карточкаға азамат қол қояды, оның қолының растығы нотариалдық тәтіппен (карточка почта арқылы жіберілген кезде) не жеке басты куәландыратын құжатты көрсету жолымен (карточканы жеке өзі келіп тапсырған кезде) куәландырылады. Тіркеу карточкасында көрсетілген деректер өзгерген жағдайда кәсіпкер оған өзгерістерді түсіруге міндетті. Егер кәсіпкер белгіленген мерзімде тіркелмеген болса немесе оны тіркеуден бас тартылса, ол тіркеуші орган тұрған жері бойынша сот билігін жүзеге асыратын сот органдарына жүгінуге құқылы. Сот тіркеуден негізсіз бас тартылғанын немесе тіркеу үшін белгіленген мерзімнің өтіп кеткенін анықтап шешім шығарады, оған сәйкес кәсіпкер тіркелген деп танылады, ал тіркеуді жүргізген орган сот шешімін алған кезден бастап үш күн ішінде кәсіпкерге тіркеу туралы куәлік беруге міндетті. Сонымен бірге сот кінәлі лауазымды адамнан 1000 сомнан 5000 сомға дейінгі мөлшерде айыппұл өндіріп алады. Лауазымды адам өзіне аталған шара қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде осындай тәтіп бұзуды қайталаса оған 5000 сомнан 10000 сомға дейінгі мөлшерде айыппұл салынып, қызметінен босатылады. Өндіріп алынған айыппұлдар сомасы тиісті жергілікті бюджет кірісіне түседі.

Патент - арнаулы салық режимін қолдану құқығын куәландыратын және салық сомаларының бюджетке төленген фактісін растайтын құжат. Белгілі бір арнаулы салық режимін қолдануға арналған патент нысанын уәкілетті мемлекеттік орган белгілейді. Патент жоғалған немесе бүлінген жағдайда салық төлеушінің өтініші бойынша дубликат беріледі. Салық төлеуші бүлінген патентті салық органына тапсыруға тиіс. Берілген патенттерді тіркеуді салық органдары патенттерді тіркеу (беру) журналында жүргізеді.

Тіркеу журналдарының нысандарын және оларды толтыру тәтібін уәкілетті мемлекеттік орган белгілейді. Жеке кәсіпкерді мемлекеттік тіркеу туралы куәлік, біржолғы талон және патент бланкілері қатаң есептілік бланкілері болып табылады және ақша алынбай беріледі. Оларды басқа адамдарға беруге тыйым салынады. Арнайы салық режимдері қолданылатын тұлғаларға салық салу мақсатында салық төлеушінің өзге окшауланған құрылымдық бөлімшесі болып оның функцияларының бір бөлігін орындайтын, орналасқан жері бойынша тұрақты жұмыс орындары жабдықталған аумақтық окшауланған бөлімше танылады. Егер жұмыс орны бір айдан асатын мерзімге құрылса, ол тұрақты болып есептеледі. Кәсіпкерлік қызметтің кейбір түрлері үшін заң шығарушы қоғам мен мемлекеттің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатын көздеуіне байланысты арнайы рұқсат алу тәтібі - лицензиялық тәтіпті орнатқан. Баяндалған мәтінді Қазақстан Республикасы Азаматтық кодекстің 19-бабының 5-бөлігінен де кездестіре аламыз. Егер жеке кәсіпкер лицензиялануға тиіс қызметті жүзеге асырса, оның осындай қызметті жүзеге асыру

құқығына лицензиясы болуы міндетті.

Лицензия лицензиялау туралы заңдарда белгіленген тәртіппен беріледі. Қазақстан Республикасының Үкіметі жеке кәсіпкерлерге лицензия берудің оңайлатылған тәртібін белгілеуге хақылы.

Лицензияланатын қызметпен айналысу құқығына лицензия қызметтің осы түріне қойылатын талаптарға біліктілік деңгейі сай келетін субъектіге беріледі.

Лицензияланатын қызмет түрлеріне біліктілік талаптарын, сондай-ақ осы Заңға сәйкес лицензияланатын, санитариялық, экологиялық кен-техникалық қадағалау және мемәнергияқадағалау органдарының қорытындысын қажет ететін қызмет түрлерінің тізбесін Қазақстан Республикасының Үкіметі бекітеді.

Лицензия берген кезде қоғамның, айналадағы ортаның, азаматтардың өмірі мен денсаулығының қауіпсіздігін, сондай-ақ өндірілетін өнім, орындалатын жұмыс, көрсетілетін қызмет сапасының кепілдігін қамтамасыз ететін өндіріс жағдайлары ескеріледі. Субъектінің (өтініш берушінің және (немесе) лицензиаттың) біліктілік деңгейіне сәйкестігі белгіленген тәртіппен тіркелген заңды, жеке тұлғалар жүргізетін тәуелсіз сараптамалық бағалау негізінде белгіленуі мүмкін.

Лицензиялар берудің, олардың қолданылуын тоқтатудың тәртібі мен шарттары, сондай-ақ валюталық құндылықтарды пайдалануға байланысты операцияларды жүзеге асыру жөніндегі біліктілік талаптары валюталық заңдармен белгіленеді.

Лицензиясын жоғалтқан жағдайда лицензиаттың дубликат алуға құқығы бар. Лицензиаттың жазбаша өтініші бойынша лицензиар лицензияның дубликатын беруді он күн ішінде орындайды. Бұл орайда лицензиат жекелеген қызмет түрлерімен айналысу құқығы үшін лицензиялық алым төлейді.

Жеке тұлғаның тегі, аты, әкесінің аты өзгерген жағдайда ол бұл туралы көрсетілген мәліметтерді растайтын тиісті құжаттарды қоса тіркей отырып, бір ай мерзім ішінде лицензиарға жазбаша хабарлауға міндетті.

Заңды тұлғаның атауы өзгерген (соның ішінде Қазақстан Республикасының заң актілерінде көзделген жағдайларды қоспағанда, ұйымдық-құқықтық нысаны өзгерген), тұрған жері (егер ол лицензияда көрсетілген болса) өзгерген жағдайда, ол бір айдың ішінде көрсетілген мәліметтерді растайтын тиісті құжаттарды қоса тіркей отырып, лицензияны қайта ресімдеу туралы өтініш беруге міндетті.

Лицензиар лицензиат тиісті жазбаша өтінішін берген күннен бастап он күннің ішінде лицензияны қайта ресімдейді.

Лицензияны қайта ресімдеу және көрсетілген құжатты беру кезінде Қазақстан Республикасының салық заңдарында белгіленген тәртіппен және мөлшерде қызметтің жекелеген түрлерімен айналысу құқығы үшін лицензиялық алым төленеді.

Шетелдік жұмыс күшін тартуға байланысты қызметті жүзеге асыруға арналған лицензия жұмыс беруші Қазақстан Республикасының шегінен тыс жерлерден Республика аумағында жұмыс істеу үшін жалдайтын шетел азаматтарын тартуға арнап, Қазақстан Республикасының Үкіметі тұтастай және кәсіптік топтар бойынша белгілейтін квота ескеріле отырып беріледі.

Бұдан басқа заңды тұлғалар үшін мемлекеттік тіркеу туралы куәліктің көшірмесі табыс етілуі қажет. Заң актілерінде лицензияланатын қызметтің жекелеген түрлері жөніндегі құжаттар тізбесіне қосымша және арнаулы талаптар белгіленуі мүмкін. Лицензиат (субъект) құжаттарда берілген ақпараттың дұрыстығы, толықтығы және уақтылы берілуі үшін заңдарда белгіленген тәртіппен жауапты болады.

Лицензия (патент) беру туралы арызды қарау мерзімі. Егер заң актілерінде өзгеше мерзім белгіленбесе, лицензиялар барлық қажетті құжаттарымен қоса арыз берілген күннен бастап бір ай мерзімнен, ал шағын кәсіпкерлік субъектілері үшін - он күн мерзімнен кешіктірмей беріледі. Қызметтің жекелеген түрлерімен айналысу құқығы үшін төленетін лицензиялық алым. Қызметтің жекелеген түрлерімен айналысу құқығы үшін лицензиялық алымның бюджетке төленетін ставкалары, есептеу мен төлеу және төленген сомаларды қайтару тәртібі Қазақстан Республикасының Салық кодексіне сәйкес белгіленеді.

Лицензия беруге мынадай талаптар қойылады: мемлекет мұқтажына міндетті түрде өнім сатып алу туралы, алынған лицензияға сәйкес өндірілген тауарларды (жұмысты, қызметті) белгілі бір тұлғаның атына өткізу не оларды республиканың белгілі аймақтарына жеткізу туралы, соның ішінде белгілі бір әкімшілік-аймақтық бөліністен тыс жерге немесе экспортқа шығарудан

бастарту туралы талапты, өндірілетін тауарға (жұмысқа, қызметке) белгілі бір баға (тариф, нарық) белгілеу туралы, соның ішінде оларды белгілі бір тұлғаның ала белгіленген бағамен сату туралы талаптарды шарт етіп қоюға тыйым салынады. Лицензия беруден бастартылған жағдайда арыз берушіге лицензия беру үшін белгіленген мерзімде жазбаша түрде дәлелді жауап қайтарылады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Конституциясы 1995 ж. 30 тамыз.
2. ҚР Азаматтық кодексі 1994 ж. 27-желтоқсан
3. ҚР «Жеке кәсіпкерлікті қорғау және қолдау туралы» Заңы 1992 ж. 4маусым
4. ҚР «Жеке кәсіпкерлік туралы» Заңы 1997 ж. 19 маусым
5. ҚР «Шағын кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдауы туралы» Заңы 1997 ж. 19 маусым
6. Ахметбекова С. А. Предприниматель как участник гражданского оборота // Вестник

КазГУ №3 2000 г.

Кабдыбай А.К.

ВНС НИИ регионального развития, к.э.н., доцент

Казахстан, г. Караганда

Кенжебеков Н.Д.

Карагандинский экономический университет, к.э.н., доцент

Казахстан, г. Караганда

УРБОЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ СОХРАНЕНИЯ КАЧЕСТВА ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ

В результате интенсивного антропогенного воздействия в городах образуется специфическая городская среда, которая по многим параметрам не соответствует исторически сложившимся условиям естественной жизнедеятельности человека и оказывает сильное влияние на физическое и психическое здоровье горожан. Отдельные города Казахстана являются одними из самых загрязненных в мире, бюджеты городов не позволяют избавиться от «исторических» загрязнений, имеются случаи проявления «неизвестных» заболеваний населения. При этом следует подчеркнуть, что в ближайшем будущем риск дальнейшего ухудшения экологической обстановки, роста уровня заболеваемости и смертности населения только возрастает. Сложность и нерешенность вышеперечисленных проблем определяют актуальность проведения исследований.

Для Республики Казахстан, как и для всего цивилизованного мира в целом, характерно усиление тенденций урбанизации и индустриализации при обострении экологических проблем. В настоящее время общая площадь урбанизированных территорий составляет 12-13% (более 19 млн. кв.км) площади суши, более 50% мирового населения проживает в городах, причем 1,3 млрд. человек живет в городах с населением более 1 млн жителей. В ходе дальнейшего развития общества урбанизация в ее пространственном выражении будет все в большей степени определять характер и форму жизненной среды. Ожидается, что в 2050 г. 70% мирового населения будет жить в городах [1].

Это ситуация ставит перед исследователями задачи адекватной оценки системы экологических факторов в градостроительстве. Без полной и всесторонней проработки вопросов охраны окружающей среды и экологизации процессов урбанизации невозможно выбрать наиболее эффективное градостроительное решение.

Для определения методологии экологической техноёмкости урбанизированной территории характерны несколько научных подходов, из которых наиболее существенны территориально-градостроительный (определяется особенностью мероприятий по охране окружающей природной среды, намечаемых в научных и проектных работах по градостроительству), комплексный (достижение наибольшей полноты и комплексности как по горизонтали – охват возможно большего числа представленных на данной территории отраслей хозяйства, так и по вертикали – стремление наиболее полно и всесторонне рассматривать эти вопросы), биоэкологический (экономическое содержание проблемы поиска оптимальных воздействий на природу) и системный (признается обобщающим и является основой для применения территориально-градостроительного, комплексного, биоэкономического подходов) [2, 3].

Следуя принципам системного подхода, исследование вопросов охраны и улучшения окружающей городской среды можно построить по иерархическому принципу – от глобальной цели (или цели нулевого уровня) к составляющим ее подцелям первого уровня, затем к подцелям второго уровня и т.д. до тех пор, пока цели более низких уровней не дифференцируются на элементарные конструктивные задачи, решения которых могут обеспечить конкретные мероприятия. Все позиции выражаются в виде нормативных заданий и ранжируются по относительной важности [4].

Многокомпонентный и многоцелевой характер проблемы охраны и улучшения окружающей городской среды обуславливает применение методологического аппарата, основанного на системном (программно-целевом) подходе, который позволяет структурно выявить исходную проблему, наметить варианты ее решения и обосновать комплексную программу достижения поставленных целей. Важной стадией системного анализа состояния окружающей городской среды является разработка путей перехода от локальных оценок отдельных факторов к их комплексной оценке.

Экологическая ситуация в городе формируется в результате функционирования многих источников, большая часть которых может быть расположена непосредственно на городской территории («внутренние» источники), а также вне ее пределов («внешние» источники воздействия). Сочетание воздействия внутренних и внешних источников и определяет уровень антропогенной нагрузки в городе. Поэтому реальная экологическая ситуация в городе определяется не столько размещением самих источников, сколько размещением ареалов их воздействия. В связи с этим, важным представляется выявление ареалов воздействия на территории городов, а затем проведение комплексной оценки уровня и специфики воздействия в пределах ареалов.

Очевидно, большинство экологических проблем в Казахстане определяется промышленным производством и хозяйственной деятельностью в целом, а наиболее сложными являются урбанизированные территории. Это, в первую очередь, оказывает негативное воздействие на благосостояние и здоровье людей.

Особенно неблагоприятная экологическая ситуация сложилась в старых монопрофильных промышленных центрах, а также в городах, где основными градообразующими были предприятия сферы недропользования и металлургии. Тип эколого-экономического развития урбанизированных городских территорий в настоящее время можно определить, как техногенный. Это природоемкий тип развития, базирующийся на использовании искусственных средств производства без учета экологических ограничений.

Проводимая государственная политика индустриализации экономики Казахстана, темпы урбанизации ставят вопрос о качестве сложившегося роста и степени его устойчивости в долгосрочной перспективе. Есть основания полагать, что современные тенденции экономического развития Казахстана являются скорее «антиустойчивыми», сохранение этих тенденций формирует сейчас и закрепляет на будущее неустойчивый тип развития экономики страны. Эти тенденции проявляют себя, по крайней мере, в двух аспектах:

- отрицательные динамика и величины макроэкономических показателей, в которых учитывается фактор устойчивости;
- структурные сдвиги в экономике, увеличивающие удельный вес природоэксплуатирующих и загрязняющих отраслей.

Система расселения Казахстана с урбанистическими структурами регионального и локального уровня в перспективах своего развития имеет ряд серьезных экологических ограничений. В процессе изучения базовых концепций урбоэкологии выявлены четыре типа урбоэкологических ограничений:

- технологические ограничения;
- нормативные ограничения;
- правовые ограничения международного характера;
- экономические ограничения.

В рамках Концепции по переходу Республики Казахстан к «зелёной экономике» необходимо разработать механизмы для снижения вышеуказанных ограничений, предусмотреть возможности для системных преобразований в области охраны окружающей среды и рационального использования ресурсов.

1. Технологические ограничения, касающиеся проблемы комплексности и рациональности

использования минерально-сырьевых ресурсов, приводят к преждевременному выбыванию ряда месторождений, накоплению техногенных минеральных образований и, соответственно, снижению темпов экономического роста и социальной привлекательности городов и районов.

2. Нормативные ограничения, являющиеся основой для регламентации антропогенного воздействия промышленного производства на окружающую среду. Вследствие отсутствия научного обоснования ставок платежей, платежи природопользователей не учитывают ни государственных, ни региональных интересов в области рационального и комплексного использования природных ресурсов, что в конечном итоге негативно выражается в обеспечении устойчивости развития экономики. На законодательном уровне необходимо:

- Для группы санитарно-гигиенических нормативов (нормативы предельно-допустимых концентраций вредных веществ (ПДК), нормативы санитарных, защитных зон, предельно допустимых уровней радиационного воздействия, шума, вибрации, магнитных полей) пересмотреть перечень вредных веществ и для этого перечня установить научно-обоснованные нормы.

- Для группы производственно-хозяйственных нормативов, исходя из производственных мощностей в отраслевом разрезе, установить лимиты выбросов вредных веществ для каждого стационарного и передвижного источников загрязнения с учетом соответствия их уровня загрязнения аналогичному международному оборудованию или нормам (в противном случае предписывать замену или модернизацию технологии и оборудования).

- Для группы комплексных нормативов, определяющих допустимые нормы нагрузки на экосистему в целом с целью недопущения нарушения экологических функций окружающей среды антропогенным воздействием, необходимо разработать экологические паспорта городов и территорий с учетом первых двух групп нормативов.

3. Экономические ограничения являются синтезом первых двух типов ограничений и на практике выражаются в денежном выражении от системы экологических платежей до штрафов, взысканных с юридических и физических лиц, виновных в нарушении природоохранного законодательства, остановки производства, запрещения строительства и др.

Сопоставление величины экологической технoемкости и величины фактического техногенного воздействия на природную среду дает значение уровня экологической безопасности урбанизированной территории, т.е. состояния защищенности природной среды и жизненно важных интересов человека от возможного негативного воздействия хозяйственной и иной деятельности, чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера, их последствий.

Список использованных источников:

1. Перспективы окружающей среды ОЭСР на период до 2050 года: Последствия бездействия. OECD 2012/<http://www.oecd.org/>
2. Бобылев С.Н., Грицевич И.Г. Глобальное изменение климата и экономическое развитие. М.: ЮНЕП, WWF-Россия. 2005. 64 с.
3. Плотникова Л.В. Экологическое управление качеством городской среды на высокоурбанизированных территориях. – М.: АСВ, 2008. – 240 с.
4. Сазонов Э.В. Экология городской среды. – М.: ГИОРД, 2010. – 312 с.

Казбеков Т.Б.

к.э.н., доцент

Рыстамбаева Г.Н.

магистрант кафедры «Менеджмент».

КарГУ им. Е.А. Букетова

СУЩНОСТЬ И КЛАССИФИКАЦИЯ ОБРАБАТЫВАЮЩИХ ОТРАСЛЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Обрабатывающая промышленность – это отрасль, которая занимается обработкой или переработкой промышленного и сельскохозяйственного сырья. В отличие от добывающей промышленности, которая находит свой предмет труда в природе, обрабатывающая

промышленность имеет дело с предметами, которые уже сами являются продуктами труда. К обрабатывающей промышленности относятся предприятия по производству:

- чёрной и цветной металлургии;
- нефтехимических и химических продуктов;
- машин и оборудования;
- цемента и других стройматериалов;
- изделий деревообработки и целлюлозно-бумажной промышленности;
- продукции лёгкой промышленности;
- пищевой промышленности;
- предприятия по ремонту промышленных изделий [1].

Заводы и фабрики – основные предприятия обрабатывающей промышленности. Обрабатывающая промышленность – это основополагающий объект мировой индустрии. Как правило, она же - ведущий фактор экономического развития стран и их районов.

За последние десять лет роль и место обрабатывающей промышленности в социально-экономическом развитии стран и отдельных регионов и ее размещение явно изменилось. Сокращается доля обрабатывающей промышленности в валовом национальном продукте (ВНП), национальном доходе, а особенно в численности занятых в народном хозяйстве. Данная тенденция характерна для развитых стран, в которых снижается число занятых в обрабатывающей промышленности, так как возрастает роль третичного сектора экономики. Снижение происходит, прежде всего, в отраслях с низким уровнем техники и технологии.

О значимости функционирования обрабатывающей промышленности писали многие ученые.

- это исключительно промышленность обрабатывающая.

Согласно экономическому учению Адама Смита об индустриальной системе, промышленность, в широком смысле, включает в себя все главнейшие отрасли человеческой хозяйственной деятельности - земледелие, обрабатывающую промышленность, торговлю или обращение ценностей; промышленность в узком смысле

Структура обрабатывающей промышленности – это совокупность отраслей, объединенных по различным признакам.

Можно выделить следующие направления классификации обрабатывающей промышленности:

- по уровню технологичности;
- по видам производимой продукции;
- по сбыту продукции;
- по степени емкости использования ресурсов;
- в зависимости от исходного сырья;
- по преобладающим факторам размещения.

Классификация обрабатывающей промышленности представлена в соответствии с рисунком 1[2].

На базе технологического подхода с 1980-х гг., согласно классификации Организации экономического сотрудничества и развития, выделено три группы отраслей обрабатывающей промышленности:

- 1) высокотехнологичные отрасли (интенсивность НИОКР больше 4%);
- 2) среднетехнологичные отрасли (соответственно от 1 до 4%) с выделением средних высокотехнологичных и средних низко-технологичных отраслей;
- 3) низкотехнологичные отрасли (меньше 1%).

Позже данная классификация была дополнена группой отраслей по переработке ресурсов.

По видам производимой продукции обрабатывающая промышленность классифицируется на:

- местные отрасли;
- отрасли, производящие товары общего потребления;
- основные отрасли;
- обрабатывающие и сборочные отрасли.

По характеру сбыта продукции:

- экспортоориентированные;
- импортоориентированные.

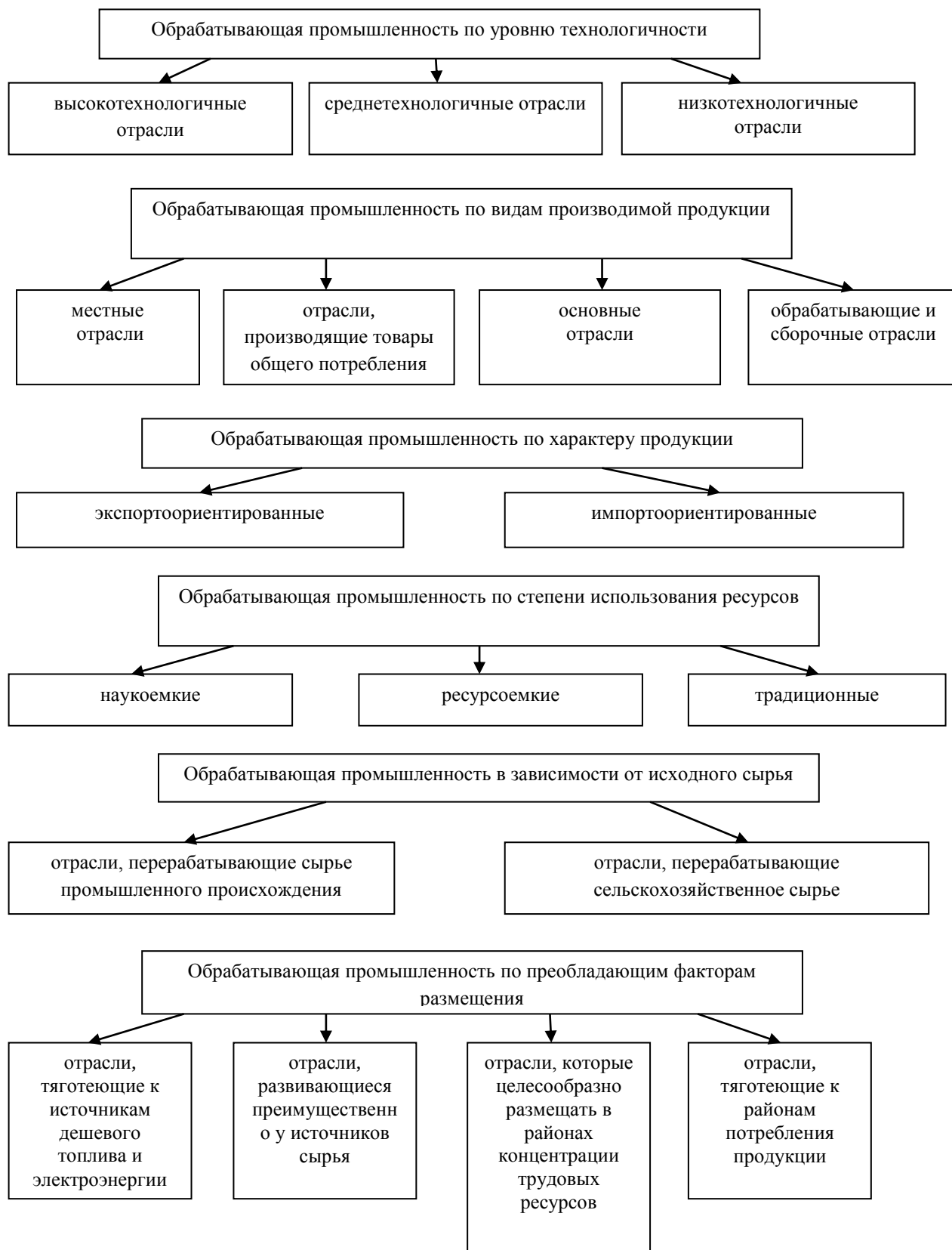

Рисунок 1. Классификация обрабатывающей промышленности

Примечание - Экономика организаций (предприятий): Учебник для вузов/Под ред. проф. В.Я. Горфинкеля, проф. В.А. Швандара. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003, с. 136

По степени использования ресурсов:

- наукоемкие;
- ресурсоемкие;
- традиционные.

В зависимости от исходного сырья обрабатывающая промышленность подразделяется на отрасли, перерабатывающие сырье промышленного происхождения (производство черных, цветных металлов и др.), и отрасли, перерабатывающие сельскохозяйственное сырье (мясная, сахарная, хлопчатобумажная и др.).

Применительно к обрабатывающей промышленности, где, собственно, и возникает проблема классификации отраслей, в расчетах обычно исходят из четырех основных групп производств по преобладающим факторам размещения:

- отрасли, тяготеющие к источникам дешевого топлива и электроэнергии;
- отрасли, развивающиеся преимущественно у источников сырья;
- отрасли, которые целесообразно размещать в районах концентрации трудовых ресурсов;
- отрасли, тяготеющие к районам потребления продукции.

Первая - энергоемкая - группа отраслей (производство синтетического каучука, химических волокон, смол и пластических масс, алюминиевая, магниевая, никелевая промышленность, тепловые электростанции) характеризуется тем, что доля топливно-энергетических затрат в себестоимости продукции высока (35-60%), и как правило, превышает затраты на сырье; капитальные вложения в энергетическую базу поглощают свыше 50 % капиталовложений в основное производство; удельный расход топлива и электроэнергии достигает максимальной величины, а сырья – значительно превышает вес готовой продукции.

Во второй - сырьевой - группе (черная металлургия, производство горного и металлургического оборудования, строительно-дорожных машин, азотно-туковая, сернокислотная, содовая, цементная, стекольная, целлюлозно-бумажная, кожевенная, сахаропесочная промышленность) затраты на сырье составляют 20-80% себестоимости продукции, превосходя топливно-энергетические; капитальные вложения в основное производство значительно больше, чем в энергетику; удельный расход сырья в несколько раз превышает вес готовой продукции.

Третья - трудоемкая - группа (приборостроение, радиотехника, станкостроение, переработка пластических масс, текстильная, трикотажная, обувная, швейная промышленность) отличается повышенной долей заработной платы, которая приближается к затратам на сырье и значительно превосходит топливно-энергетические; капиталовложения в основное производство намного больше, чем в энергетику; вес готовой продукции в расчете на одного работника, расход сырья, топлива, электроэнергии минимальный; удельный расход сырья около или немного больше единицы.

В четвертой - потребительской - группе отраслей (нефтепереработка, сельскохозяйственное машиностроение, резинотехническая, мебельная, железобетонных изделий, кирпичная, хлебопекарная, кондитерская, сахаро-рафинадная промышленность).

По уровню конкурентоспособности:

- конкурентоспособные на внешнем рынке (авиакосмические, атомная энергетика, черная и цветная металлургия, нефте- и газодобывающие, производство вооружений, программного обеспечения, частично - приборостроение);
- конкурентоспособные на внутреннем рынке (пищевые отрасли, автомобилестроение, производство тракторов, сельскохозяйственной, дорожной техники, нефтепереработка, судостроение, частично - легкая промышленность);
- остальные отрасли.

Учитывая вышерассмотренную классификацию, можно сделать вывод о том, что данная классификация может служить объектом изучения и анализа состояния обрабатывающей промышленности в разрезе отдельных отраслей.

Для подготовки статистической информации для сопоставления ее на международном уровне применяются классификаторы для идентификации экономической деятельности.

Видом экономической деятельности, согласно научной литературы является совокупность предприятий и организаций, для которых характерна общность сферы деятельности, выпускаемой продукции, технологии производства, использования сырья, основных фондов и профессиональных навыков работников.

В международной практике для идентификации экономической деятельности применяются различные виды классификаторов:

- Международная стандартная промышленная классификация всех видов экономической деятельности (ISIC: International Standard Industrial Classification of All Economic Activities). ISIC.

- иерархическая классификация видов экономической деятельности, составленная ООН, рекомендуемая для использования во всем мире. Действующая третья версия этой системы была одобрена в 1989 году.

- Статистическая классификация видов экономической деятельности в Европейском Экономическом Сообществе (NACE: Statistical Classification of Economic Activities in the European Community). NACE

- классификация видов экономической деятельности на Европейском уровне, соответствующая ISIC. Это классификация тех видов деятельности, которые создают продукцию. Классификация вступила в силу в 1990 году, стала обязательной в Европейском Союзе с января 1993.

- NAICS является новой Северо-Американской промышленной классификационной системой. Она заменила старую, действовавшую десятилетия, систему Стандартной Промышленной Классификации (SIC). Новая система обеспечивает лучший способ классификации отдельных видов бизнеса. Промышленный сектор структурирован так, чтобы выделить современные высокотехнологичные направления.

Система NAICS принята США, Канадой и Мексикой для представления сравнимых статистических данных. Общий принцип системы: отрасли промышленности, которые используют сходные производственные процессы, группируются вместе. Предусмотрено обновление системы каждые 5 лет. Впервые статистические данные в этой системе были представлены в 1997 году[3].

В Республике Казахстан до 1999 года действовал Общесоюзный классификатор отраслей народного хозяйства (ОКОНХ), затем был принят Общий классификатор видов экономической деятельности ГК РК 03 - 99, который был заменен приказом Комитета по стандартизации, метрологии и сертификации Министерства индустрии и торговли Республики Казахстан от 30 декабря 2003 года №542 новой версией ОКЭД, который содержит аутентичный текст классификатора видов экономической деятельности Европейского сообщества (NACE Rev.1.1).

Следует отметить, что в географии обрабатывающей промышленности основная особенность заключается в том, что в развитых странах стало преобладать частичное выравнивание степени промышленного развития на разных уровнях, т.е. район в отдельной стране, страна и крупный регион. На сегодняшний день предприятия обрабатывающей промышленности стали строить не в крупных городах и агломерациях, а за чертой городов. И это привело к снижению роли крупных городских агломераций в доле развития обрабатывающей промышленности.

В индустриально развитых странах сдвиги в размещении обрабатывающей промышленности порой практически не заметны, так как территориально-производственная структура уже сформирована и почти весь прирост продукции достигнут путем повышения производительности труда. В развитых странах, которые имеют огромные территории, пространственные изменения в размещении отрасли происходят намного значительнее. Главным образом это заметно, в районах, где идет активное промышленное освоение новых или же труднодоступных мест.

Именно богатейшие минеральные ресурсы во всех этих случаях служат главным фактором в территориальных сдвигах производства. Вслед за добывающей промышленностью идет обрабатывающая промышленность в эти районы.

Наблюдается, что к территориальному отрыву обрабатывающей промышленности от топливно-сырьевых баз привело снижение транспортных издержек. Та как снизился фактор сырьевой зависимости из-за развития новых видов транспорта. Исходя из этого, странам, которые не богаты топливно-сырьевыми ресурсами, удалось создать масштабную современную обрабатывающую промышленность, так как проблема нехватки ресурсов ушла на второй план.

Практически в одно время выросло значение транспортно-географического положения. Этот фактор осуществил сдвиг к морю обрабатывающей промышленности. Ориентируясь на дешёвую рабочую силу, этот момент поспособствовал росту обрабатывающей промышленности в «странах новой индустриализации».

Но, обрабатывающая промышленность наносит значительный урон природной среде, происходит загрязнение окружающей среды, усиливается рост экологической взаимозависимости стран. Из ее отраслей наиболее негативно влияют на природную среду такие производства, как:

- нефтепереработка;
- химическая промышленность;
- металлургия;
- целлюлозно-бумажная промышленность;
- производство цемента, резинотехнических изделий;
- отрасли пищевой промышленности.

Исходя из того, что развитые индустриальные страны показывают высокие темпы урбанизации и индустриализации, так как именно они дают весомую нагрузку природной среде, в связи с этим возникает острая экологическая проблема [4].

Следует отметить, что внедрение ресурсо-и энергосберегающих технологий в обрабатывающей промышленности стало одним из приоритетных направлений в политике сохранения окружающей среды. Экологический фактор размещения все более приобретает первостепенное значение, оказывает все большее влияние на размещение промышленности в развитых странах.

Список использованных источников:

1. Е.Ф. Борисов Хрестоматия по экономической теории, Москва, Юрист, 1997 г.
2. Экономика организаций (предприятий): Учебник для вузов/Под ред. проф. В.Я. Горфинкеля, проф. В.А. Швандара. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003, с. 136
3. Industrial Development Report.Competing Through Innovation and Learning. – Vienna: UNIDO, 2002. P. 30.
4. Галиев С.Ж., Жумабекова С.А., Шукитова Э.Б. АО «Казахстанский институт развития индустрии». KAZENERGY 2005-2011.

***А.К. Кинжибекова**
директор департамента
Инновационного Евразийского университета
канд. техн. наук,
Казахстан, г. Павлодар*

ОПЫТ ВНЕДРЕНИЯ ДУАЛЬНОЙ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Кардинальное обновление технического и технологического парка промышленности РК в соответствии с инновационным курсом развития экономики Республики требует совершенствования системы подготовки инженерных кадров. В этом отношении важное место в настоящее время уделяется системе дуального образования.

Основой дуальной системы является параллельное обучение в учебном заведении и на предприятии. Это позволяет решить главную проблему высшего образования - разрыв между вузовской теорией и практикой современного производства.

Если проанализировать состояние вопроса о внедрении дуальной системы обучения, то можно констатировать следующее. Более ста организаций технического и профессионального образования (ТиПО) и предприятий Казахстана внедряют элементы дуального обучения (в таких отраслях, как сельское хозяйство, транспорт, металлургия и машиностроение, нефтегазовое и химическое производство и др). Предприятиями предоставлено 170,3 тыс. рабочих мест для практики, 5,1 тыс. мест заказа на обучение и стипендии за счет средств работодателей [1].

МОН РК совместно АО «Фонд национального благосостояния «Самрук-Қазына» (далее - АО «Самрук-Қазына») 29 июня 2012 года была проведена совместная Республиканская конференция «Образование и бизнес - вместе во благо страны» в г. Астана. На конференции подписан Меморандум между МОН РК и АО «Самрук-Қазына» о сотрудничестве по вопросам подготовки, переподготовки и повышении квалификации кадров.

В рамках данного меморандума 12 сентября 2012 года заключили трехсторонние соглашения 6 компаний АО «Самрук-Қазына» (АО «Павлодарский нефтехимический завод», АО «KEGOC», АО «НАК «Казатомпром», АО «Казахтелеком», АО «Фонд недвижимости «Самрук-Қазына», АО «НК «Қазақстан Темір Жолы»), договора с 22 учебными заведениями ТиПО по сотрудничеству в области подготовки кадров по сотрудничеству в области подготовки кадров [2].

Во исполнение поручения Главы Государства, данных на XIX сессии Ассамблеи народа

Казахстана утвержден Совместный План мероприятий по внедрению дуальной системы обучения рабочих кадров в компаниях АО «Самрук-Қазына». В рамках подписанного многостороннего соглашения между МОН РК, АО НК «Қазақстан Темір Жолы» и 17 учебными заведениями железнодорожного профиля практическое обучение прошли 137 студентов колледжей в феврале текущего года на базе Центра технологий на транспорте АО «НК «Қазақстан темір жолы».

Но все вышеперечисленные успехи в вопросе внедрения дуальной системы обучения коснулось только технического и профессионального образования. Для высшего образования данный аспект в подготовке кадров остается пока в стадии разработки. И у этой проблемы есть несколько причин.

Во-первых, действующие государственные стандарты обучения в области высшего образования создают определенные рамки и ограничения касаясь объема учебной нагрузки и ее продолжительности.

Во-вторых, дуальная система предусматривает вовлечение в процесс подготовки кадров промышленных предприятий, которые должны идти на значительные расходы времени, усилий и средств по обучению студентов. Многие предприятия еще не готовы идти на этот шаг.

В 2012-2013 учебном году в соответствии со Стратегическим планом развития Инновационного Евразийского университета на дуальную технологию подготовки переведены студенты 3 курса Инженерной Академии специальности 5В071700 «Теплоэнергетика».

Основной целью внедрения дуальной системы в вузе является повышение конкурентоспособности выпускников технических специальностей путем максимальной адаптации учебного процесса к требованиям компетентностной модели подготовки молодых специалистов и потребностям профессиональной сферы их трудоустройства. Реализуется система через механизм непрерывного вовлечения работодателей в процесс закрепления и углубления полученных в вузе знаний и формирования студентами практических профессиональных навыков и умений [3].

Эти основополагающие требования дуальной системы обеспечиваются за счет увеличения целевой направленностью на формирование у студентов по циклу изучаемых дисциплин профессиональных компетенций, навыков и умений. Однако внедрить дуальную систему подготовки специалистов в полном объеме сложно. В 2012-2013 учебном году на первом этапе были внедрены отдельные элементы дуальной системы.

Дуальная система обучения для студентов специальности «Теплоэнергетика» внедрялась со второго семестра третьего курса. Это объясняется тем, что к этому времени студенты полностью изучают циклы общеобразовательных и базовых дисциплин и приступают к изучению профилирующих дисциплин.

Для студентов специальности «Теплоэнергетика» был принят академический календарь учебного процесса, построенный таким образом, что в течение семестра чередуются четыре мини-семестра: два мини-семестра теоретической подготовки (учебных модулей) в университете и два практических мини-семестра (практических модулей) на предприятиях города и области. Продолжительность теоретических мини-семестров – 6 недель, практических мини-семестров – 3 недели.

Учебный процесс во время практических мини-семестров не прерывается, один день в неделю ведутся занятия в соответствии с учебным планом.

В 2012-2013 учебном году студенты специальности 5В071700 «Теплоэнергетика» в рамках реализации дуальной системы обучения проходили практические мини-семестры в АО «Евразийская энергетическая корпорация» (Аксуская ТЭС). Непосредственно практика на рабочих местах предварялась теоретическим обучением в учебном центре. Студенты прослушали курс лекций по основам промышленной безопасности на станции, по окончании, которого успешно сдали экзамен. Затем студенты были распределены по цехам, согласно выданным заданиям. За каждым студентом были закреплены руководители практики от предприятия. Практическая работа на станции также совмещалась с теоретическим обучением на компьютерных тренажерах-симуляторах в учебном классе ТЭС. Данные тренажерные комплексы полностью дублируют реальное оборудование станции. Благодаря тренажерным комплексам студенты смогли углубить свои теоретические знания в вопросах работы основного и вспомогательного оборудования ТЭС, проследить всю технологическую цепочку, а также моделировать работу станции при различных условиях работы оборудования.

В 2013-14 учебном году АО «Евразийская энергетическая корпорация» (Аксуская ТЭС) и

Инновационный Евразийский университет активизировали совместную деятельность по реализации второго этапа внедрения дуальной системы обучения. Согласно данной программе были проведены следующие мероприятия:

1) Подписано консорциальное соглашение между АО «Евразийская энергетическая корпорация» (Аксуская ТЭС) и Инновационным Евразийским университетом, в рамках которого оговорены условия совместной работы.

2) Ведущие преподаватели образовательной программы «Теплоэнергетика» прошли производственную стажировку на Аксуской ТЭС. Программа стажировки включала в себя посещение основных цехов предприятия, подробное изучение современного оборудования станции, изучение должностных инструкций персонала, обслуживающих оборудование станции.

3) Разработан и согласован учебный план и академический календарь специальности 5В071700 «Теплоэнергетика», согласно которым в течение 3 и 4 курсов обучения студенты пройдут 11 мини семестров: 6 теоретических и 5 практических циклов. Общая продолжительность практических мини-семестров составит 22 недели, что значительно больше длительности практики на этих курсах по предыдущим программам.

4) Разработана и согласована с предприятием программа дуального обучения студентов по цехам: котлотурбинный цех (котельное отделение, турбинное отделение, отдел электрофильтров), цех химической очистки воды, цех ремонта систем управления, цех тепловой автоматики и измерений. По каждому цеху разработаны вопросы, подлежащие изучению, соответствующие компетенции студентов, получаемые при освоении данных вопросов, задания, выполняемые непосредственно на предприятия и задания, выносимые на самостоятельное изучение.

5) На время практических мини-семестров студенты будут работать на минимальных оплачиваемых должностях, что позволит им компенсировать затраты на поездку и питание.

Все эти мероприятия призваны дать толчок развитию дуального обучения в ВУЗах Казахстана и позволят студентам не только приобретать практические навыки, знакомиться со средой своей будущей профессиональной деятельности, но уже с третьего курса определиться с темой дипломной работы и целенаправленно проводить исследования по ее отдельным аспектам.

Подобное сочетание теории и практики непосредственно на рабочем месте позволяет сформировать у студентов профессиональные компетенции и сделать его востребованным и конкурентноспособным на рынке труда.

Список использованных источников:

1. Опыт работы по внедрению дуальной системы в техническом и профессиональном образовании // II Республиканский форум «Изучение опыта работы по внедрению дуальной системы обучения в ТиПО», г. Темиртау, 2012г.

2. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы. Утверждена Указом Президента Республики Казахстан от 7 декабря 2010 года № 1118 zakon.kz

3. Стратегический план Министерства образования и науки Республики Казахстан на 2011-2015 годы // zakon.kz/141156-zakon-respubliki-kazakhstan-ot-27.html

Клишина М.В.

к.ф.н., профессор КЭУК

Клишина Е.А.

магистр, м.н.с. НИИ ЭПИ КЭУК

РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ТРУДОВОЙ СФЕРЫ В ДОСТИЖЕНИИ СОЦИАЛЬНОГО СОГЛАСИЯ

Международно-правовое регулирование труда составляет существенную часть международного публичного права и одновременно занимает особое место в системе трудового права любого государства. В литературе существует несколько определений международно-правового регулирования отношений труда. Так, например, Черняева Д.В. подчеркивает, что международно-правовое регулирование социально-трудовой сферы носит комплексный характер и фактически является подотраслью одновременно двух отраслей права - трудового и

международного публичного, в задачи которой входит установление и реализация модельных подходов к правовому регулированию социально-трудовых вопросов в рамках того или иного международного сообщества [1, 2]. В свою очередь Орловский Ю.П.[3-7] под международно-правовым регулированием труда понимает регламентирование с помощью международных соглашений государств вопросов, связанных с применением труда, улучшением его условий, охраной труда, защитой индивидуальных и коллективных интересов работников. Некоторые ученые называют международно-правовое регулирование труда важным фактором, характеризующим социальную действительность современного целостного и взаимозависимого мира. Другие определяют как установленную международными актами систему стандартов по регулированию труда, которые государства, присоединившиеся к соответствующему международному договору, используют в национальном трудовом законодательстве.

Итак, международно-правовое регулирование труда в общем смысле - это регулирование условий труда и охраны законных прав работников посредством международных соглашений. Оно рассматривается как одна из разновидностей защиты прав человека, институт, который в настоящее время успешно утвердился в современном трудовом праве. Большинство ученых отмечают, что предмет национального и международного трудового права совпадает: это трудовые и иные, непосредственно связанные с ними отношения.

Традиционно к ним относят отношения по содействию занятости и трудоустройству, организационно-управленческие отношения работников с работодателем и профсоюза с работодателем, отношения по надзору и контролю за соблюдением трудового законодательства и охраны труда, социально-партнерские отношения, отношения по профессиональной подготовке и переквалификации работников, отношения по материальной ответственности работников и работодателей, а также по разрешению трудовых споров.

История становления и развития международных трудовых норм может быть представлена в следующих основных этапах:

1)первоначальный этап (1904-1918гг.) — это период до образования Лиги Наций и Международной организации труда, который можно назвать временем зарождения международных трудовых норм (так называемого международного рабочего права);

2)второй этап — период с 1919 по 1944г. После окончания Первой мировой войны и переустройства послевоенной Европы начались процессы перемещения капитала и людских потоков. Образуется МОТ. Позже появляются и другие международные организации, так или иначе затрагивающие своей деятельностью международный аспект регулирования в сфере трудовых отношений. Международные трудовые нормы, принимаемые в обозначенный период, в основном носят общий характер — это нормы о принудительном труде, пределах рабочего времени, труде женщин и его ограничениях, труде подростков, страховании по болезни, инвалидности, потере кормильца, безработице, профессиональных заболеваниях, о бюро найма;

3)третий этап — период с 1945 по 1976г., когда МОТ также отреагировала на вызовы времени. Одним из важных документов того времени является Декларация «О целях и задачах Международной организации труда» (Филадельфия, 10 мая 1944г.) [8];

4)четвертый этап — 1977–1992 гг. В 80-е годы в новых исторических и экономических условиях МОТ принимает Трехстороннюю декларацию принципов, касающихся многонациональных корпораций и социальной политики (Женева, 16 ноября 1977г.) [9] и другие документы;

5)пятый этап (1993–2000гг.) характеризуется развитием международного нормотворчества в сфере труда. В этот период к нормотворческой деятельности МОТ и ООН в области труда присоединяется Европейский Союз, а позже Содружество Независимых Государств, Союзное государство России и Беларуси, Евразийское экономическое сообщество. МОТ принимает Декларацию «Об основополагающих принципах и правах в сфере труда» 1998г. [10];

6)Шестой этап — с 2001г. по настоящее время. Основными направлениями в развитии международных трудовых норм в этот период можно назвать следующие: занятость; недопущение дискриминации; решение проблем детского труда; трудовая реабилитация инвалидов; развитие социального партнерства; решение проблем работников-мигрантов и членов их семей; гендерное равенство; деятельность ТНК в сочетании с государственной политикой и международными стандартами.

В этот период МОТ принимает Декларацию о социальной справедливости в целях справедливой глобализации (Женева, 10 июня 2008г.) [11], Глобальный пакт о рабочих местах

(Женева, июнь 2009г.) [12]. Декларация о социальной справедливости в целях справедливой глобализации представляет собой выражение доверия к МОТ, она строится на ценностях и принципах, воплощенных в Уставе МОТ, и усиливает их в целях нахождения ответов на вызовы XXI-го столетия. Она отражает уверенность МОТ в современности ее видения и актуальности ее мандата и является убедительным подтверждением того, что Организация полна решимости выполнять взятые на себя обязательства.

Декларация появилась в период широко распространенной неуверенности в сфере труда, все новых проявлений нарушений прав работников, растущей озабоченности в отношении процесса глобализации и необходимости того, чтобы международные организации прилагали значительно более слаженные усилия, направленные на решение этих вопросов. В первую очередь, в ней подчеркивается уникальное сравнительное преимущество МОТ и ее законные права, основанные на принципах трипартизма, а также на богатом и взаимоподкрепляемом практическом опыте ее трехсторонних участников – правительств и организаций работодателей и работников – в деле проведения экономической и социальной политики, оказывающей воздействие на жизнь всех людей. В ней также напоминает о непреходящей прочности методов ее работы, построенных на принципах социального диалога и рассматриваемых в качестве основы достижения консенсуса, что является свидетельством надежды в мире, в котором стало столь трудно поддерживать диалог.

10 июня 2008г. в Женеве на 97-й сессии Международной конференции труда была принята Декларация Международной организации труда «О социальной справедливости в целях справедливой глобализации».

В Декларации заявлено о всемирном характере Программы достойного труда: все государства-члены Организации должны проводить политику, направленную на решение стратегических задач в таких областях, как занятость, социальная защита, социальный диалог и права в сфере труда. В ней подчеркивается, что эти задачи неразрывно связаны между собой, взаимозависимы и взаимодополняемы, благодаря чему усиливается роль международных трудовых норм в качестве важнейших средств их решения [11,с.2-3].

Очевидно, международное трудовое право устанавливает и применяет типовые подходы к правовому регулированию социально-трудовых вопросов в рамках всего международного сообщества, которое, в свою очередь, направлено на решение таких актуальных проблем, как достижение социального мира, повышение качества жизни людей, обеспечение достойной заработной платы и благоприятных условий труда, а также формирование социального государства в каждой стране.

Глобализация, приобретающая всеобъемлющий характер, затронула и область трудовых отношений, в том числе в РК. Это породило новые тенденции – трудо-правовую интеграцию государств, унификацию правовых стандартов в сфере труда, механизмов обеспечения контроля за их реализацией, с одной стороны, и стремление к сохранению устоявшихся в государствах особенностей правового регулирования труда, с другой.

Глобальная экономика должна быть нацелена на улучшение условий труда и жизни людей. МОТ формулирует основные минимальные стандарты, обращенные ко всем государствам. Таким образом, международные трудовые нормы способствуют единообразию в обеспечении уровня защиты трудовых прав работников[13, р.10; 14,с.3-13; 11]. Реализация этой задачи не может не отражаться на развитии трудового законодательства РК в силу своей социальной направленности. Одна из основных тенденций модернизации современной правовой системы – усиление взаимодействия международного и национального права.

В каких условиях оказался мир на пороге XXI столетия? Есть ли какие-то представления, на которых может строиться стратегия организации вообще и коммерческого предприятия в частности? Есть ли какая-то опора?

Они, по своей сути, они не имеют отношения к экономике, а относятся скорее к социальной и политической сфере. П.Друкер называет эти новые реалии:

- 1.Резкое снижение рождаемости в развитых странах.
- 2.Изменения в распределении располагаемого дохода.
- 3.Изменение определения эффективности.
- 4.Глобализация конкуренции.

5.Растущее несоответствие между экономической глобализацией и политической разобщенностью.

Глобализация и быстро меняющиеся рынки заставляют предприятия создавать многочисленные стратегии с целью сохранения и расширения своих конкурентных преимуществ. Кризис еще больше подчеркнул необходимость требуемых корректировок и ускорил их темпы. Учитывая значительное влияние, которое постоянные корректировки могут оказывать на рабочую силу, предприятиям и обществу в целом, важно, чтобы они сопровождались соответствующими формами социального диалога на всех уровнях, что позволит эффективно реагировать на вызовы, связанные с этими внешними факторами давления.

Ряд международных организаций и многосторонних агентств высказали заинтересованность в содействии достойному труду и во включении этой концепции в собственные программы и политику.

Принятием Глобального пакта о рабочих местах и его одобрением органами Организации Объединенных Наций и лидерами Группы двадцати, а также его включением в совместные антикризисные инициативы системы Организации Объединенных Наций было заострено внимание на важности Программы достойного труда. В результате укрепления рабочих взаимосвязей с многосторонними и региональными органами в посткризисный период, в том числе с Азиатским банком развития, Международным валютным фондом (МВФ), Организацией экономического сотрудничества и развития (ОЭСР), Всемирным банком и другими агентствами, достойный труд в качестве политической цели получил еще более широкое признание.

Нобелевский лауреат в области экономики Пол Кругман прямо заявил, что рынок, построенный на аморальных ценностях, себя не оправдал. А генеральный секретарь ООН Пан Ги Мун распространил послание, в котором среди важнейших причин нынешнего глобального кризиса назвал алчность и коррупцию.

Происходящие в мире глобальные процессы требуют усиления роли международного права, которое уже выработало общепризнанные принципы и нормы, определяющие место и роль человека в сфере труда. Особое значение приобретают семь инициатив, предложенных Генеральным директором Гаем Райдером на 102 сессии в ознаменование столетнего юбилея МОТ, который состоится в 2019 году:

- в отношении административного руководства и управления МБТ;
- инициативу, касающуюся норм;
- «зеленую» инициативу;
- инициативу в отношении предприятий;
- инициативу по искоренению бедности;
- инициативу по трудящимся женщинам;
- инициативу о будущем сферы труда.

Список использованных источников:

1. Черняева Д. В. Международные стандарты труда. Международное публичное трудовое право. Издательство: КноРус, 2010 г., 232 стр.
2. Черняева Д.В. Мировой кризис и трудовые отношения. «Трудовое право», 2009, N 12
3. Орловский Ю. П. Перспективы реформирования трудового законодательства Кадровик. Трудовое право для кадровика. 2011. №10. С. 10-15.
4. Орловский Ю. П. Правовое регулирование трудовых отношений в современных условиях// Хозяйство и право. 2011. №2. С.48-52.
5. Орловский Ю. П. Изменение трудового законодательства - вопрос времени// Трудовое право. 2011. №11. С.5-14.
6. Орловский Ю. П. Основные направления совершенствования трудового законодательства в современных экономических условиях.// В кн.: Актуальные проблемы трудового законодательства в условиях модернизации экономики / Отв. ред.: Ю. П. Орловский. – М. : Юстицинформ, 2012. С.7-30.
7. Орловский Ю.П., Нуртдинова А.Ф., Чиканова Л.А. 502 актуальных вопроса по Трудовому кодексу Российской Федерации: комментарии и разъяснения. Практич. пособие. - 3-е изд., перераб. и доп. – «Издательство Юрайт», 2010 г.
8. Устав Международной организация труда и Регламент Международной конференции труда. Женева: Международное бюро труда, 1996. С. 23 - 25.
9. Трехсторонняя декларация принципов, касающихся многонациональных корпораций и

социальной политики. Женева, 2001. С. 1–21.

10. Российская газета. 1998. 16 дек.

11. Декларация МОТ о социальной справедливости в целях справедливой глобализации. Международное Бюро Труда. Женева, 2008.

12. URL: http://www.ilo.org/public/russian/region/eurpro/moscow/news/2009/ilc98cpi_r3_200906_ru.pdf (дата обращения: 26.01.2011). 11.08.2014

13. Rules of the Game. A brief introduction to International Labour Standards International Labour Organization. 2009. P. 10;

14. Конвенция Содружества Независимых Государств о правах и основных свободах человека (Минск, 26 мая 1995г.)//Бюллетень международных договоров. 1996. № 6. С. 3-13.

Клишина М.В.,

к.ф.н., профессор КЭУК

Клишина Е.А.

магистр, м.н.с. НИИ ЭПИ КЭУК

К ГЛОБАЛЬНЫМ МАРШРУТАМ БУДУЩЕГО, ДЕТЕМИНИРОВАННЫМ ЭКОНОМИКОЙ, МОРАЛЬЮ И ЦЕЛЯМИ БЕЗОПАСНОСТИ

В настоящее время некоторыми исследователями признается, что экономика стран (и общество в целом) в своем развитии проходят шесть стадий, которые определяются главными отраслями, ресурсами и товарами, предпрещающими экономический рост. Этими стадиями являются[1]:

- Доиндустриальная (главная роль принадлежит сельскому хозяйству).
- Индустриальная (главная роль принадлежит промышленности).
- Постиндустриальная (на первое место выходит сфера услуг).
- Информационная экономика (экономическое развитие обеспечивается в первую очередь информационными системами и технологиями).
- Экономика знаний (ведущую роль в экономике начинают играть нематериальные активы и интеллектуальная собственность).
- Креативное или инновационное общество (главную роль в развитии общества играют новые идеи и инновации).

Даже не соглашаясь в частности с указанной периодизацией, приходится признать, что инновационная экономика не противостоит индустриализации, а является ее следующим этапом – этапом технологизации мышления, можем ли мы рассчитывать, что, не ставя перед собой задачи неоиндустриализации, мы войдем в экономику знаний, в инновационное общество.

Кризисы и подъемы – так было всегда. Но как выходили из кризиса государства и общества в разные исторические периоды? Как мы будем выходить из кризиса сегодня?

Во время Великой депрессии на Западе в 1929–1933 гг. производство упало в среднем на 38%, 27 млн. человек лишились работы. СССР смог купить дешевевшие машины, привлечь западных инженеров к созданию заводов-гигантов. Как, почему и зачем развивалась советская экономика, наследниками которой мы являемся? Могут ли быть нам полезны ее история, достижения и просчеты?

В декабре 1927г. состоялся XV съезд ВКП(б), который одобрил проведенную Политбюро ЦК ВКП(б) работу по подготовке страны к обороне. В выступлении Наркома по военным и морским делам К.Е. Ворошилова была четко изложена установка на всестороннюю милитаризацию экономики СССР в связи с приближением войны. Ворошилов выделил следующие первоочередные задачи партии в этом направлении [2]:

1. Пятилетний план народного хозяйства должен исходить из неизбежности вооруженного нападения на СССР и, следовательно, из необходимости в меру материальных ресурсов организации такой обороны Советского Союза, которая обеспечила бы победоносный отпор объединенным силам наших вероятных противников.

2. Индустриализация страны предопределяет обороноспособность СССР. Но именно поэтому военные соображения должны внести свои коррективы в конкретные планы промышленного строительства. В частности:

- а) районирование промышленности должно соответствовать требованиям стратегической

безопасности;

б) металлургия, черная и особенно цветная, уже в ближайшие годы должна обеспечить минимальные потребности обороны;

в) общий план развертывания промышленности должен предусмотреть вложение достаточных средств в те отрасли, которые являются наиболее узкими местами в нашем хозяйстве и обороне (авто- и тракторостроение, химия и т. п.).

3. Развитие сельского хозяйства должно предусмотреть возможно быстрое разрешение сырьевой проблемы на основе внутреннего производства, освобождая нас таким путем от импорта и иностранной зависимости.

Размещение новых промышленных предприятий по территории страны и более широко – разработка планов первой пятилетки и программы индустриализации в целом определялись в этот период в СССР не экономической выгодой, а задачами развития ВПК. При размещении производительных сил по территории страны предлагается создание 2-го стратегического эшелона оборонных (в данном случае угольно-металлургического профиля) предприятий на Урале; планировалось развертывание 3-го, и 4-го, и 5-го – в Казахстане, Сибири, на Алтае, Дальнем Востоке.

В 1929-1940 гг. был создан идеологический и материальный фундамент СССР как мировой сверхдержавы, способной реализовать собственный проект мироустройства. Масштабы экономики страны возросли в 4 раза. Среднегодовые темпы прироста национального дохода составляли в среднем 12.2%, продукции промышленности – 14.5% в год, темпы прироста сельского хозяйства падали на 2,5% в год

Капиталовложения аккумулировались, прежде всего, в машиностроении, в первую очередь, военном. Успехи довоенной модернизации были достигнуты ценой перенапряжения общества и экономики, сопровождавшегося огромными жертвами и потерями. За это советскому народу пришлось заплатить страшную цену. Произошло абсолютное снижение общего уровня благосостояния населения, резкое отставание потребительского сектора экономики. В 1926 г. семья рабочих и служащих из двух человек могла купить на зарплату 3 стандартных набора из 15 продуктов питания, в конце 1930-х годов – 1–1,5 набора.[3]. За 1928-1940 гг. сокращение потребления отдельных продуктов питания достигло 10-30%.

В 1929-40 годы за счет миграции из деревни в город и вымирания численность занятых в сельском хозяйстве сократилась с 53.7 до 34.1 млн. человек (почти на $\frac{1}{3}$). Важную роль в успехах индустриальной модернизации сыграл дешевый принудительный труд. К 1940 г. за счет такого труда производилось 28-30% национального дохода страны, 35-37% экспортных ресурсов (зерна, лесопроductов и др.) [4]

Итоги первого мобилизационного этапа индустриализации по производству ресурсов, составляющих основу индустриального уклада: СССР к началу войны вплотную приблизился к ведущим европейским странам[5]. Вокруг структурно-технологического ядра складывался слой обеспечивающих производств, в который вошли черная металлургия, энергетика, химия, лесная промышленность, ремонт машин и оборудования, капитальное строительство и др. Его отличительной особенностью стали трудоемкие технологии, ориентированные на массовый приток рабочей силы из деревни. Доля расходов на оборону в госбюджете выросла с 5,4% в 1-й 5-летке до 12,7% - во 2-й и до 25,4% в 3-й [5;6;7].

Второй послевоенный этап индустриализации обеспечил создание ядра развития отраслей, обеспечивающих повышение уровня жизни населения. В 1950-60-е годы динамика валовой продукции машиностроения опережала общий рост промышленной продукции. Внутри самого машиностроительного комплекса опережающими темпами увеличивалось производство потребительских товаров длительного пользования и военной продукции. На рубеже 50-х гг. предельно жестко проявилась необходимость возврата социального долга, накопленного за годы довоенной индустриализации и войны. Социальная и политическая обстановка требовали переориентации экономики на повышение благосостояния населения.

В 1950-1960-е гг. произошло переключение экономики на новый вид массовых ресурсов «универсального назначения» - с труда на энергоносители. Это позволило преодолеть ограничения экономического роста из-за нехватки трудовых ресурсов и поддержать его динамику за счет ускоренной разработки природных запасов топлива. Электрификация экономики позволяла также решать задачу перевода индустриальной системы на технологии следующего поколения. Она обеспечивала прогрессивные сдвиги в балансе конструкционных материалов

(опережающий рост химического сырья, цветных металлов), развитие ядерных технологий, перевод транспорта на электрическую тягу и др. Замещение труда энергией осуществлялось в рамках ускоренной электрификации производственно-технологического аппарата. Основными объектами электрификации стали секторы, которые в наибольшей степени испытывали недостаток рабочей силы - строительство и сельского хозяйства.

Модернизация 50-х и 60-х гг. стала одним из наиболее успешных периодов в развитии советского народного хозяйства. Экономический рост, хотя и замедлился по сравнению с предвоенным 10-летьем, оставался устойчивым и динамичным. Его темпы составили 6-8% в год, заметно превышая соответствующие показатели большинства развитых стран Запада. Тем не менее, динамичное экономическое развитие позволило осуществить качественные приращения:

- 1) рост благосостояния населения,
- 2) выход на новую стадию технологического развития,
- 3) достижение военно-стратегического паритета сверхдержав,
- 4) формирование интегрированной хозяйственной системы в рамках СЭВ.

Второй этап индустриализации характеризуется созданием общества массового потребления.

В 1962 г. планировалось изготовить 22 тыс. металлорежущих станков, 35,5 тыс. тракторов, 438 тыс. мотоциклов и мотороллеров, 1450 тыс. велосипедов, 342,5 тыс. холодильников, 804 тыс. стиральных машин, 150 тыс. швейных машин, 3175 тыс. часов, 2150 тыс. телевизоров, 4765 тыс. радиоприемников. В общем объеме производства предприятий ВПК мирная продукция в 1962 г. составляла 42%, в авиапромышленности – 25%, в судостроении – 40%

Создание единой хозяйственной системы стран-членов СЭВ, наложившее сильнейший отпечаток на развитие национальных хозяйств этих стран, шло по принципу ресурсно-продуктовой и структурно-технологической дополняемости. На структурно-технологическом уровне происходила взаимная адаптация технологических аппаратов СССР и социалистических стран под совместную ресурсную базу, стандарты качества и т.д.

В развитых странах решительный поворот к наукоемким, или «цифровым», технологиям произошел еще в середине 70-х гг. XX в. В СССР же вместо поворота к неоиндустриализации последовали вначале известные метания (ускорение, а потом перестройка), затем они сменились разрушительными крайностями. Страна потеряла и время, и место в международном технологическом обмене, и экономическую систему, способную наиболее эффективным образом концентрировать материальные, трудовые, научные и финансовые ресурсы на стратегически приоритетных направлениях промышленного подъема. Многие отрасли и комплексы откатились к деиндустриализации, особенно в сфере тяжелой и обрабатывающей промышленности. Под вопросом оказались даже космический и авиационный статус России и Казахстана.

Вызовы XXI века – комплексные проблемы. Особый интерес представляет положение о глобальном кризисе начала XXI в. как цивилизационном кризисе, предшествующем цивилизационной революции, итогом которой будет становление сначала в авангардных странах, а затем и по всей планете постиндустриальной интегральной цивилизации. Вызов XXI века, напрямую обращенный к образованию, состоит в том, чтобы пробудить естественные функции образования как важнейшей сферы познания, формирования, коррекции, а в необходимых случаях и преобразования менталитета и личности, и социума в целом, без этого невозможна экономика знаний. Суть другой важнейшей составляющей вызова грядущего XXI века состоит в необходимости осознания глубинных оснований движущих сил развития цивилизации и в активном воздействии на эти основания в направлении нравственного, духовного прогресса человечества. Наиболее важные вызовы XXI века детерминируют новые задачи, которые должны определять ценностные ориентации системы образования на ближайшие десятилетия XXI века.

Эти проблемы обсуждались в свое время в рамках Римского клуба. В 1977г. в докладе Римскому клубу «Цели для человечества» рабочая группа под руководством профессора философии, системных наук и политологии Эрвина Ласло проанализировала на национальном и транснациональном уровнях «атлас целей» различных регионов, стран, церквей, многонациональных корпораций, ООН, других международных организаций. Основная идея доклада - глобальная солидарность. Путь к глобальной солидарности в перестройке сознания, формировании нового «глобального этноса», когда нормы поведения человека и нормы государственной политики будут определять «новый стандарт гуманизма».

В результате изучения общественного мнения представителей самых разных сфер и

направлений человеческой деятельности, были сформулированы глобальные цели для достижения глобальной безопасности:

- прекращение гонки вооружений, исключение войн и конфликтов, отказ от насилия;
- решение продовольственной проблемы в глобальном масштабе, ликвидация голода, создание мировой системы, позволяющей удовлетворить потребности в продовольствии всех людей на Земле;
- глобальный контроль за использованием энергетических и сырьевых ресурсов, разработка рационального и экологически безопасного энергопользования, контроль над технологией, экономически эффективное природопользование;
- глобальное развитие, ориентированное на качественный рост, а именно повышение качества жизни, социальную справедливость в распределении материальных и духовных благ.

В условиях современного ценностного кризиса мировой цивилизации куда и зачем будет устремлен вектор развития? Во имя и во благо всего человечества, или однополярный мир, как и прежде, будет решать свои проблемы за счет других стран и народов? Быть может одной из основных целей человечества должно быть признано обеспечение человеческого достоинства? Наверное, пора понять, что разрешение кризисных ситуаций будет зависеть от того, какой из путей выберет человечество [8] .

Список использованных источников:

1. Горелов Н.А., Литун О.Н, Мельников О.Н. Человеческие ресурсы в креативной экономике // Креативная экономика.- 2007.- №1.
2. Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам. 1917-1967. Сборник документов за 50 лет, М., Политиздат, 1967
3. Трейвиш А.И. Промышленность в России за 100 лет // Россия в окружающем мире: 2002 (Аналитический ежегодник). М.: Изд-во МНЭПУ, 2002. С. 11–38.
4. СССР в цифрах ЦУНХУ Госплана СССР. Москва 1935
5. Белоусов А. Становление советской индустриальной системы. Россия XXI [Текст] : Журнал, № 2 / Белоусов А. ; Гл.ред. С.Е.Кургинян. — Россия XXI — М. : Россия XXI, 2000. — 180 с.
6. Сталин И.В. Итоги первой пятилетки. Ленинград.1933.Ленинград : Ленпартиздат.: 1933.
7. История России XX - начала XXI века. Под редакцией Милова Л.В. М.2006.
8. Mesarovic M. and Pestel E. Mankind at the Turning Point: The Second Report to the Club of Rome. New-York: E. P. Dutton and Co. Inc., 1974

Калымбетов У.

к.э.н., доцент

КошкарOVA А.С.

старший преподаватель

кафедра «Бухгалтерский учет и аудит»

КарГУ им. Е.А. Букетова.

КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД К ОЦЕНКЕ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ НА ОСНОВЕ МСФО

В условиях современной экономики каждое предприятие само по себе является сложной социально-экономической системой, функционирующей при обстоятельствах неопределенности, риска и напряженной конкурентной борьбы. Повышение гибкости и скорости управления на предприятии в таких условиях может быть достигнуто за счет применения моделей и инструментов, позволяющих оптимизировать подготовку обоснованных управленческих решений. Эффективность и качество данных решений зависит, прежде всего, от достоверности учетной информации, на основе которой формируется комплексная оценка финансового состояния предприятия.

Комплексный подход к оценке финансового состояния предприятия подразумевает такое построение системы показателей, которое с достаточной точностью и надежностью характеризует существенные стороны деятельности предприятия, находящихся в определенной взаимосвязи друг с другом и дающих необходимую информацию для стратегического планирования и управления. Основными оценочными показателями финансового состояния предприятия

являются: ликвидность, рентабельность, финансовая устойчивость и деловая активность. Важное значение для расчета этих показателей имеет правильное определение первоначальной стоимости и достоверная последующая оценка основных средств предприятия.

Основные средства - это материальные активы, которые:

- предназначены для использования в процессе производства или поставки товаров и предоставления услуг, при сдаче в аренду или в административных целях;
- предполагаются к использованию в течение более чем одного отчетного период.

Основным международным стандартом, раскрывающим порядок учета основных средств, является МСФО (IAS) 16 «Основные средства». Данный стандарт не применяется к учету:

- биологических объектов сельскохозяйственного назначения, регулируемых МСФО (IAS) 41 «Сельское хозяйство»;
- основных средств, приобретенных в ходе объединения бизнеса, регулируемых МСФО (IFRS) 3 «Объединения бизнеса»;
- недвижимости, приобретаемой с целью сдачи в аренду или увеличения ее стоимости в будущем, регулируется МСФО (IAS) 40 «Инвестиции в недвижимость» [1].

Первоначальная стоимость объектов, приобретаемых за плату, определяется по фактическим затратам на приобретение.

Фактические затраты на приобретение - это сумма уплаченных денежных средств или эквивалентов денежных средств, либо справедливая стоимость другого возмещения, переданного для приобретения актива на момент его приобретения или сооружения. Фактические затраты на приобретение включают покупную стоимость (за вычетом предоставленных торговых скидок), уплаченные пошлины и невозмещаемые налоги, а также любые прямые затраты по приведению актива в рабочее состояние (затраты на подготовку площадки, затраты на доставку и разгрузку, на установку, стоимость профессиональных услуг архитекторов, инженеров и др.). Кроме того, в первоначальную стоимость объекта основных средств может быть включена сумма резерва на покрытие предполагаемых затрат на демонтаж, удаление актива и восстановление площадки согласно МСФО (IAS) 37 «Резервы, условные обязательства и условные активы» [2].

Пример 1.

Предприятие приобретает производственное оборудование на сумму 280000 д.е., в том числе НДС - 30000 д.е. Были понесены следующие дополнительные расходы: доставка - 13000 д.е. и установка - 12500 д.е. Административные расходы за период составили 25000 д.е., из них выделить расходы, непосредственно связанные с приобретением основного средства, не представляется возможным. Тогда фактическая стоимость приобретения объекта составит 275500 д.е. (280000 - 30000 + 13000 + 12500).

Первоначальная стоимость основных средств собственного изготовления определяется по сумме произведенных предприятием затрат. При этом в фактические затраты не включаются сверхнормативные затраты сырья, труда или других использованных ресурсов. Если аналогичные активы предприятие производит для продажи, то первоначальная стоимость объекта собственного производства принимается на уровне себестоимости производства для продажи. Таким образом, прибыль (убыток) при изготовлении основных средств для собственного производства исключается.

Административные и аналогичные косвенные расходы не включаются в фактические затраты на приобретение, создание и изготовление, кроме случаев, когда они непосредственно связаны с приобретением, созданием или изготовлением основных средств.

Проценты по кредитам и займам, полученным для приобретения основных средств, могут быть капитализированы и включены в первоначальную стоимость объектов основных средств при выполнении условий МСФО (IAS) 23 «Затраты по займам» (альтернативный подход).

Если объект приобретается за счет полученных государственных субсидий, то балансовая стоимость объекта может быть уменьшена на сумму субсидий в соответствии с МСФО (IAS) 20 «Учет государственных субсидий и раскрытие информации о государственной помощи».

Объект основных средств может быть приобретен в обмен или путем частичного обмена на другой вид основных средств или другой актив. Стоимость получаемого объекта определяется по справедливой стоимости полученного актива, которая эквивалентна справедливой стоимости переданного актива, скорректированной на сумму уплаченных или полученных денежных средств либо их эквивалентов.

Справедливая стоимость - это сумма денежных средств, достаточная для приобретения

актива или исполнения обязательств при совершении сделки между хорошо осведомленными, желающими совершить такую сделку, независимыми друг от друга сторонами [3]. Справедливая стоимость земли и зданий, как правило, представляет собой рыночную стоимость, которая определяется обычно профессиональными оценщиками. Справедливой стоимостью машин и оборудования также является их рыночная стоимость, установленная специалистами-оценщиками. Если ее определить не представляется возможным (например, для специфических видов машин и оборудования), то используется восстановительная стоимость с учетом износа.

Если основное средство обменивается на аналогичный актив, который используется в той же хозяйственной деятельности и имеет ту же справедливую стоимость, то по этой операции прибыль или убыток не признается. При этом новый актив принимается к учету по стоимости, равной балансовой стоимости переданного актива.

Пример 2.

Предприятие обменивает гараж, расположенный в одном окраинном районе города с балансовой стоимостью 260000 д.е., на другой гараж, также расположенном на окраине города, но в другом районе. Площадь гаражей и интенсивность их использования одинаковы, справедливая (рыночная) стоимость признана равной - 250000 д.е. Полученный гараж должен быть принят к учету со стоимостью 260000 д.е.

Если справедливая стоимость полученного объекта меньше справедливой стоимости переданного объекта, то уменьшается (списывается на убытки) стоимость переданного объекта, и полученный объект принимается к учету по справедливой стоимости переданного объекта. Например, при обмене оборудования с оценкой по справедливой стоимости 68000 д.е. на машину с оценкой по справедливой стоимости 54000 д.е. необходимо уменьшить стоимость оборудования на 14000 д.е. и отнести данную сумму на убытки. Машина принимается к учету по первоначальной стоимости - 54000 д.е.

Если объект основных средств приобретается на условиях отсрочки платежа (коммерческого кредита), то его первоначальная стоимость принимается равной цене без учета отсрочки платежа. При этом разница между ее величиной и суммарными выплатами по договору признается расходами на выплату процентов на протяжении периода кредитования либо капитализируется и включается в первоначальную стоимость объекта при выполнении условий, предусмотренных МСФО (IAS) 23 «Затраты по займам» (альтернативный подход).

Не включается в первоначальную стоимость основного средства:

- 1) затраты, связанные с открытием новых производственных мощностей;
- 2) затраты на вывод на рынок нового товара или услуги (включая затраты на деятельность, связанную с рекламой и продвижением);
- 3) затраты на осуществление бизнеса на новом месте или с новым видом клиентов (включая затраты на обучение персонала); и
- 4) административные и другие общие накладные расходы.

Таким образом, затраты, понесенные при использовании или перемещении объекта, не включаются в балансовую стоимость этого объекта. Включение затрат в балансовую стоимость объекта основных средств прекращается, когда такой объект доставлен в нужное место и приведен в состояние, обеспечивающее его функционирование в соответствии с намерениями руководства предприятия.

Формирование первоначальной стоимости прекращается в момент, когда актив приведен в состояние, готовое для его использования по назначению.

После принятия основных средств к учету предприятие может производить дополнительные расходы, связанные с восстановлением или улучшением нормативных показателей производительности объекта основных средств.

Последующие затраты могут быть капитализированы и отнесены на увеличение балансовой стоимости объекта, превышающие первоначально рассчитанные нормативные показатели работы основного средства. Примерами такого улучшения являются: модернизация объекта основных средств, увеличивающая срок полезной службы и обеспечивающая повышение его мощности; усовершенствование деталей и узлов, обеспечивающее улучшение качества выпускаемой продукции; внедрение новых производственных процессов, обеспечивающих сокращение производственных затрат.

Все остальные последующие затраты в основные средства признаются расходами периода. Как правило, к ним относятся затраты на ремонт и обслуживание объектов основных средств,

которые не улучшают нормативные показатели функционирования объектов основных средств.

Последующая оценка основных средств в соответствии с МСФО (IAS) 16 допускается по одному из двух альтернативных методов:

1) Амортизированная стоимость – это основной подход. Последующая оценка основных средств ведется по амортизированной стоимости. Амортизированная стоимость основных средств равна первоначальной стоимости за вычетом накопленной амортизации и убытков от обесценения.

Порядок учета убытка от обесценения установлен МСФО (IAS) 36 «Обесценение активов». Согласно МСФО (IAS) 36 возмещаемая величина оценивается как наибольшая из двух величин – чистой цены продажи и ценности использования актива.

Чистая цена продажи определяется по сумме денежных средств, которая может быть получена от продажи актива на регулярно действующем рынке или от независимого, добросовестного и хорошо осведомленного покупателя за вычетом расходов на продажу.

Ценность использования актива определяется суммой дисконтированных будущих потоков денежных средств, поступление которых ожидается от использования объекта и от его выбытия в конце срока службы.

Убыток от обесценения признается в учете расходом отчетного периода, уменьшает финансовый результат и отражается в отчете о прибылях и убытках.

Амортизируемая сумма объекта основных средств списывается систематически на протяжении срока полезной службы. Используемый метод амортизации должен отражать схему, по которой предприятие потребляет экономические выгоды, получаемые от актива. Амортизационные отчисления за каждый период признаются в качестве расхода в отчете о прибылях и убытках. Амортизируемая сумма актива определяется путем вычитания ликвидационной стоимости актива. Но на практике ликвидационная стоимость актива часто бывает незначительной и является несущественной при вычислении амортизируемой суммы.

2) Справедливая стоимость – это допустимый альтернативный подход. Последующая оценка основных средств ведется по справедливой стоимости за вычетом амортизации и убытков от обесценения, накопленных впоследствии. Переоценка должна проводиться достаточно регулярно, чтобы балансовая стоимость существенно не отличалась от справедливой стоимости на отчетную дату.

Частота проведения переоценок зависит от изменений в справедливой стоимости основных средств. Когда справедливая стоимость переоценки активов существенно отличается от их балансовой стоимости, требуется дополнительная переоценка. Справедливая стоимость некоторых категорий основных средств может произвольно колебаться, поэтому они ежегодно переоцениваются. Частой переоценки не требуется для основных средств с незначительными изменениями справедливой стоимости, данные основные средства могут переоцениваться каждые три – пять лет.

Когда производится переоценка объекта основных средств, можно:

а) переоценивать заново пропорционально изменению первоначальной стоимости актива так, что после переоценки балансовая стоимость равняется его переоцененной стоимости. Этот метод часто используется, когда актив переоценивается до восстановительной стоимости с учетом износа путем индексирования.

б) списывать против первоначальной стоимости актива, а чистую балансовую стоимость переоценивать. Этот метод используется, например, для зданий, которые переоцениваются до их рыночной стоимости.

Если производится переоценка отдельного объекта основных средств, то ей также подлежит вся группа основных средств, к которой относится данный актив [4].

Увеличение балансовой стоимости актива в результате переоценки (резерв переоценки основных средств) отражается в отчетности в разделе «Капитал». Однако сумма увеличения стоимости основных средств в результате переоценки должна признаваться в качестве дохода в той степени, в какой она компенсирует сумму уменьшения стоимости того же актива, признанную ранее в качестве расхода.

Уменьшение балансовой стоимости актива в результате переоценки должно признаваться в качестве расхода. Однако сумма уменьшения стоимости основных средств в результате переоценки должна вычитаться непосредственно из статьи «Резерв переоценки основных средств», но в пределах, в которых это уменьшение не превышает величину данной статьи в отношении того же самого основного средства.

Список использованных источников:

1. Международные стандарты финансовой отчетности. – М.: Аскери-АССА, 2009. – 1051с.
2. Методические рекомендации по применению международных стандартов финансовой отчетности и бухгалтерского учета. – Алматы: Юрист, 2009. Книга 1. – 256с.
3. Нургалиева Р.Н. Финансовый учет – 2: Учебник. Рекомендован МОН РК. – Караганда: КЭУК. 2012. – 340с.
4. Нурсеитов Э.О., Нурсеитов Д.Э. МСФО: теория и практика / Справочное руководство. – Алматы: ТОО «Издательство LEM». 2007. – 568с.

Құлбай Б.

PhD докторанты

Халықаралық қазақ-түрік университеті,

Қазақстан, Түркістан қ.

ҚАЛДЫҚТАРДЫҢ ПАЙДА БОЛУ МӘСЕЛЕСІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ҚАЙТАЛАМА РЕСУРСТАР РЕТІНДЕ ҚОЛДАНУ МҮМКІНШІЛІКТЕРІ

Кәсіпорындардың бизнес-процестерін жетілдіре келе, олардың тиімділігіне ыпал ететін факторлар жайында түсініктер болу керек. Құрылымдық факторларды басқару субъект үшін ең алдымен істі басқаруды білдіреді, ал жандандырушы фактор – адамдарды басқаруды білдіреді. Әрбір мекеменің, әрбір ұйымның ахуалды басқару тиімділігіне ықпал ететін өзінің ішкі және сыртқы факторлары болады. Ұсынылып отырған факторлардың сан алуандылығы соншалық, біздіңше, бөлінген екі топтың ішінде де қасымша топтастыруды қажет ететін сияқты: «сыртқы факторлар» және «ішкі факторлар». Және де, біздің пайымдауымызша, «ықпалды тұлғалардың әсері, мекеменің іс-әрекетіне ықпал етуші немесе кедергі жасаушы тұлғалардың әсері» факторының ықпалы басқару тиімділігіне ішкі сипатта емес, сыртқы сипатта әсер етеді.

Факторлар жіктемесін талдау арқылы аңғарғанымыз, оларда факторлардың ксіпорын қызметінің жекелеген аспектілеріне ықпалы қарастырылады. Осыған байланысты, біз тоқыма кәсіпорының бизнес-процесінің тиімділігіне ықпал ететін факторларын жіктеуді қолға алдық.

Факторлардың бірінші тобын экономикалық факторлар құрайды. Бұл факторлар кәсіпорынның басқарушылық және басқарылатын процестерінің жүзеге асуының экономикалық шарттарын анықтайды [1].

Айта кету керек, бірқатар экономикалық факторлардың ықпал етуі аса елеулі болып табылады. Экономикалық дағдарыс бүкіл кәсіпорын жұмысының әдеттегі тәртібін бұзады. Мұндай экономикалық жағдайларда кәсіпорын кадрларының саны қысқарып, ұжымдағы психологиялық климат нашарлауы мүмкін, кәсіпорын жұмысы тоқтау қалуы немесе уақытша тоқтап, контрагенттермен байланыс бұзылуы мүмкін. Келесі факторлар: елдің экономикалық саясаты (курсы), әлемдік экономикадағы елдің жағдайы, нарық типі, бәсекелік күрестің тәсілі, тұрғындар табысының деңгейі (тұрғындардың өмір сүру деңгейі), салаға енудегі кедергілер, бәсекелестердің белсенділік деңгейі факторлары кәсіпорынның нарықтағы іс-әрекет желісін (қызмет ету механизмін) белгілі-бір дәрежеде анықтайтын факторларға жатады. «Елдің экономикалық саясаты (курсы)» және «бәсекелестердің белсенділік деңгейі» факторларының кәсіпорынның басқарушылық процесіне ықпалын нақтырақ қарастыруға тоқтатамыз.

Еліміздегі экономикалық құрылымның өзгеруі және нарықтық қатынастарға өтуі басшылардан жаңаша ойлау психологиясын талап етті, басқарудың басқаша технологиясы қолданыла бастады. Аталғна жағдайда елдегі меншік түрінің өзгеруімен елде басқару қайта құрылды дерп айтуға болады. Тоқыма саласы үшін бұл кезең контрагенттермен орнаған байланыстардың бұзылуымен, өндірістік іс-қимылдың қысқаруымен, басқа да шикізаттық көздерге көшумен, өндірілген өнім сапасының төмендеуімен, өндірістің қайта профилденуімен қатар жүрді.

Нарықтағы өз орнын нығайту үшін кәсіпорындар бәсекелестерінің іс-әрекетіне ұдайы мониторинг жүргізіп отыруға мәжбүр.

Кәсіпорынның басқарылатын процесіне ыпал ететін факторлардың арасынан ресурстар (шикізат, жартылай фабрикаттар, энергия ресурстары) бағасының өзгеруін, сақтау және тасымалдау, делдалдық қызметтер құнының өсуін және нарық конъюнктурасын айтуға болады [2].

Ресурстар бағасының өсуі делдалдық қызмет бағасының өсуі сияқты сөзсіз, шығарылатын өнім бағасының қымбаттауына алып келеді, бұл өз кезегінде тұтынушылардың бір бөлігін жоғалтуға алып келуі мүмкін. Пайдаланылатын ресурстардың экономикалық алмастырғыштарына өту шығарылатын өнім сапасына кері әсер етуі мүмкін, сондықтан да барлық уақытта тығырықтан шығар жол болып санлмайды. Делдалдық қызметтер құны қымбаттаған жағдайда кәсіпорындар жаңа делдалдарды табу, тасымалдау және сақтау шарттарын өзгерту арқылы сатып алу және өткізу процесінің құрылымын өзгертуге әрекет жасайды.

Нарықтың түрі қатысушылар санын, нарыққа кіру және одан шығу еркіндігін, бағалар деңгейін, басқабір қатысушылардың басқа қатысушыларға қысымның, мәжбүрлеуінің болу, болмауын қалыптастырады.

Техникалық-технологиялық факторлар кәсіпорын қызметіне ықпал ететін техникалық және технологиялық әсерлерді анықтайды.

Ақпараттық технологиялардың дамуы мамандар мен басшылардың мәліметтерді алу, өңдеу, жеттеу және оларды талдауға жұмсалатын уақыты мен күш-жігерлерін айтарлықтай үнемдеуге мүмкіндік берді. Айта кету керек, компьютерлік техниканы пайдалану ақпаратты өңдеудің жылдамдығын ғана емес, сапасын да айтарлықтай арттырды. Бұл фактордың басқарушылық еңбекті компьютерлендіру мен бір бөлігінде автоматтандырудағы ықпалы сөзсіз, пайдалы болып табылады.

Ресурстардың, дайын өнімнің сапалық сипаттамалары оларды сақта умен тасымалдау процесінде нашарламауы керек. Осы себепке байланысты кәсіпорындар жеткізудің тұтастығы мен аман-саулығын қамтамасыз ететін алып-сатарлармен әріптестікке болуға тырысады. Осылайша, өндірістің ресурстарының, дайын өнімнің техникалық құралдарына қойылатын талаптың күшеюі факторының ықпалы сатып алу және өткізу процестерін жақсырақ ұйымдастыру қажеттілігінен байқалды.

«Ғылыми техникалық процесс» факторының өндірістік процеске ықпалы оны ары қарай жетілдіру мен автоматтандырудан байқалады. Машиналар мен құрал-жабдықтардың тозығы жеткен болса, кәсіпорынның өндірістік қуаттылықтары тиімсіз жұмыс жасай бастайды, сөйтіп, салдарынан жоспарлы тапсырмалар орындалмай, шикізат та үнемсіз жұмсалады.

Өндіріс технологиясының дамуы өндірілетін өнімнің, қолданылатын құрал-жабдықтың өнімділігінің сапасын арттыру, қалдықтарды, өнім ақауларын және зиянды заттарды қалдыққа шығаруды азайту, сонымен қатар, жұмыс орындарын ұйымдастыруды жақсарту бағытында жүзеге асырылады.

Құрылымдық-ұйымдық факторлар кәсіпорынның басқарушы және басқарылатын құрылымының қалыптасуына және оның ұйымдық ұрылымына ықпал ететін факторлар тобын білдіреді.

Басқару технологиясы дегеніміз - басқарушылық қызметтерді іске асыру әдістері мен тәсілдерінің жиынтығы. Басшылар пайдаланатын басқару технологиясы сан алуан факторлардың ықпалымен анықталады (елдегі экономикалық саясат, кәсіпорын қызметінің ерекшелігі, өндіріс технологиясы, т.б.), бірақ кәсіпорын іс-әрекетінің соңғы нәтижелерін мейлінше жоғары деңгейде қамтамасыз ететіндей жүзеге асырылады.

Басшылар сол қалыптасқан жағдайда басқаруды ойдағыдай алып кетуге дайындалмаған еді. Басқарудағы қажетті дағдылардың болмауы тоқыма саласындағы онсыз ба баяғыдан болған мәселені одан сайын ушықтырып жіберді. Жаңа жағдайларда кәсіпорынның қаржылық қызметтері қиындайды, стратегиялық жоспарлаудың рөлі артады, кәсіпорын құрылымының өзінде де өзгерістер орын алады: жаңа құрылымдық бөлімшелер пайда болады. Осы жағдайлардың барлығы кәсіпорынның басқарушылық процесіне «басқару технологиясының өзгеруі» факторының тигізер ықпалын растайды.

Бәрімізге белгілі, басқарушылық еңбек үш категорияға бөлінеді: эвристикалық, операторлық және әкімшіліктік. Басқарушылық еңбектің әрбір категориясының өзінің атқарар қызметі бар, белгілі-бір категорияның басым болуы кәсіпорын жұмысының ерекшелігіне байланысты болып келеді. Айта кетейік, соңғы жылдары басқарушылық еңбектің құрылымында эвристикалық еңбектің үлесінің арту үрдісі байқалуда. Басқарушылық еңбек құрылымы өзгерісіндегі тағы бір тән ерекшелігі компьютерлік техниканы пайдалану арқылы орындалатын басқарушылық операциялар үлесінің артуы болды. Басқаруға ақпараттық технологияларды ендіру басқарушы персоналдың еңбегін айтарлықтай жеңілдетіп, ақпарат ал мен оны өңдеу процесін жылдамдатуға мүмкіндік берді. Осы ретте айта кетейік, жекелеген операцияларды орындағанда

уақытты үнемедеумен қатар, ақпараттық технологияларды ендіру басқарушы кадрлар атқаратын операциялардың жалпы көлемінің артуына ықпал етті.

Басқаруда қолданылатын технология мен құрылымы өндіріс талаптарына жауап беруі тиіс. Басқару жүйесі икемді болып керек және кәсіпорынның өндірістік процесінде болып жатқан өзгерістерге уақытылы үн жауап қата білуі тиіс. Бейімделу процесінің өзі басқарушы кадрлар санын, басқару аппаратының саны мен құрылымын, орындалатын басқарушылық процедуралардың көлемін оңтайландырудан байқалуы мүмкін.

Кәсіпорынның басқарылатын процесіне ықпал ететін құрылымдық-ұйымдық факторларды нақтырақ арасырамыз.

«Өндірістік сатып алынатын ресурстар көлемінің өткізу көлемінің айтарлықтай өзгеруі» факторының ықпалы сатып алу процесінің құрылымын қалыптастырудағы маңызды факторлардың бірі болып табылады. Сонымен, сатып алынатын ресурстар көлемінің/дайын өнімді өткізу көлемінің айтарлықтай өзгеруі жаңа алып-сатарларды іздестіруді, өндіріс ресурстарын сақтауға арналған қосымша қойма ғимараттарын іздестіруді, сонымен қатар, үлкен мөлшердегі көлік құралдарын іске қосуды талап етуі мүмкін. Онымен қоймай, дайын өнім көлемінің өсуі жаңа өткізу нарықтарын іздестіру қажеттілігін тудырады.

Қазіргі таңда, ОҚО-да тоқыма саласының дамуында жасанды талшықтарды пайдалану арқылы бұйымдар шығаруға бет бұру орын алып отыр. Тоқыма өнеркәсібіндегі жаңаша машықтану бірталай шаруашылық бйпаныстарды ұйымдастыруды қажет етеді. Атап айтқанда, шикізатты басқа жеткізушілермен, басыланыс орнату, қосымша білікті мамандарды жинақтау, шикізатты/дайын өнімді сақта және тасымалдау шарттарына өзгерістер ендіру, өткізу нарығын ұлғайту және т.б. Жоғарыда келтірілген мысал тоқыма саласына қатысты сатып алу және өткізу процесіне «өндірістің сатып алынатын ресурстарының түрлерінің өзгеруі» факторының ықпалын көрсетеді [3].

«Өндірістік аймақтық орналасуы» факторының кәсіпорынның басқарылатын процесіне ықпалы сатып алу/өткізу қызметінде өндірісті орналастырудың табиғи-климаттық және табиғи-ландшафтық шарттарын ескеру қажеттілігінен байқалады. «Сатып алу/ өткізу нарағының дамуы» факторының ықпалы алып сатарлар санының артуынан, тарамдалған сатып алу желісінің/ тарату жетілінің қалыптасуынан байқалады.

Кәсіпорынның өндірістік процесіне «өндіріс ауқымының өзгеруі» факторының ықпалы кейде қосымша өндірістік қуаттардың ықпал етуімен, жұмысшыларды қосымша алумен, көлік құралдарын көп мөлшерде эксплуатацияға ендіруден көріні береді.

Шығарылатын өнім түрлерінің ауысуы, өзгеруі факторы түптеп келгенде өндірістің қайтадан машықтануын білдіреді. Ал өндірістің қайта машықтануы өз кешегінде өндіріс технологиясының өзгеруімен, кәсіпорынның өндірістік процесінің құрылымымен қатар жүретін құбылыс. Соңғы жылдары өндірістегі шоғырлану, мамандану және кооперациялау процестері қарқын алып келе жатыр, бұл тоқыма саласы үшін қазіргі таңда өмір сүрудің маңызды шарттарының бірі болып табылады. Әлеуметтік-еңбектік факторлар кәсіпорын қызетінің әлеуметтік жән еңбектің шарттарын анықтайды.

Кейбір әлеуметтік-еңбектік факторлардың кәсіпорынның басқарушы және басқарылатын процестеріне ықпал етуін нақтырақ қарастырамыз.

Қазіргі таңда басшылардың тұлғалық сипаттамаларына талаптың күшеюі факторы басқарушылық процеске ықпалын тигііп отырғандығы сөзсіз. Басқарушы кадрларды іріктеу кезінде біліктіліктің маңызы өте зор. Тиімді басшы – адамдарды идеясымен қуаттандыра алатын, жұмысқа ынталандырып, қажетті уақытнда қолдау мен көмек көрсете алатын адам. Басшының мұндай тұлғалық қасиеттері кәсіпорындағы жағдай шығалаң болып тұрған кезеңдерде өте орынды болады.

Кәсіпорынның басқарылатын процесіне кадрлар біліктілігіне қойылатын талаптардың күшеюі факторы біріктіпті ықпал етеді. Өндірістік процесс қиындауына байланысты кәсіпорын басшылары біліктілігі жоғары мамандарға деген қажеттілігін сезіне бастайды. Табысты жұмыс жасайтын кәсіпорындарда жұмыс орындарына деген бәсекелестік қатаң болады. Кейде кадрларды іріктеу барысында кәсіпорын басшылары мамандардың кәсіби қасиеттерін ғана емес, жек тұлғалық қасиеттерін, қосымша білімдері мен дағдыларын да ескереді.

Тиісті мамандықты меңгерген, білікті жұмысшылардың еңбек нарығындағы тапшылығы кәсіпорынның басқарушы және басқарылатын процестерінің тиімділігіне ықпал етуі мүмкін. Айта кету керек, қазіргі уақытта көптеген тоқыма кәсіпорындарында жұмысшылардың жетіспеушілігі

сезіледі. «Арзан» жұмыс күшін жұмысқа тарту мәселені барлық уақытта шеше алмайды, өйткені мұндай шаралар өндірілетін өнімнің сапалық сипаттамасының төмендеуіне түрткі болуы мүмкін.

Нормативтік-құқықтық факторлар тобы өздері әсер ету арқылы кәсіпкерлік іс-қимылдың тікелей құқықтық негіздерін қалыптастырады.

Осы топ ішінде басқарушылық процеске ықпал ететіндерін бөліп қарастырамыз: бухгалтерлік есепті жүргізу және бухгалтерлік есептілікті ұсыну ережесі, заңды тұлғаларды, ЖК тіркеу туралы заңдардағы өзгерістер, еңбекті қорғау жөніндегі ережелер мен нұсқаулықтардың өзгеруі және т.б.. Бұл факторлар тобы кәсіпорнның басқарушылық процесіне бір жақты ықпал ететін болғанынан, «бухгалтерлік есепті жүргізу және бухгалтерлік есептілікті ұсыну ережесі» факторының әсеріне нақтырақ тоқталып өтеміз. Бұл ережелер кәсіпкерлер үшін бухгалтерлік есепті жүргізудің бірыңғай тәртібі мен есептілікті ұсырудың мерзімдерін белгілейді.

Басқарылатын процеске келесі факторлар ықпал етеді: еңбекті қорғау жөніндегі ережелер мен нормалардың өзгеруі, өндіріс ресурстарын сатып алудың, өндірістің және өнімдерді өткізудің белгіленген нормалары мен ережелері.

Кейбір факторлардың ықпалын нақтырақ қарастырамыз.

«Зиянды» өндірісі бар кәсіпорындар қоршаған ортаны қорғау туралы қолданылатын ережелерді ұстанып, зиянды қалдықтарды тастауда шекті жол берілетін нормадан асырмауы керек, олай болмаған жағдайда, оларға айыппұлдық санкциялар қолданылуы мүмкін.

Айта кеткен жөн, қазақстандық тоқыма өнеркәсібінің басты мәселелерінің бірі нарықта заңсыз өнімнің көлемі өте көп болуында.

Табиғи-климаттық факторлар тобы кәсіпорнның басқарылатын процестеріне табиғи-климаттық ықпалды сипаттайды. Табиғи-климаттық факторлар қатарына бірқатар факторлар енеді, алайда олардың ықпалын алдын-алуға адамзат баласы қауқарсыз. Кәсіпорнның басқарушылық процесіне ықпал ететін мұндай негізгі факторлардың қатарына біз мыналарды жатқызамыз: жиіліп бара жатқан табиғи катаклизмдер мен аномальды табиғи-климаттық өзгерістер. Басқарылатын процестерге ықпал ететін негізгі факторлар қатарына мыналар жатқызылады: табиғи катаклизмдер мен аномальды табиғи-климаттық өзгерістер, ресурстардың әлемдік қорының азаюы, топырақтың тозуы, қоршаған ортаның ластануы, т.б..

Табиғи катаклизмдер мен аномальды табиғи-климаттық өзгерістер кәсіпорнның залалдану аймағындағы кәсіпорынға айтарлықтай шығын келтіруі мүмкін. Бұл факторлардың әсері кәсіпорын қызметін уақытша немесе толығымен тоқтатып тастауға да себеп болуы мүмкін. Тоқыма саласында температуралық-ылғалдық шарттар қолайсыз болса, мақта қозасы мен зығырдың өнім беруіне кері әсерін тигізеді. Бұл фактордың кәсіпорнның басқарылатын процесіне ықпалы ең алдымен өндірістің жекелеген ресурстарын сатып алу шығындарының артуынан, тазарту қондырғылары шығынының ұлғаюынан, экологиялық таза өнім жасап шығарудағы шығынның артуынан байқалады.

Қоршаған ортаның ластануы болашақта адамзат үшін күрделі мәселеге айналуы мүмкін. Өндірісі «зиянды» кәсіпорнның басшылары атмосфераға кететін зиянды қалдықтар көлемін айтарлықтай қысқартатын өндіріс технологиясын ендіруге мәжбүр болады. Заманауи тазартқыш қондырғыларын өндірісте ендіру айтарлықтай қаржылай шығынды қажет етеді, алайда барлық басшылар қажетті қаражатты табуға және оны пайдалануға дайын бола бермейді.

Ресурстардың әлемдік қорының азаюы мәселесі де соңғы уақыттарда өзекті мәселеге айналып отыр. Жер шары тұрғындары санының артуы, адамдар қажеттілігінің соңғы жылдары айтарлықтай артуы тұтынатын ресурстардың молынан артуына алып келді. Ресурстарды кейбір елдерде ысырапсыз жұмсау соңғы кездері олардың сарқылуына дейін алып келді. Осылай қалыптасқан жағдайда кәсіпорын басшылығы ресурстар шығынын азайтып, оларды тиімді пайдалануға мүмкіндік ашатын өндіріс технологиясын ендіруге мәжбүр болады.

Жүргізілген сараптама тоқыма кәсіпорны жұмысының бәсекеге қабілеттілігін арттыру бойынша тиімді іс-шараларды әзірлеу жұмыстарын кәсіпорнның бизнес-процестеріне факторлардың тигізер ықпалын ескере отырып жүзеге асыру керектігін көрсетті.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Wiltbank Robert, Nicholas Dew, Stuart Read, Saras D. Sarasvathy- What to do next, the case for non-predictive strategy, Strategic Management Journal, vol. 27: 981-998 (2006) John Wiley & Sons, 2006.
2. Мигулева А. А., Бурденко Е. В. Ретроспективный анализ развития организационных

форм в текстильной промышленности//Дизайн и технологии. —2012. — №32. — С.132 - 138. 0,4 п.л.

3. Мырхалыков Ж.У. и др. Тенденции и перспективы развития текстильной промышленности РК с позиции кластеризации экономики // научно-технический журнал «Технология текстильной промышленности», № 1 (355), 2015

Мергенбаева А.Т.

к.э.н., доцент

Кожамкулова И.Е

к.э.н., доцент

ВЛИЯНИЕ НПЗ НА ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Как отметил Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев,- «Нефть стала не просто важной отраслью отечественной промышленности, но и символом независимого статуса государства, надеждой на лучшее будущее». Несомненно, роль и значение углеводородных ресурсов в развитии республики велики уже хотя бы потому, что являются основой экспортного потенциала и, соответственно, основной статьёй экспортных доходов государства. Не удивительно, что современный Казахстан стал государством, где пересекаются интересы многих стран мира. Основной причиной этого является наличие огромных запасов углеводородного сырья. В условиях глобализации экономики крупные транснациональные нефтяные компании, заинтересованные в увеличении объемов собственного бизнеса, все чаще проникают в приоритетные сферы национальной экономики. Это свидетельствует о том, что современные товарно-сырьевые рынки (в первую очередь это рынок нефти и нефтепродуктов), превратились в пространство глобального международного сотрудничества со всеми вытекающими отсюда последствиями. Однако следует отметить, что вовлечение не возобновляемых сырьевых ресурсов в народнохозяйственный оборот неизбежно связано с интенсивным загрязнением окружающей среды, что приводит к нарушению экологического равновесия и тем самым наносит огромный экономический ущерб. Экология и экономика все более переплетаются между собой — на местном, региональном, национальном и глобальном уровнях, формируя сложный комплекс причин и следствий.

Нефтяная отрасль Казахстана — одна из основных отраслей экономики Казахстана, которая представлена от крупных транснациональных корпораций до мелких частных компаний такими как: НК Казмунайгаз, Тенгизшевройл, CNPC-Актюбемунайгаз, Карачаганак Петролиум Оперейтинг и другие. Казахстанские нефтяные компании это «Каспиан Тристар» (Мёртвый Култук — 50 %), Aday Petroleum (Адай), Жалгизтубемунай (Жалгизтубе), Aral Petroleum (Арыс), Толкыннефтегаз (Толкын), Казполмунай (Боранкол), Лукойл и Роснефть, Chevron Eni (Карашыганак — 25 %, Кашаган — 16,81 %), Total (Кашаган — 16,81 %), ExxonMobil [1].

На данный момент в Республике Казахстан действуют три основных нефтеперерабатывающих завода: Атырауский, Павлодарский, АО «ПетроКазахстан Ойл Продактс». Их суммарная мощность составляет 18,5 миллионов т нефти в год (около 130 миллионов баррелей) при средней глубине переработки 65,3%.

Развитие нефтеперерабатывающей промышленности страны в целом ориентировано на устойчивое обеспечение потребностей во всех видах нефтепродуктов. За период с 11 ноября по 13 ноября 2015 года добыча нефти и газового конденсата составила 218,8 тыс. тонн из них переработано на отечественных НПЗ 44,8 тыс. тонн нефти.

Следует отметить, что нефтегазовая отрасль обеспечивает 25% ВВП РК и роль нефтеперерабатывающих заводов огромна. На диаграмме 1 и 2 представлены производство бензина и дизтоплива в 2015 году.

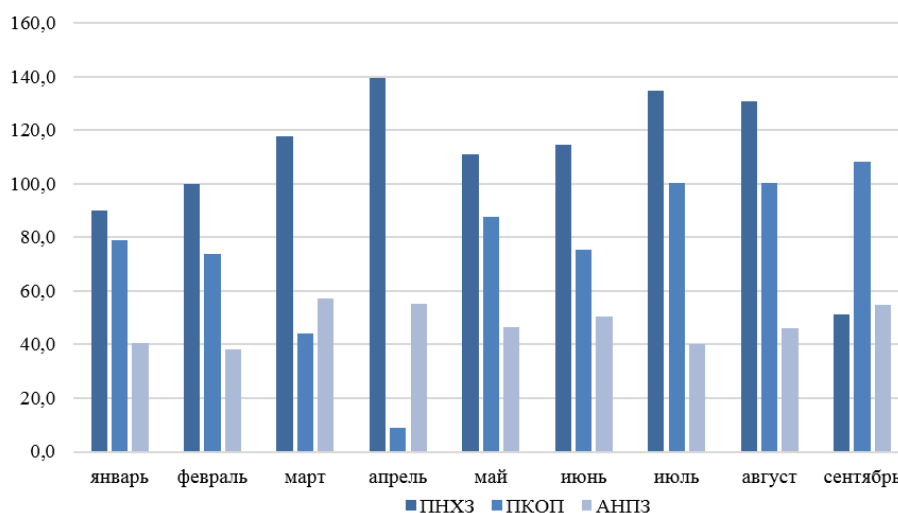

Рисунок 1 .Производство бензина в 2015 г.

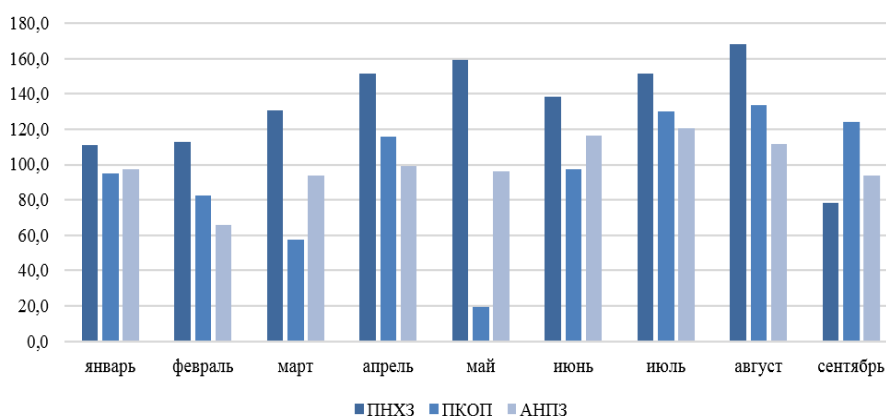

Рисунок 2. Производство дизтоплива в 2015 г.

Запасы нефти в Казахстане позволят обеспечить внутренние потребности в течение длительного времени. Однако на нефтедобывающий сектор возложена задача не только обеспечения внутренних поставок, но и стать катализатором экономического подъема в республике, что налагает особую ответственность при выборе стратегии и тактики развития отрасли, однако не стоит забывать и об экологии. Экологическая безопасность Республики Казахстан и улучшение условий жизни граждан в значительной мере связаны с глубокими социально-экономическими преобразованиями, происходящими в стране, количественными и качественными изменениями воздействия на окружающую среду основных отраслей экономики. Целесообразность регионального подхода к изучению проблем природопользования исходит из особенностей исторического опыта, географического положения, современных экономических реалий Казахстана. С научно-практической точки зрения в современных условиях еще не до конца исследованной остается проблема эффективного управления внешнеэкономической деятельностью государств Центральной Азии, что требует формированию новых подходов при разработке стратегии экологизации международных экономических отношений, например на уровне Казахстана и Кыргызстана[2]. Особо важными элементами оценки влияния хозяйственной деятельности на окружающую среду являются показатели экологической обстановки в областях и параметры государственного регулирования природопользования и охраны окружающей среды. Данные вопросы отмечены главными в Концепции Экологической Безопасности РК на 2004 – 2015 годы.

Значимость экологических проблем велика, так как сохранение окружающей природной среды становится одним из важнейших факторов повышения качества жизни населения. При этом особое внимание обращается на обеспечение благоприятной экологической обстановки в регионах с высокой концентрацией добывающей и, особенно, нефтегазодобывающей промышленности.

Анализ технико-экономического состояния и производственной деятельности нефтеперерабатывающих заводов Казахстана позволил обнаружить определенные проблемы, с которым сталкиваются наши отечественные НПЗ:

- 1) физическое и моральное старение оборудования
- 2) необходимость в строительстве малогабаритных установок и мини-заводов, способных обеспечить топливом отдельные регионы
- 3) малое количество рациональной и эффективной системы трубопроводных трасс
- 4) устаревшие технологии

Основными загрязняющими веществами являются радионуклиды, тяжелые металлы, нефть и нефтепродукты. Загрязнение влияет не только на окружающую нас среду, но и на наше здоровье. Поэтому при освоении нефтегазовых -ресурсов необходимо учитывать не просто экономическую эффективность, а эколого-экономическую. В результате деятельности заводов выделяются: оксид углерода, сернистый ангидрид, серный ангидрид, сероводород и сероуглерод. Они влияют на водную среду, атмосферу, почвенный покров. Оксид углерода является соединением, активно реагирующим с составными частями атмосферы и способствует повышению температуры на планете, и созданию парникового эффекта. В качестве примера в современных реалиях посредством деятельности нефтеперерабатывающих предприятий в атмосферу выбрасывается более 1050 тысяч тонн вредных загрязняющих веществ, с долей улова на специальных фильтрах не более 47% от общего объема. Установлено, что постоянное превышение допустимой концентрации только одного из видов контролируемых загрязняющих веществ приводит к повышению заболеваемости в 1,7 раза, а в некоторых возрастных группах - до трех случаев. Загрязнение атмосферы оказывает также непосредственное влияние на фасады зданий, декоративные украшения, автомобили, памятники, одежда и т.д., что вызывает дополнительные экономические расходы на эксплуатацию жилых и общественных зданий, на бытовые нужды, на озеленение, на уборку территории в связи с пылевыми выбросами; расходы, связанные с ростом потребления воды[3].

Следует отметить, что политика деятельности наших НПЗ вводит программы утилизации попутного газа, которая решает ряд важных экологических проблем: исключаются сжигание и выбросы газа, испарение легких фракций нефти в атмосферу, сокращается вероятность разлива нефти и загрязнение грунта, существенно повышается пожарная безопасность производства.

Об уровне загрязнения атмосферы в результате деятельности предприятий, дает четкую картину того, что в крупных промышленных городах нашей страны уровень загрязнения атмосферы повышен, что свидетельствуют данные таблицы 1 - 3 .

Таблица 1. Характеристика загрязнения атмосферного воздуха города Атырау на октябрь 2015г.

Примесь	Средняя концентрация (g _{с.с.})		Максимальная разовая концентрация (g _{м.р.})		Число случаев превышения ПДК		
	мг/м ³	Кратность превышения ПДК _{с.с.}	мг/м ³	Кратность превышения ПДК _{м.р.}	>ПДК	>5 ПДК	>10 ПДК
Взвешенные вещества	0,185	1,231	1,000	0,207	12		
Взвешанные частицы РМ-2,5	0,029	0,830	0,285	1,779	16		
Взвешанные частицы РМ-10	0,092	1,534	1,446	4,819	44		
Диоксид серы	0,005	0,104	0,016	0,031			
Оксид углерода	0,770	0,257	4,374	0,875			
Диоксид азота	0,036	0,909	0,177	0,884			
Оксид азота	0,006	0,108	0,397	0,992			
Озон	0,022	0,740	0,100	0,625			
Сероводород	0,003		0,076	9,450	125	19	
Аммиак	0,005	0,113	0,025	0,126			
Фенол	0,002	0,566	0,003	0,300			
Формальдегид	0,002	0,174	0,003	0,060			
Сумма УВ	1,225		12,767				
Метан	1,502		12,521				

По данным стационарной сети наблюдений атмосферный воздух города оценивался высоким уровнем загрязнения, он определялся по значениями СИ равным 9,5 (высокий уровень) и НП = 11,1% (повышенный уровень). Воздух города более всего загрязнен сероводородом.

Таблица 2. Характеристика загрязнения атмосферного воздуха города Караганда

Примесь	Средняя концентрация (г _{с.с.})		Максимальная разовая концентрация (г _{м.р.})		Число случаев превышения ПДК		
	мг/м ³	Кратность превышения ПДК _{с.с.}	мг/м ³	Кратность превышения ПДК _{м.р.}	>ПДК	>5 ПДК	>10 ПДК
Взвешенные вещества	0,113	0,750	0,300	0,600			
Взвешанные частицы РМ-2,5	0,090	2,576	1,414	8,837	586	38	
Взвешанные частицы РМ-10	0,077	1,285	1,426	4,754	280		
Диоксид серы	0,010	0,202	0,148	0,296			
Сульфаты	0,000		0,010				
Оксид углерода	1,112	0,371	10,631	2,126	16		
Диоксид азота	0,032	0,807	0,130	0,650			
Оксид азота	0,008	0,138	0,067	0,167			
Сероводород	0,001		0,047	5,888	6	2	
Фенол	0,007	2,385	0,016	1,600	9		
Аммиак	0,010	0,240	0,016	0,080			
Формальдегид	0,008	0,791	0,022	0,440			
Сумма УВ	1,090		5,784				
Метан	0,810		4,666				

По данным стационарной сети наблюдений, уровень загрязнения атмосферного воздуха оценивался **высоким уровнем загрязнения**, он определялся значением СИ = 8,8 (высокий уровень), НП равен 20,4% (высокий уровень). Общая оценка загрязнения атмосферы Павлодарской области показывает уровень загрязнения атмосферного воздуха очень высоким, он определялся значениям НП = 53,3% (очень высокий уровень), СИ был равен 6,7 (высокий уровень). Воздух более всего загрязнен сероводородом.

Таблица 3. Характеристика загрязнения атмосферного воздуха города Шымкент

Примесь	Средняя концентрация (г _{с.с.})		Максимальная разовая концентрация (г _{м.р.})		Число случаев превышения ПДК		
	мг/м ³	Кратность превышения ПДК _{с.с.}	мг/м ³	Кратность превышения ПДК _{м.р.}	≥ПДК	≥5ПДК	≥10ПДК
Взвешанные вещества	0,255	1,702	0,900	1,800	1		
Взвешанные частицы РМ-2,5	0,016	0,467	0,405	2,533	48		
Взвешанные частицы РМ-10	0,044	0,733	1,346	4,485	82		
Диоксид серы	0,005	0,098	0,479	0,958			
Оксид углерода	1,500	0,500	14,000	2,800	12		
Диоксид азота	0,034	0,841	0,417	2,087	2		
Оксид азота	0,009	0,148	1,126	2,815	18		
Озон	0,031	1,018	0,126	0,788			
Сероводород	0,002		0,035	4,375	62		
Аммиак	0,055	1,387	0,167	0,833			
Формальдегид	0,017	1,716	0,036	0,720			
Сумма УВ	0,947		4,375				
Метан	1,136		4,916				

По данным стационарной сети наблюдений, уровень загрязнения атмосферного воздуха на 2015 год оценивался **повышенным**, он определялся значением СИ равным 4,5 (повышенный уровень) и НП был равен 8,6% (повышенный уровень)[2,4].

К основным направлениям повышения конкурентоспособности нефтяного комплекса Казахстана можно отнести разработку и реализацию программ, предусматривающих:

1. модернизацию производственных мощностей всех НПЗ на основе общего повышения инвестиционной привлекательности комплекса;
2. внедрение новой и новейшей техники на нефтяных и газовых месторождениях;
3. ужесточение требований к энергосбережению;
4. стимулирование диверсификации товарной структуры экспорта, повышение объема вывоза продукции с более высокой долей добавленной стоимости;
5. диверсификацию рынков сбыта энергоресурсов;
6. участие акционерных обществ и компаний в международных проектах транспортировки энергоресурсов;
7. переориентацию использования энергоресурсов с топливных на сырьевые цели.
8. использование альтернативных видов энергии: солнечные электростанции, ветряные электростанции, приливные электростанции.

Как известно, на сегодняшний день на всех 3 НПЗ проводится модернизация, которая позволит в 2017 году увеличить мощность до 18,5 млн. тонн в год и производить светлые нефтепродукты с полным обеспечением внутреннего рынка. При этом качество бензина и дизтоплива будет соответствовать стандартам Евро-4, Евро-5 (экологический стандарт, регулирующий содержание вредных веществ в выхлопных газах). Для того, чтобы повысить уровень нефтепереработки и конкурентоспособности страны, стартовала практическая фаза проектов реконструкции Шымкентского и Павлодарского НПЗ [5].

Казахстан – страна, богатая полезными ископаемыми и в большинстве случаев, экономика страны развивается за счет нефти. Невозможно представить жизнь без нефти: автомобили, самолеты и многие другие передвигающиеся средства могут быть использованы нами за счет бензина, который вырабатывается именно из нефти. Нефть – продукт жизни, но если люди не будут ценить экологию, этот продукт жизни никак не сможет приносить пользу обществу. Так как, плохая экология приносит вред здоровью человека, то у нас не будет возможности добывать нефть, которая и является одной из главных компонентов жизни человечества. Критический анализ литературных источников, имеющегося отечественного и зарубежного опыта показывает, что именно стратегия территориального развития позволяет формировать единое экономическое пространство регионов на основе их оптимальной специализации в национальном и международном разделении труда. Так как роль проблем природопользования в развитии региональной экономики возрастает, воздействуя на качество жизни, их необходимо решать для всего комплекса, а управлять природопользованием на территории в целом. Как свидетельствуют материалы последних международных форумов, одним из приоритетов является усиление роли экологического фактора в стратегии экономических и социальных реформ.

Планируется специализированная международная выставка, признанная Бюро международных выставок (МБВ), которая состоится в Казахстане в городе Астана, в 2017 году. Тема выставки «Энергия будущего». Экспо-2017 ожидает участия более 100 стран и международных организаций. Кроме того, будет открыта выставка «Зеленые предприятия Казахстана: вклад в поддержку ЭКСПО-2017».

Наиболее значимая составляющая экономической эффективности природоохранной деятельности связана с применением подхода предотвращения загрязнения. Процессный подход и методы предотвращения загрязнения в регионах стремятся устранить причину вредного воздействия, изменяя производственные процессы организации и оперируя такими методами, как:

- изменение подходов управления и организации производства;
- вторичное и многократное использование и/или переработка материалов;
- изменения сырьевых и вспомогательных материалов;
- изменение технического оформления производственных процессов;
- изменение технологии (переход на более экологически безопасную эффективную технологию);
- изменение продукции (переход на более экологически безопасную эффективную продукцию).

Принятие стратегических документов социально-экономического развития, активное участие Казахстана в международном сотрудничестве и необходимость сближения с требованиями международного стандарта ставят перед обществом задачу глубокого анализа существующей системы охраны окружающей среды, концептуального пересмотра приоритетов экологической политики и задач обеспечения экологической безопасности. Наиболее

актуальными остаются проблемы изменения климата, сокращения озонового слоя, прогрессирующего опустынивания, сокращения биологического разнообразия, утилизации отходов производства и потребления и загрязнения воздушного бассейна[6].

Список использованных источников:

1. Ахметкалиев М. Верный сын народа Нефть и газ (Казахстан)..- 2002.- N 1.- С.23-26.
2. <http://energo.gov.kz>
3. Экологическое Сообщение об Индексе Устойчивости / Йельский Центр Экологического Закона и Политики. - 2005. - 503 с. (yale.edu/esi)
4. Таланов Е.А. Региональная оценка эколого-экономического риска от водной эрозии и селей. - Алматы, 2007.- 352 с.
5. <http://www.thkmg.kz>
6. Корчевский А.А., Бекжанов Ж.Л., Кыстаубаев А.К., Кудрявцева Т.А. Разработка методов эколого-экономической оценки природных объектов и экономической эффективности природоохранных мероприятий // Научно-прикладные исследования в области охраны окружающей среды: сб. научных трудов МООС РК. - Алматы: ЦОЗиЭП, 2006. - Т. 2. - С. 187-192.

Набиев Е.Н.

э.э.к., профессор

Жакина Г.Е.

аға оқытушы

*академик Е.А. Бөкетов атындағы
Қарағанды Мемлекеттік университеті
Қазақстан, Қарағанды қ.*

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ӨСІМДІК ШАРУАШЫЛЫҒЫНЫҢ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ БОЛАШАҒЫ

Агроөнеркәсіп кешені – еліміздің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ететін және республикамыздың тұрғындарының жартысына жуығының тұрмыс жағдайына тікелей әсері бар экономикамыздың аса маңызды салаларының бірден бірі.

Сондықтан да Мемлекет басшысы бұл саланы өркендетуге жан-жақты көңіл бөліп, үнемі назарда ұстап келеді. Қазақстан президенті Н. Ә. Назарбаев өзінің белгілі «Қазақстан -2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» жолдауында –«ауыл шаруашылығын, әсіресе ауыл шаруашылығы өніміне өсіп отырған жаһандық сұраныс жағдайында ауқымды жаңғырту қажет» деп атап көрсетті.

Тәуелсіздік жылдары ауыл шаруашылығына мемлекеттік реттеуге қажетті заңнамалық база құрылды. Бүгінгі күні экономиканың аграрлық секторындағы қолданыстағы заңнамалық база толығымен нарықтық экономика талаптарына, халықаралық тәжірибе нормаларына сәйкес келеді, ең алдымен тауар өндірушілердің кәсіпкерлік ықыласын қорғауға және қолдауға бағытталған. Экономикадағы өзгерістер агробизнестің тиімді құрылымын жасақтаумен, агротехнология деңгейін жоғарылатумен, ауыл шаруашылығы өндірісін маркетингтік стратегияға көшірумен, ішкі нарықта импортты ауыстырумен, жақын және алыс шет елдермен экспортты жандандырумен тығыз бірлікте қарастырылатын аграрлық саланың жаңа сапалы деңгейіне өтуді талап етті.

Енді осы айтылғандарға нақты мысалдар келтірелік. Мәселен, ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілердің сапалы жоғарғы өнімді тұқымға қол жетімділігін қамтамасыз ету мақсатында өсімдіктердің бірегей тұқым өндірісіне субсидия берілді, тауар өндірушілер сатып алған элиталық тұқым, атап айтқанда жеміс-жидек дақылдары мен жүзім көшетінің құны арзандатылды. Сонымен қатар, жеміс-жидек дақылдары мен жүзімнің көп жылдық көшеттерін отырғызу шығындары өтелді және жеміс-жидек дақылдары мен жүзімнің көп жылдық көшеттерінің отырғызылған аналықтарының аяқталмаған өндірісіне қызмет көрсету жүргізілді. Республикалық бюджет қаражаты есебінен себілген тұқымның сорттық және егу сапасы тексерілді.

Азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету және импортты алмастыру мақсатында мемлекет тарапынан көкөніс шаруашылығы, жеміс және жүзім шаруашылықтары салаларын одан әрі

дамыту бойынша нақты шаралар қабылдануда. Мәселен, Кеден одағына кіруде атқарылған жұмыстар шеңберінде көшпелі мерзімнің ішінде жылыжай конструкциялары мен жылыжайлар жабдықтарына қолданыстағы тарифтерді қолдану туралы келісімге қол жеткізілді, ол тарифтер бірыңғай кедендік тариф мөлшерлемелерінен ерекшеленеді: биылғы жылдан бастап 20%-ға дейін ұлғайтылады.

Кесте 1 Қазақстан Республикасы бойынша ауыл шаруашылығы өнімдерінің 2010-2014 ж.ж. өндірілу көлемі берілген.

1 кесте – Қазақстан Республика бойынша ауыл шаруашылығы өнімдерінің жалпы шығарылымы

Көрсеткіштер	2010	2011	2012	2013	2014	2014ж. %-бен 2010ж.
Ауыл шаруашылығы өнімдері, барлығы млн.теңге	1440630,1	2286042,3	1999046,6	2386103,5	2509906,8	174,2
Өткен жылға пайызбен	88,3	126,8	82,2	111,7	100,8	155,9
Оның ішінде						
Өсімдік шаруашылығының өнімі, млн.теңге	662652,6	1337194,4	981190,0	1313003,5	1315403,1	198,5
Өткен жылға пайызбен	77,4	158,9	72,4	120,7	98,4	
Мал шаруашылығының өнімі, млн.теңге	774105,8	942384,3	1011191,9	1064338,1	1188180,9	153,5
Өткен жылы пайызбен	102,6	99,6	96,2	102,4	103,8	
Е с к е р т у-[9] дереккөздері бойынша автормен құрастырылған						

Кестеден көріп отырғанымыздай, егер 2010ж. жалпы ауыл шаруашылығы өнімдерінің шығарылу көлемі 1440630,1 млн.теңге болса ол 2014ж. 2509906,8 млн.теңгеге жетті, яғни 74,2%-ға өсті. Ал өсімдік шаруашылығының өнімі сәйкесінше 662652,6млн.теңгеден 1315403,1млн.теңгеге дейін өсті, яғни 98,5%-ға артты. Талдау жасалған жылдары мал шаруашылығы өнімдері 774105,8 млн.теңгеден 1188180,9 млн.теңгеге дейін жетті, яғни 53,5%-ға өсті. Кестеден біз 2010-2014 ж. аралығында ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру көрсеткіштерінің өткен жылмен салыстырғанда ауытқушылығы бар екенін байқаймыз. Бұл негізінен өсімдік шаруашылығы өнімдерінің табиғи климаттық жағдайда тәуелділігіне байланысты екендігін куаландырады. Негізінде, жалпы ауыл шаруашылығы өнімдерінің тұрақты өсуі, ел басының елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету, еңбек өнімділігін жоғарылату және экспорттық әлуетті арттыру бойынша міндеттерін орындау. Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамыту бойынша 2010-2014 ж.ж. арналған Бағдарламасын іске асыруымен байланысты болып отыр.

Өсімдік шаруашылығы саласында 2010-2014 ж.ж. келесідей көрсеткіштерге қол жеткізілді (Кесте2).

2 кесте – Қазақстан Республикасы бойынша негізгі ауыл шаруашылығы өнімдерінің дақылдарын жинау көлемі, мың тонна

Көрсеткіштер	2010	2011	2012	2013	2014	2014ж. %-бен 2010ж.
1	2	3	4	5	6	7
Дәнді дақылдар (өңдеуден кейінгі салмақта)	12 85,2	26 960,5	12 864,8	18231,1	17162,2	140,8
Күнбағыс	328,9	409,1	400,3	572,7	512,8	155,9
Шитті мақта	239,8	336,0	379,7	396,7	320,7	133,7
Қантқызылшасы	152,0	200,4	151,6	64,6	23,9	15,7
Темекілер	3,2	2,8	2,8	2,7	1,6	50
Картоп	2 554,6	3 076,1	3 126,4	3343,6	3410,5	133,5
Көкөніс	2 576,9	2 877,7	3 061,5	3241,5	3469,9	134,7
Е с к е р т у-[9] дереккөздері бойынша автормен құрастырылған						

Егер дәнді дақылдарды жинау көлемі 2010 ж. 12 185,2 мың тонна болса, 2014 ж. ол 17162,2 мың тоннаға жетті, яғни 40,8%-ға өсті. Ал осы уақыт ішінде сәйкесінше күнбағыс жинау көлемі – 55,9%-ға, шитті мақта – 33,7%-ға, картоп – 33,5%-ға, ал көкөніс – 34,7%-ға артты.

Бұндай өсімге мемлекеттің өсімдік шаруашылығы саласында елімізді егін шаруашылығымен толық өзіміздің қамтамасыз етуімізге, бірінші кезекте өсімдік майы, жемістер және көкөніспен, саясатына сәйкес қол жеткізілді.

Қазақстан Республика бойынша негізгі ауыл шаруашылығы дақылдарының жалпы түсімі кесте 3 келтірілген.

3 кесте – Қазақстан Республика бойынша негізгі ауыл шаруашылығы дақылдарының жалпы түсімі, 1 гектардан центнер

Көрсеткіштер	2010	2011	2012	2013	2014	2014ж. %-бен 2010ж.
Дәнді дақылдар	8,0	16,9	8,6	11,6	11,7	146,3
Күнбағыс	4,4	4,6	5,9	7,0	6,7	152,3
Шиттімақта	17,9	21,8	26,3	28,7	25,1	140,2
Қантқызылшасы	174,3	188,2	168,2	267,7	240,6	138,0
Темекі	20,2	22,5	21,8	22,6	29,6	146,5
Картоп	143,0	167,2	165,9	181,5	184,3	128,9
Көкөніс	214,4	222,9	234,0	238,7	243,0	113,3
Е с к е р т у-[9] дереккөздері бойынша автормен құрастырылған						

Мысалы дәнді дақылдардың 1 гектардан түсімі 2010 ж. 8 центнер болса, ол 2014 ж. 11,7 центнерге жетті, яғни 46,3%-ға артты. Өз кезегінде күнбағыстың түсімі сол жылдары сәйкесінше 52,3%-ға, шиттімақтаның – 40,2%-ға, қант қызылшасының-38,0%-ға, темекінің -46,5%-ға, картоптың – 28,9%-ға және көкөністің түсімі 13,3%-ға өсті.

Ауыл шаруашылығын қарқынды дамытуға Үкімет тарапынан орасан зор қаражат бөлініп отыр. Егін шаруашылығын қолдау үшін 2008 ж. 40957 млн.теңге қаржы бөлінсе, 2012 ж. оның мөлшері 3 еседей артып 120509 млн. теңгені құрады, ал 2020 ж. 131814 млн. теңгеге жетпек.

Соңғы жылдары солтүстік өңірде егіс көлемі ірі серіктестіктер «ҚазАгро» және «ҚазАгроқаржының» көмегімен шетел фирмаларының кең алымды тұқым себетін, гербицид шашатын және астықты орып жинайтын техникаларды лизинг арқылы алып, техникаларын жаңартуда. Көптеген шаруашылықтарда 70-80%-ға жуық егіс көлемінде дара және қосжарнақты арамшөптерге қарсы гербицид қолданылады. Оған да мемлекет қаржы бөліп, шаруашылықтарға субсидия беріп отыр.

Белгілі ғалым-академик Р.А.Оразалиев өсімдік шаруашылығын дамытудың негізгі факторы селекция болғанын және келешекте де бола беретінін, соңғы 100 жылда осы тәсілді қолдану арқылы ауылшаруашылық дақылдарының түсіміділігінің 33-60% артуына қол жеткенін көрсетеді.

Экономикамыздағы интеграциялық үрдістердің шапшаң өсуі азық-түлік рыногындағы жоғары бәсекелестік ахуалын туғызды. Бұл – уақыт талабы. Одан қалыс қалу мүмкін емес. Бүгінгі жаһандану дәуірінің бұлжымас қағидасы бойынша өскелең экономиканың ешқайсысы да интеграциялану үдерісінен сырт қалмауы тиіс. Ал интеграциялану дегеніміз, кең ауқымдағы бәсекелестік үрдістеріне бастамақ. Ендеше, мемлекетіміздің аграрлық саясатына шұғыл түрде инновациялық бастамаларды ынталандыру, жаппай озық технологияларды өндіріске енгізу мақсатындағы өзгерістер мен толықтырулар енгізу қажет. Олай болмайынша, саланы жоғары қарқынмен дамыту және оның бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету хақында сөз қозғаудың өзі қиын.

Міне, нақ осы стратегиялық міндеттерді жүзеге асыру мақсатында Ауыл шаруашылығы министрлігі өткен жылы бірқатар кешенді шараларды іс жүзіне асырды. Біріншіден, еліміздің агроөнеркәсіп кешенінің заңнамалық базасын одан әрі жетілдіру шеңберінде нақты шаралар жасалды. Өндіріс кешендерін қарқынды дамыту мүмкіндіктеріне кең жол ашу үшін және олардың халықаралық талаптарға толық үндестігін қамтамасыз ету үшін біршама базалық заң актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізілді. Екіншіден, Елбасының ауыл шаруашылығы саласын жан-жақты дамыту жөніндегі тапсырмаларына байланысты Үкімет қабылдаған 2010-2014 жылдары экономикамызды және қаржы саласын тұрақтандыру жөніндегі үшжақты бірлескен іс-қимыл жоспарына сәйкес агроөнеркәсіп кешенін дамытудың инвестициялық бағыттары айқындалды. Өткен жылдың желтоқсан айында еліміздің агроөнеркәсіп кешенін дамытудың Мемлекет басшысы белгілеген стратегиясын сараптау мақсатында, агроөнеркәсіп кешенінің мәселелері бойынша арнаулы республикалық кеңес өткізіліп, онда бұл көкейкесті саланы 2010-2014 жылдары дамытудың нақты жоспары талқыланды. Бұл барыс бейнелі болашаққа серпінді қадам

басқан елімізді жеделдете индустрияландырудың 2010 жылы бастау алған бесжылдық жоспарының құрамдас басты бағыттарының бірінен саналады.

Белгіленген осы стратегиялық жоспар бойынша алғашқы кезекте жалпы көлемі 60 гектар болатын жылыжайлар жүйесінің құрылысын салу жоспарланып отыр. Бұл өз кезегінде жыл сайынғы көкөніс тапшылығын 24 пайызға төмендетпек. Келесі жоба сыйымдылығы 75 мың тонна болатын көкөніс сақтау қоймалары жүйесін салу және жетілдіру болып табылады. Бірқалыпты оңтайлы жылу режимін ұстап тұратын, автоматтандырылған желдеткіш жүйесі жұмыс істейтін озық технологиялар қолданылатын бұл қоймалар жүйесі сақталатын өнімнің шығынын 40 пайыздан 4 пайызға дейін қысқартуға мүмкіндік береді. Тамшылатып суару технологиясын қолдану арқылы көкөніс өнімдерін өсіру тәсілін ұлғайту су үнемдеуге қолайлы жағдай туғызумен қатар, ашық алаңдағы топырақта өсірілетін көкөніс түрлерінің шығымдылығын 50-70 пайызға дейін арттырады.

2012 жылы 1003 астық жинау комбайны, 1401 трактор, 198 егу кешені, 445 сепкіш, 271 білігі бар орақ сатып алынды. Ауыл шаруашылығы техникасының негізгі түрлерін жаңартудың жалпы пайызы 2012 жылы 1,4% құрады.

2012 жылы АӨК субъектілерін кредиттеуге республикалық бюджеттен және басқа да көздерден 95,9 млрд. теңге, соның ішінде 80 млрд. теңге бюджеттік кредит бөлінді. 2012 жылғы 31 желтоқсандағы жай-күй бойынша 65,1 млрд. теңге, соның ішінде ӘКК кепілдігіне астықты сатып алу жолымен 13,4 млрд. теңге қаржыландырылды.

2013-2020 жылдарға арналған агроөнеркәсіп кешенін дамытудың салааралық «Агробизнес-2020» бағдарламасы еліміздің ДСҰ-ға келешекте кіруі қарсаңында, сондай-ақ Кеден одағы жағдайында бәсекелестіктің күшеюіне байланысты әзірленіп отыр, дейді мамандар. Бағдарламаның негізгі мақсаттары қаржы жағдайын сауықтыруға, агроөнеркәсіптік кешен үшін тауарлар, жұмыстар мен қызмет көрсетулерге қолжетімділікті арттыруға, АӨК субъектілерін қамтамасыз етудің мемлекеттік жүйелерін дамытуға, сонымен қатар, саланы мемлекеттік реттеу жүйесінің тиімділігін арттыруға бағытталады.

Еліміздің шығыс өңірлерінің өнеркәсіптік қуатын және кәсіби білікті кадрларының молдығын ескере келіп, Семей қаласында "Беларусь" тракторын құрастыру жөніндегі жоба жүзеге асырылмақ. Егемен еліміз бүгінгі таңда әлемдегі астық экспорттаушы мемлекеттердің біріне айналды. Болашақта экспортқа шығарылатын қазақстандық сапалы астық еліміздің экономикасының әлеуетін арттыратын, агроөнеркәсіп кешенінің серпінді дамуын қамтамасыз ететін қуатты факторлардың бірегейіне айналмақ. Алайда, еліміздің жағрапиялық жағынан орналасу тұйықтығы, ірі теңіз порттарынан қашықта қоныс тебуі бұл экспорттық қуатымыздың жоғары деңгейде тиімді жұмыс істеп кетуіне мүмкіндік бермей отыр. Қазір еліміздің астық өндірушілері өнімдерін сақтау мен өткізуде күрделі қиындықтарға тап болып отырғандығы жасырын емес. Міне, осы проблемаларды шешу мақсатында еліміздің агроөнеркәсіп кешенін 2013-2020 жылдар аралығында дамытудың стратегиялық жоспарында кешенді шаралар қарастырылған.

ҚР ауыл шаруашылығы әлемдік азық-түлік нарықтарына ықпалдасты және сауда теңгерімін қалыптастыруға белсене қатысады.

Қазақстан астығын экспорттауды ұлғайту мақсатында бір мезгілде 100 мың тонна астық сақтауды қамтамасыз ететін элеватор салу жобасы жүзеге асырылуда. Бұл нысан Орталық Азия және Таяу Шығыс елдеріне кемінде 1,5 млн. тонна астық экспорттауға мүмкіндік бермек. Сол сияқты астықты терең өңдеу мәселелері бойынша да бірқатар кешенді шаралар белгіленген. Астық экспортында серпінді стратегиялық мақсаттарды жүзеге асыру үшін мынандай жүйелі шаралар іске асырылмақ:

1. Оңтүстік және батыс бағыттарда астық және ұн экспорттауға тың серпін беру үшін Маңғыстау облысының Бейнеу стансасында қуатты диірмені бар элеватор кешені салынады.

2. Қазақстан және Қытай шекарасының Достық-Алашанқай өткізгішінде астық терминалының құрылысы басталмақ.

3. Иранның Әмірабад портындағы астық терминалының құрылысы аяқталады.

4. Иран және Парсы шығанағы жағалауындағы елдерге Қазақстан астығын экспорттау мүмкіндігін кеңейтудің кешенді шараларының бірі Жаңаөзен – Горган бағытындағы темір жол торабының іске қосылуының маңызы зор.

Еліміздің аграрлық саласын түбегейлі дамытудың жаңа сатысына көтеру мәселесінде инновациялық шаралардың маңызы аса зор. Ал бұл салада инновациялық бетбұрыстарды нақты

өндіріске енгізу жұмысында аграрлық ғылым жүйесін қайта құру қажет. Ауыл шаруашылығы министрлігі бұл бағытта да бірқатар тиімділікке қол жеткізіп отыр.

Аграрлық салаға білікті мамандар даярлайтын өңірлік орталықтар. Аграрлық секторды мемлекет тарапынан қолдау мақсатында 2012 жылғы бөлінген қаражат 2008 жылмен салыстырғанда 2 есе ұлғайды, оның ішінде тікелей қолдауға (субсидия) бөлінген қаржы 2,0 есе, кредит ретінде берілгені 2,2 есеге өсті. Соның нәтижесінде аса қажетті дақылдардың егістік көлемін ұлғайтуға, агроөнеркәсіп жүйесін технологиялық және техникалық жағынан жаратқандыруға мүмкіндіктер туды. Әсіресе елімізде жетіспейтін өнім түрлері майлы дақылдар, қант, көкөніс, жеміс-жидек өнімдерін одан әрі дамытуға ерекше көңіл бөлінді, яғни өсімдік шаруашылығын әртараптандыру мақсатында аса қажетті дақылдардың егістіктерін ұлғайту жұмыстары жүргізілді.

Қорыта айтқанда, өсімдік шаруашылығын дамытуда келесі іс-шаралар жүргізуді жалғастыру қажет:

- АОК-ін ұйымдастыру және дамуын басқару жүйесін инновациялық ұйымдық – экономикалық үлгі негізінде түбегейлі қайта құру, ол үшін шағын фермерлік шаруашылықтарды біріктіру арқылы фермерлік кооперативтер құру жолы мен ірілендіру;

- өсімдік шаруашылығына арналған жерді сапалы игеру, тиімді пайдалану. Ол үшін жеткілікті деңгейде тыңайтқыштарды пайдалану, селекция жұмыстарының жетістіктерін өсімдік шаруашылығына кеңінен енгізу, өсімдік шаруашылығы өнімдерінің құрылымын әр тараптандыру арқылы оңтайландыру;

- ауыл шаруашылығы саласына инновациялық технологияларды енгізу арқылы ауылшаруашылық тауарларын өндірушілерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру. Ол үшін ауыл шаруашылығы өндірісіне жаңа ғылыми жобалар мен инновациялық технологияларды енгізу үдерісін жеделдету.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 Назарбаев Н.Ә. Қазақстан – 2050 стратегиясы-қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы//Егемен Қазақстан.15 желтоқсан 2012 жыл.

2. [Ақмола облысының статистика Департаменті akmola.stat.kz](http://akmola.stat.kz) > Kaz

3. Есполов Т. Аграрлық саланың жарқын болашағы // Егемен Қазақстан. 2014. 5 қараша - №2.-4-5 б.

4. Жағыпарұлы Ж. Индустрияландыру бесжылдығы: Агроөнеркәсіп кешені– 2010-2014 // Егемен Қазақстан.- 2010.- №3.-4-5 б

Нургалиева А.Ш.,

к.э.н.

Исмаилова Д.Т.

к.ф.н.

Кокишетауский университет им.А.Мырзахметова,

г. Кокишетау

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДОСТУПНОСТИ ОБЪЕКТОВ СОЦИАЛЬНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ ДЛЯ ИНВАЛИДОВ

Переход к рыночным отношениям, экономические и социальные преобразования привели к существенным изменениям в системе социальной помощи и защиты, специфически трансформируя проблему доступности объектов социальной инфраструктуры и усиливая давление на государственный бюджет. В общественном мнении все больше утверждается принцип ответственности за собственное материальное положение, вследствие чего ограничивается объем государственных социальных гарантий и увеличивается объем социальной помощи (вспомоществования) целевого адресного характера. Вместе с тем, самопомощь подкрепляется семейными отношениями и благотворительными мероприятиями.

Претерпевают изменения и общественные отношения, что ведет к взаимодействию двух противоположных направлений – индивидуализации и социальной интеграции людей. Если

индивидуализация условий жизни в определенной мере – это следствие массового распространения современной техники персонального использования, что некоторым образом проявляется в стремлении людей к индивидуальному укладу жизни, увеличению числа неполных семей, то свобода личности, независимость должна сочетаться с социальной интеграцией, поддерживаемой государственными, общественными и корпоративными институтами.

Современная система социальной защиты населения включает государственные социальные гарантии, социальное страхование, социальную помощь. В основу социальных гарантий заложен принцип предоставления социально значимых благ и услуг всем гражданам независимо от их вклада. Но при этом уровень и минимальный набор таких гарантий ограничен ресурсными возможностями государства.

Задачи распределения и обеспечения относительно равного доступа к базовым социальным услугам принято относить к сфере деятельности государства. Общественный (государственный) сектор должен восполнить провалы рынка, в частности, неоптимальное неравное потребление туристских благ в пользу тех граждан, для которых доступ к ним либо ограничен, либо невозможен.

Приказом Министра труда и социальной защиты населения Республики Казахстан от 18.08.2012 года под № 328-ө-м и Председателя Агентства Республики Казахстан по делам строительства и жилищно-коммунального хозяйства от 17.08.2012 года за № 413 утверждены Методические рекомендации по проведению инвентаризации (паспортизации) объектов социальной инфраструктуры на предмет соблюдения доступной среды для инвалидов (далее – Методические рекомендации).

На основании данного приказа, управлением туризма г.Алматы, проведена инвентаризация (паспортизация) объектов социальной инфраструктуры.

Объект исследования - туристская инфраструктура г. Алматы (гостиницы, туристские фирмы, достопримечательности, музеи, торговые центры, спортивные объекты, театры, парки и т.д.).

Цель инвентаризации (паспортизации) - выявление достоверной и полной информации и оценка уровня доступности для инвалидов объектов социальной инфраструктуры.

Основные задачи инвентаризации: Составить полный перечень объектов туристской инфраструктуры (всех форм собственности) по каждому объекту согласно утвержденного списка по г. Алматы Управлением туризма

Согласно Методическим рекомендациям формирование архитектурной среды для нужд инвалидов осуществлялось по следующим критериям:

- доступность;
- безопасность;
- информативность;
- комфортность.

К критерию доступности относятся:

- обеспечение беспрепятственного движения по коммуникационным путям, помещениям и функциональным зонам;
- обеспечение беспрепятственного достижения места проживания, трудоустройства или обслуживания;
- обеспечение возможности посещения места отдыха, ожидания и сопутствующего обслуживания.

К критерию безопасности относится:

- обеспечение условий проживания, посещения места обслуживания или труда без риска быть травмированным, а также нанести вред другим людям, общественному и личному имуществу.

Критерий информативности должен обеспечивать возможность своевременного получения информации и соответствующего реагирования на нее.

Критерий комфортности заключается в создании условий для минимальных затрат и усилий инвалидов на удовлетворение своих потребностей.

Описание сделанных мероприятий в процессе исследования.

Процесс инвентаризации (паспортизации) доступности объектов социальной инфраструктуры инвалидов состоял из следующих этапов:

- подготовительный этап;

- исследовательский этап;
- аналитический этап.

На предварительном этапе создана Рабочая группа в составе представителей Заказчика, специалистов в области архитектуры, градостроительства и строительства (например, архитекторов, проектировщиков, сметчиков и пр.); студентов высших и средних специальных учебных заведений (в первую очередь высших и средних специальных специальностей) в период прохождения производственной практики; социальных работников; представителей неправительственных организаций, журналистов и блогеров.

Составлен полный перечень объектов туристской инфраструктуры (всех форм собственности) по каждому объекту, в котором выделяются объекты, подлежащие паспортизации в первоочередном порядке согласно Приложению 1 Методической рекомендации.

На исследовательском этапе проводилось обследование объекта на предмет доступности для инвалидов; регистрации в паспорте доступности объекта результатов обследования; определении на основании результатов обследования уровня доступности объекта и необходимых мероприятий по адаптации объекта. Результаты обследования объекта фиксировались в паспорте доступности объекта.

В ходе выполнения данного этапа применялись общенаучные и специальные методы исследования – анализ, синтез, индукция и дедукция, логический, камеральный, комплексный и системный подходы к проведению паспортизации.

На аналитическом этапе на основании анализа утвержденных паспортов доступности объектов рабочей группой составлена Сводная информационная ведомость.

Проведена инвентаризация (паспортизации) объектов социальной инфраструктуры на предмет соблюдения доступной среды для инвалидов по г. Алматы (таблица 1)

Объект считается полностью доступным для данной категории инвалидов, если доступны все его функциональные зоны (разделы 1-6 паспорта доступности) и имеются специальные средства информации и телекоммуникации.

Объект считается частично доступным для данной категории инвалидов при наличии приспособленной входной группы и пути движения к локальной зоне обслуживания (разделы 1-3 паспорта доступности).

Объект считается недоступным для данной категории инвалидов при недоступности входной группы, пути движения и зоны обслуживания для данной категории инвалидов.

Таблица 1. Результаты инвентаризации по г. Алматы

№	Результаты инвентаризации (паспортизации)	в том числе для:			
		инвалидов, передвигающихся на кресло-коляске	инвалидов с нарушениями опорно-двигательного аппарата	инвалидов с нарушением зрения	инвалидов с нарушением слуха
1	кол-во доступных объектов	42	49	23	60
2	кол-во частично доступных объектов	33	38	84	47
3	кол-во недоступных объектов	32	20	0	0

Из обследованных гостниц только порядка 10 номеров специально оборудованы для приема инвалидов.

Достопримечательности, включая музеи, театры, дома-музеи знаменитых исторических казахских деятелей, в основном, частично приспособлены для инвалидов с частичной или полной потерей зрения.

Метрополитен, станции поездов и новые инватаксы создали условия туристам с ограниченными возможностями свободно перемещаться по городу. Они свободно смогут посещать некоторые торговые центры и рестораны, которые показали образцовые результаты, такие как Мега Алматы и Достык Плаза.

Туристы, приехавшие по бизнесу смогут посещать выставку на Атакенте без осложнений, также насладиться пейзажами Медео, Чимбулака и Кок Тобе, которые не раз уже встречали детей инвалидов и пенсионеров (есть благодарственные письма).

Спортивные комплексы и залы, в целом, соответствуют требованиям для приема инвалидов (Луксор — полностью готов встретить всех инвалидов, кроме инвалидов по потере зрения, все остальные только по потере слуха).

Всего было обследовано – 107 объектов по г. Алматы.

Подготовлены и отправлены документы в соответствующие государственные органы по объектам не соответствующим стандартам на предмет соблюдения доступной среды для инвалидов города Алматы согласно сводной ведомости.

Подводя итог, необходимо подчеркнуть, что первым шагом на пути развития социального туризма должна стать программа развития социального туризма в Алматы.

При разработке такой программы надо сразу рассчитывать на необходимость самостоятельного поиска финансовых средств, дающих некоторую независимость в выборе стратегии и тактики работы, а также возможность выжить даже при резком урезании поступлений из бюджета. Разработка программы по принципу бизнес-плана облегчит в дальнейшем задачу получения финансирования.

Социальный туризм – это не только забота о людях старшего поколения, но и ресурс для обеспечения занятости населения, развития туризма в Алматы, популяризации тех или иных туристских направлений (бабушки расскажут детям и внукам). Эти аргументы необходимо использовать в продвижении программы развития социального туризма на разных уровнях власти.

Несмотря на все тяготы нашей действительности, в нашей стране есть инвалиды, пожилые люди, которые не потеряли интереса к жизни и жажды приключений. С другой стороны, многие предприятия, организации и учреждения готовы оказать посильную целевую помощь пенсионерам, инвалидам в знак благодарности и уважения и рассматривают это как свой гражданский долг. Работа по развитию социального туризма как раз призвана объединить интересы этих групп людей на благо общества и нашей страны.

Туристский маршрут или экскурсия могут считаться доступными, если все составляющие его части являются доступными.

Это значит, что турагенство, места посещения и места размещения туристов, любой используемый вид транспорта будь то автобус, автомобиль, самолет или лодка должны быть доступными.

Все ресурсы должны быть предварительно тщательно проверены на полную доступность, до того как будут забронированы или заказаны.

Убедитесь заранее, что элементы доступности, имеющиеся в здании, функционируют (подключен ли лифт, работают ли подъемники и т.д.)

Расписание тура должно содержать адекватную возможность для всех туристов посетить в т.ч. и самостоятельно все достопримечательности, гостиницы, магазины, кафе и т.д.

Вероятнее всего, что автомобилям и автобусам не разрешен въезд на территорию памятников, в исторический центр города и т.д. В таком случае вам необходимо обязательно заранее связаться с полицией, службой охраны объекта или даже с администрацией города, или другим компетентным органом объяснить, что в вашей группе будут туристы с инвалидностью и получить разрешение на въезд вашего автобуса. Возможно, вам придется заранее написать заявку или подготовить другие документы на получение такого разрешения. Важно всегда помнить об этом, чтобы избежать лишних хлопот во время экскурсии.

До того как высаживать туристов у входа в объект посещения, убедитесь, что там доступно, не всегда главный вход может быть доступным.

Объяснения, которые дает гид, должны учитывать возможности всех посетителей. Например, способность понимать людей с проблемами интеллекта, перевод на жестовый язык для людей с нарушениями слуха, или возможность потрогать руками экспонаты для людей с проблемами зрения.

Каждому туристу пользователю коляски или туристу ниже среднего роста необходимо предоставить место для лучшего обзора достопримечательности.

Важно заранее проинформировать туристов с инвалидностью об условиях перелета и специальных услугах, оказываемых в аэропортах и авиакомпаниях.

Информационные сообщения должны быть размещены так, чтобы их можно было легко увидеть людям в инвалидных колясках. Для людей с плохим зрением, использовать соответствующую звуковую информационную систему.

Если есть люди с нарушениями слуха, убедитесь, что они все понимают, и при необходимости найдите возможность воспользоваться услугами переводчика жестового языка.

Примите во внимание ограничения, заложенные авиакомпаниями из соображений безопасности в отношении количества людей с инвалидностью, которые могут лететь одним рейсом.

Основное правило, что число людей с ограниченными возможностями должно быть не более 10% от общего числа пассажиров, включая сопровождающих.

Количество пассажиров с инвалидностью без сопровождения в одном рейсе зависит от количественного состава экипажа

В случае перелета на одном самолете нескольких пользователей колясками, костылями и т.д. проследите, чтобы эти средства были тщательно упакованы и подписаны именами владельцев.

В случае путешествия незрячего пассажира с собакой поводырем, узнайте о возможности перелета собаки в салоне воздушного судна, ее питании и других потребностях, особенно при длительных перелетах.

Автобусы должны быть доступными или как минимум иметь надежные ремни безопасности и поручни. Просчитайте время для автобусной поездки для того чтобы предусмотреть необходимое количество остановок, запас питания и напитков.

Места размещения.

И конечно же, любое место размещения, где будут останавливаться люди с инвалидностью, должно быть доступно для передвижения в инвалидной коляске.

Это означает, что не должно быть никаких ступенек, должны быть пандусы или альтернативные доступные лифты, достаточной ширины двери и коридоры, комнаты, достаточно большие, чтобы принять гостя в инвалидной коляске, туалеты с достаточным пространством и с необходимыми приспособлениями.

Из зарубежного опыта обустройства городской среды важно перенять стремление следовать принципу непрерывности на тех территориях, где людям приходится бывать наиболее часто. Среди таких мест можно выделить тротуары и пешеходные дорожки во дворах, подходы к общественным зданиям, аллеи в парках и скверах, перекрестки, остановки общественного транспорта, подходы к киоскам, банкоматам и др. Таким образом, мы видим, что не достаточно просто установить единичные пандусы для инвалидов колясок, чтобы реально достигнуть поставленной цели — сохранить социальную полноценность такой значительной части граждан страны, как инвалиды. Однако опыт Европы и Америки демонстрирует, что задача построения доступной среды становится вполне выполнимой, если проявить старание и добросовестность, а также правильно вложить средства. Как ни странно, казахстанцам следует поучиться у зарубежных коллег и элементарной любви к ближнему, без которой невозможно решить поставленную задачу действительно качественно.

Список использованных источников:

1. Методические рекомендации по проведению инвентаризации (паспортизации) объектов социальной инфраструктуры на предмет соблюдения доступной среды для инвалидов. Утверждены приказом Министра труда и социальной защиты населения Республики Казахстан от 18.08.2012 года № 328-ө-м и Председателя Агентства Республики Казахстан по делам строительства и жилищно-коммунального хозяйства от 17.08.2012 года № 413.

2. <http://almatytourism.kz/> - интернет -ресурс управления туризма г.Алматы

Олейник И.Ю.
магистрант КЭУК
Казахстан, г. Караганда

РАЗВИТИЕ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Мировая практика, показывает, что одним из альтернативных инструментов обеспечения необходимой финансовой базы для создания, модернизации, содержания и эксплуатации объектов, в условиях ограниченности государственных ресурсов, является механизм

государственно-частного партнерства (ГЧП).

Применение механизмов государственно-частного партнерства предоставляет ряд преимуществ, как для государства, так и для развития бизнеса. Для частного сектора открываются новые инвестиционные возможности и соответственно новые источники доходов, возможность участия в крупных проектах. ГЧП предполагает использование ресурсного и интеллектуального потенциала частного сектора в сферах традиционной ответственности государства. С принятием Закона Республики Казахстан «О концессиях», который был принят в 2006 году, заложено правовое поле, позволяющее частному сектору инвестировать финансовые и технологические ресурсы для реализации инвестиционных проектов с использованием механизма концессии.

В целях совершенствования законодательства с учетом лучшей международной практики в 2008, 2010 и 2012 годах были внесены ряд поправок в законодательство по концессии в части процедур передачи объектов в концессию, расширения мер государственной поддержки и повышения привлекательности концессионных проектов, отмены обязательности выпуска инфраструктурных облигаций, за исключением предоставления меры государственной поддержки в виде софинансирования государства.

В настоящее время в Казахстане на стадии реализации находится 6 концессионных проектов в энергетической и транспортной отраслях:

- Строительство и эксплуатация межрегиональной линии электропередачи «Северный Казахстан - Актюбинская область»;
- Строительство и эксплуатация газотурбинной электростанции в г. Кандыагаш Актюбинской области;
- Электрификация железнодорожного участка «Мака́т-Кандыагаш»;
- Строительство и эксплуатация железнодорожной линии «Станция Шар - Усть-Каменогорск»;
- Строительство и эксплуатация пассажирского терминала международного аэропорта г. Актау;
- Строительство и эксплуатация железнодорожной линии «Ералиев - Курык».

Общий объем предполагаемых инвестиций в строительство данных объектов концессии составляет порядка 74 млрд. тенге.

На стадии планирования по схеме концессии находятся порядка 15 проектов в транспортной и социальной сферах, с общим объемом предполагаемых инвестиций в строительство более 800 млрд. тенге [1].

В целом суть ГЧП сводится к тому, что это взаимовыгодное сотрудничество государства и частного сектора в отраслях, традиционно относящихся к сфере ответственности государства на условиях сбалансированного распределения рисков, выгод и затрат, прав и обязанностей, определяемых в соответствующих договорах.

В международной практике выделяют две формы ГЧП: институциональное и контрактное.

Казахстан имеет законодательство и опыт по применению одной из контрактных форм ГЧП на основе договора концессии при реализации проектов в транспортном и энергетическом секторе.

Для дальнейшего расширения правоприменительной практики реализации общественно значимых проектов по механизму ГЧП, Казахстану необходимо совершенствовать правовую и институциональную основу в данной области.

При использовании механизма ГЧП появляется возможность повышения эффективности взаимовыгодного сотрудничества государства и частного сектора, повышения качества предоставляемых услуг, ускоренной модернизации инфраструктуры, необходимой для диверсификации экономики.

Согласно международной практике развитие ГЧП в конкретной стране подразумевает три этапа: подготовка, внедрение и совершенствование. На этапе подготовки государства изучают международный опыт, анализируют действующее законодательство, определяют общую государственную политику в области ГЧП и иногда начинают реализовывать пилотные проекты. Этап внедрения ГЧП предполагает ряд мероприятий, таких как: формирование законодательства, разработка методических инструкций и руководств, создание специализированного органа ГЧП, расширение сферы применения ГЧП и т.д.

Этап совершенствования характеризуется ростом активности в сфере ГЧП и повышением уровня сложности проектов. Данный этап предполагает дальнейшее совершенствование

законодательства, а также моделей реализации проектов ГЧП.

На данный момент можно утверждать, что подготовительный этап в Казахстане пройден и идет процесс внедрения ГЧП (принят закон «О концессиях», создана специализированная организация по вопросам концессии, начата реализация концессионных проектов).

Законом были определены правовые условия концессии, виды государственной поддержки концессионера и регулирование общественных отношений, возникающих в процессе заключения, исполнения и прекращения договоров концессии.

Для достижения поставленных целей необходимо выполнение следующих задач:

- совершенствование законодательства в области ГЧП;
- обеспечение разработки мер по эффективному планированию и управлению за процессами подготовки и реализации проектов на основе ГЧП;
- установление критериев оценки эффективности реализации проекта через качество предоставления услуг населению;
- обеспечение подготовки и повышения квалификации специалистов в области ГЧП.

Не смотря на наличие опыта реализации концессионных проектов в Казахстане, в целом на стратегическом уровне такие цели ГЧП, как распределение рисков при инвестировании в капиталоемкие объекты, разгрузка государственного бюджета и перемещения ракурса бюджетной политики на реализацию проектов социального значения (здравоохранение, образование и др.), установление эффективных методов управления объектами государственной собственности путем привлечения к данной работе частного капитала в настоящее время не проработаны [2].

Использование механизмов ГЧП, может стать основной составляющей процесса модернизации стратегически и социально важных отраслей экономики.

Указом Президента Республики Казахстан от 19 марта 2010 года № 958 принята «Программа по развитию государственно-частного партнерства в Республике Казахстан на 2011 - 2015 годы» (далее - Программа).

Необходимость разработки Программы обусловлена развитием государственной политики в области ГЧП.

В целях реализации настоящей программы Главой государства подписан Закон Республики Казахстан от 21 мая 2013 года «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по внедрению новых форм государственно-частного партнерства и расширения сфер их применения», направленный на создание условий для дальнейшего развития государственно-частного партнерства и реализации инвестиционных проектов в области науки, высоких технологий, социальном секторе и жилищно-коммунальном хозяйстве.

Дальнейшее развитие ГЧП позволит реализовать и развивать потенциал частных инвесторов, привлечь средства институциональных инвесторов и сохранить функции государства в социально значимых секторах экономики.

В рамках реализации проектов с использованием механизма ГЧП в целях оценки деятельности реализатора (концессионера) необходимо внедрение стандартов качества услуг, предоставляемых населению, путем разработки методологии по оценке качества услуг и индикативных показателей качества услуг.

В целях решения задачи по обеспечению эффективного управления и контроля за процессами подготовки и реализации проектов на основе ГЧП будут внесены предложения в части разработки методологии эффективного управления и контроля за процессами подготовки и реализации проектов на основе ГЧП. На постоянной основе будет проводиться работа по повышению квалификации государственных служащих по вопросам ГЧП.

Успешное развитие ГЧП в Казахстане зависит от системного подхода к согласованному и взвешенному применению механизма ГЧП.

Вместе с тем, отраслевым органам в рамках государственных или отраслевых программ рекомендуется рассмотреть возможность отражения применения инструмента ГЧП с учетом специфических особенностей каждой отрасли.

В Казахстане необходимо дальнейшее совершенствование методологии, подготовки и экспертизы концессионных проектов. Кроме этого, необходимо изучить перспективы применения форм ГЧП помимо механизма концессии. При этом необходимо разработать конкретные механизмы согласования интересов власти и бизнеса с целью оптимального и рационального привлечения различных ресурсов и их источников, а также соответствующей корректировки

правовой базы [4].

В целом, Казахстан ориентируется на лучший мировой опыт в области ГЧП, флагманами которого остаются такие страны как Южная Корея, Сингапур, Япония и страны Европы, чтобы казахстанская модель ГЧП стала оптимально эффективной и комфортной как для нашего государства, казахстанского общества, так и для инвесторов, которые приходят в Казахстан.

Список использованных источников

1. minplan.gov.kz
2. А. Шатерникова. Государственно-частное партнерство в Казахстане // Казахстанская еженедельная газета «Панорама» - № 32, 17.08. 2012 г.
3. zakon.kz
4. Материалы АО «Казахстанский центр государственно-частного партнерства».

Д.А. Айтжанова

А.К. Омаров

*Институт экономики
КН МОН РК, г. Алматы*

ОБЕСПЕЧЕНИЕ УСТОЙЧИВОСТИ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ В УСЛОВИЯХ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ОГРАНИЧЕНИЙ

В Плане Нации [1], озвученном в 2015 г. Президентом Казахстана Н. Назарбаевым и последующих государственных программах социально-экономического развития отмечена необходимость повышения качества использования природных ресурсов страны, охраны окружающей природной среды.

Природно-ресурсный капитал Казахстана является важной частью национального достояния страны, фундаментом благосостояния общества. В связи с этим основные функции окружающей природной среды можно представить рис. 1:

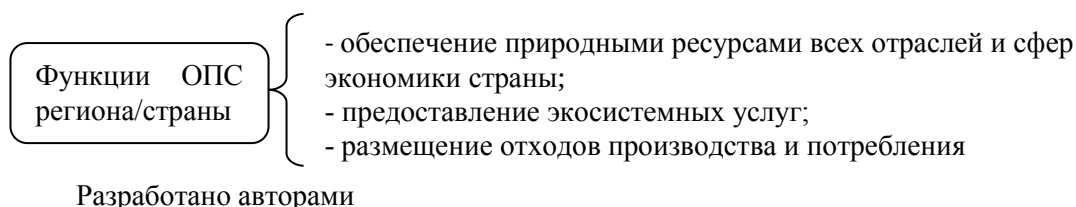

Рис. 1 Функции ОПС

Как известно, развитые страны для обеспечения экономического роста еще в начале XX в. разрушили естественную природу на своих территориях: на территории США сохранилось только 5% ненарушенных хозяйственной деятельностью площадей, в Европе - лишь 4% (и это, причем, за счет Скандинавских стран и Исландии). В 80-х гг. человечество столкнулось не столько с недостатком того/иного продовольственного/материального ресурса, сколько с дефицитом экологического ресурса, ресурса хозяйственной емкости биосферы. Ряд стран потребляют сохранившиеся природные системы (экологическое пространство) других территорий через использование их ресурсов, вложение капитала, экспорт загрязняющих и природоемких производств, отходов [2]. В современных концепциях устойчивого развития особо выделяется экологическая составляющая [3-6].

Для решения проблем нерационального использования ПРП большая роль отводится международным соглашениям с целью создания специальных механизмов, фондов для предотвращения/компенсации негативных последствий глобальных внешних эффектов (экстерналий).

Характерными чертами современного техногенного типа эколого-экономического развития являются быстрое и истощительное использование невозобновляемых видов природных ресурсов и сверхэксплуатация возобновляемых ресурсов (почвы, лесов и пр.) со скоростью, превышающей возможности их воспроизводства и ассимиляции. Поэтому на глобальном уровне, необходимо

создание корректирующего механизма техногенного типа развития мировой экономики [7], что будет способствовать ограничению природоразрушающих тенденций и стимулировать сохранение уникальных экосистем планеты.

Основную нагрузку на окружающую природную среду оказывают развитые страны, поэтому основная финансовая нагрузка за сохранение глобальной устойчивости должна ложиться на них. На долю развитых приходится потребление до 70-80% ресурсов мира, источники которых сосредоточены, кстати, главным образом на территории развивающихся и бедных стран [8]. По данным Межправительственного агентства по вопросам изменения климата, 74% выбросов углекислоты в атмосферу осуществляют развитые, 26% - развивающиеся страны. Повышение глобальной температуры более чем на 2°C, по сравнению с доиндустриальным периодом, обусловит необратимые изменения на планете. В пересчете на душу населения в развитых странах этот показатель в 10 раз выше, чем в развивающихся [9]. На них также приходится самые высокие показатели энергопотребления, поэтому они должны нести основную ответственность за выбросы и загрязнения. В развитых странах сосредоточена около 1/5 населения мира, которая потребляет 70% мировой энергии, 75% металлов, 85% древесины и имеет 4/5 мировых доходов.

В июне 2012 г. в Рио-де-Жанейро прошла Конференция ООН по устойчивому развитию, состоявшаяся через 20 лет после Конференции ООН по окружающей среде и развитию 1992 г. (Рио+20) [10], на которой было отмечено, что, несмотря на видимый с 1992 г. прогресс, около 1 млрд. людей на планете живут в условиях крайней нищеты, каждый 7-й житель планеты голодает. Если население мира увеличится к 2040 г. до 9 млрд. чел., то спрос на ресурсы значительно повысится. К 2030 г. потребность населения мира в продовольствии увеличится не менее чем на 50%, в энергии - на 45%, а в водных ресурсах - на 30%.

Рассматривая ситуацию в нашей стране отметим, что экологические проблемы в Казахстане представляют угрозу для ее экономической стабильности. Исторически сложившийся дисбаланс, когда потребление ресурсов непропорционально их производству, является главной проблемой страны.

Рост экономики, наращивание мощностей на предприятиях республики влияет на увеличение эмиссии в окружающую среду. Наибольшее негативное воздействие на окружающую среду оказывают предприятия теплоэнергетического и нефтегазового сектора.

Выбросы промышленных предприятий в атмосферу Казахстана составляют порядка 3 млн. т. в год, из них 85% приходится на долю наиболее крупных природопользователей. На предприятиях республики накоплено порядка 25 млрд. т. отходов, в т. ч. свыше 14 млрд. т. техногенно-минеральных образований, из них более 1 млрд. т. радиоактивных отходов [11]. По данным Агентства РК по статистике, ежегодное количество выбросов возрастает на 700 млн. т. В ряде городов РК концентрация загрязняющих веществ в атмосфере превышает предельно допустимый по санитарным нормам уровень в 10 раз. К городам с чрезвычайной экологической ситуацией относятся Лениногорск, Зыряновск, Темиртау, Усть-Каменогорск, Шымкент, Алматы и др.

Негативно характеризуется ситуация со сбросами загрязненных стоков в водоемы, в частности, реки Иртыш, Или, озеро Балхаш и др. сбросы загрязненных стоков превышали установленные нормативы. Качество воды более чем в половине водных источников РК в настоящее время не отвечает требованиям санитарных и экологических нормативов. В результате значительно снизилась естественная рыбопродуктивность и уловы рыбы во внутренних водоемах и морях. Так, уловы ценных видов промысловых рыб снизились за последние 50 лет в бассейне Каспийского моря более чем в 6-8 раз.

В целях изменения ситуации в экологической ситуации необходимо обеспечение факторов создания новых точек роста, по большому счету формирования новой экономики, базирующейся на отходе от ресурсодобывающего типа развития, повышения доли обрабатывающего сектора, что является основным условием преодоления негативных последствий финансово-экономического кризиса и национальной безопасности в целом.

Эффективное развитие казахстанской экономики во многом зависит от повышения качества государственного регулирования экономики. В связи с этим правомерно исследование формирования модели управления реальным сектором экономики с позиций структурного подхода посредством расширения его. Состояние реального сектора экономики осложняется тем, что оно обусловлено зависимостью от добывающих отраслей, а также недостаточно эффективным государственным регулированием экономики.

В связи с этим, на наш взгляд, необходимо совершенствование управления экономическим развитием в части инновационного обновления, модернизации, реструктуризации базовых секторов национальной экономики.

Формирование данного механизма исходя из изложенного можно представить следующей моделью (рис. 2).

Разработано авторами

Рисунок 2 - Механизм модернизации ключевых секторов экономики РК

Обеспечение устойчивого развития Казахстана является одной из приоритетных задач, поставленных Президентом нашей страны во всех государственных программах и Посланиях народу РК. При этом макроэкономическая стабилизация и устойчивый рост экономики должны сопровождаться поддержанием экологического равновесия, улучшением качества окружающей среды, сохранением невозобновляемых природных ресурсов. Сущность устойчивого развития

отражает триединая концепция социального, экономического и экологического развития нашей страны.

Необходимым условием анализа экологического равновесия в экосистемах является определение критических уровней антропо- и техногенных воздействий на ОПС, превышение которых недопустимо для ассимиляционного потенциала экосистем. В силу этого экономический рост при превышении границ допустимых возмущений представляется основным дестабилизирующим фактором для ОПС, и, в конечном итоге, для человека.

Реализация концепции устойчивого развития предполагает выработку ограничений, которые зависят от способности экосистем противостоять негативным последствиям техногенной деятельности общества.

С принятием Закона РК «Об охране окружающей среды», Экологического кодекса, Закона Об отходах и др. актах были созданы правовые предпосылки введения экологических ограничений хозяйствования в виде лимитов природопользования: на определенный срок с указанием объемов предельного использования (изъятия) природных ресурсов, выбросов-сбросов загрязняющих веществ и размещение отходов. Их установление должно быть увязано с показателями государственных и региональных экологических программ, что важно для реализации принципов экологически устойчивого развития страны.

На наш взгляд, сложность обеспечения устойчивого экономического роста, оценки природно-ресурсного потенциала страны, регламентации экологических ограничений и других вопросов экологизации экономического развития состоит в том, что:

- методологически не выработаны четкие количественные и качественные критерии определения экологических ограничений. Не определены показатели экологической емкости территорий;
- не разработаны основы региональных эколого-экономических балансов. Необходима сбалансированность производственных и природных потенциалов;
- отсутствует правовое обоснование режимов регламентаций и ограничений природопользования и др.

При формировании системы экологических ограничений окружающая среда может рассматриваться как (рис. 3).

Из множества подходов к классификации экологических ограничений, на наш взгляд, следует выделить позицию С.Н. Бобылева [12], согласно которому выделяются 3 ограничения развития народного хозяйства: *экологические* (лимитируют экстенсивный рост производства), *экономические* (для поддержания темпов экономического роста при

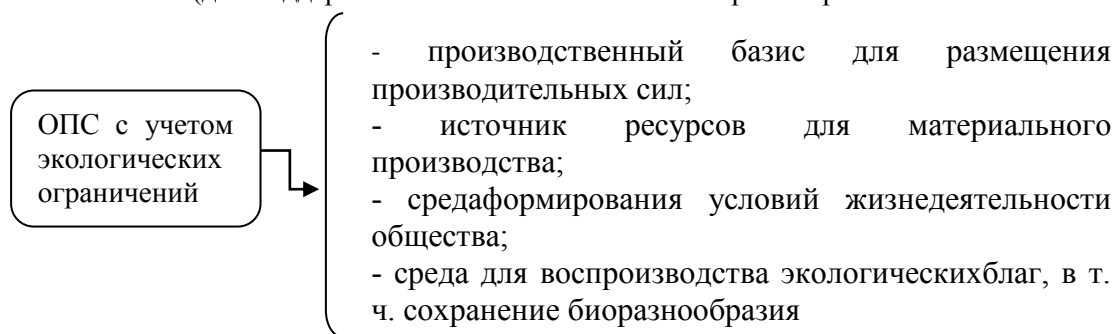

Рис. 3 – Структура ОПС с учетом экологических ограничений

экстенсивном типе производства необходимо все больше средств в природоэксплуатирующие отрасли; истощение природных ресурсов требует значительных средств для поиска и разработки новых ресурсов или эксплуатации освоенных) и *социальные* (связаны с обострением экологических условий проживания, ухудшением здоровья населения, качества сельхозпродукции, питьевой воды и продуктов питания). Последнее, по мнению Б.В. Пояркова, охватывает следующие регламентации и ограничения: а) в виде выбора систем природопользования; б) связанные с ранжированием хозяйственных функций территории по уровню приоритетности (структуру, объем и вид многоцелевого использования природно-ресурсного потенциала территории) и в) отражающие общее предельно допустимое воздействие техногенной деятельности на ОПС (лимиты выбросов и/или сбросов и изъятия природных ресурсов).

За рубежом более активно развиты методы экологической регламентации. Так, в Швейцарии и других странах ЕС введены ограничения на дополнительный отвод новых земельных площадей для дорожного строительства и ограничения на выбросы загрязнений в ОПС, в т. ч. от автотранспорта. В США на сброс сточных вод выдаются разрешения в рамках Национальной системы сброса загрязняющих веществ в водную среду. Лимиты рассчитываются Агентством по охране окружающей среды на основе методов вероятностного моделирования с учетом динамики качества воды и величины водного потока. Аналогично и в других странах мира.

В определенной и основополагающей степени решить проблему может переход к зеленой экономике, в которой найдут отражение такие приоритеты, как переход на новые индикаторы бескризисного устойчивого развития, экологизация налогообложения, переориентация субсидий на реализацию проектов зеленой экономики.

Индикаторами устойчивого развития выступают уровень безработицы, миграция населения, демография, ВВП на душу населения, показатели развития промышленности и сельского хозяйства, экология и здоровье населения. Принципы зеленой экономики лежат в основе принятых за последние годы решений по повышению энергетической и экологической эффективности экономики. Партнерскую программу «Зеленый мост» на 2011-2020 годы выдвинул Президент страны Назарбаев Н.А. как один из инструментов обеспечения устойчивого развития, который включает экологически эффективное использование природных ресурсов и инвестиции в экосистемные услуги, низкоуглеродное развитие и адаптацию к изменению климата, содействие устойчивому развитию городов, продвижение «зеленого» бизнеса и технологий. Инициатива «Зеленый мост» является практическим механизмом международного перехода к зеленой экономике через поощрение технологического прогресса, повышение опыта управления окружающей средой и улучшение правовых, экономических и институциональных условий. Все это станет толчком к развитию новой экологически чистой экономики.

В силу этого оценка экологической емкости территории является одной из приоритетных задач страны, без решения которой невозможна выработка научно-обоснованной системы экологических ограничений. Поэтому в практике управления проектами необходимо правомерно использовать понятие зоны экологического равновесия, создаваемые с целью воспроизводства основных составляющих ОПС с учетом численности населения, необходимости обеспечения жизненно важными ресурсами и др.

Список литературных источников:

1. План нации - 100 конкретных шагов по реализации пяти институциональных реформ Главы государства Нурсултана Назарбаева (май 2015 года): Правительство РК (с 18.12.1995). «Казахстанская правда» (www.kazpravda.kz)
2. <http://b-energy.ru/biblioteka/ekologiya-konspekt-lekcii/363-ekologicheskie-ogranicheniya-ekonomicheskogo-razvitiya.html> Экологические ограничения экономического развития. 15 июня 2011
3. Глазьев С.Ю. Гармоничное устойчивое развитие как национальная идея // Стандарты и качество. - 2014. - N 6. - С.4-8.; Бабурин С.Н. Глобализация в перспективе устойчивого развития / С.Н.Бабурин, М.А.Мунтян, А.Д.Урсул. - М.: Магистр, 2011. – 494 с.
4. Бедрицкий А.И. Об итогах конференции ООН по устойчивому развитию "РИО+20" // Использование и охрана природ. ресурсов в России. - 2012. - N 4. - С.100-102; Глобальные процессы, безопасность и устойчивое развитие: (круглый стол) // Alma mater = Вестн. высш. школы. - 2012. - N 3. - С.7-13; N 4. - С.10-16;
5. www.strategy2050.kz Концепция по переходу Республики Казахстан к «зеленой экономике»
6. <http://bnews.kz/ru/blogs/proon/post/91> «Зеленая экономика» – новый вектор устойчивого развития Республики Казахстан. К. Шуленбаева
7. Коптюг В.А. Концепция устойчивого развития и социально-политические движения // Наука из первых рук. - 2011. - N 2. - С. 38-49.
8. Катихин О. Экономическая система устойчивого развития: содержание и факторы формирования // Проблемы теории и практики управления - 2014. - N 10. - С. 27-32.
9. Кузнецов О.Л. Ноосферные законы и модель глобального устойчивого развития / О.Л.Кузнецов, Б.Е.Большаков // Уровень жизни населения регионов России. - 2014. - N 1. - С. 90-97.

10. http://tengrinews.kz/kazakhstan_news/ekologicheskie-problemyi-ugrojayut-ekonomicheskoy-223046/ Экологические проблемы угрожают экономической стабильности Казахстана. 7.11.2012
11. Агентство Республики Казахстан по статистике. – Астана, 2012-2014.
12. Бобылев С.Н. Модернизация экономики и устойчивое развитие / С.Н.Бобылев, В.М.Захаров. - М.: Экономика, 2011. – 294 с.

Өмірбек Е.Ж.
студент ГМУ-21

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті
Қазақстан, Қарағанды қ

ҚР ҚОЛМА-ҚОЛ ЕМЕС АҚША АУДАРЫМДАР ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Банкаралық ақша аударымдары жүйесі (БААЖ) елдің нақты уақыт режиміндегі жалпы есеп айырысулар жүйесі (бұдан әрі – RTGS) болып табылады, яғни құжат жеке өңделеді және ақша аудару әрбір төлем құжатының негізінде жүзеге асырылады.

Жүйедегі ақша аударымы пайдаланушының Ұлттық Банкте ашылған өзінің корреспонденттік шотынан Ұлттық Банктегі жүйенің арнайы белгіленген шотына аударылған ақша сомасы, сондай-ақ БААЖ басқа пайдаланушыларынан түскен ақша сомасы шегінде жүзеге асырылады. Жүйенің шоты Ұлттық Банкте жүйедегі ақша аударымдарын орындау кезеңінде пайдаланушылардың ақшасын есепке алу үшін қызмет етеді.

БААЖ-дың мақсаты елдегі неғұрлым ірі және басымдыққа ие төлемдерді өңдеу болып табылады. БААЖ арқылы кредиттік, сол сияқты дебеттік аударымдарды жүргізуге болады. Жүйе операциялық күн ішінде ұлттық валютамен (теңгемен) есеп айырысулар жүргізудің түбегейлілігін қамтамасыз етеді. БААЖ-да төлемдер тек қана электрондық тәсілмен жүзеге асырылады.

БААЖ-ды Ұлттық Банк басқарады, ал жүйенің жұмыс істеуін қамтамасыз ететін оператор Қазақстан банкаралық есеп айырысу орталығы (ҚБЕО) болып табылады.

БААЖ «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі туралы» Заңда, «Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы» Заңда және «Ақша төлемі мен аударымы туралы» Заңда көрсетілген берік құқықтық базаға негізделген. Сондай-ақ БААЖ-да Ақша аудару ережесі, Қазақстан Республикасының аумағында төлем құжаттарын пайдалану және қолма-қол жасалмайтын төлемдер мен ақша аударымдарын жүзеге асыру ережесі, сондай-ақ басқа ережелер мен стандарттар әзірленді және қолданылуда, мұнда жүйенің жұмыс істеу рәсімдері жан-жақты ашылған.

БААЖ-де ҚБЕО бекіткен ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету рәсімдері сақталады, электрондық хабарларды өткізу фактісін растауға және оларды өткізу кезінде қателерді анықтауға бағытталады. ҚБЕО және пайдаланушылар жіберілетін және алынатын электрондық хабарларды есепке алуды қамтамасыз етеді және бақылауды жүзеге асырады. БААЖ-де өңделген барлық электрондық хабарлар аудиторлық із қалдырады.

1-сурет. БААЖ пайдаланушыларының электрондық хабарлар алмасуы.

Жалпы, 2015 жылда Қазақстан Республикасының төлем жүйелері арқылы 282,6 трлн. теңге (немесе 917,5 млрд. АҚШ доллары) сомаға 34,7 млн. транзакция жүргізілді. 2014 жылмен салыстырғанда төлем жүйелеріндегі төлемдердің саны 1,4%-ға (555,1 мың транзакцияға) азайды, төлемдер сомасы 14,1%-ға (25,0 трлн. теңгеге) ұлғайды.

2015 жылда БААЖ арқылы барлығы 197,2 трлн. теңге (604,2 млрд. АҚШ доллары) сомаға 14,0 млн. транзакция жүзеге асырылды.

2014 жылмен салыстырғанда төлемдер саны 0,8%-ға (108,8 мың транзакцияға) өсті, төлемдер сомасы 14,1%-ға (24,4 трлн. теңгеге) ұлғайды.

Банкаралық клиринг жүйесі (БКЖ) – ұсақ төлемдерге арналған клиринг жүйесі. Көрсетілген жүйеде барлық төлемдер нетто (таза) негізде жүзеге асырылады. БКЖ-ның негізгі бағыты шағын сомаға көптеген бөлшек төлемдер жүргізуден тұрады. БКЖ қаражат пайдаланушының шотында алдын ала депоненттелмей, көпжақты негізде жүзеге асырылады. Бұл ретте жүйеде бір төлем үшін 5 млн. теңгеге тең барынша жоғары сомаға шектеу белгіленді.

Жүйеде валюталау күнін пайдалануға, яғни жүйеге төлем құжаттарын үш күнге дейінгі болашақ төлем күнімен жіберуге болады. Болашақ валюталау күнімен түскен құжаттар көрсетілген күн басталғанға дейін жүйеде сақталады, осыдан кейін клирингте өңделеді. Бұл қатысушыларға өз өтімділігін күні бұрын жоспарлауға мүмкіндік береді. Клиринг нәтижелері бойынша ақша аударымдары БААЖ-да жүзеге асырылады. Жүйенің әрбір қатысушысы өзінің жүйедегі барлық төлемдері туралы ақпаратқа қол жеткізе алады.

Есепке алу қорытындысы бойынша әрбір қатысушының таза позициясы анықталады. Клиринг қатысушысының таза дебеттік позициясы осы қатысушының БААЖ-дағы ақша сомасынан аспауы тиіс. Түпкілікті есеп айырысу үшін БААЖ-дағы ақша жеткіліксіз болған жағдайда, БКЖ-да төменірек басымдықпен кезекте тұрған төлемдер жойылады. Клиринг нәтижелері бойынша түпкілікті ақша аударымы БААЖ арқылы жүзеге асырылады. Ақша аударымы аяқталғаннан кейін клиринг жүйесінің жаңа операциялық күні басталады.

Сонымен бірге, басымдығы жоғары болып табылмайтын және сомасы бойынша 5 млн. теңгеден аспайтын төлемдерді жүргізуге арналған Банкаралық клиринг жүйесінде барлық қолма-қол ақшасыз төлемдердің жалпы санының жартысынан көбі – 59,7%-ы өңделді, бұл елдегі қолма-қол ақшасыз төлемнің жалпы көлемінің 2,7%-ын құрады, бұл жүйе бөлшек төлемдердің айтарлықтай санын жүргізудегі өз міндетін орындағанын куәландырады.

Төлем жүйесі еліміз қаржы жүйесінің өміршең маңызды құрамдас бөлігі болғандықтан, бірінші кезекте Ұлттық банк тарапынан үнемі жоғары назар аударуды талап етеді. Соңғы жылдары төлем жүйелерінің тиімділігін одан әрі арттыру мен туындайтын қаржы тәуекелдерінің деңгейін шектеу, оларды басқарудың ұтымды құралдарын қалыптастыру мәселелеріне айрықша мән беріліп отыр.

Төлем жүйесінің тоқтаусыз және үздіксіз жұмыс істеуін қамтамасыз ету және қауіпсіздік деңгейін арттыру мақсатында Ұлттық банк төлем жүйелерінің жаңа резервтік орталығын құруды жоспарлауда. Жаңа резервтік орталық тек қана төлем жүйелерінің жұмысын ғана емес, сондай-ақ Ұлттық банктің еліміздің алтын-валюта қорын және Ұлттық қорды басқару секілді басқа да стратегиялық міндеттерін жүзеге асырудың үздіксіздігі мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында да пайдаланылмақ.

Қолма-қол ақша айналысының өсуі оның экономикасының, қала халқы санының өсуіне және еңбекақының көтерілуіне байланысты, бұл тікелей тауарларды, жұмысты және қызмет көрсетуді сату көлемдерінің өсуіне ықпал етеді. Қолма-қол ақша айналымында ақшаның басқа елдің басқа аймақтарына орын ауыс-тыруы маңызды рөл атқарады. Алайда, Ұлттық банктің қолма-қол ақша айналымын реттеу саласындағы қызметінің басты бағытын ұстана отырып, Орталық филиал қала экономикасы субъектілерінің қажеттілігін уақтылы және толығымен қанағаттандыруға ынталы.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

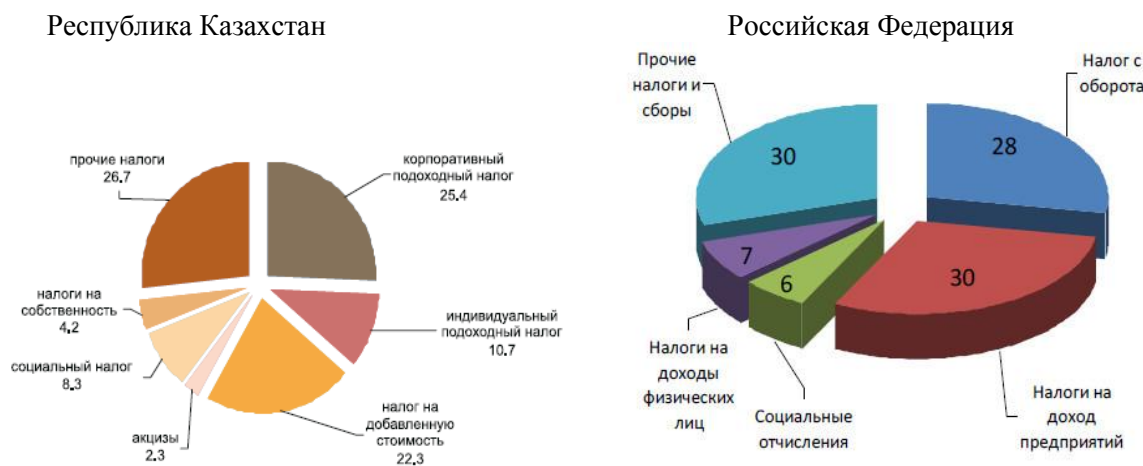
1. “Ақша айналысы және несие”, С.Б Мақыш Алматы, 2004ж.
2. М.С. Саниев “Ақша, Несие, Банктер”, Алматы-2001ж .
3. Эдвин Дж.долан “Деньги, банки и денежно-кредитная политика”. Санкт-Петербург "Санкт-Петербург Оркестр" 1994ж.

Орынбасарова Е.Д.
PhD., доцент
Баймухаметова А.С.
м.э.н., ст.преподаватель
КарГУим. Е.А.Букетова

НАЛОГ НА ПРИБЫЛЬ КАК ИНСТРУМЕНТ СТИМУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ: СРАВНЕНИЕ ОПЫТА КАЗАХСТАНА И РОССИИ

Приоритетной проблемой современной экономической политики является формирование эффективной системы налогообложения, отвечающей требованиям времени, разумно сочетающей интересы государства и налогоплательщиков. Одним из основных источников финансирования всех направлений деятельности государства и фискальным инструментом реализации государственных приоритетов является корпоративный подоходный налог. В условиях рыночного хозяйствования распределение дохода является, с одной стороны, внутренним делом организации, с другой стороны, регулируется государством с помощью механизма налогообложения.

Как показано на рисунке 1, корпоративный подоходный налог (налог на прибыль) является традиционно бюджетообразующим налогом в обеих странах. [1] [2]

Примечание – источник: материал
Статистического сборника, Казахстан в
цифрах.

Примечание – источник: материал
Статистического сборника, Россия в
цифрах.

Рисунок 1. Структура налоговых поступлений в бюджет за 2014 год

Подоходный налог является важной статьёй доходов госбюджета. Это основной инструмент налогового регулирования, поскольку конечной целью любой предпринимательской деятельности является получение чистой прибыли, т. е. совокупного общественного продукта за минусом всех вычетов и налогов в бюджет. Необходимо отметить, что страны, интенсивно занимающиеся международной торговлей, собирают больше налогов с доходов корпораций, т.к. являются более привлекательными для инвестирования.

Одним из общих направлений, проводимых в обеих странах работы по либерализации экономик и совершенствованию условий хозяйствования является упрощение налоговых систем и снижение налоговой нагрузки ряда экономических агентов. При этом также, можно условно выделить приоритеты в данном направлении: сокращение количества применяемых налогов, сборов (пошлин); повышение привлекательности упрощенных систем налогообложения; кодификацию налогового законодательства; упрощение процедур налогового контроля и налогового администрирования. Эти prerogatives в совершенствовании налоговых систем наших государств имеют единые цели: привлечение долгосрочных инвестиций, поступательное

экономическое развитие, рост уровня жизни населения и благосостояние нации.

Налогообложение стран, как один из основных показателей развития бизнеса, отражает позиции в рейтинге Всемирного банка на 2014 год следующим образом: РК - 50 место, РФ – 92 место из 189 стран. Рассматривая тематическую категорию «Налогообложение» в докладе Всемирного Банка по регионам, в Европе и Центральной Азии, Казахстан занимает 1 место, это означает, что налоговый климат благоприятствует ведению бизнеса, что привлекает потенциальных инвесторов, либо отечественных предпринимателей для ведения своего бизнеса, а в дальнейшем и выплаты основной доли налога на прибыль в бюджет. Российская Федерация на 9 месте. Данная категория включает: количество налоговых платежей, время на подготовку и подачу налоговых деклараций и уплату налогов, общая сумма налогов как доля от прибыли до выплаты всех лежащих на компанию налогов. [3]

Рассмотрим налоговые ставки подоходного налога обоих государств.

Таблица 1. Налоговые ставки налога с доходов юридических лиц РФ

Вид налога	Ставка
Налог на прибыль	20%
Налог на прибыль с организаций, осуществляющий образовательную и (или) медицинскую деятельность	0%
Налог на прибыль для организаций - резидентов технико-внедренческой особой экономической зоны, а также организаций - резидентов туристско-рекреационных особых экономических зон	0%
Налог на прибыль для сельскохозяйственных товаропроизводителей и рыбохозяйственных организаций	0%
Налог на прибыль при осуществлении деятельности, связанной с добычей углеводородного сырья на новом морском месторождении углеводородного сырья	20%
Налог на прибыль для организаций - участников региональных инвестиционных проектов	0%
Налог на прибыль иностранных организаций, не связанные с деятельностью в Российской Федерации через постоянное представительство	20%
Налог на прибыль иностранных организаций от использования, содержания или сдачи в аренду (фрахта) судов, самолетов или других подвижных транспортных средств или контейнеров в связи с осуществлением международных перевозок.	10%
Налог на прибыль, полученным российскими организациями в виде дивидендов при условии, что организация владеет на праве собственности не менее чем 50-процентным вкладом в уставном капитале	0%
Налог на прибыль, полученным в виде дивидендов от российских и иностранных организаций российскими организациями	9%
Налог на прибыль, полученным иностранной организацией в виде дивидендов по акциям российских организаций, а также дивидендов от участия в капитале организации в иной форме.	15%
Налог на прибыль, по доходу в виде процентов по государственным ценным бумагам государств - участников Союзного государства, государственным ценным бумагам субъектов Российской Федерации и муниципальным ценным бумагам	15%
Налог на прибыль, по доходам в виде процентов по муниципальным ценным бумагам, эмитированным на срок не менее трех лет	9%
Налог на прибыль, по доходу в виде процентов по государственным и муниципальным облигациям	0%

Примечание – источник: составлено автором.

Таблица 2. Налоговые ставки налога с доходов юридических лиц РК

Вид налога	Ставка
Корпоративный подоходный налог (налог на прибыль)	20%
КПН, юридических лиц - производителей сельскохозяйственной продукции, продукции пчеловодства, продукции аквакультуры (рыбоводства)	10%
КПН, облагаемые у источника выплаты, за исключением доходов нерезидентов из источников в Республике Казахстан	15%
КПН, доходы нерезидента, осуществляющего деятельность без образования постоянного учреждения, из источников в Республике Казахстан	20%
КПН, по страховым премиям по договорам страхования рисков	15%
КПН, по страховым премиям по договорам перестрахования рисков	5%
КПН, от оказания услуг по международной перевозке	5%
КПН, от прироста стоимости, дивиденды, вознаграждения, роялти	15%
КПН, юридического лица-нерезидента, осуществляющего деятельность в Республике Казахстан через постоянное учреждение	15%

Примечание – источник: составлено автором.

Так, сравнивая налоговые системы двух стран, можно сказать, что налогообложение в России значительно либеральнее, чем в Казахстане.

Как видно из таблицы 1 и 2, Россия имеет преимущество по таким основным видам ставок,

как налог на прибыль для сельскохозяйственных товаропроизводителей и рыбохозяйственных организаций, налог на прибыль с организаций, осуществляющий образовательную и (или) медицинскую деятельность, налог на прибыль для организаций - участников региональных инвестиционных проектов.

В данном случае преимущество Казахстана для привлечения потенциальных инвесторов является наличие Специальных экономических зон (СЭЗ), условия осуществления, которой являются более выгодными, чем в экономических зонах России. Особая экономическая зона (сокращённо ОЭЗ) — ограниченная территория в регионах с особым юридическим статусом по отношению к остальной территории и льготными экономическими условиями для национальных или иностранных предпринимателей. Главная цель создания таких зон — решение стратегических задач развития государства в целом или отдельной территории: внешнеторговых, общеэкономических, социальных, региональных и научно-технических задач. [4] [5]

Таблица 3. Государственные льготы в рамках СЭЗ

Льготы	Казахстан	Россия
Налог на прибыль	0% - до 10 лет	мин. 13,5%
НДС	0% - до 10 лет	0% - до 20 лет
Налог на имущество	0% - до 10 лет	0% - до 5 лет
Земельный налог	0% - до 10 лет	0% - до 5 лет
Таможенные пошлины	освобождение на весь срок	освобождение

Примечание – источник: составлено автором.

Рассматривая налог на прибыль в таблице 3, можно заметить явное преимущество Казахстана перед Россией, если в Казахстане уплачивается 0% до 10 лет, тогда как в России взимается налог на прибыль, минимальный размер которого составляет 13,5%.

Наличие специальных экономических зон может создавать не только стимулы для инвестирования, но и дополнительные возможности для уклонения от налогообложения. Поэтому необходимо жесткое налоговое

администрирование на территории свободных экономических зон.

Кроме того, в Казахстане, как и в России, существуют особые налоговые условия для сельскохозяйственного сектора и недропользователей. В отношении налогообложения недропользователей, можно отметить существование нескольких положений, действующих в различных направлениях. С одной стороны недропользователи имеют преимущество за счет амортизационных отчислений (возможность полной амортизации в течение 5 лет) и переноса убытков на последующие годы, но с другой стороны они подлежат дополнительному налогу на сверхприбыль. В России, где нефтяные компании также облагаются налогом отдельно, существует более однозначная и, следовательно, более прозрачная система налогообложения этого сектора.

Рассматривая современные льготы по налогообложению прибыли понимаешь, что, несмотря на тенденцию к их ограничению, значение льгот достаточно весомо. Льготы можно разделить по выполняемым ими функциональным задачам. Устойчивый характер носят налоговые льготы, направленные на стимулирование инвестиционной и научно-технической деятельности предприятий в национальном и региональном масштабах и по отдельным сферам деятельности (включая льготы по зарубежным инвестициям). Некоторые льготы направлены на поддержку компаний для сохранения их экономической устойчивости. Примером могут служить отчисления в резервные фонды. Льготы социального характера, такие как, отчисления в благотворительные фонды также служат снижением налогового бремени на корпорации. Льготы различаются по способам их реализации: уменьшение налогооблагаемой прибыли, ставок налога, вычет из величины налога, отсрочка или полное освобождение от выплаты налога. К льготам относится налоговый инвестиционный кредит. Он представляет вычет из налога на прибыль части инвестиционных расходов компании (часто с условием использовать кредит для последующих инвестиций). Данный вид кредита используется в Англии, Италии, Франции, Испании.

Номинальная налоговая нагрузка по КПП (налога на прибыль) в Казахстане – 20%, в России – 20%, из которых 2% зачисляется в федеральный бюджет и 18% зачисляется в бюджеты субъектов Российской Федерации. Кроме того, за субъектами Федерации сохраняется право понизить ставку налога в части, поступающей в региональный бюджет, – с 17,5 до 13,5% (то есть

минимальная ставка налога составит 16%). Данную практику регулирования ставки предлагается ввести в Казахстане в следствии дотационности регионов путем финансовой эквализации через перераспределение части поступлений по корпоративному подоходному налогу. Термин «финансовая эквализация», означает взаимодействие территориальных бюджетов в области реализации их налоговых полномочий, механизм которой позволяет сглаживать уровень экономического неравенства регионов через распределение налогов. Данное понятие предложено ввести в Казахстане в научный оборот в целях гармонизации налоговых интересов различных уровней власти.

Проведенный анализ отечественной и зарубежной практики системы подоходного налогообложения, позволяет выявить положительный опыт, который возможно применить в Казахстане. В России облагают налогом на прибыль вновь созданную стоимость. В Казахстане же неоднородность экономического содержания валового дохода приводит к изъятию в бюджет не только прибыли, но и определенной доли оборотных средств предприятия, что может привести к срыву его воспроизводственного процесса.

Список использованных источников:

1. Статистический сборник «Казахстан в цифрах»/ www.stat.gov.kz
2. Статистический сборник «Россия в цифрах»/ www.gks.ru
3. Доклад «Ведение Бизнеса 2014», Всемирный Банк/ <http://russian.doingbusiness.org/>
4. Кодекс Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет» (Налоговый кодекс) от 10.12.2008 (с изменениями и дополнениями на 17.11.2014 г.)/ р4, гл10.
5. Налоговый кодекс Российской Федерации 2014г./раздел 8, глава 25.

Орынханов Р.

магистрант

Аймақтық әлеуметтік-инновациялық университеті

МЕНШІККЕ ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ ІШІНДЕГІ ҚОҒАМҒА ҚАУІПТІСІ - ҰРЛЫҚ.

Қазақстан Республикасының Конституциясы бойынша Қазақстан Республикасында мемлекеттік меншік пен жеке меншік танылады және бірдей қорғалады.

Меншікке қарсы қылмыстардың ішіндегі ең көп таралған және қоғамға едәуір қауіптісі – ұрлық.

Қылмыстық заң, ұрланғандық үшін, оның жасалу тәсілдеріне қарай нақты жауаптылық қарастырған. ҚК-тің тиісті баптарына бөліп, нормативтік тұрғыдан бекіткен, оларға ұрлаудың мына формалары жатады: ұрлық, иемденіп алу немесе ысырап ету, алаяқтық, тонау және қарақшылық.

Ұрлық түсінігін анықтаудың және оның негізгі элементтеріне сипаттама берудің ұрлаудың барлық формаларына тән нышандарды айқындауға және бөлектеуге мүмкіндік беретіндігі, ұрлаудың нақты формаларына талдау жасауды жеңілдететіндігі, оларды меншікке қарсы басқа қылмыстардан, басқа объектіге қол сұғушылықтан, сондай-ақ қылмыстық заңмен жазаланбайтын әрекеттерден шектеуге көмектесетіндігін қылмыстық заң ғылымында құптау тапқан. Қазіргі кезде ұрлау түсінігі Қазақстан Республикасының жаңа қылмыстық кодексінде өзінің заңдық бекімін тапты. Мысалы, ҚК-тің 188-бабының ескертуінде былай делінген: «Осы кодекстің баптарында ұрлау деп пайдакүнемдік мақсатта бөтен мүлікгі осы мүліктің меншік иесіне немесе өзге иеленушісіне залал келтіре отырып, айыптының немесе басқа адамдардың пайдасына заңсыз, қайтарымсыз алып қою және (немесе) айналдыру танылады. Ұрлау түсінігіне берілген бұл анықтамадан көретініміз, ғалым-заңгерлер ұсынған, заң талаптарына жауап беретін топтама түсініктер ішінен заң шығарушы "алу" терминін мойындаған. Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты Пленумының 1996 жылғы 25 шілдедегі "Бөтен мүлікті ұрлауды саралаудың кейбір мәселелері туралы" қаулысында да ұрлауға, бірқатар ауытқулармен, осы тектес анықтама берілген: «Бөтен мүлікті ұрлау дегеніміз — меншік иесінің мүлкін пайдакүнемдік мақсатта заңсыз, қайтарымсыз алу және оны өз пайдасына немесе басқа адамдардың пайдасына айналдыру».

Заңмен берілген анықтамадан ұрлаудың объективтік жағынан сипаттайтын мына

нышандарды бөліп алуға болады:

- 1) мүлікті алу;
- 2) алудың заңға қайшылығы;
- 3) алудың қайтарымсыз болуы;
- 4) пайдакүнемдік мақсат;

"Алу" түсінігі ұрлаудың қарақшылықтан басқа барлық мүмкін болатын жеке тәсілдерін қамтиды. Ал қарақшылықты алатын болсақ, заң шығарушы оның аяқталу кезін мүлікті иелену мақсатында шабуыл жасау кезеңіне аударған. Бұл нышан қылмыс затына заңға қайшы ықпал жасаудың сыртқа процесін неғұрлым дәл бейнелейді және белгілі бір шамада қылмыстық-құқықтық, қорғау объектісіне зиян келтіру тетігін сипаттайды, себебі алу әрқашанда заңсыз қылмыспен, ұрланған мүліктің меншік қатынастарына қатысушылардың (жақтардың) әлеуметтік байланыстарындағы құрылымында орнын өзгертуімен ұштасқан, ол байланысты қалай да бұзады, оның қалыпты дамуына нұқсан келтіреді[1].

Сондықтан да меншікті қылмыстық қол сұғушылықтан қорғау Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының бөлімшелері мен қызметтерінің алғашқы міндеттерінің бірі ретінде көрініс табады. Осыған орай ұрлық қылмысының алдын алу шараларын қарастыруда әлеуметтік-экономикалық саяси, жағдайлардағы сұрақты шешу үшін ғылыми зерттеуді талап етеді.

Ұрлық пайдакүнемдік қылмыстың бір түрі кримиологиялық ерекшеліктегі құбылыс ретінде көрінеді.

Ұрлық, яғни бөтен мүлікті жасырын ұрлау – екі жүзден жеті жүз айлық есептік көрсеткішке дейін мөлшерде немесе сотталған адамның екі айдан жеті айға дейінгі кезеңдегі жалақысының немесе өзге табысының мөлшерінде айыппұл салуға, не жүз сексеннен екі жүз қырық сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға, не екі жылға дейінгі мерзімге түзеу жұмыстарына, не алты айға дейінгі мерзімге қамауға, не үш жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Мынадай: 1, адамдар тобының алдын ала сөз байласуы бойынша; 2, бірнеше рет; 3, тұрғын, қызметтік немесе өндірістік үй-жайға, қоймаға заңсыз кірумен жасалған ұрлық-мүлікті тәркіленіп немесе онсыз екі жылдан бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Мынадай: 1, ұйымдасқан топ; 2, ірі мөлшерде, 3, ұрлық не қорқытып алушылық үшін бұрын екі немесе одан да көп рет сотталған адам жасаған ұрлық.

Мүлкі тәркіленіп үш жылдан он жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Ұрлық деп пайдакүнемдік мақсатта бөтен мүлікті осы мүліктің меншік иесіне немесе өзге иеленушісіне залал келтіре отырып айыптының немесе басқа адамдардың пайдасына заңсыз қайтарымсыз алып қою және айналдыру танылады[2].

Ірі мөлшер немесе ірі залал деп қылмыс жасау сәтіне Қазақстан Республикасының заңдарымен белгіленген айлық есептік көрсеткіштен бес жүз есе асып түсетін мүліктің құны мен залалдың мөлшері танылады.

Меншік құқығында құқығында ұйымға тиесілі немесе оның қарамағындағы бөтен біреудің мүлкін ұрлау, алаяқтылық жасау, иемденіп алу немесе ысырап ету жолымен жасалған ұсақ-түйек ұрлау қылмыстық жауаптылыққа әкеп соқпайды. Оны жасауға кінәлі адам заңға сәйкес әкімшілік жауапқа тартылады. Егер ұрланған мүліктің құны әрекет жасалған кезде Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген он еселенген айлық есептік көрсеткіш мөлшерінен аспайтын болса, ұрлық ұсақ-түйек ұрлау деп танылады.

Қазақстан Республикасының күшіндегі қылмыстық заңына сәйкес ұрлық дегеніміз - бөтен мүлікті жасырын ұрлау болып табылады. Ұрлықтың объектісі — меншік.

Бұл қылмыстың заты - материалдық заты түріндегі, нақты құндылығы бар (заттар, тауарлар, бұйымдар, ақша, т.б.), өндіру үшін адам еңбегі жұмсалған, сондықтан да ақшамен бағалана алатын бөтен мүлік.

Материалдық құндылығы жоқ зат немесе бұйым ұрлық заты бола алмайды, себебі оны алу меншік иесіне материалдық залал келтірмейді. Сондықтан да, жасау үшін қоғамға пайдалы еңбек жұмсалған табиғи байлықтарды (орманды, балықты, тағы жануарларды, т.б.) заңсыз иелену меншікке қарсы қылмыстар қатарына жатпайды, олар экологиялық қылмыстарға жатады.

Ұрлыққа тән нышан — оның жасырын тәсілмен жасалуы. Ұрлықтың жасырындық сипатын анықтағанда айыптының ниетіне, яғни оның ұрлықты субъективтік қабылдауына қоса назар аудару қажет. Ұрлық болды деп санау үшін айыпты жасырын ұрлық жасауға ұмтылуы, бөтен

мүлікті жасырын түрде иеленуге оның ниеті болуы тиіс.

Егер айыпты, өзінің мүлікгі заңсыз иеленгендігін ұғынған бөгде адамдардың араласуына мүмкіндік бермей, қалыптасқан жағдайға

байланысты әрекет жасаса да ұрлауда жасырын сипат болады.

Жасырын ұрлауды саралау үшін мүліктің алынуы тек меншік иесіне ғана емес, оны күзетушіге де, үшінші адамдарға да білінбеуі тиіс. Олар ұрлық жасаған кезде не сол жерде болмайды, не болған күнде де, ұрлықтың жасалғандығын сезбейді.

Егер айыпты, өз әрекетінің қылмыстық сипаты белгілі болғандығын ұғынбай, қылмыстың құпиялылығына өзі күмән келтірмей әрекетін әрі қарай жалғастырса, ол ұрлық болып саналады. Егер айыпты, әрекетінің белгілі болғандығын ұғынып ұрлығын доғарса, онда оның әрекеті не ұрлыққа оқталған болып сараланады, егер ол ешнәрсе алып үлгермесе, не аяқталған ұрлық болып саналады, егер ол қандай да бір құндылықты алып үлгерсе.

Бөгде адамдардың көзінше жасалған ұрлықты жасырын жасалған деп тану үшін, сол адамдардың айыптының әрекетінде қылмыстық сипат бар екендігін ұғынбағандығы анықталуға тиіс. Мысалы, айыпты өзін мүлік иесі атынан билік жасай алатын адаммын деп өтірік айтады; иесіз тұрған автомашинаға жайбарақат отырып жүріп кеткен адамның әрекетіне қарап онда тұрғандар ұрлық жасалды деп ойламайды [3].

Ұрлықтың объективтік жағын талдағанда әрекет пен қылмыстық нәтижесінің арасындағы себептік байланысты анықтау қажет.

Теориялық және практикалық тұрғыдан едәуір маңызды болып саналатын мәселелердің бірі - ұрлықтың аяқталу кезеңін айқындау. Затты айыптының иеленген кезеңінен бастап ұрлықтың аяқталған болып саналатын-саналмайтындығы бірнеше маңызды мәселелерді шешумен байланысты, олар: қылмысты саралау, қылмысты жасаудан еркімен бас тарту, қылмысқа қатысушылар шеңбері, ұрлықты тонаудан және қарақшылықтан шектеу, жазалау шартын белгілеу мәселелері.

Ұрлықтың себебі ұрлық жасаған адам нені басшылыққа алды деген сұраққа жауап берсе, қылмыстың мақсаты әрекеттің бағыттылығын адам ұмтылған жақын арадағы нәтижені анықтайды.

Қылмыстық нәтиже - бөтен мүлікті заңға қайшы жолмен алу - ұрлық жасаудағы айыпты алға қойған тікелей мақсат, ол ұрлық құрамының элементіне жатады. Онда бөтен мүлікті жасырын алуға, одан пайда көруге ұмтылу сипаты бар. Ұрланған мүліктен пайда көру, іс жүзінде, ұрлық құрамынан тысқары жатыр. Ол қылмыстан туындайтын қажеттілікті қанағаттандыруға бағытталған.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика. М, 2002
2. Аубакирова А.Ю., Алесковский С.Ю. Криминалистика. Алматы, 2002
3. Алауов Е.О. Проблемы уголовно-правовой борьбы с вымогательством. Алматы, 1997

Перова Н.С.

*Старший преподаватель
кафедры экономики и международного бизнеса
КарГУ им.Е.А. Букетова, м.э.н.
Казахстан, г.Караганда*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИНСТРУМЕНТОВ В ЭКОЛОГИЧЕСКОМ РЕГУЛИРОВАНИИ

Все экономические регуляторы, затрагивая имущественные интересы природопользователей, приводят к пониманию зависимости между экономической выгодой и соблюдением экологических требований. Таким образом, экономический стимул — это своеобразное соединение задач экологически устойчивого развития с экономическими интересами.

В связи с этим необходимо, подчеркнуть, что определяющую роль в стимулировании природоохранной деятельности играет региональный уровень: здесь формируется - основная законодательная база. Поэтому рассмотрение экономических форм стимулирования

природоохранной деятельности на региональном уровне возможно лишь во взаимодействии и взаимосвязи с государственным уровнем регулирования.

Полагаем, что для более эффективного стимулирования природоохранной деятельности в части налога на прибыль необходимо применение следующих льгот:

1. На государственном уровне:

- исключить из налогооблагаемой прибыли любые доходы, связанные с осуществлением природоохранной деятельности, дополнительной к основному технологическому процессу, а именно: доходы от утилизации отходов, от реализации шлаков, продажи дополнительной продукции в результате использования вторичного сырья;

- исключить из налогообложения доходы от внереализационных операций, если они расходовались на природоохранные цели;

- исключить из налогообложения доходы, связанные с безвозмездным получением средств, если эти средства израсходованы на природоохранные мероприятия;

- снизить ставки налога на прибыль при налогообложении дохода, полученного от сдачи в аренду экологичной техники, оборудования.

2. На региональном уровне:

- исключить из налогооблагаемой базы суммы, направленные на инвестиции в природоохранные мероприятия, а также на сохранение рекреационных свойств региона.

Как известно, экологическая ситуация во многом определяется состоянием основных производственных фондов. Для современного этапа экономического развития характерно ухудшение возрастной структуры производственных фондов, их массовое старение и как следствие - увеличение числа экологических аварий и катастроф. Старое оборудование слабо заменяется новым из-за недостаточного инвестирования.

Полагаем, что для стимулирования хозяйствующих субъектов к обновлению основных фондов и внедрению экологически совершенных технологий необходимо установление дифференцированных ставок налога на обновленное имущество.

В качестве иных мер экономического стимулирования возможно разрешение предприятиям ускоренной амортизации природоохранного оборудования. Ускоренная амортизация природоохранных фондов является хорошо апробированной формой стимулирования.

Пересматривая нормы амортизационных отчислений на очистное оборудование, можно опираться на опыт таких стран, как Япония, США, где подобная система давно используется. Исходя из мирового опыта, оптимальным считается ежегодное списание 20 - 25 % стоимости очистного оборудования. Мелким и средним предприятиям, в большей степени нуждающимся в поддержке, при осуществлении природоохранных мероприятий, можно предоставить, по опыту зарубежных стран, 50-процентное списание основных фондов природоохранного назначения в первый год службы.

Политика льготного кредитования подразумевает предоставление льготных кредитов из бюджета, а также привлечение банковских кредитов. При этом банковское кредитование для финансирования природоохранных мероприятий имеет ряд преимуществ по сравнению с бюджетным, заключающихся в следующем:

- соблюдаются принципы срочности, возвратности и платности предоставляемых средств, что должно стимулировать исключительно целевое использование кредитов и минимальные сроки проведения природоохранных мероприятий;

- появляется возможность направить бюджетные средства на финансирование других мероприятий, так как в данном случае за счет средств бюджета покрывается только налоговая льгота, предоставляемая банку.

В настоящее время применение кредитных форм стимулирования на практике сопряжено с огромными сложностями, из-за финансовой нестабильности в стране отсутствует заинтересованность кредитных учреждений в таком кредитовании. Поэтому важно совершенствовать систему кредитования, и в первую очередь посредством государственного поощрения банков, осуществляющих льготное кредитование природоохранных мероприятий.

Система кредитования должна быть построена таким образом, чтобы заинтересовать хозяйствующие субъекты в проведении природоохранных мероприятий, а банки - в выдаче кредитов на указанные цели. Для хозяйствующих субъектов необходимы первоочередность кредитования и получение льготных условий в виде сниженной процентной ставки, для банков - полная компенсация средств, затраченных на выдачу таких кредитов.

При определении размера дотаций необходимо учитывать, что в условиях нестабильности финансового положения в стране, долгосрочные кредиты банкам становятся невыгодными. В то же время, природоохранные мероприятия требуют больших финансовых ресурсов на достаточно длительный срок. Представляется, что для решения этой проблемы необходимо предусмотреть корректировку величины дотации на индекс инфляции или в зависимости от ставки рефинансирования Национального банка Казахстана.

Еще одним источником кредитования могут стать банки, созданные на основе страховых компаний, которые специализируются на страховании экологического риска предприятий. Такие специализированные банки выдают кредиты только на проведение природоохранных мероприятий.

В данных условиях появляется необходимость привлечения дополнительных средств общественных организаций и коммерческих структур, а также меценатов.

В современных условиях хозяйствования цены должны играть стимулирующую роль не только в интенсивном развитии производства, но и в области охраны окружающей среды и рационального использования природных ресурсов. Ценовая политика подразумевает стимулирование производства и потребления экологичной продукции.

Безусловно, необходимо повышение роли государственно-частного партнерства в регулировании экологической сферы. Резкое уменьшение государственного финансирования экологической сферы привело практически к ликвидации государственных предприятий и организаций, ранее обеспечивающих производство товаров, выполнение работ и услуг природоохранного назначения. В рамках административно- хозяйственной системы управления они располагали механизмом регулирования их объемов и качества, которого больше не существует.

В этих условиях задачей государственной важности является интенсивное формирование новых предприятий, нацеленных на развитие технической и технологической инфраструктуры экологической безопасности и обеспечение рационального использования природных ресурсов, государственное стимулирование их деятельности, создание условий для притока негосударственных инвестиций в сферу экологического предпринимательства.

Поскольку экологические проекты не всегда являются для бизнеса выгодными, а зачастую убыточными, то очевидно, что активизировать экологическую деятельность хозяйствующего субъекта может только государство. Оно же может расходовать бюджетные средства на решение экологических проблем, тем самым финансируя частный или некоммерческий сектор на создание экологически новых продуктов или услуг. Если первый случай – стимулирование проектов в рамках программы ГПФИИР, то второй – тендер или социальный заказ на разработку исследований экологической тематики, например, составление кадастров земельных ресурсов.

Тем самым охрана окружающей среды рассматривается как важная экономическая задача. Как видно из таблицы, деятельность по охране окружающей среды способствует бизнесу и приносит прибыль — от продажи продукции, не наносящей вреда окружающей среде до создания более чистых способов производства.

Анализируя основные направления развития экологического предпринимательства, можно выделить ряд особенностей, которые в будущем потребуют пересмотра взглядов на экологическую деятельность предприятий и послужат причиной формирования нового «экологического менталитета».

В контексте данного видения подразделение функций экологического предпринимательства состоит в их конкретизации согласно принципам «от общего к частному» и «дерева целей», так как основное назначение классификации - уточнение видов и форм проявления исходя из основополагающих функций. Поэтому в ее основу были положены:

- функции экологического предпринимательства в создании, поддержании средств и предметов труда, условий воспроизводственного процесса (материальных благ и услуг);
- функции рационального природопользования (удовлетворение потребностей в свойствах природных ресурсов, объектов и поддержание, сохранение природно-ресурсного потенциала).

В Казахстане сформировалось значительное количество предпосылок, обуславливающих целесообразность развития экологического предпринимательства. Во-первых, это крупный аграрно-индустриальный регион, на территории которого находятся свыше 8 тысяч предприятий-природопользователей, оказывающих мощнейший прессинг на природную среду. Для индустриального комплекса области характерно «утяжеление» структуры экономики с

экологических позиций: наибольший удельный вес в отраслевой структуре промышленности занимают природоёмкие, экологически агрессивные отрасли, такие как электроэнергетика, а также химическая и нефтехимическая промышленность. Прогрессирует экологическая деградация сельскохозяйственного природопользования: земледелие в Казахстане ведётся с убывающим плодородием почв. Высокая антропогенная нагрузка на природную среду большую часть территории Карагандинской области превратила (по результатам экологической экспертизы) в регион с напряжённой экологической ситуацией. Экологический фактор в заболеваемости населения стал одним из приоритетных. Вероятность заболевания онкологическими заболеваниями на порядок превышает допустимый уровень. Это значительно обострило экологическую потребность населения области и определило спрос на экологически чистую продукцию, в первую очередь, питьевую воду, и экологически благоприятную территорию проживания.

Также, одним из основных инструментариев служит система лицензионно-рыночных отношений в региональном механизме рационального природопользования. Рынок в экологической сфере имеет свои особенности из-за специфичности товара и отношений собственности на объекты природы. В систему отношений собственности должен быть вовлечён ассимиляционный потенциал окружающей среды с тем, чтобы подготовить почву для внедрения в практику купли-продажи «прав на загрязнение» или же для выпуска специальных экологических акций. Экономическими предпосылками функционирования такого рынка или же выпуска акций являются различные уровни затрат по снижению выбросов (сбросов) одноимённых ингредиентов на различных предприятиях региона. Естественно, рыночные отношения в экологической сфере предполагают создание основных элементов рыночной инфраструктуры, обслуживающей сделки по торговле «правами на загрязнение»: биржи, брокерские конторы, система распространения информации о спросе и предложении на рынке квот, система регистрации сделок, мониторинг выполнения обязательств участвующих в сделке сторон и т. п.

Очевидно, что при помощи экономических инструментов экологические цели переводятся в плоскость экономических измерений и включаются в общую систему экономических интересов природопользования. Так, издержки загрязнения, которые для природопользователя являются внешними, поскольку он загрязняет, а ущерб терпят другие, преобразуются во внутренние, так как за каждую единицу выброса надо платить. В этих условиях рынок заставляет производителя считать издержки и выбирать наиболее эффективный вариант. Если же предприятия начинают торговать между собой разрешениями на выбросы, то снимается вопрос установления административных лимитов, при этом достаточно ограничиться установлением нормативных значений качества окружающей среды.

Рассмотрим ситуацию, характерную для Казахстана, когда государство является собственником прав на выбросы. В этом случае государство через систему лицензий, лимитов и квот предоставляет предприятиям возможность выбрасывать загрязняющие вещества, внося за это плату. Затем государство может приватизировать часть лицензий на загрязнение или сдать их в аренду. Поэтому независимо от того, какое первоначальное условие было поставлено (либо права на загрязнение распределяются между предприятиями по практике США, либо изначально государство является держателем прав на загрязнение), введение возможности торговли лицензиями на загрязнение и правовое закрепление этой процедуры приводит к формированию рыночной системы регулирования нагрузки на окружающую среду.

Контрагентами этой системы могут выступать:

а) собственники лицензий на загрязнение, которые подразделяются на:

1) самостоятельно осуществляющих предпринимательскую деятельность и оказывающих воздействие на окружающую природную среду;

2) предоставляющих лицензии в аренду;

3) «консервирующих» лицензии с целью снижения вредного воздействия на окружающую среду. Сюда относятся общественные организации экологического профиля, выкупающие указанные лицензии с целью снижения нагрузки на окружающую среду;

4) собственников определённого массива лицензий (государство, территориальный орган управления, лизинговая фирма-банк, фонд и т. п.), сдающих лицензии в аренду, либо использующих систему платежей за загрязнение.

б) арендатор лицензии, который обслуживает, как правило, более или менее значимый источник загрязнения.

- в) предприниматель, рассчитывающийся за загрязнение по факту выброса.
- г) независимый орган, занимающийся эмиссией лицензий для каждой территории.

д) арбитражные и контролирующие органы, следящие за соблюдением условий лицензирования и гарантирующие соблюдение прав контрагентов системы. При этом в системе возникают отношения собственности на лицензии, арендные отношения, купли-продажи, а также отношения по поводу использования возможности осуществления выбросов без лицензии, вступая в арендные отношения с собственником лицензии.

Рассмотрим такие экономические инструменты, которые охватывают собственно лицензии на право выброса, арендные платежи за право пользования лицензией и платежи за выбросы, вносимые предприятиями собственнику лицензии. Первоначально определяется допустимый объем выбросов для каждой конкретной территории. На этом этапе можно исходить из экологической емкости территории или учитывать критические нагрузки на состояние эколого-экономической системы. Затем на эту величину выпускаются лицензии, которые впоследствии могут перераспределяться между контрагентами описанной выше системы.

В этой связи возникает проблема выделения объективных границ при-роднохозяйственных систем и применение адекватных их реакциям на хо-зяйственное воздействие решений экологических проблем. Социально- экономические процессы в основном можно ограничить административными рамками, однако они гораздо шире, если рассматривать экологическую составляющую как одну из важнейших социальных задач общества.

Необходимыми атрибутами успешного применения торговли разрешениями на выбросы являются:

- администрация должна иметь в распоряжении технические средства для измерения базового уровня выбросов загрязняющих веществ и происходящих изменений;
- программа должна охватывать большие районы (большое количество фирм в географическом районе);
- разрешения на выброс должны иметь экономическую ценность;
- необходимо избежать таких провалов рынка как создание запасов и тайных сговоров участников программы с целью контроля уровня цен на разрешения;
- административный контроль над проведением сделок по купле- продаже разрешений должен присутствовать, но не быть чрезмерным;
- администрация должна иметь разработанную законодательную базу как основу внедрения и использования программы торговли разрешениями;
- реклама и разъяснение предприятиям экономической выгоды перехода к торговле лицензиями на загрязнение.

Реализация предлагаемой системы позволит снизить уровень ущерба атмосферному воздуху вследствие упреждения выбросов, а также снизить нагрузку на окружающую среду в области в целом.

Список использованных источников:

1. Благосклонов, К. Н. Охрана природы / К. Н. Благосклонов, А. А. Иноземцев, В. Н. Тихомиров. – М. : Высшая школа, 1967. - 442 с.
2. Куражковский, Ю. Н: Очерки природопользования / Ю. Н. Кураж- ковский. - М. : Мысль, 1969. - 272 с.
3. Федоренко, Н. П. Экономические проблемы оптимизации природопользования / Н. П. Федоренко. — М. : Наука, 1973; - 153 с.
4. Чепурных, Н. В. Учет экономических, социальных и экологических проблем при построении региональных программ природопользования / Н. В: Чепурных // Управление природой. - М., 2008. - С. 18-25.
5. Михайлов, Ю. П. Географические грани процесса природопользования / Ю. П. Михайлов // География и природные ресурсы. - 2013. — № 3. - С.159-164.

Pupysheva T.N.

Junior researcher of the Research institute of New economy and the system analysis, Karaganda economic university of Kazpotrebsoyuz, master of economic sciences,

Puntus E.A.

Junior researcher of the Research institute for Economic and legal studies, Karaganda economic university of Kazpotrebsoyuz, master of social sciences,

Kurilkin A.A.

tutor, Republican State Enterprise "Karaganda state industrial university", master of economic sciences, Kazakhstan, Karaganda

ANTICORRUPTION CONSCIOUSNESS OF KAZAKHSTANI PEOPLE AS A SOCIAL PROBLEM³

Corruption as a problem is actual for all modern societies. It hinders the development of business; reduces the amount of money in the state; complicates the use of funds allocated by the government for rendering of social services; degrades the quality of social services; creates conditions for lobbying the interests of those groups and persons who have money and connections; lowers the authority of the state. In general, corruption leads to reduction of the country's wealth and reducing living standards.

Corruption has many varieties: bribery, misappropriation of goods and services intended for public consumption, nepotism (when in hiring preference is given to members of the family), rendering of influence in the formulation of laws and regulations in order to obtain personal gain – all these common examples of offenses and malfeasance.

According to research conducted by international organizations in the countries leading the fight against corruption, government revenues over the long term increased fourfold. Estimated by the World Bank, each year in the world of wasteful spending one trillion dollars [1].

Within the indicated mainstreaming was conducted a sociological survey, the purpose of which was determination of corruption consciousness of residents of the Karaganda region as one of the major regions of Kazakhstan. Along with that the purpose of the research was to determination of position the inhabitants of the area in regard to the various forms display of corruption, as well as those organizations that are directly involved in the solution of this problem. Summing up the results of the research were made the following generalization:

1. Most of the residents of Karaganda region traditionally considered a manifestation of corruption "taking bribes by official" – 62.9%.

The second highest by the number of elections respondents are placed the answer – "bribing an official" (57.4%).

In third place – "extortion of a bribe, expressed in cash or in any other form" (56.3%).

The fourth position is occupied by a variant "use of official position for personal gain" – 49.1%.

"Getting someone a bribe" with index 48.6% takes the fifth position.

"Taking someone a bribe" is considered as corruption by 48.4% of respondents.

Seventh place was occupied with the option "using of cronyism" – 27.9%.

Indicators on the rest of choices do not exceed 20% of the "material rewards in order to promote the necessary information" (17.4%), "using the working materials in non-business purposes" (16.3%), "thanks for the service, expressed in any form" (15.1%).

Within the framework of "other", which received 2.5% of the respondents elections were called "lack of conscience", "nepotism" and "all of the above".

Data given above indicates that the majority of the population of Karaganda region dominated by traditional views on the definition and manifestation of corruption. So corruption, primarily associated

³ Статья подготовлена по материалам темы: «Развитие человеческого капитала моногородов в современных условиях индустриально-инновационного и интеграционного развития Казахстана: методология и практика» по программе фундаментальных и прикладных исследований, финансируемых в рамках программно-целевого и грантового финансирования МОН РК за № 5163 ГФЧ на период 2015 -2017 годы.

with people empowered and hold certain official positions. The positive moment can be considered that more than half of the respondents believe corruption is not only a manifestation of the receipt, and bribery. However, the greatest number of elections got options with clearly pronounced illegal actions, while veiled forms of corrupt behavior, such as "gratitude for the service," does not actually considered as illegal. Such liberal position, more likely to suggests connivance attitude to such actions of other people and personal propensity for the given behavior.

2. The traditional view of the definition of corruption finds its reflection and in the determination of the inhabitants of the region of what can be considered as a bribe.

The first position by a wide margin is occupied by the money – 76%.

About half of the respondents attributed to corruption "expensive gifts (appliances, apartments, cars, etc.)" – 44.4%.

Practically do not consider as a manifestation of a bribe candies, liquor, perfume, jewelry, dishes, souvenirs and other gifts 14.6% of respondents.

Rendering the service in return is gaining only 6% elections of inhabitants of the region.

Consider as a bribe all the above mentioned 20.1% of respondents. 17% believes that everything depends on the specific circumstances.

Within the framework of "other" (0.6%) respondents indicated "difficult to answer".

Overall, on the responses received can be concluded not only about the traditional views of respondents to the manifestation of bribery, but also indirectly about the most common form of bribes – money.

3. Most of the inhabitants of the region estimate the level of corruption criminality in Kazakhstan as high (83%). Among them: as "very high" – 39.3%, and "rather high" – 43.7%.

Consider that in our country such a problem practically does not exist 9.1% of respondents.

Have experienced difficulties in answering this question 7.8% of respondents.

According to the respondents of the region the problem of corruption in our country is an actual.

4. The respondents' answers to the question of the most corrupt spheres Kazakhstani society are correlated with their ideas about the manifestations of corruption. Thus, in complete accordance with installations that corruption mainly are connected with officials more corrupt spheres have been named: sphere of management (48.7%) and law enforcement sphere (40.9%).

The third position on the level of corruption according to the answers of respondents takes the sphere of education – 39.8%.

Are considered the most corrupt political sphere 37.7% of respondents, and economic – 27.3%.

Dissatisfied with the situation in the health sector 26% of inhabitants of the region.

In the services sector saw corruption 17.5% of respondents. Based on data from indicators, exactly this sphere can be considered the least corrupt.

According to "other" (2.5%) respondents indicated "all" and "difficult to answer".

Thus, inhabitants of the region attributed the corruption primarily with power and such spheres as management and law enforcement.

5. Due to the fact that the most corrupt spheres inhabitants of Karaganda region were considered management and law enforcement, it is logical that to the most corrupt were attributed exactly their structures.

The most corrupt was named the road police – 63.2%.

On the second place are the internal affairs bodies, the police – 53.1%.

Tax bodies as a corrupt structure have indicated more than half of the respondents – 50.4%.

The fourth position is occupied by the customs service with the index 47.3%.

Educational establishments are on the fifth position – 45.4%.

The sixth place of the courts 45.2%.

Near the courts with the index 33.2% disposed the justice.

The eighth place at the prosecutor's office – 33.9%.

Hospitals and health authorities are gaining 32.5% samples of respondents as a corrupt structure.

The tenth place is occupied by military enlistment offices and military units – 29.9%.

Representative government at the eleventh place with an indicator 29.4%.

Slightly below was located the executive power – 29%.

At the financial police 28.7%.

Private companies, firms and banks were considered corrupted by 14.1% of respondents. And the National Security Committee – 12.8%.

On the sphere of trade accounts 12.5% of elections. And of NGO – 6.4%.

The faintest corrupt structure inhabitants of the region is considered the mass media (6%).

According to "other" (2.6%) respondents indicated "all" and "difficult to answer".

Despite the traceable logic of the answers of respondents can pay attention to some discrepancy. If among the most corrupt spheres of our society sphere of management has been ranked within the limits of the corrupt structures the executive power is only on the twelfth place and is gaining less than a third of respondents' votes. Then how law enforcement bodies are in the second position among the most corrupt structures are clearly in the lead, taking the first two places.

6. Answers of inhabitants of Karaganda region indicate a high level of loyalty to the corrupt behavior.

So, 68.5% of respondents in one degree or another expressed their willingness to give a bribe. Among them: believe that their actions will be connected to the specific circumstances (53.1%), and are absolutely confident in their preparedness for similar unlawful actions (15.4%).

Categorically denied the possibility of bribery 31.5% of respondents.

Thus, obtained in the framework of the issue results indicate that most of the surveyed population, at best, neutral observation position concerning corrupt behavior, and even the part of the respondents who chose "no", is hardly inclined to active legal actions.

7. Almost half of respondents in the region will experience the pangs of conscience when taking bribery – 46%. Among them: 26.8% because they believe it a normal phenomenon, and 19.2% because they will be aware of their guilt.

Will not feel discomfort when giving a bribe 39.3% of respondents. Among them: 27.8% because they believe that is the fault of man to whom give a bribe and 11.5% of respondents generally considered as a normal phenomenon.

Are not able to assess their emotional state in this situation clearly, because they consider that it will depend on the particular situation 14.8% of respondents.

Answers to this question once again confirmed the earlier suggestion about a sufficiently high level of loyalty of the population to such a form of corruption as bribery.

8. The highest level of trust among the population in combating against corruption uses the President of Kazakhstan – 39.2%.

The second position of the respondents' elections with the index 27.9% takes the option "do not trust anyone in this matter".

Indicators of other structures are less significant: the National Security Committee (16.1%), the mass media (15.8%), the prosecutor's office (12.5%), the Government (10.6%), public opinion (10.4%), the police (7.6%), the courts (4.7%), the tax bodies (4.6%) and majilismen (2.7%).

"Other" was indicated by 0.9% of respondents. It is a variant "myself".

The received data in addition to the rating of public confidence in the structures, leading combating corruption, give a fairly accurate representation of the role of public opinion in this struggle. Taking into account the fact that public opinion should be a guarantee of success in this struggle, and without its support can not be an effective policy in this direction, the rate of 10% indicates that the civil and legal position of the people of our region is the extremely low, and people either do not associate themselves with public opinion, or do not believe in its efficiency.

9. Given sufficiently loyal attitude of the inhabitants of the region to the manifestations of corruption, and their pessimistic sentiments about the effectiveness of the law enforcement and government to combat it, is quite logical, that 40.2% of respondents believe that corruption in our society can not be eradicated.

Another 23.6% believe that there can not be a society without corruption.

Thus, the option "yes" accounts for only 16.8% of elections of respondents in the region. Have experienced difficulties in answering this question 17.5% of respondents.

"Other" was indicated by 1.8% of respondents. This version of "it depends on the particular circumstances".

Overall, such a pessimistic estimate is not only connected with the real prospect of eradicating corruption in our society as it is with demonstrated earlier by the respondents attitudes under which take an active civil position in combating against this phenomenon most of the people in our region does not intend to.

10. As the main method of combating corruption, respondents indicated strict adherence of laws – 57.7%.

On the second place the respondents arranged version of "toughening of punishment for accepting bribes, unintended services" – 53.5%.

The third place at "growth the standard of living" – 42.6%.

Are encouraged to regular cleaning of ranks of government officials 41.1% of respondents.

See a solution of this problem in raising the wages of budget sphere workers 37.7% of respondents.

Are insisting up on facilitation of bureaucratic procedures 32.1% of inhabitants of the region.

Consider that can help high financial ensure of workers of executive power and law enforcement bodies 21.2% of respondents.

Last position as a method of combating corruption occupied the version of "enhancing the role of public opinion" – 15.9%.

Consider that corruption can not handle the anything, because it is impossible to eradicate 10.2% of inhabitants of the region.

Have experienced difficulties in answering this question 4.2% of respondents.

In "other" (1.4%) were specified: "cut off the hand", "increase the level legal awareness" and "to punish publicly" [2, pp. 79-82].

The obtained data have confirmed the assumption about the passivity of the majority of inhabitants of the region in regard to address the problems of corruption. An appeal to the violent methods as a major is a traditional, but, unfortunately, the level of its efficiency has its limits, and without enough of the active role of the public solution of this problem is extremely difficult. Taking into account the fact that the public is not very aware of their role in this process, objectively raises the question about the necessity of transformation of public consciousness.

Overall, according to the survey are made the overall conclusions:

1. Most of the population of Karaganda region dominated by traditional views on the definition and manifestation of corruption. So corruption, primarily associated with the people empowered and hold certain official positions. The positive moment can be considered that more than half the population considers a manifestation of corruption, not only receive, but also giving a bribe. However, the greatest number of options for getting elections with clearly pronounced illegal actions, while veiled forms of corrupt behavior, such as "gratitude for the service", does not actually considered as illegal. A similar liberal position suggests the permissive attitude to the corruption actions of other people and personal propensity for a given behavior.

2. Inhabitants of the region determine the level of corruption in Kazakhstan is quite high. According to the respondents there is an actual problem of corruption in our country.

3. As the most corrupt spheres are defined management and law enforcement. And as the most corrupt structure of the inhabitants of the region is highlighted the law enforcement, that is, the road police and internal affairs bodies and the police.

4. The majority of inhabitants of the region is considered a bribe just money and expensive gifts. In fact, it does not fall into the category of bribery the render of reciprocal service, perfumes, watches, souvenirs, flowers, sweets and alcohol, which under certain circumstances are still the bribe.

5. It should also be noted that if corruption as a whole receives a negative evaluation, such as bribery of its manifestation of is not seen as something extraordinary, and more than half of the population considers for itself as acceptable to give a bribe. No matter how and under which circumstances, the mere of readiness indicative of existence of a double standard of evaluation of their own behavior and the behavior of other people.

6. Does not highly appreciated by the inhabitants of the region the work towards the combating corruption. And the fact that some of the respondents is inclined not only to condemn this phenomenon, but itself to take part in it, along with a low estimate of the role of public opinion, making ineffective undertaken at the state level anti-corruption policy. The actual absence of a mechanism to combat corruption as the public opinion not only negates some efforts in this direction, but also indicative of low level of civic consciousness of Kazakhstanis. Therefore, to obtain the maximum effect from the ongoing State-level legislative activity on this issue, is necessary to work in improving the legal and civic activity of the population.

The problem of corruption consciousness is an actual social problem in Kazakhstan, requiring a system solution. Only the participation of society in combating corruption can lead to real and not temporary results. At the same time at the base of combating corruption should be based on not only the complex nature documents – strategies and plans, but also tough civil, legal position of Kazakhstanis themselves.

List of references:

1. The World Bank's Data [Electronic resource]. – <http://www.un.org/ru/youthink/corruption.shtml>.
2. Pupysheva T.N., Puntus E.A. Anticorruption consciousness of kazakhstanis as a social problem // Pravovye i social'nye aspekty regulirovaniya sovremennogo obshchestva: materialy mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii professorsko-prepodavatel'skogo sostava, aspirantov i prakticheskikh specialistov [The legal and social aspects of the regulation of contemporary society: materials of the international research and practice conference of teaching staff, graduate students and practitioners]. – Lipeck, LIK Publ., 2015. – 79-82 pp.

*Карихан А.,
Рахметолла А.*

*Қарағанды мемлекеттік
техникалық университет
Қазақстан, Қарағанды қ.*

ҚАЗАҚСТАНДА ХИМИЯ САЛАСЫНЫҢ ҚҰРЛЫС САЛАСЫНДАҒЫ МҮМКІНДІКТЕРІ

Қазақстанның химия саласы – шикізат көзі және көптеген өндіріс саласында үлкен мағынаға ие болған материалдардың қайнар көзі саналатын басымдылығы жоғары және көп қырлы секторы болып табылады. Сонымен қатара Қазақстанда минералды және көмірсутек материалдарының, қазіргі кезде әлі игерілмеген фосфориттер, хромиттер, натрий тұздарының кең ауқымды кеніштері бар. Мемлекетіміздің жер қойнауынан Менделеевтың периодтық жүйесіндегі 123 элементтің 99-ы табылған. Қазіргі таңда Қазақстанда құрамында 1,225 түрлі пайдалы қазбалары бар 493 кен орындарына барлау жүргізілген [1].

Қазақстанның химия секторының басты артықшылығы мынандай:

1. Химия саласының дамуына ауқымды тұғыр бола алатын энергетикалық, су және басқа да табиғи ресурстардың ұланғайыр қоры;
2. Импорттың орнын толтыратын әлеуеті бар, тез әрі кең көлемде дамып келе жатқан ішкі нарық;
3. Ғылыми, техникалық және инженерлік қуатты ұлғайту және өндіріс саласындағы көп жылдық тәжірибе;
4. Тұрақты макроэкономикалық орта;
5. Шетелдік инвестиция тарту үшін қалыптасқан өте қолайлы саяси жағдай.

Қазақстанның ішкі нарығында және одан шеткері жатқан химиялық өнімдерді импорттаушы ірі мемлекеттер арасында зор сұранысқа ие (ТМД, Балтика елдері, Қытай, Түркия, Батыс Еуропа) елдері, химия өнеркәсібін жақын және ұзақ мерзімді дамыту үшін қолайлы негіз қалыптастырып отыр.

Фосфориттер мен түрлі тұздарға өте бай химиялық сектор өнеркәсібіне негізделген Қазақстанның бірегей артықшылығы бар, яғни Қазақстан өнеркәсібінің аралас салалардағы өзара байланыстың табысты түрде жалғасуына алғышарт жүзеге асырылып отыр, мәселен: мұнай-газ саласында мұнай өнімдерін шығару немесе металлургия саласында күкірт газдарын кәдеге жарату.

Ең ірі химиялық өнеркәсіп кәсіпорындарының стратегиялық мекендері қажетті ресурстарға қол жетімділік қағидатына негізделген. Мәселен, шикізат қорларын әдепкі өңдеуден өткізетін кәсіпорындар қатар орналасқан: (Жамбыл, Ақтөбе, Атырау және Оңтүстік Қазақстан облыстары – азот, фосфориттар, сақар, күрделі минералды тыңайтқыштар), ал кешенді өңдеуден өткізетін, жоғары білікті мамандармен толыққан, ғылыми-техникалық базасы бар, тұтынушы сұранысына ие ірі кәсіпорындар бір-біріне жақын орналасқан (мамандандырылған және тұрмыстық химия – Павлодар, Қарағанды, Шығыс Қазақстан облысының қалалары, Алматы, каустикалық сода – Павлодар, күкірт қышқылы – Ақмола, Қызылорда және Жамбыл облысы, каучук өнімдері – Қарағанды).

Қазақстанда және әлемдік нарықта химиялық өнімдерді ең ірі тұтынушы саналатын (Қытай, Орталық Азия, Ресей, Таяу Шығыс, ЕБІ) елдеріндегі осыған сәйкес ұсыныстардың төмендеуі аясында бейорганикалық химия мен тыңайтқыштарға әлемдік сұраныстың өсуі.

Логистикалық инфрақұрылымның жедел дамуы мен Қазақстанның географиялық орналасу орнының бірегейлігі химиялық өнімдерді тұтынатын екі ірі нарықтық аумақтарды – Қытай, Таяу

Шығыс пен Еуропаның арасын жалғап жатыр.

Қазақстанда аталмыш саланың басымдылыққа ие төмендегіше секторларына қолдау көрсететін химия өнеркәсібін дамытудың Мемлекеттік бағдарламасы мен Қазақстанды индустриализациялау Картасы жүзеге асырылып келеді:

- мұнай-химия өндірісі;
- негізгі бейорганикалық химикаттар өндірісі;
- тыңайтқыштар өндірісі;
- полимер өндірісі;
- талшықты химия.

2011 жылдың қарашасында Павлодар қаласының 1200 га Солтүстік Өндірістік Ауданында Арнайы Экономикалық Аумақ құрылып, құрамына облыстың мұнай-химия және химия өнеркәсібі саласының алдыңғы қатарлы қатысушылары енген болатын.

Қазақстанда индустрия және жаңа технологиялар Министрлігінің жанынан даму институттары құрылған:

- «Технологиялық даму жөніндегі Ұлттық агенттік» АҚ;
- «Қазақстанда индустрияны дамыту институты» АҚ;
- «NADLoC» жергілікті мазмұндағы даму жөніндегі Ұлттық агенттік» АҚ;
- «ҚазЭкспортГарант» «Экспорт және несиелеуді қауіпсіздендіру корпорациясы» АҚ

экспорттық сауда-қаражат айналымы шеңберінде жұмыс істейтін экспортшыларға жеңілдікпен қаржылық-құжаттық құралдар ұсынады.

Мемлекет тарапынан қаншама қолдаулар болып жатса да, ішкі нарықта химиялық өнеркәсіп өзіндік деңгейде дамымай отыр. Оның бір мысалы ретінде құрлыстағы химиялық қоспалардың тапшылығы.

Қазақстанда инновациялық технологияны дамытуда құрылыс саласын ерекше айтуға болады. Қазіргі Қазақстандағы құрылыс материалдарының 80 пайызы шет елдерден келетін тауарлар, ал Қазақстанның өзінде жасалатын құрылыс материалдарының шикізаты өзімізде шығарылса да, оған қосатын қоспалар шет елдерден әкелінеді. Сондықтан олардың бағасы да қымбатырақ болады.

Қазақстанда химия өнеркәсібі жақсы дамыған, соған қарамастан химиялық қоспаларды шаруашылыққа арнап шығару қарастырылмаған. Құрлысқа қажетті материалдардың бір бөлігі бетоннан жасалатындықтан, оны Қазақстанда жасап шығару қиындық туғызбайды. Оған бетонға кететін шикізат жетілікті. Бірақ бетонның қажетті химиялық қоспалар шет елден келеді.

Бетонға қосылатын химиялық қоспаларды саралап көрейік. Мысалға, калий корбанаты бетонның аязға шыдамдылығын арттырады. Бұл тұз суда тез еритін (жылы суда тезірек ериді) ақ түсті ұнақ. Калийді аязға қарсы қоспа үшін ғана емес, сонымен бірге кешенді шешімдер үшін де қосады, ендеше калий корбанатының ерекшеліктерін атап өтейік:

- оның қату температурасы $-36,5^{\circ}\text{C}$, яғни бетондағы су осы қоспаның арқасында -30°C -де де қатпайды;

- бетонның цементінің қатуы кезінде тұздың екі еселенген гидрациясы арқасында тез қатуын жылдамдатады.

Келесі өнімнің аты калций нитраты. Бұл өнім бетонның қоспалардың тез бір-бірімен бірігуіне көмектеседі. Оның ерекшеліктері келесідей:

- бетон жұмыстарын қыс мезгілінде -15°C -де жасауға мүмкіндік береді;
- басқа да қоспалармен қосып пайдалануға болатыны;
- бұл қоспа бетонның тығыздығын (бетонның ішіндегі ауа көбіктерін гидроқышқыл кальцимен толтырады) артырады;

- бетонның мықтылығын 1,5-2.0 есе арттырады және қалыпқа құю 12-18 сағатқа қысқарады (бұрын қалыпқа құю 24-30 сағатты құраған);

- бетонның сыртқы бетінің үгілмеуіне көмектеседі.

Аталып өткен химиялық қосылыстар құрлыстағы бетондарға ғана емес, сонымен бірге көпірлер салу мен жолдарда да қолданылады.

Қазақстанда құрылыс қыс мезгілінде де тоқтамай жұмыс істейтіндіктен бетонның аязға шыдамдылығын арттыру мақсатында осындай химиялық қоспалар қажет етеді. Қазіргі кезде бұл қоспалар шет елдерден, оның ішінде Ресейден әкелінеді. Сондықтан да оның бағасы әдемілік нарық бағасымен бағаланады. Ал біздің елде мұндай химиялық қосылыстар бар болса да, оны шаруашылыққа қолдану жолға қойылмаған.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР мұнай және газ Министрлігі, www.mgm.gov.kz
2. Til E., Toksanova, A. Entrepreneurship in Kazakhstan: A Review and improvement, Journal of International Business and cultural studies. –5. –2011. <http://www.virtual-business.kz>

Романько Е.Б.

к.э.н., доцент

Ахметова А.С.

ст. преподаватель

Иманбекова А.М.

ст. преподаватель

Карагандинский государственный университет им.

академика Е.А. Букетова

Казахстан, г. Караганда

НАРОДНАЯ АКАДЕМИЯ «ЗЕЛЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ИННОВАЦИЙ»

Принятая Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства ставит четкие ориентиры на построение устойчивой и эффективной модели экономики, основанный на переходе страны на «зеленый» путь развития. «Зеленая экономика» является одним из важных инструментов обеспечения устойчивого развития страны. Переход к «зеленой экономике» позволит Казахстану обеспечить достижение поставленной цели по вхождению в число 30-ти наиболее развитых стран мира. Как отметил, Президент Казахстана Н. Назарбаев в своем Послании народу Казахстана «Стратегия Казахстан-2050», «ЭКСПО-2017» в Астане должна дать мощный импульс к переходу Казахстана на «зеленый путь развития: в столице будут представлены лучшие мировые достижения науки и техники».

«Зеленая экономика» определяется как экономика с высоким уровнем качества жизни населения, бережным и рациональным использованием природных ресурсов в интересах нынешнего и будущего поколений и в соответствии с принятыми стороной международными экологическими обязательствами, в том числе с Рио-де-Жанейрскими принципами, повесткой дня на XXI век, Йоханнесбургским планом и Декларацией Тысялетия.

Принятия Концепции с целью перехода на «зеленый курс» экономического роста актуально, как никогда прежде.

Во-первых, в Казахстане произойдет существенное обновление и развитие инфраструктуры: 55% зданий к 40% электростанций из общего объема данных активов к 2030 году будет построено с нуля. Для страны создается уникальная возможность создать новую инфраструктуру, которая будет эффективно использовать ресурсы.

Во-вторых, конкурентоспособность «зеленых» технологий быстро растет, и многие технологии альтернативной энергетики в ближайшем будущем будут предлагать менее затратные способы производства электроэнергии по сравнению с традиционными источниками.

Обуславливая необходимость глобального перехода к «зеленой» экономике, Президент РК Нурсултан Назарбаев не раз подчеркивал важность активного участия в этих процессах гражданского общества. При этом формирование соответствующего мировоззрения общества, основанного на принципах «зеленого роста», является необходимым условием в переходе стран в новый формат экономического развития, при котором образ жизни человечества не только не противоречит логике вещей, но и создает предпосылки для бескризисного существования в природе.

Между тем сегодня эскалация кризисных явлений по всему миру, падение цен на нефть, «валютные войны», обрушения фондовых рынков, повлекшие за собой значительное ухудшение жизни мирового населения, все больше заставляют людей прислушаться не столько к учащенному пульсу макроэкономики, сколько к положению вещей в глобальной системе ценностей. В связи с этим нельзя не вспомнить слова Президента Казахстана, сказанные представителям более 100 стран мира в 2010 году во время выступления на Астанинском экономическом форуме: «Сегодня мир нуждается в новых, экологически безопасных технологиях, быстром обмене ими и более широком использовании возобновляемых источников энергии [1]. На Саммите ЭСКАТО ООН Казахстан выступил с инициативой создания новой экологической

декларации, так называемого «Зеленого моста» между Европой и Азией. Это позволит сблизить и ускорить процессы обеспечения экологической безопасности и формирования глобальной «зеленой» экономики [2].

Для прогрессивной части человечества понятно, что кризисы – это не что иное, как недуги, порождаемые «углеродно-монетарной» моделью экономического форсайта. При этом есть также понимание того, что одним из наиболее целебных «эликсиров» от кризисов является «зеленая» экономика, основанная на инновациях. Переход к такой экономике остается весомым брендом Казахстана, как и Программа партнерства «Зеленый мост», выставка ЕХРО 2017 и Глобальная энергоэкологическая стратегия.

По мнению председателя правления Коалиции «За «зеленую» экономику и развитие G-Global» СалтанатРахимбековой, в мире уже изобретено достаточно высокорентабельных «зеленых» технологий, чтобы не только восстановить гармонию человека с природой, но и получить новые источники финансовых и других ресурсов за счет создания «зеленых» отраслей производства, способных устранить многие причины кризисов. Однако в настоящее время проблематичность создания таких секторов экономики состоит в том, что опыт проверки и освоения новых технологий малодоступен для большинства стран. Ведь по одним только рекламным проспектам, инструкциям или статьям в глобальной сети невозможно внедрить инновации или правильно использовать «зеленые» товары и оборудование в своем деле. Отсюда вытекает необходимость создания демонстрационных платформ «зеленого роста» с определенной суммой освоенных инноваций и квалифицированными специалистами, в которых можно было бы не только получить консультации, но и пройти курсы практического обучения азам «зеленого» бизнеса. Примером здесь могут служить созданные во многих странах центры «чистого производства», энергоэффективности, доступных и альтернативных технологий, образовательные экогородки, экологические технопарки и другие объекты «зеленой» экономики. В этом смысле Арнасайский центр «зеленых» технологий не просто дополняет мировую систему подобных платформ, но и создает собственный задел технологических возможностей для их последующего тиражирования и транзита как в регионы республики, так и в другие части света. «Зеленая» экономика – это не только альтернативные источники энергии, но и образ жизни, мышления и деятельности общества в целом. Как показывает опыт, одной осведомленности мало для того, чтобы на местах начали возникать локальные очаги «зеленого роста». Для этого нужны центры «зеленых» технологий, способствующие транзиту опыта и знаний по регионам. Первый подобный центр «Народная академия «зеленых» технологий и инноваций» официально презентован в Казахстане.

Село Арнасай Аршалынского района Акмолинской области расположено примерно в 40 км от Астаны. Около 40 минут езды по трассе в сторону Караганды – и вы прибудете в Арнасай, где расположен Центр «зеленых» технологий. Это совместный проект Коалиции «За «зеленую» экономику и развитие G-Global» и Общественного фонда «Акбота», реализуемый при поддержке ПРООН и Международного фонда «Кока-Кола».

Центр площадью более 1 тыс. кв. м имеет лекторий с новыми тепло- и звукоизоляционными отделочными материалами, гостиничные номера, столовую, большую круглогодичную теплицу-био-вегетарий, построенную по лицензии известной российской компании «ГринПикъ». На крыше центра установлены солнечные коллекторы KunTech– плоские коллекторы отечественной разработки с концентратором нагрева воды для отопления здания и полива растений.

Их производство уже начинается в Казахстане. Они значительно дешевле западных аналогов и дают температуру воды и пара до 160 градусов объемом 500 литров в час в зависимости от солнечной освещенности [3].

Здесь также установлены солнечные колодцы-световоды, солнечные фотопанели завода AstanaSolar. Примечательно, что в Центре «зеленых» технологий и местной сельской школе установлены бездымные водогрейные пиролизные (газогенераторные) печи, производимые предприятием ИП «Петров» города Караганды. Уникальность этой печи состоит в высокой экономии ресурсов, примерно на 30-35% угля, и сокращении вредных выбросов буквально до 80%.

В подвале здания эффективно расположилась теплица с фито диодными лампами синего и розового спектра для стимуляции роста растений, полностью заменяющими солнечный свет. Здесь уже выращивается специальная зелень для салатов, содержащая в 40 раз больше витаминов, чем те, что продаются на рынках.

Фитодиодная теплица – не только инновационно-производственный объект, но и весьма эффектное зрелище. Стены подвала здесь отделаны строительной фольгой, отражающей тепло и снижающей до минимума тепловые потери. Часть подвала отведена под бассейн с разведением рыб для экологически чистого питания. И, как было отмечено в ходе презентации, приоритет при отборе технологий отдается только лучшим инновациям, причем отечественным.

Для «зеленых» компаний это неплохая возможность заявить о своей продукции на рынке. Поэтому ряд оборудования был передан центру безвозмездно для эксплуатации и обучения.

В селе Арнасай планируется также создать несколько гостевых домов, разработать маршруты экологического туризма как часть более монолитного проекта «Арнасай– зеленая долина».

Участники презентации, в том числе зарубежные деятели, уверены, что подобные технологические платформы «зеленого роста» нужно создавать во всех регионах Казахстана, ориентируясь на местные потребности и особенности природных ресурсов. Например, для жителей прибрежных территорий озер и рек важно овладеть технологиями разведения рыбы в садках, марикультуры, утилизации донных отложений, водного туризма на плотках и других экологических видов бизнеса. В связи с этим важно, что ОЮЛ «Коалиция за «зеленую» экономику и развитие G-Global» всего за два с половиной года стала пионером изучения, продвижения и пропаганды «зеленых» технологий в казахстанском обществе. Сегодня она обладает огромным опытом по применению «зеленых» технологий в сельской глубинке, экономический подъем которой остается важным приоритетом как государственной политики, так и глобальной программы развития ООН.

Список использованных источников:

1. [www.http://forum-astana.org](http://forum-astana.org) // Астанинский экономический форум, г.Астана, 2015 год
2. Саммет ЭСКАТО ООН Казахстан, 2013 год
3. Газета «Казахстанская правда» №198(28074), 16 октября 2015 года.

Романько Е.Б.

к.э.н., доцент

Мусабекова А.О.

м.э.н., преподаватель

Муканова А.С.

м.э.н., преподаватель

Казахстан, г. Караганда

НЕОБХОДИМОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ СИСТЕМЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

В связи с изменениями в промышленном производстве и хозяйственной деятельности в целом, продолжает ухудшаться экологическая ситуация, основной причиной этого является низкая эффективность используемых механизмов экологического контроля и управления, в особенности на промышленном производстве, основывающемся на жестких административных методах и принуждении [1].

Одним из подходов в решении возникших задач общепризнан экологический менеджмент, так в Декларации, принятой в Рио-де Жанейро в 1992 году, подчеркивалось что «экологический менеджмент следует отнести к ключевой доминанте устойчивого развития и одновременно к высшим приоритетам промышленной деятельности и предпринимательства» в XXI веке. Экологический менеджмент, являясь современной прогрессивной системой менеджмента, способствует повышению конкурентоспособности отечественной продукции, ее безопасности, расширенного экспорта казахстанской продукции на зарубежные рынки.

Следует отметить, что в современном мире любая хозяйственная деятельность должна опираться на принципы социальной ответственности, обеспечение баланса интересов государственных органов, производителей, общественных организаций и потребителей в условиях мобильного рынка, добиться этого баланса можно с помощью внедрения и сертификации системы экологического менеджмента на предприятии.

Экологический менеджмент – часть общей системы корпоративного управления, которая

обладает четкой организационной структурой и ставит целью достижение положений, указанных в экологической политике посредством реализации программ по охране окружающей среды [2].

В мировой практике экологический менеджмент рассматривается исключительно как добровольно применяемый инструмент снижения антропогенного воздействия на окружающую среду. В самом общем виде экологический менеджмент можно определить как комплексную разностороннюю деятельность, направленную на реализацию экологических целей, проектов и программ.

К системам экологического менеджмента международные организации по стандартизации определяют цель стандартов, устанавливающих такие требования, как обеспечение организаций системами, позволяющими совершенствовать экологическую эффективность и результативность бизнеса, системами, которые могут быть интегрированы с другими системами менеджмента, с тем, чтобы содействовать достижению приоритетных экономических и экологических целей компаний [3], поэтому большинству различного рода организаций становится всё более необходимым достижение и демонстрация экологической эффективности посредством контроля воздействий результатов своей деятельности, продукции или услуг на окружающую среду с учетом своей экологической политики. Осуществляется это в условиях ужесточения законодательства, развития экономической политики и других мер, направленных на охрану окружающей среды, а также повышенного внимания, выражаемого заинтересованными сторонами к вопросам окружающей среды и устойчивого развития.

В Международном стандарте ISO 14001:2004, в Казахстанском аналоге СТ РК ИСО 14001-2006 «Системы экологического менеджмента. Требования и руководство по применению» основной целью применения этого стандарта является обеспечение охраны окружающей среды и предотвращение её загрязнения при сохранении баланса с социально-экономическими потребностями. С помощью внедрения системы экологического менеджмента на предприятии выполняется разработка методов управления окружающей средой, на основании которого можно добиться следующего:

- снижения вероятности наступления и степени тяжести нештатных, аварийных ситуаций и их последствий;
- снижения потерь вследствие заболеваний и повышение производительности труда персонала за счет улучшения состояния окружающей среды;
- снижение платежей и штрафов за загрязнение окружающей среды;
- повышение эффективности использования ресурсов за счет рационального расхода материалов и энергии;
- улучшения имиджа со стороны всех заинтересованных сторон (потребители, государственные структуры, поставщики, акционеры, сотрудники) ;
- повышения экологической культуры организации;

Основными мотивами внедрения системы экологического менеджмента в организацию являются:

- качественный экологический менеджмент повышает качество продукции или оказания услуг, как следствие укрепляется конкурентоспособность;
- возникает система документации для анализа результативности управления экологическими аспектами;
- прекращаются потери материалов и энергии, выбрасываемые в виде отходов и тепловых потерь в окружающую среду;
- нет необходимости в усиленном контроле со стороны государственных и общественных служб;
- финансовые и страховые компании включают оценку экологической деятельности организации при решении вопросов о предоставлении кредита или принятия организации в качестве клиента;
- приоритет в получении государственных заказов;
- преимущество в тендерах и конкурсах;
- повышение доходности бизнеса;

Отсюда следует, что преимущества системы экологического менеджмента позволяют решить множество важнейших задач, стоящих в настоящее время перед организацией и обществом в целом.

Начиная с 2001 года в Республике Казахстан начала активизироваться деятельность

предприятий и организаций по разработке и внедрению современных систем менеджмента, что получило мощную поддержку со стороны Правительства. В Республике создана необходимая инфраструктура, нормативная и методическая база для внедрения международных стандартов в области менеджмента. В числе условий, созданных государством следующие:

- введение понижающего коэффициента 0,75 к ставкам платы за эмиссии в окружающую среду для предприятий, сертифицированных на соответствие международным стандартам ISO 14001:2004 (Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 декабря 2007 года №1314 «Об утверждении базовых и предельных ставок платы за эмиссии в окружающую среду»);

- налоговые льготы для предприятий, внедривших и сертифицировавших системы менеджмента качества и систему экологического менеджмента, являющихся лауреатами Премии Президента Республики Казахстан «За достижения в области качества» и реализующих товары собственного производства, в части уменьшения суммы исчисленного корпоративного подоходного налога на 50% в течение одного налогового периода (Налоговый кодекс РК статья 140-9).

В тоже время, несмотря на все необходимые условия, достигнутые в Казахстане некоторые успехи в разработке и внедрении систем менеджмента нельзя считать достаточными, так как не внедрены системы на предприятиях малого бизнеса, организациях здравоохранения и образования. Темпы внедрения системы экологического менеджмента ISO 14001 незначительны и не сравнимы с другими странами. Рассмотрим основные препятствия на пути внедрения системы экологического менеджмента (СЭМ).

1. Низкий уровень общего менеджмента на предприятиях, который проявляется в основном, в недостаточном использовании современных подходов к планированию и анализу результативности, невнимании к мотивации персонала, формализованном подходе к его обучению.

2. Ограниченное понимание экологической деятельности предприятия и системы экологического менеджмента.

3. Боязнь первичных затрат на внедрение системы экологического менеджмента.

Кроме того, можно выделить еще несколько важных препятствий: отсутствие экспертов-аудиторов органов по подтверждению соответствия, зарегистрированные в международных реестрах; формализм при внедрении систем менеджмента, дискредитирующий необходимость сертификации систем менеджмента, недостаточная численность обученного персонала по системам менеджмента: низкий процент квалифицированного персонала.

Для преодоления сложившихся препятствий на пути внедрения системы экологического менеджмента в Казахстане разработана Концепция Развития систем менеджмента в Республике Казахстан, в которой прописаны поэтапные стратегические мероприятия по внедрению системы экологического менеджмента:

- 1) внедрение системы экологического менеджмента (ISO 14001) на 50% предприятий по добыче и переработке нефти и газа, металлургической, химической и угольной промышленности;

- 2) внедрение системы экологического менеджмента (ISO 14001) на 50% добывающих и перерабатывающих отраслей.

Также Концепция предусматривает создание интегрированных систем менеджмента, включающих различные комбинации, например, система, состоящая из системы экологического менеджмента, менеджмента качества и системы менеджмента охраны здоровья и безопасности персонала.

В качестве дополнительных мер, могущих упростить процесс внедрения системы экологического менеджмента и преодолеть некоторые препятствия можно выделить:

- активную просветительскую работу с предпринимателями на предмет ознакомления с системой экологического менеджмента;

- подготовку квалифицированного персонала;

- поэтапное внедрение системы экологического менеджмента во избежание крупных первоначальных затрат предпринимателей.

Таким образом, рассмотрев понятие системы экологического менеджмента, в связи со сложившимися экономическими условиями и общей социальной эффективностью и целесообразностью системы, считаем необходимым поэтапное внедрение и реализацию системы экологического менеджмента на предприятиях Республики Казахстан. Это станет еще одним шагом на пути к устойчивому развитию Казахстана, улучшению экологической обстановки,

повышению социальной ответственности предпринимателей, а также развитию систем менеджмента в Казахстане.

Список использованных литературы:

1. П.И.Кошкин, А.Е.Хачатуров, И.С.Булатов «Менеджмент на промышленном предприятии», гл.6, 2000
2. Википедия. Экологический менеджмент. [ru.wikipedia.org/wiki 09.12.2012](http://ru.wikipedia.org/wiki/09.12.2012)
3. Пушкарев Л.Ю., Петрова Е.В. Системы экологического менеджмента в России – история, развитие и перспективы.

Казбеков Т.Б.

к.э.н., доцент

Рыстамбаева Г.Н.

магистрант кафедры «Менеджмент».

КарГУ им. Е.А. Букетова

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ОБРАБАТЫВАЮЩИХ ОТРАСЛЕЙ КАРАГАНДИНСКОГО РЕГИОНА

Карагандинская область - один из ведущих индустриальных регионов Казахстана. Здесь сформирована промышленность, специализирующаяся на производстве энерго- и материалоемкой продукции черной металлургии и производстве цветных металлов, добыче угля и руд ряда ценных полезных ископаемых. Имеются достаточно развитые предприятия пищевой промышленности, предприятия машиностроения и металлообработки, производства строительных материалов, химической промышленности, производства резиновых и пластмассовых изделий и т.д.

На Карагандинскую область приходится почти четвертая часть (23,7%) объема обрабатывающей промышленности республики, что обусловлено преобладающей долей Карагандинской области в объеме производства металлургической промышленности (52,8% республиканского объема), в том числе в производстве черной металлургии - 49,7%, в производстве цветных металлов - 56,6%.

Важное место в республике область занимает по машиностроению и металлообработке. Ведущие предприятия этой отрасли - ТОО «Машзавод №1», Карагандинский машиностроительный завод им. Пархоменко, АО «Карагандинский литейно-машиностроительный завод», ТОО «Каргормаш», АО «Карагандинский завод металлоизделий «Имсталькон»», ЗАО «Техол», АО «Казчерметавтоматика», ТОО «Сантехпром», ТОО «Завод металлоизделий» и др., имеющие все технические передель, располагающие уникальным оборудованием и необходимыми производственными площадями.

Основными направлениями деятельности машиностроительных и металлообрабатывающих предприятий области являются производство и ремонт горно-шахтного оборудования, производство строительных металлоконструкций и т.д.

Производство химических, резиновых и пластмассовых изделий. Основными производителями резиновых и пластмассовых изделий являются ТОО «Карагандарезинотехника», АО «Сараньрезинотехника», ТОО «Восход», созданные на базе производственных мощностей завода РТИ г. Сарани.

В химической промышленности ТОО «Темиртауский химико-металлургический завод» производит различные виды химической, металлургической продукции, в том числе карбид кальция, ферромарганец, ферросиликомарганец, известь обожженную.

Металлургия. Цветная металлургия. В Карагандинской области отрасль цветных металлов представлена ТОО «Корпорация «Казахмыс» и АО «Завод обработки цветных металлов»[1].

ТОО «Корпорация «Казахмыс» - крупнейший в Казахстане и один из крупнейших в мире производителей меди. Датой основания корпорации «Казахмыс» принято считать 19 октября 1928 года, когда на медеплавильном заводе в пос. Карсакпай Карагандинской области была выдана первая черновая медь Казахстана из руды, добытой на Жезказганском месторождении. «Казахмыс» - это медь высшей пробы - 99,99 процента, уникальная, не имеющая аналогов в мире,

разведанные запасы которой открывают оптимистические перспективы на десятилетия вперед.

Сегодня в составе корпорации действуют 18 рудников, в том числе 5 рудников открытых горных работ, 9 обогатительных фабрик, 2 медеплавильных завода, заводы по производству медной катанки и металлического цинка, 4 ремонтно-механических завода, шахтопроходческий и строительно-монтажный тресты, угольный департамент (в его составе 2 разреза), 3 тепловые электростанции, проектный институт, научно-исследовательский центр, собственный автомобильный, железнодорожный и воздушный транспорт, современная инфраструктура и квалифицированные кадры.

Акционерное общество «Завод обработки цветных металлов» (АО «ЗОЦМ») расположено на берегу озера Балхаш. Это единственное в Средней Азии предприятие выпускающее литейные сплавы и прокат из цветных металлов на основе меди. Завод производит более 30 марок меди и ее сплавов (медных, латунных, бронзовых, медно-никелевых), более чем 2000 типоразмеров в виде листов, лент, слитков, полос, шин, проволоки, прутка и втулок. Потребителями продукции ЗОЦМ являются автомобильная, автотракторная промышленность, приборо- и станкостроение, монетные дворы Республики Казахстан и России.

Поддерживая основные задачи республиканской программы «Качество» АО «ЗОЦМ» внедрило и применяет систему менеджмента качества в соответствии с требованиями международного стандарта ДИН ЕН ИСО 9001:2000, систему менеджмента охраны здоровья и безопасности труда в соответствии с требованиями международного стандарта ОН8А8 18001:1999 и систему менеджмента охраны окружающей среды в соответствии с требованиями международного стандарта ДИН ЕН ИСО 14001:2005, подтвержденные органом сертификации ТПУ СЕКТ (Германия). В индустриально-инновационном развитии АО «ЗОЦМ» ведутся работы по производству ленты из бериллиевых бронз для автомобильной, электронной, нефтяной промышленности и телекоммуникаций.

Черная металлургия. Размещение в регионе крупных мощностей черной металлургии связано с наличием здесь больших запасов выгодно расположенных для разработки железорудных, марганцевых месторождений и коксующихся углей, близостью сырьевых ресурсов для производства огнеупорных материалов, возможностью обеспечения водой (канал Иртыш-Караганда).

В Карагандинской области одной из основных отраслей является черная металлургия, представленная АО «Миттал Стил Темиртау». Постановлением Правительства Республики Казахстан Карметкомбинат с 17 ноября 1995 года перешел в собственность компании и действует сегодня как АО «Миттал Стил Темиртау».

В 2004 году комбинат стал частью глобальной сталеплавильной компании в мире с объемом производства 70 млн. т жидкой стали. Компания держит последовательный курс на модернизацию оборудования, совершенствование технологии производства.

Введение в действие в 2005 году двух машин непрерывной разливки стали позитивно повлияло на улучшение качества продукции в целях обслуживания таких отраслей индустрии, как автомобилестроение, кораблестроение, производство бытовых приборов. Металлопродукция улучшенного качества позволяет занять более высокую ступень на традиционных рынках[2].

В Республике Казахстан достаточно развитая промышленность, однако в условиях инновационной направленности необходимо выявить, какова доля инновационной продукции в общем объеме промышленного производства и какова концентрация инноваций в промышленном производстве. Имея определенные показатели, полученные на основе анализа можно грамотно выстраивать инновационную политику и управлять инновационными процессами.

На наш взгляд, прежде всего, необходимо рассмотреть обрабатывающую промышленность по степени технологичности видов производств.

Выделяем мезоуровень и подмезоуровень. Мезоуровень определяется по степени технологичности: высокотехнологичные, средне-высокотехнологичные, средне-низкотехнологичные и низкотехнологичные виды производств; подмезоуровень составляют подвиды экономической деятельности.

Проанализировав на основе статистических данных, опубликованных в статсборниках Агентства РК по статистике, выделенный мезоуровень, пришли к следующим результатам[3].

На обрабатывающую промышленность приходится 95,3% от общего объема инновационной продукции. Доля реализованной продукции низкотехнологичных видов производств занимает 10,14%. Из них больше всего приходится на производство продуктов питания (4,57%). На втором

месте производство напитков и табачных изделий (2,09%); на третьем — печать и воспроизведение записанных материалов (1,55%).

Значительный удельный вес в производстве инновационной продукции занимают средне-низкотехнологичные виды производств, доля которых составляет 64,2%. В рамках средне-низкотехнологичных видов производств лидирующую позицию занимает металлургическая промышленность (48,58%), на втором месте — производство прочей неметаллической минеральной продукции (5,7%), на третьем — производство готовых металлических изделий, кроме машин и оборудования (3,49%).

К средне-высокотехнологичным видам производств, доля которых составляет 7,59%, относится производство продуктов химической промышленности.

Высокотехнологичные виды производств составляют 18,07%, из них лидирующую позицию занимает производство прочих транспортных средств (6,45%), на втором месте — производство машин и оборудования, не включенных в другие категории (4,89%), на третьем — производство автотранспортных средств, трейлеров и полуприцепов (3,33%).

С целью определения концентрации инновационной деятельности и выявления видов производств, в большей степени способствующих развитию инновационных процессов, необходимо рассчитать виды производств в общем объеме собственного производства.

Лидирующие позиции в общем объеме собственного производства промышленных предприятий также занимают средне-низкотехнологичные виды производств — 65,61%; на втором месте низкотехнологичные виды — 18,13%, на третьем — высокотехнологичные — 8%, и последнее место занимают средне-высокотехнологичные виды производств — 3,95%.

Рассчитывая концентрацию инновационной деятельности, можно сделать вывод, что нужно управлять инновационными процессами, расширяя средне-высокотехнологичные и высокотехнологичные виды производств, поскольку в этих отраслях очень сильная концентрация инновационной деятельности.

Средне-низкотехнологичные виды производств развиваются на вполне достаточном уровне, однако необходимо направить усилия на расширение этих отраслей, поскольку индекс почти равен 1, а именно 0,98. В низкотехнологичных видах производства индекс составил 0,56, в средне-высокотехнологичных - 1,92, в высокотехнологичных видах производств — 2,26.

Исходя из полученных расчетов, можно сделать вывод, что необходимо расширять средне-высокотехнологичные и высокотехнологичные производства, поскольку именно здесь выше концентрация инноваций, и в случае расширения большее инновационное развитие получают эти сферы. Низкотехнологичные виды необходимо сужать, поскольку там концентрация инноваций низкая.

Проанализируем категории инновационной продукции по видам экономической деятельности и степени технологичности[4].

Продукция, вновь внедренная или подвергавшаяся значительным технологическим изменениям, т. е. речь идет о продуктовой инновации, в общем объеме инновационной продукции составила 75,67%. Большая ее часть приходится на средне-низкотехнологичные виды производств - 44,13%, высокотехнологичные виды составляют 16,92%; низкотехнологичные — 7,44%; средне-высокотехнологичные — 7,17%.

На втором месте прочая инновационная продукция, к которой, скорее всего, относится процессная инновация, — 18,09%. Из прочей инновационной продукции на средне-низкотехнологичные приходится 17,22 %; на высокотехнологичные — 0,45%; низкотехнологичные — 0,41%; средне-высокотехнологичные — 0,003%.

На третьем месте — продукция, подвергавшаяся усовершенствованию, которая составила 6,24%. Среди продукции, подвергавшейся усовершенствованию, 2,84% приходится на средне-низкотехнологичные; 2,28% — на низкотехнологичные; 0,7% — на высокотехнологичные; 0,41 — на средне-высокотехнологичные виды производств.

В результате можно отследить поведение высоко-, средне-высоко-, низко-, и средне-низкотехнологичных видов производств. Все эти виды производств настроены в большей степени на завоевание новых рынков.

На долю низкотехнологичных видов производств 73,4% приходится на продукцию, вновь внедренную или подвергавшуюся значительным технологическим изменениям; 22,5% — на продукцию, подвергавшуюся усовершенствованиям; 4,08% — на прочую инновационную продукцию. Таким образом, большее направление получили продуктовые и

усовершенствованные инновации.

Среди средне-низкотехнологичных видов 68,74% приходится на продукцию, вновь внедренную или подвергавшуюся значительным технологическим изменениям; 4,43% — на продукцию, подвергавшуюся усовершенствованиям; 26,83% — на прочую инновационную продукцию. Здесь больше продуктовых и процессных инноваций.

94,53% средне-высокотехнологичных видов производств приходится на продукцию, вновь внедренную или подвергавшуюся значительным технологическим изменениям; 5,43% — на подвергавшуюся усовершенствованиям; 0,04% - на прочую инновационную продукцию. В этом случае большую направленность получили продуктовые и усовершенствованные инновации.

Среди высокотехнологичных видов производств 93,64% приходится на продукцию, вновь внедренную или подвергавшуюся значительным технологическим изменениям; 3,86% — на продукцию, подвергавшуюся усовершенствованиям; 2,50% — на прочую инновационную продукцию. В данном случае также наблюдается большая направленность на продуктовые и усовершенствованные инновации[5].

Таким образом, результаты проведенного по горизонтали анализа позволяют сделать вывод, что в поведенческом аспекте надо стимулировать высокотехнологичные и средне-высокотехнологичные виды производств, которые в большей степени стремятся к завоеванию новых рынков. Такой вывод мы делаем на основе индикатора инновационного поведения: среди высокотехнологичных видов производств 93,64% пришлось на вновь внедренную продукцию, среди средне-высокотехнологичных видов данный показатель составил 94,53%.

На основе полученных данных можно будет сформировать стимулы и антистимулы к инновационной деятельности, а также условия для входа в инновационный процесс на микро- и мезоуровне, которые, в свою очередь, дадут сигналы для принятия мер по снижению или ликвидации антистимулов, а также управления на разных уровнях, с учетом факторов, способствующих благоприятному формированию инновационных процессов и производства инноваций.

Необходимо на микроуровне разработать стратегии и механизмы управления инновационными процессами на предприятии, организационные механизмы и формы управления, установить ролевые функции и ограничения высоко-, средне- и низкотехнологичных производств; усилить в случае открытых инноваций кооперацию между малыми, средними, крупными предприятиями[6].

На уровне регионов нужно способствовать формированию региональной инновационной системы, выработать региональную инновационную стратегию или политику, сформировать мезообъекты по выработанным принципам и признакам, управлять региональными инновационными процессами в целях повышения рейтинга региона в области инноваций. Это позволит ускорить инновационный процесс в республике, разработать стратегию для однотипных регионов, политику развития регионов в зависимости от степени формирования и протекания инновационных процессов.

На макро уровне необходимо выработать государственную политику и механизмы управления инновационными процессами.

Список использованных источников:

1. Производственный потенциал отраслей обрабатывающей промышленности Карагандинской области / Алимбаев, А. А., Садыков, А. С., Улыбышев, Д. Н. // ҚР ҒА баяндамалары=Доклады НАН РК. - 2007. - С. 83-90.
2. Европейская экономическая комиссия ООН. Обзор инновационного развития Казахстана. — Нью-Йорк и Женева, 2012. — 174 с.
3. Анализ текущего состояния и проблемы обрабатывающей промышленности. Авторы: Е.С. Кылбаев А.М. Асмагамбетова. <http://articlekz.com/article/8567>
4. Н.Н.Нурмухаметов, Д.К. Егимбердиев, Анализ промышленного потенциала в контексте индустриально-инновационного развития Казахстана. <http://articlekz.com/article/11398>
5. Рейтинг инвестиционной привлекательности регионов Казахстана// Рейтинговое агентство «Эксперт РА» 2008.
6. Инвестиционный меморандум по простым акциям акционерного общества «Национальная Компания «Социально-предпринимательская корпорация «Сарыарка»

*Саринова М.
студент Э-13с
Кажикенова А.Ш.
т.ғ.к., доцент
Жакина Г.Е.
аға оқытушы
академик Е.А. Бөкетов атындағы
Қарағанды Мемлекеттік университеті
Қазақстан, Қарағанды қ.*

ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫНЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ. ӨНДІРІС ОРЫНДАРЫНЫҢ ХАЛЫҚҚА ТИГІЗЕР ӘСЕРІ. ҚАЛДЫҚТЫ ПАЙДАҒА АСЫРУ ЖОЛДАРЫ.

Мақаланың мақсаты Қарағанды облысы бойынша экологиялық-экономикалық дамудың мәселелерін өз көзқарасыммен көрсету. Еліміздің орталығы өндіріс орындарына толы, мұндай болуы қоршаған ортаға біріктер зиянды заттардың көп мөлшерде таралуына жағдай туғызады. Халықтың денсаулығына, халық шаруашылығына және қоршаған ортаға қалдықтардың келтіретін зиян көлемі де өсе түсуде.

Орталық Қазақстан аймағы тек мемлекетіміздің ғана емес, ТМД елдерінің ірі көмір-металлургиялық базасының бірі. Қазақ металлургиясының қара шаңырағы болып саналатын Қарағанды облысы Қазақстанның пайдалы қазбалар қорына бай бірден-бір алқабы болып табылады. Пайдалы қазбалар Қазақстан экономикасына өз пайдасын әкелгенімен экологияға тигізетін әсері мол. Ал қоршаған ортаның таза болмауы, елімізде әлеуметтік проблемаларына соқтырады.

Статистика бойынша 2015 жылғы 10 айда Қарағанды облысының өнеркәсіп өндірісінің өсуі 8,1%-ды құрады.

2015 жылғы қаңтар-қазанда жедел деректер бойынша Қарағанды облысында 1080,3 млрд. теңгеге өнеркәсіп өнімі өндірілді. Нақты көлем индексі 108,1%-ды құрады.

Облыстың өнеркәсіптік өндіріс құрылымында едәуір үлес салмақ өңдеу өнеркәсібіне (73,7%) тиесілі. Кен өндіру өнеркәсібі және карьерлерді қазуда өнеркәсіп өндірісінің облыс көлемінде 11,6%-ы тиесілі, электрмен жабдықтау, газ, бу беру және ауа баптауда – 13%, сумен жабдықтау, кәріздік жүйе, қалдықтарды жинау мен таратуды бақылауда – 1,7%.

2015 жылғы қаңтар-қазанда өңдеу өнеркәсібінде өндірістің өсуі 14,6%-ға, электрмен жабдықтау, газ, бу беру және ауа баптау – 2,3%-ға; кен өндіру өнеркәсібі және карьерлерді қазуда 0,3%-ға белгіленді.

2015 жылғы 10 ай қорытындысы бойынша өндірістің өсуі облыстың 10 өңірінде байқалды. Өнеркәсіп өндірісінің жалпы облыс көлеміндегі едәуір үлес салмағы Теміртауға (27,7%), Қарағандыға (19,3%), Балқашқа (18,3%), Жезқазғанға (14,1%) және Абай ауданына (4,9%) тиесілі.

Өндіріс көлемінің мұндай болуы қоршаған ортаға біріктер зиянды заттардың көп мөлшерде таралуына жағдай туғызады. Өндірістік процестер кезінде шығатын химиялық улы заттардың қосындылары қатты және газ күйіндегі зиянды заттар, жуынды-шайынды сулар, күл-коқыс қалдықтары кәсіпорны және де жалпы аймақ үшін экологиялық қауіп төндіреді.

Негізгі ластаушы көздер Теміртауда «Испат-Кармет» АТАҚ (жылына 361,5 мың тонна), Жезқазғанда «Қазақмыс» АҚ (жылына 138,4 мың тонна), Балқашта «Балқашмыс» АҚ (жылына 299,4 мың тонна, сол сияқты Қарағандыдағы энергетикалық кәсіпорындардың өзі жылына 96,2 мың тонна ластандыратын қоспа таратады. Мәселен, 2007 жылғы мәліметтер бойынша ластаушы заттардың түсу көлемі Қарағанды облысы Республикада І орынды (45,6%) иеленеді. Облыстағы 344 өндіріс орындарынан 5961 стационарлық көздер тіркелген, оның ішінде тазартқыш құрылғыларымен жабдықталғаны 1432. Облыстағы барлық стационарлық ластану көздерінен 6 млн 824 мың 900 т ластағыш заттар, оның ішінде тазартусыз тасталғаны – 1 млн 102 мың 400 т, тазартқыш құрылғыларға түскені – 5 млн 727 мың 500 т, ондағы ұсталғаны және зиянсыздандырылғаны – 5 млн 409 мың 500 т.

Қалдықсыз өндірістерді құру барысында жалпылауыш принцип өндірісті құру, жобалау және пайдалану кезінде қолдануды жөн көретін жүйелі амал болып табылады. Қалған шикі зат пен энергиялық ресурстарды толық пайдалануға, сондай-ақ, қоршаған ортаны қорғауға

бағытталған едәуір нақты принциптер үш топқа бөлінуі мүмкін:

- 1) химиялық;
- 2) технологиялық;
- 3) ұйымдастырушы-басқарушылық.

Көптеген жағдайларда бір ғана принцип шикі затты қалай толық пайдалануға болса, дәл солай сыртқы энергиялық ресурстарды пайдалануды азайтуға және қоршаған ортаны қорғауға бағытталады.

Қазіргі өндірістердің қатты, сұйық және газ тәрізді қалдықтарды пайдаға асыру, қайта өңдеу немесе зиянсыз ету үлкен халық-шаруашылық мәнге ие, маңызды өнімдерді алу мақсатымен шикі затты толық пайдалануды кеңейтуге ғана емес, сондай-ақ, су қоймалары мен ауа алабының жағдайын жақсартуға әсер етеді. Қалдықсыз өндірістерді құру кезінде, ең бастысы, өндіріс қалдықтарын, оларды халық шаруашылығы үшін құнды өнімдерге, сондай-ақ, басқа өндірістер үшін шикізатқа айналдырып пайдаға асыру және қайта өңдеу алдын ала қарастырылады.

Қалдықтар көбінесе күрделі гомогенді және гетерогенді жүйелерді білдіреді. Негізгі сұрақ оларды фазалар мен құрамды бөліктерге кейін соңғы өнімдерін пайдаланумен немесе жоюмен таңдап алу болып табылады. Келесі әдістері бар:

1. Қалдықтарды жою,
2. Фазаларды бөлу,
3. Жеке құрамды бөліктерін алу,
4. Химиялық өңдеу,
5. Биологиялық өңдеу.

Қалдықсыз және аз қалдықты технологиялық процестер жоғары деңгейде табиғи процестерді имитациялайтын екінші бағыттың болашағы мол, тиімді және батыл болып табылады. Алайда, бұл, келесі себептерге байланысты әлі қолданыс тапқан жоқ: осындай деңгейге дейін бар өндірістерді қайта құру мүмкін емес, өйткені оларда әр түрлі ағымдардың жүйесінен шығару алдын ала ескеріледі. Қалдықсыз өндірістерге арналған технология, егер оны тар ведомстволық немесе бүгінгі күн тұрғысынан қарастырса, яғни зиянды шығарындылардан немесе тазартудан халық шаруашылығына экологиялық және тіпті экономикалық зиянды және пайдаға асырылған жанама өнімдердің құнын ескермеген жағдайда жиі қымбат шығады.

Аз қалдықты, одан әрі қалдықсыз өндірістің жаңа технологияларын тұйық цикл бойынша құру нашар экологиялық тепе-теңдікті бұзбай өмір сүрудің жеткілікті жоғары деңгейін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Әміреева К. Тозған жерде тоқшылық болмайды // Орталық Қазақстан.-2014.-5 маусым
2. Калыгин В.Г. Промышленная экология/ В.Г. Калыгин; - М.: Академа, 2014. Қарағанды. Қарағанды облысы: Энциклопедия. - Алматы: Атамұра, 2013. ISBN 9965-34-515-5
3. Ақылбаев М. Батырға лайық Бақия / М.Ақылбаев// Орталық Қазақстан.- 2014.- 16 қаңтар
4. <http://karaganda.stat.gov.kz>

Серік Г.

студент Э-13с

Таттымбетова Қ.Т.

аға оқытушы

Жакина Г.Е.

аға оқытушы

академик Е.А. Бөкетов атындағы

Қарағанды Мемлекеттік университеті

Қазақстан, Қарағанды қ.

АЙМАҚТЫҚ ДАМУДЫҢ ЭКОЛОГИЛЫҚ, ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Зерттеу тақырыбының өзектілігі елдің және оның аймақтарының тұрақты даму стратегиясының ғылыми зерттеу және дамыту қажеттігіне байланысты. Бұл тәсіл сипаттағы экологиялық және экономикалық мәселелерді шешумен байланысты аймақтық экономикалық

тетіктерін әзірлеу және іске асыруды көздейді.

Қазақстан Республикасында өнеркәсіптің дамуына ықпал ететін бірнеше мәселелер бар. Олар экономикалық, экологиялық және әлеуметтік мәселелер. Дамыған экономикалық елдердің қатарында бола тұрада, Республикамызда қолайсыз экологиялық ахуал сипатталады. Бұл ахуал экологиялық факторлардың жетіспеуімен сипатталады.

Экологиялық проблемаларды түбегейлі шешу - көптеген аспектілері және бағыттары бар жауапкершілігі мол экологиялық саясат жүргізу жағдайында ғана мүмкін. Кез-келген шаруашылық іс-әрекет нәтижесінде экологиялық зардаптардың мөлшерін минималды, мейлінше төмен жасауды білдіретін экологиялық қауіп концепциясы осы ережелердің бірі болып табылады.

Бұл жағдайда қоршаған ортаға тигізетін зардаптың қауіптің деңгейі басты мәселе болып табылады. Экологиялық қауіп концепциясының талабына сәйкес алдымен адамның тұрмыс-тіршілігі мен қоршаған ортаға жағымсыз әсер ететін факторлар кешенін анықтау қажет. Осының негізінде әртүрлі шешімдердің ішінен ең қолайлысы таңдап алынады. Экологиялық қауіп — бұл қазіргі кезде немесе болашақта жоспарланып отырған адамның іс-әрекеті әсерінен, қоршаған табиғи ортаның экологиялық деградацияға немесе тұрақсыз, құбылмалы жағдайға ұшырау ықтималдығы.

Өнеркәсіптік (өндіріс орындары) қалдықтар - өнімдерді шығару және әртүрлі жұмыстарды орындау кезінде бастапқы тұтыну қабілетін толық немесе жарым-жартылай жоғалтқан шикізат, материалдар, жартылай фабрикаттар қалдықтары. Олар қайтымды және қайтымсыз (технологиялық шығындар: бұға айналу, бықсық түтін, кеуіп кету) болуы мүмкін. Мәліметтер бойынша Европа одағы елдерінде жыл сайын: қайта өңдеу өнеркәсіп орындарында - 400 млн тонна, өндіріс орындарында - 160 млн тонна және т.б. қалдықтар түзіледі. 90-шы жылдардың бас кезінде барлық қалдықтардың (2,2 млрд тонна) жартысы ауыл шаруашылығындағы өндіріс орындарының еншісіне тиді.

Қазақстан Республикасы трансшекаралық және ауаның ластану мәселелеріне көп көңіл бөледі. 2004-2015 жылдар аралығында бұл мәселе нақты сыртқы қатер болып табылады, ал бұл мәселе көрші мемлекеттердің бірлескен іс-қимылы арқылы шешіледі.

ҚР ауаның ластататын шығындарды азайту үшін Ұлттық бағдарлама құруда. Бұл бағдарлама арқылы ауаның ұзақ қашықтықта ласталуына жол бермейді.

Бұл тұжырымдама Қазақстандағы Ұлттық бағдарламаның мақсаттарын, міндеттерін, жолдарын және бағыт-бағдарларының дамуын анықтайды. Тұжырымдамада, негізгі талаптар және хаттамаға сәйкес заңнамалық шаралар көрсетіледі.

Ұлттық бағдарлама құрамына хаттама талаптары кіреді, соның ішінде ластаушы заттар мен озық қол жетімді технологияларды (BAT- Best Available Technologies) айтамыз.

Республикамызда 8097 кәсіпорындардың шығарындылары 53% өсті. Негізгі территориялар: Қарағанды облысында (1265,8 мың. т), Павлодар облысында (575,4 мың. т), Ақтөбе облысында (204,6 мың. т), Қостанай облысында (115,6 мың. т) болды.

Ең көп ластаушы қалалар: Балқаш (620,7 мың.т), Теміртау (328,1 мың.т), Ақсу (149,6 мың.т), Екібастұз (162,6 мың.т), Павлодар (154,4 мың.т), Ақтөбе (178,2 мың.т), Жезқазған (127,4 мың.т) қалдықтар шығарылды.

Аймақтық экологиялық мәселелерге ормандардың азаюында жатқызамыз. Жаңбырлы тропикалық ормандар оттегінің басты көзі және оттегі тепе-теңдігін сақтауда үлкен роль атқарады. Сондықтан тропикалық ормандарды «планетаның жасыл өкпесі» деп те атайды. Соңғы 50 жылда адамның қатысуымен Жер бетіндегі ормандардың 2/3 бөлігі, ал соңғы 100 жылда Жер бетіндегі орман массивтерінің 40% жойылған. Жыл сайын дүние жүзінде 15-20 млн гектар (Финляндия аумағындай) Спониалық ормандар жойылуда. Соңғы 10 жыл ішінде ормандардың жойылу қарқыны 90%-ға өсіп, жылына 1,8%-ды құрайды. Ең көп шығынға ұшырап жатқан елдердің қатарына Бразилия, Мексика, Үндістан, Тайланд жатады. Егер тропикалық ормандар осындай қарқынмен жойыла берсе 30-40 жылдан соң Жер бетінде мұндай ормандар қалмайды. Тропикалық ормандар аумағының азаюы әсерінен атмосферадағы оттегінің мөлшері XX ғасырдың ортасымен салыстырғанда жыл сайын 10-12 млрд тоннаға азайып, ал көмір қышқыл газының мөлшері 10-12%-ға көбеюде, яғни, оттегі тепе- теңдігінің бұзылу қаупі бар. Ормандардың жойылуының басты себептері: орман алқаптарының ауыл шаруашылығы дақылдарын өсіру үшін өңделуі, ағаш отындарға сұраныстың артуы, ормандарды өнеркәсіп қажеттігі үшін қырку және дамудың үлкен масштабты жобаларының іске асуы.

Қазақстан аумағының 3,2% ғана орманды алқап. Мамандардың пікірінше, еліміз орман

қорғау ісі бойынша әлемдік тәжірибеден көп артта қалып қойған. Осы күнге дейін ұлттық орман саясаты қалыптасқан жоқ. Соңғы кездері ағашты заңсыз кесу әрекеті белен алды. Әсіресе еліміздің орман қорының 40%-ын құрайтын сексеуілді отау күшейіп барады. Ал сексеуілдің онсыз да экологиясы нашар, ылғалы аз, топырағы құнарсыз, құмды аймақтарда өсетіні бәрімізге белгілі. Айта кетерлігі, 1992 жылы орман көшеттерін отырғызу ісі 80,7 мың гектар болса, он жылдан соң 2002 жылы бұл көрсеткіш 8,9 мың гектарға дейін қысқарған.

Әлеуметтік-экономикалық проблемалар: азық-түлік тапшылығы, әлем бойынша астық, ет, балық және басқа тағам түрлерін адам басына шаққанда өндірілуі төмендеп келеді. Болжамдар бойынша, қарай бидай мен күріштің бағасы екі еседен аса қымбаттайды деп күтілуде. Бұл кедей елдерде халықтың жаппай ашаршылыққа ұшырауына алып келуі мүмкін.

Қазақстанның әлеуметтік саласындағы басты мәселелердің бірі — зейнетақымен қамтамасыз ету. Соңғы кезде елімізде зейнеткерлердің қатары едәуір өсті. Үкімет зейнетақы мәселесін шешу үшін үш бағытта бірқатар жұмыс жүргізді. Бірінші — зейнетақының бұрынғы қарыздарын жабу, екінші — зейнетақыны уақытында төлеу, үшінші - зейнетақы жүйесін реформалау. Бұл үш бағытта жүргізілген іс- шаралар бірсыпыра қайтарымын берді. Әсіресе, 7-8 ай бойы зейнетақыларын ала-алмай келген ауыл тұрғындарына ерекше көңіл бөлінді. Зейнетақыны одан әрі арттыру бағытында шаралар жүргізілді.

Әлеуметтік мәселелерге жұмыссыздық деңгейінде жатқызуға болады. Жұмыссыздық – елдегі еңбекке қабілетті тұрғындардың бір бөлігі өзіне пайдалы еңбекпен айналысатын кәсіп таба алмай дағдаратын әлеуметтік-экономикалық құбылыс. Экономикалық әдебиеттерде кез келген қоғамдағы жұмыссыздық құбылыстары сипатына байланысты фрикциялық жұмыссыздық, құрылымдық жұмыссыздық, циклдік жұмыссыздық болып ажыратылады. Фрикциялық жұмыссыздық – қызметкерлердің жұмыс орнын ерікті түрде ауыстыруымен және жұмыстан уақытша босау кезеңдерімен байланысты (қызметкерлердің бір жұмыстан екінші жұмысқа ауысқан кездегі уақытша жұмыспен қамтылмауы) құбылыс. Құрылымдық жұмыссыздық – елдегі тұтыну тауарларына сұранымның құрылымында және өндіріс технологиясында болатын өзгерістер салдарынан пайда болатын құбылыс. Бұл жағдайда қызметкер не өзінің кәсібіне (мамандығына) сұранымның жоқтығы салдарынан, не жұмыс алу үшін жеткілікті біліктілігінің жоқтығы салдарынан жұмыссыз қалады.

Қорытындылай келе, еліміздің экологиялық, экономикалық және әлеуметтік дамуы үшін көп еңбек ету керек. Жоғарыда айтылып кеткендей, біріншіден экологиямыз таза болу керек. Ал ол үшін жекеменшік кәсіпорындар болсын немесе мемлекеттік кәсіпорындар болсын өздерінің қалдық зиянды шығындарын ауаға шығармалаулары керек. Кәсіпорын ауаны ластаған сайын, атмосфера қауіпке төне бастайды.

Елімізде тек экологиялық мәселелер ғана емес, әлеуметтік мәселелерде орын алуда. Қазақстан Республикасындағы ең өзекті әлеуметтік мәселенің бірі ол жұмыссыздық. Адам баласы жұмыс істемесе, ол ұрлыққа, тонауға, қылмыстық іс-әрекеттерге баруға дайын. Себебі, жұмыс жоқ, ал күн-көріске ақша керек. Тек ұрлыққа ғана емес, ішімдікке, нашақорлыққа, жаман әуезкөй нәрселерге құмар болулары әбден мүмкін. Жұмыссыздықты кішкене болса да қысқарту мақсатында, үкімет жас түлектерге әртүрлі бағдарламалар ұсынуда. Мысалға, «Дипломмен ауылға», «Жасыл ел» бағдарламалары. «Дипломмен ауылға» бағдарламасы жас таланттарға жол ашуда. Себебі, ауылда тәжірибе жинап қана қоймай, оларға тегін баспана беріледі. Сонымен, еліміздің дамуы үшін, адамзат баласы еңбектенуі керек деп түсінемін.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Асан Д.С Экономикалық және әлеуметтік тұрақтылықты дамыту тетіктері;
2. Бродский А.К. Жалпы экологияның қысқаша курсы. Оқу құралы. Алматы, Ғылым, 2009.;
3. Мамбетказиев Е., Сыбанбеков Қ. Табиғат қорғау. Оқу құралы. Алматы, Қайнар, 2010.

ҚАЙТАЛАМА РЕСУРСТАРДЫ ҚОЛДАНУҒА КЕДЕРГІ ЖАСАЙТЫН НЕГІЗГІ ФАКТОРЛАР

Қайталама ресурстарды қолдануға бірқатар факторлар кедергі жасайды. Бұл факторларды толық анықтау үшін қайталама ресурстарды басқару мен пайдалану құрылымын жан-жақты талдау қажет. Егер жоғарыда келтірілген факторлардың ең маңыздысы туралы айтатын болсақ, онда қордың барлығын бірдей екінші рет пайдалануға бола бермейді. Қалдықтарына алғашқы тұтынушылық қасиеттерді қайта беруге болатын қорларды ғана екінші рет пайдалануға болады.

Соңғылары өңдеу циклының саны бірден артық болатын қорларды сипаттайды. Өңдеу циклы дегенді қорларды технологиялық өңдеуді бастау мен оның қалдықтарының барлық түрін өңдеуді аяқтағанға дейінгі уақыт кезеңі деп түсінуіміз керек. Металдың, қағаздың және шикізаттың басқа кейбір түрлерінің қалдықтарынан алғашқы қасиеттері бар қайталама шикізаттарды қайта қалпына келтіруге болады. Ал өсімдік талшықтарының және қазба энергетикалық қорлардың қалдықтарына алғашқы қасиеттерді беру таза техникалық себептерге байланысты қалпына келтіру мүмкін емес. Қайталама ресурстарды пайдалану тұрғысынан қарағанда, қорлардың алғашқы қасиеттеріне дейін қайта қалпына келтіруге келмейтін кез келген қалдықтарды қайтымсыз шығындардың қатарына жатқызу керек [1].

ЖЭС-терде отын жағудан пайда болатын күлді тыңайтқыш ретінде пайдалануға болады, немесе, одан әлде бір құнды элементтерді ажыратып алу үшін күлді қайтымсыз шығын түріне жатқызуға болады. Өңдеудің әр түрлі сатыларында қорлардың неғұрлым аз үлесі қайтымсыз шығынға жататын болса, берілген қор үшін өңдеу циклдарының саны соғұрлым көп болуы мүмкін. Шектеулі қордың берілген көлемінен анағұрлым көп өнім жасап шығаруға болады. Қайтымсыз шығыннан басқа да қайталама ресурстарды пайдалану мүмкіндігіне кедергі келтіретін бірқатар факторлар кездеседі. Оларды бағалау және бір қалыпқа келтіру үшін бұл кемшіліктерді техникалық, ұйымдастырушылық, экономикалық және т.б. сияқты маңызды параметрлік көрсеткіштеріне қарап бөлу қажет.

Қайталама қорларды пайдалану мүмкіндігіне әсер ететін техникалық факторларды қарастырайық. Бұл факторлар екі кезеңде белгілі болады:

- 1) қалдықтарды шикізатқа айналдыру үшін өңдеу процесінде;
- 2) қайталама қорлардан дайын өнім алу процесінде.

Қалдықтарды өңдеу кезінде олардың алғашқы қасиеттерін қалпына келтіру мүмкін болмайтын қалдық қорлары едәуір техникалық қиындықтар келтіреді. Мысалы, қазіргі технологиялық деңгейде кейбір қоспалардан қажетті құрамдас бөліктер алу мүмкін емес. Мұндай қалдықтарды әдетте жойып жібереді немесе басқа технологиялық процестерде пайдаланады. ҚРес-ды қолдану кезіндегі техникалық қиындықтардың екінші кезеңі бірінші және екінші ретті қорлардың оларды технологиялық өңдеу кезіндегі қасиеттеріндегі айырмашылықтан және әр түрлі шикізаттан алынған дайын өнімдердің қасиеттерінің айырмашылығынан болып келеді. Бұл қиындықтар қалдықтарды өңдеу технологиясының дамуының қазіргі деңгейінде қалдықтардан алғашқы қасиеттеріне толық сай келетін қайталама ресурстарды алудың мүмкін болмауымен ерекшеленеді [2].

Осыған байланысты, біріншіден, алғашқы шикізатты өндеген технологиялық құрал жабдықтарда екінші ретті шикізаттарды өңдеу кезінде әр түрлі қиындықтардың пайда болуы мүмкін. Екіншіден, ҚРес-дан алынған дайын өнімнің қасиеттері көбінесе дәл сол шикізаттың бастапқы түрінен алынған дайын өнімнің қасиеттерінен әлдеқайда төмен болып келеді. Мысалы, қағаздың макулатурасынан ағаштан алынған қағаздың ақтығындай ақ қағаз алу мүмкін емес [3].

Қайталама қорларды пайдалануда техникалық қиындықтардан басқа ұйымдастыру факторлары да қол байлау болады. Ұйымдастырудағы қиындықтар қалдықтардан қайталама қорларды алудың әр түрлі сатыларында туындауы мүмкін. Қалдықтарды қайта өңдеу өндірісін жобалау кезінде экономикалық нәтижелілікке көбінесе берілген өндірістің аса зор көлемінің есебінен қол жеткізілетін болады. Екінші ретті қорлар нарығындағы жағдайдың тұрақсыздығы қалдықтарды қайта өңдеу көлемін тиісті дережедегі дәлдікпен жобалауға мүмкіндік бермейді.

Одан басқа, кәсіпорынның өзінің өнімінің материалдық сиымдылығын төмендетуге ұмтылысы берілген өндірістің қалдықтар көлемін қысқартуға әкеліп соғады да, қалдықтардың көзін сырттан іздестіру қажеттігін тудырады. Бұл істі өзінің дайындау ұйымдарының желісі арқылы, немесе осы қалдықтарды жеткізушілерді іздестіру арқылы жолға қоюға болады. Алайда, қалдықтар нарығының бізде әлі қалыптаспағандығына байланысты олардың нарықтағы ұсынысы бір ізге түспеген, сондықтан, шикізатты (қалдықтарды) қажетті көлемде жеткізуді ұйымдастыруда белгілі дәрежеде қиындықтар келтіреді.

Қайталама ресурстарды пайдалануға кедергі жасайтын факторларға ақпараттық факторды жатқызуға болады. Мәселе мынада: өнеркәсіп өндірісінің қалдықтар номенклатурасы және оны пайдалануы өте кең көлемде, ал осы қалдықтардың ағымы, олардың қасиеттері және оларды қайта өңдеу технологиясының бар-жоғы туралы ақпараттар жеткіліксіз дәрежеде. Осыған байланысты экономикалық салалардағы қалдықтар ағымын ақпараттармен қамтамасыз ету мәселесі алға қойылады. Қайталама ресурстарды пайдалану нұсқаларын бағалау кезінде экологиялық факторлар да маңызды мәселе болып табылады. Әрине, қалдықтарды қайта өңдеу олардың қоршаған ортаға түсуінің алдын алады. Бірақ, көбінесе, қалдықтарды өңдеу технологиясының қоршаған ортаға әсері алғашқы шикізатты өңдеу кезіндегі әсерден әлде қайда зиянды болуы мүмкін. Мысалы, макулатураны өңдеу арқылы шайқап алынатын типографиялық бояу қоршаған ортаға макулатураның өзіне қарағанда анағұрлым зияндырақ. Бұл жағдайда (экологиялық тұрғыдан қарағанда) берілген қалдық түрлерін жойып жіберу немесе көміп тастау тиімдірек болады. Мұндай қалдықтар туралы айтқанда, келесі ерекшеліктерді ескеру қажет. Айталық, кәсіпорын аталған қалдықтардың қасиеттерін алғашқы деңгейіне дейін қалпына келтіруге (қайталама ресурстарды пайдалану принципі бойынша) шешім қабылдасын делік. Бұл жағдайда қалдықтарды өңдеудің гомологиялық процесі (оларды шартты түрде екінші ретті қалдық деп атайық) қалдықтардың жаңа түрі болатынын (үшінші ретті) білдереді, оны өңдеу кезекті жаңа қалдықтар түрінің пайда болуын тудырады. Бұл тұйық шеңбер, шын мәнінде, шексіз жалғаса беруі мүмкін және оның екінші ретті қорларды пайдалану тиімділігіне тигізетін әсері орасан зор [4].

Алайда, барлық жағынан алғанда ең негізгісі – экономикалық факторлар. Қайталама ресурстарды пайдалану нұсқаларына экономикалық баға беруде айрықша көптеген қарама-қайшылықтар пайда болады. экономикалық қиындықтарды шартты түрде өндірісте және базарда (айналымға түсу саласында) туындайтындар деп бөлуге болады. Өндіріс саласында қайталама ресурстарды пайдалану кезіндегі экономикалық қиындықтар мынадай қажеттілікпен байланысты:

- 1) өндірістік қуаттылықты кеңейту үшін салынатын қосымша күрделі салымдары;
- 2) жаңа өндірістік қуатты күтімге алуға жұмсалатын қосымша айналым қаражатын тарту.

Бұл екі фактор да дайын өнімнің бағасына әсер етеді де оның өзіндік құнын арттырады, сөйтіп кәсіпорын өнімінің бәсекеге сәйкестігін төмендетуі мүмкін. Сыртқы факторларға келесі факторларды жатқызуға болады:

1) алғашқы және қайталама ресурстарды арасындағы бәсекелестік. Нарықтағы алғашқы және қайталама ресурстарды бағаларының арасындағы айырмашылық алғашқы шикізатпен салыстырғанда қайталама ресурстарды пайдалану тиімділігін төмендетуі мүмкін.

2) қайталама ресурстарды нарыққа ұсынудағы тұрақсыздық (қысқа мерзімдік кезеңде) және соның әсерінен қорлардың бағасының секіrmелі өзгеруі өндірісте қалдықтарды өңдеуге жұмсалатын инвестицияның тәуекелділік көрсеткішінің өсуінің себебі болып табылады. Бұл берілген өндірістің тиімділігіне талапты күшейтуге себеп болады.

Қайталама ресурстарды пайдалану мүмкіндігіне кедергі келтіретін әр түрлі факторлардың ара қатынасы қалдықтардың түріне қарай, техникалық қарқындау деңгейіне байланысты, елдің (аймақтың) экономикалық саясатына және бірқатар басқа да себептерге байланысты өзгеріп отырады. Тікелей осыған байланысты қайталама ресурстарды пайдаланудың тиімді немесе тиімсіз екендігі туралы бір сөзбен айтуға болмайды. Оған баға беру үшін барлық әсерді шектейтін факторларды да, сондай-ақ берілген шараның тиімділігінің артуына жағдай жасайтын факторларды да кешенді ескере отырып нақты іс-шараның әсерін анықтап алу керек.

Бұл үшін қайталама ресурстарды пайдалану процестерінің тиімділігін шынайы және толығырақ бағалай алатын әдістеме дайындау қажет. Екінші жағынан берілген процестерді қалыптастыратын ұйымдастырушылық-экономикалық мемлекеттік кешенді механизм дайындау да кезек күттірмейтін мәселе. Тек қана осы тәрізді іс-шараларды іске асыру негізінде ғана қайталама ресурстарды пайдалану процесін кәсіпорынға енгізудің қажеттілігі жайында айтуға

болады.

Дегенмен, өндірістік кәсіпорындарда қайталама ресурстарды басқару мен пайдалануды бағалауды жүргізу кезінде оның тиімділігіне әсер ететін алуан түрлі факторлар (техникалық-технологиялық, экономикалық және т.б.) қарастырылып отырған процестердің айрықша сипаттамалары болып табылатынын есте ұстау керек. Осыған байланысты, қарастырылып отырған процестердің тиімділігіне әсер ететін техникалық-технологиялық, ұйымдастырушы-экономикалық және басқа факторларға жеке-жеке талдау және кешенді зерттеулер жүргізу қажет.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Май П.В. Препятствия и возможности для внедрения технологий переработки золошлаковых отходов // Экология и промышленность Казахстана. -2013. -№4. –С.48-55.
2. Коробко В.И. ТБО. Экономика. Экология. Производство. -М.: -2012. -131 с.
3. Марзабаев Б.К. Проблемы переработки вторичного сырья из пластмассы в Атырауской области. Аль Пари. -2014. -№4. –С.89-94.
4. Шубов Л.Я. Технология отходов. М.: -2013. -352 с.

Сабиров А.И.

Тұрарқызы Т.

Аймақтық әлеуметтік инновациялық университеті

ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТ – АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН БОСТАНДЫҚТАРЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУШІ НЕГІЗГІ ИНСТИТУТ

Қазақстан Республикасы Конституциясының 1-бабында Қазақстан республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады. Оның ең қымбат қазынасы адам және оның өмірі, құқықтары мен бостандықтары деп жариялаған. Бұл конституциялық норма–мақсатта Қазақстанның мемлекеттік-құқықтық дамуының ұзақ мерзімді мақсатты бағдарламасы жарияланған.

Құқықтық мемлекет идеяларын тұжырымдау тамыры адам бостандықтарының тұлға мен мемлекет мүдделерінің, қоғамдық және жеке адамның мүдделерінің, мемлекет пен құқықтың арақатынастарының философиялық проблемаларында жатыр. Алғашқыда саяси-құқықтық ойда қоғамдық мүдделердің басымдылығы идеясы үстемдік құрып келді. Қоғамдық мүдденің, жалпы игіліктің басымдылығы идеясын әділетті деп санаймыз. Өйткені адам – қоғамдық тіршілік иесі, егер де ұжымдық мүдде қамтамасыз етілмесе, ұжымның жеке мүшелерінің мүдделері туралы сөз етудің қажеті жоқ. Жалпы игілікті, ортақ мүддені қамтамасыз етуге қабілетті бірден-бір институт мемлекет болып табылады. Сол себепті мемлекет жеке тұлғамен салыстырғанда басымдыққа ие болып келді. Негізінен мұндай тұжырым теологиялық көзқарастың, монархтың билігін құдай жаратты деген түсініктің шеңберінде қалыптасты. Мемлекет қоғамның ең жоғарғы ұйымдасқан институты ретінде оның өмірінде барған сайын маңызды роль атқарып келеді. Бұл мемлекеттік биліктің ерекшеліктерінен келіп туындайды. Тек мемлекет қана бүкіл қоғамның ресми өкілі болып табылады. Жалпыға бірдей міндетті әдеп ережелерін жариялауға және жария мәжбүрлеуді қолдануға айрықша құзіретке иелік етеді. Мемлекеттің егемендікпен байланысты маңызды белгісі ретінде мәжбүрлеу қолданылады. Біз оны субъектінің мінез-құлқына оның еркінен тыс әсер ету деп қарастырамыз. Мемлекет өзінің әлеуметтік қызметтерін табысты орындауы үшін оның шешімдерінің кепілдігі қамтамасыз етілуі тиіс. Мысалы діни билік сияқты әлеуметтік билік мәжбүрлеуге арқа сүйемейді (әсіресе ождан бостандығы бар кезде), оның дүниетанымдық сипаты бар: құдайға сенетіндер оған бағынды да, сенбейтіндер бағынбайды. Мемлекеттік билік болса, мемлекеттік мәжбүрлеуге арқа сүйейді.

Мемлекет саяси биліктің басты жиынтығы және саяси күштің орталығы ретінде кепілді тәртіпті қамтамасыз етуге міндетті және осы мақсатта бассыздықтар мен озбырлыққа жол бермеу үшін басқа мемлекеттік емес құрылымдарға байланысты мемлекеттік билік үстемдік етуі тиіс. Бұл үстемдік егемендік ұғымы арқылы іске асырылады. Егемендік мемлекеттік биліктің үстемдігін және жария мәжбүрлеу мүмкіндігін қажет етеді. Мемлекеттегі барлық әлеуметтік күштер «билікті тек мемлекеттің тапсыруымен және мемлекеттің бақылауымен іске асырады» [1, 26 б.].

Қандай да болмасын әлеуметтік күштің (саяси партия немесе т.б.) ықпалының күштілігіне, қоғамдық көңіл-күйдің жағдайына қарамастан, мемлекеттік билік мемлекеттің бүкіл аумағына

тарайды және мемлекеттік аппарат, мемлекеттік органдар арқылы ғана іске асырылады.

Жоғарыда баяндалғандарға сүйене отырып, мемлекеттік билік қоғамның тұтастығын, оның тұрақты қызметін қамтамасыз етудің ең тиімді құралдарының бірі болып табылады деп тұжырымдауға болады.

Тұлғаның әлеуметтік мүмкіншіліктерінің жүйесінде оның қоғаммен өзара қарым-қатынастарын білдіретіндері алғы шепке шығады [2, 41 б.]. Өйткені мемлекеттік биліксіз өмірді бейберекетсіздік жайлайды. Қоғамның мемлекеттік биліксіз өмір сүре алмайтындығы күмәнсіз. Ал оның жоқтығы немесе әлсіздігі қоғамның құлдырауына алып келеді. Өйткені мемлекеттік билік экономикамен бірге оның әлеуметтік өмірінің арқауы болып табылады. Оның үстіне билік қатынастарынсыз адамзат өркениетінің өмір сүруі мүмкін емес. Мемлекеттің қоғам өміріндегі осынша маңызды роль атқаруына қарамастан, осы кезге дейін мемлекеттің қоғам өміріндегі ролін шектеудің қажеттігі туралы, ал шектен шыққан нұсқаларда тіпті мемлекеттің жойылуы туралы (анархистердің пікірі, коммунистік қоғам туралы) пікірлер орын алып келді. Мұндай пікірлер толығымен негізсіз емес. Өйткені буржуазиялық революцияларға дейін мемлекеттік биліктің адамзат тарихында зорлық-зомбылық құралы ретінде пайдаланылып келгені белгілі. Мемлекеттік билік жария мәжбүрлеуді қолдану мүмкіндігіне иелік ете отырып, бір жағынан жалпы игілікті қамтамасыз етудің тиімді құралы, ал екінші жағынан, адамның құқықтары мен бостандықтары үшін ең үлкен қауіп ретінде көрініс табады. Буржуазиялық революцияларға дейінгі барлық мемлекет тәжірибесі мемлекеттік биліктің қоғамдық мүдделер туын жамылып, кей жағдайларда билік басындағылар мен байлардың мүдделеріне пайдаланғандығын, мемлекеттік биліктің зорлық-зомбылық құралы болғандығын дәлелдейді. Қандай жағдайда болмасын, жеке тұлғаның мүдделері есепке алынбай келді. Мемлекетке байланысты жеке тұлға әруақытта да теңдік жағдайда болған емес. Мемлекет адамдарға өзінің еркін таңып, ол үшін мәжбүрлеу күшін пайдалана алады. Бейнелеп айтар болсақ, мемлекет адамдардың басынан «семсерін» сермеп келеді. Іс жүзінде бұл «семсер» адамға тән кемшіліктерден, нәпсі мен мүдделерден арылмаған жеке мемлекеттік лауазым иелерінің қолында. Олар өз биліктерін асыра пайдаланулары мүмкін. Сол себепті адамдарға орынсыз пайдаланылған «семсерден» қорғану үшін «қалқан» қажет. Мұндай «қалқанды» адам құқықтары құрайды. Оның мақсаты – адамдар мен мемлекеттің өзара қарым-қатынастарын қауіпсіз ету, ал ол «қалқанның» болуын, әрекет етуі мен нығайтылуын қамтамасыз ететін «күзетші иттер» құқық қорғау ұйымдары болып табылады [3, 74 б.].

Адам құқықтарының қалыптасуы ұзақ уақытқа созылды. Жеке құқықтар негізінен мемлекеттік биліктің заңсыз килігуінен азат болуды қамтамасыз етуге бағытталған. Әлеуметтік құқықтар тұлғаның мүдделерін мемлекеттің көмегімен қамтамасыз ету және іске асыру талаптарын қамтиды. Бұл құқықтар XX ғасырда пайда болды. Олар XVIII-XIX ғасырлардың конституциялық құқығына бейтаныс, принциптік жаңа құқықтар еді. Олар еңбек қатынастары, әлеуметтік қамсыздандыру, денсаулық сақтау мен білім алу, кәсіподақ қызметіне, сонымен бірге жастарды, әйелдерді, қарттарды қорғауға, отбасы мен аналарды қорғауға, ғылыми және шығармашылық бостандығына т.б. байланысты мәселелерді қамтиды. Әлеуметтік-экономикалық құқықтардың қазіргі адам бір өзі рыноктік стихия мен әлеуметтік қорғаныссыздыққа бетпе-бет келген, әлеуметтік және техникалық прогресс дәуірінде де маңызы артып отыр. Мемлекетке қолда бар ресурстардың негізінде мемлекеттік әлеуметтік саясатты іске асыру жөніндегі қосымша талаптар қойылуда. Құқық пен заңдылыққа жаңаша көзқарас жалпы азаматтық құндылықтардың және тиісінше халықаралық құқықтың басымдылығына байланысты проблемаларды зерттеуде орын алып отырған парадигмаларды ой елегінен өткізуге мүмкіндік береді. Құқықты жаңаша түсіну, сонымен бірге құқықтың мемлекеттен үстемдігі, адамның табиғи құқықтары мен бостандықтары, үлкенді-кішілі халықтардың егемендігі идеяларын біріктіреді.

Саяси құқықтардың құқықтық табиғаты қызық. Заң әдебиетінде саяси құқықтарды: 1) әртүрлі өкілеттілік және тікелей демократия формалары арқылы мемлекет пен оның органдарын ұйымдастыру мен қызметіне қатысу жөніндегі құқықтық өкілеттіліктер; 2) қоғам өміріне белсенді араласу жөніндегі құқықтық өкілеттіліктерге бөлу кездеседі. Аталған құқықтық өкілеттіліктердің бірінші тобы азаматтың мемлекеттің ісін басқаруға тікелей де, өзінің өкілдері арқылы да қатысуға кешенді құқығы деп тұжырым жасауға болады.

Азаматтың мемлекет істерін басқаруға қатысуға кешенді конституциялық құқығының құрамына енетін құқықтық өкілеттіліктер қоғам өміріне белсенді араласу жөніндегі құқықтық өкілеттіліктермен (сөз және баспасөз бостандығы, жиналыстар мен манифестациялар бостандығы, бірігу құқығы) тығыз байланысты. Мысалы, сөз және баспасөз бостандығынсыз азаматтың

сайлауға және сайлануға құқығы бос сөз болып шығар еді. Өйткені депутаттыққа және басқа да сайланатын лауазымдарға кандидаттар мен сайлаушылар сайлау алдындағы үгіт жүргізу құқықтарында шектелген болар еді; бірлестіктер құру құқығының жоқтығы азаматтардың саяси партиялар арқылы өз кандидаттарын Парламент депутаттығына ұсыну құқығын теріске шығарған болар еді. Қоғамның саяси өміріне қатысу жөніндегі аталған құқықтық өкілеттіліктер бір мезгілде азаматтың мемлекет істерін басқаруға қатысуға конституциялық құқығын іске асыру механизмі, кепілі және шарттары болып табылды. «Мемлекет» және «қоғам» деген ұғымдардың этимологиялық тұрғыдан тұтастық және оның бөлігі ретінде сәйкес келетіндігінен, қоғамдық өмірге араласу жөніндегі құқықтық өкілеттіліктердің бір мезгілде мемлекет істерін басқаруға қатысу жөніндегі құқықтық өкілеттіліктер қызметін атқара алатындығын есте ұстау қажет.

Саяси құқықтардың маңыздылығы сол, олар бастапқы өмірлік, ең алдымен өмірдің өзін ұстап тұруға тиісті қажеттіліктерді қанағаттандыруға тиісті әлеуметтік-экономикалық құқықтары үшін күрестің құралына айналады. Соңғы жылдары етек алған митингілер, ереуілдер, аштық жариялау, азаматтық бағынбау актілері әлеуметтік-экономикалық құқықтары үшін күрес құралдары болды. Сот процестерінің көпшілігі де нақ осы бастапқы, шын мәнісінде, экономикалық құқықтарды қамтамасыз етуге байланысты болды. Оларға кепілдік берілмейінше, саяси құқықтар тұлға үшін екінші дәрежедегі мәселелер болып қалады. Осыдан келіп демократиялық мемлекеттің міндеті кез-келген құқықты іске асыру үшін жағдай жасау деген қорытынды туындайды.

Адам құқықтары мен бостандықтары жүйесінде бірлесу құқығына ерекше орын берілген. Бұл ҰЕҰ ұлттың гуманитарлық капиталын дамытудағы, елдің ұйымдық және интеллектуалдық әлуетін біріктірудегі, жалпы жауапты азаматтықтың сапасын арттырудағы атқарып келе жатқан роліне байланысты. ҰЕҰ-дың өздерінің әлеуметтік маңызды қызметтерін табысты орындауы үшін қоғамның тұрақтылығына, тұлға мен қоғамның әлеуметтік белсенділігі мен жауапкершілігінің артуына мүдделі мемлекет шешуші роль атқаруға тиіс.

Сонымен, мемлекет зорлық-зомбылық құралына айналмауы үшін оның билігіне құқықпен шектеу қою керек. Құқықтық мемлекет идеясы дамудың ұзақ жолынан өтті және ол құқық пен заңды қарама-қарсы қою, мемлекетті күш пен құқықтың бірлігі немесе құқықтық заңмен шектелген билік ретінде түсіндіру дәстүрінің пайда болуы мен дамуына байланыстырылады. Бұл дәстүр ежелгі грек саяси ойынан бастау алған болатын. Нақ осы дәуірде мемлекет туралы өз қызметін заңға негіздейтін және бостандықты қамтамасыз ететін ұйым ретінде алғашқы түсініктер қалыптасты. Мемлекет туралы мұндай түсініктер көп жайғайда билік пен бостандықтың әділетті арақатынаста болуын іздеумен байланысты болды. Құқықтық мемлекет бастауларын Сократтың, Платонның, Аристотельдің, Цицеронның көзқарастарынан табуға болады. Құқықтық мемлекет туралы идея құқықтық мемлекет туралы буржуазиялық ілімнің негізін салушы және классигі Иммануэль Канттың еңбектерінде толық және жан-жақты дамытылды.

Мемлекет – адамдардың өз игілігін қамтамасыз ету мен қорғауы үшін біріккен одағы деп түсініледі. Бұл одақтың, бірліктің негізі әртүрлі құқықтық, адамгершіліктік, ұйымдық-еңбектік т.б. болуы мүмкін. Мысал үшін, Кант осындай пікірді ұстанған, оның ойынша, мемлекет игілігі мемлекеттік құрылыстың адамдарды категориялық императивтің көмегімен олардың бостандығының жалпы мөлшерімен біріктіретін құқықтық принциптермен үйлесімділігінде болып табылады [4, 16 б.].

Мемлекет – бұл жария-биліктік қатынастар және институттар құратын белгілі ұжымдық, қауымдастық. Бұл арада мемлекет пен құқық адамгершілік идеясының объективтену формасы ретінде қарастырылады. Мемлекет – жанды қоғамдық организм болып табылады. Сол себепті Гегель, бір жағынан, тұлғаның азаматтық бостандығы мен, екінші жағынан, мемлекеттің бірлігін ұсынады. Мұндайда олардың бостандықтары бір-біріне қарсы тұрмайды, керісінше, тұтас бостандықты – өзіне жеке тұлғалар мен халық өмірінің аяларының бостандықтарын біріктіретін мемлекеттік-ұйымдасқан халықтың (ұлттың) бостандығын құрайды. Өйткені «құқық жүйесі бостандықты іске асыру патшалығы болып табылады».

Бүгінгі таңда көптеген елдер бұл идеяны қоғамның тиімді өмір сүруін қамтамасыз ету құралы ретінде қолдануда. Дегенмен адамзат ойының тарихында әртүрлі елдерде адамның құқықтары мен бостандықтарына, қоғамның, мемлекеттің және тұлға мүдделерінің ара қатынасына әр түрлі көзқарастар орын алғандығы белгілі.

Табиғи-құқықтық доктринаның негізінде құқықтану мен мемлекетті түсінудің либералдық-

демократиялық дәстүрінде мемлекет идеясы бостандық идеясымен тығыз байланысты. XX ғасырдың басында Кант пен Гегельдің Құқық Идеясы мен Бостандық Идеясының байланысы туралы пікірлерін көрнекті орыс құқықтанушылары да бөлісті: «Құқықтың басты және маңызды мазмұнын бостандық құрайды» [5, 99 б.].

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

- 1 Утебаева Н. Долг государства перед гражданами // Мысль. – 2005. – № 11. – С. 53-55.
- 2 Жовтис Е. Права человека и правозащитные организации: Методическое пособие. – Алматы: Казахское Международное Бюро по правам человека и соблюдения законности, фонд «XXI-век», 2002. – 36 с.
- 3 Кант И. О государстве // Сочинения: В 6-ти т. – М.: Мысль, 1965. – Т. 4. ч. 2. – С. 350-478.
- 4 Гегель Г.В.Ф. Приложение / новые источники по Философии права // Философия права. – М.: Мысль, 1990. – 524 с.
- 5 Тасбулатова А.К. Права и свободы человека в правовом государстве // Научные труды «Әділет». – 2004. – № 2 (16). – С. 269-271.

Тұрлыбекова А.А.

доцент, ә.ғ.к.

Тажибаяв Т.С.

магистрант

Аймақтық әлеуметтік-инновациялық университет

Қазақстан, Шымкент қ.

ҚАЛДЫҚТАРДЫҢ ПАЙДА БОЛУ МӘСЕЛЕСІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ҚАЙТАЛАМА РЕСУРСТАР РЕТІНДЕ ҚОЛДАНУ МҮМКІНШІЛІКТЕРІ

Алғашқы рет табиғи ресурстардың жетіспеу проблемасы, индустриалды дамыған елдерде XX ғасырдың 70-шы жылдарының соңында қалыптасты. Терең экономикалық дағдарыстардың көбеюі және олардың құрылымдық өзгерістермен байланысуы өндіріс тиімділігіне, соның ішінде табиғи материалдық ресурстарды пайдалану тиімділігіне қайтадан көзқарастар қалыптастыруға мәжбүр еткізді. Белгілі бір кезеңге дейін маңызды болып келген экономика дамуының экстенсивті жолынан алынатын пайдалылық айтарлықтай төмендеді. Өндірісті экстенсивті дамыту көп жағдайда өнім бірлігіндегі шикізат шығынының ұлғаюына әкеледі. Қоғамдық өндіріс процесіндегі басымдықтар табиғи ресурстарды экстенсивті жолынан интенсивті бағытқа ауыстырды. Материал сыйымдылығы төмен салаларға бағытталған экономикадағы құрылымдық өзгерістер экономика дамуының интенсивті жолына көшу қажеттігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік берді. Материал сыйымдылығын төмендету арқылы көрінетін қоғамдық өндірісті интенсификациялау, табиғи материалдық ресурстар шектеулігі мәселесін шешудің бір жолы ретінде көп ғалымдармен қарастырылады. Көптеген ғалым-экономистердің жұмыстарында [1, 2] қосымша ресурстарды тартпай, шектеулі материалды ресурстарды пайдалану тиімділігін арттыру барысы ұзақ болуы мүмкін делінген.

Біздің пікірімізше, қайталама ресурстарды (ҚРес-ды) пайдалану арқылы өндірісті интенсификациялаудың негізгі фактор болып ҚРес-ды қайта өндіріс процесіне енгізуге мүмкіндік беретін инновациялық жобаларды ендіру жүйесі болып табылады. Материалды және ҚРес-ды пайдалану кезіндегі инновациялық шаралардың келесі бағыттарын бөліп көрсетуге болады:

- 1) өндірісте шектелген материалды ресурстардың қолдануын тиімді ету;
- 2) шектеулі табиғи ресурстарды алмастыратын материалдарды (ресурстарды) іздестіру;
- 3) жаңа орналасқан жерлерді барлау және табиғи материалдар ресурстарын өңдеудің жаңа тәсілдерін жасау (өте тиімді);
- 4) өндірісте өндіріс және тұтыну қалдықтарын пайдалану және т.б.

Егер де жоғарыда көрсетілген шараларды өндіріс пен инновациялық дамудың басқа тенденцияларынан бөліп қарайтын болсақ, инновация табиғи ресурстардың шектеулігі мәселесін шеше алады деп айтуға болады. Басқа жағынан, инновациялық даму экономикалық ресурстарды, соның ішінде шектелген табиғи материалды ресурстарды пайдаланудың жаңа сфераларының ашылуымен байланысты. Бұл қоғамның табиғи ресурстарды тұтыну мөлшерін арттырады.

Нақты табиғи ресурстардың қоры қазіргі кезде экономикалық рентабельді болып саналатын

кен орындарда өңделіп жатқан қорлардан 3-4 есе көп. Уран және тас көмір сияқты ресурстардың кейбір түрлері бойынша бұл қатынас шамамен 10 есе құрайды [3]. Табиғи материалдық ресурстарды өңдеудің өзіндік құнының жоғарылауын осы саладағы еңбек өнімділігін арттыру арқылы өтеуге болатын еді. Алайда шын мәнінде, ресурстарды тұтыну көлемінің өсуі қарқыны мен осы ресурстардың қымбаттау қарқыны өңдеу салаларындағы еңбек өнімділігінің өсуі қарқынынан артады. Басқа сөзбен айтқанда, табиғи материалдық ресурстардың қымбаттауынан қоғамдық өндірістің өзіндік құнының өсуі, өңдеуші салалардың еңбек өнімділігінің өсуі есебінен өтелмейді.

Сонымен, ҒТП табиғи ресурстарды тұтынуға әсері екі жақты деп айтуға болады. Бір жағынан, қоғамдық өндірістің өсуімен шикізат пен материалдардың көп көлемі өңделеді, яғни табиғи МР тұтыну көлемінің ұлғаюына, өндірістік қалдықтардың түзілу мен қоршаған ортаның ластану қарқынының өсуіне әкеледі (егер кері шаралар қолданылмаса). Басқа жағынан, техникалық прогрестің арқасында, өнім бірлігін өндіру үшін шикізат пен материалдар көлемі қысқарады, өндірістік технологиялық процестер жанданады, шикізаттың бір түрлері басқаларымен алмастырылады, яғни өнім бірлігін өндіру үшін шикізат қажеттілігі қысқарады. Бұл бағыттардың ішінен қайсысы өте жоғары қарқында дамуға қабілетті екенін айту қиын. Егер қоғамдық өндіріс процесінде МР пайдалану тиімділігін арттыру техникалық іс-шаралар арқылы күрделі болса, онда бұл мәселелерді техникалық және экономикалық жолдармен шешуін іздестіру сенімді нәтиже бере алады. Бұл жағынан өнім бірлігін өндіру шығындарын төмендетумен байланысты (өнімнің материал сыйымдылығын төмендету) ҚРес-ды пайдалану тиімділігін арттыру бағытын атап кетуге болады. Әдетте, екі негізгі бағытты айырып көрсетеді:

- 1) дайын өнім бірлігінің массасын төмендету;
- 2) ҚРес-ды пайдалану.

Бірінші жағдайда өндірістік процесс ашық деп қарастырылады. Табиғи ресурстар қоршаған ортадан өндіріске түседі де, кейін одан қалдық түрінде қайта оралады. Материал сыйымдылығын төмендету берілген МР-тан шығарылатын өнім көлемін ұлғайту арқылы орын алады. Екінші жағдайда, өндірістік процесс тұйық деп қарастырылады. Өндіріс пен тұтынудың тұйық жүйесі – бұл ішіндегі элементтері тығыз байланысқан, ал өндірілген өнім бір жүйеден тұтыну үшін басқаға өтетін және кезекті дайын өнімді шығару үшін барлық қалдықтар бастапқы материалға қайта өңделетін жүйені айтамыз, яғни ресурстарды қайталама пайдалану жүргізіледі.

ҚРес пайдалану барысында дайын бұйым бірлігінің салмағын төмендету мақсат болып табылмайды, себебі пайдаланылған ресурсты қайталама шикізат түрінде өндіріске үнемі түпкілікті қайтару жағдайында өндіріс процесінде өнімнің материал сыйымдылығы бәрі бір төмендейтін болады. Материалдық шығын ретінде, бұл жағдайда, өндіріс процесіне түскен ҚРес қатысатын болады, ал дайын өнім көлемі бастапқы, қайталама, үшіншілік және т.б. шикізаттан құралатын болады. Бұл екі бағыт та ғылыми сферада және өндірісте белсенді жасалады және белгілі-бір артықшылықтар мен кемшіліктерге ие. Бірінші бағыттың артықшылығына өнімнің қор сыйымдылығының төмендеуін (қалыпты қуаттағы шығарылатын өнім көлемі ұлғаяды), өнімнің еңбек сыйымдылығының төмендеуін (әдетте, аз мөлшердегі материалды өңдеу аз еңбек шығынын талап етіледі), және т.б. Бұйымның материал сыйымдылығын төмендету барысында өндіру шығындарын пропорционалды төмендеуімен бірге бұйымның тұтынушылық қасиетін жоғалтатын шегіне жетуге болады.

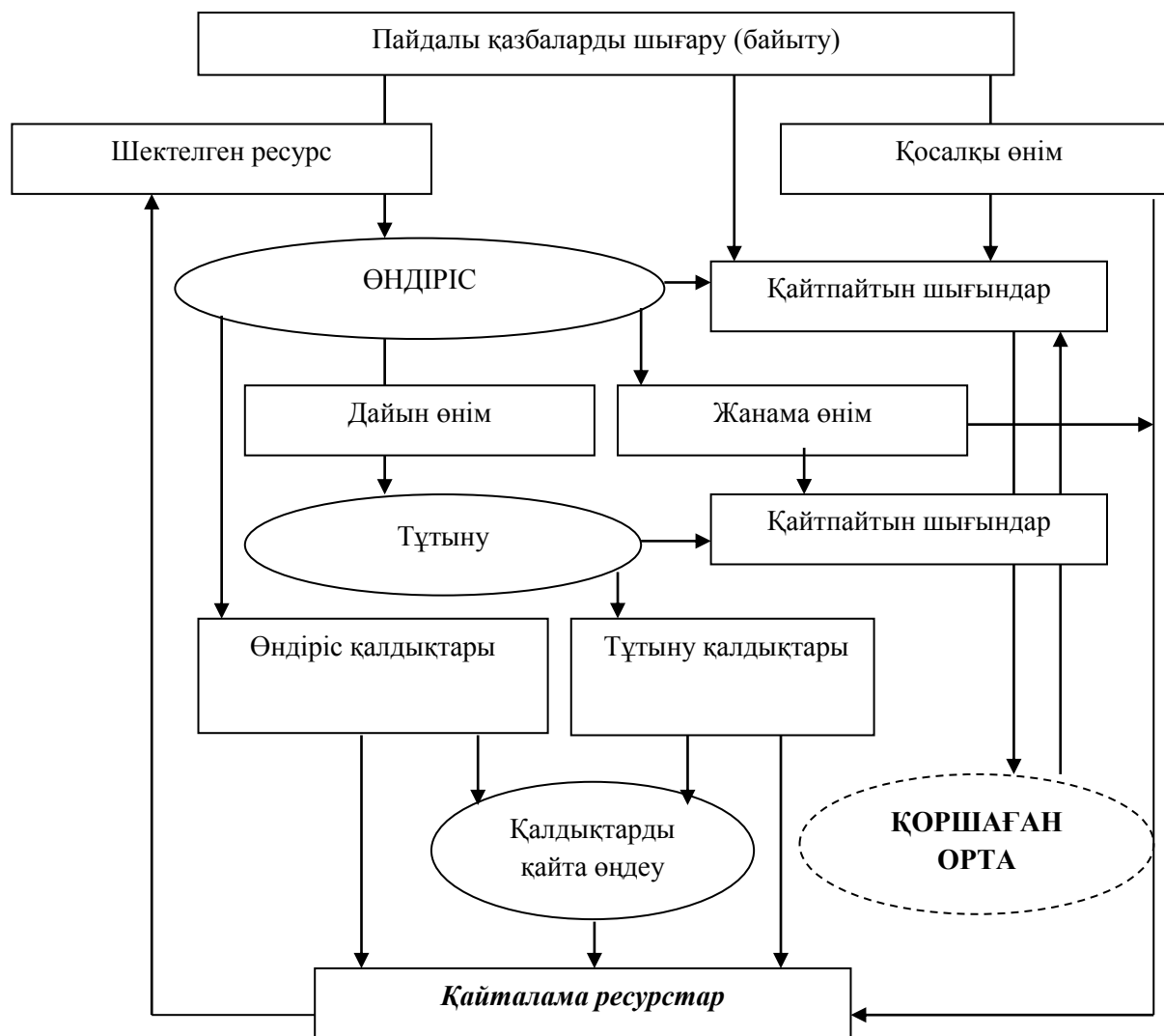
ҚРес-ды пайдалану артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау үшін, бұл анықтаманы қалыптастыруда не түсіну қажет екендігін ажырата білу керек. ҚРес-ды пайдалану деп дайын өнімді тұтынуынан және ресурсты технологиялық қайта өңдеу қалдықтарынан бастапқы ресурсқа ұқсас және технологиялық процесте пайдалануға болатын ресурсты алу процесін айтамыз. Шектелген ресурс технологиялық өңдеу нәтижесінде және келесі тұтынуда технологиялық қалдыққа және тұтыну қалдықтарына айналады. Келесі қадам барлық қалдық түрлерін бірінші ресурсқа қайта өңдеу болып табылады, одан кейін ресурс бастапқы өңдеу циклына қайта оралады.

Қайта өңдеу процесінде қалдықтарды жинау және қалдықтарды мұқият өңдеу қарастырылады. Қалдықтарды жинау ҚРес-ды кәсіпорын-тұтынушыларында және дайындаушы мекемелер мен тұрғындар арасында жүргізіледі.

Бірінші кезең – пайдалы қазбаларды өңдеу (байыту). Бұл жерде шектелген ресурс және қосалқы өнім пайда болады. Отандық және шетел әдебиеттеріне шолу жасай отырып, біздің ойымызша, қосалқы өнімді «белгілі өндіріс процесінің мақсаты болмайтын, материал, шикізат күйінде қайта өңдеу немесе дайын өнім болатын, пайдалы қазбаларды өндіру кезінде пайда

болатын өнім» деп қарастыруға болады. Ресурсты технологиялық өңдеуден бастап қалдықтарды алғанға дейін - ресурстарды тұтынуға жатқызамыз. Мұнда «жанама өнім» терминін атап кету қажеттілігі туып отыр. Ол өндірістік процестің түпкілікті мақсаты болып табылмағанмен, негізгі өніммен бірге түзіледі және белгілі бір өңдеусіз дайын өнім ретінде қолданыла алады.

Екінші кезең - бірінші ресурс қалдығын қайта өңдеу және оны бастапқы циклге қайтару. Бірақ толығымен қайтарымсыз жоғалтуларды сандық көріністе кез келген ресурс түрінде қалпына келтіру мүмкін емес. Қайтарымсыз жоғалту деп (қалдықтар), бірінші кездегі ресурс жағдайына дейін қағу және қалпына келтіру технологияның даму деңгейінде мүлдем мүмкін емес. Ондай шығындар ресурстардың технологиялық қайта өңдеуден бастап қалдықтарды қайта өңдеуге дейінгі барлық сатысында болуы мүмкін (1-ші сурет).

Сурет 1 – Қайталама ресурстардың пайда болу және пайдалану процесі

Жоғарыда атап көрсетілгендей экономикалық тұрғыдан қарағанда қорлардың маңызды қасиеттерінің бірі оны қоршаған ортада да, сондай-ақ қоғамдық өндіріс процесінде де қайта қалпына келтіру мүмкіндігі.

Қайта қалпына келтіру қорларды қоғамдық өндіріс процесінде қолдану тұрғысынан қорлардың көзінің азайып қалуын төмендетеді. Басқаша айтқанда, маңызды өндіріс процесінде ҚРес-ды пайдалану және басқарудың тиімділігінің шарттарының бірі оны одан әрі пайдалану үшін қалдықтардан қайта қалпына келтіру, яғни ҚРес-ды бірнеше пайдалану және тиімді пайдалану болып табылады. Бірақ, шикізаттың көптеген қорлары қоғамдық өндірісте ішінара пайдаланылғанмен ҚРес-ды қолдану іске асырыла бермейді. Мәселе мынада: ешқандай шикізат оны бірнеше рет пайдалану үшін қазып шығарылмайды.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Шлее Ю. Строительство полигонов по захоронению отходов с использованием геосиновых материалов // Экология и промышленность Казахстана. -2012. -№3. –С.44-48.
2. Отходы: реализация на смену утилизации // Масложировая промышленность. -2013. -№2. –С.30-31.
3. Устойчивое управление материалов потоками сост.управления отходов в Казахстане // Экология и промышленность Казахстана. -2013. -№4. –С.31-37.

Туткушева Ж.К.

к.э.н., доцент кафедры

Экономики и менеджмента

Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза

ОСОБЕННОСТИ МОДЕЛЕЙ ИННОВАЦИОННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ СОВРЕМЕННЫХ УНИВЕРСИТЕТОВ

Знания всегда являлись основой развития, но сегодня им принадлежит особенная роль в получении конкурентных преимуществ предпринимателей, компаний, стран. На основании отчетов Всемирного банка можно утверждать, что инвестиции в исследования, разработки, являющимися основой знаний приблизительно равны объему вложений в физические активы. В 21 веке знания распространяются быстрее и глубже, они становятся более привлекательными для любой категории населения.

Изменения в академической среде можно объяснить многими причинами. Большой акцент в современном обществе ставится на производстве самих знаний, растет экономическая составляющая новых знаний. Особенное значение приобретает необходимость использования новейших теоретических разработок и исследований в производстве. Наука призвана стать генератором практических решений проблем, она уже не может существовать как «наука ради науки» с ориентацией только на фундаментальные разработки и открытия. Наблюдается трансформация региональных, национальных исследовательских систем в международные и транснациональные сети. И в этих глобальных сетях университеты, являющиеся основным производителем знаний, играют большую роль в инновационной деятельности, способствуют экономическому росту. Они являются своеобразными центрами развития и роста в составе международных и транснациональных исследовательских систем.

Именно поэтому все более актуальными становятся вопросы преобразования университетов как связующего звена с внешней средой, с бизнес-сообществом; совершенствования университетской структуры, способной обеспечить динамичное развитие и финансовую устойчивость; реализации инновационно-предпринимательского потенциала; рационального использования возможностей университетов как сочетания высококвалифицированных кадров и интеллектуального капитала.

Именно такие университеты называют в современной экономической литературе «предпринимательскими». Хотя нельзя однозначно утверждать, что существует какое-либо определение данному типу университетов.

Для наиболее полной реализации преобразования университетов в полноправных участников экономического развития актуальным является вопрос формирования модели инновационной инфраструктуры, которая позволит университетам определиться с новыми функциями и ролями.

С конца двадцатого века во многих странах стала звучать мысль о необходимости модернизации системы высшего образования. На всех уровнях, в том числе и государственном, приходили к пониманию, что университеты должны явиться ключевыми центрами экономического роста, реализующими весь научный, исследовательский, образовательный и инновационно-предпринимательский потенциал, превращаясь в ключевые инновационные центры. Однако отсутствие системного подхода к построению моделей инновационной инфраструктуры не позволяет вузам заниматься этими новыми, но весьма необходимыми и перспективными направлениями деятельности на качественном уровне.

На сегодняшний день в Казахстане отсутствуют исследования, в рамках которых был бы проведен анализ текущего уровня исследовательской и основанной на ней инновационно-

предпринимательской деятельности совокупности отечественных вузов, а также особенностей существующего уровня взаимодействия университетского и бизнес-сообществ. Можно утверждать, что исследовательская и аналитическая работа в этом направлении находится в самой начальной стадии. Анализ объектов инновационной инфраструктуры не проводится, а только начинает проявляться интерес казахстанских университетов к данной теме.

Многие исследователи придерживаются следующей периодизации университетской истории: доклассической, классической и постклассической.

Первый период, доклассический, охватывает время Средневековья, раннее Новое время и эпоху Просвещения, вплоть до конца XVIII в. Переход от модели доклассического университета к классической университетской модели непосредственно связан с переходом от корпоративной модели организации университета к государственному университету, существование которого было призвано служить общественным интересам, созданию на основе университетской системы точки роста и экономического развития страны.

Начиная с 1960-х гг. философия концепции классического университета стала подвергаться критике. В своей книге "На пути к университету третьего поколения: управление университетом в переходный период" Йохан Г. Виссема утверждает, что, обретя в 1960-е годы большую массовость, университеты вступили в переходный период своего развития и в настоящее время должны трансформироваться в "университеты третьего поколения" ("3G-университеты"). В противном случае они рискуют оказаться в роли аутсайдеров. Виссема формирует концептуальную модель и характеризует 3G-университет как сеть учреждений, стоящих в центре международного технологического знания. Виссема дает следующее определение: «группа учреждений, созданных внутри или на базе университета и, зачастую, на территории университета, которые сотрудничают с университетом, с его преподавателями и научными работниками, а также друг с другом».

Сегодня, развивая постклассические модели университетов, перейти к модели 3G-университета намного сложнее, чем просто стать «университетом предпринимательского типа», т.к. для этого необходимо фундаментальное изменение парадигмы деятельности университета: применение технологических знаний должно стать третьей основной задачей университета, наряду с учебной и научной деятельностью.

Можно назвать следующие причины перехода к поколению «предпринимательских» университетов: изменилось восприятие обществом университетов; в студенчестве формируется иная модель мышления и изменяются сами образовательные ценности; в силу различных причин наблюдается уменьшение количества студентов; снижается государственное финансирование университетской деятельности при одновременном росте значимости и необходимости разработок в различных сферах.

Ключевым на пути формирования предпринимательского университета становится вопрос создания эффективной поддерживающей инновационной инфраструктуры, которая позволит вузам справиться с новой ролью, возложенной на них обществом знаний.

Можно утверждать о существовании двух университетских моделей: континентальной и англо-американской. Модели отличаются друг от друга в силу исторически сложившихся век развития стран, их культурными и ментальными особенностями.

Если взглянуть на особенности функционирования инфраструктуры университетов США, Швеции и Сингапура, то можно увидеть что англо-американская университетская модель является более гибко использующей возможности использования предпринимательского потенциала в университетской среде. Данная модель сформировалась в условиях меньшего государственного участия, достаточно высокого уровня предпринимательской инициативы и университетской собственности на научные и прикладные разработки. И напротив, континентальная модель характеризуется более высоким уровнем государственного участия и меньшей вовлеченностью и активностью внешних общественных институтов.

В англо-американской модели возможности существования инновационной инфраструктуры характеризуются следующим. Университет является основным генератором, разработчиком инновационного университетского продукта, после чего передает права на разработку сторонней компании в соответствии с лицензионным соглашением. Для этого необходима развитая внешняя инфраструктура, занимающаяся коммерциализацией разработок, т.е. позволяющая привлечь заинтересованных инвесторов. Второе. В составе инфраструктуры университета находится центр трансфера технологий, работа которого направлена в первую очередь на защиту создаваемой

инновационной продукции (изобретения) и дальнейшую передачу прав или лицензии на него внешним заинтересованным сторонам.

Как уже указывалось ранее, при континентальной университетской системе развития предпринимательства осложняется такими факторами, как высокая степень государственного участия, невозможность университетов осуществлять право владения и распоряжения интеллектуальной собственностью. Также незаинтересованность и невозможность внешних агентов воспользоваться и довести научные разработки до рынка создают определенные трудности в процессе коммерциализации университетских разработок и исследований.

Базовыми принципами существования моделей инновационной инфраструктуры предпринимательских университетов в рамках континентальной модели являются следующие:

1. модель инновационной инфраструктуры вуза является весьма «расширенной», включает объекты, осуществляющие помощь и поддержку на всем цикле создания инновации (от генерации идеи и развития бизнеса в рамках бизнес-инкубатора, научного-парка, предоставления венчурного финансирования до менторской поддержки), что позволяет реализовать весь цикл от идеи до воспринятого рынком продукта непосредственно в рамках университета и его инновационной экосистемы;

2. значительно более распространенной является практика создания «готового бизнеса» стадий early growth и доведения его в искусственно созданных в рамках университета, «тепличных» условиях до открытого рынка, нежели продажа лицензии или объекта интеллектуальной собственности бизнес-партнерам университета.

Флек А.А.

*магистр, старший преподаватель
Казахского университета экономики,
финансов и международной торговли
Казахстан, г. Астана*

АКТУАЛЬНЫЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ КАРАГАНДИНСКОГО РЕГИОНА

На протяжении многовековой истории человечество пользовалось природными богатствами, не задумываясь о последствиях своей деятельности. Существовало глубокое убеждение о неисчерпаемости природных ресурсов Земли.

Обретя на определенном этапе исторического развития относительную свободу от сил природы, люди поверили в постулат о ничем неограниченной способности человека «овладевать» этими силами, вмешиваться в жизнь природы, игнорируя и даже изменяя ее законы.

Прозрение наступило лишь после того, как в разных уголках планеты стали обнаруживаться признаки «экологического стресса». Давление, оказываемое человеком на природную среду, достигло масштабов и уровня, при которых она стала утрачивать свойственную ей способность к восстановлению. Экология человека и общества, их взаимодействие с природой оказались в состоянии глубокого кризиса [1].

Современный мир продолжает оказывать сильное давление на природную составляющую. Существуют 4 среды жизни, без которых не может жить человек: вода, воздух, почва и живые организмы.

Загрязнение природной среды домашним мусором и промышленными выбросами оказывает вредное воздействие на людей, животных, растения, почву, здания и сооружения. Кроме этого происходит снижение прозрачности атмосферы, повышение влажности воздуха, изменение погоды.

Проблема актуальная для всей земной цивилизации приобрела острый характер в Республике Казахстан. В каждом регионе страны имеются предприятия, являющиеся основными источниками загрязнений природной среды. К ним можно отнести теплоэлектростанции, гидроэлектростанции, металлургические предприятия, заводы (в т.ч. химические).

Карагандинская область по силе воздействия на окружающую среду является уникальной. Ни одна область Республики Казахстан не испытывает такой техногенной нагрузки как Карагандинская. Города Темиртау, Балхаш, Караганда по валовым выбросам в атмосферу вредных веществ занимают 4-6-е места среди городов СНГ и 1-3-е - в Республике Казахстан.

Предприятия области выбрасывают в атмосферу более 800 тысяч тонн отходов в год – это третья часть (более 30%) всех выбросов в республике. Ущерб, наносимый природной среде во многих отраслях, превышает доходы от эксплуатации природных ресурсов[2].

Ведущими отраслями промышленности Карагандинской области являются горно-металлургическая, горнодобывающая, горно-перерабатывающая, теплоэнергетика.

Промышленный комплекс в результате производственной деятельности оказывает техногенное влияние на экологическую обстановку региона. Особый акцент в усугубление экологической ситуации области вносят деятельность комплекса «Байконур», военного ракетного полигона «Сары-Шаган», а также последствия многолетней эксплуатации Семипалатинского ядерного полигона.

В сложившейся экологической ситуации основное загрязнение воздушной среды области приходится на выбросы от стационарных источников загрязнения, которые составляют свыше миллиона тонн в год. Загрязнение озера Балхаш и изменение качественного состава воды, загрязнение атмосферы непосредственно над озером, в целом по бассейну в результате хозяйственной, техногенной деятельности предприятий Балхашского региона и эксплуатации военного полигона Сары-Шаган[2].

В дальнейшем экологическая ситуация озера Балхаш на наш взгляд будет только усугубляться, т.к. в настоящее время ведется строительство теплоэлектростанции (рисунок 1), а в дальнейшем в качестве проекта предлагается строительство второй в Казахстане атомной электростанции. Данные проекты, по мнению казахстанских экологов, приведут к загрязнению и гибели озера Балхаш, за которое люди науки бьются последние 15-20 лет.

Рисунок 1 - Графическая модель Балхашской тепловой электрической станции

Пока ведется строительство теплоэлектростанции (общая стоимость проекта 3,8 млрд. \$ USD), озеро продолжает испытывать падение уровня воды, в результате хозяйственной деятельности жителей г. Балхаш и большей части Прибалхашья.

Экосфера озера Балхаш претерпевает новые проблемы не первый год. Специалисты института «Казгипроводхоз» на основании математического моделирования и разработок Института географии Национальной академии наук определили оптимальный уровень воды озера Балхаш в 341-342 метра. На начало 2012 года он составлял 267 метров.

Эта цифра допустима, но приближение к критической отметке в 230 метров превратит, по мнению экологов, процесс обмеления в необратимый. Пересыхание многочисленных малых озер, формирующих дельту реки Или, впадающей в Балхаш, эксперты называют тревожным симптомом. Сейчас из 16 озерных систем осталось только пять[3].

При самом неблагоприятном исходе озеро сначала разделится на два - пресное и соленое, а затем раздробится на еще более мелкие болотистые «лужицы», которые постепенно будут высыхать и превращаться в солончаки, прогнозируют гидрологи.

К слову, обмеление Балхаша - это проблема целого водного бассейна - одной из крупнейших озерных экосистем планеты, - т.к. уровень воды в озере является одним из основных индикаторов состояния экосистемы Балхаш-Илийского бассейна - уникального природного комплекса, по площади превышающего размеры многих государств. В 80-х годах здесь добывалось более 10 тысяч тонн рыбы. Большую ее часть перерабатывали в консервы и отправляли по всему Советскому Союзу. И разного зверя на озере было достаточно. Поголовье только одной ондатры достигало 800 тысяч особей. Сейчас не наберется и 30-ти тысяч. Водились на Балхаше лебеди, розовые пеликаны, гуси. Сейчас в это трудно поверить, но это было. Вслед за лебедями и пеликанами исчезли балхашский маринка и окунь. А некогда знаменитый балхашский судак полностью поражен фибросаркомой, то есть раковым заболеванием. И как результат, на Прибалхашье приходится 47 видов редких животных Казахстана из 87 видов, занесенных в Красную книгу[3].

Водоем преступно загрязняется выбросами промпредприятий, и в первую очередь - Балхашского комбината «Балхашцветмед». Комбинат является сильнейшим загрязнителем окружающей среды в регионе Балхаша. Выброс в озеро отработанной воды с комбината приводит к многочисленным заболеваниям фауны.

С момента начала работы комплекса (30-е годы) по производству меди и до 1995 года в водную среду озера без очистки сбрасывались промышленные сточные воды. В результате, к настоящему времени загрязнение компонентов гидробиосферы тяжелыми металлами, по данным НПЦ рыбного хозяйства, становится доминирующим. За последние десять лет в тканях рыб, выловленных из озера, содержание цинка увеличилось в 11 раз, хрома — в 13 раз, никеля — в два раза.

Комбинат расположен в непосредственной близости от жилых кварталов города Балхаш. Технологические газы выбрасываются в атмосферу без очистки от диоксида серы и пыли, содержащей тяжёлые металлы - медь, свинец, мышьяк и др. Аллергия и астма являются частыми заболеваниями среди жителей города Балхаша.

К сожалению, озеро Балхаш не является единственным водным источником Карагандинского региона, испытывающим проблемы экологии. По результатам Карагандинского центра по гидрометеорологии, основные водные источники - реки Нура, Сарысу, Шерубай-Нура, Соқыр и другие характеризуются повышенным содержанием нефтепродуктов, фенолов, нитритов, органических веществ[4].

Основным выводом из описанных выше проблем касающихся водных ресурсов региона, можно считать полную нестыковку интересов экономики и экологии. Действия властей можно считать преступными. Все обращения к власти носят в основном рекомендательный характер.

К примеру, 24 ноября 2014 года лидерами КНПК по Карагандинскому региону был проведен круглый стол на тему «Экология и здоровье народа». Представители общественности и государственные служащие проигнорировали приглашения организаторов принять участие в важной дискуссии. Это говорит о низкой вовлеченности государства в решении острых проблем и пассивному отношению к жителям региона.

По результатам изучения наиболее острых экологических проблем Карагандинского региона нами были выделены второстепенные очаги экологической катастрофы. К ним мы отнесли следующие проблемы:

1. Автомобильный транспорт. Все более угрожающими становятся объемы загрязнения воздуха автомобильным транспортом, работающим на некачественном бензине. Доля выбросов от передвижных источников в Карагандинском регионе имеет тенденцию роста за счет стремительного увеличения численности автотранспорта. Особенно негативно влияние эксплуатируемого транспорта старого образца, в котором удельные выбросы загрязняющих веществ отработанных газов значительно превышают удельные выбросы новых моделей автотранспорта, особенно по оксидам углерода[5].

Специалисты в области экологии заявляют, что г. Караганда является одной из первых в СНГ территориальных единиц, где произошло уничтожение экологически чистого электротранспорта. Ликвидировав трамваи и троллейбусы, мы своими руками создали острую экологическую опасность. Переходя к «зеленой экономике» другие государства и другие города Казахстана наоборот развивают электротранспорт (Астана, Алматы, Петропавловск).

Чтобы улучшить сложившуюся ситуацию, по словам директора Карагандинского экологического музея Д. Колмакова, необходимо возродить электротранспорт, а также

переводить существующий транспорт на газ и как можно шире внедрять газовые заправки, потому что выброс от газовых автомобилей в несколько раз меньше выброса от бензиновых и топливных. Необходимо также переходить на европейские стандарты качества топлива и расходных материалов. Все это является общегосударственной проблемой и решена она будет только на уровне Правительства.

2. Угольная энергетика. Одним из наиболее значимых факторов техногенного воздействия угольной отрасли является нарушение земной поверхности. Загрязнение различных категорий земель и окружающей среды связано с размещением отходов, образующихся в процессе производственной деятельности шахт и разрезов бассейна. Особую озабоченность вызывает проблема восстановления нарушенных земель закрытых шахт. Программы рекультивации на полях закрытых шахт не выполняются.

Ведение горных работ оказывает значительное техногенное воздействие на водные объекты, что создает проблемы с обеспечением населения питьевой водой нормативного качества и в достаточном количестве. В области на долю угольной отрасли приходится значительная часть сброса загрязненных сточных вод. В результате имеет место существенное негативное воздействие как на гидрохимический, так и на гидрологический режимы водных объектов. Шахтные воды имеют концентрации вредных веществ, превышающие в 2–89 раз предельно допустимые, низкую прозрачность; содержание взвешенных веществ может достигать нескольких десятков и сотен г/дм³. Загрязнение водоемов происходит не только за счет шахтных и карьерных вод, но и при смывании поверхностных загрязнений с территорий шахт, разрезов, углеобогачительных фабрик и отвалов сухой породы[6].

Решить проблему можно лишь вложением огромных инвестиций, которые будут способствовать возрождению инфраструктуры. Необходимо приобретение новых систем газоочистки на существующей электростанции, новые котлы для сжигания угля. Для этого необходимы сотни миллионов долларов.

3. Загрязнение атмосферы выбросами газа метана и пыли. Необходимо особо отметить, что специфической экологической проблемой Карагандинской области является загрязнение атмосферы выбросами газа метана. Содержание газа метана в угольных пластах Карагандинского бассейна составляет около одного триллиона куб. метров. Ежегодно в атмосферу выбрасывается несколько сотен миллионов куб. метров газа метана. Для угольной промышленности характерным является также большой объем выбросов пыли в атмосферу. Источниками выбросов пыли являются взрывные работы, сдувание пыли с отвалов и при погрузке угля. Так, пылегазовое облако от взрывных работ распространяется на расстояние свыше 10 км, а сдуваемая с отвалов горных пород и на погрузочных пунктах пыль - до 2,5 км. В связи с этим примыкающие к источникам загрязнения территории испытывают пылевую техногенную нагрузку - от «умеренно опасной» до «высокоопасной». Проблему выбросов газов и пыли на наш взгляд решить невозможно.

4. Питьевая вода и вода горячего водоснабжения. Необходимое количество питьевой воды обеспечивают водоочистные сооружения ТОО «Караганды Су». Источником водоснабжения является РГП «Канал им. Сатпаева» (Иртыш-Караганда). На водоочистных сооружениях контролирует качество питьевой воды производственная лаборатория. Всего в Караганде около 200 точек, где ведется отбор проб воды. Но прежде чем поступить на очистку, вода, забранная из реки Иртыш, проходит путь в 458 км, причем снизу вверх, поднимаясь на высоту 418 км. Предприняты значительные меры по предупреждению загрязнения воды при транспортировке. Вода из канала поступает на первую насосную станцию, затем на вторую, где происходит первичное хлорирование. Далее по трубам вода движется на водоочистные сооружения, где проводится ее осветление и обеззараживание. Воду от мутности очищают при помощи коагулянта (сернокислый алюминий), обеззараживают методом хлорирования, затем резервуары наполняются чистой водой и по магистральным сетям она поступает в квартиры и дома потребителей. Европейцы тоже используют коагулянт и хлор. Питьевая вода, подаваемая в магистрали, проходит через неоднократные проверки и соответствует всем нормам. В настоящее время обеспечение населения г. Караганды и Карагандинской области питьевой водой вызывает частые нарекания. На качество воды влияет высокая степень хлорирования, а также старые, уже давно отслужившие свой срок внутридомовые сети[7].

Данную проблему можно решить, полностью заменив систему водоснабжения региона, но для этого также необходимы большие инвестиции. 15 лет назад Всемирный банк предлагал

городу Караганда финансовую помощь в части замены систем водоснабжения. Власти города дали отрицательный ответ, мотивируя его тем, что предоставленные средства могут пойти не по назначению. В настоящее время уже со стороны карагандинских властей ведутся переговоры с тем же Всемирным банком на замену магистралей.

5. Несанкционированные свалки. Свалки - это не только бытовые отходы, там имеется металлолом, электронные отходы – батарейки, ртутные лампы. Стекло с этих отходов уходит в подземную воду. Также в этой жидкой фазе отходов присутствуют бактерии, из-за которых могут распространиться тиф, бактериоз. Кроме этого свалка способствует увеличению количества крыс и бродячих собак, являющихся основными разносчиками инфекции. Самое страшное - это сгорание бытовых отходов в естественных условиях. При этом возникает низкотемпературное горение, при котором выделяются стойкие органические загрязнители -диоксины. Они накапливаются в организме и вызывают онкологические заболевания. С каждым годом количество онкозаболеваний в Карагандинской области становится больше на 100 случаев.

Департамент экологии Карагандинской области ведет инспекционную деятельность – выявляет несанкционированные свалки, и если выясняется, кто их организовал, то по Административному кодексу на него налагается штраф. Штрафуют и предприятия, которые в нарушение норм закона размещают отходы в неположенных местах.

В последние годы по 11-13 миллионов в год с Карагандинской области собирается за эмиссию в окружающую среду. Менее 1% из них идет на решение экологических проблем. Деньги уходят на другие мероприятия. В данный момент в министерстве энергетики решается вопрос о создании экологических советов. И, возможно, вернутся экологические фонды. Тогда будут решаться различные проблемы: по тем же очистным сооружениям, которые неэффективно работают. Данные вопросы поднимаются каждый год, но нет возможности их решить.

6. Вырубка деревьев. Проблема варварского обращения с зелеными насаждениями в г. Караганда на сегодняшний день является одним из самых актуальных эколого-бытовых вопросов. По словам карагандинцев с выходом постановления, по которому предпринимателям разрешается рубить деревья, но взамен они должны посадить пять новых и в течение 2-х лет ухаживать за ними. В центре города бизнесмены активно занимаются вырубкой деревьев, что лишает горожан уверенности в силе законодательных актов принимаемых в настоящее время.

Нами была рассмотрена лишь малая часть проблем, которые существуют в сфере экологии Карагандинской области. Тем не менее, если под влиянием общественности будут решаться хотя бы отдельные проблемы, возможно, удастся избежать глобальной катастрофы, которая надвигается на регион быстрыми темпами. К сожалению экологических проблем в Карагандинской области меньше не становится, несмотря на попытки поворота в сторону «зеленой экономики».

Список использованных источников:

1. Торкунов А.В., Мальгин А. Современные международные отношения. Учебник. - М.: «Аспект Пресс», 2012. - 688 с.
2. Экологическая ситуация в Карагандинском регионе находится на грани бедствия, Сообщество eKaraganda, Режим доступа: http://ekaraganda.kz/?mod=news_read&id=33973
3. Токшиманов К., Григорьева Т. Уникальный Балхаш может повторить судьбу Арала, Научно-популярный экологический журнал «Терра», №1, 2002. С.15-16
4. Абраменков В.Т. Экологические проблемы Карагандинской области и методы их решения // Современные проблемы экологии Центрального Казахстана.-Караганда, 1996. С.6-13
5. Баимбетов Н.С., Идирисова Б.Ш. Проблемы экологической безопасности Республики Казахстан, Вестник КазНУ, Алматы, 2012.
6. Каренов Р.С. Перспективы снижения негативного воздействия угольной промышленности на экологию Карагандинской области, Вестник КарГУ, Караганда, 2006.
7. Вязовкин А.В., Бексултанова Г.Б., Гартман Е.Ф. Состояние питьевого водоснабжения г.Караганды, Журнал «День науки в КГМА», Караганда, 2008.

ҚР АДАМНЫҢ ЖӘНЕ АЗАМАТТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ МЕН БОСТАНДЫҚТАРЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ

Жеке адамның Қазақстан Республикасының 1995 жылғы Конституциясында орнықтырылған құқықтық мәртебесі адамдар мен азаматтардың құқықтары тұжырымдамасына негізделген және халықаралық-құқықтық, құжаттардың негізгі қағидаларынан туындайды. Қазіргі заманғы халықаралық құқықта адам құқына қатысты тұтастай құқықтық актілер кешені қалыптасты. Халықаралық құқық нормалары нақты мемлекеттегі адам құқын тікелей реттемейді. БҰҰ Жарғысы (1-баптың 3-тармағы) мемлекеттерді олардың, аумағында тұратын барлық адамдардың, қандай да болсын кемсітуге жол берместен негізгі құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етуге міндеттейді. БҰҰ шеңберінде осы мәселе бойынша: "Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы" (1948 ж.), "Адамдардың, экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтары туралы", "Адамдардың азаматтық және саяси құқықтары туралы" (1966), "Балалар құқығы декларациясы" (1959 ж.), "Әйелдердің саяси құқығы туралы конвенция" (1954 ж.) және басқа бірқатар құжаттар қабылданды [3].

Қазақстан Республикасының жаңа Конституциясы (1995 ж.) азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын нығайта отырып, халықаралық актілердің нормалары мен принциптеріне сүйенеді.

Аталған және басқа халықаралық, актілер мынадай негізгі құқықтар мен бостандықтарды жариялайды: кез келген адам өмір сүруге, бостандыққа және жеке басына қол сұғылмауына құқылы; ешкім де азапталмауы, қадір-қасиетін кемсітетіндей көз алартушылыққа және жазаға ұшырамауы тиіс; барлық адамдар заң алдында тең, заңмен тең дәрежеде қорғалуға құқылы; кез келген адам тұратын орнын мемлекет шегінде еркін алмастыруға және тандауға құқылы; кез келген адам өзінің, отбасының және басқаларының денсаулығын және тұрмыс жағдайын қолдауға қажетті өмірлік деңгейде еңбек етуге, білім алуға, дем алуға құқылы. Халықаралық-құқықтық құжаттар адам құқы мен бостандығын ең жоғары құндылық деп таниды.

Қазақстан Республикасының Конституциясы адам құқы туралы халықаралық құжаттардың негізгі идеялары мен қағидаларын қабылдады және оны мемлекеттің өзіндік ерекшеліктерін ескере отырып нығайтты. Конституцияда мемлекеттің адамға және азаматқа қатынасы туралы қағида орнықтырылды. "Адам құқықтары мен бостандықтары әркімге тумысынан жазылған, олар абсолютті деп танылады, олардан ешкім айыра алмайды, заңдар мен өзге де нормативтік құқықтық актілердің мазмұны мен қолданылуы осыған қарай анықталады" (12-бап, 2-тармақ). Бұл адамның табиғи құқын мемлекеттің тануы және бастау алар қайнар көзі болып табылады және Конституцияның "Адам және азамат" деген II тарауының мазмұнын белгілейді. Мұнда адам құқымен бірге азаматтың да құқы мен міндеті туралы айтылады. "Республиканың азаматы өзінің азаматтығына орай құқықтарға ие болып, міндеттер атқарады" (12-бап, 3-тармақ). Сөйтіп, аталған бөлімде Қазақстанның конституциялық заң тарихында бірінші рет азаматтардың құқықтары және міндеттерімен бірге "адам құқы" ұғымы бірінші рет танылды. Сөз жоқ, "адам құқы" мен "азамат құқы" ұғымы бір-біріне жақын және табиғи түрде ұштасқан ұғымдар. Азамат деген - адам. Сондықтан, адамға қатыстының бәрі де азаматқа да қатысты. Адамға тумысынан жазылған, абсолютті деп танылған және олардан ешкім айыра алмайтын құқық пен бостандық Қазақстан Республикасының азаматына да тән. Сонымен бірге табиғи құқықтар мен бостандықтар шетел азаматтарына және азаматтығы жоқтарға да берілген [1].

Алайда "азаматтың құқығы" азаматтың құқынан ерекшеленеді, өйткені мемлекет азаматқа мейлінше кең құқықтар мен бостандықтар беріп, мемлекеттің өз азаматтарына деген ерекше қатынастарына орай оған айрықша міндет жүктейді.

Міне, осы негізде Қазақстан Республикасының Конституциясы жеке тұлғалардың құқықтары мен бостандықтарын қалыптастырады. Егер құқықтар, бостандықтар мен міндеттер баршаға қатысты болса, онда "барлығы", "адам", "әркім", "ешкім де емес" деген терминдер қолданылады. Егер де құқықтар, бостандықтар мен міндеттер тек Қазақстан Республикасы азаматтарына қатысты болса, онда ол тура көрсетіледі. 13-бапта: "Әркімнің құқық, субъектісі ретінде танылуына құқығы бар және өзінің құқықтары мен бостандықтарын, қажетті қорғанысты

қоса алғанда, заңға қайшы келмейтін барлық тәсілдермен қорғауға хақылы" делінген. 14-бапта: "Заң мен сот алдында жұрттың бәрі тең" екендігі айтылады. 17-бапта былай жазылған: "Ешкімді азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, басқадай қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсетуге не жазалауға болмайды". Сонымен бірге, егер әңгіме тек азаматтардың құқықтары мен бостандықтары туралы болса, онда бұған айрықша мән беріледі [4].

Өйткені, Қазақстан Республикасының азаматын ешқандай жағдайда азаматтығынан, өзінің азаматтығын өзгерту құқынан айыруға, сондай-ақ оны Қазақстаннан тыс жерлерге аластауға болмайды (10-баптың 2-тармағы). Конституцияда республика азаматының әскери қызметті етеудегі міндеті айрықша атап көрсетілді (36-бап) және т.б.

Қазақстан Республикасының Конституциясы бойынша, шетел азаматтары және азаматтығы жоқ адамдар адамдардың арнаулы мәртебені иеленген ерекше тобы.

Айталық, Конституцияның 12-бабында айтылғандай, Конституцияда, заңдарда және халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар Республикада азаматтар үшін белгіленген құқықтар мен бостандықтарды пайдаланады, сондай-ақ міндеттер атқарады.

Қазақстан Республикасының Конституциясы адам және азамат құқының негіздеріне оларды нығайтатын және олардың құқықтық мәртебесінің жүзеге асырылуына ықпал ететіндей негіз боларлық принциптерді жинақтайды. Мұндай принциптердің қатарына мыналар жатады:

1. Адам құқы мен бостандығының айнымастығы. Табиғи танылған құқық мемлекеттің сыйы емес. Ол оны тек таниды, атайды және олардың жүзеге асырылуына, сақталуына кепілдік жасайды. Не, мемлекеттің, не оның органдарының, не лауазымды адамдарының, заңмен көзделгеннен өзге жағдайда, одан айыруына, шектеуіне құқы жоқ [1].

2. Конституция құқықтар мен бостандықтарды теріс пайдалануға тыйым салады. Адамның және азаматтың бірінің құқықтары мен бостандықтарының жүзеге асырылуы екіншісінің құқықтары мен бостандықтарын бұзбауы, конституциялық құрылысқа және қоғамдық ізгілікке нұқсан келтірмеуі тиіс екендігі Конституцияда анық, жазылған.

Әр адам мен азаматтың, құқы мен бостандығының теңдігі бұған олардың бәрінінде иелігін білдіреді. Әрине, адам құқы мен бостандығын екінші біреу (біреулер) бұзған жағдайда заңды қорғау, басқа адамдардың құқын, бостандығын, ар-намысы мен қадір-қасиетін құрметтеу жөніндегі міндеттеме бұзылғандықтан, заң кепілдігі күшіне енеді.

3. Конституциялық құқық пен бостандықтың заңсыз шектелуіне тыйым салынады. Сонымен бірге Конституция шектеудің шегі мен негізін де көрсетеді.

Біріншіден, адам мен азаматтың құқы мен бостандығын тек заң ғана шектеуі мүмкін. Бұл заңға сәйкес нормативтік құқықтық актілер арқылы (Президенттің нормативтік жарлықтарымен, Үкіметтің қаулысымен, министрліктердің, мемлекеттік комитеттердің, жергілікті өкілетті және атқару органдарының нормативтік актілерімен) адам мен азаматтың құқы мен бостандығын шектеуге болмайтындығын білдіреді.

Екіншіден, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтары конституциялық құрылысты сақтау, қоғамдық тәртіпті, адам құқы мен бостандығын, халықтардың денсаулығы мен ізеттілігін қорғау үшін қажеттілік деңгейінде шектелуі мүмкін. Бұл арада әңгіме, шын мәнінде адам мен азаматтың құқы мен бостандығын шектеуден гөрі, мемлекет пен адамның мүддесін жекелеген адамдар тарапынан болуы мүмкін қол сұғушылықтан қорғау туралы болып отыр.

Үшіншіден, азамат саяси құқықтар мен бостандықтарды шексіз пайдалана алады. Конституция саяси себептер бойынша адамдардың құқы мен бостандығын қандай да бір шектеуге жол бермейтіндігін анық көрсеткен. Конституция қағидасының тағы бір құндылығы осында. Демек, саяси тұрғыдағы себеппен азаматтың құқы мен бостандығын шектеуге болмайды. Әңгіме, бұл арада, адам мен азаматтың саяси, әлеуметтік, экономикалық жеке құқықтары мен бостандықтары туралы болып отыр. Конституцияда қайсысы екендігі нақты көрсетілді. Ол азаматтың тең бостандығынан азаматтықтың қандай негізде алынғанына қарамастан, азаматтығын айыруға болмайтын азаматтық құқыққа қатысты (10-бап). Мемлекет өз шегінде өз азаматтарын қорғауға және қорғаушылыққа кепілдік береді және оны мұндай қорғаушылықтан ешкім айыра алмайды. Мұндай шектеусіз құқыққа құқықтық, субъектілік, сот арқылы қорғалу құқығы, заң және сот алдында теңдік, өмір сүру құқығы (13, 14, 15-баптар), адамның жеке басының бостандығы (16-баптың 1-тармағы), адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмаушылық (17-бап), ана тілін пайдалану құқығы (19-бап), ар-ождан бостандығы құқығы (22-бап), меншікке кепілдік

құқығы (26-бап, 2-тармақ) жатады.

4. Адам мен азаматтың құқы мен бостандығының тікелей қолданылуы принципі ретінде онымен өзінің құқығы мен бостандығын пайдалану мүмкіндігі мен ақиқаттығын білдіреді. Мемлекеттік патернализм тұрғындардың қорғалуы төмен қабатымен қамқорлықты шектеген жағдайда қабілетті адамның өзі заңда көзделген ережелер мен кепілдікке сүйене отырып, өзінің құқы мен бостандығын жүзеге асыруға өзі қамқоршы болуы тиіс. Конституцияда әркімнің, білікті заң, көмегін алуға құқығы бар екендігі жазылған. Заңда көзделген жағдайларда, заң көмегі тегін көрсетіледі.

5. Олардың тең құқылығы адам мен азаматтың құқықтық, мәртебесінің, маңызды принципі болып табылады. Конституцияда осы принцип адам мен азаматтың қызмет өмірінің барлық салаларына орай орнықтырылды. Айталық, заң мен сот алдында бәрі де тең. Бұл заң талабының баршаға бірдей міндеттілік екенін, заң ережелерін бұзғаны үшін бәрінің, де бір деңгейде жауапты екендігін білдіреді. Сот алдында бәрі де тең.

Ол адам мен азаматтың жағдайының, қандайлығына (лауазымына, мүліктік жағдайына, ұлтына, жынысына, тағы басқаларына) қарамастан, сот бәріне де бір деңгейде қызмет етеді[3].

Сонымен бірге сот істі қараған кезде адамдардың жағдайларын, ерекшеліктерін емес, тек Конституцияны және заңды ғана басшылыққа алуы тиіс. Адам мен азаматтың теңдігі конституциялық құқық пен бостандықтың, ешқандай кемсітушілікке жол берместен, барлығына бір деңгейде қолданылуы тиістігін танудан да көрінеді. Тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез келген өзге жағдаяттар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды (14-баптың 2-тармағы).

6. Заңдар мен өзге де нормативтік құқықтық актілердің адамның конституциялық құқықтары мен бостандықтарының, мазмұны мен қолданылуын қамтамасыз ету принципі. Бұл Конституцияда жарияланған адам құқығы мен бостандығы осы құқық пен бостандықты жүзеге асыру жағдайы мен тәртібін белгілейтін заңдар мен өзге де нормативтік құқықтық актілерді әзірлеу және қабылдау кезінде ең басты негізге алынатындығын білдіреді.

7. Құқықтың, бостандықтың және міндеттіліктің бірлігі, бөлінбестігі адам мен азаматтың құқықтық мәртебесінің басты принципі болып табылады. Әркім де Конституцияны және Қазақстан Республикасының заңдарын сақтауы тиіс. Әр адам мен азамат адамдардың қауымдастығында өмір сүреді. Адамдар құқықтар мен бостандықтарды тең иеленіп қана қоймайды, сондай-ақ бір-біріне, қоғамға, мемлекетке қатынастары бойынша оларға бірдей міндеттілік жүктеледі. Мемлекет қызметінің бағыты адам құқығының басымдылығынан туындауы тиісті. Себебі мемлекет өкімет органдарының басты міндеті- адамның қадір қасиетін, ар-намысын, құқықтары мен бостандықтарын тану, сақтау және қорғау болып табылады. Сондықтан адамға байланысты оның құқықтық жағдайын анықтайтын құқықтық, нормалардың маңызы өте зор.

Адам мен азаматтың құқықтық жағдайы (құқықтық мәртебесі) дегеніміз, әдеттінше оның құқықтары мен міндеттерінің жиынтығы. Шын мәнінде, бұл адам мен азаматтың құқықтық мәртебесінің басты мазмұны болып табылады. Бірақ та оған өзге де құқықтық факторлар әсер ететінін әрдайым естен шығармауымыз керек. Олар-азаматтық, қағидалар, құқық пен бостандық кепілдіктері.

Адамның құқықтары мен міндеттері көптеген құқық салаларында тұжырымдалған. Солардың ішінде адамның қоғамдық жағдайын дәріптеуде мемлекеттік құқық саласының атқаратын рөлі ерекше. Әсіресе, адамның, азаматтың, құқықтық мәртебесінің негізі Қазақстан Республикасының Конституциясында белгіленген. Оған мыналар кіреді: азаматтылық адам мен азаматтың құқықтық жағдайының конституциялық принциптері, олардың негізгі құқықтары мен бостандықтары (азаматтық, саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени), конституциялық міндеттер. Бұл адамның құқықтық жағдайының басты элементі, ядросы. Құқықтық, мәртебесінің негіздері адамның қоғамдағы жағдайын анықтауда басты шешуші рөл атқарады, өмірлік маңызы бар, мазмұны Қазақстан Республикасы Конституциясының 2-тарауында берілген (10-39-баптар).

Адамның құқықтық жағдайы мұнымен шектелінбейді. Азаматтардың өзге құқықтары мен міндеттері көптеген әр түрлі құқық салаларында тұжырымдалады, бірақ та бұлар негізгі құқықтарға бостандықтар мен міндеттерге бағынышты, оларды одан әрі дамытуға және нақтылана түсуіне бағытталған. Адам мен азаматтық құқықтық жағдайына мінездеме беру үшін, алдыменен, адам, тұлға, азамат ұғымдарының арақатынасын ажыратуымыз, олардың

конституциядағы құқықтық мәртебесінің принциптерін және негізгі белгілерін анықтауымыз қажет. Осы сұраққа жауап берместен бұрын "адам", "тұлға" және "азамат" ұғымдарын айқындап алу керек. Әдеби шығармаларда, ауызекі әңгімелерде адам, тұлға, азамат ұғымдары, олардың арасында белгілі бір айырмашылық бар болса да, бірқатар жағдайда бір мәндес сөздер ретінде қолданылады. Кез келген нақтылы адам тұлға болып саналады, және ол табиғи және әлеуметтік ерекшеліктерге ие бола алады.

Тұлға дегеніміз - нақты қоғамдық-экономикалық құрылымның мүшесі ретінде адамды сипаттайтын ерекшеліктердің жиынтығын білдіреді. Тұлғаның қайталанбас даралығы адамдардың белгілі бір әлеуметтік тобының өкілі ретінде адамға тән кейбір ортақ белгілерді де қамтиды: оларға ұлты, кәсібі, әлеуметтік жағдайы және оның қоғамда алатын орны, жауаптылығы тағысын тағы жатады.

Жаңа Конституцияда "азамат" термині қолданылған кезде Қазақстан Республикасының азаматы жиі айтылады. Мәселе мынада: басқа мемлекеттерде тұратындар сияқты Қазақстан аумағында тұрып жатқандардың бәрі бірдей оның азаматы болып табылмайды. Олардың арасында шетелдік азаматтар немесе азаматтығы жоқ адамдар болуы мүмкін. Олардың құқықтары мен бостандықтарының сол мемлекет азаматтарына қарағанда аздығы-мысалы, кейбір саяси және әлеуметтік-экономикалық құқықтардың, соның ішінде сайлауға не сайлануға, әскер қатарына алынуға, жоғары лауазымды қызметке кетерілуіне болмайтындығы. Жалпы алғанда, Конституцияда, заңдарда және халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар Республика азаматтары үшін белгіленген құқықтар мен бостандықтарды пайдаланады, сондай-ақ міндеттер атқарады (12-бап, 4-тармақ).

Адамның өмір сүру құқығын іс жүзіне асырған кезде оның туу фактісі ғана қажет, ал оның азамат пен тұлға қасиеттеріне ие болуы міндетті емес. Бұдан басқа құқықтарды іс жүзіне асырған кезде адамның тұлға, азамат болуы шарт. Адамның жиынтық заңдық, атауы түрінде "азамат" ұғымы Аристотель заманынан бері белгілі. Ежелгі орыс тілінде "азамат" сөзі қалалық тұрғыны айқындау үшін қолданылады. XVII ғасырдың аяғынан бастап бұл сөз қалалық тұрғындар жөнінде ғана емес, осы мемлекеттің кез келген тұрғынына қолданылатын болады. Қазіргі қазақ, орыс тілдерінде азамат сөзі осы мемлекеттің тұрақты халқына жататын, заңда белгіленген құқықтарды пайдаланатын, сондай-ақ, барлық міндеттерді орындайтын адамға қатысты айтылады. Сөздің, осы аталған мәні Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы (1991 жылғы желтоқсанның 20-сы) Заңның негізінде алынады (292-бетті қараңыз). Сөйтіп, адам мен азаматтың конституциялық-құқықтық мәртебесі дегеніміз бұл жеке тұлғаның құқықтары, бостандықтары мен міндеттерінің жиынтығы, сонымен қатар оларды іс жүзіне асырудағы құқық нормаларында бекітілген заңды кепілдіктер. Құқық пен бостандықтың тарихи дамуында үш толқын айқын бөлінеді. Оның біріншісі - конституционализм ағымнан көрінеді. Ол кезде конституциялық актілерде құқықпен бостандықтардың екі тобы бекітілген болатын. Олар азаматтық (өзіндік) құқықтар мен бостандықтар (мәселен, жеке адамға ешкімнің тиіспеуі, тұрғын үйге қол сұғылмауы, т.б.) және саяси құқықтар мен бостандықтар - сайлау құқығы, сөз, баспасөз еркіндігі, т.с.с.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995ж., 2007жылғы 21 мамырдағы № 254-III Заңымен енгізілген өзгертулер
2. Назарбаев Н.А. Казахстан – 2030. Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев. Послание Президента страны народу Казахстана. – Алматы, 1998. – 112 с.
3. Жетписбаев Б.А. Теоретические проблемы административно-правового принуждения в Республике Казахстан: дисс... д-ра юрид. наук: 12.00.02. – Алматы, 2006. – 282 с.
4. Жатқанбаева А.Е. К вопросу эффективности административного производства // Вестник КазГНУ. – 1998. - №6. – С.52-54
5. Бахралинов А.С. Особенности административных правонарушений и административной ответственности несовершеннолетних в Республике Казахстан: дисс... канд. юрид. наук: 12.00.02. – Алматы, 2003. – 126 с.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ІС ЖҮРГІЗУ ЗАҢДАРЫ ТҮРЛЕРІ

Азаматтық іс жүргізу нормаларынан талап өндірісінде түрлі материалдық құқықтық қатынастардан туындаған істер қаралып. Шешілетіні белгілі. Талап өндірісінде қаралатын істердің барлығы азаматтық-құқықтық даулардың яғни, құқық туралы даудың бар болуы мен сипатталады. Құқық жөніндегі даудың негізі- құқықтың бұзылуы немесе құқықтық бұзылу қаупінің болуы.

Бұйрық өндірісінде 1 тарап болып арыз беруші (кредитор) болса, 2-ші тарап борышкер болып табылады. Тараптар ретінде іске ұйымдар немесе жеке азаматтар қатысуы мүмкін.

Бұйрық өндірісінде қаралатын істерге ақша сомаларын жылжымалы мүлікті өндіріп алуға байланысты істер кіреді.

Ал жылжымайтын мүлікке басқа да өндіру алуға байланысты істерді сот өндірісінің жалпы ережелері бойынша қарайды.

Бұйрық өндірісінде қаралатын істердің нақты категориясы тікелей заңды атап айтқанда, АІЖК 140 бабында көрсетілген.

Азаматтық істердің көптеген бөлігі талап өндірісі тәртібімен қаралады. Сондықтан да талап өндірісінің ережелері азаматтық сот өндірісіндегі жалпы ережелер болып танылады.

Талап өндірісі бойынша азаматтық істер талап арыз жазу арқылы қозғалады.

Құқық қорғаудың талаптық нысанасына яғни талап өндірісіне тән белгілер:

1. Құқық туралы даудың немесе заңды мүддесінің бар болуы.

2. Заңды мүдделері бір-біріне қарама-қайшы тараптардың арасында

басталған істер бойынша істің қаралуы және шешілуі; Дауласушы тараптарға заң бірдей іс жүргізу мүмкіндіктерін береді.

Ерекше талап өндірісіндегі істер сот өндірісінің жалпы ережелерін қолдана отырып шешіледі. Оған сот өндірісінің қағидалары, іс жүргізудің сатылары, дәлелдеу тәртібі, сот мәжілісінің хаттамасы істі қысқарту, арызды қараусыз қалдыру негіздері т.б. ережелер кіреді.

Дегенмен, ерекше талаптың сот өндірісінің өзінетән мынандай ерекшеліктері бар.

1. Ерекше талаптың өндірісте істі қозғаудың құралы ретінде талап арыз емес арыз беріледі.

2. Арыз берудің мерзімі әрбір іс үшін заңда белгіленген, және істі қарау мерзімі біршама істер үшін қысқартылған.

3. Іс бойынша 1 тарап азамат немесе қоғамдық бірлестік ал, 2-ші тарап мемлекеттік орган немесе ұйғарымның лауазымды адам болып табылады.

4. Ерекше талаптың өндірісте талаптан бас тарту немесе бітімгершілік келісіміне келу мүмкіндігі болмайды.

5. Сотқа арыз беруге арналған мерзімдер әрбір іс бойынша жеке көрсетілген.

Топтық және аумақтық соттылық ережелерінде ерекшеліктер қарастырылған

Ерекше өндірісте іс қаралғанда АІЖК 31-39 тарауларындағы толықтырулар мен ерекшеліктерді қоспағанда талап өндірісінің жалпы тәртібі қолданылады.

Ерекше өндірістің ерекшеліктері болып саналады:

1. Іс бойынша талап ретінде талапкер және жауапкер емес. Тек 1 тарап арызданушы ғана қатысады және үшінші тұлғалар іске тартылмайды.

2. Ерекше өндірісте талап өндірісіне тән институттар, атап айтқанда жауапкердің талапты мойындауы, талаптан бас тарту, бітімгершілік келісіміне келу, қарсы талап қою сияқты әрекеттер қолданылмайды.

3. Істі қозғау құралы ретінде талап арыз емес арыз немесе шағым беріледі.

4. Ерекше өндірісте аумақтық соттылықтың жалпы ережелері бойынша емес әр категориялы іске әртүрлі соттылық белгіленеді және салыстырмалы, шарттық, өзара байланысты істердің соттылығы ережелері қолданылмайды.

Ерекше өндіріс бойынша қаралатын істердің өзіндік жалпы ерекшеліктерінен бөлек қаралатын түрлі істердің әрқайсысының сотта қарау тәртібінің арнайы ерекшеліктері қарастырылған.

Ерекше өндіріс-азаматтық сот өндірісінің жеке бір түрі ретінде белгілі шеңбердегі азаматтық істердің тізбесін қамтиды.

Іс жүргізудің сатылары. Іс жүргізудің сатылары түпкілікті бір мақсатқа жету үшін белгіленген іс жүргізу әрекеттерін біріктіретін сот өндірісінің бөлімі немесе этап. Азаматтық іс жүргізу келесі сатыларға бөлінеді.

1. І инстанциядағы сот өндірісі: істі қозғау, істерді соттарда қарауға әзірлеу, сотта істі қарау. Сотта істі қарау немесе соттық талқылау шешім шығарумен немесе қортынды ұйғарым шығарумен аяқталады.

2. Апелляциялық инстанцияда істерді қарау, яғни апелляциялық шағым беру немесе наразылық келтіру арқылы заңды күшіне енген сот актілерін жоғарғы сот инстанциясында мәні бойынша қайта қарау.

3. Қадағалау сатысы, яғни заңды күшіне енген сот актілерін арнаулы соттық қадағалау инстанцияда қайта қарау.

4. Заңды күшіне енген сот актілерін жаңадан ашылған мән-жайлар бойынша қайта қарау.

5. Орындау өндірісі - атқару органдары арқылы сот шешімдерімен актілерін мәжбүрлеу арқылы орындау.

Процестің әрбір сатысы белгілі бағытқа ие болады және бір мақсатқа жету арқылы аяқталады бірақ әрбір азаматтық іс процестің бүкіл сатысынан өтуі міндетті емес. Мысалы іс бойынша апелляциялық шағым берілмесе немесе мүжбүрлеп орындату қажеттігі туындамаса І-инстанцияда іс қаралғаннан кейін аяқталады.

Іс жүргізудің құқығының қағидалары. Құқық қағидасы бұл құқықтың нормативті-жетекшісі және негізі. Қағида (принцип) латын тілінен аударғанда негіз, бастау деген мағынасы білдіреді.

Ал азаматтық іс жүргізу құқығының қағидасы дегеніміз осы құқық саласының негізгі ережесін, мазмұны мен ерекшелігін айқындаушы нормалар.

Азаматтық сот өндірісі азаматтық іс жүргізу құқығы нормаларымен бекітілген бірнеше негізгі бастаулардан тұрады.

АІЖҚ қағидалары бір-бірімен тығыз байланысты, сондықтан толық бір жүйені құрайды.

Сонымен АІЖ қағидаларының жүйесі дегеніміз –осы құқық саласының логикалық өзара байланысты барлық қағидаларының жиынтығы.

АІЖҚ-ң қағидалары 2 топқа бөлінеді: Конституциялық, яғни мемлекеттің Конституциясына бекітілген қағидалар. Оларға: Барлық адамдардың заң мен сот алдындағы теңдігі ҚР. Конституциясы 14-бабы. Сот төрелігін тек соттың жүзеге асыруы 75-бабы, 1-тармағы. Судьялардың тәуелсіздігі 77-бабы т.б. жатады. Салалық яғни, мемлекеттің заң саласына бекітілген қағидалары. Оларға: Сотта істі қараудың жариялылығы, сот талқылауының ауызша және тікелей жүргізілуі, азаматтық істерді алқалы және жеке дара қарау т.б.

Іс жүргізу субъектілерінің құқықтық әрекеттері мен құқықтық жағдайына әсер етуіне байланысты қағидаларды: Соттың әрекеттерін реттейтін, іске қатысушы тұлғалардың әрекеттерін реттейтін қағидалар деп бөлуге болады.

1-не: Сот төрлігін тек соттың жүзеге асыруы, судьялардың тәуелсіздігі, істерді жеке және алқалы түрде қарау қағидалары жатады.

2-не: диспозитивтік, іс жүргізуде тараптардың теңдігі т.б. жатады.

М.А. Гурвич және М.К.Треушников азаматтық сот өндірісінде қағидаларды құқықтық реттеу объектісіне қарай:

А) Ұйымдастырушылық-функционалды, яғни соттың және процестің реттелуін бір мезгілде айқындайтын қағидалар

Б) Функционалды қағидалар деп екі топқа бөледі.

Азаматтық жүргізу құқығының ұйымдастырушылық–функционалды қағидалары

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Гурвич М.А. Судебное решение: Теоретические проблемы. – М., 1976.
2. Жилин Г.А. Цели гражданского судопроизводства и их реализация в суде первой инстанции. – М.: Городец, 2000.
3. Завадская Л.Н. Реализация судебных решений. – М., 1982.
4. Кудрявцева Е.В. Судебное решение в английском гражданском процессе. –М., 1998.

ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫНДАҒЫ МЕНШІК ҚҰҚЫҒЫНЫҢ ҚАЙНАР КӨЗДЕРІ

Қазақ қоғамындағы жеке меншіктің қайнар көздерін сөз еткенде, біз алдымен, жартылай көшпелі бірлестікте өмір сүрген ата-бабаларымыздың табиғи жолмен әдет-ғұрып құқық жүйесін қалыптастырғанын, ол жүйенің нормативтік мазмұны мен құрылымында түркі халықтарының ортақ жемісі екенін ерекше айтқымыз келеді. Заңгер С. Зиманов: “Қазақ құқығы – ұланғайыр “еркін” аймақта орналасқан, түркі тілді көшпелі өркениеттің төл туындысы, әрі мәдени жемісі, әрі мұрасы” [1, 26 б.] деп текке айтып отырған жоқ. Рас, қазақ құқығы көшпелі өркениеттің мәдени байлығы әрі барша түркі тектес халықтарға тікелей болғанымен, қазақ халқы сол дәуірлердегі құқық бейнесін өзгертпестен, өміршендік сипатын сақтай отырып, осы дәуірге жеткізіп отыр. Өзгелері әр түрлі тарихи жағдайларға орай отырықшыланып, бастапқы құқықтарын әрінен ажыратып, мұсылмандық құқық, орыстардың империялық заңдары әсерінен өзгертіп алса, ол қазақ халқы бастапқы құқықтарының ішкі тұрақтылығы мен ұстамдылығын сақтап, құндылық ретінде бағалай алды. Сондықтан да өз туыстары отырықшы орталықтармен тығыз байланыста бола тұрып, өзіндік тұрғысы мен құрылымын өзгертпей, қайта күшейте түсті.

Қазақ құқық жүйесі кез келген даулы істерді қылмыстық, не азаматтық деп бөлместен, бірлікте қарастырады. Қазақтың көне азаматтық құқығында дін ерекше орын алып, құқықтың қайнар көзі, ажырамас бөлігі болды. «Әдет» және «ғұрып» араб сөзі. Мағынасы, дағды, дәстүр, салт дегенді білдіреді. «Әдет-ғұрып» өзіміздің төл сөзімізге айналып, XX ғасырдың басына дейін жеткен әрі қолданыста болған қазақ халқының құқығының мәнін өз бойына жинақтаған. «Әдет-ғұрып құқық жүйесі», «Әдет-ғұрып заң нормалары», т.б. деп айта береміз.

Қазақ құқық жүйесіндегі меншік құқығының қайнар көзі, дерекнамалары жайлы мәселені анықтау заң ғылымындағы маңызды да, өзекті болғанымен, әлі күнге дейін толық зерттелініп, зерделенбегенін айта кеткен жөн. Бұл мәселені толық жасау үшін Қазақстандағы заң білімінің дамуы барысын мынадай 5 кезеңге бөлуге болады: көне дәуірдегі заң білімі, дербес қазақ хандығының заң білімі, патшалық Ресейдің отары болған кездегі заң білімі, социалистік заң білімі, ұлттық заң білімі.

Әдет-ғұрып заң нормалары өз заманының қажеттілігінен дүниеге келеді. Сонау Ғұн, Сақ, Оғыз, Түркі, Монғол-Қыпшақ заманаларында әдет-ғұрып заң нормалары сомдалып, қалыптасқаны жасырын емес. Кейін қазақ халқы өз алдына ел болып, дербес мемлекет құрғалы қаншама заң жинақтарын қабылдағаны, оның ішінде «Қасым ханның қасқа жолы», «Есім ханның ескі жолы», «Тәуке ханның «Жеті жарғысы» секілді ірі заң ескерткіштері бар. Оның үстіне қаншалықты сырттан келген заң нормалары (мұсылмандық құқық, империялық заңдар, т.б.) қазақи заң нормаларын өзгерістерге ұшырата алмағанын, сондықтан қазақ қоғамында әдет-ғұрып құқығы XX ғасырға жетіп, қазір тәуелсіз, егеменді елімізге қайта түлеп жаңғырып жатқанын айтқанымыз мақұл.

Кезінде Ресейдің отары болған Қазақстанда арнайы заң білімін беретін оқу орындары болмады. Патшалық Ресей бұған мән беріп қызықпады да. Қайта қазақтардың құқықтық жүйесіне өзінің империялық заңдарын енгізуді мақсат тұтты.

Ақыры дегеніне жетіп, ежелден келе жатқан әдет-ғұрып заңдарымыздың тамырына балта шапты. Ал кешегі қызыл империя қазақ әдет-ғұрпын ұрпақтарына құбыжық етуге дейін барды. 1934 жылы 23 қазанда кеңес құрылыс институтында заң бөлімі ашылып, кейін 1935 жылғы 5 наурыздағы КСРО халық комиссарлар Кеңесінің және ОАК-нің «Құқықтық білім беруді кеңестің жақсарту шаралары туралы» қаулысына орай 1938 жылы 28 сәуірде кеңес құрылысы институтын Алматы заң институтына айналдырды.

Мұндағы мақсат қазақ халқын байырғы әдет-ғұрып заңдарынан айырып, кеңестік идеология әсерімен қызмет ететін мамандар даярлау болатын. Кейін қазіргі әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті заң факультеті заңгерлерді даярлау ісін жалғастырды. Айта кету керек, дайындалып шыққан кадрлардың арасынан С.З. Зиманов, С.С. Сартаев, Т.М. Культелеев секілді ұлтжанды заңгер-ғалымдар жетіліп шығып, өздерінің өткен тарихына үңіліп, әдет-ғұрып құқық жүйесін көтеруге бар күштерін салды.

Әдет-ғұрып дерекнамаларын жинап, қайнар көздерді зерттеу, шындығын айтсақ, Ресей

патшалығы тұсында басталды. Патшалық Ресей империялық заңдарын күштеп енгізе алмағаннан соң, қазақ әдет-ғұрып заңдарын жинап, соларды үйрене отырып, әдет-ғұрып заң нормаларына сына қағып, шеттеуге тырысты. Д.Я. Самоквасов, А.И. Левшин, П.С. Паллас, И.Г. Георги, Н.И. Гродеков, И.П. Рычков, И.Г. Андреев, Л.Ф. Баллюзек, Г. Загряжский, П.Е. Маковецкий, И.А. Козлов, И.Г. Георги, Я. Гавердовский, Л.А. Слохотов, М. Красовский, т.б. секілді зерттеуші-шенеуніктер лажсыздан қазақ әдет-ғұрып заң нормаларын жинақтады. Қазіргі кезде М.К. Сүлейменов, Ю.Г. Басин, М.Г. Масевич, А.Г. Диденко, Ғ. Төлеуғалиев, Б. Базарбаев, Т.Е. Қаудыров, Қ.С. Мауленов, т.б. азаматтық құқық мәселелерімен айналысады. Бірақ, шындығы керек, бұл ғалымдардың көпшілігі әлі кеңестік пайымдаулардан аса алмай келеді. Олардың зерттеу жұмыстары өткенімізбен сабақтасып жатпайды.

Қазақ халқының менталитетінде әдет-ғұрыптың алар орны ерекше. Қазақтың заңгер-ғалымдары С. Зиманов және Н. Өсеров былай дейді: “Үш жүзден тұратын қазақтарды тарих бетіне шығарды. Сонымен бірге өзіне тән ерекшеліктері бар қазақ әдет-ғұрып заңдары да қатар өмірге келді. Бұл заңдар мен қағидалардың, құқықтардың қоғамға араласпайтын, олар қамтымайтын салалары жоқтың қасы. Жеке индивидтерден бастап, бүкіл қоғамдағы қандай іс-әрекетті, қарым-қатынасты алмайық, мысалы, көші-қон, дау-дамай, ұрлық-қарлық, алым-салық, аза-қаза, өлім-жетім, алыс-беріс, жиын-той, т.б. бәрі де қазақи дәуірде қалыптасқан қағидалармен реттеліп отырған. Міне, осы қазақидәуір ережелері көбіне басқалармен онша қарым-қатынас жасамауы себепті томаға-тұйық, өзгеріске онша түспеген қалпында күні кешеге дейін жетті [2].

Сондықтан да Қазақстан Республикасының азаматтық заңына қазақтың әдет-ғұрып құқығының ережелерін енгізу керек. Ол үшін заңгер ғалымдар қазақтардың әдет-ғұрып құқығының элементтерін есепке алып, қолдану жөнінде мәселе көтеріп, терең зерттеулері тиіс.

Қазақ әдет-ғұрып құқығы жеке меншіктің қасиеттілігін, еркіндігін, екі жақтың теңдей келісуі, тең құқықтылығы, құқық бұзушының жауапкершілігі принциптерін негіз етіп алады. Сондықтан да «Уәде – бір, Құдай – бір», «Уәдеге опа ет», «Кісі ақысын жеме», т.т. мәтелдер шығарған. Заңды-заңсыз, жөн-жөнсіз, адал-арам, ақ-қара, обал-сауап деген категориялық тіркестер меншік құқығына тиесілі. Дұрысы – заңды, бұрысы – заңсыз.

Қазақстан Республикасында ұлттық меншік құқығының қалыптасуы бірнеше кезеңдерден өтті. Қазақи дәуірдегі меншік құқығы, Кеңес өкіметіндегі меншік құқығы және Қазақстан Республикасындағы меншік құқығы деп атап, тәуелсіз мемлекетіміздегі меншік құқығын өз бастауына сабақтастырған жөн.

Қазақ құқығының қайнар көзі мен оның құқықтық жүйесі туралы мәселені анықтау заң ғылымындағы ең өзекті мәселе болғандықтан, С. Зиманов, Н. Өсеров, З. Кенжалиев, С. Өзбекұлы секілді ғалымдар оған қалам тартып, ол жайлы айтып жүр. «Қазақтың Ата Заңдары» деген атпен он томдық материалдардың жарық көруі де осыған байланысты. Академик С. Зиманов: «Бір кездері ежелгі қазақ даласындағы ұрпақтар мұрасы болып табылған заңдылық пен әділ соттың «Алтын ғасыры» қайтадан біздің тарихымыздың алтын бесігіне айналуға және болашақта жалпы өркениеттің мұрасына да айналар деген үміт бар... уақыт өте келе қазақ құқығы әлемдік құқықтық жүйелердің ішінен лайықты өзіндік орнын алатындығына сеніммен қарауға болады» [3] деп, қазақ құқығының маңыздылығына ерекше көңіл бөледі.

Құқықтың қайнар көзінің материалдық мазмұны сол мемлекеттің құқықтық іс-әрекетіндегі құқықтық нормалардың пайда болуына әсерін тигізетін факторлар: қоршаған орта, діни сенім-нанымдар, тұрмыс-тіршілік, ондағы қоғамдық қатынастардың пісіп-жетілуі болып табылады. Бұларды реттеу үшін нормалар сахнаға шығады.

Қазақ қоғамындағы нормалардың қалыптасып, дамуы өзіндік ерекшелікке, не әдет-ғұрып құқығының нормаларымен тығыз байланысты өрбіп отырады. Хан шығарған заң, жарлық, өкім тек әдет-ғұрып нормаларында бекітілген нормалар шегінде болып, оны әдет-ғұрып нормалары жүзеге асырушылар қолдап-қуаттап, мемлекеттік мән, нысан беріп, ресімдеп отырған. Бұл әдет-ғұрып нормалары күнделікті өмір қажеттілігінен, тұрмыс-тіршілікті реттеу қажеттілігінен туындаған, онда міндеттеме құқықтары, меншікке ие болу құқығы, қылмыстық істер, отбасы қатынасы, мұра мен мұрагерлік, келісім-шарт, т.б. институттарға ерекше көңіл бөлінген.

Ежелгі Мысыр, Вавилон, Қытай, Греция, Рим мемлекеттерінің көне заңдарына, сол сияқты ортағасырлық Франк мемлекеті, Франция, Англия, Германия, Араб елдері құқықтарына зер салғанымызда олардың қазақ қоғамындағы құқықтық жүйеден әлдеқайда төмен жатқанын адам құқықтары мен бостандықтары әлсіз қорғалғанын көреміз.

Ежелгі Хаммурапи, Ману, Римдік XII кесте, т.б. заңдарда адам құқығының теңдігі бұзылып,

әлеуметтік топтар құқығы үстем таптың сойылын соққанын көреміз. Бұл заңдарда әйел, құл мен күң құқықтары аяққа тапталып, меншікке ие болу құқықтарынан айырылған. Ал, қазақ халқының әдет-ғұрып заң нормаларында қайта «Адам күні адаммен» деп, адам құқықтары мен бостандықтарына ерекше көңіл бөлінгенін көреміз.

Ұлан-ғайыр кең өлкені мекендеген ежелгі бабаларымыз ғұндар, сақтар, үйсіндер меншікті көшпелілердің дала өміріндегі мәңгілік мүдде есебінде қарап, оған ие болу жолдарына ерекше көңіл бөлген. Жеке адамға отбасынан ел билігіне дейінгі әлеуметтік өзгерісті туындататын тұтқа ретінде қарап, жеке меншіктен туындайтын түсініспестік, өзгеріс, зиян, берісі отбасындағы ауызбіршілік пен ынтымақты кетіріп, арысы рулар, ұлыстар және мемлекет ішінде дау-дамай тудырады, дауластырады деп санаған. Сондықтан ата-бабаларымыз меншік қатынастарында оған ие болудың тиімді жолдары мен механизмдерін үйлестіріп отырған. Ең күрделі жер мәселесін өзге халықтар мен этностарға қарағанда өте әдемі шешіп, дау-дамай туғызбайтын жолдарды қарастырған. Жердің белгілі бір руға, не тайпаға тиесілі болуы ата қоныс есебінде көз-қарасты қалыптастырып, саналарына сіндірілді. Ал малды жеке меншік ретінде иелік етіп өзінің ұрпағына қалдыруды да әдемі механизмдер мен институттар арқылы шеше алды. Олар енші беру, өсиет айту, қара шаңырақ, мұра мен мұрагерлік институттары еді. Әке өлсе ұлы мұрагер, аға өлсе іні мұрагер деген қағида қатаң сақталды. Әкеден қалған мал-мүлік, жер, т.б. әдет заңдарына сәйкес бөлініп, пайдаланылған.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

- 1 Зиманов С.З. Қазақтың Ата Заңдары және оның бастаулары // Қазақтың Ата Заңдары. 10 томдық. – Алматы: Жеті жарғы, 2001. – Т. 1. – 632 б.
- 2 Өсерұлы Н. Қазақтың үкім-кесімдері. – Алматы: Ана тілі, 1994. – 104 б.
- 3 Зиманов С.З. Қазақ даласында әділ соттың «Алтын ғасыры» болды ма?» // Қазақтың Ата Заңдары. 10 томдық. – Алматы: Жеті жарғы, 2004. – Т. 3. – 616 б.
- 4 Зиманов С., Өсеров Н. Қазақ әдет-ғұрып заңдарына шариатын әсері. – Алматы, 1998. – 233 б.

Шевченко В.В.

ведущий научный сотрудник

Института экономики КН МОН РК, к.э.н., доцент,

Казахстан, г.Алматы

СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

Устойчивое региональное развитие неразрывно связано с эффективным использованием всей совокупности ресурсов и факторов, обеспечивающих стабильно высокие и устойчивые результаты функционирования региональных систем, среди которых особое место занимает социально-демографический потенциал. Он является источником человеческих ресурсов и человеческого капитала, определяет формирование предложения рабочей силы и оказывает серьезное влияние на состояние рынков труда в регионе. Кроме того, социально-демографический потенциал выступает как предпосылка и результат социального прогресса и экономического развития.

При этом противоречия между тенденциями социально-демографического развития, возможный демографический дисбаланс создают определенные проблемы на пути дальнейшего социально-экономического развития регионов, увеличивают разрыв в его уровнях, усиливают неустойчивость экономики.

В связи с этим правительства различных стран осуществляют целенаправленную деятельность в сфере регулирования демографических процессов, призванную сохранить или изменить тенденции в динамике воспроизводства населения, его численности и структуре посредством определенной демографической политики.

Носителем социально-демографического потенциала является население, которое как динамичная совокупность проживающих на определенной территории людей представляет собой субъект различных социальных и природных отношений и главный элемент человеческого общества, а его развитие составляет цель всего общественного прогресса. Экономическая мощь и благосостояние стран и регионов определяется ростом численности населения, вовлеченностью

людских и материальных ресурсов в процесс экономической деятельности. При этом демографическая картина не является статичной, она подвержена различным демографическим изменениям, которые являются отражением всех преобразований, происходящих под воздействием естественно-биологических, экономических, социальных, политических, правовых, культурных, психологических, экологических факторов, и, как показывает мировой опыт, порой могут быть драматичными. Чтобы ситуация в стране и ее регионах не изменялась к худшему, необходимо заранее предпринимать существенные меры по решению возникающих демографических проблем. При этом с позиции обеспечения национальной безопасности их решение не должно откладываться на будущее, так как успешное решение демографических проблем сейчас дает ощутимый эффект значительно позже.

Ключевым, базисным показателем демографической ситуации является численность населения, темпы ее роста. Без информации о численности и структуре жителей не может существовать ни одно цивилизованное государство Земного шара, поскольку оно должно знать сколько надо накормить и одеть людей, сколько обучить, сколько обеспечить работой, сколько потребуется жилья и т.д. Уровень заселенности влияет на хозяйственное освоение и развитие потенциала отдельных территорий страны, создает определенные риски для обеспечения национальной безопасности. Прирост населения и его качество должны быть достаточными для кадрового обеспечения поступательного социально-экономического развития всех регионов национальной экономики, для решения актуальных задач, стоящих перед страной в ближайшие годы и десятилетия.

В Казахстане, начиная с 2000-х годов, демографическая ситуация характеризуется устойчивой положительной динамикой роста общей численности населения, которая только за последние 10 лет увеличилась на 2342,9 тыс.чел. или на 15,5% в основном за счет стабильного естественного прироста. При этом наблюдается следующее изменение численности населения по регионам (таблица 1).

Таблица 1 – Численность населения Республики Казахстан в 2005-2015 годы, тыс.чел., на начало года

Годы	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Общий прирост (убыль)	Темп роста, в %
Регионы									
Республика Казахстан	15074,8	16203,0	16440,1	16673,1	16909,8	17160,8	17417,7	2342,9	115,5
Акмолинская	747,2	735,1	733,2	731,3	732,7	735,6	736,6	-10,6	98,6
Актюбинская	678,6	763,6	777,5	786,3	795,8	808,9	822,5	143,9	121,2
Алматинская	1589,8	1836,2	1872,8	1908,7	1946,7	1984,5	1922,1	332,3	120,9
Атырауская	463,5	521,0	532,0	543,0	555,2	567,9	581,5	118,0	125,5
Западно-Казахстанская	606,5	603,8	608,3	612,5	617,6	624,0	630,0	23,5	103,9
Жамбылская	992,1	1034,5	1046,3	1055,8	1069,9	1084,5	1098,7	106,6	110,8
Карагандинская	1331,7	1346,8	1352,2	1357,9	1362,7	1369,7	1378,3	46,6	103,5
Костанайская	907,4	883,3	881,5	879,5	879,9	880,8	881,5	-25,9	97,2
Кызылординская	612,1	689,0	700,5	712,9	726,7	739,8	753,2	141,1	123,1
Мангистауская	361,8	503,2	524,2	545,8	567,8	587,4	606,9	245,1	167,8
Южно-Казахстанская	2193,6	2511,6	2567,6	2621,5	2678,9	2733,3	2788,4	594,8	127,1
Павлодарская	743,8	744,3	746,1	747,0	749,0	752,8	755,8	12,0	101,6
Северо-Казахстанская	665,9	592,7	589,3	583,6	579,5	575,8	571,8	-94,1	85,9
Восточно-Казахстанская	1442,1	1398,0	1397,9	1394,7	1393,6	1394,0	1395,3	-46,8	96,8
г. Астана	529,3	649,2	697,2	742,9	778,2	814,4	852,9	323,6	161,1
г. Алматы	1209,5	1390,7	1413,5	1449,8	1475,4	1507,5	1642,3	432,8	135,8
Примечание – Составлено по источнику: www.stat.kz.									

Наиболее высокие темпы роста численности граждан нашей страны отмечаются в Мангистауской области (167,8%), городах Астана и Алматы (161,1 и 135,8% соответственно). Вместе с тем в отдельных регионах произошло сокращение численности населения: в Северо-Казахстанской области – на 94,1 тыс. чел. или на 14,1%, Восточно-Казахстанской – на 46,8 тыс.чел. или на 3,2%, Костанайской – на 25,9 тыс.чел. или на 2,8% и Акмолинской – на 10,6 тыс.чел. или на 1,4%. Начиная с 2013 г. в этих регионах наблюдается постепенное увеличение численности населения, которое вселяет определенные надежды на изменение демографической

ситуации в них к лучшему.

В процессе воспроизводства населения происходит постоянное его обновление, то есть смена старого поколения новым. Это, так называемое естественное движение населения, совершается через рождение и смерть.

Уровень рождаемости и смертности постоянно изменяется и находится в прямой зависимости от ранее сложившихся и складывающихся демографических ситуаций. Эти процессы, имея естественно-биологическую основу, в решающей степени зависят от социально-экономических условий, культурологических и политических характеристик жизни страны. Одновременно на рождаемость оказывают непосредственное влияние соотношение полов, возрастная структура населения, удельный вес женщин фертильного возраста в общей численности населения, его структура, уровень детской смертности, изменение образа жизни и функций семьи, уровень создания браков и разводов, средний возраст вступающих в брак, продолжительность нахождения вне брака, изменение положения женщин в обществе и т.д. Немаловажное значение имеют также миграция, качество жизни населения, уровень материальной обеспеченности, жилищные условия и многие другие социально-экономические факторы.

В свою очередь на уровень смертности действительное влияние оказывают: структура населения по полу и возрасту, питание, состояние здоровья населения, социально-гигиенические реформы, уровень развития системы здравоохранения, обеспеченность медицинским персоналом, больничными учреждениями и другими объектами здравоохранения, развитие системы социального обеспечения, состояние окружающей среды и др.

Динамика процессов рождаемости и смертности определяет тип воспроизводства населения и тенденции дальнейших социально-демографических изменений. От того, как сложится баланс этих процессов, будет зависеть дальнейшая траектория демографического развития того или иного региона, обеспечение занятости и удовлетворение потребности в кадрах на рынке труда. При этом возрастает акцент на значимость каждой отдельной личности, ценность каждой отдельной человеческой жизни. Целью становится сбережение каждого человека и только на этой основе увеличение как численности, так и качества человеческого капитала.

По своему содержанию режим воспроизводства населения определяется социально-экономическими условиями его жизни, общественным укладом, особенностями демографического развития отдельных регионов. В связи с неравномерностью экономического и социального развития регионов имеются существенные различия в формировании типов воспроизводства населения внутри страны.

В результате принятых Правительством Казахстана мер в области демографического развития в 2001-2008 годах произошел заметный рост уровня рождаемости населения, сокращение уровня смертности и рост продолжительности жизни (таблица 2). Были созданы предпосылки в устойчивому росту численности населения страны и ее регионов. Общий коэффициент рождаемости в целом по республике повысился с 14,9‰ в 2000 г. до 23,1‰ в 2014 г. При этом в Мангистауской, Южно-Казахстанской, Атырауской областях и г. Астане он был существенно выше (32,1‰, 29,7%, 28,6‰ и 29,0‰ соответственно) общереспубликанского уровня. Наиболее острой проблема рождаемости сегодня является для Северо-Казахстанской и Костанайской областей, где на протяжении последних 10 лет наблюдается самый низкий коэффициент рождаемости среди всех регионов страны (14,3‰ и 14,5‰ соответственно в 2014 г.). При этом следует отметить, что границе простого воспроизводства населения соответствует общий коэффициент рождаемости, равный 16%. Таким образом, рождаемость в Северо-Казахстанской и Костанайской областях не обеспечивает сегодня даже простого воспроизводства населения.

Наряду с рождаемостью другим важнейшим демографическим процессом в изменении численности населения и трудовых ресурсов является смертность. Как и рождаемость, смертность - это биосоциальное явление. Зависимость уровня смертности от социальных, в особенности от социально-экономических факторов, прослеживается более четко и непосредственно, поэтому показатели смертности населения являются важнейшей характеристикой его здоровья, уровня и качества жизни. При этом здоровье населения – это одна из важнейших ценностей человечества.

В современных условиях на показатели смертности оказывают действие две противоположные тенденции: во-первых, факторы понижающие смертность населения (рост материального благосостояния, повышение культурного уровня населения, улучшение

медицинского обслуживания, развитие медицинской науки); во-вторых, факторы, повышающие смертность (отрицательные последствия научно-технического прогресса, выражающиеся в изменении экологического баланса и снижении санитарной безопасности вследствие загрязнения окружающей среды, в нервно-эмоциональных перегрузках из-за экономической нестабильности рыночного хозяйствования и угрозы безработицы и т.д.).

Таблица 2 – Естественное движение населения Республики Казахстан в 2005-2014 гг., чел.

Показатели по годам Регионы	Родившиеся				Умершие				Естественный прирост			
	2005	2010	2013	2014	2005	2010	2013	2014	2005	2010	2013	2014
Республика Казахстан	278977	367942	387227	399951	157121	146370	135950	130890	121856	221572	251277	269061
Акмолинская	10633	12542	12851	12827	9894	8834	8029	7436	739	3708	4822	5391
Актюбинская	13036	17182	18765	19629	6573	5988	5575	5547	6463	11194	13190	14082
Алматинская	27036	45505	48444	50083	15383	15050	14369	13448	12296	30455	34075	36635
Атырауская	10806	14866	16061	16410	3882	4008	3603	3524	6924	10858	12458	12886
Западно-Казахстанская	9613	11944	12723	13040	6435	6045	5797	5552	3178	5899	6926	7488
Жамбылская	21552	28589	28867	29626	8638	8387	7828	7412	12884	20202	21039	22214
Карагандинская	19842	23461	24708	24959	17439	15713	14300	13466	2403	7748	10408	11493
Костанайская	10977	12849	13023	12800	11567	10592	9541	9358	-590	2257	3482	3442
Кызылординская	13897	20028	19675	20370	4661	4792	4427	4461	9236	15236	15248	15909
Мангистауская	9898	14784	18315	19139	2795	2877	2877	2773	7103	11907	15488	16366
Южно-Казахстанская	57733	78471	80074	82073	15751	15508	15020	14754	41982	62963	65054	67319
Павлодарская	10395	12320	13092	13064	8896	8307	7502	7448	1499	4013	5590	5616
Северо-Казахстанская	8529	8724	8562	8227	8999	8094	7557	6851	-470	630	1005	1376
Восточно-Казахстанская	19638	23495	22900	23823	19055	17153	15290	14449	583	6342	7610	9374
г. Астана	9042	17352	21893	24139	3618	3184	3533	3572	5424	14168	18360	20567
г. Алматы	25737	25830	27274	29742	13535	11838	10752	10839	12202	13992	16522	18903

Примечание – Составлено по источнику: [www/stat.kz](http://www.stat.kz).

В настоящее время в ряде стран происходит стабилизация общего коэффициента смертности, а в других – наблюдается его некоторый рост, обусловленный в значительной степени процессом старения населения, т.е. увеличением в его составе лиц старших возрастов, смертность среди которых гораздо выше.

В Казахстане в 2005-2014 гг. прослеживается устойчивая тенденция снижения коэффициента смертности населения, который в целом по стране понизился с 10,4‰ в 2005 г. до 7,6‰ в 2014 г., т.е. на 26,9%. Данная тенденция наблюдается и во всех регионах республики, однако количественные параметры коэффициентов смертности по отдельным регионам колеблются от 4,28‰ в г. Астане и 4,64‰ в Мангистауской области до 11,94‰ в Северо-Казахстанской и 10,62‰ в Костанайской областях. Наблюдается дифференциация смертности населения по полу. Изучение показателей смертности среди мужчин показывает, что хотя она постепенно снижается, тем не менее пока выше, чем среди женщин, причем в молодых и наиболее трудоспособных возрастах. По данным статистики, коэффициент смертности среди мужского населения в 2014 г. составил 8,54 на 1000 умерших против 6,67 на 1000 умерших женщин. Более высокая смертность мужского населения обусловлена образом жизни и характером их трудовой деятельности. У мужчин также высоки показатели гибели при ДТП и других несчастных случаях. Кроме того, важной причиной высокой смертности среди мужчин является пренебрежительное отношение к собственному здоровью. Например, злоупотребление спиртными напитками и курением.

Основными причинами смертности населения в Казахстане и его регионах на современном этапе является смертность от болезней системы кровообращения (в 2014 г. – 29,2 тыс.чел. или 22,3% от общего числа смертных случаев), от злокачественных новообразований (в 2014 г. – 16,1 тыс.чел. или 12,3%), от несчастных случаев, отравлений и травм (в 2014 г. – 14,8 тыс.чел. или 11,3%) и от болезней органов дыхания (в 2014 г. – 12,2 тыс.чел. или 9,3%).

В целом динамика общего коэффициента смертности в республике и ее регионах оказывает положительное влияние на прогрессивную динамику естественного прироста населения и формирование социально-демографического потенциала. Однако еще не все резервы снижения смертности исчерпаны, которые во многом зависят от образа и качества жизни людей, от развития

системы здравоохранения.

При этом новая индустриализация и гуманизация экономики позволяют надеяться как на снижение общей смертности, так и на увеличение продолжительности жизни трудоспособного мужского населения, уделом которого пока являются самые тяжелые и вредные, да и просто рискованные профессии.

Социально-демографический потенциал должен стать новой возможностью экономического подъема страны и ее регионов, основой новой экономической политики, ибо количественные и качественные параметры человеческих ресурсов являются основополагающими факторами научно-технического и инновационного развития, социально-экономической модернизации страны. В связи с этим основным приоритетом должно стать достижение благоприятного баланса рождаемости и смертности, обеспечение нормального расширенного воспроизводства населения и развитие человеческого капитала.

Шинибеков М. А.

Сабилов А.И.

Аймақтық әлеуметтік инновациялық университеті

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҢ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ МІНДЕТТЕРІ

Қазақстан Республикасындағы адам және азаматтың конституциялық міндеттері адам және азаматтың міндеттерінің конституциялық-құқықтық институты тұлғаның конституциялық-құқықтық қа-тынастардың субъектісі ретіндегі міндеттер көлемін бекітеді.

Адам және азаматтың негізгі міндеттері жалпыға ортақ сипатқа ие, тұлғаның нақтылы мәртебесіне қатысты емес және жоғары, конституциялық деңгейде бекітіледі. Конституциялық міндеттер тиянақталған талаптар тізімін құрайды, оларды орындаудан тұлғаның қоғам алдындағы, азаматтың мемлекет алдындағы жауапкершілігі көрініс табады.

Конституция “әркім” және “азамат” терминдерін пайдалан отырып, адам және азаматтың конституциялық міндеттерін белгілейді. Конституция “әркім” ұғымын қолданған кезде Қазақстан Республикасының азаматтарымен қоса республика аумағына тұрақтаған шетелдіктерді және азаматтығы жоқ тұлғаларды есепке алады.

Әркімнің конституциялық міндеттері мыналар болып табылады:

- Қазақстан Республикасының Конституциясы мен заңдарын сақтау;
- басқа тұлғалардың құқықтары, бостандықтары, ар-ожданы мен қадір-қасиетін құрметтеу;
- Республиканың мемлекеттік рәміздерін құрметтеу;
- заңды түрде белгіленген салықтарды, алымдарды және өзге де міндетті төлемдерді төлеу.

Азаматтардың конституциялық міндеттеріне мыналар енгізіледі:

- Қазақстан Республикасын қорғау және әскери қызмет атқару;
- тарихи және мәдени мұралардың сақталуына қамқорлық жасау;
- тарих пен мәдениет ескерткіштерін қорғау және оларға ұқыпты қарау;
- табиғатты сақтау және табиғат байлықтарына ұқыпты қарау.

Конституцияда адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтары конституциялық құрылысты қорғау, қоғамдық тәртіпті, адамның құқықтары мен бостандықтарын, халықтың денсаулығы мен имандылығын сақтау мақсатында қажетті шамада ғана және тек заңмен шектелуі мүмкін деп белгіленген. Ұлтаралық татулықты бұзатын кез келген әрекет конституциялық емес деп танылады.

Бір қарағанда конституциялық міндеттер соншалықты көп емес сияқты көрінуі мүмкін, дегенмен олар қоғам мен мемлекеттің қалыпты дамуы үшін қажетті негізгі, маңызды салаларды қамтиды.

Заңдылық режимі құқықтық деп танылған мемлекеттің тұрақтылығы, тәртібінің бұлжымайтын негізі болып табылады. Осыған байланысты әркімнің Қазақстан Республикасы Конституциясы мен заңдарын сақтауы конституциялық түрде бекітілген (34-б.).

Кез келген қоғамдағы құқық тәртібінің негізі Республика аумағында тұрып жатқан азаматтардың және басқа кез келген адамдардың құқыққа сай мінез-құлық әрекеті екендігі даусыз. Құқық мәдениетіне тәрбиелеуге басқа тұлғалардың құқықтарын, бостандықтарын, абыройы мен ар-намысын құрметтеу жөніндегі конституциялық талап ықпал етеді.

Өркениетті қоғамның өзіндік бір ерекшелігі баршаның өздерінің салықтық міндеттерін ерікті түрде орындауы болып табылады. Нарықтық қатынастарға көшу, кәсіпкерлік және басқа да экономикалық қызмет нысандарына кең жол ашу мемлекет есебінде болмайтын көптеген кіріс көздерінің пайда болуына әкеп соғады. Аталған себептерге орай заңды түрде белгіленген салықтарды, алымдарды және басқа да міндетті төлемдерді төлеу міндетіне конституциялық мәртебе берілген (35-б.).

Өркімнің конституциялық міндетіне Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздерін құрметтеу міндеті жатады (34-б. 2-т.).

Қазақстан Республикасы азаматтарының конституциялық міндеттері Отанды қорғауда көрініс тапқан, ол оның әрбір азаматының қасиетті борышы және парызы болып табылады. Республика азаматтары әркери қызметті заңда белгіленген тәртіп пен түрлер бойынша атқарады.

Республикада азаматтардың міндеттеріне табиғатты сақтау және табиғат байлықтарына ұқыпты қарау міндеті де енгізіледі (38-б.). Табиғатты қорғау заңдылықтары азаматтардың табиғат байлықтарын пайдалану кезіндегі мінез-құлықтарын белгілейді.

Аталған конституциялық-құқықтық норманың мазмұнына зарарлы және есепсіз пайдалану салдарынан апатты жағдайға жеткен қоршаған ортаны қалыпқа келтіру жөніндегі мемлекеттің міндеттері де кіреді. Бұған мысал ретінде мақта атыраптарын суару үшін Амудария мен Сырдария өзендерін жосықсыз пайдалану кесірінен тартылып қалған Арал теңізін, сондай-ақ сандаған жылдар сорабында мыңдаған гектар жерді жарамсыз еткен, Сарыарқаның қақ ортасына орнаған ядролық полигонды айтуға болар. Табиғатты қалпына келтіру қомақты материалдық шығындарды қажет етеді, дегенмен әрбір азаматтың табиғатты сақтау процесіне қатысуы Республика табиғат байлықтарының сақталуына сөзсіз елеулі ықпал ететін болады.

Қазақстан Республикасының қызметі принциптерінің бірі қазақстандық патриотизм болып табылады, ол Қазақстан тарихын білу, Республиканың мәдени мұраларын зерттеп-тану міндетін алдыға тартады. Қазақстандық патриотизммен тарихи және мәдени мұралардың сақталуына қамқорлық жасау, тарихи және мәдениет ескерткіштерін қорғау жөніндегі азаматтардың конституциялық міндеттері тығыз байланысты (37-б.).

Қазақстан Республикасындағы шетелдік азаматтардың және азаматтығы жоқ тұлғалардың құқықтық мәртебесі

Қазақстан Республикасының аумағында республиканың азаматтарымен қатар шетелдіктер және азаматтығы жоқ тұлғалар тұрады.

Шетелдіктердің және азаматтығы жоқ тұлғалардың құқықтық жағдайы Қазақстан Республикасының Конституциясымен, Қазақстан Республикасы Президентінің 1995 жылғы 19 маусымдағы “Қазақстан Республикасындағы шетелдік азаматтардың құқықтық жағдайы туралы” заң күші бар Жарлығымен реттеледі.

Қазақстан Республикасында шетелдік азаматтар деп Қазақстан Республикасының азаматы болып табылмайтын және басқа мемлекеттің азаматтығына тиесілілігі жөнінде дәлелдемесі бар тұлғалар танылады (Жарлықтың 2-бабы).

Шетелдіктердің мәртебесі белгілі дәрежеде әрқилы болып келеді. Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын мен Қазақстан Республикасы аумағында уақытша тұрақтаған шетелдіктердің құқықтық режимдері ерекшеленеді.

Қазақстан Республикасындағы шетелдік азаматтардың құқықтық жағдайы принциптері демократиялылығымен сипатталады. Негізгі принциптер теңдік және қолайлылық принципі болып табылады.

Қазақстан Республикасындағы шетелдік азаматтар, Конституцияда және Республика заңдылықтарында көзделгендерден басқа реттерде, Конституцияда белгіленген құқықтар мен бостандықтарға ие болып, міндеттер атқарады.

Сонымен қатар шетелдік азаматтардың өзінің құқықтары мен бостандықтарын пайдалануы Қазақстан Республикасының мүдделеріне, оның азаматтарының құқықтары мен заңды мүдделеріне нұқсан келтірмеуге тиіс.

Қазақстан Республикасы аумағында тұрақты тұратын шетелдік азаматтар еңбек қызметін заңдылықтарға сәйкес жүзеге асыра алады. Олар Қазақстан Республикасының азаматтарымен тең дәрежеде денсаулығын сақтауға, әлеуметтік қамсыздандыруға, білім алуға, мәдениет жетістіктерін пайдалануға, қоғамдық бірлестіктерге қатысуға, ар-ождан бостандығына хақылы. Қазақстан Республикасы аумағында тұрақты тұратын шетелдік азаматтар тұрғын үйді меншікке алуға құқылы.

Шетелдік азаматтар Қазақстан Республикасы азаматтарымен және басқа тұлғалармен некеге отыра және оны бұза алады. Олар Қазақстан Республикасының азаматтарымен қатар некелік және отбасылық қатынастарда құқықтарды пайдаланып, міндеттерді атқарады. Шетелдік азаматтарға тұрғын үйге, адамның абыройы мен қадір-қасиетіне қол сұғылмайтындығына кепілдік беріледі.

Шетелдік азаматтар Республика аумағында еркін жүріп-тұрады және Қазақстан Республикасының заңдылықтарына сәйкес тұрғылықты жерді өз қалауынша таңдап ала алады. Мемлекеттік қауіпсіздікті және қоғамдық тәртіпті сақтауды қамтамасыз ету мақсатында олардың жүріп-тұруы мен тұрғылықты жерді таңдап алуына шектеулер белгіленуі мүмкін.

Шетелдік азаматтар әскери қызметті атқаруға міндетті емес. Олар сайлау құқығына ие емес және егер бұл Қазақстан Республикасының халықаралық және басқа шарттарында келісілмесе, мемлекеттік қызметке қабылданбайды.

Белгіленген ережелерді сақтай отырып, шетелдік азаматтар Республикадан тыс жерлерге кетіп және қайта орала алады.

Қазақстан Республикасы аумағында шетелдік азаматтар қылмыс жасаған, әкімшілік және басқа құқық бұзушылық жасаған кезде олар, халықаралық шарттармен белгіленгеннен басқа реттерде, Қазақстан Республикасы азаматтарымен бірге, жалпы негізде жауапты болады. Қазақстан Республикасындағы азаматтығы жоқ тұлғаларға, егер заңдылықтарда басқаша белгіленбесе, жоғарыда келтірілген барлық ережелер жатады. Азаматтығы жоқ тұлғалар деп Қазақстан Республикасының азаматы болып табылмайтын және басқа мемлекеттің азаматтығына тиесілілігіне дәлелдемесі жоқ адамдар танылады.

Қазақстан Республикасының адам құқықтарын бұзудың құрбаны болған шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ тұлғаларға баспана беру құқығы бар. Саяси баспана беру туралы мәселені Қазақстан Республикасының Президенті шешеді. Саяси құқықтар мен бостандықтар. Саяси құқықтар мен бостандықтар мемлекеттік билікті жүзеге асыру процесінде қоғамдық қатынастар жүйесіндегі азаматтың құқықтық жағдайын белгілейді. Бұл ретте саяси құқықтар мен бостандықтардың табиғи сипаты Қазақстан Республикасында биліктің бірден-бір бастауы Қазақстан халқы болып табылады деген қағидадан келіп шығады. Азаматтарға кең ауқымды саяси құқықтар мен бостандықтар берілген.

Саяси құқықтардың ең маңыздысы азаматтардың белсенді және бәсең сайлау құқығынан тұратын сайлаушылық құқық субъектісі болып табылады.

Белсенді сайлау құқығы мынадан көрінеді: Республика азаматтарының мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарын сайлауға және республикалық референдумға қатысу жолымен сайлауға құқығы бар (33-б. 2-т.). Бәсең сайлау құқығы мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарына сайлануға құқығы барлығынан көрінеді. Сайлау құқығына тек сот әрекетке қабылетсіз деп таныған, сондай-ақ сот үкімі бойынша бас бостандығынан айыру орындарында отырған азаматтар ие емес.

Саяси құқықтар қатарына азаматтардық мемлекет ісін басқаруға қатысу құқығы жатады (33-б. 1-т.). Азаматтар бұл құқықты әрқилы жүзеге асырады. Ең алдымен олар оны тікелей, басқаша айтқанда республикалық референдумға, мемлекеттік маңызы бар мәселелер бойынша жалпыхалықтық дауыс беруге, сайлауға қатысу жолымен жүзеге асырады. Сонымен бірге мемлекет ісін басқаруға қатысу құқығы өкілді органдардың қызметінен де өз орнын табады: азаматтар сайлаушылар ретінде өз депутаттарына ықпал ете алады.

Азаматтардың белсенділігін танытудың, қоғам мүдделері-не ынтасын арттырудың бір құралы олардың мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарына тікелей өзі жүгінуге, сондай-ақ жеке және ұжымдық өтініштер жолдауға құқығы барлығы болып табылады.

Республика азаматтарының мемлекеттік қызметке кіруге тең құқығы бар (33-б. 4-т.). Конституцияда мемлекеттік қызметші лауазымына кандидатқа қойылатын талаптар лауазымдық міндеттердің сипатына ғана байланысты болады және заңмен белгіленеді деп атап көрсетілген. Мемлекеттік қызметтен өту Республика заңдылықтарымен реттеліп отырады. Мемлекеттік қызметшінің жасы Конституцияға сәйкес алпыс жастан, ал ерекше жағдайларда алпыс бес жастан аспауы керек.

Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес сөз бен шығармашылық еркіндігіне кепілдік беріледі. Цензураға тыйым салынады. Әркімнің заңмен тыйым салынбаған кез келген тәсілмен еркін ақпарат алуға және таратуға құқығы бар. Қазақстан Республикасының мемлекеттік құпиясы болып табылатын мәліметтер тізбесі заңмен белгіленеді. Конституция Республиканың конституциялық құрылысын күштеп өзгертуді, оның тұтастығын бұзуды, мемлекет қауіпсіздігіне

нұқсан келтіруді, соғысты, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-топтық және рулық астамшылықты, сондай-ақ қатыгездік пен зорлық-зомбылыққа бас ұруды насихаттауға немесе үгіттеуге жол бермейді (20-б. 3-т.).

Саяси құқықтар қатарына жатқызылатын Қазақстан Республикасы азаматтарының маңызды конституциялық құқықтарының бірі бірлесу бостандығы құқығы болып табылады (23-б.).

Қоғамдық бірлестіктерді азаматтар белгілі бір міндеттерді жүзеге асыру үшін өз күштерін біріктіру мақсатында құрады. Дегенмен әскери қызметшілер, ұлттық қауіпсіздік органдарының, құқық қорғау органдарының қызметкерлері мен судьялар үшін шектеулер бар, олар партияларда, кәсіптік одақтарда болмауға, қандай да бір саяси партияны қолдап сөйлемеуге тиіс (23-б. 2-т.).

Республика конституциясы азаматтардың бейбіт жиналуға, жиналыстар, митингілер мен демонстрациялар өткізуге құқығын таниды (32-б.) және оларды еркін өткізуді қамтамасыз етеді. Дегенмен бұл құқықты пайдалану мемлекеттік қауіпсіздік, қоғамдық тәртіп, денсаулық сақтау, басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мүдделері үшін заңмен шектелуі мүмкін екендігі ескертіледі.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Конституциясы. Алматы ЖШС «Баспа», 1995-64б
2. «Қазақстан Республикасының Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 7 қазандағы 1998 жылғы Қазақстан Республикасының Заңы // Қазақстан Республикасы Парламентінің Жаршысы. – 1998. - №20.
3. Амандыкова С.К. Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы: Оқу құралы. – Астана: Фолиант, 2001. –174б.

Шмидт В.А.

*старший преподаватель
КГУ им. А. Байтұрсынова,*

Кыраубаева Г.Р.,

*студентка 4 курса специальности экономика
КГУ им. А. Байтұрсынова,*

Оспанова Э.М.

*студентка 4 курса специальности экономика
КГУ им. А. Байтұрсынова,
Казахстан, г.Костанай*

ПРОБЛЕМЫ УТИЛИЗАЦИИ ОТХОДОВ В КОСТАНАЙСКОЙ ОБЛАСТИ

Общество всегда стремилось наращивать темпы материального производства, чтобы достигнуть независимости от природы и улучшить условия своей жизни. Но большая часть взятых у природы и использованных неэффективно ресурсов возвращается ей в виде отходов, обилие и вредность которых создает угрозу существования самого человека. Доля полезного общественного продукта не превышает 2%, а все остальное — отходы. Ведь для обеспечения жизнедеятельности одного человека ежегодно из недр земли извлекается более 20 т сырья, а количество отходов (в тоннах) составляет: в США — 0,6; Казахстане — 0,58; Англии — 0,4; Франции — 0,36. Под складирование отходов уже занято более 3249 тыс. га земельной площади.

В Экологическом кодексе Республики Казахстан отходами считаются остатки продуктов, изделий и иных веществ, образовавшихся в процессе их потребления или эксплуатации, а также товары (продукция), утратившие полностью или частично исходные потребительские свойства.

В свою очередь отходы бывают: коммунальные отходы и отходы производства. Коммунальные отходы – отходы потребления, образующиеся в населенных пунктах, в том числе в результате жизнедеятельности человека, а также отходы производства, близкие к ним по составу и характеру образования. Отходы производства – остатки сырья, материалов, иных изделий и продуктов, образовавшиеся в процессе производства и утратившие полностью или частично исходные потребительские свойства. Утилизация отходов – использование отходов в качестве вторичных материальных или энергетических ресурсов. [1]

С точки зрения экономики природопользования все виды отходов можно рассматривать с двух позиций:

- во-первых, это недоиспользованное сырье – в отвалах добывающих предприятий

содержание полезных веществ больше, чем в рудниках, а на свалках пропадает большое количество бумаги, пластмасс, металла, дерева;

- во-вторых, отходы являются одним из основных источников загрязнения окружающей среды вредными и опасными веществами.

Число предприятий и организаций по сбору и вывозу коммунальных отходов в 2014 году составило 368 единиц по Казахстану, в частности в Костанайской области 22 единицы, что составляет 6%. Из них 6 предприятий и организаций государственные, остальные 16 имеют частную форму собственности. За 2014 год по Казахстану собрано и вывезено 3,4 млн. тонн отходов, из которых основная доля (70,3%) приходилась на отходы домашних хозяйств, 29,7% - отдельно собираемые отходы. При этом 13,7% составили отходы производства (приравненные к бытовым), 10,7% - мусор, собранный с улиц, 2,7% - рыночные отходы, 1,6% - парковые отходы, 1,1% - отходы со строек и 0,01% прочие отходы.

В Костанайской области собрано и вывезено 230 тыс. тонн отходов, из которых основная доля (68,82%) приходилась на отходы домашних хозяйств, 18,23% - отходы производства (приравненные к бытовым); 5,66% - отходы со строек; 4,99% - уличный мусор; 2,30% - отходы с рынков. В целом область по Казахстану занимает 7 место среди остальных областей (6,68%), 1 место город Алматы – 17,43%; 2 место - Карагандинская область – 11,65%; замыкает тройку лидеров г. Астана – 9,13%.

В 2014 году на официально действующие полигоны (свалки) коммунальных отходов поступило 3,4 млн. тонн отходов. Из них 88,3% поступило для их дальнейшего депонирования, 0,4% отсортировано для дальнейшей переработки, 0,2% направлены на обработку, 11,1% - утилизировано.

В Костанайской области число предприятий, осуществляющих сортировку, утилизацию и депонирование отходов – 34, это 20,36% от общего количества предприятий на территории Казахстана. Объем поступивших отходов на данные предприятия составил 264 тыс. тонн, из них 22%, т.е. 581 тонна утилизирована, 78%, т.е. 264 тыс. тонн поступило на депонирование. Проектная мощность полигона, свалки Костанайской области 8 448 тыс. тонн, что составляет - 6,02 кв. км. На конец 2014 года на официально действующих полигонах (свалках) накоплено более 35,1 млн. тонн отходов.

Поэтому встаёт проблема утилизации отходов. Можно назвать три основных способа, которые применяются для утилизации отходов в нашей стране:

- хранение мусора на специально отведённых свалках;
- сжигание;
- переработка во вторичное сырьё.

В Казахстане 88,77% отходов идут на захоронение и лишь 11,23% из них подвергается переработке для вторичного производства, это обусловлено следующими причинами:

- во-первых, существующая в Казахстане система обращения с отходами сложилась еще во времена СССР, и в основном она базировалась на полигонном захоронении;

- во-вторых, существует проблема отсутствия культуры раздельного сбора мусора среди населения страны;

- в-третьих, отрасль утилизации в стране находится на начальном этапе становления, и её эффективность крайне мала. По стране не хватает мусороперерабатывающих предприятий, а действующие не загружены на полную мощность по причине слабого взаимодействия между местными властями, коммунальными службами и соответственно самими учреждениями.

Объем собранных и вывезенных коммунальных отходов представлен в таблице 1.

Анализируя данные таблицы 1 можно сделать следующие выводы:

- за 2014 год собрано и вывезено 230 104 тонн отходов, это на 16,35% меньше собранных и вывезенных отходов 2012 года и на 19,41% меньше собранных и вывезенных отходов 2013 года;

- основная доля (60,62%) в 2012, (66,98%) в 2013 и (68,82%) в 2014 годах приходилась на отходы домашних хозяйств;

- при этом отходы производства (приравненные к бытовым) в 2012 году 21,10%, 2013 году 15,14%, 2014 году 18,23% соответственно;

- Площадь полигона для отходов в 2014 году по сравнению с предыдущими годами возросла на 28% и на 27% по периодам сравнения;

- Предприятия Костанайской области только в 2014 году начали работы по утилизации отходов.

Таблица 1. Объем собранных и вывезенных коммунальных отходов Костанайской области

№	Виды отходов	2012 год	2013 год	2014 год	Отклонение	
					2014 к 2012 году	2014 к 2013 году
1	Всего собрано отходов, тонна	275 085	285 526	230 104	-44 981	-55 422
2	Отходы домашних хозяйств, тонна	166 763	191 241	158 365	-8 398	-32 876
3	Парковые отходы, тонна	170	175	-	-	-
4	Отходы со строек, тонна	34 463	34 382	13 020	-21 443	-21 362
5	Отходы производства (приравненные к бытовым), тонна	58 063	43 221	41 941	-16 122	-1 280
6	Уличный мусор, тонна	10 223	11 167	11 473	1 250	306
7	Отходы с рынков, тонна	5 403	5 340	5 305	-98	-35
8	Всего вывезено отходов, тонна	275 085	285 526	230 104	-44 981	-55 422
9	Объем утилизированных отходов, тонна	-	-	581	-	-
10	Площадь полигона, кв. км	4,36	4,38	6,02	1,66	1,64
11	Число предприятий, осуществляющих сортировку, утилизацию и депонирование отходов, единиц	23	2	34	11	32

На конец 2014 г. в 619 населенных пунктах Костанайской области имеется 349 полигона твердых бытовых отходов (ТБО), из них 338 или 97% закрепленных за конкретными юридическими и физическими лицами с оформлением права землепользования (количество полигонов, оформивших право землепользования увеличилось с 256 до 338). Не оформлено право землепользования на полигоны ТБО в Житикаринском районе.

Проведена оптимизация по полигонам ТБО путем их объединения между близлежащими селами. Таким образом, сокращено количество полигонов с 638 до 349. Акиматами городов и районов поручено организовать полигоны ТБО во всех населенных пунктах, насчитывающих более 50 дворов. Необходимо дополнительно организовать в районах и городах 67 полигонов ТБО с закреплением их за хозяйствующими субъектами.

В городах и районных центрах области на постоянной основе производится регулярно сбор коммунальных отходов от предприятий и населения. В областном центре (г. Костанай) действует система навигации по отслеживанию движения автотранспорта (мусоровозов) согласно утвержденному маршруту, что обеспечивает рациональный подход к системе сбора и регулярному вывозу коммунальных отходов.

Утилизация отходов и внедрение проектов, направленных на переработку и вторичное использование отходов - это основное направление на снижение загрязнения окружающей среды.

В Программу развития территории по Костанайской области внесен показатель прямого результата «Объем коммунальных отходов, направленных на переработку».

В Костанайской области действуют следующие предприятия по утилизации отходов:

- ТОО «Тазалык 2012» (владелец полигонов г. Костаная) специализируется по утилизации пластика и полиэтилена (ПЭТ-бутылки, бытовые пластмассовые изделия, детские игрушки и др.), из которого производятся канализационные люки и георешетки;

- Лисаковский картонно-бумажный комбинат перерабатывает макулатуру, из которой производит лотки для фасовки яиц;

- ТОО «ИВОЛГА-Холдинг», Костанайский областной наркологический диспансер, Рудненская городская детская больница занимается уничтожением медицинских отходов путем сжигания на специальных инсинераторных установках;

- ТОО «Илин» (владелец полигонов г. Лисаковск) осуществляет сбор отработанных батареек от населения посредством спецконтейнеров;

- ТОО «ИВОЛГА-Холдинг» функционирует цех по переработке РТИ (резино-технических изделий);

- ТОО «Экосфера+К» и ТОО «Салем KZ» (г. Лисаковск) специализируются на демеркуризации отработанных ртутьсодержащих ламп и приборов.

При таких колоссальных объемах мусора у мусороперерабатывающих заводов не хватает сырья для переработки, поскольку в стране отсутствует культура раздельного сбора отходов. Если продолжать просто свозить его на полигоны или свалки, нашим потомкам негде будет строить дома: земли имеют свойство заканчиваться, а некоторые отходы, к примеру полиэтилен, начинают разлагаться только спустя столетия.

По статистике в среднем на жителя приходится около 994 грамм мусора в день. Однако это

почти на двести грамм меньше, чем 10 лет назад, что говорит о сокращении количества отходов. В Японии очень проблематично куда-нибудь вывезти и выбросить мусор, поэтому специалисты с каждым годом придумывают новые технологии по утилизации отходов.

Хочется сказать, что около 2/3 всего мусора в Японии сжигается на специальных станциях с минимально возможным количеством вредных выбросов в атмосферу, а полученная энергия затем используется. По данным статистиков, благодаря передовым технологиям было сокращено выработки ядовитых веществ на мусоросжигательных заводах на 97%. Но основные действия правительства сейчас направлены на переработку мусора. Важный момент это раздельный сбор мусора. Существуют определенные требования по сортировке отходов.

Мусор делится на 4 категории - несгораемый, сгораемый, перерабатываемый и крупногабаритный. В каждом районе есть свой мусорный календарь, по которому выносят определённый тип мусора в определенные дни недели.

Раздельный сбор мусора касается и уличных урн. В урнах сделано специальное отверстие определенной формы, чтобы было трудно просунуть что-то другое. В некоторых автоматах по продаже напитков, шоколадок и т.д. урна встроена сбоку. Канализационные отходы тоже после обработки идут на производство биотоплива и удобрений.

Несгораемое - это обычно то, что и сжечь нельзя (слишком дорого и вредно для окружающей среды), и переработать не получится. Это опасные отходы - батарейки, банки из-под масла, мелкая бытовая техника типа фенов и миксеров, старая посуда, кастрюли, ножи, зажигалки, лампочки и т.д. Все нужно складывать в прозрачный пакет, а на аэрозолях или острых предметах обязательно делать крупную надпись "Опасно!".

Несгораемый мусор обычно подлежит захоронению, но не в Японии, а где-нибудь у менее богатых соседей. Туда же отправляют токсичный мусор, медицинские отходы и т.д. Перерабатываемые отходы делятся на множество категорий. Например, из пластиковых бутылок получается качественный вторичный пластик, именно поэтому их сортируют отдельно. В будущем бутылки превращаются в школьные спортивные формы, рабочую спецодежду, ковры, напольные покрытия, канцелярские товары - или снова в бутылки.

Сбор бумажного мусора обязателен. Собранная макулатура аккуратно складывается в стопочку и перевязывается и только потом выносятся. Картон сортируется отдельно. 80% использованной бумаги японцы сдают обратно на переработку. Однако перерабатывается лишь 63%, остальное сжигается.

Стекланную тару также отправляют на переработку, где в будущем отходы превращаются в строительные материалы. А стеклянная пыль, после переработки используется для облицовки стен.

Крупногабаритный мусор тоже подлежит сортировке и переработки, но для начала нужно заплатить за его утилизацию. Таким образом, все отходы от переработки японцы смогли довести практически до нуля.

Таким образом, для решения проблем утилизации отходов в Костанайской области необходимо:

- изменить практику общего сбора мусора и проводить его сортировку в местах сбора;
- создавать предприятия по переработке сортированных отходов и изготовление из них необходимых обществу товаров;
- законодательным путем определить налоги на предприятия, выпускающие продукцию разового пользования, обуславливающую повышение объема отходов;
- вести расчет затрат на ликвидацию отходов в полном объеме, включая стоимость земельного участка, охрану грунтовых вод, мониторинг среды, сортировку и переработку сырья.

Список использованных источников:

1. Экологический кодекс РК (с изменениями и дополнениями по состоянию на 16.11.2015 г.)
2. Министерство Национальной Экономики Республики Казахстан Комитет по Статистике <http://stat.gov.kz/>
3. <http://namig.kz>
4. <http://enrin.grida.no>
5. <http://www.inform.kz/>

Компьютерная верстка и макет – Гелашвили Н.Н.

Отпечатано в Типографии КЭУ Казпотребсоюза.

Адрес: 100009, Караганда, ул. Академическая, 9.

Телефон: +7 7212 441729

Подписано в печать «__» _____ 2016 г. Усл. печ. листов – 20,3

Формат А4. Тираж 200 экз. Заказ № _____.